

Latvija
padomju
režīma
varā

1945–1986

Dokumentu krājums

Latvija
padomju
režīma

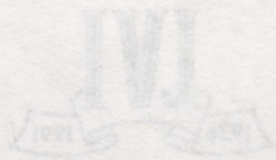
varā

1945-1986

Dokumenti un fotogr.

Atgādz. izdevums
1991. gada izdevums

49120

L 2001-5
L 106

L

LATVIJAS UNIVERSITĀTES LATVIJAS VĒSTURES INSTITŪTS

Latvija padomju režīma varā

1945–1986

Dokumentu krājums

Atbildīgā redaktore
Irēne Šneidere

LATVIJAS VĒSTURES INSTITŪTA APGĀDS

2001

UDK 94(474.3) "1945/1986"(093.2)

La 804

Redkolēģija:

Dr. habil. hist. *Andris Caune*, *Daina Kļaviņa*, prof. *Andrejs Plakans*, *Alfreds Rimša*,
Dr. hist. *Irēne Šneidere* (atbildīgā redaktore)

Sastādītāji:

Dr. hist. *Daina Bleiere*, *Dzintars Ērglis*, *Elmārs Pelkaus*,
Dr. hist. *Irēne Šneidere* (darba grupas vadītāja),
Dr. hist. *Rudīte Vīksne*, *Arturs Žvinklis*

Tulkojums latviešu valodā:

Daina Bleiere, *Dzintars Ērglis*, *Irēne Šneidere*,
Rudīte Vīksne, *Arturs Žvinklis*

Latvijas Nacionālā
BIBLIOTĒKA

0301036069

pārb. 4. IV 06. J. O.

pārb. 21. 02. 07. L. H.

Krājums tapis,

pateicoties doktora *Alfreda Rimšas* ierosmei
un finansiālajam atbalstam

Saturs

Priekšvārds	7
Ievads	12
I nodaļa. Latvija – pasaules kara sekas	33
II nodaļa. Represijas – “sociālistisko pārveidojumu” cena	67
III nodaļa. Pretestība – cīņa ar ieročiem un vārdu	121
IV nodaļa. Iedzīvotāji – organizētās migrācijas sekas	171
V nodaļa. Latviešu valoda – izstumšanas politika	189
VI nodaļa. Nacionāļkomunisti – darbība un rezultāti	211
VII nodaļa. Cenzūra – nevēlamās informācijas aizliegums	257
VIII nodaļa. Baznīca – visaptveroša kontrole	295
IX nodaļa. Pasaule – aiz dzelzs aizkara	335
X nodaļa. Sociālais taisnīgums – meli un paradoksi	369
XI nodaļa. Kultūra – ideoloģijas pakļautībā	389
XII nodaļa. Demokrātija – bez izvēles tiesībām	417
Pielikumi	435
Publicēto dokumentu saraksts	442
Personu rādītājs	450
Saīsinājumi	459

Satura

Prilāgums 1

I nodaļa. Ieviešana 12

II nodaļa. Represijas 67

III nodaļa. Prezentācija 121

IV nodaļa. Iedzīvotāji 171

V nodaļa. Latvianu valsts 199

VI nodaļa. Nacionālisms 211

VII nodaļa. Centrs 227

VIII nodaļa. Franču 298

IX nodaļa. Franču 323

X nodaļa. Sociālais 369

XI nodaļa. Kultūra 389

XII nodaļa. Demokrācija 417

Pielikumi 423

Pielikums dokuments 443

Personu rādītājs 450

Saņēmumi 459

Priekšvārds

Latvijas Republikas izveidošana bija saistīta ar Pirmo pasaules karu, bet Otrais pasaules karš šo valsti iznīcināja. Latvija pret savu gribu tika ierauta Otrā pasaules kara norisēs, vēl pirms tas bija sācies, jo suverēnās valsts likteni izšķīra nacistiskās Vācijas un Padomju Savienības slepenie nolīgumi. Latvija bija kļuvusi par Eiropas jaunas pārdaļīšanas objektu divām diktatoriskām lielvarām. Otrā pasaules kara apstākļos pret šo divu lielvaru tīkojumiem Latvija bija bezspēcīga. Okupētas tika arī daudz varenākas Eiropas valstis ar senām valstiskuma un demokrātijas tradīcijām. Latvijā šī kara laikā nomainījās divi okupācijas režīmi. Tie liktenīgi mainīja Latvijas tautas dzīvi un skāra ne tikai valsti un sabiedrību kopumā, bet katru cilvēku atsevišķi. Okupācija nozīmē brīvības zaudēšanu, asiņainas represijas, tautas goda un cieņas pazemošanu, svešu un naidīgu varu kundzību. 1940. gada 17. jūnijā Padomju Savienības armija ienāca Latvijā ar tās valdības piekrišanu, taču Sarkanā armija faktiski okupēja valsti. PSRS varas iestādes Latvijā, kā arī pārējās Baltijas valstīs rīkojās izsmalcināti viltīgi. Latvijas Republikas aneksijas procesa priekšplānā tika izbīdīti šīs valsts pilsoņi, radot iespaidu, ka tā ir pašu Latvijas iedzīvotāju izvēle, un demokratizācijas ilūziju, kaut gan īstie situācijas noteicēji atradās Maskavā un rīkojās ar PSRS sūtniecības, Maskavas speciālā pārstāvja ar īpašām pilnvarām A. Višinska starpniecību, Sarkanās armijas daļām piepalīdzot. Sākumā izdevās maldināt ne tikai Latvijas iedzīvotājus, bet pat starptautisko sabiedrību. Tādēļ notiekošās pārmaiņas sākumā apsveica un vēlmi sadarboties izteica daudzi plaši pazīstami un tiešām demokrātiski noskaņoti Latvijas parlamentārisma laika (1920.–1934. g.) politiķi un sabiedriskie darbinieki, kuri ar saviem sarakstiem gribēja piedalīties parlamenta vēlēšanās. Taču viņu centieni bija veltīgi – un šo mēģinājumu drīz vien pasludināja par “smagu kontrrevolucionāru noziegumu”. Staļina laikā Padomju Savienībā par to draudēja nāves sods vai labākajā gadījumā 10 gadi koncentrācijas nometnē.

Eiropas demokrātiskās valstis un arī ASV diplomātiskie pārstāvji Latvijā 1940. gada jūnijā neiebilda pret “valstiskajiem pārkārtojumiem” un apsveica A. Kirhenšteinu ar stāšanos amatā. Rietumvalstu nostāja mainījās tikai pēc padomju varas nelikumīgās proklamēšanas 1940. gada 21. jūlijā un aneksijas procesa noslēgšanas – Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas uzņemšanas PSRS sastāvā 1940. gada 5. augustā.

Lai vismaz daļēji piesegtu faktiski militāru agresiju, Latvijā uzreiz pēc PSRS karaspēka ienākšanas tika organizēti masu mītiņi un demonstrācijas, kuru dalībnieki "vienprātīgi" atbalstīja 1940. gada 21. jūnijā izveidotās A. Kirhenšteina vadītās kolaborācijas valdības pasākumus. Sākumā daudziem varbūt pat patika masu pasākumi, sarkano karogu vilņošanās. Pat drausmajā 1940. gadā, kad starptautiskajā dzīvē diplomātiju bija nomainījusi bruņota dūre, labais propagandas tonis pieprasīja iekarotājam nākt kā "patiesas brīvības nesējam". Tieši tā rīkojās gan Padomju Savienība 1940. gadā, gan nacistiskā Vācija 1941. gadā. Padomju Savienība pati sevi proklamēja par "vienīgo brīvo strādnieku un zemnieku valsti, kurai pievienoties ir visas civilizētās pasaules darbaļaužu sapnis". Daļēji tā panāca savu – no sākuma Latvijas iedzīvotāji (protams, ne visi, bet tomēr ievērojama daļa) noticēja propagandai un melīgiem solījumiem. Sarkanās armijas ienākšana tika pasludināta par Latvijas aizsargāšanu kara gadījumā. Tautai apsolīja demokrātijas atjaunošanu un tiesības brīvi vēlēties, kas tai bija liegtas pēc 1934. gada 15. maija valsts apvērsuma, kad valstī tika nodibināta K. Ulmaņa autoritāra diktatūra. Padomju valdība Latvijas iedzīvotājiem sagatavoja vērienīgu izrādi, ko vēlāk – tikai 1941. gadā – nosauca par "sociālistisko revolūciju". Visus padomju okupācijas gadus līdz pat 80. gadu beigām Latvijas PSR vēsturniekiem, filozofiem un juristiem vajadzēja pierādīt šīs "revolūcijas" objektīvos priekšnoteikumus, atsegt tās gaitu, falsificējot notikumus, un slavināt tās rezultātus.

Staļins Padomju Savienībā izveidoja totalitāru režīmu. Šis režīms tika varmācīgi uzspiests arī Latvijai. Taču sākumā neviens pat iedomāties nevarēja, kādas nelaimes tas nesīs mūsu valsts iedzīvotājiem. Savu asiņaino darbu te veica Latvijas PSR Iekšlietu tautas komisariāts. Drīz pēc Latvijas aneksijas, vēl pirms tas bija oficiāli attiecināts uz Latvijas PSR 1940. gada novembra beigās, te sāka piemērot Krievijas Padomju Federatīvās Sociālistiskās Republikas Kriminālkodeksu, kura galvenais "politiskais" bija 58. pants. Saskaņā ar to jebkurš iedzīvotājs varēja kļūt par "tautas ienaidnieku" un būt represēts, jo bija dzīvojis buržuāziskā valstī, piedalījies tās rīkotajās vēlēšanās, dziesmu svētkos dziedājis "šķiriski naidīgas dziesmas" utt. Iekšlietu tautas komisariāts rūpīgi vāca un apkopoja denunciacijas, veidoja savu aģentu un ziņotāju tīklu. Šo cilvēku uzdevums bija informēt par noskaņojumu un atklāt "pretpadomju elementus". Latvijā pieauga arestēto skaits. 1941. gada jūnijā uz Sibīriju tika izvests vairāk nekā 15 000 Latvijas iedzīvotāju, ieskaitot zīdaiņus.¹

Padomju vara pastāvēja tikai vienu gadu, taču tās īstenotā Latvijas pilsoņu aplaupīšanas politika ar nosaukumu padomju agrārreforma un zemes nacionalizācija, atsavinot rūpniecības un tirdzniecības uzņēmumus, namīpašumus, arī sīkās darbības, atņemot grūtā darbā uzkrāto naudu, konfiscējot īpašumus laukos, spēja pret sevi noskaņot lielu iedzīvotāju daļu. PSRS okupācija un tai sekojošais terors bija radījis situāciju, kad nozīmīga latviešu tautas daļa nacistiskās Vācijas armiju uzskatīja par glābēju no masveida deportācijām uz Sibīriju un fiziskas iznīcināšanas. 1941. gada 1. jūlijā daudzi Rīgas iedzīvotāji ar patiesu prieku izgāja ielās, lai sveiktu vācu karavīrus. Viens padomju režīma terora gads bija izdzēsis gadsimtu naudu pret apspiedējiem vāciešiem.

Nacistiskās Vācijas okupanti ļoti viltīgi izmantoja naidu pret komunistiem. Viņi cēla gaismā iepriekšējā režīma noziegumus un baidīja iedzīvotājus, ka nepietiekamas paklausības gadījumā atgriezīsies iepriekšējā vara un izturēsies vēl bargāk un nežēlīgāk.

Pēdējos gados vēstures literatūrā tiek izteikti dažādi, reizēm pat diametrāli pretēji viedokļi par to, vai ir zinātniski korekti salīdzināt divus režīmus – nacistiskās Vācijas un Padomju Savienības. Neiedziļinoties diskusijas būtībā, jāuzsver, ka Latvijas gadījumā salīdzinājums ir neizbēgams kaut vai tāpēc, ka te pastāvēja gan vienas, gan otras valsts okupācijas vara. Abus režīmus vienoja tas, ka tie centās iznīdēt pat atmiņas par Latvijas valsts neatkarības gadiem. Abiem režīmiem Latvija bija vienīgi izejvielu, gatavās produkcijas un darbaspēka resursu avots, kā arī lielgabalu gaļas rezerve PSRS un nacistiskās Vācijas militārajai stiprināšanai. Atšķīrās tikai šo režīmu attieksme pret Latvijas teritoriāli administratīvo organizāciju. Padomju Savienība izveidoja formālu vienību – Latvijas Padomju Sociālistisko Republiku, bet nacistiskās Vācijas vadītāji priekšroku deva PSRS atņemto teritoriju apvienošanai atsevišķā veidojumā, ko nosauca par Ostlandi jeb Austrumzemi.

Jau pirmajās nacistiskās Vācijas okupācijas dienās Latvijas iedzīvotāji uzzināja, ka visās iepriekšējā laika nelaimēs, padomju režīma noziegumos, visā sliktajā, kas vien uz zemes, pazemē vai debesīs sastopams, vainojami ebreji, kuri pēc nacistu rasu teorijas vispār nebija cilvēki, bet labākajā gadījumā “odžu dzimums”, kā tolaik rakstīja avīzē “Tēvija”. Tāpēc zeme no visiem ebrejiem – gan bagātiem, gan trūcīgiem, gan sievietēm, gan bērniem – “jāattīra”. Šo netīro darbu bija aicināti veikt arī “nacionāli domājošie latvieši”. Tādu gan daudz neatradās, bet tie, kuri iesaistījās “ebreju jautājuma galīgā atrisinājuma” akcijās, un īpaši viņu vadītāji un ebreju slepkavošanas propagandētāji, apkaunoja tautu, no kuras bija nākuši.

1943. gadā nacistiskā Vācija Austrumu frontē cieta grandiozu sagraivi pret PSRS. Tagad tai bija vajadzīgs arvien vairāk karavīru. Latvijā izsludināja mobilizāciju Latviešu SS brīvprātīgo leģionā. Šis nosaukums tika piešķirts, lai slēptu rupju starptautisko tiesību pārkāpumu, kas aizliedza okupēto teritoriju iedzīvotājus mobilizēt okupantu armijā. Savukārt Padomju Savienības teritorijā jau 1941. gadā tika izveidoti latviešu nacionālie formējumi, kaut gan līdz pat to likvidācijai 1956. gadā šo formējumu sastāvs nekad nebija mononacionāls, tur karoja dažādu nacionalitāšu pārstāvji. Tā Latvijas iedzīvotāji cīnījās abās frontes pusēs – kā nacistiskās Vācijas, tā arī Padomju Savienības armiju sastāvā. Latvijas teritorijā 1944. gada beigās latviešu karavīri tika nostādīti cits pret citu dažādās frontes līnijās – tēvs pret dēlu, brālis pret brāli.

Visu šo traģisko notikumu virpulī nesadzirdēts palika Latvijas Republikas sūtņa ASV A. Bīlmaņa viedoklis. Viņš skaidri un godīgi definēja nacistu režīmu kā okupāciju un aicināja Latvijas iedzīvotājus nepiedalīties nacistu noziegumos. Šķiet, ka pirmskara Latvijas diplomāta nostāja tobrīd visiem izrādījās neizdevīga. Nacistiskajai Vācijai un PSRS tā bija pilnīgi nepieņemama, bet ASV un arī Lielbritānijas valdībām svarīgāka bija uzvara karā, bet, lai uzvarētu, bija jāsadarbojas ar Padomju Savienību. Baltijas valstu neatkarības atjaunošana, neskatoties uz to, ka ASV un Lielbritānija oficiāli neatzina to aneksiju, netika uzskatīta par nozīmīgu mērķi.

Neskatoties uz to, ka ASV un Lielbritānija neatzina Baltijas valsti, to skaitā arī Latvijas 1940. gada aneksiju (tas izglāba desmitiem tūkstošu Latvijas bēgļu dzīvību, jo sabiedroto valstis pēc Otrā pasaules kara beigām neizdeva viņus PSRS), tomēr faktiski tās pēc kara atdeva šīs valstis PSRS un nesniedza palīdzību samērā plašajai pretestības kustībai pret padomju okupāciju, kas īpaši aktīvi darbojās 1945.–1947. gadā. Tā Latvijai atkal tika uzspiesta padomju vara.

Maskavas valdība bija pārliecināta, ka šoreiz šī “darbaļaužu vara” pastāvēs mūžīgi, lai gan Latvijas Komunistiskās (boļševiku) partijas laikraksts “Cīņa” 1949. gada janvārī rakstīja: “Protams, ka līdz šim pie mums atrodas vēl viens otrs atpakaļrāpulis, veco, pagātnē aizgājušo laiku pabira, kas nevar aizmirst buržuāzisko pagātni un nezina pats, uz ko vēl cer.”² Tomēr šī cerība atjaunot neatkarīgo Latvijas Republiku nebija zudusi, kā to gribēja jaunā vara, tā izdzīvoja un gadu ritumā, par spīti padomju realitātei, kļuva stiprāka kā pašā Latvijā, tā ārzemēs, kur pēc Otrā pasaules kara nokļuva desmitiem tūkstošu mūsu tautiešu.

Tieši no pašlaik ASV, Kalifornijā, dzīvojoša mediķa latvieša Alfreda Rimšas 1998. gada sākumā nāca ierosme Latvijas vēstures institūta līdzstrādniekiem sagatavot arhīvu dokumentu plašu krājumu par okupācijas varu politiku Latvijā 50 gadu laikā – no 1939. gada 23. augustā parakstītā Molotova–Ribentropa pakta līdz 1990. gada 4. maija Neatkarības deklarācijas pieņemšanai. Šī ierosme nāca laikā, kad pasaules sabiedrībā, uzvirtojot interesei par atsevišķām Latvijas 20. gadsimta otrās puses vēstures problēmām, trūka dokumentiem pamatotas informācijas. Tāpēc A. Rimša uzņēmās finansēt šo apjomīgo un neapšaubāmi darbietilpīgo projektu. Vēsturnieki – D. Bleiere, Dz. Ērglis, E. Pelkaus, I. Šneidere, R. Vīksne un A. Žvinklis –, pateicoties Latvijas Valsts arhīva darbinieku un arhīva direktores D. Kļaviņas atbalstam ideju īstenoja divu gadu laikā. Krājuma sagatavošanā ar savu rūpīgo un precīzo darbu piedalījusies arī datoroperatore Elita Egle. 1999. gada nogalē dokumentu krājums tika nosūtīts uz ASV, kur to bija iecerēts pārtulkot un publicēt. Taču pārtulkot vairāk nekā 30 autorlokšņu biezo dokumentālo izdevumu – tas prasa ne tikai zināmas iemaņas (tulkot dokumentus vienmēr grūtāk nekā jebkuru citu tekstu, un nav svarīgi, vai tie ir diplomātiskie vai vēsturiskie dokumenti), bet arī laiku.

Latvijā pagājušā gadsimta nogalē tika izdoti daudzi dokumentu krājumi un dokumentāli izdevumi par laikposmu no 1939. līdz 1991. gadam.³ Atsevišķi dokumenti bija publicēti tādos vēstures žurnālos kā “Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls”, “Latvijas Arhīvi” un “Latvijas Vēsture”, kā arī Latvijas Okupācijas muzeja gadagrāmatā.⁴ Atsevišķi dokumentu krājumi ir veltīti šī perioda īpaši dramatiskiem posmiem.⁵ Tomēr 40 gadi pēc Otrā pasaules kara joprojām paliek sava veida pelēks plankums Latvijas pagājušā gadsimta vēsturē. Tieši tāpēc ar projekta ierosinātāja un finansētāja atbalstu atsevišķā grāmatā tiek izdoti dokumenti, kas atspoguļo Latvijas un tās tautas dzīvi padomju režīma apstākļos. Īpaši jāuzsver, ka sastādītāju mērķis bija ar dokumentālu liecību palīdzību pēc iespējas vispusīgāk parādīt šī politiskā režīma funkcionēšanas mehānismu. Būtu nepareizi un zinātniski nekorekti padomju varas būtību reducēt tikai un vienīgi uz teroru. Protams, terors ir neatņemama totalitāras sistēmas sastāvdaļa.

Taču sastādītāji ir mēģinājuši parādīt ne tikai sistēmas varmācību, bet arī viltību, divkosību. Šim mērķim kalpo ne tikai dokumentu atlase, to grupējums, bet arī tas, ka vairums dokumentu neatkarīgi no to apjoma tiek publicēts pilnībā. Protams, tas sagādāja krājuma veidotājiem papildu grūtības, kad vajadzēja izšķirties, kurā nodaļā ietvert to vai citu dokumentu, kurā ir aplūkoti vairāki jautājumi. Sasaistīt atsevišķus sižetus, kuri ir "izkaisīti" pa visu krājumu, palīdz savstarpējās norādes uz dokumentiem.

Būtu lieki atgādināt, ka politiskās sistēmas valdnieki un vadoņi nāk un iet, bet tauta paliek savā dzimtajā zemē. Caur dokumentu prizmu var saskatīt Latvijas tautas dramatisko, pat traģisko likteni, taču vienlaikus arī vitalitāti, kas palīdzēja pārdzīvot svešas varas un palīdz pašlaik tikt pāri pašas ievēlētās varas tuvredzībai, savtīgumam, neizdarībām un nolaidībai. Šī krājuma mērķis ir arī parādīt lasītājam (gan skolniekam, kurš nezina, ko nozīmē – padomju vara, gan vecāka gadagājuma cilvēkam, kas daudz ko droši vien jau ir piemirsis), no kā mēs esam atbrīvojušies un kas nedrīkst atkārtoties. Dokumenti krājumā ir publicēti latviešu un krievu valodā, tas ļaus šo grāmatu lasīt visiem mūsu valsts iedzīvotājiem. Tādā veidā izdevuma idejas autors, iedvesmotājs, ierosinātājs un finansētājs A. Rimša ir devis savu ieguldījumu Latvijas tautas pagātnes apzināšanā un izpratnē, par ko redkolēģija izsaka viņam visdziļāko pateicību.

¹ *Saskaņā ar pēdējiem aprēķiniem – vairāk nekā 15,2 tūkstoši cilvēku. Jāatzīmē, ka paši deportācijas īstenotāji 50. gados apgalvoja, ka izsūtīto skaits varētu būt pat lielāks – 18–19 tūkstoši cilvēku (sk. dok. nr. 20).*

² *Cīņa. – 1949. – 3. janv.*

³ *Sk., piemēram: Okupācijas varu politika Latvijā: 1939–1991. Dokumentu krājums / Atb. red. E. Pelkaus. – R., 1999. – 590 lpp. (darbs tika izdots arī angļu un krievu valodā); Dokumenti liecina: Latvijas vēstures dokumentu izlase skolām. 1939–1991. – R., 1999. – 197 lpp.*

⁴ *Latvijas Okupācijas muzeja gadagrāmata: 1999: Genocīda politika un prakse. – R., 2000. – 200.–224. lpp.*

⁵ *Latvijas okupācija un aneksija: 1939–1940. Dokumenti un materiāli / Sast. un komentāru aut. I. Grava-Kreituse, I. Feldmanis, J. Goldmanis, A. Stranga. – R., 1995; Latvijas suverenitātes ideja likteņgriežos: Vācu okupācijas laika dokumenti. 1941–1945. – R., 1990; Latviešu leģions: Varoņi, nacisti vai upuri? No Amerikas Savienoto Valstu Nacionālā arhīva kara noziegumu izmeklēšanas materiāliem. 1945–1950 / Sast. A. Ezergailis. – R., 1998; Latvijas Republikas Ministru kabineta sēžu protokoli: 1940. gada 16. jūnijs – 19. jūlijs / Sast. un komentāru aut. I. Šneidere, A. Žvinklis. – R., 1991.*

Ievads

PSRS Sarkanās armijas daļas vēl tikai tuvojās Latvijas teritorijai, bet Latvijas Komunistiskās (boļševiku) partijas (LK(b)P) Centrālā komiteja un valdība – Latvijas PSR Tautas Komisāru Padome,¹ kas turpināja strādāt Maskavā pēc bēgšanas no Latvijas 1941. gada jūnija beigās, saņēma rīkojumu veikt nepieciešamos sagatavošanas darbus, lai pēc iespējas ātrāk tiktu atjaunota padomju varas sistēma un netiktu pieļauts tā sauktais *inter regnum* periods, kad viena valdīšana ir beigusies, bet otra vēl nav sākusies. Jau 1944. gada pirmajā pusē Maskavā sāka komplektēt tā sauktās operatīvās grupas, kuru locekļiem vajadzēja pārņemt varu Latvijā, tās pilsētās, pagastos un apriņķos. Šo grupu sastāvā ietilpa padomju un partijas darbinieki ar LK(b)P Centrālās komitejas un Tautas Komisāru Padomes vadošiem darbiniekiem priekšgalā. 1944. gada septembrī Latvijas PSR Tautas Komisāru Padomes priekšsēdētājs V. Lācis atzīmēja: “Šīs operatīvās grupas, kas tika piekomandētas pie 1., 2. un 3. Baltijas frontu armijām, sekoja Sarkanajai armijai un uzreiz pēc atsevišķu rajonu atbrīvošanas ķērās pie to apgūšanas. [...] Tā, piemēram, Abrenē partijas un padomju iestāžu pārstāvji ieradās jau 2 stundas pēc tās atbrīvošanas. Tāpat Ludzas civilvaras pārstāvji ieradās dažas stundas pēc pilsētas atbrīvošanas.”² Viens no svarīgākajiem operatīvo grupu uzdevumiem bija nepieļaut ne mazāko vietējo iedzīvotāju iniciatīvu pašpārvaldes orgānu veidošanā.

Karadarbība un nacistiskā okupācija nodarīja lielus zaudējumus Latvijas ekonomikai (sk. dok. nr. 4 un 2. piezīmi).

Taču daudz lielāki par materiālajiem bija cilvēku zaudējumi karadarbības, represiju, holokausta (ebreju genocīds), kā arī dažādu slimību rezultātā. Bez tam 1944.–1945. gadā apmēram 250 tūkst. Latvijas iedzīvotāju devās uz Rietumiem – piespiedu evakuācijā vai brīvprātīgi, bēgot no otrreizējās padomju okupācijas un ar to saistītajām represijām un šausmām. Uzskata, ka no šī skaita 50–60 tūkstoši cilvēku gāja bojā karadarbības laikā vai uzbrūkošajai Sarkanajai (Padomju) armijai viņus panākot Austrumeiropā, bet daļa bēgļu nonāca Padomju Savienības filtrācijas un koncentrācijas nometnēs (tās dēvēja par labošanas darba nometnēm). Rietumvalstīs nokļuva ap 140 tūkstošu bēgļu. To vairākums uzturējās bēgļu nometnēs Vācijā, bet 40. gadu

beigās un 50. gadu sākumā lielākā daļa izbrauca uz citām pasaules valstīm. Par lielākajām latviešu mītnes zemēm kļuva ASV, Lielbritānija, Kanāda, Austrālija, arī Zviedrija.

Latvijas iedzīvotāju skaits Otrā pasaules kara laikā bija samazinājies apmēram par ceturto daļu. 1939. gadā valstī bija apmēram 1 miljons 885 tūkstoši iedzīvotāju, bet uzreiz pēc kara – 1945. gada 1. septembrī – 1 miljons 484 tūkstoši. Šajā skaitā neietilpst bēgļi, karagūstekņi un filtrācijas nometnēs ievietotie, no kuriem daļa vēlāk atgriezās Latvijā, tomēr iedzīvotāju zaudējumi bija milzīgi. Bez ebreju un čigānu genocīda jāņem vērā arī okupācijas varas represijas pret pārējiem Latvijas iedzīvotājiem, kas pēc dažiem datiem prasīja līdz 35 tūkstošiem dzīvību, karā kritušie vācu armijā (80–90 tūkstoši) un Padomju armijā (padomju pusē cīnījās ap 130 tūkstošiem Latvijas iedzīvotāju, un viņu zaudējumi bija ļoti lieli, tiek vērtēts, ka no apmēram 43 tūkstošiem divīzijas karavīru Latvijā atgriezās tikai 6–7 tūkstoši), kā arī civiliedzīvotāju zaudējumi karadarbības rezultātā.³ Karš deva milzīgu triecienu latviešu tautai. 1935. gadā Latvijā bija 1 miljons 467 tūkstoši latviešu, bet pēc 1959. gada tautas skaitīšanas datiem – 1 miljons 298 tūkstoši. Pēc 1989. gada tautskaites datiem Latvijā dzīvoja apmēram 1 miljons 400 tūkstošu latviešu, tātad nebija sasniegts 1935. gada līmenis. Neraugoties uz to, ka trimdā uz Rietumiem bija devušies vismaz 250 tūkstoši Latvijas iedzīvotāju (daļa no tiem bija spiesta atgriezties), bija samazinājies arī latviešu skaits pasaulē – no 1 miliona 682–692 tūkstošiem 1935. gadā uz 1 miljonu 560 tūkstošiem 1959. gadā.

Otrā pasaules kara beigās Latvija piedzīvoja arī teritoriālus zaudējumus. Vēl atrodoties Maskavā, Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidijs 1944. gada 22. augustā izsludināja dekrētu “Par Višgorodas, Kačanovas un Tolkovas pagastu pievienošanu Krievijas Padomju Federatīvajai Sociālistiskajai Republikai”, kurā bija teikts, ka šis lēmums pieņemts, pamatojoties uz šo pagastu iedzīvotāju lūgumiem un ievērojot viņu vēlēšanos.⁴ Tie bija meli, šis dekrēts bija pieņemts tāpēc, ka PSRS Augstākās Padomes Prezidijs sagatavoja un jau 1944. gada 23. augustā pieņēma dekrētu “Par Pleskavas apgabala izveidošanu KPFSR sastāvā”. Krievijas Federācijas sastāvā tika iekļauta daļa Latvijas teritorijas, tai skaitā Abrenes pilsēta. Latvija zaudēja 1202 kvadrātkilometrus.

Atbilstoši PSRS iedibinātai tradīcijai valdības lēmums tika noformēts kā vietējo iedzīvotāju lūguma izpilde, kaut gan ne PSRS Augstākā Padome, ne arī Latvijas PSR Augstākā Padome līdz 1944. gada augustam šādu lūgumus nebija saņēmusi un arī nevarēja saņemt, jo šajos rajonos tikko bija ienākušas Sarkanās armijas daļas. Taču šis piemērs raksturo vienu no padomju sistēmas darbības svirām – tā vai cita lēmuma pieņemšanas patieso iemeslu piesegt ar “darbaļaužu vēlmēm un lūgumiem”. Būtu nepareizi šādu rīcību vērtēt kā primitīvus melus, nē, ar to sabiedrībā gribēja radīt ilūziju, ka tā spēj ietekmēt būtisku lēmumu pieņemšanu. Vēlākajos gados ar “darbaļaužu vēlmēm un lūgumiem” pamatoja arī cenu paaugstināšanu, komunistisko sestdienas talku un citu pasākumu organizēšanu.

PSRS valdības skatījumā un oficiālajā propagandā Latvija bija “atbrīvota PSRS republika”, tomēr Sarkanā armija kara laikā un nereti arī pirmajos pēckara gados šeit rīkojās kā okupētā teritorijā (sk. dok. nr. 1, 2). Vietējās varas iestādes bija spiestas bez ierunām izpildīt visas prasības.

PSRS varas iestādes centās pēc iespējas ātrāk integrēt Latviju savā administratīvajā, politiskajā un ekonomiskajā struktūrā. Latvijas administratīvi teritoriālo iedalījumu pieskaņoja PSRS pastāvošajam. Saskaņā ar Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidija 1949. gada 31. decembra dekrētu tika likvidēti apriņķi un pagasti. Līdz padomju okupācijai Latvijas Republikas teritorija, kas saskaņā ar 1922. gada Satversmi sastāvēja no Vidzemes, Latgales, Kurzemes un Zemgales, bija iedalīta 19 apriņķos un 517 pagastos. To vietā izveidoja 58 lauku rajonus, kuros ietilpa 1358 ciemi. Vēlākajos gados vairāki lauku rajoni tika apvienoti. 80. gadu vidū Latvijā bija 26 lauku rajoni, 7 republikas pakļautības pilsētas (galvaspilsēta Rīga, kā arī Ventspils, Daugavpils, Jelgava, Liepāja, Rēzekne un Jūrmala) un 49 rajona pakļautības pilsētas. Atbilstoši šim iedalījumam tika izveidotas Latvijas Komunistiskās partijas⁵ un vietējo padomju struktūras. Katrā pilsētā un rajonā darbojās LKP komitejas un padomes izpildkomitejas. Arī katrā ciemā bija ciema padomes izpildvaras orgāns.

Viens no rūpīgi slēptiem faktiem Padomju Savienībā bija nacistiskās Vācijas karagūstekņu izmantošanas apjomi. Desmitiem tūkstošu karagūstekņu, atrodoties speciālās nometnēs, strādāja arī Latvijā (sk. dok. nr. 6–8). Tikai 40. gadu beigās viņiem atļāva atgriezties dzimtenē, taču daudziem tas nebija lemts. Latvijā vēl ir saglabājušies objekti, ko atjaunoja vai uzcēla vācu karagūstekņi.

Padomju totalitārā sistēma ir saistīta ar tā sauktajiem sociālistiskiem pārveidojumiem visās sabiedrības dzīves sfērās. Saskaņā ar “sociālisma celtniecības plānu” arī Latvijas PSR bija nepieciešams īstenot:

- lauksaimniecības kolektivizāciju;
- sociālistisko industrializāciju;
- kultūras revolūciju.

Viens no pirmajiem soļiem kolektivizācijas virzienā bija padomju agrārā reforma. 1944. gada 7. septembrī Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidijs pieņēma dekrētu “Par pārmaiņām un papildinājumiem 1940. gada 29. jūlija likumā par zemi”. Šī reforma bija radikālāka salīdzinājumā ar 1940. gada reformu, un tās mērķis bija izveidot laukos sīkas, ekonomiski vājas saimniecības (vidējais saimniecību lielums bija 12–13 ha), kuras vēlāk būtu vieglāk pakļaut kolektivizācijai. 1940. gadā maksimālā saimniecību platība bija noteikta līdz 30 ha. Tagad zemes komisijām bija dotas tiesības maksimālo platību noteikt 20–30 ha robežās, personām, kas “sniegušas aktīvu palīdzību vācu okupantiem”, atstāja tikai 5–8 ha zemes, bet “tautas ienaidnieku un zemju spekulantu” zemi konfiscēja pilnībā.⁶ Pēckara gados zemnieku saimniecības tika apliktas ar naturālo un naudas nodokli, kas ar katru gadu pieauga. Nodokļu un nodevu apmērs bija atkarīgs ne tikai no zemes platības, bet arī no tā, kādā sociālā kategorijā bija ieskaitīta attiecīgā zemnieku saimniecība. Tā saukto budžu (kulaku) saimniecībām bija noteikti ievērojami augstāki nodokļi un nodevas nekā “darba zemniekiem”, turklāt

to apjoms vairākkārt tika palielināts. Par nepareizu ziņu sniegšanu draudēja cietums. Latvijas PSR prokuratūra 1945. gada jūlijā informēja lauku iedzīvotājus: "Sakarā ar pašreiz notiekošajām saistību izsniegšanām zemnieku saimniecībām par lauksaimniecības produktu nodošanu valstij ir gadījumi, kur atsevišķi zemnieki, izmantojot zemes ierīcības darbu ieilgšanu (sakarā ar zemes ierīcības darbinieku trūkumu) un uzticēšanos, kādu tiem izrādījušas padomju iestādes, dod apzināti melīgas un samazinātas ziņas par zemes un aramzemes daudzumu, kas atrodas viņu lietošanā.

Zemniecības neapzinīgās daļas šādas rīcības nolūks ir izvairīties no pienākumiem lauksaimniecības produktu obligātā valsts piegādē.

Šajā sakarībā republikas prokurors norāda visiem Latvijas PSR apriņķu prokuroriem kvalificēt šādu pretvalstisku rīcību kā blēdību, kuras rezultātā valstij tiek nodarīti zaudējumi, bet vainīgos apzināti melīgu un samazinātu ziņu sniegšanā par izmantotajām zemes lielumu saukt pie atbildības saskaņā ar Kriminālkodeksa 2. daļas 169. paragrāfu, kas paredz sodu ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz 5 gadiem un visa vai daļēja īpašuma konfiskāciju."⁷

Zemniekiem bija jāpilda arī darba klaušas. Viņiem bija jāpiedalās, piemēram, ceļu remontā un būvē, bet īpaši smags un nepatīkams klaušu veids bija kokmateriālu sagatavošana. Pret tiem, kuri nevarēja samaksāt arvien pieaugošos nodokļus, tika lietotas represijas (sk. dok. nr. 9). Tomēr, neskatoties uz represijām un grūtībām, zemnieku saimniecības līdz 1948. gadam ne tikai sekmīgi pildīja valsts piegādes plānu, bet arī apgādāja pilsētu iedzīvotājus ar pārtikas produktiem. Pateicoties tam, Latvijā pēckara gados nebija bada kā citos Padomju Savienības reģionos. Taču ekonomiskā lietderība Padomju Savienībā bija pakārtota politisko mērķu sasniegšanai. "Šķiriskā pieeja" ļoti spilgti izpaudās nodokļu politikā, kas faktiski bija vērsta uz saimniecību izputināšanu (sk. dok. nr. 10, 11), lai panāktu to ātrāku apvienošanu kolhozos.

Kaut gan pirmie kolhozi Latvijā tika izveidoti jau 1946. gadā, tomēr lauksaimnieki nevēlējās apvienoties kolhozos brīvprātīgi. 1947. gadā Vissavienības Komunistiskās (boļševiku) partijas (VK(b)P) Centrālā komiteja un PSRS Ministru Padome pieņēma speciālu lēmumu par kolektīvizācijas īstenošanu Latvijas PSR, Lietuvas PSR un Igaunijas PSR. Tas iezīmēja pagriezieni lauksaimniecības politikā – kolhozos sāka veidot piespiedu kārtā. Tomēr līdz 1949. gada 25. marta masveida deportācijai kolhozos bija apvienojušies tikai 10% individuālo saimniecību. Plānveidīgi gatavotās un īstenotās izsūtīšanas akcijas (sk. dok. nr. 12, 13) mērķis bija ne tikai iedzīt zemniekus kolhozos, bet arī radīt sabiedrībā baiļu un savstarpējās neuzticības atmosfēru (sk. dok. nr. 15, 16). Nedēļu pēc vairāk nekā 43 tūkstošu Latvijas iedzīvotāju izsūtīšanas laikraksts "Cīņa" rakstīja: "Zemnieki jau skatās uz kolhoziem kā sev tuviem un mīļiem. Nevienā kolhoznieku sapulcē nav izskanējusi balss, ka kolhozu dzīve nepatīktu."⁸ Cilvēki vienkārši baidījās par savu un sev tuvo cilvēku dzīvību, un tā tika panākts lūzums kolektīvizācijas gaitā. Jau 1949. gada jūlijā kolhozos bija iesaistījušies apmēram 80% saimniecību, bet 1950. gadā – jau 90%. Vienlaidu kolektīvizācija bija pabeigta. Tā faktiski sagrāva lauksaimniecību Latvijā. Vēl 1960. gadā lauksaimnieciskā ražošana

Latvijā nenasniedza pirmskara līmeni. Tomēr, pakāpeniski pārvarot postu, ko nesa lauksaimniecības kolektivizācija, kolektīvās saimniecības spēja nodrošināt Latvijas iedzīvotājus ar pārtikas produktiem, turklāt liela daļa no saražotās produkcijas – galvenokārt piens, gaļa un to izstrādājumi – tika nogādāta uz citiem PSRS reģioniem. Taču arī Latvijā, kuras lauksaimniecība skaitījās viena no attīstītākajām Padomju Savienībā (līdzās Igaunijai un Lietuvai), bija šaurs pārtikas produktu sortiments un augstas kvalitātes produktu trūkums.

Lauku iedzīvotāju īpatsvars krasi samazinājās no 68% 1945. gadā uz 29% 1989. gadā (sk. pielikumu nr. 1). 50. gados notika lauku iedzīvotāju masveida pārcelšanās uz pilsētām. Šis process turpinājās arī vēlāk. Pateicoties valsts dotāciju pieaugumam, 70. gados Latvijā izveidojās arī spēcīgas kolektīvās saimniecības. Taču, pirmkārt, šo saimniecību nebija daudz, un, otrkārt, to vairums lielāko ienākumu daļu guva nevis no lauksaimnieciskās ražošanas, bet no papildražotnēm – kokmateriālu, konservu, vīnu ražošanas.

1949. gada 25. marta masu deportācija bija staļiniskā terora lielākā akcija Latvijā. Taču arhīvu materiāli liecina, ka represijas pret iedzīvotājiem sākās vienlaikus ar Latvijas otrreizējo okupāciju (sk. dok. nr. 18, 20). Pēc Staļina nāves represiju apjoms krasi samazinājās. 50. gadu otrajā pusē no izsūtījuma un GULAG nometnēm sāka atgriezties dzīvi palikušie. Taču viņiem netika atdots konfiscētais īpašums, mājas, dzīvokļi. Turklāt šos pat no padomju tiesību viedokļa nevainīgi represētos cilvēkus joprojām turpināja uzskatīt par politiski neuzticamiem, tāpēc drošības dienesti viņus rūpīgi novēroja (sk. dok. nr. 21).

Padomju iestāžu un sarkanarmiešu veiktās represijas, konfiskācijas, brutalitāte un patvarība izraisīja pelnītu, pret tām vērstu daudzu Latvijas iedzīvotāju naidu un pašsaprotamu vēlmi aizsargāt sevi un savu ģimeni un atbēgt pārinodarījumiem. Dzīvas bija cerības uz Latvijas neatkarības atgūšanu un Rietumvalstu palīdzību, atkārtojot 1919. gada notikumus.

Pirmajos pēckara gados pastāvēja visai plaša kā nevardarbīgas, tā arī bruņotas pretestības kustība. Pirmo virzienu pārstāvēja Latvijas Centrālā padome (sk. dok. nr. 25, 1. piezīmi un dok. nr. 26), kā arī daudzas citas nevardarbīgas pretestības grupas, kas, tāpat kā LCP, atbalstīja tā sauktās x stundas teoriju.⁹ Tās galvenokārt veidoja skolēni, studenti, garīdznieki un citi inteliģences pārstāvji (sk. dok. nr. 28). LCP pēckara gados tā arī nesagaidīja palīdzību no Rietumvalstīm, kuru izlūkdienesti centās izmantot pretestības kustību Latvijā vienīgi savu savtīgu mērķu realizēšanai. Rietumvalstu mazaktīvo nostāju lielā mērā ietekmēja vispārējā starptautiskā situācija, kad aukstais karš bija vēl tikai sākumstadijā un demokrātiskās lielvalstis, cerot uz attiecību tālāku attīstību ar savu kara laika sabiedroto Padomju Savienību, nevēlējās lieki izaicināt to ar aktīvu iejaukšanos Austrumeiropā, tai skaitā Baltijā notiekošajos procesos.

Nevardarbīgās pretestības kustības aktīvisti nebija sagatavoti darboties tik totālas un visaptverošas kontroles apstākļos, kādus pēckara Latvijā radīja padomju represīvo orgānu sistēma, tāpēc viņu pasākumi cieta neveiksmi.

Kara beigu posmā Latvijā veidojās bruņota pretestība, vērsta pret abām okupācijas varām – gan nacistu, gan padomju. Tā nebija viengabalaina. Cīņā iesaistījās Latvijas patrioti, kuru mērķis bija neatkarīgas valsts atjaunošana (sk. dok. nr. 27), dezertieri no abu karojošo pušu armijām, kuri gribēja glābt savu dzīvību, aizejot mežā, cilvēki, kuri izvairījās no padomju varas represijām, kā arī bijušie nacistu kolaboranti, kuri nebija paspējuši aizbēgt no Latvijas. Bruņotās pretestības kustības dalībnieki pārsvarā bija bijušie virsnieki, policisti, ierēdņi, turīgi zemnieki. Atsevišķas grupas veidojās saistībā ar nacistiskās Vācijas politiku, kuras ietvaros bruņotas cīņas veikšanai Sarkanās armijas aizmugurē 1944. gadā tika atstātas latviešu tautības karavīru grupas. Pēc nacistiskās Vācijas kapitulācijas Kurzemē bruņotās nacionālās pretestības kustības dalībnieku rindas papildināja leģionāri, kuri nepadevās padomju gūstā. Pēc 1949. gada 25. marta masu deportācijas pretestības rindas papildināja arī lauku iedzīvotāji (sk. dok. nr. 29). Skaitliski lielākās bruņotās pretestības kustības vienības IeTK karaspēks sagrāva pirmajos pēckara gados, bet nelielas grupas pastāvēja līdz 50. gadu vidum. Bruņotās pretestības kustībā pirmajos pēckara gados piedalījās ap 10 tūkstošiem cilvēku, un krita ap 2500. Apmēram tikpat daudz kritušo bija padomju varas aizstāvju pusē. Jāpiezīmē, ka nacionālo partizānu pusē kritušie pārsvarā bija bruņotu vienību dalībnieki, bet aptuveni 50% no padomju varas aizstāvju pusē kritušajiem veidoja komunisti, komjaunieši un bezpartejiskie aktīvisti, kā arī viņu ģimenes locekļi, kuri tika nogalināti terora aktos.¹⁰

Pretestības kustības dalībnieki pierobežas rajonos sadarbojās ar Lietuvas un Igaunijas pretestības kustību, lai gan visumā šie sakari bija vāji. Pretestības kustība nebija vienota arī pašā Latvijā, pastāvēja tikai reģionālas nacionālo partizānu organizācijas, kuras neizdevās apvienot.

Pretestības kustība Latvijā nesaņēma palīdzību no ārzemēm. Atbalstu sniedza tikai vietējie iedzīvotāji, taču grūti spriest, cik liels bija atbalstītāju skaits. Nevar darbīgā pretestība dažādās formās turpinājās visu padomju varas laiku (sk. dok. nr. 30–32).

Industrializācija pati par sevi ir normālas ekonomiskās attīstības parādība, taču Latvijas PSR tika realizēta forsēta “sociālistiskā industrializācija”. Tas nozīmēja, pirmkārt, ka Latvijā, tāpat kā Padomju Savienībā kopumā, tika stimulēta smagās rūpniecības – mašīnbūve, metālapstrāde – attīstība, kā arī radioelektroniskā un ķīmiskā rūpniecība, kas bija nepieciešamas militārās tehnikas ražošanā. Plaša patēriņa preču ražošana, kas lielā mēra noteica iedzīvotāju dzīves līmeni, krietni atpalika, neskatoties uz to, ka kopš 50. gadu vidus atkārtoti tika uzsvērtā nepieciešamība paplašināt plaša patēriņa preču ražošanu un uzlabot to kvalitāti. Otrkārt, rūpniecība Padomju Savienībā attīstījās ekstensīvi un neracionāli. Latvijā darbojās uzņēmumi, kam nebija ne vajadzīgo izejvielu, ne arī darbaspēka. Rūpniecībai nepārtraukti bija nepieciešams papildu darbaspēks, kas organizēti tika ievests no citiem PSRS reģioniem (sk. dok. nr. 33–35) vai arī ieplūda Latvijā stihiski. Šim procesam bija vairākas negatīvas sekas:

– pakāpeniski samazinājās latviešu īpatsvars Latvijā, līdz 80. gadu beigās latvieši veidoja nedaudz vairāk par 50% iedzīvotāju (sk. pielikumus nr. 1–3), tātad latviešu kā nācijas pastāvēšana savā teritorijā bija apdraudēta;

– straujš pilsētas iedzīvotāju skaita pieaugums noveda pie Latvijas pilsētnieku dzīves apstākļu pasliktināšanās, jo šim pieaugumam nesekoja infrastruktūras un dzīvokļu celtniecības attīstība, turklāt tas pasliktināja pirmām kārtām Latvijas pamatiedzīvotāju dzīves apstākļus, jo PSRS apgabalos, no kurienes ieplūda darbaspēks, dzīves apstākļi bija vēl sliktāki;

– rūpniecības uzņēmumi tika organizēti galvenokārt Rīgā, kas galu galā noveda pie būtiskām atšķirībām atsevišķu Latvijas reģionu attīstības līmenī.

Kopš 1945. gada līdz pat 80. gadu beigām, kad migrācija tika ierobežota, uz dzīvi Latvijā apmetās vairāk nekā 700 tūkstoši cittautiešu. Iebraucēji no citiem PSRS reģioniem – galvenokārt no Latvijai tuvākajiem Krievijas Federācijas apgabaliem, kā arī no Baltkrievijas un Ukrainas – apmetās uz dzīvi pārsvarā pilsētās, tāpēc nacionālo minoritāšu īpatsvars bija īpaši augsts pilsētas iedzīvotāju vidū. Tā 1989. gadā rīdziņnieku vidū bija tikai 36,5% latviešu (krievu īpatsvars – 47,3%), bet Daugavpilī latviešu īpatsvars nepārsniedza 15%.¹¹

Padomju sistēmas ekonomiskās un nacionālās politikas sekas, protams, ietekmēja arī Latvijas ekonomisko un sociālo attīstību pēc tam, kad tā bija atguvusi savu neatkarību.

Latvijas augstākais dzīves līmenis un labāk attīstītā infrastruktūra bija ļoti pievilcīga ne tikai civiliedzīvotājiem no citiem apgabaliem, bet arī atvaļinātām militārpersonām (sk. dok. nr. 36, 37).

PSRS īstenoto nacionālo politiku var raksturot kā impērisku politiku. Tās būtību izsaka formula: viena valsts – viena tauta, kas runā vienā valodā, un šī valoda ir krievu valoda. Savdabīgā padomju formā un izpildījumā tika veikta atgriešanās pie cariskās Krievijas pārkrievošanas politikas elementiem. Paradokss slēpjas tajā apstākļī, ka no šādas nacionālas politikas cieta pati krievu tauta, kas tādā veidā zaudēja savas senās un dziļās nacionālās tradīcijas, vēsturi, daļēji arī kultūru. Padomju nacionālās politikas mērķis bija denacionalizētas krievu valodā runājošas cilvēku kopības radīšana, kam būtu jauna – “proletāriskā kultūra” un staļiniski ļeņiniskā garā falsificēta vēsture. Tajā nebija vietas ne krievu, ne latviešu, ne arī kādas citas padomju varā nonākušas tautas nacionālajai kultūrai. Staļins savā runā VK(b)P 16. kongresā, kas notika 1930. gada jūnijā, piedāvāja PSRS tautu nacionālo kultūru attīstības formulu: “Nacionālo kultūru (un valodas) uzplaukums proletariāta diktatūras periodā vienā valstī, ar mērķi sagatavot apstākļus to atmiršanai un to saplūšanai vienā kopējā sociālistiskajā kultūrā (un vienā kopējā valodā) sociālisma uzvaras periodā visā pasaulē.”¹² Šī virzība turpinājās arī pēc diktatora nāves, un 70. gados PSRS proklamēja, ka Padomju Savienībā ir izveidota jauna kopība – padomju tauta.

Šis process, ko acīm redzami forsēja Staļina valdīšanas laikā, pēc viņa nāves bija uz īsu brīdi apstādināts, lielā mērā pateicoties L. Berijas aktivitātēm (sk. dok. nr. 43). Arī Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās komitejas 1953. gada jūnija plēnuma

dalībnieku runās un pieņemtajā lēmumā bija dota situācijas reāla analīze attiecībā uz nacionālo problēmu atsevišķiem aspektiem (sk. dok. nr. 39, 40, 44). Taču drīz vien viss atgriezās vecajās sliedēs.

Bija vērojama nievājoša attieksme pret latviešu valodu (sk. dok. nr. 38, 41). Latviešu valoda tika izstumta no daudzām lietošanas sfērām. Latvijā varēja dzīvot un strādāt, nezinot latviešu valodu, arī latviešu valodas apmācībai skolās ar krievu mācību valodu nepievērsa lielu uzmanību (sk. dok. nr. 42). Atšķirībā no nacistiskās Vācijas okupācijas laikā izdotiem norādījumiem par vācu valodas noteicošo lomu padomju laikā netika publicēti rīkojumi par krievu valodas lietošanu, oficiāli tika apgalvots, ka latviešu un krievu valoda ir vienlīdzīga. Taču krievu valodas lietošana tika stimulēta daudzos oficiālos un neoficiālos veidos. Tā visai ātri kļuva par republikas iestāžu lietvedības valodu. Vairumā rūpniecības uzņēmumu administratīvais personāls bija nelatvieši, un krievu valodas lietošana viņiem likās pilnīgi dabiska. Šo tendenci pastiprināja tas, ka visi jautājumi, kas skāra sabiedrības dažādas dzīves sfēras, bija jāaskaidro ar attiecīgām institūcijām Maskavā, tām bija arī jāatskaitās. Jebkādi iebildumi pret krievu valodas lietošanu tika vērtēti kā "buržuāziskais nacionālisms", kas savukārt attaisnoja to, ka nelatvieši ignorēja latviešu valodu.

No padomju režīma cieta ne tikai latvieši un krievi, bet visas Latvijā dzīvojošās nacionālās minoritātes, kurām bija liegta savas kultūras kopšana, nacionālo biedrību veidošana, kā arī izglītība dzimtajā valodā, piemēram, ivrita – senebreju valodas – mācīšana ebrejiem tika atzīta pat par pretpadomju noziegumu. Arī tas kalpoja vienotas padomju tautas veidošanas mērķim.

Izmantojot kursu uz daļēju destalinizāciju, ko sāka īstenot N. Hruščovs pēc PSKP 20. kongresa (sk. 1. piezīmi pie dok. nr. 45), Latvijas Komunistiskās partijas vadības aprindās izveidojās domubiedru grupa, ko vēlāk nosauca par "nacionālkomunistiem". "Nacionālkomunisti" iestājās par dažādu ekonomikas nozaru proporcionālu attīstību, par pārmērīgās migrācijas ierobežošanu, nepieciešamību vismaz vadošajiem darbiniekiem un strādājošiem apkalpojošā sfērā apgūt latviešu valodu (sk. dok. nr. 45), kā arī pārskatīt noniecinošo attieksmi pret latviešu tautas kultūras mantojumu. Mainījās attieksme pret zinātniekiem, kultūras un mākslas darbiniekiem. LKP CK sekretārs J. Kalnbērziņš Centrālās komitejas biroja sēdē 1958. gada 11. martā ļoti trāpīgi raksturoja šīs izmaiņas: "Vajag ne tikai saukt pie kārtības par nepareizu uzvedību, vajag arī sirsnīgi parunāt, pasēdēt kopā, uzslavēt par labo."¹³ Tomēr mēģinājums komunistisko ideoloģiju un padomju režīmu padarīt pievilcīgāku latviešu tautai beidzās ar neveiksmi. 1959. gada jūlijā notikušajā Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās komitejas slēgtajā plēnumā virsroku guva konservatīvais (staļiniskais) spārns partijā (sk. dok. nr. 46), sākās tā sauktā buržuāziskā nacionālisma apkarošana pašā LKP, daudzu vadošu darbinieku atstādināšana no amata (sk. dok. nr. 48) un izslēgšana no partijas.

Šī plēnuma rezultātā Latvijā agrāk nekā Padomju Savienībā kopumā apstājās daļējās destalinizācijas process. Latvijas PSR vadība sāka īstenot nacionālā nihilisma politiku, krasi vērsties pat pret tautas tradīcijām, piemēram, Līgo svētkiem

(sk. dok. nr. 49), "pastiprinājās cīņa ar pretpadomju darbību un noskaņojumiem" (sk. dok. nr. 50). Vienlaikus padomju politikas veidotāji tomēr bija spiesti sekot Rietumvalstu reakcijai un neuzdrošinājās spert radikālus soļus latviešu kā nācijas izdeldēšanas un asimilācijas virzienā. Rietumvalstu vairāk vai mazāk konsekvētā turēšanās pie Baltijas valstu inkorporācijas PSRS sastāvā neatzīšanas politikas noteica Latvijas, Lietuvas un Igaunijas īpašu stāvokli, ar kuru oficiālajai Maskavai bija jārēķinās. Lai kā padomju lielvalstiskuma aizstāvji un "buržuāzisko nacionālistu" apkarotāji to arī gribēja, Padomju Savienība nevarēja atļauties papildus bojāt attiecības ar Rietumu demokrātijām Baltijas dēļ ne saspīlējuma atslābuma, ne saasinājuma brīžos. Pārāk stipras izrādījās latviešu tautas kultūras tradīcijas, tās radošā un zinātnes inteliģence. Tāpēc padomju varasvīri atzina par labāku izmantot Latviju kā pret Rietumiem pavērstu vitrīnu jeb greznu skatlogu, kur, padomju varai un staļiniskajām represijām par spīti, izdzīvojuši latviešu tauta un tās kultūra tika rādīta par padomju varas sasniegumu un pierādījumu tam, cik laimīga ir tautas dzīve Latvijas PSR. Latvijas mākslinieku un zinātnieku izcilie sasniegumi bija viņu talanta un neatlaidīga darba rezultāts, bet padomju un komunistu partijas funkcionāri tos tūdaļ mēģināja sašķirot padomju varai un propagandai noderīgos un "šķiriski svešos", "dekadentiskos", "bezidejiskos" utt.

Šim nolūkam pastāvēja visaptverošs cenzūras mehānisms – viena no spilgtākajām totalitāras valsts pazīmēm. Cenzūru Latvijā ieviesa uzreiz pēc tās aneksijas. Cenzūras veikšanai tika izveidota speciāla iestāde – Latvijas PSR Galvenā literatūras pārvalde, vēlāk – Latvijas PSR Ministru Padomes Galvenā pārvalde valsts noslēpumu aizsardzībai presē, kas darbojās līdz tās likvidācijai 1989. gadā. Protams, visbargākā cenzūra pastāvēja Staļina valdīšanas laikā, taču līdz pat 80. gadu vidum tika veikta rūpīga visu masu saziņas līdzekļu un grāmatu politiskā cenzūra (sk. dok. nr. 52, 54, 55). Latvijas PSR Kultūras ministrija savukārt kontrolēja ne vien valsts teātru, bet arī pašdarbības kolektīvu repertuāru, piemēram, apstiprinot repertuāru katram (!) tautas korim, kas gatavojās kārtējiem svētkiem. Vēl 1985. gada janvārī Kultūras ministrijas kolēģijā, kurā piedalījās arī pārstāvis no Ministru Padomes, apstiprināja tautas koru un pašdarbības teātru repertuāru, kā arī amatieru izrāžu plānus.¹⁴

Padomju sistēmu spilgti raksturo tās attieksme pret reliģiju. Padomju iestādes baidīja jebkādas nekontrolētas cilvēku biedrošanās iespējas, bet reliģiskās apvienības it īpaši, jo tās ideoloģiski nebija savienojamas ar komunistisko ideoloģiju, tāpēc politika Baznīcas lietās tika virzīta, lai pakāpeniski iznīdētu gan reliģiskās organizācijas, gan mācītājus, gan reliģiju kā ideoloģiju. To darīja, izmantojot ideoloģiskus, ekonomiskus un administratīvus līdzekļus.

Jau 1940.–1941. gadā padomju vara pretēji sludinātajai tolerancei paguva atklāt savu politiku attiecībā pret baznīcu un reliģiju. Lai gan padomju Konstitūcija sludināja ticības brīvību, taču praksē ticīgajiem bija jācieš dažādi ierobežojumi, morāls terors un represijas. Slēdza abas Latvijas Universitātes teoloģijas fakultātes (protestantu un Romas katoļu), Teoloģijas institūtu, skolas, reliģiskās biedrības, aizliedza izdevniecības, kas iespieda reliģiska satura literatūru, atsavināja Baznīcas zemes īpašumus, pārtrauca ticības mācīšanu skolās, aizsāka represijas pret mācītājiem u.c.

Pēc Otrā pasaules kara reliģiskās konfesijas atradās pastāvīgā partijas un valdības kontrolē, bet to tiešo vadību un pārraudzību veica PSRS Ministru Padomes reliģijas kulta lietu pilnvarotais Latvijas PSR (izņemot pareizticīgo baznīcu, kas bija pakļauta PSRS Ministru Padomes Reliģijas kulta lietu pārvaldei). Reliģijas kulta lietu padomes pilnvarotā aparātu Latvijas PSR izveidoja jau 1944. gada 29. maijā, un Latvijā ieviesa tādu pašu reliģijas uzraudzības un kontroles sistēmu kā visā PSRS. Šīs iestādes uzdevums bija "pareizi ieviest dzīvē PSRS likumdošanu reliģijas jautājumos". Bez saskaņošanas ar pilnvaroto Baznīca nedrīkstēja neko uzsākt, savukārt pilnvarotais nevarēja pieņemt lēmumu bez saskaņošanas ar Maskavu. Parasti par reliģijas kulta lietu pilnvarotajiem izvēlējās cilvēkus, kuriem bija pieredze valsts drošības iestāžu darbā.

Jau 1944. gadā reliģijas kulta lietu pilnvarotais V. Šeškens uzsāka situācijas apziņošanu, lai varētu ātrāk tikt skaidrībā, kādi līdzekļi izmantojami, lai īstenotu padomju politiku. Uz Maskavu tika sūtīti plaši ziņojumi par noskaņojumu augstākajā garīdzniecībā (sk. dok. nr. 56). To vajadzēja izdarīt vispirms, lai varētu efektīvāk vadīt un kontrolēt Baznīcas dzīvi. Kā liecina arhīva materiāli, daudzos gadījumos bija saglabājušies 1940.–1941. gadā savāktie aģentu ziņojumi par atsevišķu mācītāju attieksmi pret padomju varu.

Padomju vara mērķtiecīgi sāka izolēt Baznīcas no sabiedriskās dzīves. Baznīcas metrisku grāmatas vajadzēja nodot Civilstāvokļa aktu reģistrācijas nodaļas arhīvam, Baznīcai aizliedza nodarboties ar labdarību, aizliedza mācītājiem apmeklēt slimnīcas un pansionātus, materiāli atbalstīt bijušo mācītāju atraitnes. Baznīca drīkstēja nodarboties vienīgi ar kulta lietām. Taču jautājumos, kas konkrētajā brīdī bija izdevīgi režīmam, tika izmantota Baznīcas autoritāte, piemēram, tūlīt pēc kara dažādo konfesiju virsvadītājiem vajadzēja izdot apkārtrakstus, aicinot cilvēkus nākt ārā no meža, mudināt draudžu locekļus piedalīties padomju varas rīkotajās vēlēšanās, aicināt atgriezties Latvijā tos, kuri bija devušies trimdā, aicināt stāties kolhozos u.tml. Vēlāk reliģiskajām konfesijām un to vadītājiem vajadzēja piedalīties miera kustībā, "atmaskot pretpadomju propagandu", "skaidrot" reliģijas stāvokli PSRS, vākt līdzekļus Miera fondam u.c. Baznīca bija spiesta piedalīties šajos pasākumos.

Reliģiskajām konfesijām liedza iespējas izdot, izplatīt, saņemt no ārzemēm reliģiska satura literatūru. Tajā pašā laikā visdažādākos veidos tika veicināta ateisma propaganda, izdota dažāda līmeņa antireliģiskā literatūra. Radio un televīzijā bija speciāli antireliģiska satura raidījumi. Taču Baznīcai nebija iespēju sevi aizstāvēt, jo tai bija liegts izmantot masu saziņas līdzekļus. Visās valsts iestādēs vajadzēja nodarboties ar darbaļaužu audzināšanu ateisma garā. Regulāri tika pieņemti attiecīgi lēmumi (sk. dok. nr. 67).

Jau 1945. gadā bija iecerēts veikt draudžu reģistrāciju, taču šis process ieilga līdz 1949. gadam. Reģistrācijai bija tālejošas sekas. Draudzei bija jāizveido vismaz divdesmit cilvēku liela grupa ("двадцатка"), kura jāreģistrē pie reliģijas kulta lietu pilnvarotā, pēc tam vietējā izpildkomiteja slēdza līgumu ar draudzi par baznīcas un tās inventāra izīrēšanu, jo tas saskaņā ar PSRS Tautas Komisāru Padomes 1918. gada

28. janvāra dekrētu skaitījās vietējās izpildkomitejas īpašums. Vietējā vara varēja likt mainīt draudzes komitejas locekļus, ja kādu uzskatīja par neļoļālu padomju varai. Draudzes komiteja pārstāvēja draudzi valsts iestādēs. Tāda kārtība bija noteikta, lai izolētu mācītājus no Baznīcas pārvaldes un lai labāk varētu veikt uzraudzību. Reliģijas lietu pilnvarotajam bija tiesības uz vietējās izpildkomitejas lūguma pamata likvidēt draudzi, atsaukt izīrēšanas līgumu. Plaši izmantoja tiesības atstādināt mācītāju no amata vai – labākā gadījumā – pārcelt uz citu draudzi.

1949. gada 29. jūlijā Latvijas PSR Ministru Padome pieņēma speciālu lēmumu, kas aizliedza garīdzniekiem veikt apmācību bērniem un jauniešiem, lai sagatavotu viņus konfirmācijai, iesvētes mācībai, tādējādi neļaujot jaunatnei pievērsties reliģijai. Tika ierobežota un kontrolēta, brīžiem aizliegta jaunu garīdznieku sagatavošana. 1959. gadā pieņēma lēmumu par klosteru slēgšanu (sk. dok. nr. 60).

Tāpat kā cīņā pret kulakiem, iedarbīgs līdzeklis draudžu skaita samazināšanā bija nodokļu politika. Draudzēm, kas nespēja samaksāt nepamatoti augstos nodokļus, nācās pašlikvidēties. Bieži draudzēm tika atsavināti dievnamī (sk. dok. nr. 68).

Vienlaikus ar minētajiem pasākumiem notika mācītāju aresti. Kā liecina arhīvu dokumenti, visbiežāk viņus apsūdzēja “par sakariem ar starptautiskām reliģiskām organizācijām 20.–30. gados”; par to, ka “pildīja mācītāja pienākumus “aizsargu” organizācijā”; ka “nacistiskās okupācijas laikā izmantoja Baznīcu pretpadomju profašistiskai propagandai”; visaptverošākais bija formulējums – “veica pretpadomju aģitāciju”, ko varēja izmantot jebkurā gadījumā. Ja apsūdzība balstījās tikai uz aģentu ziņojumiem vai ja mācītājam bija “liela autoritāte neapzinīgā iedzīvotāju daļā”, tad lietu skatīja Sevišķā apspriede (sk. dok. nr. 57, 58).

Ja daudzās jomās Ņ. Hruščova valdīšanas laiku (1953.–1964. g.) salīdzina ar atkusni, tad tas neattiecas uz attieksmi pret reliģiju. Tiesa, 1955.–1956. gadā no ieslodzījuma vietām atgriezās daudz mācītāju.

Sevišķi aktīvi uzbrukumi visām reliģiskajām konfesijām sākās 1959. gadā. 60. gados Padomju Savienības Komunistiskā partija par savu uzdevumu izvirzīja “reliģijas palieku pilnīgu likvidēšanu”. Lai gan veikto pasākumu formu nevarēja salīdzināt ar 40. un 50. gados praktizēto, t.i., ļoti ierobežoti izmantoja cietumsodu, vairāk – administratīvos sodus, aprobežojās ar to, ka sodu piesprieda nosacīti, atņēma reģistra tiesības, taču faktiski pastāvīgo aresta draudu atmosfēru nomainīja draudi par reģistrācijas tiesību atņemšanu. Turklāt pret mācītājiem un draudzes locekļiem tika vērsti ideoloģisks un morāls terors.

Īpaši iedarbīgs līdzeklis Baznīcas ietekmes samazināšanā izrādījās jauno tradīciju ieviešana dzīvē, piemēram, kristības aizstāja ar vārda došanas svētkiem, kapu svētkus – ar laicīgiem kapu svētkiem, laikā, kad notika Baznīcas pasākumi, paralēli organizēja masu pasākumus, kas varētu piesaistīt jaunatni.

Ziemassvētki un Lieldienas bija parastas darbadienas. Pat no tautas apziņas mēģināja izdzēst visu, kas tai atgādinātu par piederību kristīgajai civilizācijai.

Veiktās politikas rezultātā ievērojami samazinājās draudžu, kulta darbinieku un draudžu locekļu skaits.

Sākot ar 70. gadiem, bija vērojama pāreja no Baznīcas (Dieva) primitīvas noliegšanas uz reliģisko postulātu analīzi. Baznīcas un valsts attiecībās bija iestājies relatīvs pamiers, jo reliģiskās konfesijas zināja spēles noteikumus un tos ievēroja, bet karojošā ateisma politiku valsts bija nomainījusi ar mierīgu līdzāspastāvēšanu, saglabājot nemītīgu uzraudzību. Padomju Savienībai bija jāērķinās arī ar pasaules sabiedrisko domu, it sevišķi pēc 1975. gada Helsinku apspriedes par drošību un sadarbību Eiropā Noslēguma akta parakstīšanas, kurā bija teikts:

“Dalībnieces valstis cienīs cilvēka tiesības un pamatbrīvības, ieskaitot domu, sirdsapziņas, reliģijas un pārliecības brīvību, visiem – bez rases, dzimuma, valodas un reliģijas atšķirības.

Tās veicinās un attīstīs visu to pilsoņu, politisko, ekonomisko, sociālo, kultūras un citu tiesību un brīvību efektīvu realizēšanu, kas izriet no cilvēka personībai piemītošās pašcieņas un ir būtiskas viņa brīvai un pilnīgai attīstībai.

Šajos ietvaros valstis dalībnieces atzīs un respektēs personības brīvību vienatnē vai kopā ar citiem nodoties reliģijai vai ticībai, rīkojoties saskaņā ar savas sirdsapziņas balsi.”¹⁵

Tomēr lielākā daļa reliģiskām konfesijām uzlikto ierobežojumu palika spēkā. Atklātībā nākusi informācija par kāda cilvēka piederību Baznīcai viņam varēja liegt iespēju iegūt labāku darbu vai paaugstinājumu, automātiski ierindojoš šādu cilvēku idejiski svešu un nelojālu personu kategorijā. Pretēji starptautiskajām saistībām, ko ar Helsinku apspriedes Noslēguma akta parakstīšanu uzņēmās Padomju Savienība, visās augstskolās obligātā kārtā turpināja mācīt tā saukto zinātnisko ateismu, ignorējot studentu personisko pārliecību un cilvēka tiesības uz sirdsapziņas brīvību.

Padomju valsts divkosīgo attieksmi pret Baznīcu var salīdzināt ar attieksmi pret latviešu emigrantiem (trimdas latviešiem). No vienas puses, oficiāli tika sludināta teorija par “laimē un labklājībā dzīvojošu latviešu tautu brālīgajā padomju tautu saimē”, kam tika pretstatīti latviešu emigranti, to aktīvāko, Latvijas valstisko neatkarību aizstāvošo daļu dēvējot par “imperiālisma aģentiem”, “latviešu tautas nodevējiem un nacistiskajiem kara noziedzniekiem”,¹⁶ bet pārējos – par šo vadoņu apmuļķotiem, kapitālistiskās ekspluatācijas un izdzīvošanas cīņas nomāktiem ļautiņiem, emigrācijai kopumā paredzot “bezsaules norietu” un “vietu vēstures mēsainē”. No otras puses, Latvijas PSR VDK rūpīgi sekoja latviešu emigrantu sabiedriskajām un kultūras aktivitātēm (sk. dok. nr. 73), centās pat panākt, lai ievērojamākie no viņiem atgrieztos Latvijā (sk. dok. nr. 71). E. Berklavs LKP CK biroja sēdē 1959. gada 12. maijā propagandas darba uzdevumus attiecībā uz latviešu emigrantu organizācijām raksturoja šādi: “Svarīgs uzdevums ir sašķelt tos, kas dzīvo dažādās valstīs aiz robežas. [...] Strikti atdalīt galvenos vadoņus un ierindniekus, kas [tur] atrodas aiz muļķības.”¹⁷

Pastāvot “dzelzs aizkaram”, tika maksimāli ierobežoti iedzīvotāju tiešie kontakti ar Latvijā iebraukušiem ārzemniekiem. Rīga līdz pat 1957. gadam bija slēgta pilsēta, ko ārzemnieki nedrīkstēja apmeklēt (sk. dok. nr. 50). Arī turpmāk bez speciālas

atļaujas ārzemju viesus nedrīkstēja pieņemt mājās, pēc oficiālas tikšanās ar ārzemniekiem, kuri apmeklēja uzņēmumus vai iestādes, bija jāraksta atskaite. Tas attiecās uz jebkurām oficiālām delegācijām, kas ieradās Latvijā (sk. dok. nr. 74). 70. gadu beigās un 80. gados lielā mērā palielinājās tūristu skaits, kas apmeklēja Austrumeiropas valstis (tā saucamās sociālisma bloka valstis), taču joprojām ļoti maz cilvēkiem bija iespēja aizbraukt uz kapitālistiskajām valstīm (sk. dok. nr. 75).

Sasniegumi sociālās politikas jomā bija viens no argumentiem, ar ko padomju propaganda pamatoja sociālisma priekšrocības, to skaitā arī ieguvumus, Latvijai atrodoties Padomju Savienības sastāvā. Nenoliedzami, šajā jomā bija sasniegumi. Katrs iedzīvotājs ieguva zināmu sociālā nodrošinājuma minimumu: jumtu virs galvas, darbu un kaut vai minimālo algu un pensiju, garantētu veselības aprūpi un izglītību. Tajā pašā laikā garantēto sociālo labumu apjoms un kvalitāte nereti bija ļoti zema. Viss, kas atradās virs garantētā līmeņa, tika sadalīts atbilstoši attiecīgā amata, profesijas nozīmīgumam, valsts interesēm vai arī attiecīgās personas reālajai ietekmei. Pastāvēja atsevišķu sociālo slāņu un grupu diskriminācija.

Tā līdz pat 1964. gadam vispārējā pensiju nodrošināšana netika attiecināta uz kolhoziekiem. Zemniecība Staļina laikā tika uzskatīta par avotu, no kura valsts nebeidzami var izsūknēt materiālos un naudas resursus – kā nodokļu, tā arī produktu piegāžu un valsts iekšējo aizņēmumu veidā (sk. dok. nr. 78, 79). Kolhozos sadzīto zemnieku stāvoklis ļoti atgādināja cariskās Krievijas dzimtļaužu stāvokli līdz 1861. gada dzimtbūšanas atcelšanai. 50. gadu vidū valsts politika mainījās. Lauksaimniecība arvien vairāk tika subsidēta un kolhozu zemniecība Latvijā 70. un 80. gados kļuva par vienu no vislabāk nodrošinātajiem iedzīvotāju slāņiem.

Staļina laikā pastāvīgi tika kontrolēts valsts sociālās nodrošināšanas un sociālās apdrošināšanas budžets. Lai tas nepārsniegtu zināmu summu, kontrolēja, piemēram, pensiju piešķiršanas pareizību. Kā iemesls pensijas atņemšanai vai samazināšanai varēja būt gan formāli likumdošanas pārkāpumi, gan arī politiski kritēriji, piemēram, tas, ka attiecīgajam cilvēkam kādreiz bija piederējusi nacionalizēta māja, bērni bija emigrējuši uz ārzemēm utt. Daudzi cilvēki Latvijā cieta ne tikai no šo politisko apsvērumu lietošanas, bet arī no tā, ka, pārejot no neatkarīgās Latvijas laikā pastāvējušās pensiju sistēmas uz padomju sistēmu, viņiem tika atņemta vecuma un invaliditātes pensija, kas bija piešķirta pēc kritērijiem, kas neatbilda padomju pensiju likumdošanai. Lai gan Latvijas vadība mēģināja panākt, lai šīs atšķirības, kas visvairāk skāra tieši strādniekus, tiktu izlīdzinātas, tas nedeļa panākumus.

Pēc Staļina nāves sociālā politika kļuva liberālāka, tomēr politiski un sociāli ierobežojumi, kaut arī mīkstinātā formā, turpināja pastāvēt.

Lai gan tika apgalvots, ka rūpniecības strādnieki ir padomju režīma galvenais balsts un viņu nodrošinājums – visas sociālo labumu sadales sistēmas atskaites punkts, tomēr privilēģēto slāni faktiski veidoja partijas un administratīvā nomenklatūra, valsts drošības iestāžu darbinieki, kuri, piemēram, kartīšu sistēmas pastāvēšanas laikā (sk. dok. nr. 77) pēc apgādes normām tika pielīdzināti vadošo rūpniecības nozaru strādniekiem. Arī šo slāņu iekšienē pastāvēja milzīgas atšķirības atkarībā no tā, uz kura

hierarhijas kāpņu pakāpiena atradās konkrētā persona. Kartīšu sistēmas pastāvēšanas laikā sociālās privilēģijas tika institucionalizētas un parādījās ļoti uzskatāmi, taču tās saglabājās arī pēc kartīšu atcelšanas. Partijas un administrācijas augstākās nomenklatūras darba alga formāli nebija ļoti augsta, tā bija pielīdzināta kvalificētu rūpniecības strādnieku darba algai. Privilēģijas izpaudās kā dažādas piemaksas, pabalsti un prēmijas, kas nereti vairākkārt pārsniedza darba algu, kā arī iespējā garantēti saņemt dažādus labumus un augstākā kvalitātē nekā ierindas cilvēkiem. Lai gan privilēģijas netika publiskas, tomēr tās bija grūti noslēpt. Privilēģiju pastāvēšana bija pretrunā ar Komunistiskās partijas sludināto egalitārisma ideoloģiju un izsauca protestu arī tajos cilvēkos, kas ticēja šai ideoloģijai. Raksturīgi, ka šādi protesti tika uzskatīti par "anti-partijiskiem".

Bez oficiālās materiālo un sociālo labumu sadales sistēmas pastāvēja arī neoficiālā, ko veidoja cilvēki, kuri tieši nodarbojās ar to sadali vai kuriem tie bija pieejami amata pienākumu dēļ, – tirdzniecības un servisa uzņēmumu darbinieki u.c. Labumus, kas nebija pieejami oficiāli, varēja iegūt, par tiem samaksājot vai apmainot pret citiem labumiem. Tādējādi veidojās oficiālajam paralēls "pelēkais" tirgus, ko Padomju Savienībā apzīmēja ar vārdu "blats". Būtībā tā bija visaptveroša korupcijas sistēma, kurā vairāk vai mazāk bija iesaistīti visi iedzīvotāji un kurā cilvēka "vērtību" noteica tas, kādi labumi ar apmaiņas vērtību viņam bija pieejami. Tie varēja būt ne tikai materiāli labumi, bet arī garīgas vērtības. Grāmatas, skaņuplates un biļetes uz teātri, tāpat kā kurpes vai mēbeles, bija deficīts. Tas attiecās arī uz iespējam doties ārzemju ceļojumā, uzlabot veselību atpūtas namā u.tml.

Kultūras revolūcijas – sociālisma celtniecības plāna trešās sastāvdaļas – mērķu un uzdevumu definējums Padomju Savienības Komunistiskās partijas dokumentos bija vismīklainākais. Principā tās virsmērķis bija "marksisma-ļeņinisma ideoloģijas iemiesojums dzīvē", respektīvi, panākt, lai visi Padomju Savienības iedzīvotāji pilnībā pieņemtu komunistisko ideoloģiju. Šim mērķim kalpoja literatūra un māksla, humanitārās zinātnes un izglītības sistēma, un, protams, masu saziņas līdzekļi. Valsts attiecības ar kultūras un humanitāro zinātņu pārstāvjiem pēc Otrā pasaules kara veidojās ļoti sarežģīti. Staļina laikā viņu radošā darbība tika stingri regulēta un kontrolēta (sk. dok. nr. 86). Rakstnieku uzdevums bija propagandēt partijas paustās nostādes, darba mākslinieciskajai vērtībai nebija nozīmes, galvenais bija ideoloģiski pareizs saturs. Spilgts piemērs tam – dzejoļi, ko publicēja laikraksti pirms kārtējiem svētkiem. Piemēram, 1945. gada 6. novembrī "Cīņa" publicēja Andreja Baloža dzejoļi "Lai sveikts ir Oktobris":

- "Lai sveikts ir Oktobris, lai sveikts ir Staļins pats –
- Kā saule staro mums tā gudrais tēva skats!";
- bet nākamajā dienā – Jāņa Grota dzejolis "Lielajam Oktobrim":
- "Oktobris – Ļeņina radīts,
- Mūžīgs kā saule mums spīd,
- Oktobris – Staļina vadīts,
- Mūžīgs par pasauli slīd."¹⁸

Ne šeit citētie dzejnieki, ne pārējie literāti – līdzīgu sacerējumu autori – nebija aprobežoti vai naivi pusanalfabēti. Viņus par tādiem padarīja sistēmas pasūtījums, kas dzejas vietā pieprasīja “peršas un rīmes”. Tā nebija šo radošo cilvēku vaina, bet traģēdija un bezizeja, jo atteikšanās radīt šādus sociālistiskā realisma darbus nozīmētu pretpadomju rīcību ar visām no tās izrietošajām sekām, labākajā gadījumā – oficiāla izslēgšana no dzejnieku un rakstnieku rindām un jebkādu publicēšanās iespēju zaudēšana. Tas pats attiecās uz humanitāro zinātņu pārstāvjiem – vēsturniekiem, filozofiem, literatūrzinātniekiem u.c., kuriem visi viņu pētījumi un darbi bija jābalsta uz staļinisko “augstās gudrības grāmatu” – “VK(b)P īso kursu”, bet vēlāk – uz “nemirstīgajiem marksisma-ļeņinisma klasiķu” darbu citātiem. Objektīva savas tautas vēstures un garīgās dzīves procesu izpēte bija aizliegta. Varai bija vajadzīgi mankurti, kuri nemitīgi atgremotu komunistiskās ideoloģijas dogmas.

Daudzus radošo profesiju pārstāvjus represēja, atlaida no darba, morāli pazemoja. Pirmajos pēckara gados tika organizētas plašas “diskusijas” par atsevišķu rakstnieku un mākslinieku daiļradi, kuru laikā nosodīja viņu daiļradi. Rezultātā cenzūra aizliedza publicēt viņu darbus. Tāds liktenis piemeklēja arī izcilā latviešu dzejnieka A. Čaka daiļradi.

Tomēr radošās inteligences lojalitāti centās panākt ne tikai ar represijām, bet arī ar materiāliem stimuliem. Radošo profesiju pārstāvji tika salīdzinoši labi atalgoti, saņēma apbalvojumus un prēmijas. Taču par to viņiem bija jākalpo padomju sistēmai. Vienlaikus Latvijas Komunistiskā partija rūpīgi sekoja kultūras procesiem (sk. dok. nr. 92–94). To vērtēšanai piesaistīja partijas aktīvistus (sk. dok. nr. 90).

Ļoti liela uzmanība tika pievērsta “jaunatnes audzināšanai padomju patriotisma garā” (sk. dok. nr. 88, 89). Faktiski par obligātu bija kļuvusi bērnu un jauniešu uzņemšana bērnu un jauniešu Vissavienības masveida organizācijās, kuru pamatprincips bija dalībnieku audzināšana komunistiskās ideoloģijas garā. No 7 līdz 9 vai 10 gadiem bērni bija oktobrēni (nosaukti par godu oktobra apvērsumam un dēvēti arī par “Iljiča (Ļeņina) mazbērniem”), 3. klasē skolēni tika uzņemti pionieru organizācijā. Tajā iestājoties, bija jādod solījums “kvēli mīlēt Padomju Dzimteni un dzīvot, mācīties un cīnīties, kā novēlējis Lielais Ļeņins un māca Komunistiskā partija”, pēc kura katram jaunuzņemtajam svinīgi tika apsiets sarkanais kaklauts. Katra klase veidoja atsevišķu pionieru pulciņu, bet visi kopā skolas apmērā – pionieru vienību, katrs pulciņš un vienība parasti saucās kāda komunistu varoņa vārdā, par kuru tika vākti materiāli un viņa dzīvei un darbībai veltītas sanāksmes. Pionieru vienības sanāksmes norisēja pusmilitārā garā, katrs pulciņš tauru un bungu pavadījumā soļoja gar pionieru vadītāju, kurš, militāri salutējot, pieņēma pulciņu vadītāju ziņojumus par ierašanos. Beidzot 7. klasi, sākās jauniešu uzņemšana komjaunatnē (Vissavienības Ļeņina Komunistiskās Jaunatnes Savienība; tā aptvēra jauniešus un jaunietes no 14 līdz 28 gadu vecumam), kas organizatoriskā ziņā ļoti līdzinājās Komunistiskajai partijai. Iestāšanās šajā organizācijā pakāpeniski tika padarīta par visaptverošu, un jauniešiem, kas to nevēlējās darīt, reāli

draudēja ierobežotas iespējas tālāk izglītoties un apgūt profesiju. Līdz pat 80. gadu vidum jaunatnes audzināšanā aktīvi piedalījās arī valsts drošības iestādes (sk. dok. nr. 95).

Vara Padomju Savienībā koncentrējās Komunistiskās partijas vadošo darbinieku (funkcionāru) rokās. Kaut gan saskaņā ar Konstitūciju augstākais varas orgāns kā PSRS, tā arī Latvijas PSR bija Augstākā Padome, Latvijas Komunistiskās partijas Centrālā komiteja ne tikai kontrolēja visu likumu un dekrētu saturu un pieņemšanas gaitu, bet arī noteica visu līmeņu padomju – ciemu, rajonu, pilsētu un Augstākās Padomes – sastāvu (sk. dok. nr. 99) un izraudzīja kandidatūras ievēlēšanai. Lai nodrošinātu deputātu proporcijas gan pēc dzimuma, gan profesijām, šie atlases kritēriji bija novesti līdz smieklīgam absurdam. Tā, piemēram, PSRS Augstākajā Padomē no konkrēta vēlēšanu apgabala noteikti bija jāievēl sieviete, kolhozniece, PSKP biedre, no cita savukārt – vīrietis, rūpnīcas strādnieks, bezpartijiskais utt. Vēlēšanas Padomju Savienībā grūti par tādām nosaukt, tā drīzāk bija balsošana par vienmēr vienīgo kandidātu. 1945. gadā "Cīņa" publicēja rakstu "Piedalīties vēlēšanās – padomju pilsoņa goda lieta", kurā tika uzsvērts: "Padomju tauta prasa, lai tās deputāti būtu tikpat skaidri un noteikti politiski darbinieki kā Ļeņins un Staļins; lai viņi būtu tikpat bezbailīgi kaujās un tikpat nesaudzīgi pret tautas ienaidniekiem kā Ļeņins un Staļins; lai briesmu brīžos viņi būtu stingri un nelokāmi kā Ļeņins un Staļins; lai, izlemjot sarežģītus jautājumus, viņi būtu tikpat gudri un pacietīgi kā Ļeņins un Staļins; lai viņi būtu tikpat godīgi un taisnīgi kā Ļeņins un Staļins; lai mīlētu savu tautu kā Ļeņins un Staļins."¹⁹

Līdz 80. gadu vidum visus lēmumus augstākajā valsts varas orgānā pieņēma vienbalsīgi, balsojot ar paceltu roku. Nebija nepieciešamības pēc balsu skaitīšanas iekārtas.

*

PSRS ekonomiskais stāvoklis kopš 70. gadu sākuma nemitīgi pasliktinājās. Pirmos desmit gadus šo pasliktināšanos daļēji izdevās kompensēt ar milzīgo dabas bagātību plēsonīgu izmantošanu, taču kopš 80. gadu sākuma šis faktors pamazām zaudēja nozīmi – un sākās ražošanas samazināšanās absolūtos skaitļos. Aizvien bēdīgāks kļuva stāvoklis iedzīvotāju apgādes un sociālajā jomā. Taču informētākos un erudītākos PSKP un VDK vadošos darbiniekus visvairāk biedēja tas, ka komunistiskā superlielvalsts sāka neglābjami atpalikt no ASV bruņošanās sacensībā, līdz ar to arvien vairāk zaudējot savu galveno argumentu dialogā ar ārpasauli – ieroču spēku. Impērijas vadošajā slānī pamazām nobrieda doma, ka jāķeras pie "paātrinājuma un pārbūves", jo tika prognozēts, ka tuvākajos gados PSRS varētu notikt grandiozu apmēru sociāls sprādziens. Šādu perspektīvu tuvināja PSRS neveiksmīgā intervence Afganistānā. No Afganistānas pienākušo cinka zārku rindas izgaisināja partokrātijas kultivēto mītu par to, ka PSKP vadība spējusi vismaz nodrošināt PSRS tautām dzīvi miera apstākļos, ja ne vairāk.

1985. gadā pie varas nākušais PSKP CK ģenerālsekretārs M. Gorbačovs un viņa komanda rēķinājās ar to, ka reformu īstenošana Padomju Savienībā noteikti izsauks niknu pretdarbību no partijas "ortodoksālajām" aprindām, kas, baidoties no savu pozīciju vājināšanās, noraidīja jebkādas režīma liberalizācijas plānus. M. Gorbačovam un viņa līdzgaitniekiem savas varas nostiprināšanas nolūkā vajadzēja izdarīt spiedienu uz šī slāņa pārstāvjiem – tā sauktajiem stagnātiem – ar sabiedriskās domas palīdzību, tāpēc radās "atklātuma" ("glasnostj") lozungi. M. Gorbačovam un viņa komandai bija nepieciešami arī pagaidu sabiedrotie viskonservatīvāko spēku atstumšanai no varas, tāpēc partijas iestādes daudzos gadījumos izturējās relatīvi iecietīgi pret tā saukto pašdarbīgo grupējumu jeb neformālo sabiedrisko organizāciju rašanos un darbību.

Par pirmo ārpusrežīma opozīcijas organizāciju Latvijā "demokratizācijas" un "atklātuma" apstākļos kļuva cilvēktiesību aizstāvēšanas grupa "Helsinki-86", kuras dokumentos no tās pastāvēšanas sākuma iezīmējās okupācijas izbeigšanas, Latvijas brīvības idejas. Grupas "Helsinki-86" organizētā ziedu nolikšana pie Brīvības pieminekļa Rīgā 1987. gada 14. jūnijā, godinot 1941. gada 14. jūnija deportācijas upurus, kļuva par tā sauktās Atmodas (arī – latviešu tautas Trešās atmodas) aizsākumu. Atmoda būtībā bija ar mierīgiem līdzekļiem īstenota latviešu tautas nacionālās atbrīvošanās revolūcija, kurā piedalījās arī Latvijas mazākumtautību pārstāvji.

Latvijā pirmā masu organizācija ar ievirzi uz neatkarības atgūšanu bija Latvijas Nacionālās neatkarības kustība. 1988. gada vasarā tika veikti pasākumi, lai izveidotu organizāciju, kas cīnījās par sabiedrības demokratizāciju, Latvijas suverenitātes nodrošināšanu, garīgo atdzimšanu spētu apvienot visplašākās tautas masas. Par šādu organizāciju kļuva Latvijas Tautas fronte. Tā cīnījās par latviešu tautas izdzīvošanas un attīstības nodrošināšanu, cilvēka cienīgu dzīves apstākļu radīšanu visiem iedzīvotājiem. Sākumā Komunistiskās partijas funkcionāru iecerēta kā LKP satelītoorganizācija "pārbūves" īstenošanai Latvijas PSR, tā drīz nostājās pozīcijās, kas bija nesavienojamas ar PSKP stratēģu plāniem. Savās rindās apvienojot ap 300 tūkstošiem piekritēju, Latvijas Tautas fronte sekmīgi īstenoja masu patriotiskas akcijas, veiksmīgi pretdarbojās 1989. gada janvārī izveidotās Latvijas PSR Darbaļaužu internacionālās frontes (Interfronte) rindās apvienojušos partokrātu, militāristu un neostaļinistu mēģinājumiem "nosargāt padomju varu", t.i., saglabāt impērisko ideoloģiju un administratīvi birokrātisko sistēmu. 1990. gada 18. martā Latvijā notika republikas Augstākās Padomes vēlēšanas, kurās pārliecinošu uzvaru guva Latvijas Tautas frontes izvirzītie deputātu kandidāti. Tā paša gada 4. maijā šī Augstākā Padome pieņēma Deklarāciju par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu. Šo izvēli 1991. gada 3. marta referendumā atbalstīja Latvijas iedzīvotāju vairākums.

1990. gada aprīlī tika ievēlēts Latvijas Republikas Pilsoņu kongress, bet 1990. gada 1. maijā uz savu pirmo sēdi sanāca Pilsoņu kongresa pastāvīgais darba orgāns –

Latvijas Komiteja. Tieši Pilsoņu kongresa nostādņu ietekmē tika deklarēta atjaunošanās Latvijas Republikas tiesiskā saikne ar pirmskara Latvijas Republiku. Diemžēl Pilsoņu kongresa un Komitejas nostāja pret Latvijā padomju varas gados iebraukušajiem cilvēkiem, pielīdzinot viņus okupantiem un lietojot tādus apvainojošus apzīmējumus kā "mutanti", un attieksme pret cittautiešiem vispār neatbilda 1918. gada 18. novembrī proklamētās Latvijas Republikas kā no tautības neatkarīgas Latvijas tautas valsts idejai un garam.

1990. gada 4. maijā jaunievēlētā Latvijas PSR Augstākā Padome pieņēma Neatkarības deklarāciju, kurā tika noteikts pārejas periods līdz pilnīgai Latvijas valstiskās neatkarības atgūšanai.

Pēc 1991. gada 13. janvārī īstenotā PSRS Bruņoto spēku karavīru uzbrukuma Viļņas televīzijas raidstacijai, kad bija radušies bruņotas intervences reāli draudi arī Latvijā, LTF aicināja tautu sargāt Augstākās Padomes un Ministru Padomes namus, radio, televīzijas centru un starptautisko telefona sakaru centrāli. Sākot ar 14. janvāri, Latvijas pilsētu un lauku iedzīvotāji ar lauksaimniecības tehniku bloķēja pieejas valstiski svarīgajiem objektiem, cēla barikādes šo objektu aizsardzībai. Šīm barikādēm gan nebija īpaši lielas nozīmes no militārā viedokļa, taču apmēram mēnesi ilgās "barikāžu dienas" ļoti spilgti parādīja pasaules sabiedrībai Latvijas tautas vēlmi nosargāt savu atdzimušo valsti. Barikāžu laikā tautas nevardarbīgās pretošanās spilgti manifestējušās vadlīnijas – nāciju pašnoteikšanās, neagresīvs nacionālisms, sabiedrības integrācija neatkarīgā valstī – bija simpātiskas un saprotamas cilvēkiem dažādās pasaules malās. Rietumvalstu oficiālo institūciju, Krievijas Federācijas valdības, dažādu pasaules sabiedrisko organizāciju atbalsts Latvijas valstiskās neatkarības un demokrātisko tradīciju atjaunošanai bija izšķirošs faktors, kas neļāva PSRS impēriskajiem spēkiem ar militāriem līdzekļiem sagraut atjaunoto Latvijas Republiku.

1991. gada 19.–21. augusta pučs PSRS un tā sagrave radīja situāciju, kad kļuva iespējama jebkādas valstiskuma saiknes pārtraukšana starp Latviju un Padomju Savienību. 1991. gada 6. septembrī PSRS Valsts Padome atzina Latvijas neatkarību (Krievijas Federācija Latvijas Republikas neatkarību bija atzinusi jau 1991. gada 24. augustā).²⁰

Baltijas valstu, to skaitā Latvijas cīņa par demokrātiju un neatkarību kļuva par katalizatoru demokrātijas un centrbēdzes spēkiem visā padomju impērijā, tā ietekmēja sabiedriskos procesus arī PSRS satelītvalstīs.

Kaut gan ar Latvijas Republikas Augstākās Padomes 1991. gada 23. augusta lēmumu LKP ir atzīta par antikonstitucionālu un tās darbība valstī ir pārtraukta, komunistiskā režīma mantojums vēl ilgi kā smags slogs gulsies uz Latvijas tautu. No tā nav iespējams atteikties vienā dienā. Tieši vēstures apzināšana var mums palīdzēt soli pa solim atbrīvoties no tā.

*

Dokumentu krājums ir veidots kā zinātnisks izdevums, tāpēc dokumenti tiek publicēti oriģinālvalodā, nepieciešamības gadījumā sniedzot tulkojumu latviešu valodā. Kā liecina publicētie dokumenti, krievu valoda tika izmantota ne tikai sarakstē ar Maskavas iestādēm (sk. piemēram, dok. nr. 50, 63 u.c.), bet arī dokumentācijā, kas bija domāta Latvijas iedzīvotājiem.

Katram dokumentam ir dots sastādītāju veidots virsraksts, kurā norādīts dokumenta autors, veids, adresāts, kā arī īss satura raksturojums, tapšanas vieta un laiks. Ja dokuments nebija datēts (tas bija raksturīgi pirmajiem pēckara gadiem, kad iestādēs vēl nebija sakārtota lietvedība), sastādītāji to veica paši, balstoties uz dokumenta saturu. Tādā gadījumā datēšanas pamatojums skaidrots piezīmē (sk. dok. nr. 4). Ja dokuments ir tapis Rīgā (un tādu ir vairākums), tad virsrakstā tas nav norādīts.

Sastādītāji centušies pēc iespējas vairāk dokumentu publicēt pilnībā, bez saīsinājumiem, neskatoties uz to, ka daži no tiem ir ļoti apjomīgi. Netiek publicēti vienīgi mazsvarīgi fragmenti vai tādi, kas neattiecas uz aplūkojamo jautājumu. Uz to norāda virsraksts, kurā tādā gadījumā ir konstatēts, ka tas ir izvilkums no dokumenta. Izlaistās vietas tekstā ir atzīmētas ar divpunkti kvadrātiem ([..]).

Krājumu veido dokumenti no Latvijas Valsts arhīva (LVA), kas tiek publicēti pirmo reizi. Tikai daži dokumenti ir jau ievadīti zinātniskajā apritē. Sastādītāji izšķīrās par šo dokumentu publicēšanu vienīgi tāpēc, ka citādi būtu apgrūtināts tēmas vai arī atsevišķas problēmas izklāsts. Starp tiem ir divi Latvijas PSR Ministru Padomes pilnīgi slepeni lēmumi (sk. dok. nr. 12, 13), kas saistīti ar 1949. gada 25. marta Latvijas iedzīvotāju deportāciju. Taču tas ir izņēmums, jo sastādītāju mērķis bija izvairīties no pārpublicējumiem. Gadījumā, ja dokuments bijis publicēts zinātniskā izdevumā, tas tiek atzīmēts norādē par dokumenta atrašanās vietu. Daudzi dokumenti par pēckara periodu savulaik glabājās slepenos fondos vai "sevišķās mapēs" un nebija pieejami pētniekiem. Dokumentu slepenības pakāpe ir atspoguļota virsrakstā, jo tas ļauj spriest par to, kāda informācija par norisēm Latvijā tika rūpīgi slēpta.

Lai pēc iespējas plašāk atspoguļotu procesus, tika izmantoti dažāda līmeņa pārvaldes iestāžu un organizāciju dokumenti – Latvijas PSR Ministru Padomes, Latvijas PSR Augstākās Padomes, Latvijas PSR Finanšu ministrijas u.c. resoru dokumenti.

Nozīmīgi dokumenti glabājas bijušajā Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās komitejas Partijas vēstures institūta Partijas arhīvā (tagad Latvijas Valsts arhīva Sociālpolitisko dokumentu nodaļa). Dokumentiem no bijušā Partijas arhīva tiek dota norāde – LVA PA. Īpaši informatīvi ir ļoti apjomīgā Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās komitejas fonda (101. f.) materiāli. Tā kā tieši partijas Centrālā komiteja koncentrēja savās rokās varu Latvijā, tad šie materiāli atspoguļo gandrīz visas sabiedrības dzīves sfēras.

Ļoti specifisku publicēto avotu grupu veido bijušās Latvijas PSR Valsts drošības komitejas arhīva materiāli. Pašlaik šie dokumenti – galvenokārt izmeklēšanas lietas –

arī nodoti Latvijas Valsts arhīvam un veido 1986. fondu. Šo dokumentu pirmpublicējumi ir nozīmīgi ar to, ka, pirmkārt, tie atsedz PSRS terora aparāta darbības mehānismu, otrkārt, apliecina cilvēciskās loģikas un saprāta pilnīgu bezspēcību režīma priekšā un, treškārt, parāda, ka tomēr atradās drošminieki, kuri iedrošinājās cīnīties pret šo nežēlīgo sistēmu.

Diemžēl sastādītājiem neizdevās noskaidrot vairāku krājumā minētu personu vārdu. Tas attiecas kā uz režīma represiju upuriem un Latvijas iedzīvotājiem, tā arī uz padomju un komunistiskās partijas funkcionāriem, represīvo orgānu darbiniekiem.

Lai atvieglotu materiāla uztveri, dokumenti ir sadalīti tematiskās grupās. To ietvaros dokumenti grupēti hronoloģiskā secībā.

Dokumentu tekstos saglabātas valodas un stila īpatnības, bet labotas gramatiskās kļūdas, acīm redzamas pārrakstīšanās. Trūkstošie vārdi un saīsinājumu sarakstā neiekļautās vārdu daļas tekstā ievietotas kvadrātiekvās. Pēc dokumenta norādīta tā atrašanās vieta – arhīvs, fonds, apraksts, lapa. Tā kā vairākums krājumā publicēto dokumentu ir oriģināli, tad leģendā īpaši norādīts, ja tie ir noraksti. Tāpat parasti dokumenti ir mašīnrakstā (tas netiek norādīts), tāpēc tiek uzsvērts tikai, ja dokuments ir rokrakstā.

Nepieciešamības gadījumā aiz dokumentiem tiek sniegtas piezīmes. To uzdevums ir papildināt dokumenta saturu un skaidrot tekstu. Piezīmēs ir labotas arī dokumentā sastopamās kļūdas. Komentāru sagatavošanā ir izmantoti ne tikai publicētie zinātniskie darbi, bet arī arhīva dokumenti, kas nav iekļauti krājumā, tādā gadījumā tiek norādīts arhīva avots. Rezolūcijas uz dokumenta tiek publicētas gadījumos, kad tās sniedz nozīmīgu papildinformāciju. Dokumentu krājumu papildina pielikumi, publicēto dokumentu un saīsinājumu saraksts.

¹ Pēc 1946. gada 24. marta – Ministru Padome; tautas komisariāti vienlaikus tika pārdēvēti par ministrijām.

² Latvijas Valsts arhīvs (turpmāk LVA) PA, 101. f., 3. apr., 5. l., 101. lp.

³ Sk.: Zvidriņš P., Vanovska I. *Latvieši: Statistiski demogrāfisks portretējums*. – R., 1992. – 48., 138. lpp.; Dunsdorfs E. *Latvijas iedzīvotāji simts gados // Archīvs*. – Melburna, 1983. – 23. sēj. – 25.–106. lpp.

⁴ LVA, 290. f., 2. apr., 88. l., 1. lp.

⁵ Līdz 1952. gadam Latvijas Komunistiskā (boļševiku) partija.

⁶ LPSR Augstākās Padomes Prezidija Ziņotājs. – 1944. – Nr. 4.

⁷ Cīņa. – 1945. – 26. jūl.

⁸ Cīņa. – 1949. – 2. apr.

⁹ *Nezinot Teherānas (28.11.–01.12.1943.), Jaltas jeb Krimas (04.–12.02.1945.) un Potsdamas jeb Berlīnes (17.07.–02.08.1945.) konferences iznākumu, kuru rezultātā Rietumu lielvalstis piekāpās Padomju Savienības prasībām un piekrita Austrumeiropas un Baltijas valstu nonāšanai PSRS ietekmes sfērā, LCP un citas nevardarbīgās pretestības grupas Latvijā cerēja, ka ASV un Lielbritānija pildīs Atlantijas hartā (sk. 2. piezīmi pie dok. nr. 27) pasludinātos principus, kā rezultātā starptautiskā situācija varētu kļūt labvēlīgāka Latvijai. Līdz ar to*

- Latvijas neatkarības atgūšanu LCP pilnībā saistīja ar Rietumvalstu atbalstu kā 1919. gadā, kad Lielbritānija un Francija palīdzēja Latvijas Republikai cīņā pret Sarkanās armijas un bijušās ķeizarkais Vācijas armijas daļām. Taču atbalstu tā arī nesagaidīja.
- ¹⁰ Šos terora aktus nevar attaisnot ar partizānu kustības cēlajiem mērķiem. Ciniski skan apgalvojums, ka padomju aktīvistu un komunistu piederīgie tika "likvidēti". – Sk.: Latvija zem Padomju Savienības un nacionālsociālistiskās Vācijas varas. – R., 1998. – 82. lpp.
- ¹¹ Sk.: Zvidriņš P., Vanovska I. Latvieši. – 49. lpp.; Mazākumtautību vēsture Latvijā: Eksperimentāls metodisks līdzeklis. – R., 1998. – 262., 263. lpp.
- ¹² Сталин И. Марксизм и национально-колониальный вопрос: Сборник избранных статей и речей. – Москва, 1934. – С. 195.
- ¹³ LVA PA, 101. f., 21. apr., 48.a l., 89. lp.
- ¹⁴ LVA, 678. f., 1. apr., 577. l., 1., 2. lp.
- ¹⁵ Miera, drošības un sadarbības vārdā: Apspriedes par drošību un sadarbību Eiropā rezultāti: Helsinkos, 1975. gada 30. jūlijs – 1. augusts. – R., 1975. – 19. lpp.
- ¹⁶ Lai nomelnotu latviešu emigrācijas vadību un Latvijas valstiskās neatkarības atjaunošanas ideju latviešu un starptautiskās sabiedriskās domas acīs, Latvijas PSR VDK inspirēja plašu propagandas kampaņu. Izmantodami faktu, ka latviešu emigrantu vidū tiešām atradās saujīna nacistisko kara noziedznieku, VDK propagandisti to pacēla vispārinājuma līmenī un attiecināja uz visu latviešu emigrācijas vadību.
- ¹⁷ LVA PA, 101. f., 22. apr., 48.a l., 71. lp.
- ¹⁸ Sk.: Cīņa. – 1945. – 6., 7. nov.
- ¹⁹ Turpat. – 23. okt.
- ²⁰ 1994. gada 31. augustā pabeidza Krievijas karaspēka izvešanu no Latvijas, bet 1998. gada 31. augustā slēdza pēdējo Krievijas militāro objektu Latvijas teritorijā – Skrundas Radiolokācijas staciju.

I nodaļa

Latvija – pasaules kara sekas

Nr. 1, 2

PSRS karaspēka rīcība okupētajā Latvijā

Nr. 1

Latvijas Komunistiskās (boļševiku) partijas Rīgas pilsētas komitejas sekretāra K. Novikova ziņojums PSRS aizsardzības tautas komisāra vietniekam N. Bulgaņinam par marodierismu

1945. gada 14. maijā

1. С момента занятия Красной армией города Рига Латвийской ССР, командованием контрразведки «СМЕРШ» было захвачено ряд хороших квартир, в которых находилась первоклассная мебель, – в квартирах были поставлены часовые, которые до сего времени находятся там, несмотря на то, что прошло 7 месяцев. Вся мебель была немедленно укупорена, часть ее вывезена неизвестно куда, но большая часть находится на квартире по улице Блауман[я] д. № 8, кв. 4.

2. В марте месяце 1945 года, один лейтенант, назвав себя сотрудником контрразведки «СМЕРШ»,¹ ворвался в квартиру дома № 16/18² к заведующему Военным отделом Кировского РК Партии тов. Темнову, – взял, какая ему понравилась мебель и унес, грозя оружием жене последнего, – такие случаи не единичны, их можно привести [еще] ряд.

3. Такой же случай имеет место в Н[ско]й Авиачасти, – заняв 6 квартир, поставили 3 часовых, которые прожили уже 7 месяцев, собрали в 2 квартиры всю мебель, хрустальную посуду, зеркала, золото, часы и другие драгоценные вещи и никого не выпускают.

В одной авиачасти, передвинувшейся в Литовскую ССР, существовала, если так можно выразиться, грабительская шайка, состоящая из офицеров, которой много было награблено золота, серебра, забирали свиней, коров, резали их и отправили на самолете в Ленинград.³

4. 2-го апреля 1945 г. в VIII-е отделение милиции г. Риги было заявлено об исчезновении старшего мастера [производства] фруктово-минеральных вод из его квартиры, Маулверфс Теодора Микалевича, – впоследствии оказалось, что он убит с целью ограбления группой военнослужащих 183 и 185 инженерно-строительных батальонов.

Это преступление и ряд других было совершено при прямом содействии со стороны командира батальона майора Никулова и его помощника старшего лейтенанта Миленина, которые, заведомо зная, что Буслов и Петровский при выполнении частью на территории Эстонской и Латвийской ССР боевых действий в течение более 2-х месяцев незаконно отбирали у населения освобожденных населенных пунктов крупный рогатый скот и различные ценности и не только не предали их суду Военного трибунала, а наоборот, принимали участие в дележе награбленного имущества, взяв себе 3 костюма, 2 пальто, несколько ручных и карманных часов, а майор Никулов одну корову, – представили этих преступников к правительственной награде.

Советские и партийные организации неоднократно ставили вопрос перед комендантом города Риги подполковником Пастушенко о принятии мер и наведении порядка, против творящихся безобразий со стороны воинских частей, однако до сего времени все эти безобразия продолжают.

Все эти безобразия, грабежи, насилия и послужили поводом Рижскому городскому комитету КП(б) Латвии обратиться к Вам за помощью по устранению и воздействию на незаконные действия со стороны контрразведки «СМЕРШ» полковника Божора, майора Никулова и ряда других авиачастей.

Секретарь Рижского горкома КП(б) Латвии

Новиков

LVA PA, 102. f., 2. apr., 4. l., 32., 33. lp.

Tulkojums no krievu valodas.

1. Kopš brīža, kad Sarkanā armija ieņēma Rīgu Latvijas PSR, pretizlūkošanas "SMERŠ" pavēlniecība sagrāba vairākus labus dzīvokļus, kuros atradās pirmšķirīgas mēbeles, – dzīvokļos novietoja apsardzi, kura tur atrodas līdz pat šim brīdim, neskatoties uz to, ka pagājuši jau 7 mēneši. Visas mēbeles nekavējoties tika iepakotas, daļa no tām izvesta nezināmā virzienā, bet lielākā daļa atrodas Blaumaņa ielas nr. 8 dzīvoklī nr. 4.

2. 1945. gada martā kāds leitnants, kurš nosauca sevi par pretizlūkošanas "SMERŠ"¹ darbinieku, ielauzās 16./18. nama² dzīvoklī pie partijas Kirova rajona komitejas Kara daļas vadītāja b. Temnova, paņēma mēbeles, kādas viņam iepatikās, un aiznesa, draudot ar ieroci viņa sievai, – tas nav atsevišķs gadījums, var nosaukt [vēl] daudzus.

3. Tāds pats gadījums ir noticis N aviācijas daļā – aizņēmuši 6 dzīvokļus, nolika 3 sargus, kuri [tur] ir nodzīvojuši jau 7 mēnešus, savākuši 2 dzīvokļos visas mēbeles, kristāla traukus, spoguļus, zeltu, pulksteņus un citas vērtīgas mantas un nevienu nelaiž iekšā.

Kādā aviācijas daļā, kas pārvietojusies uz Lietuvas PSR, pastāvēja, ja tā var izteikties, laupītāju banda, kas sastāvēja no virsniekiem, kura bija salaupījusi daudz zelta, sudraba, savāca cūkas, govīs, kāva tās un ar lidmašīnu sūtīja uz Ļeningradu³.

4. 1945. g. 2. aprīlī Rīgas pils. VIII milicijas nodaļā tika paziņots par augļūdeņu un minerālūdeņu [ražošanas] vecākā meistara Teodora Maulverfa Miķaļeva dēla pazušānu no viņa dzīvokļa – vēlāk izrādījās, ka viņu laupīšanas nolūkā ir nogalinājusi grupa 183. un 185. kara inženierceltniecības bataljona karavīru.

Šis noziegums, tāpat kā daudzi citi, tika paveikts ar bataljona komandiera majora Ņikulova un viņa palīga vecākā leitnanta Miļeņina tiešu atbalstu, kuri, iepriekš zinot, ka Buslovs un Petrovskis, karaspēka daļai piedaloties karadarbībā Igaunijas un Latvijas PSR teritorijā, vairāk nekā 2 mēnešus nelikumīgi atņēma atbrīvoto apdzīvoto vietu iedzīvotājiem liellopus un dažādas vērtīgas mantas, ne tikai nenodeva viņus Kara tribunāla tiesai, bet, tieši otrādi, piedalījās salaupīto mantu dalīšanā, paņemot sev 3 uzvalkus, 2 mēteļus, vairākus rokas un kabatas pulksteņus, bet majors Ņikulovs vienu govi, – un izvirzīja šos noziedzniekus valdības apbalvojumam.

Padomju un partijas orgāni Rīgas pilsētas komandantam apakšpulkvedim Pastušenko vairākkārt izvirzījuši jautājumu par pasākumu veikšanu un kārtības ieviešanu nelietībās, ko veica armijas daļas, taču līdz pat šim brīdim visas šīs nejdzības turpinās.

Visas šīs nejdzības, laupīšanas, vardarbība bija par iemeslu tam, ka Latvijas K(b)P Rīgas pilsētas komiteja vērsās pie Jums pēc palīdzības, lai novērstu un iedarbotos uz pretizlūkošanas “SMERŠ” pulkveža Božora, majora Ņikulova un vairāku citu aviācijas daļu nelikumīgajām darbībām.

Latvijas K(b)P Rīgas pilsētas komitejas sekretārs

Novikovs

¹ SMERŠ (saīss. no krievu valodas – *Смерть шпионам*) – PSRS Aizsardzības Tautas komisariāta Galvenā pretizlūkošanas un Jūras kara flotes Tautas komisariāta pretizlūkošanas pārvalde ar ļoti plašām pilnvarām, ko izveidoja 1943. gada aprīlī. Pārvaldes uzdevumi bija cīņa pret spiegošanu, ārzemju izlūkdienesta darbību armijas un kara flotes daļās, kā arī kaitniecības nepieļaušana frontē. SMERŠ darbojās līdz 1946. gada maijam.

² Domāts nams Blaumaņa ielā.

³ Tagad Sanktpēterburga.

Nr. 2

Izvilums no Latvijas PSR Tautas Komisāru Padomes priekšsēdētāja V. Lāča slepenā ziņojuma Ļeņingradas frontes karaspēka pavēlniekam Padomju Savienības maršalam L. Govorovam par Sarkanās armijas karavīru rīcību Kurzemes apriņķos

1945. gada maijā

[...] 1) В ряде волостей освобожденного Вентспилского уезда происходят грабежи. Часть этих грабежей совершается военными служащими и большая часть укрывшимися в лесах немцами, власовцами.

В этом же уезде имело место насилие военными служащими 7-ми женщин.

2) В Айзпутском, Вентспилском и других освобожденных уездах до сих пор не прекратились случаи незаконного изъятия военными служащими у населения скота, домашних вещей.

В Дуналкской и Цировской волостях Айзпутского уезда зарегистрировано 2 случая изнасилования военными служащими девушек, одна из них была 14-летняя.¹ В этих волостях зарегистрировано 15 случаев грабежа и 7 случаев угона скота.

В Цировской волости боец, укравший лошадь, утерял в конюшне орден Славы III степени № 291669.

3) В Лиепайском уезде трофейные лошади пасутся на озимых и вытаптывают яровые посевы. Это отмечено и в других освобожденных уездах.

4) В порту Вентспилс имеются большие запасы продуктов и ценностей, однако войсковые части не допустили местные советские органы провести инвентаризацию, выставив свой караул.

5) В гор. Пилтене Вентспилского уезда войсковой частью № 67636 (командир части Иванов) разграблен магазин и склад потребительного общества.

При осмотре магазина со старшиной этой части т. Янкович установлен в магазине полнейший хаос, как после разгрома.

Все эти антисоветские поступки отдельных групп и лиц военными служащими отрицательно отражаются на моральном состоянии населения, запуганного немецкой пропагандой. [...]

Председатель Совета Народных Комиссаров
Латвийской ССР:

В. Лацис

LVA, 270. f., 1.s apr., 120. l., 76., 77. lp.

Tulkojums no krievu valodas.

[..] 1) Daudzos atbrīvotos Ventspils apriņķa pagastos notiek laupīšanas. Daļu laupīšanu veic karavīri un lielāko daļu mežos paslēpušies vācieši, vlasovieši.

Šajā pašā apriņķī karavīri pakļāvuši vardarbībai 7 sievietes.

2) Aizputes, Ventspils un citos atbrīvotajos apriņķos līdz pat šim laikam nav beigušies gadījumi, kad karavīri nelikumīgi atņēm iedzīvotājiem lopus un iedzīvi.

Aizputes apriņķa Dunalkas un Cīravas pagastos reģistrēti 2 gadījumi, kad karavīri izvarojuši meitenes, viena no kurām bija 14 gadus veca.¹ Šajos pagastos reģistrēti 15 laupīšanu un 7 lopu aizdzīšanas gadījumi.

Cīravas pagastā kareivis, kas nozaga zirgu, stallī pazaudēja III pakāpes Slavas ordeni nr. 291669.

3) Liepājas apriņķī trofeju zirgi ganās ziemāju laukos un izbradā vasarāju sējumus. Tas atzīmēts arī citos atbrīvotajos apriņķos.

4) Ventspils ostā ir lieli produktu un vērtību krājumi, bet karaspēka daļas neatlāva vietējiem padomju orgāniem izdarīt inventarizāciju, novietojot savu sardzi.

5) Ventspils apriņķa Piltenes pils. karaspēka daļa nr. 67636 (daļas komandieris Ivanovs) izlauņjusi veikalu un patērētāju biedrības noliktavu.

Apskatot veikalu kopā ar šīs daļas staršinu b. Jankoviču, veikalā konstatēts pilnīgs haoss kā pēc grautiņa.

Visas šīs atsevišķo karavīru grupu un personu pretpadomju rīcības izpausmes negatīvi ietekmē vācu propagandas iebiedēto iedzīvotāju morālo stāvokli. [..]

Latvijas PSR Tautas Komisāru Padomes priekšsēdētājs: V. Lācis

¹ Izvaršanas gadījumi Kurzemē 1945. gada maijā bija bieži sastopami, piemēram, Ventspils apriņķī: Ēdolē – pieci un Popē – divi (LVA, 270. f., 1.s. apr., 120 l., 43. lp.). Plaši bija izplatīta zivju ķeršana Rīgas līcī, izmantojot sprāgstvielas, kas nodarīja lielus postījumus zivju krājumiem.

Nr. 3

Izvilums no Latvijas PSR finansu tautas komisāra vietnieka V. Šeļepova ziņojuma Latvijas Komunistiskās (boļševiku) partijas Centrālajai komitejai par zemnieku saimniecību, amatnieku un tirgotāju aplikšanu ar nodokļiem

1945. gada 7. septembrī

Порядок проведения государственных и местных налогов в Латвийской ССР установлен постановлением СНК СССР от 3/Х 45¹ № 1329, действие которого продлено и на 1945 год.

Этим постановлением и изданными инструкциями НКФ СССР в изъятие из правил действующих в целом по СССР, предусмотрено:

1. Понижение против других республик нормы доходности и ставки для крестьянских хозяйств.
2. Разрешение в Латвийской ССР частной торговли.
3. Разрешение занятий (кустарям и ремесленникам) промыслом с применением собственного материала и наемного труда.
4. Обложение торговцев и кустарей работающих неполный год по фактическому доходу за проработанное время без доведения до годового.
5. Исчисление военного налога с кустарей в размере полуторных ставок, установленных для рабочих и служащих, и без доведения до суммы подоходного налога. [...]

Разработка данных обложений сельхозналога за 1944 год показывает, что основная тяжесть сельхозналога ложится на зажиточные хозяйства, а именно:

Группы	Хозяйства		С-х налог	
	Число х-в	% к итогу	Сумма	% к итогу
Х-ва, имеющие землю не более 10 га	102145	61,6	67010,2 ²	11,9
Х-ва, имеющие земли от 10 до 20 га	49559	29,9	54029,9	37,7
Х-ва, имеющие землю свыше 20 га	13999	8,5	72206,2	50,4
Итого:	165703	100,0	143246,3	100,0

В 1945 году (с связи с земельной реформой) эта группировка безусловно изменится, увеличится число хозяйств в 1 группе и во второй, резко сократится последняя группа. Поэтому и снижается предъявленная к уплате сумма сельхозналога в 1945 году.

Наиболее высокую сумму среднего налога на хозяйство дают уезды, освобожденные в 1945 году, и объясняется это тем, что крупные хозяйства в этих уездах обложены по всей площади пашни, не исключая той, которая должна быть у них отрезана в результате земельной реформы. [...]

Зам. Народного Комиссара финансов ЛССР

Шелепов

LVA, 327. f., 7. apr., 39. l., 29., 32., 33., 36. lp.

Tulkojums no krievu valodas.

Valsts un vietējo nodokļu iekasēšanas kārtība Latvijas PSR noteikta ar PSRS TKP 3.X 45.¹ lēmumu nr. 1329, kura darbības termiņš pagarināts arī 1945. gadam.

Ar šo lēmumu un PSRS FTK izdotajām instrukcijām noteikti izņēmumi no PSRS kopumā spēkā esošajiem noteikumiem, kas paredz:

1. Pazeminātas peļņas normas un likmes zemnieku saimniecībām salīdzinājumā ar citām republikām.

2. Privātās tirdzniecības atļaušanu Latvijas PSR.

3. Atļaušanu nodarboties (amatniekiem) ar rūpalu, izmantojot savu izejmateriālu un algotu darbaspēku.

4. Nepilnu gadu strādājošo tirgotāju un amatnieku aplikšanu ar nodokļiem pēc viņu faktiskās peļņas par nostrādāto laiku, nepiemērojot gada likmes.

5. Kara nodokļa aprēķināšana amatniekiem pusotrkārtīgu likmju apmērā no strādnieku un kalpotāju noteiktajām, nepaaugstinot šo summu līdz ienākuma nodokļa līmenim. [...]

Datu apstrādāšana par aplikšanu ar lauksaimniecības nodokli 1944. gadā parāda, ka lauksaimniecības nodokļa galvenais smagums gulstas uz turīgajām saimniecībām, un proti:

Grupas	Saimniecības		L[auk]s[saimniecības] nodoklis	
	s[saimniecīb]u skaits	% no kopējā	summa	% no kopējā
S[saimniecīb]as ar ne vairāk kā 10 ha zemes	102145	61,6	67010,2 ²	11,9
S[saimniecīb]as ar 10 līdz 20 ha zemes	49559	29,9	54029,9	37,7
S[saimniecīb]as ar zemi vairāk nekā 20 ha	13999	8,5	72206,2	50,4
Kopā:	165703	100,0	143246,3	100,0

1945. gadā (sakarā ar zemes reformu) šis grupējums neapšaubāmi mainīsies, palielināsies saimniecību skaits 1. un otrajā grupā, krasi samazināsies pēdējā grupa. Tādēļ arī pazeminās nomaksājamā lauksaimniecības nodokļa summa 1945. gadā.

Visaugstāko vidējo nodokļa summu uz saimniecību dod 1945. gadā atbrīvotie apriņķi, un tas izskaidrojams ar to, ka lielsaimniecības šajos apriņķos apliktas visā to aramzemes platībā, ieskaitot arī to, kuru tām nogriezīs zemes reformas rezultātā. [...]

LPSR finansu tautas komisāra vietn.

Šeļepovs

¹ Dokumentā kļūda. Domāts 1944. gads.

² Dokumentā kļūda. Jābūt 17010,2.

Nr. 4

Izvilkums no Latvijas PSR Ministru Padomes Arhitektūras pārvaldes priekšnieka E. Kišes ziņojuma Ministru Padomes priekšsēdētājam V. Lācim par kara postījumiem Rēzeknē*Рэс 1946. гada 24. marta¹*

В сентябре 1944 г. по заданию Совета Народных Комиссаров Латв. ССР Управлением по делам архитектуры при СНК ЛССР была начата подготовительная работа по обследованию разрушений в г. Резекне, причиненных городу в результате немецко-фашистской оккупации, и сбору материалов по жилищно-коммунальным и др. вопросам города.

В результате обследования города выяснилось, что старинный город Резекне, город - сад, основание которого относится к началу XIII века, превращен в груды развалин.² Повреждено до 70% всех зданий (было 1471 здание) и сооружений города, причем разрушены все наиболее крупные сооружения города.

Разрушено на 100% – 515 зданий, 35% от всего количества зданий, и в том числе здания жел.-дор. вокзалов ст. Резекне I и Резекне II, б. Городской управы, 4-х школ и ряд других зданий.

Разрушено на 75% – 153 здания, в том числе здание Народного дома, Учительский институт, Земельный банк, две гимназии, гостиница и др.

Разрушено на 50% – 118 зданий и на 25% – 240 зданий.

Сохранилось неповрежденными 445 зданий, в большинстве своем мелкие жилые домики.

Предприятиям промышленности, мельницам, спирто-заводу, маслозаводу, кожзаводу, пивоваренному заводу нанесены значительные повреждения, и они выведены из строя.

Разрушены электро- и телеграфно-телефонные городские сети, засыпаны колодцы, взорваны мосты через р. Резекне. Снято с многих улиц уличное мощение на военные нужды немецко-фашистской армии. Большинство населения было угнано на немецкую каторгу. [...]

Начальник Управления по делам
архитектуры при Совете Министров ЛССР Кише

LVA, 270. f., 2. apr., 250. l., 34. lp.

Tulkojums no krievu valodas.

1944. g. septembrī Latv. PSR Tautas Komisāru Padomes uzdevumā LPSR TKP Arhitektūras pārvalde sāka sagatavošanas darbus, lai apsekotu postījumus Rēzeknē, kas pilsētā radušies vācu fašistu okupācijas rezultātā, un lai savāktu materiālus par pilsētas dzīvokļu un komunālās saimniecības un citiem jautājumiem.

Pilsētas apsekošanas rezultātā tika noskaidrots, ka senā Rēzekne, pilsēta – dārzs, kura dibināta XIII gadsimta sākumā, ir pārvērsta drupu kaudzē.² Bojāti apmēram 70% visu ēku (bija 1471 ēka) un būvju pilsētā, turklāt ir izpostītas visas vislielākās būves pilsētā.

Par 100% sagrautas 515 ēkas, 35% no visa ēku skaita, un to skaitā dzelzce[ļa] stac[iju] Rēzekne 1 un Rēzekne 2 ēkas, bij. pilsētas domes, 4 skolu un daudz citu ēku.

Par 75% sagrautas 153 ēkas, to skaitā Tautas nama ēka, Skolotāju institūts, Zemes banka, divas ģimnāzijas, viesnīca u.c.

Par 50% sagrautas 118 ēkas un par 25% – 240 ēku.

Nebojātas ir palikušas 445 ēkas, pārsvarā nelielas dzīvojamās mājiņas.

Rūpniecības uzņēmumi, dzirnavas, spirta rūpnīca, sviesta ražotne, ādu fabrika, alus brūzis ir stipri izpostīti, un tie nedarbojas.

Izpostīti pilsētas elektriskie un telegrāfa un telefona tīkli, aizbērtas akas, uzspriecināti tilti pāri Rēzeknes u[peij]. Daudzām ielām noņemts bruģis vācu fašistu armijas militārajām vajadzībām. Lielākā daļa iedzīvotāju aizdzīta vācu katorgā. [..]

LPSR Ministru Padomes

Arhitektūras pārvaldes priekšnieks

Kiše

¹ Datēts pēc dokumenta satura. 1946. gada 5. martā Padomju Savienībā tautas komisariātus pārdēvēja par ministrijām un tautas komisariātu padomes – par ministru padomēm. Attiecīgs Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidija dekrēts tika pieņemts 1946. gada 24. martā (Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidija Ziņotājs. – 1946. – Nr. 71). Dokumentā ir minēta LPSR Ministru Padome, tātad tas ir tapis pēc 1946. gada 24. marta.

² Otrā pasaules kara laikā gandrīz gadu Latvijas teritorijā risinājās karadarbība. Rezultātā cieta visas pilsētas, taču visvairāk – Rēzekne un Jelgava, kas bija gandrīz pilnībā nopostītas. Latvijā kopumā tika sagrauts apmēram 50 tūkstoši dzīvojamo namu, visi nozīmīgākie tilti, 785 uzņēmumi, Rīgas osta, gandrīz visas elektrostacijas un apakštacijas. 1945. gadā Latvijā saražoja tikai 1/3 no 1940. gada elektroenerģijas apjoma. Lieli postījumi bija nodarīti dzelzce[ļam]. Nacistiskās Vācijas okupācijas iestādes, atstājot Latviju, deva rīkojumu izvest modernāko uzņēmumu iekārtas, kā arī materiālus un izejvielas. Latvijas iedzīvotāji cieta no pārtikas produktu un rūpniecības preču trūkuma, īpaši tas bija jūtams pilsētās.

Nr. 5
Izvilkums no Latvijas dzelzceļa strādnieku kadru daļas priekšnieka
Sideļņikova ziņojuma dienesta vajadzībām
par darbinieku atestāciju 1946. gadā un represijām
pret neatestētajiem

1946. gadā

[...] Характеристика количественного и качественного состава работников массовых профессий.

1. В 1946 г. в мае месяце была закончена полностью политическая аттестация всех работников дороги, остававшихся на оккупированной территории: из числа подлежащих аттестации аттестовано 25336 чел. по основным службам дороги, по рассмотренным материалам Дорожной аттестационной комиссией зааттестовано 1195 чел. или около 5%.

По мотивам:

а) изменников родины	6	чел.
б) дезертиров из РККА	149	"-"
в) полицейских – охранников	58	"-"
г) айзсаргов	236	"-"
д) служивших в немецкой армии	367	"-"
е) других политически неблагонадежных	379	"-"
	1195	"-"

Исполнение решения дорожной аттестационной комиссии по зааттестованным:

а) репрессировано	156	чел.
б) отправлено на тыловые дороги	37	"-"
в) снято на работу, не связанную с движением поездов	523	"-"
г) восстановлено в прежней должн.	41	"-"
д) работает в занимаемой должности по согласованию с органами, но не рассмотренных еще дорожной комиссией по восстановлению их	106	"-"
е) уволено по разным причинам	339	"-"
в том числе:		
призвано в РККА	85	"-"
дезертировало с дороги	31	"-"
[...]		

Начальник Отдела рабочих кадров
 Латвийской ж. д. Инженер-майор адм. сл.

Сидельников

LVA, 93. f., 16. apr., 5. l., 5. lp.

Tulkojums no krievu valodas.

[..] Masu profesiju darbinieku kvantitatīvā un kvalitatīvā sastāva raksturojums.

1. 1946. g. maijā pilnībā tika pabeigta visu dzelzceļa darbinieku, kas bija palikuši okupētajā teritorijā, politiskā atestācija: dzelzceļa galvenajos dienestos no visiem atestācijai pakļautajiem atestēti 25 336 cilv.; dzelzceļa atestācijas komisija, balstoties uz izskatītajiem materiāliem, ir atteikusi atestāciju 1195 cilv. vai apmēram 5%.

Pēc motīviem:

a) dzimtenes nodevēji	6 cilv.
b) dezertieri no SZSA	149 -"
c) policisti – sargi	58 -"
d) aizsargi	236 -"
e) vācu armijā dienējušie	367 -"
f) citi politiski neuzticamie	379 -"
	<hr/>
	1195

Dzelzceļa atestācijas komisijas lēmumu izpilde neatestētajiem:

a) represēti	156 cilv.
b) nosūtīti uz aizmugures dzelzceļiem	37 -"
c) atstāti darbā, kas nav saistīts ar vilcienu kustību	523 -"
d) atjaunoti iepriekšējā amatā	41 -"
e) strādā ieņemamajā amatā pēc saskaņošanas ar orgāniem, taču viņu lietas par atjaunošanu [darbā] vēl nav izskatītas	106 -"
f) atlaisti no darba dažādu iemeslu dēļ,	339 -"
t.sk.: iesaukti SZSA	85 -"
dezertējuši no dzelzceļa	31 -"

[..]

Latvijas dz[elz]c[e]ļa strādnieku kadru daļas priekšnieks

adm[inistratīvā] dien[esta] inženiermajors

Sideļņikovs

Nr. 6–8

Nacistiskās Vācijas karagūstekņu darbaspēka izmantošana

Nr. 6

Latvijas Komunistiskās (boļševiku) partijas Centrālās komitejas biroja stingri slepenais lēmums no īpašās mapes par nacistiskās Vācijas karagūstekņu darba izmantošanu

1945. gada 7. augustā

Бюро ЦК КП(б) Латвии считает неправильным, когда многие руководители предприятий при использовании военнопленных допускают широкое общение их с населением на заводах и улицах, нарушают правила охраны пленных и их изоляции. Неправильным является также и то, что военнопленные распыляются на мелких объектах и незначительных поручениях, тогда как наиболее решающие отрасли и участки по восстановлению народного хозяйства не обеспечиваются рабочей силой.¹

Бюро ЦК КП(б) Латвии постановляет:

1. Разъяснить народным комиссарам, начальникам Главных управлений при СНК ЛССР, председателям Горисполкомов и Уисполкомов, что при использовании военнопленных на работах должна быть обеспечена безусловная изоляция их от населения.

2. Запретить использование военнопленных на предприятиях пищевой промышленности (Наркомпищепрома, Наркомрыбпрома и Наркоммясомолпрома) для обработки пищевых продуктов.

3. Обязать наркомов, начальников Главных Управлений при СНК ЛССР, — председателей горисполкомов и уисполкомов:

а) использовать военнопленных в первую очередь на заготовке топлива, добыче строительных материалов и строительно-восстановительных работах;

б) при использовании военнопленных на предприятиях организовывать из них самостоятельные смены или бригады под техническим руководством и надзором мастеров заводов;

в) при использовании военнопленных на строительстве выделять для них самостоятельные объекты или бригады, изолированные от населения;

г) на лесозаготовках или торфозаготовках выделять для военнопленных отдельные лесосеки или болота.

4) Обязать наркома внутренних дел ЛССР т. Эглит ограничить передвижение военнопленных по главным улицам города в дневное время, разрешая хозяйственным организациям переброску по ним военнопленных в это время лишь в особо неотложных случаях.

5) Утвердить ориентировочный план использования военнопленных по объектам республиканского хозяйства согласно приложению.

Разрешить наркому внутренних дел ЛССР производить выделение военнопленных также и на другие объекты при условии соблюдения ими правил, предупреждающих общение военнопленных с населением.

6) Обязать наркома внутренних дел ЛССР т. Эглит выделить охрану для военнопленных в первую очередь на работы по заготовке топлива и строительных материалов и на крупнейшие строительные объекты.

7) Просить Государственный Комитет Оборона закрепить за Наркомлеспромом Латвийской ССР 4800 немецких военнопленных для лесозаготовок в местах сплошных порубок и разрешить организовать для этой цели 9 лагерей.

8) Для упорядочения использования военнопленных организовать при республиканском Бюро по распределению рабочей силы инспекцию в составе 3 человек, возложив на нее учет потребности в военнопленных для работы в народном хозяйстве республики и надзор за правильным использованием их хозяйственными организациями. Руководство инспекцией возложить на начальника Бюро по распределению рабочей силы – Зам. Председателя Совнаркома ЛССР – т. Тринклера И. И.

Секретарь ЦК КП(б) Латвии

Я. Калнберзиньш

Приложение к постановл. ЦК
КП(б) Латвии от 7 июля 1945 г.²
протокол № 123 § 26

Размещение на работу немецких военнопленных
по предприятиям и стройкам Латвийской ССР

	Наименование Наркомата и объектов	Всего	В том числе			
			для заготовки топлива	для строительств. восстан. работ	для производства стройматериалов	для работ на производстве
	I. НАРКОМЛЕСПРОМ ЛССР					
1.	Вецсалацкий леспромхоз	400	400	-	-	-
2.	Гауенский – “ –	1000	1000	-	-	-
3.	Стренчский – “ –	400	400	-	-	-
4.	Вилякский – “ –	1000	1000	-	-	-
5.	[..] – “ – ³	400	400	-	-	-
6.	Дундагский – “ –	400	400	-	-	-
7.	Приекульский – “ –	400	400	-	-	-
8.	Кулдигский – “ –	400	400	-	-	-
9.	Лутринский – “ –	400	400	-	-	-
10.	Лесопильный завод «Спарс»	100	-	-	100	-

	Наименование Наркомата и объектов	Всего	В том числе			
			для заготовки топлива	для строятельств. восстан. работ	для производства стройматериалов	для работ на производстве
11.	Лесопильный завод «Ударник»	100	-	-	100	-
12.	- " - " - «Милгравис»	150	-	-	150	-
13.	- " - " - «Яунциемс»	150	-	-	150	-
14.	- " - " - «Сарканайс»	50	-	-	50	-
15.	- " - " - «Пролетарий»	130	-	-	130	-
16.	Фанерный завод «Латв. Берзс»	200	-	-	200	-
17.	- " - " - «Фурнерс»	100	-	-	100	-
18.	- " - " - «Лигнумс»	150	-	-	150	-
19.	- " - " - «Рижский»	100	-	-	100	-
20.	- " - " - «Герниньш»	100	-	-	100	-
21.	- " - " - «Вулкан»	250	-	-	250	-
22.	Фабрика спичсоломки	25	-	-	-	25
23.	Мебельная фабрика № 2	100	-	-	-	100
24.	- " - " - № 3	60	-	-	-	60
25.	- " - " - № 4	100	-	-	-	100
26.	- " - " - № 5	50	-	-	-	50
27.	- " - " - «Дарба активс»	80	-	-	-	80
28.	- " - " - «Бувгалднекс»	100	-	-	-	100
29.	- " - " - «Рижский коммунар»	150	-	-	-	150
	Итого:	7045	4800	-	1580	665
	II. Республиканская контора «Главлесснаб»					
1.	Для погрузки леса в железнодорожные вертушки	600	600	-	-	-
2.	Валмиерский лесокомбинат	200	200	-	-	-
3.	Вилякский - " -	150	150	-	-	-
4.	Елгавский - " -	100	100	-	-	-
5.	Резекненский - " -	150	150	-	-	-
6.	Рижский - " -	300	300	-	-	-
7.	Валмиерский - " -	500	500	-	-	-
8.	Даугавпилсский - " -	100	100	-	-	-
9.	Даудзевская база	200	200	-	-	-
	Итого:	2300	2300	-	-	-
	III. НАРКОММЕСТТОППРОМ ЛССР					
1.	Торфозавод «Слока»	1400	1400	-	-	-
2.	- " - «Олайне»	1200	1200	-	-	-

	Наименование Наркомата и объектов	Всего	В том числе			
			для заготовки топлива	для строительства, восстан. работ	для производства стройматериалов	для работ на производстве
3.	Торфозавод «Кукас»	500	500	-	-	-
4.	— “ — «Саласпилс»	1000	1000	-	-	-
5.	— “ — «Гароза»	400	400	-	-	-
6.	— “ — «Бауска»	500	500	-	-	-
7.	— “ — «Мисса»	450	450	-	-	-
8.	— “ — «Скрунда»	400	400	-	-	-
9.	— “ — «Приедайне»	250	250	-	-	-
	Итого:	6100	6100	-	-	-
	IV. НАРКОМАТ СТРОИТЕЛЬСТВА И СТРОЙМАТЕРИАЛОВ ЛССР					
1.	Суперфосфатный з-д в Риге	1000	-	1000	-	-
2.	Холодильник в Риге	500	-	500	-	-
3.	Вокзал аэропорта в Риге	300	-	300	-	-
4.	Цементный завод в Риге	900	-	400	500	-
5.	Кафельный з-д в Саласпилсе	500	-	250	250	-
6.	Льнопрядильная фабрика в Елгаве	200	-	200	-	-
7.	— “ — “ — в Даугавпилсе	600	-	600	-	-
8.	Педагог. школа в Елгаве	200	-	200	-	-
9.	Учительск. инстит. в Резекне	80	-	80	-	-
10.	Средняя школа в Лиелварде	300	-	300	-	-
11.	— “ — в Эргли	300	-	300	-	-
12.	— “ — в Индра	300	-	300	-	-
13.	— “ — в Лаудона	300	-	300	-	-
14.	Больница в Лудза	150	-	150	-	-
15.	— “ — в Резекне	200	-	200	-	-
16.	Молокозавод — “ —	50	-	50	-	-
17.	Бумфабрика «Югла»	100	-	100	-	-
18.	— “ — «Лигатне»	250	-	250	-	-
19.	— “ — «Слока»	300	-	300	-	-
20.	Цементный з-д «Броцени» в Салдус	1000	400	600	-	-
21.	Известковый карьер «Сауреши»	250	-	250	-	-
22.	— “ — завод «Саукалнс»	100	-	-	100	-
23.	— “ — “ — «Карлакалнс»	200	-	-	200	-
24.	— “ — “ — «Калнциемс»	200	-	-	200	-

	Наименование Наркомата и объектов	Всего	В том числе			
			для заготовки топлива	для строительств. восстан. работ	для производства стройматериалов	для работ на производстве
25.	Известковый карьер «Сесиле»	200	-	-	200	-
26.	– “ – завод «Ауце»	400	-	-	400	-
27.	Каменоломня в Плявине	200	-	-	200	-
28.	Силикатный з-д в Риге	100	-	-	100	-
29.	Керамический з-д в Болдерая	100	-	-	100	-
30.	Кирпичный з-д в Елгаве	120	-	-	120	-
31.	– “ – «Спартакс»	250	-	-	250	-
32.	– “ – «Прогресс»	120	-	-	120	-
33.	– “ – «Кайш» в Лиелупе	2500	300	800	1400	-
34.	– “ – «Калкуни» в Даугавпилсе	110	30	-	80	-
35.	– “ – в Крустпилсе	150	-	-	150	-
36.	– “ – в «Туя»	200	-	-	200	-
37.	– “ – и извест. з-д в Цесис	600	-	-	600	-
38.	Шиферный з-д в Риге	200	-	-	200	-
39.	Гипсовый з-д в Риге	150	-	-	150	-
40.	Толевый з-д «Сегумс»	160	-	-	160	-
41.	З-д № 1 в Риге	100	-	100	-	-
42.	– “ – № 3	100	-	100	-	-
43.	Машинно-прокатная база в Риге	50	-	-	-	50
44.	Заготовка дров в Валмиера	500	500	-	-	-
	Итого:	14590	1230	7630	5680	50
	V. НАРКОМХОЗ ЛССР					
1.	Строительство насосной станции в Ропаж	200	-	200	-	-
2.	Здание НКИД	80	-	80	-	-
3.	Деревообработ. комбинат	100	-	100	-	-
	Итого:	380	-	380	-	-
	VI. На разбор зданий, новое строительство, капитальный ремонт и заготовку топлива					
1.	Елгавскому горисполкому	2000	-	2000	-	-
2.	Даугавпилскому – “ –	3000	-	3000	-	-
3.	Резекненскому – “ –	800	-	800	-	-
4.	Валмиерскому – “ –	700	-	700	-	-
5.	Лиепайскому – “ –	1500	-	1500	-	-
6.	Балвскому – “ –	500	-	500	-	-
	Итого:	8500	-	8500	-	-

	Наименование Наркомата и объектов	Всего	В том числе			
			для заготовки топлива	для строительств. восстан. работ	для производства стройматериалов	для работ на производстве
VII. РИЖСКИЙ ГОРИСПОЛКОМ						
1.	Горстройтрест для разборки зданий и капитального ремонта домов	4500	-	4500	-	-
2.	Насосной станции для подвоза топлива до здания станции	200	-	-	-	200
3.	Горгоп для добычи торфа в «Приедаине» (650) и разгрузки дров на товарных станциях в г. Риге (300)	950	950	-	-	-
4.	Банно-прачечному тресту для капит. ремонта бань	120	-	120	-	-
5.	Газовому заводу для подвоза топлива до здания завода	40	-	-	-	40
6.	Трамваю для прокладки новых линий	600	-	600	-	-
7.	Местной промышленности для отдельных починочных мастерских	400	-	-	-	400
8.	Лесной конторе на заготовку топлива	100	100	-	-	-
9.	Дорожно-мостовому управлению для ремонта подъездных путей к городу	150	-	150	-	-
10.	Горжилуправлению для капитального ремонта необжитых домов и школ во время каникул	500	-	500	-	-
	Итого:	7560	1050	5870	-	640
VIII. САХАРТРЕСТУ НКПП СССР						
1.	Строительство Елгавского завода	600	-	600	-	-
2.	— “ — Крустпилсского — “ —	500	-	500	-	-
3.	— “ — Лиепайского — “ —	250	-	250	-	-
4.	— “ — Резекненского — “ —	250	-	250	-	-
	Итого:	1600	-	1600	-	-

	Наименование Наркомата и объектов	Всего	В том числе			
			для заготовки топлива	для строительства, восстан. работ	для производства стройматериалов	для работ на производстве
	IX. ГЛАВДОРУП ПРИ СНК ЛССР					
1.	Строительство мостов в Елгаве (100), Резекне (200), Тукумс (100), Валмиера (100)	500	-	500	-	-
	X. НАРКОММЯСО- МОЛПРОМ					
1.	Дровозаготовки в лесу	150	150	-	-	-
2.	Костеобработ. и клеевой завод	25	-	-	-	25
	Итого:	175	150	-	-	25
	XI. НАРКОМРЫБПРОМ ЛССР					
1.	Строительство Туйского рыбзавода	100	-	100	-	-
2.	Строительство Томесского рыбоперераб. завода около Кегума (земляные работы)	100	-	100	-	-
3.	Мангальский рыбзавод	200	-	200	-	-
	Итого:	400	-	400	-	-
	XII. НАРКОМЛЕГПРОМ ЛССР					
1.	Добыча торфа «Плаканцемс»	200	200	-	-	-
2.	Торфоболото около Риги	20	20	-	-	-
3.	«Ригас аудумс»	400	-	400	-	-
4.	«Рижская мануфактура»	700	-	200	-	500
5.	«Красная текстильщица»	300	-	-	-	300
6.	«Юглас мануфактура»	500	-	-	-	500
7.	«Юглас кожзавод»	50	-	-	-	50
8.	«Ригас диегс»	90	-	-	-	90
9.	«Парижская коммуна»	150	-	-	-	150
10.	«8 марта»	160	-	-	-	160
11.	Камвольная фабрика	150	-	150	-	-
12.	«Большевичка»	150	-	20	-	130
13.	Льнопряд. фабрика в Елгаве	150	-	150	-	-

	Наименование Наркомата и объектов	Всего	В том числе			
			для заготовки топлива	для строительств. восстан. работ	для производства стройматериалов	для работ на производстве
14.	«Красный квадрат»	200	-	-	-	200
15.	«Варонис»	50	-	-	-	50
16.	Льнопряд. фабрика «Засулаукс»	150	-	-	-	150
	Итого:	3420	220	920	-	2280
XIII. НАРКОМПИЩЕПРОМ ЛССР						
1.	На заготовку дров	210	210	-	-	-
2.	Строительство первомайского хлебзавода	500	-	500	-	-
3.	Пивоварен. заводу для производства и ремонта тары	100	-	-	-	100
4.	Ремонтно-механический завод	50	-	-	-	50
5.	Ремонт табачной фабрики	52	-	52	-	-
	Итого:	912	210	552	-	150
XIV. НАРКОММЕСТПРОМ ЛССР						
1.	«Красная звезда»	200	-	-	-	200
2.	Радиотехника	150	-	-	-	150
3.	«Дарба спарс»	50	-	-	-	50
4.	Металлотехника	100	-	-	-	100
5.	«Омега»	100	-	-	-	100
6.	«Квеле»	60	-	-	-	60
7.	«Яунайс Коммунарс»	100	-	-	-	100
8.	Либавский энергокомбинат	200	-	100	-	100
9.	Елгавская электростанция	100	-	-	-	100
10.	Слокская электростанция	100	-	-	-	100
11.	Двинская – “ –	100	-	-	-	100
12.	1 Рижская ГЭС	100	-	-	-	100
13.	Рижский керамический завод	1500	550	250	-	700
14.	Рижский фарфор. з-д	200	100	-	-	100
15.	«Коммунар»	150	-	-	-	150
16.	Ильгуциемский стек. з-д	200	100	-	-	100
17.	Рижский стеколь. завод	300	100	-	-	200
18.	«Красный октябрь»	30	-	-	-	30

	Наименование Наркомата и объектов	Всего	В том числе			
			для заготовки топлива	для строительства работ	для производства стройматериалов	для работ на производстве
19.	Рижская абразивная фабрика	50	-	30	-	20
20.	«Красный металлист»	200	-	50	-	150
21.	«Тераудс»	80	-	-	-	80
22.	ММАФ	50	-	-	-	50
23.	Рижский турбинный завод	200	100	-	-	100
24.	«Везувс»	50	-	-	-	50
25.	Станкоремонтный завод	100	-	-	-	100
26.	Рижский рессорный завод	50	-	-	-	50
27.	«Экономайзер»	50	-	-	-	50
28.	«Иманта»	100	50	-	-	50
29.	Рижский болтогаечный завод	150	-	-	-	150
30.	Весовой завод	100	-	-	-	100
31.	Суперфосфатный завод	400	-	200	-	200
32.	Химкомбинат	150	-	-	-	150
33.	«Сподриба»	30	-	-	-	30
34.	Стройконтора	600	-	600	-	-
35.	Завод «Красный металлург» в г. Либаве	1400	-	300	-	1100
	Итого:	7500	1000	1530	-	4970
	ВСЕГО:	60982	17060	27882	7260	8780

LVA PA, 101. f., 7. apr., 31. a l., 26.-29. lp.

Tulkojums no krievu valodas.

Latvijas K(b)P CK birojs uzskata par nepareizu, ka daudzu uzņēmumu vadītāji, izmantojot karagūstekņus, pieļauj to plašu sazināšanos ar iedzīvotājiem rūpnīcās un uz ielām, pārkāpj gūstekņu apsardzes un viņu izolācijas noteikumus. Nepareizi ir arī tas, ka karagūstekņi tiek izkaisīti sīkos objektos un nenozīmīgos uzdevumos tajā laikā, kad tautsaimniecības atjaunošanai svarīgākās nozares un sektori netiek nodrošināti ar darbaspēku.¹

Latvijas K(b)P CK birojs nolemj:

1. Izskaidrot tautas komisāriem, LPSR TKP galveno pārvalžu priekšniekiem, pilsētu izpildkomiteju un apriņķu izpildkomiteju priekšsēdētājiem, ka, nodarbinot karagūstekņus, jābūt nodrošinātai viņu pilnīgai izolācijai no iedzīvotājiem.

2. Aizliegt karagūstekņu izmantošanu pārtikas rūpniecības (Pārtikas rūpniecības tautas komisariāta, Zivju rūpniecības tautas komisariāta, Gaļas rūpniecības tautas komisariāta) uzņēmumos pārtikas produktu apstrādei.

3. Uzlikt par pienākumu tautas komisāriem, LPSR TKP galveno pārvalžu priekšniekiem, – pilsētu un apriņķu izpildkomiteju priekšsēdētājiem:

a) izmantot karagūstekņus pirmām kārtām kurināmā sagatavošanā, celtniecības materiālu iegūšanā un celtniecības un atjaunošanas darbos;

b) izmantojot karagūstekņus uzņēmumos, organizēt viņiem patstāvīgas maiņas vai brigādes rūpnīcu meistaruru tehniskā vadībā un uzraudzībā;

c) izmantojot karagūstekņus celtniecībā, iedalīt viņiem patstāvīgus objektus vai brigādes, izolētas no iedzīvotājiem;

d) kokmateriālu vai kūdras sagatavošanā izdalīt karagūstekņiem atsevišķas meža cirsmas vai purvus.

4. Uzlikt par pienākumu LPSR iekšlietu tautas komisāram b. Eglītim ierobežot karagūstekņu pārvietošanos dienas laikā pa pilsētas galvenajām ielām, saimnieciskām organizācijām atļaujot karagūstekņu pārsūtīšanu pa tām šajā laikā tikai sevišķi neatliekamajos gadījumos.

5. Apstiprināt orientējošu karagūstekņu izmantošanas plānu republikas saimniecības objektos saskaņā ar pielikumu.

Atļaut LPSR iekšlietu tautas komisāram iedalīt karagūstekņus arī citos objektos, ar noteikumu, ka tiks ievēroti noteikumi, kas brīdina par karagūstekņu sazināšanos ar iedzīvotājiem.

6. Uzlikt par pienākumu LPSR iekšlietu tautas komisāram b. Eglītim piešķirt apsardzi karagūstekņiem pirmām kārtām kurināmā un celtniecības materiālu sagatavošanā un lielākajos celtniecības objektos.

7. Lūgt Valsts aizsardzības komiteju Latvijas PSR Mežrūpniecības tautas komisariāta pārziņā nodot 4800 vācu karagūstekņu kokmateriālu sagatavošanai kailcirtes vietās un atļaut organizēt šim mērķim 9 nometnes.

8. Karagūstekņu izmantošanas regulēšanai Republikāniskajā darbaspēka sadales birojā organizēt inspekciju 3 cilvēku sastāvā, uzdotot tai veikt uzskaiti, kāda ir republikas tautsaimniecības vajadzība pēc karagūstekņu darba, un uzraudzību, vai saimnieciskās organizācijas viņus pareizi izmanto. Inspekcijas vadību uzdot darbaspēka sadales biroja priekšniekam – LPSR Tautas Komisāru Padomes priekšsēdētāja vietn. b. I. Trinkleram.

Latvijas K(b)P CK sekretārs

J. Kalnbērziņš

Pielikums Latvijas K(b)P CK
1945. g. 7. jūlija² lēm[umam],
protokols nr. 123, § 26

Vācu karagūstekņu izvietošana darbā
Latvijas PSR uzņēmumos un celtnēs

	Tautas komisariāta un objekta nosaukums	Kopā	To skaitā			
			kurināmā sagatavošanai	celtniec-[ības un] atjaun-[ošanas] darbiem	celtniecības materiālu ražošanai	darbiem ražošanā
	I. LPSR Mežrūpniecības tautas komisariāts					
1.	Vecsalacas mežrūpniecības saimniecība	400	400	-	-	-
2.	Gaujienas – “ – – – ”	1000	1000	-	-	-
3.	Strenču – “ – – – ”	400	400	-	-	-
4.	Viļakas – “ – – – ”	1000	1000	-	-	-
5.	[..] – “ – – – ” ³	400	400	-	-	-
6.	Dundagas – “ – – – ”	400	400	-	-	-
7.	Priekules – “ – – – ”	400	400	-	-	-
8.	Kuldīgas – “ – – – ”	400	400	-	-	-
9.	Lutriņu – “ – – – ”	400	400	-	-	-
10.	Kokzāģētava “Spars”	100	-	-	100	-
11.	– “ – – – “Udarņik”	100	-	-	100	-
12.	– “ – – – “Mīlgrāvis”	150	-	-	150	-
13.	– “ – – – “Jaunciems”	150	-	-	150	-
14.	– “ – – – “Sarkanais”	50	-	-	50	-
15.	– “ – – – “Proletārietis”	130	-	-	130	-
16.	Finiera rūpnīca “Latv. bērzs”	200	-	-	200	-
17.	– “ – – – – “Furnieris”	100	-	-	100	-
18.	– “ – – – – “Lignums”	150	-	-	150	-
19.	– “ – – – – “Rīga”	100	-	-	100	-
20.	– “ – – – – “Germiņš”	100	-	-	100	-
21.	– “ – – – – “Vulkāns”	250	-	-	250	-
22.	Sērkociņu fabrika	25	-	-	-	25
23.	Mēbeļu fabrika nr. 2	100	-	-	-	100
24.	– “ – – – – nr. 3	60	-	-	-	60
25.	– “ – – – – nr. 4	100	-	-	-	100
26.	– “ – – – – nr. 5	50	-	-	-	50

	Tautas komisariāta un objekta nosaukums	Kopā	To skaitā			
			kurināmā sagatavošanai	celtniec- [ības un] atjaun- [ošanas] darbiem	celtniecības materiālu ražošanai	darbiem ražošanā
27.	Mēbeļu fabrika "Darba aktīvs"	80	-	-	-	80
28.	- " - " - "Būvgaldnieks"	100	-	-	-	100
29.	- " - " - "Rīgas komunārs"	150	-	-	-	150
	Kopā:	7045	4800	-	1580	665
	II. Republikāniskais kantoris "Galvenā kokmateriālu sagāde"					
1.	Kokmateriālu iekraušanai dzelzceļa platformās	600	600	-	-	-
2.	Valmieras mežu kombināts	200	200	-	-	-
3.	Viļakas - " - " - "	150	150	-	-	-
4.	Jelgavas - " - " - "	100	100	-	-	-
5.	Rēzeknes - " - " - "	150	150	-	-	-
6.	Rīgas - " - " - "	300	300	-	-	-
7.	Valmieras - " - " - "	500	500	-	-	-
8.	Daugavpils - " - " - "	100	100	-	-	-
9.	Daudzevas bāze	200	200	-	-	-
	Kopā:	2300	2300	-	-	-
	III. LPSR Vietējā kurināmā rūpniecības tautas komisariāts					
1.	Kūdras fabrika "Sloka"	1400	1400	-	-	-
2.	- " - " - "Olaine"	1200	1200	-	-	-
3.	- " - " - "Kūkas"	500	500	-	-	-
4.	- " - " - "Salaspils"	1000	1000	-	-	-
5.	- " - " - "Garoza"	400	400	-	-	-
6.	- " - " - "Bauska"	500	500	-	-	-
7.	- " - " - "Misa"	450	450	-	-	-
8.	- " - " - "Skrunda"	400	400	-	-	-
9.	- " - " - "Priedaine"	250	250	-	-	-
	Kopā:	6100	6100	-	-	-
	IV. LPSR Celtniecības un celtniecības materiālu tautas komisariāts					
1.	Superfosfāta rūpnīca Rīgā	1000	-	1000	-	-
2.	Saldētava Rīgā	500	-	500	-	-
3.	Lidostas ēka Rīgā	300	-	300	-	-

	Tautas komisariāta un objekta nosaukums	Kopā	To skaitā			
			kurināmā sagatavošanai	celtniec- [ības un] atjaun- [ošanas] darbiem	celtniecības materiālu ražošanai	darbiem ražošanā
4.	Cementa rūpnīca Rīgā	900	-	400	500	-
5.	Podiņu rūpnīca Salaspilī	500	-	250	250	-
6.	Linu vērpšanas fabrika Jelgavā	200	-	200	-	-
7.	- " - " - " - " - Daugavpilī	600	-	600	-	-
8.	Pedag[ogiskā] skola Jelgavā	200	-	200	-	-
9.	Skol[otāju] institūts Rēzeknē	80	-	80	-	-
10.	Vidusskola Lielvārdē	300	-	300	-	-
11.	- " - Ērgļos	300	-	300	-	-
12.	- " - Indrā	300	-	300	-	-
13.	- " - Ļaudonā	300	-	300	-	-
14.	Slimnīca Ludzā	150	-	150	-	-
15.	- " - Rēzeknē	200	-	200	-	-
16.	Piena kombināts Rēzeknē	50	-	50	-	-
17.	Papīrfabrika "Jugla"	100	-	100	-	-
18.	- " - "Līgatne"	250	-	250	-	-
19.	- " - "Sloka"	300	-	300	-	-
20.	Cementa rūpnīca "Brocēni" Saldū	1000	400	600	-	-
21.	Kaļķu karjers "Saurieši"	250	-	250	-	-
22.	- " - rūpnīca "Saulkalns"	100	-	-	100	-
23.	- " - " - "Kārļakalns"	200	-	-	200	-
24.	- " - " - "Kalnciems"	200	-	-	200	-
25.	- " - karjers "Sesile"	200	-	-	200	-
26.	- " - rūpnīca "Auce"	400	-	-	400	-
27.	Akmenslauztuve Pļaviņās	200	-	-	200	-
28.	Silikātu rūpnīca Rīgā	100	-	-	100	-
29.	Keramikas rūpnīca Bolderājā	100	-	-	100	-
30.	Ķieģeļu rūpnīca Jelgavā	120	-	-	120	-
31.	- " - " - "Spartaks"	250	-	-	250	-
32.	- " - " - "Progress"	120	-	-	120	-
33.	- " - " - "Kaišs" Lielupē	2500	300	800	1400	-
34.	- " - " - "Kalkūni" Daugavpilī	110	30	-	80	-
35.	- " - " - "Krustpilī	150	-	-	150	-
36.	- " - " - "Tūja"	200	-	-	200	-
37.	- " - un kaļķu rūpnīca Cēsīs	600	-	-	600	-

	Tautas komisariāta un objekta nosaukums	Kopā	To skaitā			
			kurināmā sagatavošanai	celtniec- [ības un] atjaun- [ošanas] darbiem	celtniecības materiālu ražošanai	darbiem ražošanā
38.	Šīfera rūpnīca Rīgā	200	-	-	200	-
39.	Ģipša rūpnīca Rīgā	150	-	-	150	-
40.	Jumta papes rūpnīca "Segums"	160	-	-	160	-
41.	Rūpnīca nr. 1 Rīgā	100	-	100	-	-
42.	- " - nr. 3	100	-	100	-	-
43.	Mašīnu iznomāšanas bāze Rīgā	50	-	-	-	50
44.	Malkas sagatavošana Valmierā	500	500	-	-	-
	Kopā:	14 590	1230	7630	5680	50
	V. LPSR Komunālās saimniecības tautas komisariāts					
1.	Sūkņu stacijas celtniecība Ropažos	200	-	200	-	-
2.	ĀTK celtnie	80	-	80	-	-
3.	Kokapstrādes kombināts	100	-	100	-	-
	Kopā:	380	-	380	-	-
	VI. Ēku nojaukšanai, jaunu celtniecībai, kapitālajam remontam un kurināmā sagatavošanai					
1.	Jelgavas pilsētas izpildkomitejai	2000	-	2000	-	-
2.	Daugavpils - " - " - "	3000	-	3000	-	-
3.	Rēzeknes - " - " - "	800	-	800	-	-
4.	Valmieras - " - " - "	700	-	700	-	-
5.	Liepājas - " - " - "	1500	-	1500	-	-
6.	Balvu - " - " - "	500	-	500	-	-
	Kopā:	8500	-	8500	-	-
	VII. Rīgas pilsētas izpildkomiteja					
1.	Pilsētas celtniecības trestam ēku nojaukšanai un māju kapitālajam remontam	4500	-	4500	-	-
2.	Sūkņu stacijai kurināmā pievešanai līdz stacijas ēkai	200	-	-	-	200

	Tautas komisariāta un objekta nosaukums	Kopā	To skaitā			
			kurināmā sagatavošanai	celtniecības un atjaunošanas darbiem	celtniecības materiālu ražošanai	darbiem ražošanā
3.	Pilsētas apkures kantorim kūdras iegūšanai "Priedainē" (650) un malkas izkraušanai preču stacijās Rīgā (300)	950	950	-	-	-
4.	Pirtu un veļas mazgātavu trestam pirtu kapitālajam remontam	120	-	120	-	-
5.	Gāzes rūpnīcai kurināmā pievešanai līdz rūpnīcas ēkai	40	-	-	-	40
6.	Tramvajiem jaunu līniju ierīkošanai	600	-	600	-	-
7.	Vietējai rūpniecībai atsevišķām remontdarbnīcām	400	-	-	-	400
8.	Mežu kantorim kurināmā sagatavošanai	100	100	-	-	-
9.	Ceļu un tiltu pārvaldei pievedceļu remontam uz pilsētu	150	-	150	-	-
10.	Pilsētas dzīvokļu pārvaldei neapdzīvotu māju un skolu (brīvdienu laikā) kapitālajam remontam	500	-	500	-	-
	Kopā:	7560	1050	5870	-	640
	VIII. PSRS PRTK Cukura trestam					
1.	Jelgavas fabrikas celtniecība	600	-	600	-	-
2.	Krustpils - " - - " -	500	-	500	-	-
3.	Liepājas - " - - " -	250	-	250	-	-
4.	Rēzeknes - " - - " -	250	-	250	-	-
	Kopā:	1600	-	1600	-	-
	IX. LPSR TKP Galvenā ceļu pārvalde					
1.	Tiltu celtniecībai Jelgavā (100), Rēzeknē (200), Tukumā (100), Valmierā (100)	500	-	500	-	-

	Tautas komisariāta un objekta nosaukums	Kopā	To skaitā			
			kurināmā sagatavošanai	celtniec- [ības un] atjaun- [ošanas] darbiem	celtniecības materiālu ražošanai	darbiem ražošanā
	X. Gaļas un piena rūpniecības tautas komisariāts					
1.	Malkas sagatavošana mežā	150	150	-	-	-
2.	Kaulu pārstrādes un līmes fabrika	25	-	-	-	25
	Kopā:	175	150	-	-	25
	XI. LPSR Zivju rūpniecības tautas komisariāts					
1.	Tūjas zivju fabrikas celtniecība	100	-	100	-	-
2.	Tomes zivju audz[ētavas] celtniecība pie Ķeguma (zemes darbi)	100	-	100	-	-
3.	Mangaļu zivju fabrika	200	-	200	-	-
	Kopā:	400	-	400	-	-
	XII. LPSR Viegglās rūpniecības tautas komisariāts					
1.	Kūdras iegūšana "Plakanciemā"	200	200	-	-	-
2.	Kūdras purvs pie Rīgas	20	20	-	-	-
3.	"Rīgas audums"	400	-	400	-	-
4.	"Rīgas manufaktūra"	700	-	200	-	500
5.	"Sarkanā tekstilniece"	300	-	-	-	300
6.	"Juglas manufaktūra"	500	-	-	-	500
7.	"Juglas ādas fabrika"	50	-	-	-	50
8.	"Rīgas diegs"	90	-	-	-	90
9.	"Parīzes komūna"	150	-	-	-	150
10.	"8. marts"	160	-	-	-	160
11.	Ķemmdziju fabrika	150	-	150	-	-
12.	"Boļševička"	150	-	20	-	130
13.	Linu vērpš[anas] fabrika Jelgavā	150	-	150	-	-
14.	"Sarkanais kvadrāts"	200	-	-	-	200
15.	"Varonis"	50	-	-	-	50
16.	Linu vērpš[anas] fabrika "Zasulauks"	150	-	-	-	150
	Kopā:	3420	220	920	-	2280

	Tautas komisariāta un objekta nosaukums	Kopā	To skaitā			
			kurināmā sagatavošanai	celtniecības un atjaunošanas darbiem	celtniecības materiālu ražošanai	darbiem ražošanā
	XIII. LPSR Pārtikas rūpniecības tautas komisariāts					
1.	Malkas sagatavošanai	210	210	-	-	-
2.	1. Maija maizes fabrikas celtniecība	500	-	500	-	-
3.	Alus darītavai taras ražošanai un remontam	100	-	-	-	100
4.	Mehāniskā remontrūpnīca	50	-	-	-	50
5.	Tabakas fabrikas remonts	52	-	52	-	-
	Kopā:	912	210	552	-	150
	XIV. LPSR Vietējās rūpniecības tautas komisariāts					
1.	“Sarkanā zvaigzne”	200	-	-	-	200
2.	Radiotehnika	150	-	-	-	150
3.	“Darba spars”	50	-	-	-	50
4.	Metāltehnika	100	-	-	-	100
5.	“Omega”	100	-	-	-	100
6.	“Kvēle”	60	-	-	-	60
7.	“Jaunais komunārs”	100	-	-	-	100
8.	Liepājas energokombināts	200	-	100	-	100
9.	Jelgavas elektrostacija	100	-	-	-	100
10.	Slokas elektrostacija	100	-	-	-	100
11.	Daugavpils – “ –	100	-	-	-	100
12.	1. Rīgas HES	100	-	-	-	100
13.	Rīgas keramikas rūpnīca	1500	550	250	-	700
14.	Rīgas porcelāna rūpnīca	200	100	-	-	100
15.	“Komunārs”	150	-	-	-	150
16.	Iļģuciema stikla fabrika	200	100	-	-	100
17.	Rīgas stikla fabrika	300	100	-	-	200
18.	“Sarkanais oktobris”	30	-	-	-	30
19.	Rīgas abrazīvu fabrika	50	-	30	-	20
20.	“Sarkanais metālists”	200	-	50	-	150
21.	“Tērauds”	80	-	-	-	80

	Tautas komisariāta un objekta nosaukums	Kopā	To skaitā			
			kurināmā sagatavošanai	celtniec- [ības un] atjaun- [ošanas] darbiem	celtniecības materiālu ražošanai	darbiem ražošanā
22.	MMAF [Metāla armatūras fabrika]	50	-	-	-	50
23.	Rīgas turbīnu rūpnīca	200	100	-	-	100
24.	“Vezuvs”	50	-	-	-	50
25.	Darbgaldu remontrūpnīca	100	-	-	-	100
26.	Rīgas atsperu rūpnīca	50	-	-	-	50
27.	“Ekonomaizers”	50	-	-	-	50
28.	“Imanta”	100	50	-	-	50
29.	Rīgas bultskrūvju un uzgriežņu rūpnīca	150	-	-	-	150
30.	Svaru rūpnīca	100	-	-	-	100
31.	Superfosfāta rūpnīca	400	-	200	-	200
32.	Ķīmiskais kombināts	150	-	-	-	150
33.	“Spodrība”	30	-	-	-	30
34.	Celtniecības kantoris	600	-	600	-	-
35.	Rūpnīca “Sarkanais metalurģis” Liepājā	1400	-	300	-	1100
	Kopā:	7500	1000	1530	-	4970
	PAVISAM:	60 982	17 060	27 882	7260	8780

¹ Karagūstekņiem bija nozīmīga loma tautsaimniecības objektu atjaunošanā, celtniecībā, arī rūpnieciskajā ražošanā. Karagūstekņu īpatsvars nodarbināto vidū atsevišķās nozarēs un uzņēmumos bija diezgan liels. Piemēram, 1945. gadā rūpnīcā VEF strādāja 3084 cilvēki, to skaitā 453 karagūstekņi (aptuveni 15%). 1946. gadā Latvijas PSR Vietējās rūpniecības ministrijas lielākajos uzņēmumos karagūstekņi veidoja 16–30% no kopējā strādnieku skaita (LVA, 754. f., 8. apr., 7. l., 18. lp.; 270. f., 2. apr., 4231. l., 1. lp.; 4262. l., 110., 111. lp.). Sākot ar 1947. gadu, karagūstekņiem atļāva atgriezties Vācijā. Tāpēc, plānojot darbaspēka izvietojumu 1948. gadā, Latvijas PSR Centrālā statistikas pārvalde norādīja, ka būs nepieciešams piesaistīt papildu darbaspēku, lai nomainītu tautsaimniecībā nodarbinātos karagūstekņus.

² Dokumentā kļūda. Jābūt: 7. augustā.

³ Neizdevās izlasīt nosaukumu, jo teksts ir izdzisis.

Nr. 7

Izvilums no PSRS IeTK karagūstekņu nometnes nr. 317 pārvaldes priekšnieka Miheļeviča ziņojuma par karagūstekņu darba izmantošanu

1945. gada 13. augustā

Лагерь военнопленных № 317 организовался на базе 2-го лаготделения Управления лагеря № 277 согласно приказа Наркома внутренних дел тов. Берия.

В настоящее время Управление лагеря № 317 имеет трудового фонда 14970 чел., из них выводится на работу в хозорганы – 11468 чел., а именно:

Лагерь № 317 труд. фонда 7171 ч. вывод. на работу 5006 чел.

1 лаготд.	– “ –	2165	– “ –	1788	– “ –
2 лаготд.	– “ –	502	– “ –	414	– “ –
3 лаготд.	– “ –	2201	– “ –	1815	– “ –
4 лаготд.	– “ –	1692	– “ –	1394	– “ –
5 лаготд.	– “ –	1239	– “ –	1021	– “ –

Не выводятся на работу по причине отсутствия конвоя до 1200 чел.

Наиболее крупные хозорганы: Рига–Морстрой, Горстройтрест и Строительно-монтажное Управление № 1 [...]. Заключение договора не выполняют и в/пленных как рабочую силу используют только частично, плохо используют в/пленных в Горстройтресте (директор Комаров), где договор заключен на 3500 чел., а на работу выводится 1183 чел., производительность труда крайне низка – 63%.

Строительно-монтажное Управление № 1 (Мясокомбинат) договор заключен на 300 чел., а используют 100 ч., производительность труда 50%.

Рига–Морстрой, строит порт и судоремонтный завод (нач. Кочинский) – договор заключен на 5000 чел., а используется 3087 чел., производительность труда 86%.

Выездами на место работ сотрудников Производственно-планового отдела Управления лагеря № 317 установлено, что низкая производительность труда в/пленных вызвана тем, что хозорганы не дают своевременно бригадирам задания и не доводят план до бригад, не обеспечивают полностью рабочим инструментом, несвоевременно (с опозданием) приступают к работе, неправильно расставляют рабочую силу и плохо осуществляют техническое руководство. К таким хозорганам относятся:

Горстройтрест, где были случаи, когда в течении 8 часов в/пленные работают 30 минут, порт, где несвоевременно обеспечивают инструментом, Мясокомбинат, где не умело расставляют рабочую силу, Ремзавод НКВД Морфлота, где занижена оплата, ф-ка «Большевичка», где нормы выработки не превышают 83%, Строит. управление НКПС, где самый низкий заработок в/пленных – 4 руб. 25 коп., при государственной норме 10 руб. 50 коп. (4 разр.).

Кроме всего изложенного необходимо отметить, что низкая производительность труда в/пленных является следствием отсутствия со стороны хозорганов

стимулирования труда в/пл., как это предусмотрено приказом НКВД СССР, путем выдачи дополнительного питания, снабжения в/пленных галантерейными и табачными изделиями через торговые ларьки.

Хозорганы не выдают положенную спецодежду, мыло, что значительно понижает производительность труда (яркий пример Стекольный завод, где отсутствуют спецодежда и обувь).

Отмечены случаи, когда конвой раньше времени снимает в/пл. с работы и этим самым способствует невыполнению плана. Управление лагеря считает возможным обратиться к ЦК КП(б) Латвии дать указание хозорганам, чтобы последние твердо выполняли договора и соглашения, заключенные с лагерем, и использовали все возможности для повышения производительности труда в/пленных. [...]

Начальник управления лагеря в/п № 317
НКВД СССР гв. капитан

Михелевич

Начальник производственно-планового
отдела подполковник

Марченко

LVA PA, 101. f., 8. apr., 34. l., 15., 16. lp.

Tulkojums no krievu valodas.

Karagūstekņu nometne nr. 317 tika organizēta uz nometnes nr. 277 pārvaldes 2. nometņu nodaļas bāzes saskaņā ar iekšlietu tautas komisāra b. Berijas pavēli.

Pašlaik nometnes nr. 317 pārvaldes rīcībā ir 14 970 cilv. darbaspēka fonds, no kuriem uz darbu saimnieciskajos orgānos tiek pārvesti 11 468 cilv., un proti:

nometnes nr. 317 darbaspēka fonds 7171 cilv., tiek pārvesti darbā 5006 cilv.

nometnes 1. nod[ā]las]	– “ –	2165	– “ –	1788	– “ –
------------------------	-------	------	-------	------	-------

nometnes 2. nod[ā]las]	– “ –	502	– “ –	414	– “ –
------------------------	-------	-----	-------	-----	-------

nometnes 3. nod[ā]las]	– “ –	2201	– “ –	1815	– “ –
------------------------	-------	------	-------	------	-------

nometnes 4. nod[ā]las]	– “ –	1692	– “ –	1394	– “ –
------------------------	-------	------	-------	------	-------

nometnes 5. nod[ā]las]	– “ –	1239	– “ –	1021	– “ –
------------------------	-------	------	-------	------	-------

Konvoja trūkuma dēļ darbā netiek pārvests līdz 1200 cilv.

Vislielākās saimnieciskās organizācijas: Rīgas Jūras celtniecības [organizācija], Pilsētas celtniecības trests, Celtniecības un montāžas pārvalde nr. 1 [...]. Noslēgtos līgumus nepilda un k[arā]g[ūstekņu] darbaspēku izmanto tikai daļēji, slikti izmanto k[arā]g[ūstekņus] Pilsētas celtniecības trestā (direktors Komarovs), kur līgums noslēgts par 3500 cilv., bet uz darbu tiek pārvesti 1183 cilv., darba ražīgums ļoti zems – 63%.

Ar Celtniecības un montāžas pārvaldi nr. 1 (Gaļas kombināts) līgums noslēgts par 300 cilv., bet tiek izmantoti 100 cilv., darba ražīgums 50%.

Rīgas Jūras celtniecības [organizācija] būvē ostu un kuģu remontrūpnīcu (priekšn. Kočinskis) – līgums noslēgts par 5000 cilv., bet tiek izmantoti 3087 cilv., darba ražīgums 86%.

Nometnes nr. 317 pārvaldes Ražošanas un plāna daļas darbinieku izbraukumos uz darbavietām konstatēts, ka k[ara]gūstekņu zemo darba ražīgumu rada tas, ka saimnieciskie orgāni savlaicīgi nedod brigadieriem uzdevumus un nedara zināmu plānu brigādei, pilnībā nenodrošina ar darbarīkiem, savlaicīgi (ar nokavēšanos) neuzsāk darbu, nepareizi izvieto darbaspēku un slikti veic tehnisko vadību. Tādas saimnieciskās organizācijas ir: Pilsētas celtniecības trests, kurā bijuši gadījumi, kad 8 stundu laikā k[ara]gūstekņi strādā 30 minūtes, osta, kur savlaicīgi nenodrošina ar darbarīkiem, Gaļas kombināts, kur nemākulīgi izvieto darbaspēku, IeTK Jūras flotes remontrūpnīca, kur samazināta apmaksā, f[abri]ka “Boļševička”, kur izstrādes normas nepārsniedz 83%, STK celtniecības pārvalde, kur pati zemākā k[ara]gūstekņu izpeļņa – 4 rbļ. 25 kap., kad valsts norma ir 10 rbļ. 50 kap. (4. kat.).

Papildu visam izklāstītajam jāatzīmē, ka k[ara]gūstekņu zemais darba ražīgums ir sekas tam, ka saimnieciskie orgāni nestimulē k[ara]gūstekņu darbu, kā tas ir paredzēts PSRS IeTK pavēlē, ar papildu uztura izsniegšanu, k[ara]gūstekņu apgādāšanu ar galantērijas un tabakas izstrādājumiem tirdzniecības kioskos.

Saimnieciskie orgāni neizsniedz paredzēto specapģērbu, ziepes, kas ievērojami samazina darba ražīgumu (spilgts piemērs Stikla rūpnīca, kur trūkst specapģērba un apavu).

Atzīmēti gadījumi, kad konvojs pirms darbalaika beigām atbrīvo k[ara]gūstekņus no darba un tādējādi veicina plāna neizpildīšanu. Nometnes pārvalde uzskata par nepieciešamu griezties pie Latvijas K(b)P CK ar lūgumu dot norādījumu saimnieciskajiem orgāniem, lai tie stingri izpildītu ar nometni noslēgtos līgumus un vienošanās un izmantotu visas iespējas k[ara]gūstekņu darba ražīguma paaugstināšanai. [...]

PSRS IeTK k[ara]gūstekņu] nometnes nr. 317 pārvaldes priekšnieks
gv. kapteinis Miheļevičs

Ražošanas un plāna daļas priekšnieks
apakšpulkvedis Marčenko

Nr. 8

**Latvijas PSR iekšlietu tautas komisāra A. Eglīša slepenais ziņojums
Latvijas Komunistiskās (boļševiku) partijas Centrālās komitejas
sekretāram J. Kalnbērziņam par sliktiem darba un sadzīves apstākļiem
karagūstekņu nometnē nr. 277**

1945. gada 24. decembrī

Произведенной проверкой использования военнопленных на строительстве Рижской ГЭС и их содержания в лаготделении установлено, что со стороны Военстроа нарушается выполнение обязательств по договору, в частности:

Военнопленные, работающие на тяжелых и вредных работах, не обеспечиваются дополнительным питанием, не все получают положенную спецодежду. Общежитие не отапливается из-за нехватки Военстроем топлива. Военнопленные продолжают спать на голых нарах, без подстилки.

Несмотря на удлиненный рабочий день, дни отдыха представляются не всем работающим военнопленным, что не дает возможности производить положенную санобработку, от чего в этом лаготделении имеется большая завшивленность.

Организация труда и техническое руководство со стороны Военстроа поставлены плохо. Процент выработки крайне низкий. За первую декаду декабря он составляет всего только 52%. Кроме того задолженность по расчетам за работу военнопленных на 20 декабря достигает 557 тыс. руб.

Такое отношение к использованию военнопленных и их содержанию приводит к массовому их заболеванию и истощению. Всего за период работы на ГЭС выведено из строя 1500 чел., в том числе только за ноябрь и 15 дней декабря – 341 чел., среди выбывших немалое количество специалистов. Заболевания в частых случаях имеют смертельный исход, от чего в лагере № 277 возросла смертность в ноябре месяце до 56 чел. и за 15 дней декабря – 15 чел., тогда как НКВД СССР возлагает особую ответственность за физическое сохранение военнопленных и требует тщательно расследовать каждый случай смертности. Лагерь № 277 взят на особый учет НКВД СССР как неблагополучный по высокой смертности.

Если такое положение будет продолжаться и в дальнейшем, то мы будем вынуждены поставить вопрос перед НКВД СССР о невозможности дальнейшего выделения военнопленных и передаче их другим хозорганам, обеспечивающим требуемые условия их использования и содержания.

Ввиду вышеизложенного прошу Вашего вмешательства и дачи категорических указаний Военстрою о безусловном выполнении обязательств, принятых по договору трудового использования и содержания военнопленных.

Одновременно с нашей стороны даны указания лагерю и лаготделению о устранении недостатков с их стороны и оказания необходимой помощи в поднятии дисциплины и производительности труда военнопленных на строительстве ГЭС.

Народный комиссар внутренних дел Латвийской ССР
генерал-майор

Эглит

LVA PA, 101. f., 8. apr., 34. l., 33., 34. lp.

Tulkojums no krievu valodas.

Veiktajā pārbaudē par karagūstekņu izmantošanu Rīgas HES celtniecībā un viņu uzturēšanu nometnes nodaļā noskaidrots, ka no Militārās celtniecības [organizācijas] puses tiek pārkāpta līgumā noteikto saistību izpilde, to vidū:

karagūstekņi, kuri veic smagu un kaitīgu darbu, netiek nodrošināti ar papildu ēdināšanu, ne visi saņem paredzēto specapgērbu. Kopmītnes netiek apkurinātas, jo Militārās celtniecības [organizācija] nepiegādā kurināmo. Karagūstekņi turpina gulēt uz kailām lāvām bez gultas veļas.

Neskatoties uz pagarināto darbadienu, atpūtas dienas netiek piešķirtas visiem strādājošiem karagūstekņiem, kas nedod iespējas veikt paredzēto sanitāro apstrādi, kā rezultātā šajā nometnes nodaļā ir liela utainība.

Militārās celtniecības [organizācija] slikti pilda darba organizāciju un tehnisko vadību. Izstrādes procents ļoti zems. Decembra pirmajā dekādē tas veido tikai 52%. Bez tam norēķinu parāds par karagūstekņu darbu 20. decembrī ir 557 tūkst. rbļ.

Tāda attieksme pret karagūstekņu izmantošanu un viņu uzturēšanu noved pie masveida saslimšanas un organisma novājināšanās. Pavisam darba periodā HES darba nespējīgi kļuvuši 1500 cilv., to skaitā tikai novembrī un 15 decembra dienās – 341 cilv[ēks], to vidū liels skaits speciālistu. Saslimšana atsevišķos gadījumos beidzas ar nāvi, kā rezultātā nometnē nr. 277 novembrī palielinājusies mirstība līdz 56 cilv. un 15 decembra dienās – 15 cilv., tajā laikā, kad PSRS IeTK uzliek sevišķu atbildību par karagūstekņu fizisku saglabāšanu un prasa rūpīgi izmeklēt katru nāves gadījumu. Nometne nr. 277 ņemta sevišķā PSRS IeTK uzskaitē kā nelabvēlīga augstās mirstības dēļ.

Ja tāds stāvoklis saglabāsies arī turpmāk, tad mēs būsime spiesti izvirzīt PSRS IeTK jautājumu par karagūstekņu tālākas piešķiršanas neiespējamību un viņu nodošanu citiem saimnieciskiem orgāniem, kas nodrošinās nepieciešamos apstākļus viņu izmantošanā un uzturēšanā.

Sakarā ar izklāstīto lūdzu Jūsu iejaukšanos un kategorisku norādījumu došanu Militārās celtniecības [organizācijai] par saistību bezierunu izpildi, kuras tā uzņēmusies saskaņā ar līgumu par karagūstekņu darba izmantošanu un uzturēšanu.

Vienlaikus no mūsu puses doti norādījumi nometnei un nometnes nodaļai par trūkumu novēršanu no viņu puses un nepieciešamās palīdzības sniegšanu karagūstekņu disciplīnas un darba ražīguma celšanā HES celtniecībā.

Latvijas PSR iekšlietu tautas komisārs
ģenerālmajors

Eglītis

II nodaļa

Represijas – “sociālistisko pārveidojumu” cena

Nr. 9–11
Ceļā uz kolektivizāciju

Nr. 9
Latvijas PSR prokurora A. Mišutina slepenā izziņa
par ierosināto krimināllietu skaitu
sakarā ar pārkāpumiem labības piegādē valstij

1946. gada 20. oktobrī

№№ пп	Уезды	Количество уголовных дел по ст.	
		61 УК ¹	58-14 УК ²
1.	Алуксненский	11	3
2.	Айзпутский	9	-
3.	Баусский	9	-
4.	Валкский	12	1
5.	Валмиерский	12	-
6.	Вентспилсский	4	-
7.	Вилякский	11	1
8.	Даугавпилсский	11	-
9.	Екабпилсский	9	1
10.	Елгавский	6	-
11.	Илукстский	16	-
12.	Кулдигский	14	-
13.	Лиепайский	9	-
14.	Лудзенский	7	-
15.	Мадонский	14	2

№№ пп	Уезды	Количество уголовных дел по ст.	
		61 УК ¹	58-14 УК ²
16.	Резекненский	10	2
17.	Рижский	9	4
18.	Талсенский	10	-
19.	Тукумский	1	-
20.	Цесисский	14	4
		198	17
Итого 215 человек			

Кроме того, по данным Министерства Юстиции на 20/X-46 г. по республике за невыполнение плана хлебопоставок привлечено в гражданском порядке 216 человек.

Прокурор Латвийской ССР
Государственный Советник Юстиции
2-го класса:

А. Мишутин

LVA PA, 101. f., 9. apr., 73. l., 182. lp.

Tulkojums no krievu valodas.

Nr. p.k.	Apriņķis	Krimināllietu skaits pēc p.	
		KK 61. p. ¹	KK 58-14. p. ²
1.	Alūksnes	11	3
2.	Aizputes	9	-
3.	Bauskas	9	-
4.	Valkas	12	1
5.	Valmieras	12	-
6.	Ventspils	4	-
7.	Viļakas	11	1
8.	Daugavpils	11	-
9.	Jēkabpils	9	1
10.	Jelgavas	6	-
11.	Ilūkstes	16	-
12.	Kuldīgas	14	-
13.	Liepājas	9	-

Nr. p.k.	Apriņķis	Krimināllietu skaits pēc p.	
		KK 61. p. ¹	KK 58–14. p. ²
14.	Ludzas	7	–
15.	Madonas	14	2
16.	Rēzeknes	10	2
17.	Rīgas	9	4
18.	Talsu	10	–
19.	Tukuma	1	–
20.	Cēsu	14	4
		198	17
	Kopā	215 cilvēki	

Bez tam pēc 20.X 46. g. Tieslietu ministrijas ziņām par labības piegādes plāna neizpildīšanu republikā civilprasība ierosināta pret 216 cilvēkiem.

Latvijas PSR prokurors

2. klases valsts justīcijas padomnieks:

A. Mišutins

¹ KPFSR Kriminālkodeksa 61. pants noteica: "Par atteikšanos izpildīt klaušas, vispārvalstiskus uzdevumus vai darbus ar vispārvalstisku nozīmi noteikts – naudas sods, kuru uzliek atbilstošais varas orgāns, līdz uzliktā uzdevuma, klaušu vai darbu vērtības pieckārtīgā apmērā; otro reizi – brīvības atņemšana vai labošanas darbi uz laiku līdz vienam gadam.

Par tiem pašiem nodarījumiem, ja tos izdarījuši kulaciski elementi, kaut arī pirmo reizi, vai arī citas personas pastiprinošos apstākļos; personu grupas sazvērētība vai aktīva pretestība varas orgāniem klaušu, uzdevumu vai darbu izpildīšanā, noteikta – brīvības atņemšana uz laiku līdz diviem gadiem, konfiscējot visu mantu vai tās daļu, ar izsūtīšanu vai bez tās." Sk.: KPFSR Kriminālkodekss, ar pārgrozījumiem līdz 1944. gada 15. aprīlim. Oficiāls teksts ar pielikumiem un sistematizētiem materiāliem pantu kārtībā. – Maskava: PSRS TTK Juridiskā izdevniecība, 1944. – 29. lpp.

² KPFSR Kriminālkodeksa 58–14. pants noteica: "Par kontrrevolucionāru sabotāžu, t.i., par noteiktu pienākumu apzinīgu neizpildīšanu vai par to tīši nolaidīgu izpildīšanu ar sevišķu nolūku vājināt valdības varu un valsts aparāta darbību, noteikta – brīvības atņemšana uz laiku, ne mazāku par vienu gadu, konfiscējot visu mantu vai tās daļu, bet sevišķi pastiprinošos apstākļos ar paaugstināšanu līdz pat augstākajam sociālās aizsardzības līdzeklim – nošaušanai, ar mantas konfiskāciju." Sk.: turpat. – 24. lpp.

Nr. 10

Latvijas PSR Ministru Padomes lēmums nr. 761

“Par budžu saimniecību pazīmēm, un kādā kārtībā tām uzliekami nodokļi”

1947. gada 27. augustā

Saskaņā ar PSR Savienības Ministru Padomes 1947. gada 17. augusta lēmumu nr. 2874 un Latvijas PSR Ministru Padomes 1947. gada 27. augusta lēmumu nr. 760 “Par nodokļu uzlikšanu Latvijas PSR zemnieku saimniecībām” Latvijas PSR Ministru Padome nolēmj:

1. Par budžu saimniecībām uzskatīt tās saimniecības, kurām pēc Latvijas PSR teritorijas atbrīvošanas no vācu okupācijas bijusi viena vai vairākas šādas pazīmes:

a) pastāvīgi nodarbināja vai nodarbina algoto darbaspēku lauksaimniecībā vai rūpniecībā;

b) sistemātiski nodarbināja vai nodarbina sezonas vai dienas strādniekus lauksaimniecībā vai rūpniecībā;

c) sistemātiski izmantoja citu pilsoņu darbaspēku: uz ļoti smagiem noteikumiem liekot atstrādāt par aizdotiem zirgiem, produktiem, sēklu vai lauksaimniecības mašīnām;

d) sistemātiski saņēma ienākumus naudā vai graudā no tām piederošo komplicēto lauksaimniecības mašīnu (traktoru, lokomobiļu, komplicēto un puskomplicēto kuļmašīnu) izmantošanas citās saimniecībās;

e) sistemātiski saņēma vai saņem ienākumus no dzirnavām, sviesta kuļmucas, grūbu gaņģa vai kāda cita uzņēmuma, ko darbina ar mehānisku, ūdens vai tvaika spēku, kā arī no minēto uzņēmumu iznomāšanas;

f) saņēma vai saņem ienākumus no iepirkšanas, atkalpārdošanas vai augļošanas.

2. Budžu saimniecībām pieskaitīt arī tās saimniecības, kas Latvijas PSR teritorijas okupācijas laikā paņēma sev atpakaļ zemi vai mantu, kas tām bija nacionalizēta 1940.–1941. g. zemes reformā un atkal atsavināta zemes reformā pēc Latvijas PSR teritorijas atbrīvošanas no vācu okupācijas, kā arī vācu fašistisko okupantu aktīvo atbalstītāju saimniecības.

3. Nav pieskaitāmas budžu saimniecībām šādas saimniecības:

a) kas nodarbina algoto darbaspēku sējas vai ražas novākšanas laikā vienīgā darbospējīgā ģimenes locekļa slimības dēļ, kā arī saimniecības, kurās vienīgais darbospējīgais ģimenes loceklis izpilda vēlētu amatu vai atrodas Padomju armijas rindās, ja ģimenē nav citu darbospējīgo locekļu;

b) kas nodarbina vienu algotu palīgstrādnieku saimniecībās, kuras nodarbojas ar mājamatniecību un tādēļ nepieciešams ne vairāk kā viens palīgstrādnieks;

c) kas vasarā nodarbina algotus ganus tikai lopu ganīšanai;

d) kam pieder zirgu kuļmašīnas, ja trūkst citu šā lēmuma 1. un 2. punktā minēto budžu saimniecības pazīmju.

4. Pilsētām pielīdzinātās apdzīvotās vietās budžu saimniecību lauksaimniecības ienākumi un rūpnieciska rakstura saimniecību ienākumi aplikami pēc PSR Savienības Augstākās Padomes Prezidija 1943. gada 30. aprīļa dekrēta "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli" 19. panta, ņemot vērā faktiskos minētā veidā gūtos ienākumus.

5. Budžu saimniecību sarakstus laukos sastāda pagastu izpildkomitejas un apstiprina apriņķu izpildkomitejas.

Budžu saimniecību sarakstus pilsētās sastāda: Rīgā – rajonu izpildkomitejas un apstiprina pilsētas izpildkomiteja; Liepājā, Daugavpilī, Jelgavā un Ventpilī – sastāda un apstiprina pilsētas izpildkomiteja, bet pārējās apriņķu pakļautības pilsētās – sastāda pilsētas izpildkomiteja un apstiprina apriņķa izpildkomiteja.

6. Uzlikt par pienākumu apriņķu un pilsētu izpildkomitejām stingri kontrolēt, vai budžu saimniecību sarakstus sastāda pareizi, un sekot, lai no tām termiņos piedzītu nodokļus.

7. Noteikt, ka sūdzības par nepareizu pieskaitīšanu budžu saimniecībām iesniedzamas apriņķa izpildkomitejai.

Šā lēmuma 8. pantā minēto nodokļu maksātāju sūdzības par nepareizu pieskaitīšanu budžu saimniecību kategorijai iesniedzamas caur apriņķa izpildkomiteju Latvijas PSR Ministru Padomei.

8. Protokola veidā:

a) ja budžu saimniecībā ir ģimenes locekļi, kas apbalvoti ar ordeņiem, Padomju armijas virsnieki, Tēvijas kara invalīdi – pensionāri, bijušie partizāni vai arī ja budžu saimniecība pieder Tēvijas kara frontēs kritušo karavīru atraitnēm un bāreņiem, jautājumu par lauksaimniecības nodokļa uzlikšanu šādām saimniecībām šajā lēmumā noteiktajā kārtībā katrā atsevišķā gadījumā izlemj Latvijas PSR Ministru Padome.

Lai sagatavotu priekšlikumu lauksaimniecības nodokļa uzlikšanai budžu saimniecībām saskaņā ar šo lēmumu, nodibināt šāda sastāva komisiju: Latvijas PSR Ministru Padomes priekšsēdētāja vietnieks b. Ronis, Latvijas PSR finanšu ministrs b. Tabaks un Latvijas PSR lauksaimniecības ministra vietnieks b. Grumslis;

b) apstiprināt Latvijas PSR Finanšu ministrijas apkārtrakstu "Par budžu saimniecību aplikšanas kārtību Latvijas PSR teritorijā".

Latvijas PSR Ministru Padomes

priekšsēdētājs

V. Lācis

Latvijas PSR Ministru Padomes

lietu pārvaldnieks

I. Bastins

LVA, 270. f., 2. apr., 396. l., 126.–128. lp.

Nr. 11

**Izvilks no Latvijas PSR prokurora A. Mišutina slepenā ziņojuma par
rupjiem pārkāpumiem Latvijas PSR Ministru Padomes lēmuma “Par
budžu saimniecību pazīmēm, un kādā kārtībā tām uzliekami nodokļi”
īstenošanas gaitā***1948. gada 7. augustā*

Материалами проверок исполнения постановления Совета Министров Латвийской ССР № 761 от 27.8.1947 г.¹ и результаты проверок отдельных жалоб, поступающих от граждан в органы прокуратуры, свидетельствуют о том, что в результате неподготовленности отдельных в/исполкомов и безответственного их отношения к выявлению кулацких хозяйств, необычайно низкого по качеству оформления списков хозяйств (зачастую без основных данных) – неправильного применения постановления – имеют место недопустимые нарушения законности.

К наиболее характерными нарушениям следует отнести невключение в списки кулацких хозяйств, полностью подпадающих под признаки кулацких хозяйств и допущение включения в списки кулацких хозяйств – середняцких хозяйств, хозяйств воинов Советской Армии, участников партизанского движения.

Вопреки постановлению СМ Латв. ССР от 2.6.1948 г. за № 633, в силу которого все уисполкомы обязывались обеспечить полное выявление всех кулацких хозяйств до 10.7.1948 г., а рассмотрение и утверждение их провести не позднее 15.7.1948 г. – в Мадонском уезде проверкой органов прокуратуры от 17 июля 1948 г. выявлено, что из общего количества 26 волисполкомов только 7 в/исполкомов прислали материалы.

Поступившие материалы находятся у второстепенного работника, который проверку материала не производит и дополнительных сведений не запрашивает, несмотря на то, что отдельные в/исполкомы материалы на зачисленные кулацкие хозяйства оформили небрежно, вследствие чего не представляется возможным проверить законность зачисления в списки кулаков.

Таким образом следует признать, что Мадонский уисполком пустил эту работу по выявлению кулацких хозяйств на самотек и постан. СМ Латв. ССР № 633-1948 г. не выполнил.

Более того, из беседы со вторым секретарем Укома Чарн выяснилось, что при определении примет кулацкого хозяйства допускается незаконное искривление классовой политики. Ряд хозяйств, систематически эксплуатировавшие наемную рабочую силу, члены которых являлись активными пособниками немецким оккупантам, не включались в списки кулаков по той причине, что их долголетние батраки не рассматриваются как наемная сила, а как члены крестьянского двора.

Такое толкование приводит к усилению кулацкого влияния на батраков и способствует сохранению кулацкого хозяйства.

О неполном выявлении кулацких хозяйств свидетельствуют следующие факты:

В Прауленской волости проживают 1) Лаймонс Ольга жена шуцмана. Муж осужден к 25 годам лишения свободы за убийство партизан и в/пленных. Силениекский с/совет включил в списки кулацких хозяйств, но в/исполкомом Лаймонс О. не была утверждена.

2) Полфендерс П. сельсоветом был зачислен в списки кулацких хозяйств. На заседании в/исполкома явился со своей батрачкой с заявлением, что батрачка числится в его хозяйстве членом двора, и по указанным мотивам это хозяйство не было включено в списки кулацких хозяйств.

3) Озолс Берта – хут. «Волкални» муж шуцман, муж Озолс осужден. В хоз. применяется наемный труд. В списки кулацких хоз-в не включена.

4) Озолиньш Марианна Андреевна ус. Стукас, зубной врач, рожд. 1915 г., земли 23,5 га, с 1943 г. до 1947 г. эксплуатировала чужой труд (кр. Циратс).

5) Элкснитс Анна Яновна – Лииеши, 1888 г. рождения, муж Элкснитс Петр рождения 1879 г., земли 28,8 га, коров 6, где находится сын, неизвестно. Систематически в своем хоз-ве применяет наемный труд. Один из них квартирант, который проживает отдельно в выстроенном доме для батраков. [...]

Аналогичные факты имеют место в Лудзенском, Гулбенском и др. уездах.

Прокурорами уездов были опротестованы отдельные решения Уисполкомов об исключении из списков кулацких хозяйств, которые по своим признакам подлежат зачислению.

В то же время имеют место факты неосновательного зачисления в списки кулацких хозяйств граждан, не подлежащих зачислению.

Так, в Резекненском уезде (Озолайнская вол.) Уисполкомом зачислен в кулаки гр-н Барканцев, как занимающийся ростовщичеством и спекуляцией. В действительности Барканцев имеет 5,3 га земли, 2-х коров, одну лошадь, с/хоз. машин не имеет. Наемной рабочей силой не пользуется. Отец 6 малолетних детей. Жена его получает пособие по многодетности. Сам Барканцев желудочно-больной и лечится в Ленинграде. Во время поездки в Ленинград для уплаты за лечение, проживание и возмещения расходов вез собственную продукцию (картофель, мясо и др.), часть которой продал для оплаты расходов. На этом основании больной отец 6 малолетних детей признан ростовщиком и спекулянтом и зачислен в кулаки.

В том же уезде (Силаянская вол.) было признано кулацким хозяйство Толстопятова на том основании, что после смерти дочери жена Толстопятова заболела и последний во время болезни жены взял поленную работницу на 15 дней. Хозяйство имеет 15 га земли.

В Огрском уезде хозяйства красноармейских семейств Звидрина и Версена (Менгельская вол.) были без всякого основания зачислены в списки кулацких хозяйств.

Эти незаконные решения были опротестованы прокурорами уездов.

Для обеспечения социалистической законности при проведении в жизнь этого постановления и в целях ликвидации беззаконий, приводящих к извращению классово-политической политики на местах,

прошу:

1. Заслушать объяснения председателя Мадонского Уисполкома о выполнении постановления № 633-1948 г. и предложить немедленно организовать правильное выполнение этого постановления.

2. Запретить Уисполкомам принимать решения о зачислении в списки кулацких хозяйств те хозяйства, члены семей которых являются орденоносцами, офицерами, инвалидами Отечественной войны, бывшими партизанами, а обязать их все материалы по этим делам пересылать на утверждение в Совет Министров.

Прокурор Латв. ССР

Госуд. Советник юстиции 2 кл.

Мишутин

LVA PA, 101. f., 11. apr., 70. l., 64.-67. lp.

Tulkojums no krievu valodas.

Pārbaužu materiāli par Latvijas PSR Ministru Padomes 27.8.1947. g. lēmuma nr. 761¹ izpildi un atsevišķu sūdzību, kuras no pilsoņiem saņēmuši prokuratūras orgāni, pārbaužu rezultāti liecina par to, ka atsevišķu pag. izpildkomiteju nesagatavotības un to bezatbildīgās attieksmes pret kulaku saimniecību noteikšanu, rezultātā neparasti zemā kvalitātē noformētu saimniecību sarakstu (bieži bez pamatrādītājiem), lēmuma nepareizas piemērošanas dēļ notiek nepieļaujami likumības pārkāpumi.

Visraksturīgākie pārkāpumi ir tādu saimniecību neiekļaušana kulaku saimniecību sarakstos, kas pilnībā atbilst kulaku saimniecību pazīmēm, un pieļautā vidējo zemnieku saimniecību, Padomju armijas karavīru un partizānu kustības dalībnieku saimniecību iekļaušana kulaku saimniecību sarakstos.

Pretēji Latv. PSR MP 2.6.1948. g. lēmumam nr. 633, ar kuru visām apriņķu izpildkomitejām bija uzdots nodrošināt visu kulaku saimniecību pilnīgu noskaidrošanu līdz 10.7.1948. g., bet to izskatīšanu un apstiprināšanu veikt ne vēlāk kā 15.7.1948. g., - Madonas apriņķī prokuratūras orgānu 1948. g. 17. jūlija pārbaudē atklāts, ka kopskaitā no 26 pagastu izpildkomitejām tikai 7 pag. izpildkomitejas atsūtījušas materiālus.

Saņemtie materiāli atrodas pie otršķirīga darbinieka, kurš materiālu pārbaudi neveic un papildu ziņas nepieprasa, neraugoties uz to, ka atsevišķas pag. izpildkomitejas materiālus par ieskaitīšanu kulaku saimniecībās noformējušas pavirši, kā rezultātā nav iespējams pārbaudīt kulakos ieskaitīšanas likumību.

Tādā veidā nākas atzīt, ka Madonas apriņķa izpildkomiteja šo kulaku saimniecību noskaidrošanas darbu palaidusi pašplūsmā un Latv. PSR MP 1948. g. lēm. nr. 633 nav izpildījusi.

Vēl vairāk, no sarunas ar apriņķa komitejas otro sekretāru Čarnu noskaidrojies, ka kulaku saimniecību pazīmju noteikšanā tiek pieļauta nelikumīga šķiriskās politikas izkropļošana. Daudzas saimniecības, kas sistemātiski ekspluatējušas algotu darba-

spēku, kuru locekļi ir bijuši aktīvi vācu okupantu atbalstītāji, nav iekļautas kulaku sarakstos tādēļ, ka viņu ilggadējie kalpi netiek uzskatīti par algotu darbaspēku, bet par zemnieka sētas locekļiem.

Tāds skaidrojums izraisa kulaku ietekmes palielināšanos uz kalpiem un sekmē kulaku saimniecību saglabāšanos.

Par nepilnīgu kulaku saimniecību noskaidrošanu liecina šādi fakti:

Prailienas pagastā dzīvo 1) Laimone Olga – šucmaņa sieva. Vīrs notiesāts ar brīvības atņemšanu uz 25 gadiem par partizānu un k[ara]gūstekņu slepkavībām. Silenieku c[ieme] padome viņu iekļāva kulaku saimniecību sarakstos, bet pag. izpildkomiteja Laimoni O. neapstiprināja.

2) Polfenderu P. ciema padome ieskaitīja kulaku saimniecību sarakstos. Uz pag. izpildkomitejas sēdi ieradās ar savu kalponi un paziņoja, ka kalpone skaitās viņa saimniecības sētas locekle, un norādīto motīvu dēļ šī saimniecība netika iekļauta kulaku saimniecību sarakstos.

3) Ozola Berta – “Volkalnu” mājas, vīrs šucmanis, vīrs Ozols notiesāts. Saimniecībā izmanto algotu darbaspēku. Kulaku saimniecību sarakstā nav iekļauta.

4) Ozoliņa Marianna Andreja meita, “Stuku” mājas, zobārste, dz. 1915. g., 23,5 ha zemes, no 1943. līdz 1947. g. ekspluatēja svešu darbaspēku (zemn[ieku] Cirātu).

5) Elksnīte Anna Jāņa meita – “Lijieši”, dzimusi 1888. g., vīrs Elksnīts Pēteris, dzimis 1879. g., 28,8 ha zemes, 6 govīs, kur atrodas dēls, nav zināms. Sistemātiski savā saimniecībā izmanto algotu darbaspēku. Viens no tiem ir īrnieks, kurš dzīvo atsevišķi izbūvētā kalpu mājā. [..]

Analoģiski fakti ir arī Ludzas, Gulbenes u.c. apriņķos.

Apriņķu prokurori bija noprotējuši atsevišķus apriņķu izpildkomiteju lēmumus par izslēgšanu no kulaku saimniecību sarakstiem, kas pēc savām pazīmēm tur būtu ieskaitāmas.

Tajā pašā laikā notikusi tādu pilsoņu saimniecību nepamatota ieskaitīšana kulaku saimniecību sarakstos, kas tur nav iekļaujamas.

Tā Rēzeknes apriņķī (Ozolaines pag.) apriņķa izpildkomiteja ieskaitījusi kulakos pilsoni Barkancevu kā tādu, kurš nodarbojas ar augļošanu un spekulāciju. Īstenībā Barkancevam pieder 5,3 ha zemes, 2 govīs, viens zirgs, lauks[saimniecības] mašīnu viņam nav. Algotu darbaspēku neizmanto. Tēvs 6 mazgadīgiem bērniem. Viņa sieva saņem daudz bērnu ģimenes pabalstu. Pats Barkancevs ir kuņģa slimnieks un ārstējas Ļeņingradā². Brauciena laikā uz Ļeņingradu veda līdzī paša saražoto produkciju (kartupeļus, gaļu u.c.), no kuras daļu pārdeva, lai samaksātu par ārstēšanos, dzīvošanu un segtu citus izdevumus. Uz šī pamata slimais mazgadīgu bērnu tēvs atzīts par augļotāju un spekulantu un ieskaitīts kulakos.

Tajā pašā apriņķī (Silajāņu pag.) par kulaku [saimniecību] atzīta Tolstopjatova saimniecība uz tā pamata, ka pēc meitas nāves Tolstopjatova sieva saslimusi un Tolstopjatovs sievas slimības laikā pieņēma dienas strādnieci uz 15 dienām. Saimniecībai ir 15 ha zemes.

Ogres apriņķī bez jebkāda pamata kulaku saimniecību sarakstos ieskaitītas sarkanarmiešu Zvidriņa un Vērsēna ģimeņu saimniecības (Meņģeles pag.).

Šos nelikumīgos lēmumus apriņķu prokurori bija noprotējuši.

Lai nodrošinātu sociālistisko likumību, īstenojot dzīvē šo lēmumu, un lai likvidētu nelikumības, kuras noved pie šķiriskās politikas izkropļojumiem uz vietām,

lūdzu:

- 1) Uzklaut Madonas apriņķa izpildkomitejas priekšsēdētāja paskaidrojumus par 1948. g. lēmuma nr. 633 izpildi un uzdot nekavējoties organizēt šī lēmuma pareizu izpildi.
- 2) Aizliegt apriņķu izpildkomitejām pieņemt lēmumus par tādu saimniecību ieskaitīšanu kulaku saimniecību sarakstos, kuru ģimenes locekļi ir apbalvoti ar ordeņiem, virsnieki, Tēvijas kara invalīdi, bijušie partizāni, bet uzdot tām visus materiālus par šādām lietām pārsūtīt apstiprināšanai Ministru Padomē.

Latv. PSR prokurors

2. kl[ases] valsts justīcijas padomnieks

Mišutins

¹ Sk. dok. nr. 10.

² Tagad Sanktpēterburga.

Nr. 12-17

1949. gada masu deportācija

Nr. 12

**Latvijas PSR Ministru Padomes pilnīgi slepenais lēmums
nr. 282-ps par "kulaku" ģimeņu izsūtīšanu ārpus Latvijas PSR**

1949. gada 17. martā

В соответствии с Постановлением Совета Министров Союза ССР № 390-138 от 29 января 1949 года,¹ Совет Министров Латвийской ССР постановляет:

1. Выселить из пределов Латвийской ССР в отдаленные места Советского Союза на спецпоселение 10 000 кулацких семей.
2. Утвердить представленные уездными исполнительными комитетами депутатов трудящихся списки кулацких семей, подлежащих выселению.
3. Выселение кулацких семей поручить провести МГБ Латвийской ССР.

Председатель

Совета Министров Латвийской ССР

В. Лацис

Управляющий Делами

Совета Министров Латвийской ССР

И. Бастин

LVA, 270. f., 1. s. apr., 406. l., 188. lp. Publ.: *Okupācijas varu politika Latvijā: 1939–1991. Dokumentu krājums.* – R., 1999. – 277. lpp.

Tulkojums no krievu valodas.

Saskaņā ar PSR Savienības Ministru Padomes 1949. gada 29. janvāra lēmumu nr. 390-138-ps¹ Latvijas PSR Ministru Padome nolēmj:

1. Izsūtīt ārpus Latvijas PSR uz attālām Padomju Savienības vietām specnometinājumā 10 000 kulaku ģimeņu.
2. Apstiprināt aprinču darbaļaužu deputātu padomju izpildkomiteju iesniegtos izsūtīšanai paredzēto kulaku ģimeņu sarakstus.
3. Kulaku ģimeņu izsūtīšanu uzdot veikt Latvijas PSR VDM.

Latvijas PSR Ministru Padomes priekšsēdētājs

V. Lācis

Latvijas PSR Ministru Padomes lietu pārvaldnieks

I. Bastins

¹ *Minētais PSRS Ministru Padomes pilnīgi slepenais lēmums “Par kulaku un viņu ģimeņu, bandītu un nacionālistu, kas atrodas nelegālā stāvoklī, bruņotās sadursmēs kritušo un notiesāto bandītu ģimeņu, kas turpina veikt naidīgo darbību, un arī represēto bandītu ģimeņu izvešanu no Lietuvas, Latvijas un Igaunijas PSR” noteica, pirmkārt, iedzīvotāju kategorijas, kas ir jāizsūta no Latvijas, Lietuvas un Igaunijas (“kulaki un viņu ģimenes locekļi; bandīti un nacionālisti, viņu ģimenes locekļi, arī nošauto un notiesāto bandītu ģimenes locekļi; bandītu atbalstītāju ģimenes locekļi”), otrkārt, noteica kopējo izsūtāmo skaitu no Baltijas (“vismaz 29 000 ģimeņu”) un, treškārt, paredzēja deportāciju veikt 1949. gada marta otrajā pusē. PSRS Ministru Padomes lēmumā tika noteikts, ka izsūtāmos ir jānovieto nometinājuma vietās “uz mūžīgiem laikiem”.*

Saskaņā ar šo lēmumu jau 1949. gada februārī un martā uz vietām aprinču izpildkomitejas kopā ar Latvijas PSR Valsts drošības ministrijas darbiniekiem sastādīja izsūtāmo sarakstus.

Nr. 13

Latvijas PSR Ministru Padomes pilnīgi slepenais lēmums nr. 297-ps par izsūtīto mantas konfiscēšanu un izlietošanu

1949. gada 24. martā

В дополнение к Постановлению Совета Министров Латвийской ССР № 282 сс от 17 марта 1949 года¹ и в соответствии с Постановлением Совета Министров Союза ССР № 390-138 сс от 29 января 1949 года,² Совет Министров Латвийской ССР постановляет:

1. Имущество выселяемых, кроме имущества, которое выселяемые берут с собой, и скот конфисковать.

Конфискованное имущество выселяемых обратить на покрытие недоимок и текущих платежей по государственным обязательствам; оставшуюся после покрытия недоимок и текущих платежей часть имущества (жилые и хозяйственные

постройки, производственные предприятия, сельскохозяйственный и ремесленный инвентарь, а также скот) передать безвозмездно колхозам с зачислением ее в неделимый фонд.

Остальное имущество и картофель передать финансовым органам для реализации.

Продовольственное зерно, зерно-фураж и технические культуры передать государству (Заготзерно).

2. Опись, сохранность и реализацию конфискованного имущества возложить на уездные и волостные исполнительные комитеты. Для проведения описи и обеспечения сохранности конфискованного имущества уездные и волостные исполнительные комитеты советов депутатов трудящихся назначают ответственных уполномоченных и выделяют в помощь им необходимое количество людей из числа актива.

3. Для проведения работы по описи, реализации и сохранности конфискованного имущества выселяемых назначить уполномоченных Совета Министров Латвийской ССР по уездам согласно приложения.³

Председатель

Совета Министров Латвийской ССР

В. Лацис

Управляющий Делами

Совета Министров Латвийской ССР

И. Бастин

LVA, 270. f., 1. s apr., 406. l., 189. lp. Publ.: Okupācijas varu politika Latvijā: 1939–1991. Dokumentu krājums. – R., 1999. – 278. lpp.

Tulkojums no krievu valodas.

Papildinot Latvijas PSR Ministru Padomes 1949. gada 17. marta lēmumu nr. 282-ps¹ un saskaņā ar PSR Savienības Ministru Padomes 1949. gada 29. janvāra lēmumu nr. 390-138-ps,² Latvijas PSR Ministru Padome nolēmj:

1. Izsūtāmo īpašumu, izņemot to īpašumu, kuru izsūtāmie ņem līdzi, un lopus konfiscēt.

Izsūtāmo īpašumu izlietot parādu un valsts saistību kārtējo maksājumu dzēšanai; pēc parādu un kārtējo maksājumu dzēšanas daļa īpašuma (dzīvojamās un saimniecības ēkas, ražošanas uzņēmumi, lauksaimniecības un amatniecības inventārs, kā arī lopji) ir jānodod bez atlīdzības kolhoziem un tā ir jāieskaita nedalāmajā fondā.

Pārējais īpašums un kartupeļi ir jānodod finansu orgāniem realizācijai.

Pārtikas graudi, lopbarības graudi un tehniskās kultūras ir jānodod valstij (Labības sagādes kantorim).

2. Konfiscētā īpašuma aprakstīšanu, saglabāšanu un realizāciju uzdot apriņķu un pagastu izpildkomitejām. Lai veiktu konfiscētā īpašuma aprakstīšanu un nodrošinātu tā saglabā-

šanu, apriņķu un pagastu darbaļaužu deputātu padomju izpildkomitejas nozīmē atbildīgos pilnvarotos un tiem palīgā no aktīva skaita piešķir nepieciešamo cilvēku daudzumu.

3. Lai veiktu izsūtāmajiem konfiscētā īpašuma aprakstīšanas, realizācijas un saglabāšanas darbu, nozīmēt Latvijas PSR Ministru Padomes pilnvarotos pa apriņķiem saskaņā ar pielikumu.³

Latvijas PSR Ministru Padomes priekšsēdētājs
Latvijas PSR Ministru Padomes lietu pārvaldnieks

V. Lācis
I. Bastins

¹ Sk. dok. nr. 12.

² Sk. 1. piezīmi pie dok. nr. 12.

³ Netiek publicēts.

Nr. 14

Latvijas Komunistiskās (boļševiku) partijas Centrālās komitejas biroja pilnīgi slepenais lēmums no īpašās mapes par izsūtīšanas operācijas rezultātiem¹

1949. gada 29. martā

ПРОЛЕТАРИИ ВСЕХ СТРАН, СОЕДИНЯЙТЕСЬ!
ВСЕСОЮЗНАЯ КОМУНИСТИЧЕСКАЯ ПАРТИЯ (БОЛЬШЕВИКОВ)
ЦЕНТРАЛЬНЫЙ КОМИТЕТ КОМУНИСТИЧЕСКОЙ ПАРТИИ
(БОЛЬШЕВИКОВ) ЛАТВИИ

СТРОГО СЕКРЕТНО
(Из особой папки)

Постановление

Бюро ЦК КП(б) Латвии Протокол № 14 §26 от 29 марта 1949 г.

О результатах операции по выселению из республики кулаков и их семей, семей бандитов и националистов (т. Новик, Головков).

1. Признать, что Министерство государственной безопасности Латвийской ССР при помощи МГБ СССР успешно подготовило и провело выселение кулаков и их семей, семей бандитов и националистов.

Постановления Правительства Союза ССР и Совета Министров Латвийской ССР по этому вопросу выполнены.

2. Отметить активное участие в проведении выселения партийной организации республики, комсомольского и советского актива.

Секретарь ЦК КП(б) Латвии

Я. Калнберзин

2 экз. Рассылается: ЦК ВКП(б). 1 экз. выслан 2.IV.49. г. 3. Вершинина

**ПОРЯДОК ПОЛЬЗОВАНИЯ СЕКРЕТНЫМИ ДОКУМЕНТАМИ ЦК КП(Б)
ЛАТВИИ**

Товарищ, получающий конспиративные документы, не может ни передавать, ни знакомить с ними кого бы то ни было, если нет на то специальной оговорки ЦК КП(Б) Латвии. Копировка указанных документов и делание выписок из них категорически воспрещается. Отметка и дата ознакомления делается на каждом документе лично товарищем, кому документ адресован и за его личной подписью.

Постановления ЦК надлежит хранить в особых делах и ни в коем случае не допускается приложение их к комсомольскому или профсоюзному делопроизводству.

LVA PA, 101. f., 12. apr., 38.a l., 3. lp.

Tulkojums no krievu valodas.

**VISU ZEMJU PROLETĀRIEŠI, SAVIENOJĒTIES!
VISSAVIENĪBAS KOMUNISTISKĀ (BOĻŠEVIKU) PARTIJA
LATVIJAS KOMUNISTISKĀS (BOĻŠEVIKU) PARTIJAS CENTRĀLĀ
KOMITEJA**

STINGRI SLEPENI
(No sevišķās mapes)

Lēmums

Latvijas K(b)P CK birojs. Protokols nr. 14. 26. §, 1949. g. 29. martā

Par kulaku un viņu ģimeņu, bandītu un nacionālistu ģimeņu izsūtīšanas no republikas operācijas rezultātiem (bb. Noviks, Golovkovs)

1. Atzīt, ka Latvijas PSR Valsts drošības ministrija ar PSRS VDM palīdzību sekmīgi sagatavojusi un veikusi kulaku un viņu ģimeņu, bandītu un nacionālistu ģimeņu izsūtīšanu.

PSR Savienības Valdības un Latvijas PSR Ministru Padomes lēmumi šajā jautājumā izpildīti.

2. Atzīmēt republikas partijas organizācijas, komjaunatnes un padomju aktīva aktīvo piedalīšanos izsūtīšanas veikšanā.

Latvijas K(b)P CK sekretārs

J. Kalnbērziņš

2 eks. Izsūtīts: VK(b)P CK. 1 eks. izsūtīts 2.IV.49. g.

Z. Veršiņina

LATVIJAS K(b)P CK SLEPENO DOKUMENTU LIETOŠANAS KĀRTĪBA

Biedrs, kurš saņem konspiratīvus dokumentus, nevar tos ne nodot, ne ar tiem iepazīstināt nevienu, lai kas viņš arī būtu, ja uz to nav speciālas Latvijas K(b)P CK atrunas. Norādīto dokumentu kopēšana un izrakstu izdarīšana no tiem kategoriski aizliegta. Atzīmi par iepazīšanos un tās datējumu uz katra dokumenta personiski izdara biedrs, kuram dokuments adresēts, un personiski par to parakstās.

CK lēmumi glabājami sevišķās lietās, un nekādā gadījumā nav pieļaujama to pievienošana komjaunatnes vai arodbiedrību lietvedībai.

¹ *Lai sniegtu vispusīgu priekšstatu par to, ka terors pret Latvijas iedzīvotājiem notika Latvijas Kompartijas vadībā, kā arī par slepenību, kādā norisēja lēmumu apspriešana un pieņemšana, tiek publicēts ne tikai dokuments, bet arī tā veidlapa.*

Jāatzīmē, ka Latvijas kompartijas darbībā slepenība jeb konspirācija bija raksturīga ne tikai pirmajos pēckara gados, bet visā padomju periodā līdz pat Latvijas Kompartijas darbības aizliegšanai 1991. gadā.

Nr. 15

Latvijas Komunistiskās (boļševiku) partijas Centrālās komitejas nodaļas vadītāja vietnieka A. Drozdova un sektora vadītāja vietnieka P. Ņinova pilnīgi slepenais ziņojums Centrālās komitejas sekretāriem J. Kalnbērziņam, F. Titovam, P. Ļitvinovam un A. Pelšem par Rīgas iedzīvotāju politisko noskaņojumu sakarā ar 1949. gada masu deportāciju

1949. gada 26. martā

Среди населения г. Риги усиливаются разговоры о проведенных мероприятиях в ночь с 24 на 25. III. На фабриках, заводах, в магазинах, на рынке – всюду говорят о случившемся факте. Многие одобрительно относятся к проведенному мероприятию, заявляя: «Давно бы пора. Так им и следует. Теперь меньше будет бандитов. Очищение Латвии от врагов народа ускорит процветание республики и т.д.»

Но месте с этим распространяются различные кривотолки, люди по разному обьясняют этот факт: «Идет очищение Латвии в связи с тем, что скоро будет война, американцы и англичане усиленно готовятся к нападению на Советский Союз, крепко военизируют западную часть Германии». «Вывозят латышей – непокорных большевикам». «Пять лет после войны не трогали никого в Латвии, а сейчас вывозят латышей, это потому, что потребовались люди на разработку тайги». «Из Риги вывезли 20 тыс. латышей, из них 80% детей и женщин, стоит около ста

эшелонов на ст. Ропажы, где день и ночь идет погрузка латышей». «Будут вывозить еще 2–3 ночи».

Имеют место провокационные слухи на заводе «ВЭФ». Гр. Моисеева – уборщица 10-го цеха, придя на работу рассказывала женщинам цеха, что будто бы она лично видела как посадили в машину арестованную женщину с дочерью, а грудного ребенка оставили. Она взяла его к себе, а уходя на работу, передала этого ребенка соседям. Парторг цеха ее разоблачила. При выяснении Моисеева созналась, что это она заявила по глупости. Учащиеся 23-й средней школы придя с уроков, рассказывали своим родителям – всех латышей вывозят в Сибирь, что во 2-й школе взяли с уроков 3-х девочек – комсомолок. Это вызвало большое беспокойство и волнение их матерей. Некоторые работницы фабрики «Большевичка», пересказывая на работе сообщения своих детей, выражали свое недовольство. Между прочим, учителя не пресекают подобных провокационных разговоров, они сами панически настроены, как бы из-за боязни, что всю интеллигенцию латышей вывозят из Латвии. Наиболее встревоженное состояние проявляют учителя 2-й средней школы. С целью провокации был распространен слух среди врачебного персонала, что будто бы арестована врач т. Мазгалынь, известная медицинским работникам как общественница-активистка. В связи с этим сообщением многие врачи перепугались и сделали вывод – ну значит, дело идет о выселении всех латышей.

Нездоровые, провокационные слухи вносят нервное состояние в среду честных рабочих и работниц. Тов. Дамбис – работница фабрики «Мара», депутат Горсовета обратилась к председателю фабкома с вопросом: «Что происходит в Риге? Идут такие ужасные разговоры, что всех латышей будут вывозить в Сибирь, за что это? У меня не поднимаются руки по работе, ничего не мило.» Тов. Милияйс – бригадир цеха этой же фабрики, хорошая работница также проявляет опасение за выселение из Риги и говорит в цехе: «Надо быстро готовить сухари». Исключительно подавленное настроение имеют работницы швейного цеха фабрики «Мара», в результате вечерняя смена 25. III выработала 1700 пар белья, вместо 2200–2300 пар обычной выработки. Из этого цеха арестованы 2 человека – жена шуцмана и мать осужденного сына. Партийная организация направляет в вечерние, ночные смены больше коммунистов для массово-разъяснительной работы. Напряженное положение создается на заводе «Вайрогс», где много было легионеров. 25. III вечером на завод прибыла за грузом автомашина с военнопленными под усиленным конвоем, и ее отъезд с завода совпал с окончанием работы смены. Это вызвало большой переполох, многие полагали, что машина повезла арестованных работников завода. В конструкторском бюро работают репатриированные из английской зоны Германии, и они опустили руки в ожидании своего ареста. Коммунисты завода «Вайрогс» призваны к разъяснению массам о случившемся, но к ним почти никто не обращается из рабочих за разъяснением, больше ограничиваются шепотом между собой.

На заводе «Саркана звайгзне» рабочие Плесиньш, служивший в немецкой армии, Асиньш – слесарь открыто выражают свое недовольство арестом латышей, заявляя – «Русские дорого расплатятся за это». Друвис – кладовщик и Дунц –

слесарь между собой разговаривали: «Повторяется 1941 год, но мы им, русским, покажем, что значит трогать латышей с родных мест». Здесь же на заводе пришли на работу трое рабочих – быв. легионеры хорошо одетыми, в костюмах. На заданный им вопрос – почему в таком виде пришли на работу, они ответили: «Берут нашего брата прямо с работы, вот мы и подготовились».

На фабрике «Большевичка» пошли разговоры другого характера, многие стали объяснить, что это не арест, а мероприятия по переселению, разрешают выехать целыми семьями и с вещами. «Берут только тех, кто замешан в чем-либо плохом против Советской власти».

Значительно спокойнее стало в коллективе 1-й горбольницы. 25. III вечером здесь проходили занятия политшколы, была прочитана лекция на тему “О роли интеллигенции в выполнении пятилетнего плана”. На лекцию столько пришло людей, сколько никогда не было. Даже пришли профессор Балодис, ординатор Лурис, которые в течение 4-х лет ни разу не посещали никакой лекции. В 3-й поликлинике буквально похоронное настроение людей из-за ареста врача Кузьминской.

В госуниверситете по-прежнему идут закулисные разговоры, есть такие отдельные заявления – «Вывозят всех евреев, 80% латышей и остаются одни русские – коммунисты». 25. III. на занятиях отсутствовало 410 студентов из общего состава 4982 чел. Причины отсутствия выясняются. В сельхозакадемии наблюдается возбуждение студентов старших курсов. Некоторые студенты говорят, что они почти всю ночь с 25 на 26. III гуляли по улицам Риги из-за боязни своего ареста.

Один из шоферов Госуниверситета сказал, что 25. III по дороге к Бауску, к литовской границе многие группы латышей с сумками обращались к нему с просьбой подвезти их, в чем он отказывал.

На рынках гор. Риги резко сократился завоз продуктов против обычного: масла сливочного на 25%, мяса – 50%, сметаны – 25%, молока – 40%, сала шпик – 40–50%, картофеля – 25–30%, муки – 50%. Образовался повышенный спрос на хлеб, жиры, в универмаге оказалась большая очередь за хлебом и им торговали 26. III только до обеда. В магазинах Ювелирторга раскупаются золотые и другие ценные вещи. На вопрос продавцов к отдельным покупателям, почему такой спрос на дорогие вещи, следовал ответ – «Да то ли война будет, то ли всех латышей выселят, так лучше ценностями запастись».

Поднялись цены на продукты: масло сливочное, сало свиное на 4–5 руб. кгр., мука пшеничная на 2–3 руб. кгр., картофель на 30 коп. кгр. Повысились цены на масло сливочное в магазинах сельхозкооперации.

Зам. зав. отделом партийных, профсоюзных
и комсомольских органов ЦК КП(б) Латвии

Дроздов

Зав. сектором информации

Нинов

LVA PA, 101. f., 12. apr., 81. l., 55.–57. lp.

Tulkojums no krievu valodas.

Rīgas iedzīvotāju vidū pastiprinās pārrunas par naktī no 24. uz 25. III veiktajiem pasākumiem. Fabrikās, rūpnīcās, veikalos, tirgū – visur runā par notikušo faktu. Daudzi pret veikto pasākumu izturas labvēlīgi, paziņodami: “Sen bija laiks. Tā viņiem arī vajag. Tagad būs mazāk bandītu. Latvijas attīrīšana no tautas ienaidniekiem paātrinās republikas uzplaukumu utt.”

Tomēr līdztekus tam izplatās dažādi aplami iztulkojumi, cilvēki dažādi izskaidro šo faktu: “Notiek Latvijas attīrīšana sakarā ar to, ka drīz būs karš, amerikāņi un angļi pastiprināti gatavojas uzbrukumam Padomju Savienībai, stipri militarizē Vācijas rietumu daļu.” – “Izved boļševikiem nepakļāvīgos latviešus.” – “Piecus gadus pēc kara Latvijā nevienu neaiztika, bet tagad izved latviešus tādēļ, ka ievajadzējušies cilvēki taigas apgūšanai.” – “No Rīgas izveduši 20 tūkst. latviešu, no viņiem 80% bērnu un sievieti, Ropažu st[acijā] stāv apmēram simt ešelonu, kur dienu un nakti notiek latviešu lādēšana vagonos.” – “Izvedīs vēl 2–3 naktis.”

Provokatoriskas baumas bijušas izplatītas rūpnīcā VEF. Pils. Moisejeva – 10. ceha apkopēja, ierodoties darbā, pastāstījusi ceha sievietēm, ka it kā viņa pati redzējusi, kā iesēdinājuši mašīnā arestētu sievieti ar meitu, bet zīdaini atstājuši. Viņa to paņēmusi pie sevis, bet, aizejot uz darbu, iedevusi šo mazuli kaimiņiem. Ceha partordze viņu atmaskoja. Izklaušinot Moisejeva atzinās, ka viņa to pastāstījusi aiz muļķības. 23. vidusskolas skolēni, atnākuši no stundām, stāstīja saviem vecākiem, ka visus latviešus izved uz Sibīriju, ka 2. skolā no stundām paņemtas 3 meitenes – komjaunietes. Tas radīja lielas bažas un satraukumu viņu mātēs. Dažas fabrikas “Boļševička” strādnieces, pārstāstīdamas darbā savu bērnu teikto, pauda neapmierinātību. Starp citu, skolotāji tamlīdzīgas provokatoriskas sarunas neliek pārtraukt, viņi paši ir paniski noskaņoti it kā aiz bailēm, ka visu latviešu inteliģenci izvedīs no Latvijas. Vislielāko satraukumu pauž 2. vidusskolas skolotāji. Provokācijas nolūkos ārstnieciskā personāla vidū bija izplatītas baumas, ka it kā arestēta ārste b. Mazgalniņa, kura medicīnas darbiniekiem pazīstama kā sabiedriskā aktīvistē. Sakarā ar šo ziņu daudzi ārsti pārbijās un izdarīja secinājumu, ka lieta tāpat virzās uz visu latviešu izsūtīšanu.

Neveselīgās, provokatoriskās baumas rada nervozitāti godīgu strādnieku un strādnieču vidū. B. Dambe – fabrikas “Māra” strādniece, pilsētas padomes deputāte, vērsās pie fabrikas komitejas priekšsēdētāja ar jautājumu: “Kas notiek Rīgā? Klīst tādas drausmīgas runas, ka visus latviešus izvedīsot uz Sibīriju; par ko? Man rokas neceļas darbam, nekas vairs nepatīk.” B. Mīļā – tās pašas fabrikas ceha brigādiere, laba strādniece, arī izrāda satraukumu par izsūtīšanu no Rīgas un stāsta cehā: “Jāgatavo ātri sausiņi.” Īpaši nospiests garstāvoklis ir fabrikas “Māra” šūšanas ceha strādniecēm, rezultātā 25. III vakara maiņa izgatavoja 1700 pāru veļas parasti izgatavoto 2200–2300 pāru vietā. No šī ceha arestēti 2 cilvēki – šucmaņa sieva un notiesāta dēla māte. Partijas organizācija sūta uz vakara un nakts maiņām vairāk komunistu masu izskaidrošanas darba veikšanai. Saspringts stāvoklis izveidojies

rūpnīcā “Vairogs”, kur bija daudz leģionāru. 25. III vakarā uz rūpnīcu pēc kravas atbrauca automašīna ar pastiprinātā apsardzē esošiem karagūstekņiem – un tās aizbraukšana no rūpnīcas sakrita ar maiņas darba beigām. Tas izsauca lielu apjukumu, daudzi nosprieda, ka mašīna aizvedusi arestētos rūpnīcas darbiniekus. Konstruktoru birojā strādā no Vācijas angļu zonas repatriētie, arī viņi bija nolaiduši rokas, gaidīdami savu arestu. Rūpnīcas “Vairogs” komunisti mobilizēti izskaidrošanas darbam masās par notikušo, bet pie viņiem gandrīz neviens no strādniekiem pēc paskaidrojuma negriežas, vairāk aprobežojas ar sačukstēšanos savā starpā.

Rūpnīcā “Sarkanā zvaigzne” strādnieki Plesīnš, dienējis vācu armijā, un Asiņš – atslēdznieks – atklāti pauž savu neapmierinātību ar latviešu arestiem, paziņodami: “Krievi par to dārgi samaksās.” Druvis, noliktavas pārzinis, un Duncs, atslēdznieks, savā starpā runājuši: “Atkārtojās 1941. gads, bet mēs tiem krieviem parādīsim, ko nozīmē aizdzīt latviešus no dzimtajām vietām.” Tepat rūpnīcā uz darbu atnāca trīs strādnieki – bij. leģionāri, saposušies uzvalkā. Uz tiem uzdoto jautājumu, kāpēc viņi tādā izskatā atnākuši uz darbu, viņi atbildēja: “Mūsējos ņem ciet tieši darbā, arī mēs tam sagatavojāmies.”

Fabrikā “Boļševička” klīda citāda rakstura runas, daudzi sāka skaidrot, ka tie nav aresti, bet pārvietošanas pasākumi, atļaujot izbraukt veselām ģimenēm un ar mantām. “Ņem tikai tos, kuri iejaukti kaut kādos sliktos darbos pret padomju varu.”

Ievērojami mierīgāk kļuvis 1. pilsētas slimnīcas kolektīvā. 25. III vakarā šeit notika politiskolas nodarbība, tika nolasīta lekcija par tematu “Par inteligences lomu piecgades plāna izpildīšanā”. Uz lekciju atnāca tik daudz cilvēku, cik nekad nav bijis. Atnāca pat profesors Balodis, interns Luris, kuri 4 gadu laikā nekādas lekcijas nebija apmeklējuši. 3. poliklīnikā cilvēki ir burtiski bēru noskaņojumā ārstes Kuzminskas aresta dēļ.

Valsts universitātē, tāpat kā iepriekš, notiek aizkulišu pārrunas, dzirdēti šādi atsevišķi izteikumi: “Izved visus ebrejus, 80% latviešu, un paliek vienīgi krievi – komunisti.” 25. III nodarbībās nepiedalījās 410 studentu no kopējā 4982 cilvēku skaita. Neierašanās iemesli tiek noskaidroti. Lauksaimniecības akadēmijā vērojams vecāko kursu studentu satraukums. Vairāki studenti stāsta, ka viņi gandrīz visu nakti no 25. uz 26. III staigājuši pa Rīgas ielām, baidīdamies no aresta.

Kāds no Valsts universitātes šoferiem teica, ka 25. III ceļā uz Bausku pie Lietuvas robežas daudzas ar somām apkrāvušās latviešu grupas griezušās pie viņa ar lūgumu tās uzņemt, ko viņš tām atteicis.

Rīgas tirgos krasi samazinājies produktu pieveidums salīdzinājumā ar parasto: sviesta par 25%, gaļas – 50%, krējuma – 25%, piena – 40%, speķa – 40–50%, kartupeļu – 25–30%, miltu – 50%. Radies paaugstināts pieprasījums pēc maizes, taukvielām, universālveikalā izveidojās liela rinda pēc maizes – un to 26. III tirgoja tikai līdz pusdienlaikam. Juvelierizstrādājumu veikalos tiek izpirkti zelta un citi dārgmetālu izstrādājumi. Uz pārdevēju jautājumiem atsevišķiem pircējiem, kāpēc tāds pieprasījums pēc dārglietām, sekoja atbilde: “Varbūt būs karš, varbūt visus latviešus izsūtīs, tad jau labāk nodrošināties ar vērtslietām.”

Pieaugušas produktu cenas: sviestam, cūkgaļas speķim līdz 4–5 rbļ. kilogramā, kviešu miltiem līdz 2–3 rbļ. kilogramā, kartupeļiem līdz 30 kap. kilogramā. Pieaugušas sviesta cenas lauksaimniecības kooperācijas veikalos.

Latvijas K(b)P CK Partijas, arodbiedrību un komjaunatnes

nodaļas vad. vietn.

Drozdovs

Informācijas sektora vad.

Ninovs

Nr. 16

Latvijas Komunistiskās (boļševiku) partijas Rīgas pilsētas Sarkanarmijas rajona komitejas sekretāres Malahovas slepenais ziņojums Latvijas Komunistiskās (boļševiku) partijas Centrālās komitejas sekretāram J. Kalnbērziņam par rajona iedzīvotāju politisko noskaņojumu sakarā ar 1949. gada masu deportāciju

1949. gada 26. martā

В районе в основном настроение населения здоровое, народ правильно реагирует на проведенное мероприятие. Однако в районе имеются отдельные толкования. Известные РК КП(б) Латвии толкования сводятся в основном к следующему:

1. Проведенное мероприятие предвещает начало войны в скором времени, ибо перед войной 1941 года проводилось аналогичное мероприятие. В связи с этим необходимо делать запас продуктов.

2. Мероприятие было направлено против латышей.

3. Из разговоров установлено, что о проведении мероприятия знали заранее.

4. Есть толкования о том, что взяли не «главных», а «стрелочников». Секретарь парторганизации Госклинической б-цы тов. Колесникова рассказала, что настроение у сотрудников больницы плохое. Отдельные товарищи говорят, что кого надо, не взяли, а взяли второстепенных лиц. Кроме того тов. Колесникова заявила, что в больнице за неделю шли разговоры о «вывозе латышей», но она этим разговорам не придавала особого значения.

Коммунист тов. Данилова (Госклиническая б-ца) рассказала, что 24. III-49 г. она с мужем была в кино. После окончания картины к ним подошел прилично одетый гражданин и тихо сказал: «Пусть вас спасет бог в эту ночь». После этого он скрылся.

В трамвае в этот же вечер тов. Данилова слышала разговор латышей о том, что тов. Молотова освободили от Министра иностранных дел, а вместо него назначили тов. Вышинского, значит в скором времени будет война.

Коммунист этой же парторганизации тов. Яндалс заявила, что 24. III-49 г. вечером к ней пришел сосед по квартире и сказал, что он находился в «Курляндском мешке»¹, а поэтому его сегодня ночью будут очевидно выселять.

Секретарь парторганизации Промкомбината тов. Павлова рассказала, что многие работники комбината знали днем 24. III о намечавшемся мероприятии

и говорили, что если кто в чем считает себя виновным (в политическом отношении), то пусть не ночует дома, так как в эту ночь будут проходить аресты.

На комбинате работает кассиром тов. Зелтманис, ее муж шофер, 24. III-49 г. днем она рассказала сотрудникам, что ее муж получил правительственное задание, очевидно, он ей сказал больше, так как после ее сообщения начались слезы работников конторы. Кроме того тов. Павлова рассказала, что в 13-00 24 марта 49 г. она пошла в магазин за хлебом, где стояла большая очередь. Подошли несколько шоферов и попросили отпустить им вне очереди несколько булок хлеба. Когда они ушли, одна неизвестная гражданка заявила, что сегодня ночью на 400 машинах будут вывозить «неблагонадежных», и после этого скрылась.

Секретарь парторганизации Райисполкома тов. Серов (он же зав. торготделом) и секретарь парторганизации Агенскалнского рынка тов. Гринберг рассказали, что за несколько дней до 24. III-49 г. значительно оживилась торговля хлебом, маслом и особенно копченостями. Тов. Гринберг заявил, что 24. III-49 г. к нему обратился один крестьянин с просьбой помочь найти комнату в Риге на несколько дней, так как из деревни будут вывозить латышей.

Секретарь парторганизации тов. Крузман рассказала, что ей сказал депутат Райисполкома тов. Споран о том, что в Жилуправлении все знали днем 24. III о намечавшемся мероприятии.

Председатель уличкома № II тов. Ушакова сказала тов. Голубовской (секретарь парторганизации Городского дома ребенка), что скоро будет много свободных квартир.

На рабочем собрании з-да «Даугава» 24 марта, где обсуждался колдоговор, рабочие задавали вопросы, из которых можно было сделать вывод, что люди знали о намеченной работе на ночь 24 марта. Вопросы были заданы следующие:

1. Как будут относиться к тем, кто служил в немецкой армии?
2. Будет ли скоро война?
3. Для чего на площадь «Победы» стянуто большое количество машин.

Шофер этого з-да Изофатов поделился с шофером Петренко о том, что он получил воинское задание «вывезти 3 вагона жизней».

Секретарь парторганизации з-да «Фурниерс» тов. Шиекторова рассказала, что днем 24 марта 1949 года среди работников конторы было возбужденное состояние, некоторые плакали, но ей ничего не сказали, когда она хотела установить причину такого поведения.

Коммунист с з-да «Беллаккорд электро» Анджянов рассказал, что 24 марта вечером в трамвае находились 2 неизвестных гражданина, которые вызывали людей на небольшие споры, а потом заявляли: «Ничего, в Америке для Вас приготовили уже кованные сапоги и железные наручники». Когда этот коммунист хотел принять необходимые меры, они немедленно скрылись.

25 марта 1949 года для коллектива Госклинической б-цы прочитана лекция (тов. Фрейман) «О международном положении», на которой присутствовало в 2 раза больше, чем на предыдущих лекциях. На ф-ке «Аврора» проведено совещание коммунистов, где дано разъяснение о проведенном мероприятии.

На ф-ке «Текстилиана» проведен семинар агитаторов о подготовке к предстоящему международному конгрессу по вопросу мира.

25 марта 1949 года проведено совещание секретарей парторганизаций, где даны основные установки о проведении политико-массовой работы на предприятиях, учреждениях, школах и т.д.

Секретарь Красноармейского
Райкома КП(б) Латвии

Малахова

LVA PA, 101. f., 12. apr., 81. l., 10., 11. lp.

Tulkojums no krievu valodas.

Visumā iedzīvotāju noskaņojums rajonā ir veselīgs, tauta pareizi reaģē uz veikto pasākumu. Tomēr rajonā pastāv atsevišķi pārspriedumi. Latvijas K(b)P RK zināmās baumas varētu apkopot sekojoši:

1. Veiktais pasākums ir drīzumā gaidāma kara priekšvēstnesis, jo arī pirms 1941. gada kara tika veikts analogs pasākums. Sakarā ar to nepieciešams gatavot produktu rezerves.
2. Pasākums bija vērsts pret latviešiem.
3. No sarunām noskaidrots, ka par pasākuma veikšanu zinājuši jau iepriekš.
4. Ir pārspriedumi, ka "galvenos" jau nepaņēma, bet tikai "pārmijniekus".

Valsts klīniskās slimnīcas partijas organizācijas sekretāre b. Koļesnikova pastāstīja, ka slimnīcas darbinieku noskaņojums ir slikts. Atsevišķi biedri runā, ka tos, kurus būtu vajadzējis paņemt, nepaņēmuši, bet paņēmuši otršķirīgas personas. Bez tam b. Koļesnikova paziņoja, ka slimnīcā jau nedēļu gājušas runas par "latviešu izvešanu", bet viņa šīm runām īpašu nozīmi nepiešķir.

Komuniste b. Daņilova (Valsts klīniskā slimnīca) pastāstīja, ka 24. III 49. g. viņa ar vīru bijusi uz kino. Pēc filmas beigām pie viņiem pienācis pieklājīgi ģērbies pilsonis un klusi teicis: "Lai dievs jūs šonakt glābj." Pēc tam viņš paslēpies.

Tajā pašā vakarā b. Daņilova tramvajā dzirdējusi latviešu sarunu par to, ka b. Molotovu atbrīvojuši no ārlietu ministra [amata], bet viņa vietā iecēluši b. Višinski, tātad drīz būšot karš.

Tās pašas partijas organizācijas komuniste b. Jandāla paziņoja, ka 24. III 49. g. vakarā pie viņas atnācis dzīvokļa kaimiņš un teicis, ka viņš atradies "Kurzemes maisā"⁷¹ un tāpēc viņu šonakt izsūtīšot.

Rūpkombināta partijas organizācijas sekretāre b. Pavlova pastāstīja, ka daudzi kombināta darbinieki 24. III pa dienu zinājuši par paredzēto pasākumu un runājuši, ka, ja kāds sevi uzskata par vainīgu pie kaut kā (politiskā ziņā), tad lai viņš nenakšņo mājās, jo šajā naktī notikšot aresti.

Kombinātā par kasieri strādā b. Zeltmane, kuras vīrs ir šoferis, 24. III 49. g. viņa pastāstīja darbiniekiem, ka viņas vīrs saņēmis valdības uzdevumu, acīmredzot viņš tai pastāstījis ko vairāk, jo pēc viņas paziņojuma kantora darbinieki sāka raudāt. Bez

tam b. Pavlova pastāstīja, ka 24. III 49. g. plkst. 13.00 viņa gājusi uz veikalu pēc maizes, kur stāvējusi liela rinda. Pienākuši daži šoferi un palūguši pārdot viņiem bez rindas dažus maizes klaiņus. Kad viņi aizgājuši, kāda nezināma pilsone paziņojusi, ka šonakt ar 400 mašīnām tikšot izvesti “neuzticamie”, un pēc tam paslēpusies.

Rajona izpildkomitejas partijas organizācijas sekretārs b. Serovs (viņš ir arī tirdzniecības nodaļas vad.) un Āgenskalna tirgus partijas organizācijas sekretārs b. Grīnbergs pastāstīja, ka dažas dienas pirms 24. III 49. g. ievērojami dzīvāka kļuvusi tirdzniecība ar maizi, sviestu un īpaši ar kūpinātu gaļu. B. Grīnbergs paziņoja, ka 24. III 49. g. pie viņa griezies kāds zemnieks ar lūgumu palīdzēt atrast istabu Rīgā uz dažām dienām, jo no laukiem latvieši tikšot izvesti.

Partijas organizācijas sekretāre b. Kruzmane pastāstīja, ka rajona izpildkomitejas deputāts b. Sporāns viņai pateicis, ka 24. III dienā Dzīvokļu pārvaldē visi zinājuši par paredzēto pasākumu.

Ielu komitejas nr. 11 priekšsēdētāja b. Ušakova pateikusi b. Golubovskai (pilsētas bērnu nama partijas organizācijas sekretāre), ka drīz būšot daudz brīvu dzīvokļu.

R[ūpnī]cas “Daugava” strādnieku sapulcē 24. martā, kurā tika apspriests kolektīvais darba līgums, strādnieki uzdeva jautājumus, no kuriem varēja secināt, ka cilvēki zinājuši par 24. marta naktī paredzēto darbu. Tika uzdoti sekojoši jautājumi:

1. Kāda būs attieksme pret tiem, kuri dienējuši vācu armijā?

2. Vai drīz būs karš?

3. Kāpēc Uzvaras laukumā sabraucis liels skaits automašīnu?

Šīs r[ūpnī]cas šoferis Izofatovs darījis zināmu šoferim Petrenko, ka viņš saņēmis militāru uzdevumu “izvest 3 vagonus dvēseļu”.

R[ūpnī]cas “Furnieris” partijas organizācijas sekretāre b. Šektorova pastāstīja, ka 1949. gada 24. marta dienā kantora darbinieku vidū valdījusi uzbudinātība, daži raudājuši, bet viņai, kad tā gribējusi noskaidrot šādas uzvedības cēloni, neko neteikuši.

Komunists no r[ūpnī]cas “Bellacord Electro” Andžjanovs pastāstīja, ka 24. marta vakarā tramvajā 2 nepazīstami pilsoņi, kuri izprovocējuši cilvēkus uz nelieliem strīdiņiem, pēc tam paziņojuši: “Nekas, Amerikā priekš jums jau sagatavoti kaldi zābaki un rokudzelži.” Kad šis komunistu gribējis veikt nepieciešamos pasākumus, viņi nekavējoties nozuduši.

1949. gada 25. martā Valsts klīniskās slimnīcas kolektīvam nolasīta lekcija (b. Freimans) “Par starptautisko stāvokli”, kuru apmeklēja 2 reizes vairāk cilvēku nekā iepriekšējās lekcijas. F[abri]kā “Aurora” noturēta komunistu apspriede, kurā izskaidrots veiktais pasākums. F[abri]kā “Tekstīliana” noturēts agitatoru seminārs par gatavošanos gaidāmajam kongresam miera jautājumā.

1949. gada 25. martā noturēta partijas organizāciju sekretāru apspriede, kurā dotas pamatnostādnes masu politiskā darba veikšanai uzņēmumos, iestādēs, skolās utt.

Latvijas K(b)P Sarkanarmijas rajona
komitejas sekretāre

Malahova

¹ Domāts Kurzemes katls (cietoksnis).

Nr. 17

Latvijas Komunistiskās (boļševiku) partijas Rīgas apriņķa komitejas sekretāra A. Mucenieka slepenā informācija Latvijas Komunistiskās (boļševiku) partijas Centrālās komitejas sekretāram J. Kalnbērziņam par masveida deportācijas norisi Rīgas apriņķī

1949. gada 31. martā

В проведении выселения кулацкого и другого вражеского элемента по Рижскому уезду принимало участие – 2109 чел. актива, из них:

- 1) коммунистов 629 чел.
- 2) комсомольцев 286 чел.
- 3) беспартийных 1194 чел.

Кроме того было направлено из уездного центра для оказания помощи на местах 135 чел., в том числе: членов и кандидатов ВКП(б) – 112 чел., комсомольцев – 10 чел. и беспартийных – 13 чел. из числа руководящих партийных и советских работников.¹

Привлеченный к этой работе актив честно и добросовестно выполнял порученную ему работу, принимал активное участие в изъятии подлежащего выселению кулацкого и другого вражеского элемента, а также в описи и сохранении оставшегося имущества, так, например:

1) По Скултес волости комсомолец Зеленков без отдыха двое суток работал по описи имущества выселенных кулацких хозяйств.

2) Директор школы Аллажу волости Кирлис Марта, будучи привлечена оперативной группой в качестве переводчицы – смело первая заходила на хутора и принимала самое активное участие в операциях.

3) Комсомолка г. Сигулда – Конева, привлеченная к работе опергруппой, получила предложение от выселяемой семьи Менгельс взять себе кое-что из обуви для ее детей. Такое предложение Конева встретила с негодованием и заявила – «Не предлагайте мне таких гнустных вещей».

Несмотря на слаженную, четкую работу, привлечения к выполнению этой работы всего уездного актива, имели место отдельные случаи дезертирства:

1) Член ВКП(б) Даболс в Сигулдас волости, работающий бухгалтером МТС, ушел с собрания актива и уклонился от участия в этой работе.

2) Член ВКП(б) – Турундаев – директор торфозавода «Олайне» категорически отказался принять участие в работе по изъятию выселяемого элемента.

У подавляющего большинства населения уезда настроение хорошее:

1) Крестьяне Скултес волости после проведенной операции в беседе с секретарем волкома заявляли: ...«это мероприятие нужно было провести уже давно, а то кулацкий элемент тормозил в нашей волости колхозное строительство».

2) В Кримулдас волости только по одному Гавеню с/сов. поступило свыше 150 заявления от крестьян о вступлении их в колхоз.

3) Проводимый 27 марта кустовой смотр художественной самодеятельности в г. Сигулда прошел организованно, при большом политическом подъеме участников.

4) Крестьяне Кримулдас волости, одобряя мероприятие правительства о выселении кулаков и другого вражеского элемента, высказывают недоумение, почему не все кулаки выселены, так, например: Почему оставлены кулаки – Амолия хутор «Зиедини», Межгайлис – хут. «Путнини», Вермулис – хут. «Сикули» и др., которые причислены к врагам народа, и им было оставлено по 8 га земли.

Однако у некоторой части населения 25 и 26 марта с.г. было подавленное настроение:

1) В г. Сигулда в Горисполком явился гр. Даниелс и вет. врач Пуце, которые обратились с вопросом, могут-ли они спокойно спать и не будет-ли еще выселение.

2) В гор. Кемери в эти дни повысился спрос на хлеб и были отдельные случаи пьянства в ресторанах, участники которых, беседуя между собой, говорили: «Нам теперь все равно, раз уж началось выселение латышей».

3) В Аллажу волости особенное возбуждение наблюдалось у части учительства, которая упаковывала свои вещи и ждали выселения, их настроения перенесли и на учеников.

26 марта 1949 г. в школе Аллажу волости было проведено собрание и разъяснено значение проводимого мероприятия, после чего настроение изменилось.

В уезде при проведении операции по изъятию выселяемого элемента были отмечены следующие инциденты:

1) В Марупес волости при изъятии выселяемого кулака Эглит последний наставил револьвер на участника опер. группы – работника Укома комсомола Чапас. При вмешательстве других участников опергруппы, револьвер был выбит.

2) В Скултес волости на хуторе «Яундидини» при проведении описи имущества, поблизости появилась группа в 5 чел. вооруженных, которые открыли огонь по хутору. Находившийся на хуторе комсорг волости Бругалс Илмар открыл по этой группе ответный огонь, после чего нападавшие скрылись.

3) 26 марта, в 13.00 час. в Аллажу волости были расклеены листовки следующего содержания: «Вечная слава вывезенным мученикам». Лица, расклеивавшие листовки, тут-же были обнаружены, задержаны и переданы органам МГБ.

4) Учительница неполной средней школы Ропажу волости Страздиня устроила в классе проводы ученику, который выселялся вместе с родителями, что вызвало сочувствие у учащихся.

5) Директор школы Ропажу волости – Элкнис, соединившись по телефону с волисполкомом, попросил к телефону председателя и заявил ей: «Спасибо тебе, предательница нашего народа».

Панического настроения среди выселяемых не отмечалось. Некоторые из них вели себя вызывающе:

1) Кулак Бите Янис, бывший офицер немецкой армии (Скултес волость) заявил: «Ничего, времена меняются, мы еще с Чернобровым (секретарь волкома) увидимся и тогда рассчитаемся».

2) Кулак Слока из Сигулдас волости в присутствии всех громко выкрикнул: «Ничего, не долго осталось ждать, англичане скоро займут Латвию».

3) В гор. Сигулда, при изъятии выселяемой Менгельс Марты, муж которой осужден на 25 лет, ее сестра Колпакова, не подлежащая выселению (работник потреббощества), заявила активу, прибывшему с опергруппой: «Что вы за латыши, какие у Вас идеи, когда вы продаете свою Родину и свой народ».

От выселяемых с эшелона в адрес секретаря Сигулдас волкома КП(б)Л т. Филиппс и председателя Юдажу с/сов. той же волости – т. Калнынь получены письма следующего содержания:

«... Мы смерти не боимся, наши сердца крепки, Привет нашим богатым полям. За Родину не тяжело умереть. Приветствует большое Московское солнце и прощаемся с нашими полями и рощами.»

«... Мы, лучшие люди Вашего сельсовета, уезжаем в богатейшие области Родины. Мы едем с улыбкой на лице, а Вы – нас, латышей, не хотели оставить у себя.»

Имеются случаи предупреждения выселяемых со стороны актива:

1) Телефонистка Скултес волости Микельсон предупредила кулака Лиепинь о том, что его будут выселять.

Микельсон была немедленно снята с работы и передана органам МГБ.

2) Десятница Инчукалнской волости – Линде Эльза предупредила кулаков своей десятидворки о предстоящем выселении. Линде задержана.

Многие кулаки волостей уезда заранее уже знали о предстоящем выселении вследствие того, что в течение целой недели в волостях находились опергруппы, которые посещали только подлежащие выселению кулацкие хозяйства, без серьезно продуманного соблюдения конспирации, и это послужило также к тому, что ряд кулаков с семьями скрылись.

Работа по изъятию выселяемых в уезде была проведена в предусмотренный срок.

Все оставшееся имущество своевременно учтено, организована его сохранность силами актива.

Во время проведения операции имелись факты хищения имущества:

1) В Кримулдас волости, член ВКП(б) Скоров при изъятии кулака Криевинь присвоил часы, ковер, деньги и радиоприемник.

2) В Мангальской волости, канд. в члены ВКП(б) Страздинь взял с кулацкого хозяйства 2 банки меда и пару туфель.

3) Секретарь Марупес волкома комсомола – канд. в члены ВКП(б) Домбровский присвоил 1 000 руб. при выселении кулака Упманис.

Все эти факты на месте вскрыты и присвоенное имущество и деньги – отобрано.

В настоящее время проводится в жизни директива ЦК КП(б)Л и Совета Министров по реализации имущества оставшегося после выселения.

Секретарь Рижского Укома
КП(б) Латвии

Муценек

Tulkojums no krievu valodas.

Kulaku un citu naidīgo elementu izsūtīšanas veikšanā Rīgas apriņķī piedalījās 2109 cilv. aktīvs, no tiem:

- 1) komunistu 629 cilv.,
- 2) komjauniešu 286 cilv.,
- 3) bezpartijisko 1194 cilv.

Bez tam palīdzības sniegšanai uz vietām no apriņķa centra tika nosūtīti 135 cilv., to skaitā: VK(b)P biedru un kandidātu – 112 cilv., komjauniešu – 10 cilv. un bezpartijisko – 13 cilv. no vadošo partijas un padomju darbinieku skaita.¹

Šim darbam piesaistītais aktīvs godīgi un pēc labākās sirdsapziņas izpildīja tam uzdoto darbu, aktīvi piedalījās izsūtāmo kulaku un citu naidīgo elementu savākšanā, kā arī palikušā īpašuma aprakstīšanā un nosargāšanā, tā, piemēram:

1) Skultes pagastā komjaunietis Zeļenkovs bez atpūtas divas diennaktis strādāja pie izsūtīto kulaku saimniecību īpašuma aprakstīšanas.

2) Allažu pagastā skolas direktore Kirle Marta, kuru operatīvā grupa bija piesaistījusi kā tulku, drosmīgi kā pirmā gāja iekšā mājās un visaktīvākajā veidā piedalījās operācijās.

3) Siguldas komjauniete Koņeva, kuru darbam bija piesaistījusi operatīvā grupa, saņēma piedāvājumu no izsūtāmās Mengeļu ģimenes paņemt kaut ko no apaviem viņas bērniem. Tādu priekšlikumu Koņeva uzņēma ar sašutumu un paziņoja: “Nepiedāvājiēt man tādas pretīgas mantas.”

Neraugoties uz saskaņoto, precīzo darbu, ko veica viss apriņķa aktīvs, bija atsevišķi dezertēšanas gadījumi:

1) VK(b)P biedrs Dābols, kurš strādā Siguldas pagastā par MTS grāmatvedi, aizgāja no aktīva sapulces un izvairījās no piedalīšanās šajā darbā.

2) VK(b)P biedrs Turundajevs, kūdras fabrikas “Olaïne” direktors, kategoriski atteicās piedalīties izsūtāmo elementu savākšanas darbā.

Lielākā vairākuma apriņķa iedzīvotāju noskaņojums ir labs:

1) Skultes pagasta zemnieki pēc veiktās operācijas sarunā ar pagasta komitejas sekretāru paziņoja: “.. šo pasākumu vajadzēja veikt jau sen, jo kulaku elementi bremzēja kolhozu celtniecību mūsu pagastā.”

2) Krimuldas pagastā tikai vienā pašā Gaveņu ciema padomē no zemniekiem saņemts vairāk nekā 150 iesniegumu par viņu iestāšanos kolhozā.

3) 27. martā Siguldā noturētā mākslinieciskās pašdarbības skate norisēja organizēti, dalībnieku liela politiskā pacēluma apstākļos.

4) Krimuldas pagasta zemnieki, atbalstīdami valdības veikto kulaku un citu naidīgo elementu izsūtīšanas pasākumu, izsaka neizpratni, kādēļ nav izsūtīti visi kulaki, tā, piemēram: kāpēc atstāti kulaki – Amoliņa “Ziediņu” mājās, Mežgailis – “Putniņu” mājās, Vermulis – “Sīkuļu” mājās u.c., kuri pieskaitīti tautas ienaidniekiem un tiem atstāti pa 8 ha zemes.

Tomēr kādai daļai iedzīvotāju š.g. 25. un 26. martā bija nospiests noskaņojums:

1) Siguldas pilsētas izpildkomitejā ieradās pils. Daniels un vet[erinar]ārsts Pūce, kuri griezās ar jautājumu, vai viņi varot mierīgi gulēt un vai izvešanu vairāk nebūs.

2) Ķemeru tajās dienās pieaudzis pieprasījums pēc maizes un bijuši atsevišķi žūpošanas gadījumi restorānos, kuru dalībnieki, sarunājoties savā starpā, teikuši: "Mums tagad viss vienalga, ja jau sākusies latviešu izsūtīšana."

3) Allažu pagastā īpašs uzbudinājums bija vērojams daļā skolotāju, kuri saiņoja savas mantas un gaidīja izsūtīšanu, viņu noskaņojums pārgāja arī uz skolēniem.

1949. g. 26. martā skolā Allažu pagastā tika noturēta sapulce un izskaidrota veiktā pasākuma nozīme, pēc tam noskaņojums mainījās.

Apriņķī, veicot izsūtāmo elementu savākšanu, tika atzīmēti sekojoši incidenti:

1) Mārupes pagastā, veicot izsūtāmā kulaka Eglīša aizturēšanu, tas pavērsa revolveri pret oper[atīvās] grupas dalībnieku – komjaunatnes apriņķa komitejas darbinieku Čapasu. Iejaucoties pārējiem operatīvās grupas dalībniekiem, revolveris tika izsists.

2) Skultes pagastā "Jaundidiņu" mājās īpašuma aprakstīšanas laikā to tuvumā parādījās 5 apbruņotu cilvēku grupa, kas atklāja uguni pa māju. Mājā esošais pagasta komsorgs Brugals Ilmārs atklāja atbildes uguni pret grupu, pēc kuras uzbrucēji paslēpās.

3) 26. martā plkst. 13.00 Allažu pagastā tika izlīmētas šāda satura lapiņas: "Mūžīga slava izsūtītajiem mocekļiem." Personas, kuras bija izlīmējušas šīs lapiņas, tūdaļ pat tika atrastas, aizturētas un nodotas VDM orgāniem.

4) Ropažu pagasta nepilnās vidusskolas skolotāja Strazdiņa klasē sarīkoja atvadīšanos no skolnieka, kuru izsūtīja kopā ar ģimeni, kas izsauca līdzjūtību skolēnu vidū.

5) Ropažu pagastā skolas direktors Elknis, telefoniski saistījies ar pagasta izpildkomiteju, palūdza pie telefona priekšsēdētāju un viņai paziņoja: "Paldies tev, mūsu tautas nodevēja."

Panisks noskaņojums izsūtāmo vidū netika novērots. Daži no viņiem izturējās izaicinoši:

1) Kulaks Bite Jānis, bijušais vācu armijas virsnieks (Skultes pagasts), paziņoja: "Nekas, laiki mainās, mēs vēl ar Černobrovu (pagasta [partijas] komitejas sekretārs) satiksimies un tad rēķinus nokārtosim."

2) Kulaks Sloka no Siguldas pagasta visu klātbūtnē skaļi izkiedza: "Nekas, nebūs ilgi jāgaida, angļi drīz ieņems Latviju."

3) Siguldā izsūtāmās Menģeles Martas, kuras vīrs notiesāts uz 25 gadiem, aizturēšanas brīdī viņas māsa Kolpakova, kuru izsūtīt nebija paredzēts (patērētāju biedrības darbiniece), paziņoja kopā ar oper[atīvo] grupu atnākušajam aktīvam: "Kas jūs esat par latviešiem, kādas jums idejas, kad jūs pārdodat savu Dzimteni un savu tautu."

No izsūtāmo ešelona saņemtas LK(b)P Siguldas pagasta komitejas sekretāram b. Filipam un tā paša pagasta Jūdažu c[ieima] pad[omes] priekšsēdētājam b. Kalniņam adresētas vēstules ar sekojošu saturu:

"... Mēs nāves neбайдāmies, mūsu sirdis ir stipras. Sveiciens mūsu bagātajiem tīrumiem. Par Dzimteni nav grūti mirt. Sveicam lielo Maskavas sauli un atvadāties no mūsu tīrumiem un birtalām."

"... Mēs, Jūsu ciema padomes labākie ļaudis, aizbraucam uz visbagātākajiem Dzimtenes apgabaliem. Mēs braucam ar smaīdu sejā, bet Jūs – mūs, latviešus, negribējāt atstāt pie sevis."

Ir bijuši izsūtāmo brīdināšanas gadījumi no aktīva puses:

1) Skultes pagasta telefoniste Miķelsone brīdināja kulaku Liepiņu par to, ka viņu izsūtīs.

Miķelsone nekavējoties tika no darba atstādināta un nodota VDM orgāniem.

2) Desmit sētu pilnvarotā Inčukalna pagastā – Linde Elza brīdināja viņas desmit sētās ietilpstošos kulakus par gaidāmo izsūtīšanu. Linde aizturēta.

Daudzi apriņķa pagastu kulaki jau iepriekš zināja par gaidāmo izsūtīšanu tā iemesla dēļ, ka veselu nedēļu pagastos atradās operatīvās grupas, kuras apmeklēja tikai izsūtīšanai paredzēto kulaku saimniecības bez nopietni pārdomātas konspirācijas ievērošanas, un arī tas noveda pie tā, ka daudzi kulaki kopā ar ģimenēm paslēpās.

Izsūtāmo savākšanas darbs apriņķī tika paveikts paredzētajā termiņā.

Viss palikušais īpašums savlaicīgi uzskaitīts un noorganizēta tā apsargāšana ar aktīva spēkiem.

Operācijas veikšanas laikā bija īpašuma izlaupišanas fakti:

1) Krimuldas pagastā VK(b)P biedrs Skorovs, izsūtot kulaku Krieviņu, piesavinājās pulksteni, paklāju, naudu un radiouztvērēju.

2) Mangaļu pagastā VK(b)P kand[idāts] Strazdiņš paņēma no kulaku saimniecības 2 medus burkas un pāri kurpju.

3) Mārupes pagasta komjaunatnes komitejas sekretārs – VK(b)P biedra kand[idāts] Dombrovskis piesavinājās 1000 rubļus, izsūtot kulaku Upmani.

Visi šie fakti atklāti uz vietas un piesavinātais īpašums un nauda – atņemta.

Pašlaik tiek realizēta dzīvē LK(b)P CK un Ministru Padomes direktīva par tā īpašuma realizāciju, kas palicis pēc izsūtīšanas.

Latvijas K(b)P Rīgas apriņķa komitejas sekretārs

Mucenieks

¹ Izvešanu īstenoja PSRS un Latvijas PSR Iekšlietu ministrija un Valsts drošības ministrija. Latvijas PSR iekšlietu ministrs A. Eglītis mēnesi pēc deportācijas ziņoja uz Maskavu, ka jau diennakti pirms operācijas viss ministrijas apriņķu un pilsētu iestāžu un milicijas personālsastāvs tika norīkots kazarmu stāvoklī. Latvijas PSR VDM rīcībā tika nodots vairāk nekā 400 milicijas atbalsta brigāžu locekļu. Atbildīgā par izvešanu bija Valsts drošības ministrija, kura izstrādāja plānus un noteica termiņus atsevišķu pasākumu īstenošanai, un tās karaspēks, kā arī iznīcinātāju bataljoni (aptuveni 10 tūkstoši cilvēku). Tieši pirms operācijas uz Latviju tika nosūtīti papildu 4,5 tūkstoši karavīru. Taču vislielāko īpatnību izvešanas īstenošanā veidoja komunisti, komjaunieši un "bezpartejiskais aktīvs". Pēc dažu autoru sniegtajām ziņām "padomju un partijas aktīvs" veidoja pat līdz 40% no deportācijas īstenošanā iesaistītajiem, kas apvienojās grupās pa 8–10 cilvēkiem (grupas komandieris parasti bija VDM operatīvais darbinieks).

Nr. 18–21

Masveida izsūtīšanas operāciju rezultāti

Nr. 18

**Latvijas PSR Iekšlietu ministrijas 1. specdaļas priekšnieka un šīs daļas
2. nodaļas priekšnieka pilnīgi slepena izziņa par izsūtītajiem no Latvijas
un par saņemtajiem iesniegumiem ar lūgumu atbrīvot
no specnometinājuma**

1954. gada 20. decembrī

1. Выселено семей социально-опасного элемента в 1941 году 5521.
2. Выселено в 1949 г. семей осужденных националистов 4254.
3. Выселено семей кулаков в 1949 году – 9250.
4. Выселено лиц немецкой национальности в 1945 году – 384 семей.
5. Дополнительно выселено с 1949 до 1952 года – 250 человек.
6. Всего выселено с 1941 по 1952 год – 59794 человека.

Всего было освобождено со спецпоселения по состоянию на 21/I-1954 года – 150 семей с количеством – 269 человек.

За время с 21/I по 20/XII-1954 года, т.е. с момента рассмотрения заявлений в I Спецотделе МВД Латвийской ССР:

1. Поступило заявлений спецпоселенцев и их родственников – 9152.

Из них: рассмотрено – 8487.

Находится на рассмотрении – 665.

2. Отказано в ходатайстве согласно заключениям МВД Латвийской ССР – по 7310 заявл.

3. Удовлетворено в ходатайстве согласно заключениям МВД Латвийской ССР по 1177 заявл. на 1885 человек.

Из них: Удовлетворено в ходатайстве Советом Министров Латвийской ССР по 694 заявлениям на 1162 человека.

Удовлетворено 4 Спецотделом МВД СССР по 212 заявл. на 280 человек.

4. Находится на окончательном разрешении в Совете Министров Латвийской ССР – 62 заявл. на 105 человек.

В 4 Спецотделе МВД СССР 209 заявл. на 338 человек.

В среднем в день от спецпоселенцев и их родственников поступает 40 заявлений.

Все поступающие заявления регистрируются в журнале с последующим составлением по ним учетных карточек. После этого заявления передаются в картотеку и архив для поднятия учетных дел спецпоселенцев. По получении учетных дел из архива, последние вместе с заявлениями передаются на рассмотрение работникам 2 отделения I Спецотдела. Если в процессе рассмотрения заявлений и дел встречаются неясные вопросы, дела и заявления

направляются в Райотделения милиции для проверки через местные Советские органы и допроса свидетелей. Кроме того, производится проверка по Государственному архиву МВД Латвийской ССР и другим органам.

Имеются в поступлении большое количество заявлений от детей спецпоселенцев без указания в них родителей или родственников, с которыми они были выселены. По таким заявлениям производятся запросы о проверке в органы МВД по месту их спецпоселения, так как без указания в заявлениях глав выселенных семей найти в архиве учетное дело не представляется возможным.

Таким образом, по заявлениям и делам, требующим дополнительной проверки, сроки рассмотрения заявлений в основном удлиняются до 2-х и более месяцев.

По заявлениям же и учетным делам, не требующим дополнительной проверки, рассмотрение заявлений производится в течение 10–25 дней со дня их получения.

По состоянию на 20/XII-1954 года имеется нерассмотренных заявлений спецпоселенцев 665.

Из них: поступившие – в мае месяце 1954 года – 6, в июне – 7, июле – 25, августе – 33, сентябре – 27, октябре – 60, ноябре – 138, декабре – 369.

Из общего количества нерассмотренных заявлений 137 находится на дополнительной проверке в Райотделениях милиции МВД Латвийской ССР и по месту спецпоселения, остальные заявления находятся на рассмотрении у работников 2 отделения.

В процессе рассмотрения жалоб и заявлений, из спецпоселения освобождаются выселенные семьи или отдельные лица по следующим мотивам:

- а) Ошибочно выселенные семьи.
- б) Ошибочно выселенные отдельные лица, неправильно зачисленные в выселяемую семью.
- в) Семьи участников Отечественной войны 1941–1945 гг.
- г) Члены семей амнистированных националистов – осужденных до 5 лет.
- д) Лица одинокие – преклонного возраста и нетрудоспособные по болезни, а также находящиеся в домах инвалидов. (Эти лица освобождаются с передачей под опеку родственникам).

На каждую освобождаемую из спецпоселения семью или отдельное лицо, составляются заключения с последующим утверждением Министра Внутренних Дел, а по выселенным членам семей националистов и социально-опасного элемента также санкционируется Прокурором Латвийской ССР.

Заключения об освобождении из спецпоселения членов семей бывших кулаков направляются для окончательного разрешения в Совет Министров Латвийской ССР, а по семьям националистов и социально-опасного элемента заключения вместе с заявлениями и архивными учетными и следственными делами направляются для окончательного разрешения в 4 Спецотдел МВД СССР.

После окончательного разрешения, результаты сообщаются заявителям через территориальные органы МВД и приемную комнату Министерства Внутренних Дел Латвийской ССР.

В процессе рассмотрения заявлений и архивных дел спецпоселенцев о снятии с учета спецпоселения встречаются затруднительные вопросы в части их правильного разрешения, так, например:

1. Высланная семья кулака, сам глава семьи из-за отсутствия остался не выселенным и проживает в Латвийской ССР, занимаясь общественно-полезным трудом, а его семья находится на спецпоселении или половина семьи проживает в Латв. ССР вместе с главой семьи, а вторая половина семьи находится на спецпоселении.

2. Выселенный кулак во время Отечественной войны 1941–1945 года оказывал помощь партизанам и имел с ними связь.

3. Националист–бандит легализовался и проживает в Латвийской ССР, а семья, выселенная из-за него, находится на спецпоселении.

4. Жена осужденного в 1945 году националиста в 1946 году расторгнула с ним брак и вышла замуж за другого, а в 1949 году она выселена на спецпоселение из-за первого мужа.

5. По операции 1941 года выселена семья, из которой отец и мать умерли, а дети: сын, дочь, выселенные с ними в несовершеннолетнем возрасте, находятся на спецпоселении.

6. Муж умер в лагере, а жена его, из-за которого она была выселена, находясь на спецпоселении, вышла замуж и имеет другую семью.

7. На спецпоселении находятся одинокие лица преклонного возраста от 60 лет и выше, нужно ли истребовать от них справки ВЭК о нетрудоспособности или же снимать с учета спецпоселения без таковых.

По указанным затруднительным вопросам требуется соответствующее разъяснение.

Начальник I спецотдела МВД Латв. ССР

майор

Карпач

Начальник 2 отд-ния I спецотдела МВД

Латвийской ССР подполковник

Борисов

LVA PA, 101. f., 18. apr., 40. a l., 54.–57. lp.

Tulkojums no krievu valodas.

1. 1941. g. izsūtītas sociāli bīstamo elementu ģimenes – 5521.

2. 1949. g. izsūtītas notiesāto nacionālistu ģimenes – 4254.

3. 1949. g. izsūtītas kulaku ģimenes – 9250.

4. 1945. g. izsūtītas vācu tautības personas – 384 ģimenes.

5. No 1949. līdz 1952. gadam papildus izsūtīts 250 cilvēku.

6. Kopumā no 1941. līdz 1952. gadam izsūtīti 59 794 cilvēki.

Kopumā 1954. gada 21. I no specnometinājuma bija atbrīvotas – 150 ģimenes, kopskaitā – 269 cilvēki.

Laikā no 1954. gada 21. I līdz 20. XII, t.i., no iesnieguma izskatīšanas sākuma Latvijas PSR IeM 1. specdaļā:

1. No specnometinātajiem un viņu radiniekiem saņemti 9152 iesniegumi.

No tiem: izskatīti – 8487.

Izskatīšanā atrodas – 665.

2. Lūgums noraidīts saskaņā ar Latvijas PSR IeM slēdzieniem – 7310 iesnieg[umi].

3. Lūgums apmierināts saskaņā ar Latvijas PSR IeM slēdzieniem – 1177 iesnieg[umi] par 1885 cilvēkiem.

No tiem: Latvijas PSR Ministru Padome apmierinājusi lūgumus 694 iesniegumos par 1162 cilvēkiem.

PSRS IeM 4. specdaļa apmierinājusi lūgumus 212 iesnieg[umos] par 280 cilvēkiem.

4. Latvijas PSR Ministru Padomē galīgai izlemšanai atrodas 62 iesnieg[umi] par 105 cilvēkiem.

PSRS IeM 4. specdaļā 209 iesn[iegumi] par 338 cilvēkiem.

Vidēji dienā no specnometinātajiem un viņu radiniekiem tiek saņemti 40 iesniegumi.

Visi saņemtie iesniegumi tiek reģistrēti žurnālā, kam seko uzskaites kartīšu sastādīšana par tiem. Pēc tam iesniegumi tiek nodoti kartotēkai un arhīvam specnometināto uzskaites lietu atrašanai. Pēc uzskaites lietu saņemšanas no arhīva tās kopā ar iesniegumiem tiek nodotas 1. specdaļas 2. nodaļas darbinieku izskatīšanai. Ja iesniegumu un lietu izskatīšanas procesā gadās neskaidrības, lietas un iesniegumi tiek nosūtīti rajonu milicijas nodaļām pārbaudes veikšanai vietējos padomju orgānos un liecinieku nopratināšanai. Bez tam tiek veikta [lietu] pārbaude Latvijas PSR IeM Valsts arhīvā un citos orgānos.

Saņemts liels skaits iesniegumu no specnometināto bērniem, kuros nav norādīti viņu vecāki vai radinieki, ar kuriem kopā tie bija izsūtīti. Uz šādu iesniegumu pamata tiek izdarīta pieprasījumu iesniegšana pārbaudes veikšanai IeM orgānos pēc to specnometinājuma vietas, jo bez izsūtīto ģimeņu galvas norādīšanas iesniegumos atrast arhīvā uzskaites lietu nav iespējams.

Tādā kārtā iesniegumu un lietu, kuras prasa papildu pārbaudi, izskatīšanas termiņi pamatā ieilgst līdz pat 2 un vairāk mēnešiem.

Iesniegumu un uzskaites lietu, kurās papildu pārbaude nav nepieciešama, izskatīšana tiek veikta 10–25 dienu laikā no to saņemšanas dienas.

1954. gada 20. XII neizskatīti ir 665 specnometināto iesniegumi.

No tiem: 1954. gada maijā saņemti – 6, jūnijā – 7, jūlijā – 25, augustā – 33, septembrī – 27, oktobrī – 60, novembrī – 138, decembrī – 369.

No neizskatīto iesniegumu kopējā skaita 137 atrodas papildu pārbaudē Latvijas PSR IeM milicijas rajonu nodaļās un pēc specnometinājuma vietas, pārējie iesniegumi atrodas izskatīšanā pie 2. nodaļas darbiniekiem.

Sūdzību un iesniegumu izskatīšanas procesā izsūtītās ģimenes vai atsevišķas personas no specnometinājuma tiek atbrīvotas sekojošo motīvu dēļ:

a) kļūdaini izsūtītas ģimenes,

b) kļūdaini izsūtītas atsevišķas personas, kuras nepareizi ieskaitītas izsūtāmo ģimenēs,

c) 1941.–1945. g. Tēvijas kara dalībnieku ģimenes,

d) ar soda termiņu līdz 5 gadiem brīvības atņemšanas notiesāto un amnestēto nacionālistu ģimeņu locekļi,

e) vientuļas vecāka gadagājuma personas un darbspējas zaudējušie slimības dēļ, kā arī invalīdu namos atrodošās personas. (Šīs personas tiek atbrīvotas, nododot tās radnieku aizbildnībā).

Par katru no specnometinājuma atbrīvojamo ģimeni vai atsevišķu personu tiek sastādīts slēdziens ar tam sekojošu iekšlietu ministru apstiprinājumu, bet par nacionālistu un sociāli bīstamo elementu izsūtītajiem ģimeņu locekļiem – arī Latvijas PSR prokurora sankcija.

Slēdzieni par bijušo kulaku ģimeņu locekļu atbrīvošanu no specnometinājuma tiek nosūtīti galīgai izlemšanai Latvijas PSR Ministru Padomei, bet par nacionālistu un sociāli bīstamo elementu ģimeņu locekļiem slēdzieni kopā ar iesniegumiem un arhīva uzskaites un izmeklēšanas lietām tiek nosūtīti galīgai izlemšanai PSRS IeM 4. specdaļai.

Pēc galīgās izlemšanas tās rezultāti tiek paziņoti iesniedzējiem ar IeM teritoriālo orgānu un Latvijas PSR Iekšlietu ministrijas pieņemšanas istabas starpniecību.

Specnometināto iesniegumu un arhīvu lietu izskatīšanas procesā, lai tos noņemtu no specnometinājuma uzskaites, gadās sarežģīti jautājumi, kurus grūti pareizi atrisināt, tā, piemēram:

1. Izsūtīta kulaka ģimene, pats ģimenes galva nav izsūtīts tādēļ, ka atradies prombūtnē, un dzīvo Latvijas PSR, strādādams sabiedriski derīgu darbu, bet viņa ģimene atrodas specnometinājumā, vai arī puse ģimenes dzīvo Latv. PSR kopā ar ģimenes galvu, bet otra puse ģimenes atrodas specnometinājumā.

2. Izsūtītais kulaks 1941.–1945. gada Tēvijas kara laikā sniedza palīdzību partizāniem un uzturēja ar viņiem sakarus.

3. Nacionālists – bandīts legalizējies un dzīvo Latvijas PSR, bet ģimene, kura viņa dēļ izsūtīta, atrodas specnometinājumā.

4. 1945. gadā notiesāta nacionālista sieva 1946. gadā no viņa šķīrās un apprecējās ar citu, bet 1949. gadā viņa izsūtīta specnometinājumā pirmā vīra dēļ.

5. 1941. gada operācijas laikā izsūtīta ģimene, no kuras tēvs un māte mirusi, bet bērni – dēls un meita, kuri izsūtīti kopā ar viņiem, būdami nepilngadīgi, atrodas specnometinājumā.

6. Vīrs miris nometnē, bet viņa sieva, kura bija izsūtīta sava vīra dēļ, atrazdamās specnometinājumā, apprecējusies, un viņai ir cita ģimene.

7. Specnometinājumā atrodas vientuļas vecāka gadagājuma personas 60 un vairāk gadu vecumā, vai no viņām ir jāpieprasa ārstu ekspertīzes komisijas izziņas par darba nespēju, vai arī viņas var noņemt no specnometinājuma uzskaites bez tām.

Šeit norādītajos sarežģītajos jautājumos nepieciešams attiecīgs izskaidrojums.

Latv. PSR IeM 1. specdaļas priekšnieks
majors

Karpačs

Latv. PSR IeM 1. specdaļas 2. nodaļas priekšnieks
apakšpulkvedis

Borisovs

Nr. 19

Izvilkums no Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās komitejas sekretariāta sēdes slepenā protokola par administratīvā kārtā izsūtīto pilsoņu sūdzību izskatīšanu

1955. gada 7. martā

[...] Калнберзин: [...] Надо, чтобы при рассмотрении жалоб этих были и какие-то рогадки, чтобы не форсировали это дело с возвращением. Надо знать, как он себя там ведет на месте, что он сейчас за человек, опасно он социально или нет? Кто нас заставляет спешить с этим делом? По-моему это должна быть комиссия, которая не только дает визу на въезд сюда, но и решает вопрос по совокупности, куда определить потом этого человека, что с ним делать. Было у него имущество или нет, как дальше быть с этим вопросом. Когда он уже придет сюда будет поздно решать эти вопросы. А потом они нам развалят все колхозы.

Веверс¹: У меня одно небольшое добавление. Здесь не только в этом количестве кулаки, но и бандиты и бандпособники. Высылка кулаков была по решению Совета Министров, и Совет Министров может сейчас рассматривать, когда так будет решен вопрос, а бандиты и бандпособники решались Особым совещанием. Кто сейчас может отменить решение Особого совещания? В Москве этот вопрос решается и стоит так, чтобы передать в республиканские, областные и краевые суды, Верховные суды на рассмотрение эти дела. До сих пор этот вопрос не решен. Надо было бы по линии административного отдела ЦК КПСС как-то поставить этот вопрос, чтобы скорее решить его. [...]

Калнберзин: Я считаю, что не будем спешить с возвращением. Есть часть людей, которых лучше сейчас не возвращать. Кроме того там они уже устроились, там они работают, а здесь он придет и у него ничего нет. Он тогда только больше озлобится. Там, где явная ошибка, надо вернуть, но таких сотни, а не десятки тысяч.

Секретарь ЦК КП(б) Латвии

Я. Калнберзин

*LVA PA, 101. f., 18. apr., 40.a l., 49., 50. lp.**Tulkojums no krievu valodas.*

[..] Kalnbērziņš: [...] Vajadzīgs, lai, izskatot šīs sūdzības, būtu kaut kādi šķēršļi, lai neforsētu to lietu ar atgriešanos. Vajag zināt, kā viņš tur uz vietas uzvedas, kas viņš tagad par cilvēku, vai viņš ir sociāli bīstams vai nav. Kas mums liek ar šo darbu steigties? Manuprāt, tai jābūt komisijai, kura ne tikai dod vīzu iebraukšanai šeit, bet

arī izlemj jautājumu kopumā, kur pēc tam norīkot šo cilvēku, ko ar viņu darīt. Vai viņam ir bijis īpašums vai nav, kā tālāk būs ar šo jautājumu. Kad viņš jau atbrauks šeit, risināt šos jautājumus jau būs par vēlu. Bet pēc tam viņi mums izjauks visus kolhozus.

Vēvers¹: Man ir viens neliels papildinājums. Šeit tajā skaitā ir ne tikai kulaki, bet arī bandīti un bandītu atbalstītāji. Kulaku izsūtīšana notika pēc Ministru Padomes lēmuma, un Ministru Padome tagad var izskatīt, kad jautājums tā būs izlemts, bet bandītu un bandītu atbalstītāju [lietas] izlēma Sevišķā apspriede. Kurš tagad var atcelt Sevišķās apspriedes lēmumus? Maskavā šo jautājumu risina un pastāv uz to, ka šīs lietas nododamas republikānisko, apgabalu un novadu tiesu, augstāko tiesu izskatīšanai. Šis jautājums vēl līdz šim nav izlemts. Vajadzētu kaut kā šo jautājumu virzīt pa PSKP CK Administratīvās nodaļas līniju, lai to ātrāk izlemtu. [...]

Kalnērziņš: Es uzskatu, ka nesteigsimies ar atgriešanu. Ir daļa cilvēku, kurus labāk tagad neatgriezt. Bez tam viņi jau tur ir iekārtojušies, tur viņi strādā, bet atbrauks viņš uz šejieni, un te viņam nekā nav. Viņš tad tikai vēl vairāk tiks sakaitināts. Tur, kur skaidri redzama kļūda, ir jāatgriež, bet tādu ir simti, bet ne desmitiem tūkstošu.

Latvijas KP CK sekretārs

J. Kalnērziņš

¹ J. Vēvers bija LPSR Ministru Padomes Valsts drošības komitejas priekšsēdētājs (sk. pielikumu nr. 7, 8).

Nr. 20

Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās komitejas nodaļas instruktora Vasiļjeva, Latvijas PSR prokuratūras speclietu prokurora palīga Kuzņecova un Latvijas PSR Iekšlietu ministrijas 1. specdaļas priekšnieka Karpača slepenais pārskats par iedzīvotāju deportācijām 1941.–1949. gadā

1955. gada 21. janvārī

Всего за период с 1941 г. по 1949 г. было произведено три массовых операции по выселению с общим количеством выселенных свыше 60 000 человек. Точного количества установить не удалось, так как сведения, имеющиеся в МВД ЛССР, по операции 1941 года приблизительные.

Первая операция была произведена в июне 1941 г., когда из Латвийской ССР органами МВД были выселены семьи бывших торговцев, крупных чиновников буржуазного правительства Латвии, айзсаргов, полицейских и т.п. Всего примерно 18–19 тысяч человек,¹ на которых (в большинстве случаев) в МВД ЛССР имеются наблюдательные, а иногда и следственные дела (свыше 6,5 тысяч дел).

Как правило, главы этих семей были арестованы, правда, без санкций прокурора, и этапированы в лагерь в глубь Советского Союза, где на большинство из них заводились уголовные дела, которые затем или были прекращены за смертью арестованного, или направлены на рассмотрение Особого совещания при МВД СССР, где эти лица были осуждены как «социально-опасный элемент» или «за контрреволюционную деятельность» сроком от 5 до 10 лет лишения свободы.²

Одновременно с арестом и этапированием главы семьи в лагерь, семья арестованного была выселена из Латвийской ССР, а имущество фактически конфисковано-национализировано, хотя и без законодательного акта об этом.

Были ли какие-нибудь правительственные постановления о выселении этого контингента, установить нам не удалось,³ но на спецпоселении эти семьи находятся только на основании (в лучшем случае) копии постановления МГБ Латв. ССР «о выселении», но иногда и этого «документа» нет, в редких случаях в деле имеется только рапорт лица, производившего выселение, что он таких-то выселил, а почему и зачем – не известно.

В подавляющем большинстве случаев главы этих семей давно умерли, умерли и их жены, и в настоящее время на поселении находятся дети или родственники арестованных, которые в своих многочисленных жалобах просят разъяснить им, долго ли они будут находиться на поселении за вину других, если такая была установлена. Дети или родственники арестованного очень часто уже обзавелись новыми семьями, но продолжают состоять на спецучете. Имеются факты, когда жена умершего арестованного вновь вышла замуж, имеет детей от нового брака, но тоже является спецпоселенкой. Более того, в соответствии с постановлением Совета Министров СССР Министр внутренних дел СССР издал 16.VII 1954 г. приказ за № 00597, на основании которого дети спецпоселенцев, родившиеся после 31.XII 1937 г., со спецпоселения снимаются. Таким образом, ребенок, которому к моменту выселения из Латвийской ССР было 3,5 года, со спецпоселения снят и является свободным гражданином, а ребенку, которому в момент выселения было 4, 5 или более лет, остался на спецучете, – что также вызывает многочисленные жалобы.

Вторая массовая операция по выселению была произведена в феврале 1945 г., когда из гор. Риги по устному распоряжению бывшего заместителя министра госбезопасности Союза ССР Меркулова были выселены 675 человек немецкой национальности и лиц без гражданства. Никаких личных дел на этих выселенных вообще не заводилось, и в МВД ЛССР находится только список этих лиц, никем не подписанный, на котором имеется надпись карандашом, не известно кем učinенная, – «выселены по устному распоряжению Меркулова» – и все. На каком основании эти лица были выселены и находятся в настоящее время на спецучете, не известно.

Третья массовая операция была произведена 24–25 марта 1949 г., когда из Латвийской ССР было выселено свыше 42 тысяч человек (семей кулаков, легализованных бандитов, осужденных националистов и т.п.).

Выселение кулацкого элемента было произведено по постановлению Совета Министров Латвийской ССР от 17.III 1949 г. за № 282сс,⁴ причем в этом постановлении не были указаны как конкретные признаки, позволившие бы определить кулацкое хозяйство, так и конкретные лица, подлежащие выселению. Фактически определение кулацкого хозяйства и лиц, подлежащих выселению, производилось органами МГБ ЛССР, причем основным критерием, определяющим кулацкое хозяйство, явились архивные данные по хозяйственной переписи населения, произведенной буржуазным правительством Латвии в 1939 г., то есть данные, имевшие к моменту выселения десятилетнюю давность и вызывающие сомнения в их правильности. Однако по целому ряду дел и этих сведений установить не удалось, и вместо этого в деле находятся справки, составленные начальником уездного отдела МГБ ЛССР, о зачислении уездным или волостным исполкомом того или иного хозяйства в 1947–1948 гг. в число кулацких.⁵

По каким признакам это хозяйство было зачислено в число кулацких, – не указывалось. Также не указывалось, не было ли это хозяйство после исключено из числа кулацких. Также УО МГБ определялись и члены этой кулацкой семьи, на что имеются выписки, составленные этими же органами, из волостной хозяйственной книги, лежащие в делах выселенных. В делах имеются также справки УО МГБ о том, что никто из членов семьи, подлежащей выселению, в Советской Армии, в партизанах не служил и не служит.

Таким образом, по существу местные органы власти и советский актив от выявления кулацкого элемента, мешавшего проведению коллективизации в Латвийской ССР, были устранены.

При рассмотрении жалоб этой категории выселенных устанавливаются многочисленные факты явно неправильного выселения из Латвийской ССР целого ряда семей, а также устанавливаются факты фальсификации данных о мощности того или иного хозяйства. Зачастую вместо одного хозяйства выселялось другое, вместо кулаков выселялись батраки, выселялись семьи военнослужащих, семьи разрывались – дети выселялись, а родители оставались здесь, или наоборот. Имели место факты, когда глава семьи отбывал меру наказания 1–2 года лишения свободы, а семья его была выселена. В настоящее время он из-под стражи освобожден, судимость с него снята, он проживает в Латвийской ССР, а семья его – на спецпоселении, выселены беспомощные старики-инвалиды, не могущие себя содержать и т.п.

Выселение семей, осужденных за контрреволюционную деятельность, и семей легализованных и «действующих» бандитов было вначале произведено тоже без законодательного или судебного акта, а затем уже, спустя 5–6 месяцев, на лиц, фактически выселенных, состоялись постановления Особого совещания МГБ СССР о их выселении.

Так же определение кулацкого элемента, националистический элемент и состав его семьи, подлежащей выселению, определялся органами госбезопас-

ности Латв. ССР. Правда, эти заключения были санкционированы Прокурором республики. По этой категории выселенных обращают на себя внимание следующие факты:

Выселена семья якобы действующего бандита, а впоследствии устанавливается, что этот человек никогда в банде не состоял, а просто уклонился от призыва в Советскую Армию и находился на нелегальном положении.

Выселена семья легализованного бандита во главе с ним, хотя он легализовался на основании призыва Министра внутренних дел ЛССР и конкретной преступной деятельности за время его пребывания в банде установлено не было, и до дня выселения он занимался общественно-полезным трудом.

Выселены семьи лиц, осужденных на 5 лет лишения свободы. В настоящее время эти лица из под стражи освобождены со снятием судимости, являются свободными гражданами, а семьи их находятся на поселении.

Так же как и при выселении кулацкого элемента, имели место факты разрыва семей, факты ошибочных выселений и т.п.

При рассмотрении жалоб по делам спецпоселенцев устанавливаются факты грубейших нарушений, допущенных как при оформлении материалов, самом выселении, так и при рассмотрении жалоб в МГБ Латвийской ССР. Примером этого могут служить следующие факты:

25 марта 1949 г. из хутора «Силдзини» Валмиерского уезда (учетное дело № 17031) была выселена семья Мартинсон Альфреда и его сестры Кушкис Альмы, всего в количестве 4-х человек, так как по справке, составленной сотрудником МГБ Латв. ССР, Мартинсон на своем хуторе в 1939 г. якобы использовал труд 3 годовых батраков. По жалобе Мартинсона в 1950 г. МГБ производилась проверка, которая установила, что Мартинсон Альфред никогда наемной рабочей силы не применял и хозяйство его было маломощное – 5 га пахотной земли, 5 га луга и 10 га болота и кустарника. Несмотря на эти данные, ему в пересмотре дела руководством МГБ Латв. ССР было отказано и только уже по второй жалобе – 30 марта 1954 г. Совет Министров Латв. ССР, по представлению МВД ЛССР, высылку семье Мартинсон-Кушкис отменил.

Также незаконно подверглась выселению семья Янкайтис (учетное дело № 16226). В деле также имеются справки за подписью сотрудников МГБ ЛССР о том, что на хуторе «Пекели» Айзвеку волости Лиепайского уезда, принадлежавшему Янкайтис Петру, применялась наемная рабочая сила, и что из семьи Янкайтис никто в Советской Армии не служил и не служит. Последняя справка подписана б. начальником Лиепайского УО МГБ ЛССР Яунпетровичем. При выселении этой семьи в опросном листе задержанных Янкайтис Петр указал, что его сын, служа в Советской Армии, погиб в боях с немецкими захватчиками, и несмотря на это Янкайтис Петр, его жена Анна и их дочь Эльвира-Эльфрида были доставлены к эшелону для погрузки на выселение, но так как старики были больны и беспомощны, они в эшелон погружены не были и

выселенной оказалась только их дочь Эльвира-Эльфрида. По жалобе спецпоселенки Янкайтис Эльвиры-Эльфриды МВД ЛССР произвело проверку и было установлено, что, во-первых, Янкайтис никогда кулаками не были и наемной рабочей силы у себя на хуторе не использовали, и справка об этом обстоятельстве, лежащая в деле, не соответствует действительности, а во-вторых, что действительно брат высланной погиб на фронте в боях с немецкими захватчиками и их мать – Янкайтис Анна, подлежащая выселению, получает пособие от государства за погибшего сына.

Постановлением Совета Министров ЛССР от 30 марта 1954 г. спецпоселение Янкайтис Эльфриде было отменено.

По тому же уезду и волости имеется также факт незаконного выселения семьи Циммерс Петра в количестве 6 человек из хутора «Бурвиси», который якобы использовал труд батраков и не имел членов семьи, служивших в Советской Армии. Жалоба, поданная спецпоселенкой Циммерс Валлией МГБ ЛССР в 1950 г., была оставлена без удовлетворения, и ей в пересмотре дела было отказано. Произведенной МВД ЛССР в 1954 г. проверкой на месте было установлено, что никогда на хуторе «Бурвиси» наемный труд не применялся, что сын Циммерс Петра – Циммерс Жанис служил в Советской Армии.

Постановлением Совета Министров ЛССР от 18.X.1954 г. спецпоселение этой семье отменено.

Аналогичных фактов можно привести очень много. Так, по делу № 15274 по Кулдигскому уезду вместо кулака была выселена семья его батрака. По делу № 15139 на семью кулака Румбениек Яниса, якобы имевшего 34 га земли и эксплуатировавшего труд батраков, проверкой, произведенной МВД ЛССР в 1954 г., установлено, что Румбениек имел не 34 га земли, а только 3 га земли, и конечно, рабочей силы не использовал. Румбениек подавал жалобу еще в 1951 г., на которой имеется резолюция руководства МГБ ЛССР от 18 сентября 1951 г. об отказе в пересмотре дела, хотя и тогда уже было известно, что семья была выселена ошибочно.

Характерным примером формального, бездушного, если не сказать большего, отношения к оформлению документов на выселение, может служить дело № 11474, когда МГБ ЛССР оформило материал как на кулака на семью Рогал Петра, якобы хозяина хутора «Рогали», Даугавпилсского уезда, Крустпилсской волости. Проверкой по жалобе было установлено, что действительно хутор «Рогали» принадлежал кулаку Рогалис Петру – бывшему старшине Тукумской волости⁶, который вместе с семьей был выселен из Латвийской ССР еще в 1941 г., и в 1949 г. оказалась выселенной семья бедняка-однофамильца Рогалс Петра.

Имеют место случаи, когда после проверки МВД и Прокурор Латв. ССР приходят к заключению, что та или иная семья националиста была выслана ошибочно, неправильно и ставят вопрос перед МВД Союза ССР о снятии такой семьи со спецучета. Однако по многим таким делам 4-й спецотдел МВД

Союза ССР отказывает в пересмотре дела по мотивам, что «оснований к снятию со спецучета такой категории лиц пока не имеется» (дело № 26273 на Румба и Озолс).

Только за 1954 год, когда по существу и стали по жалобам перепроверяться дела, уже отменено выселение около 2 тысячам человек.

ПРЕДЛОЖЕНИЯ

1. Поставить вопрос перед соответствующими органами о снятии со спецучета всех детей спецпоселенцев, не имевших к моменту выселения 16 лет.

2. Поставить вопрос перед МВД и Прокурором СССР о предоставлении права окончательного разрешения вопроса о снятии со спецучета лиц, выселенных из Латв. ССР в 1941 г.

3. Создать при Совете Министров и МВД ЛССР комиссии по пересмотру всех дел на лиц, выселенных из Латвийской ССР в 1945–1949 гг., с обязательной проверкой данных на месте по гос. архиву и по уголовным делам.

Инструктор отдела ЦК КП Латвии
Пом. Прокурора по спецделам Прок. ЛССР
Нач. I спецотдела МВД ЛССР

Васильев
Кузнецов
Карпач

LVA PA, 101. f., 18. apr., 40. a l., 58.–64. lp.

Tulkojums no krievu valodas.

Laikā no 1941. līdz 1949. g. pavisam tika veiktas trīs masveida izsūtīšanas operācijas ar kopējo izsūtīto skaitu vairāk nekā 60 000 cilvēku. Precīzu skaitu noskaidrot neizdevās, jo LPSR IeM esošie dati par 1941. gada operāciju ir aptuveni.

Pirmā operācija tika veikta 1941. g. jūnijā, kad IeM orgāni no Latvijas PSR izsūtīja bijušo tirgotāju, Latvijas buržuāziskās valdības augstāko ierēdņu, policistu u.tml. ģimenes. Kopumā apmēram 18–19 tūkstošu cilvēku,¹ par kuriem (vairākumā gadījumā) LPSR IeM ir uzraudzības, bet reizumis arī izmeklēšanas lietas (vairāk nekā 6, 5 tūkstoši lietu).

Parasti šo ģimeņu galvas tika arestētas, tiesa, bez prokurora sankcijas, un etapētas uz nometnēm Padomju Savienības iekšienē, kur pret vairākumu no viņām tika iesāktas krimināllietas, kuras vēlāk vai nu tika pārtrauktas arestētā nāves dēļ, vai arī nosūtītas PSRS IeM Sevišķās apspriedes izskatīšanai, kur šīs personas tika notiesātas kā “sociāli bīstams elements” vai “par kontrevolucionāru darbību” ar brīvības atņemšanu no 5 līdz 10 gadiem.²

Vienlaikus ar ģimenes galvas arestu un etapēšanu uz nometni apcietinātā ģimene tika izsūtīta no Latvijas PSR, bet īpašums faktiski konfiscēts un nacionalizēts, lai gan bez likumdošanas akta par to.

Mums neizdevās noskaidrot, vai bija kaut kādi valdības lēmumi³ par šī kontingenta izsūtīšanu, bet specnometinājumā šīs ģimenes atrodas, tikai pamatojoties (labākajā gadījumā) uz Latv. PSR VDM lēmuma "Par izsūtīšanu" kopiju, bet reizēm nav pat šī "dokumenta"; retos gadījumos lietā ir tikai izsūtīšanu izdarījušās personas ziņojums, ka viņš tādus un tādus ir izsūtījis, bet, kāpēc un kādu iemeslu dēļ, nav zināms.

Vairākumā gadījumu šo ģimeņu galvas sen mirušas, mirušas arī viņu sievas un pašlaik nometinājumā atrodas arestēto bērni vai radnieki, kuri savās daudzajās sūdzībās lūdza viņiem izskaidrot, vai tiem ilgi būs jāatrodas nometinājumā citu vainas dēļ, ja vispār tāda ir bijusi noteikta. Arestēto bērni vai radnieki ļoti bieži jau ir izveidojuši jaunas ģimenes, bet turpina atrasties specuzskaitē. Ir fakti, kad miruša apcietinātā sieva no jauna apprecējusies, viņai ir bērni no jaunās laulības, bet viņa tomēr ir specnometinātā. Vēl vairāk, saskaņā ar PSRS Ministru Padomes lēmumu PSRS iekšlietu ministrs 1954. g. 16. VII izdevis pavēli nr. 00597, pamatojoties uz kuru specnometināto bērni, kuri dzimuši pēc 1937. g. 31. XII, ir noņemti no specnometinājuma. Tādā veidā bērns, kuram izvešanas brīdī no Latvijas PSR bija 3, 5 gadi, ir noņemts no specnometinājuma un ir brīvs pilsonis, bet bērnam, kuram izsūtīšanas brīdī bija 4, 5 vai vairāk gadu, jāpaliek specuzskaitē, kas arī rada lielu skaitu sūdzību.

Otrā masveida izsūtīšanas operācija tika veikta 1945. g. februārī, kad no Rīgas pēc bijušā PSR Savienības valsts drošības ministra vietnieka Merkulova mutiska rīkojuma tika izsūtīti 675 vācu tautības cilvēki un personas bez pilsonības. Nekādas personiskās lietas par šiem izsūtītajiem vispār netika uzsāktas, un LPSR IeM atrodas tikai šo personu saraksts, kuru neviens nav parakstījis, uz kura ir nezin kā uzraksts ar zīmuli – "izsūtīti pēc Merkulova mutiska rīkojuma" –, un viss. Uz kāda pamata šīs personas bija izsūtītas un pašlaik atrodas specuzskaitē, nav zināms.

Trešā masveida operācija tika veikta 1949. g. 24.–25. martā, kad no Latvijas PSR bija izsūtīti vairāk nekā 42 tūkstoši cilvēku (kulaku, legalizējušos bandītu, notiesāto nacionālistu u.tml. ģimenes).

Kulaku elementu izsūtīšana tika veikta saskaņā ar Latvijas PSR Ministru Padomes 1949. g. 17. III lēmumu nr. 282 ps,⁴ turklāt šajā lēmumā nebija norādītas ne konkrētas pazīmes, pēc kurām varētu noteikt kulaku saimniecību, ne arī konkrētas personas, kuras paredzēts izsūtīt. Faktiski kulaku saimniecību un izsūtāmo personu noteikšanu veica LPSR VDM orgāni, turklāt kulaku saimniecību noteikšanas pamatkritērijs bija arhīva ziņas par iedzīvotāju tautsaimniecisko uzskaiti, kuru veica Latvijas buržuāziskā valdība 1939. g., t.i., dati, kuri izsūtīšanas brīdī bija desmit gadus veci un izraisīja šaubas par to pareizību. Tomēr daudzās lietās nebija atrodamas arī šīs ziņas, un to vietā

lietās atrodas LPSR VDM aprīņa nodaļas priekšnieka sastādītas izziņas par tās vai citas saimniecības ieskaitīšanu kulaku saimniecību skaitā 1947.–1948. g., ko veikusi aprīņa vai pagasta izpildkomiteja.⁵

Pēc kādām pazīmēm tāda saimniecība tika ieskaitīta kulaku skaitā, norādīts netika. Tāpat nebija norādīts, vai šī saimniecība vēlāk netika izslēgta no kulaku saimniecību skaita. Tāpat VDM a[prīņa] n[odaļa] noteica arī šo kulaku ģimenes locekļus, izsūtīto lietās atrodas šo pašu orgānu sastādīti izraksti no pagastos esošo saimniecību aprakstiem. Lietās atrodas arī VDM a[prīņa] n[odaļas] izziņas par to, ka neviens no izsūtīšanai paredzētajiem ģimenes locekļiem nav dienējis un nedien Padomju armijā un partizānos.

Tādā veidā vietējie varas orgāni un padomju aktīvs būtībā bija atstumts no kulaku elementu, kuri traucēja kolektīvizācijas veikšanu Latvijas PSR, atklāšanas.

Izskatot šīs kategorijas izsūtīto sūdzības, noskaidroti daudzi acīm redzami veselas rindas ģimeņu nepareizas izsūtīšanas no Latvijas PSR fakti, tāpat arī noskaidroti tās vai citas saimniecības spēcīguma falsifikācijas fakti. Bieži vienas saimniecības vietā izsūtīja citu, kulaku vietā izsūtīja kalpus, izsūtīja karavīru ģimenes, ģimenes tika izšķirtas – bērni izsūtīti, bet vecāki palikuši šeit vai arī otrādi. Bija gadījumi, kad, ģimenes galvam izciešot 1–2 gadus ilgu brīvības atņemšanas sodu, viņa ģimene tika izsūtīta. Pašlaik viņš ir no ieslodzījuma atbrīvots, sodāmība viņam noņemta, dzīvo viņš Latvijas PSR, bet viņa ģimene – specnometinājumā. Izsūtīti bezpalīdzīgi sirmgalvjī invalīdi, kuri nespēj paši sevi uzturēt, utt.

Par kontrrevolucionāro darbību notiesāto un legalizējušos vai "darbojošos" bandītu ģimeņu izsūtīšana arī tika veikta bez likumdošanas vai tiesvedības akta, bet tikai vēlāk, pēc 5–6 mēnešiem, par faktiski izsūtītajām personām tika sastādīti PSRS VDM Sevišķās apspriedes lēmumi par viņu izsūtīšanu.

Tāpat kā kulaku elementu, arī nacionālistisko elementu un izsūtāmo viņu ģimenes locekļu sastāva noteikšanu veica Latv. PSR valsts drošības orgāni. Tiesa, šos slēdzienus bija sankcionējis republikas prokurors. Par šo izsūtīto kategoriju uzmanību piesaista šādi fakti.

Izsūtīta it kā aktīva bandīta ģimene, bet vēlāk noskaidrots, ka šis cilvēks nekad nav bandā atradies, bet vienkārši izvairījies no iesaukuma Padomju armijā un atradies nelegālā stāvoklī.

Izsūtīta legalizēta bandīta ģimene ar viņu priekšgalā, lai gan viņš legalizējies pēc LPSR iekšlietu ministra uzaicinājuma un konkrēta noziedzīga darbība viņa atrašanās laikā bandā noskaidrota netika, un līdz pat izsūtīšanas dienai viņš strādāja sabiedriski derīgu darbu.

Izsūtītas uz 5 gadiem ar brīvības atņemšanu notiesātu personu ģimenes. Pašlaik šīs personas ir atbrīvotas, sodāmība noņemta, viņas ir brīvi pilsoņi, bet viņu ģimenes atrodas nometinājumā.

Tāpat kā kulaku elementu izsūtīšanā, arī te bija ģimeņu izšķiršana, nepareizas izsūtīšanas fakti utt.

Izskatot sūdzības specnometināto lietās, tiek noskaidroti visrupjāko pārkāpumu fakti, kas pieļauti kā materiālu noformēšanā, pašā izsūtīšanā, tā arī sūdzību izskatīšanā Latvijas PSR VDM. Kā piemērs tam ir šādi fakti:

1949. g. 25. martā no Valmieras apriņķa “Sildziņu” mājām (uzskaites lieta nr. 17031) tika izsūtīta Alfrēda Martinsona un viņa māsas Almas Kuškes ģimene, kopskaitā 4 cilvēki, jo pēc Latv. PSR VDM darbinieka sastādītās izziņas 1939. g. Martinsons savās mājās it kā izmantojis 3 gada kalpu darbu. Pēc Martinsona sūdzības 1950. g. VDM tika izdarīta pārbaude, kura noskaidroja, ka Alfrēds Martinsons nekad algotu darbaspēku nebija izmantojis un viņa saimniecība bija mazturīga – 5 ha aramzemes, 5 ha pļavas un 10 ha purva un krūmāju. Neraugoties uz šīm ziņām, Latv. PSR VDM vadība atteica viņam lietas pārskatīšanu, un tikai pēc otrās sūdzības – 1954. g. 30. martā – Latv. PSR Ministru Padome pēc Latv. PSR IeM ierosinājuma Martinsona – Kuškes ģimenei izsūtījumu atcēla.

Tāpat nelikumīgi izsūtījumam tika pakļauta Jankaiša ģimene (uzskaites lieta nr. 16226). Lietā tāpat atrodamas LPSR VDM darbinieku parakstītas izziņas par to, ka Liepājas apriņķa Aizvīķu pagastā Pēterim Jankaitim piederošajās “Peķeļu” mājās izmantots algots darbaspēks un ka neviens no Jankaiša ģimenes Padomju armijā nav dienējis un nedien. Pēdējo izziņu parakstījis bij. LPSR VDM Liepājas a[apriņķa] n[odaļas] priekšnieks Jaunpetrovičs. Aizturēto aptaujas lapā, kas sastādīta, izsūtot ģimeni, Pēteris Jankaitis norādīja, ka viņa dēls, dienēdams Padomju armijā, kritis kaujās ar vācu iebrucējiem, un, neraugoties uz to, Pēteris Jankaitis, viņa sieva Anna un viņu meita Elvīra Elfrīda tika nogādāta uz izsūtāmo ešelonu, bet, tā kā sirmgalvji bija slimi un bezpalīdzīgi, viņi ešelonā ievietoti netika, un izsūtīta izrādījās tikai viņu meita Elvīra Elfrīda. Pēc specnometinātās Elvīras Elfrīdas Jankaites sūdzības LPSR IeM izdarīja pārbaudi, un tika noskaidrots, ka, pirmkārt, Jankaiši nekad nav bijuši kulaki un algotu darbaspēku savā saimniecībā nebija izmantojuši, lietā esošā izziņa par to neatbilst patiesībai, otrkārt, ka izsūtītās brālis tiešām kritis frontē kaujās ar vācu iebrucējiem un viņu māte – Anna Jankaite, kuru bija paredzēts izsūtīt, saņem no valsts pabalstu par bojā gājušo dēlu.

Ar 1954. g. 30. marta LPSR Ministru Padomes lēmumu Elfrīdai Jankaitei specnometinājums tika atcelts.

Tajā pašā apriņķī un pagastā noticis arī Pētera Cimmera 6 cilvēku lielās ģimenes nelikumīgas izsūtīšanas fakts no “Burvīšu” mājām, kurš arī it kā izmantojis kalpu darbu un tam neesot bijuši Padomju armijā dienējuši ģimenes locekļi. Specnometinātās Vallijas Cimmeras 1950. g. LPSR VDM iesniegtā sūdzība netika apmierināta, un lietas pārskatīšanu viņai atteica. LPSR IeM 1954. g. veiktajā pārbaudē uz vietas tika noskaidrots, ka “Burvīšu” saimniecībā algots darbaspēks nekad nav izmantots, ka Pētera Cimmera dēls Žanis Cimmers dienējis Padomju armijā.

Ar LPSR Ministru Padomes 1954. g. 18. X lēmumu specnometinājums šai ģimenei atcelts.

Analoģiskus faktus varētu minēt ļoti daudz. Tā lietā nr. 15274 Kuldīgas apriņķī kulaka vietā tika izsūtīta viņa kalpa ģimene. Lietā nr. 15139 par kulaka

Jāņa Rumbenieka ģimeni, kurai it kā piederējuši 34 ha zemes un kura ekspluatējusi kalpu darbaspēku, LPSR IeM 1954. g. pārbaudē noskaidrots, ka Rumbeniekam piederējuši nevis 34 ha zemes, bet tikai 3 ha zemes, un skaidrs, ka arī darbaspēku viņš neizmantoja. Rumbenieks iesniedza sūdzību vēl 1951. g., uz kuras ir LPSR VDM vadības rezolūcija par atteikumu pārskatīt lietu, lai gan jau toreiz bija zināms, ka ģimene izsūtīta kļūdas dēļ.

Raksturīgs formālas, bezjūtīgas, lai neteiktu vairāk, attieksmes piemērs, noformējot izsūtīšanas dokumentus, ir lieta nr. 11474, kad LPSR VDM noformēja materiālu par Pētera Rogāļa ģimeni kā kulakiem – it kā Daugavpils apriņķa Krustpils pagasta “Rogāļu” māju saimniekiem. Pēc sūdzības veiktajā pārbaudē tika noskaidrots, ka tiešām “Rogāļu” mājas piederējušas kulakam Pēterim Rogālam – bijušajam Tukuma pagasta⁶ vecākajam, kurš kopā ar ģimeni bija izsūtīts no Latvijas PSR vēl 1941. g., un 1949. g. izsūtīta izrādījās trūcīgā zemnieka – viņa uzvārda brāļa Pētera Rogāļa ģimene.

Ir gadījumi, kad pēc pārbaudes IeM un Latv. PSR prokurors izdara slēdzieni, ka tā vai cita nacionālista ģimene bijusi izsūtīta kļūdaini, nepareizi, un liek priekšā PSRS IeM noņemt tādu ģimeni no specuzskaites. Tomēr daudzās tādās lietās PSRS IeM 4. specdaļa atsakās veikt lietas pārskatīšanu, motivējot, ka “šādu kategoriju personu noņemšanai no specuzskaites pagaidām neesot pamata” (lieta nr. 26273 par Rumbu un Ozolu).

Tikai 1954. gadā, kad pēc būtības uz sūdzību pamata sāka lietu pārskatīšana, izsūtījums atcelts jau apmēram 2 tūkstošiem cilvēku.

PRIEKŠLIKUMI

1. Izvirzīt jautājumu attiecīgajiem orgāniem par visu specnometināto bērnu, kuriem izskatīšanas brīdī nebija 16 gadu, noņemšanu no specuzskaites.

2. Izvirzīt jautājumu PSRS IeM un prokuroram par tiesību piešķiršanu galīgai jautājuma atrisināšanai par to personu noņemšanu no specuzskaites, kuras tika izsūtītas no Latv. PSR 1941. g.

3. Izveidot komisijas pie LPSR Ministru Padomes un IeM visu Latvijas PSR 1945.–1949. g. izsūtīto personu lietu pārskatīšanai ar obligātu ziņu pārbaudi uz vietas pēc Valsts arhīva un krimināllietu datiem.

Latvijas KP CK nodaļas instruktors

Vasiļjevs

LPSR prokuratūras

speclietu prokurora pal[īgs]

Kuzņecovs

LPSR IeM 1. specdaļas

priekšn.

Karpačs

¹ Galīgais 1941. gada 14. jūnijā deportēto Latvijas iedzīvotāju skaits vēl joprojām nav noskaidrots. 90. gadu sākumā tika minēts skaitlis – aptuveni 12,5 tūkstoši, vēlāk – 14,3 tūkstoši, tad – vairāk nekā 15 tūkstoši. Tikai rūpīga visu uzraudzības un izmeklēšanas lietu analīze ļaus tuvoties reālam skaitlim, kas varētu saskanēt ar dokumentā minēto.

- ² 1941. gada 14. jūnijā arestēto izmeklēšanas lietu analīze apliecina, ka daudziem izsūtītajiem uz GULAGa nomētnēm bija piespriests arī nāvessods. Piemēram, no 397 arestētajiem 14. jūnijā četros Latgales apriņķos (Abrenes, Daugavpils, Ludzas, Rēzeknes) vēlāk nomētnē nāvessods tika piespriests 50 cilvēkiem, 85 cilvēki nomira no bada un slimībām, nesagaidījuši spriedumu.
- ³ Masveida izsūtīšana no Latvijas, Lietuvas un Igaunijas notika vienlaikus saskaņā ar 1941. gada 14. maija VK(b)P CK un PSRS Tautas Komisāru Padomes pilnīgi slepeno lēmumu nr. 1299-526 "Par sociāli svešu elementu izsūtīšanu no Baltijas republikām, Rietumukrainas, Rietumbaltkrievijas un Moldāvijas". Akcijas mērķis bija "attīrīt" Padomju Savienības sastāvā jauniekļautās teritorijas no "pretpadomju, kriminālā un sociāli bīstama elementa". Savukārt jūnija sākumā PSRS Iekšlietu tautas komisariāts sagatavoja pasākumu plānu par "izsūtāmo speckontingeta pārsūtīšanu, izvietošanu un darbā iekārtošanu". LVA glabātie 1941. gada 14. jūnijā arestēto izmeklēšanas lietu materiāli apliecina to, ka VDK darbinieki 60. gados zināja par 1941. gada 14. maija lēmumu.
- ⁴ Sk. dok. nr. 12.
- ⁵ Sk. dok. nr. 10.
- ⁶ Dokumentā kļūda. Latvijas Republikā tāda pagasta nebija.

Nr. 21

Izvilkums no Latvijas PSR Ministru Padomes Valsts drošības komitejas priekšsēdētāja ģenerālmajora J. Vēvera pilnīgi slepenā ziņojuma "Par naidīgām un pretpadomju izpausmēm no agrāk represēto par kontrrevolucionāriem noziegumiem personu puses, kuras atgriezušās Latvijas PSR"

1958. gada 2. janvārī

В связи с Указом Президиума Верховного Совета Союза ССР от 17 сентября 1955 года «Об амнистии советских граждан, сотрудничавших с оккупантами в период Великой Отечественной войны 1941–1945 гг.» и пересмотром Комиссиями Президиума Верховного Совета СССР дел на лиц, находившихся в исправительно-трудовых лагерях и ссылках, по неполным данным в период 1956–1957 гг. в Латвийскую ССР из мест заключения и спецпоселения возвратилось свыше 21 000 человек, ранее репрессированных за контрреволюционные преступления. Кроме того, снято с учета спецпоселенцев Комиссией Совета Министров Латв. ССР 7022 семьи в составе 18 318 человек.

Среди возвратившихся выявлено около 500 бывших участников вооруженно-националистических банд, свыше 500 бывших участников нелегальных националистических организаций и групп, большое количество бывших агентов разведок иностранных государств, офицеров латышской буржуазной и немецко-фашистской армий, ряд бывших лидеров буржуазных политпартий, видных чиновников ульманисовского режима и других.

Значительная часть из числа возвратившихся осела на жительство в крупных городах и поселках республики. В гор. Риге учтено проживающими 1650 человек. В действительности же число возвратившихся, проживающих в гор. Риге, гораздо больше, так как определенное количество вернувшихся, имея паспортные ограничения, прописалось на жительство за пределами города Риги, а фактически проживает у своих родственников или знакомых в Риге. Так, например, в городе Сигулде, по улице Стрелниеку, 37 значится прописанной освобожденная досрочно, в 1955 году, из ИТЛ кадровая иеговистка, бывшая руководительница Рижской сектантской группы Мигла Эмма Давыдовна, 1904 года рождения. [...]

В гор. Риге, по ул. Аптиекас, 2, кв. 2, у знакомого Кемерс без прописки проживает возвратившийся в 1957 году лютеранский пастор Сильке Артур Кришевич,¹ 1908 года рождения, значится прописанным в гор. Слока, Рижского района. В прошлом Сильке являлся руководителем филиала международной антисоветской организации «Общество христианских студентов», воспитывал молодежь в националистическом духе. Находясь в лагерях, подготавливался в руководстве действовавшей там подпольной националистической организации.

Из числа прописавшихся на жительство в Рижском районе проживают в гор. Риге более 150 человек.

В Огрский район из мест заключения и ссылки возвратилось 690 человек. Из них 100–120 человек, оформив прописку, на жительство в Огрском районе не остались. 25 человек из числа таких лиц установлены проживающими в городе Риге.

Из 1630 человек, возвратившихся и проживающих в гор. Риге, выявлено: 78 бывших бандитов, 63 участника нацподполья, агентов США, немецкой разведки и контрразведки – 49 человек, официальных сотрудников СД – 47 человек, 396 карателей, 131 человек, служивших в полиции и полицейских батальонах, большое количество бывших членов различных буржуазных политических партий, в том числе бывшие лидеры Латвийской социал-демократической партии – Мендерс Ф. Я., Элиасс К., Лоренц К. К., Билманис Р. Д., Бумейстерс К. Е., Гревиньш В. Я., Каупиньш Г. Я. и другие.

В Рижском районе учтено возвратившихся 958 человек, в числе которых выявлено 68 бывших бандитов.

Из 1149 человек, вернувшихся в Цесисский район, 70% устроилось на жительство в самом городе Цесис.

В город Вентспилс и Вентспилский район из мест заключения и ссылок возвратилось 917 человек, из них в Вентспилсе проживает 401 человек. В числе вернувшихся в Вентспилский район выявлено 10 бывших агентов ино-разведорганов, 5 бывших участников т.н. «Латышского Центрального Совета»,² 10 бывших участников антисоветских националистических организаций, 12 бывших бандитов.

В городе Лиепая и Лиепайском районе учтено возвратившихся из мест заключения и ссылки 835 человек. В их числе установлено более 40 человек бывших агентов немецких разведывательных и контрразведывательных органов, более 20 человек бывших активных участников националистических организаций, т.н. «Тевияс Ванаги», «Курса» и др.

В городе Елгаве и Елгавском районе учтено возвратившихся 1300 человек, в Талсинском районе – 1139 человек, в их числе установлено 33 бывших участника вооруженных банд.

Имеют место факты, когда некоторые, вернувшиеся из мест заключения и ссылки, пытаясь уклониться из поля зрения органов КГБ, продолжительное время проживают без прописки у своих знакомых и родственников. [...]

Однако, среди возвратившихся имеется много таких лиц, которые остались на враждебных к советской власти позициях, намерены или уже проводят антисоветскую деятельность. В этих целях они восстанавливают свои прошлые преступные связи, предпринимают попытки к установлению контакта с представителями капиталистических государств и с иностранными латышскими националистическими организациями, а некоторые открыто проводят антисоветскую агитацию и высказывают угрозы в адрес коммунистов и свидетелей, выступавших ранее по их делам. Отдельные лица из числа возвратившихся во время пребывания в заключении или ссылке принимали активное участие в проведении антисоветской деятельности, создавали там националистические организации и группы, из числа которых известны т.н. «Северный Союз борьбы», «Латвиетис» и др.

Так, например, возвратившийся в 1955 году из заключения бывший командир штурмового отряда немецкой армии Лауманис и его единомышленники Земзарс, Мацпанс и другие, отбывая срок наказания в Воркутлаге МВД СССР, являлись участниками действовавшей там нелегальной антисоветской организации «Латвиетис» для поддержания национального духа среди латышей они издавали антисоветский журнал. Один из 26 изданных ими номеров журнала Земзарс привез с собой из лагеря.

По приезде в Латвию Лауманис, Земзарс и Мацпанс не прекратили борьбы с советской властью и продолжали работу по созданию националистического подполья. (Все они в марте 1957 года арестованы.) [...]

Бывшие лидеры Латвийской социал-демократической партии: Мендерс Ф. Я., Элиасс К., Лоренц К. К., Билманис Р. Д., Бумейстерс К. Е., Гревиньш В. Я., Каупиньш Г. Я., оставаясь на своих меньшевистских политических позициях, по возвращении в город Ригу восстановили между собой связи и систематически встречаются. Они вынашивают намерения в возобновлении своей социал-демократической (меньшевистской) деятельности, но только лишь при благоприятной к тому обстановке. В этих же целях изыскивают возможности получения информации о деятельности латышских социал-демократов (меньшевиков) за границей.

В настоящее время вышеупомянутые бывшие лидеры социал-демократии обсуждают между собой с меньшевистских позиций проводимые мероприятия Коммунистической партией и Советским Правительством.

Такие настроения и, в частности, Лоренца бесспорно явились некоторым влиянием на идеологическое мировоззрение и писательскую деятельность его сына – студента Московского института кинематографии Лоренца Виктора, написавшего порочный, полный националистического смысла сценарий к кинофильму «Родина, прости», который снят с производства.

Серьезное и вредное, а в отдельных случаях и враждебное влияние на население и особенно на молодежь оказывают прибывшие из мест заключения священнослужители, церковники и сектанты.

В 1955–1957 г.г. из мест заключения возвратилось 109 священнослужителей (католические ксендзы, лютеранские пасторы, православные священники, баптистские проповедники и лица других церковных конфессий), 28 бывших активных сектантов–пятидесятников и около 40 человек бывших участников подполья сектантов–игровистов. [...]

В ряде мест возвратившиеся из заключения и спецпоселения амнистированные бывшие государственные преступники, кулаки и другие враждебные элементы, оседая на жительство в колхозах, открыто выражают недовольство своим положением и всяческими путями добиваются возвращения ранее принадлежащего им имущества. Отдельные работники советских органов и руководители колхозов, идя на поводу и порой считая таких лиц незаслуженно обиженными советской властью, удовлетворяют их часто незаконные требования, возвращают обратно им свои дома, выдают скот и оказывают другую помощь за счет колхозов, ущемляя интересы колхозников. После этого некоторые возвратившиеся в колхозы не работают, допускают угрозы в адрес тех советских граждан, которые чинят препятствия в возвращении ими потерянного, издеваются над честными колхозниками, выживают их из своих бывших домов, а также распространяют различные провокационные слухи о войне и неизбежности якобы в связи с этим ликвидации советской власти и колхозного строя в Латвии. [...]

Органами КГБ при СМ Латв. ССР принимаются меры к пересечению анти-советской деятельности лицами, возвратившимися из заключения и ссылки. В 1957 году из этой категории лиц было арестовано 15 человек. [...]

За незначительные антисоветские проявления профиликирован также ряд лиц из числа этой категории. [...]

Председатель комитета госбезопасности
при Совете Министров Латвийской ССР
генерал–майор

Веверс

LVA PA, 101. f., 21. apr., 48.a l., 39.–63. lp.

Tulkojums no krievu valodas.

Sakarā ar Padomju SRS Augstākās Padomes Prezidija 1955. gada 17. septembra dekrētu "Par padomju pilsoņu amnestiju, kuri Lielā Tēvijas kara laikā 1941.–1945. g. sadarbojušies ar okupantiem" un to, ka PSRS Augstākās Padomes Prezidija komisijas pārskata lietas par personām, kuras atradušās labošanas darbu nometnēs un izsūtījumā, Latvijas PSR 1956.–1957. g. pēc nepilnīgām ziņām ir atgriezies vairāk nekā 21 000 cilvēku, kuri agrāk represēti par kontrrevolucionāriem noziegumiem. Bez tam Latv. PSR Ministru Padomes komisija no specnometinājuma uzskaites ir noņēmusi 7022 ģimenes, kopumā 18 318 cilvēku.

Kā noskaidrots, atgriezušos vidū ir ap 500 bijušo bruņoto nacionālistisko bandu dalībnieku, vairāk nekā 500 bijušo nelegālo nacionālistisko organizāciju un grupu dalībnieku, liels skaits bijušo ārzemju izlūkdienu aģentu, latviešu buržuāziskās un vācu fašistiskās armiju virsnieku, daudzi bijušie buržuāzisko polit[isko] partiju līderi, ievērojami Ulmaņa režīma ierēdņi un citi.

Nozīmīga daļa atgriezušos ir apmetusies uz dzīvi republikas lielajās pilsētās un ciematos. Rīgā ir uzskaitīts 1660 cilvēku. Patiesībā Rīgā dzīvojošais atgriezušos skaits ir daudz lielāks, jo zināms atgriezušos skaits, tā kā ir pasu [pierakstīšanās] ierobežojumi, pierakstījās uz dzīvi ārpus Rīgas, bet faktiski dzīvo pie saviem radniekiem vai paziņām Rīgā. Tā, piemēram, Siguldā, Strēlnieku ielā 37, skaitās pierakstījusies 1955. gadā pirms termiņa no [abošanas] d[arba] n[ometnes] atbrīvotā štata jehoviete bijusī Rīgas sektantu grupas vadītāja Migla Emma Dāvida meita, dzimusi 1904. gadā. [..]

Rīgā, Aptiekas ielā 2, dz. 2, bez pieraksta pie sava paziņas Ķemera dzīvo 1957. gadā atgriezies luterāņu mācītājs Siļķe Arturs Kriša dēls,¹ dzimis 1908. gadā, kas skaitās pierakstījies Rīgas rajona Slokā. Agrāk Siļķe bija starptautiskās pretpadomju organizācijas "Kristīgo studentu biedrība" filiāles vadītājs, audzināja jaunatni nacionālistiskā garā. Atrodies nometnēs, tika turēts aizdomās par pagrīdes nacionālistiskas organizācijas vadīšanu, kas tur darbojās.

Rīgā dzīvo vairāk nekā 150 cilvēku no tiem, kas pierakstījusies uz dzīvi Rīgas rajonā.

Ogres rajonā no ieslodzījuma un izsūtījuma vietām ir atgriezušies 690 cilvēki. No viņiem 100–120 cilvēki, noformējot pierakstīšanos, uz dzīvi Ogres rajonā nepalika. Ir atklāts, ka 25 cilvēki no šī skaita dzīvo Rīgā.

No 1630 cilvēkiem, kuri atgriezušies un dzīvo Rīgā, ir atklāti: 78 bijušie bandīti, 63 nac[ionālistiskās] pagrīdes dalībnieki, ASV, vācu izlūkdienu un pretizlūkošanas aģenti – 49 cilvēki, oficiāli [štata] SD līdzstrādnieki – 47 cilvēki, 396 soda akciju dalībnieki, 131 cilvēks dienējis policijā un policijas bataljonos, liels skaits dažādu buržuāzisko politisko partiju biedru, to skaitā bijušie Latvijas Sociāldemokrātiskās partijas līderi – Menders F. J., Eliass K., Lorencs K. K., Bīlmanis R. D., Būmeisters K. J., Grēviņš V. J., Kaupiņš H. J. un citi.

Rīgas rajonā uzskaitīti 958 atgriezušies cilvēki, kuru vidū ir atklāti 68 bijušie bandīti.

No 1149 cilvēkiem, kas atgriezušies Cēsu rajonā, 70% ir iekārtojušies uz dzīvi pašā Cēsu pilsētā.

Ventspilī un Ventspils rajonā no ieslodzījuma vietām un izsūtījuma atgriezušies 917 cilvēki, no tiem Ventspils rajonā dzīvo 401 cilvēks. Ventspils rajonā atgriezušos vidū atklāti 10 bijušie ārvalstnieki, 5 bijušie t.s. “Latviešu Centrālās padomes”² dalībnieki, 12 bijušie bandīti.

Liepājā un Liepājas rajonā uzskaitīti 835 no ieslodzījuma vietām un izsūtījuma atgriezušies cilvēki. To vidū atklāti 40 cilvēki – bijušie vācu izlūkošanas un pretizlūkošanas orgānu aģenti, vairāk nekā 20 cilvēku – bijušo nacionālistisko organizāciju – t.s. “Tēvijas Vanagu”, “Kursa” u.c. aktīvi dalībnieki.

Jelgavā un Jelgavas rajonā uzskaitīts 1300 atgriezušos cilvēku, viņu vidū atklāti 33 bijušie bruņoto bandu dalībnieki.

Ir fakti, ka daži, atgriezušies no ieslodzījuma vietām un izsūtījuma, mēģina izvairīties no VDK orgānu redzesloka, ilgstošu laiku dzīvo bez pieraksta pie saviem paziņām un radniekiem. [..]

Taču atgriezušos vidū ir daudz tādu personu, kuras palikušas padomju varai naidīgās pozīcijās, ir nodomājušas vai jau veic pretpadomju darbību. Ar šādiem mērķiem viņi atjauno savus bijušos noziedzīgos sakarus, mēģina izveidot sakarus ar kapitālistisko valstu pārstāvjiem un ar ārzemju latviešu nacionālistiskām organizācijām, bet daži atklāti veic pretpadomju agitāciju un izsaka draudus komunistiem un lieciniekiem, kas agrāk uzstājušies viņu prāvās. Atsevišķas personas no atgriezušos skaita, atrazdamās ieslodzījumā vai izsūtījumā, aktīvi veica pretpadomju darbību, veidoja tur nacionālistiskas organizācijas un grupas, no tām pazīstamas t.s. “Severnij sojuz borbi” [“Ziemeļu cīņas savienība”], “Latvietis” u.c.

Tā, piemēram, bijušais vācu armijas triecienvienības komandieris Laumanis un viņa domubiedri Zemzars, Macpāns un citi, kas atgriezušies 1955. gadā, izciešot sodu PSRS IeM Vorkutas nometnē, bija nelegālās pretpadomju organizācijas “Latvietis” dalībnieki, kas tur darbojās. Viņi izdeva pretpadomju žurnālu, lai latviešu vidū uzturētu nacionālu garu. Zemzars atveda no nometnes vienu no 26 viņu izdotajiem žurnāliem.

Pēc atgriešanās Latvijā Laumanis, Zemzars, Macpāns nepārtrauca cīņu ar padomju varu un turpināja nacionālās pagrīdes izveidošanas darbu. (Visi viņi 1957. gada martā arestēti.) [..]

Bijušie Latvijas Sociāldemokrātiskās partijas līderi – Menders F. J., Eliass K., Lorencs K. K., Bīlmanis R. D., Būmeisters K. J., Grēviņš V. J., Kaupiņš H. J., paliekot savās menševistiskajās politiskajās pozīcijās, pēc atgriešanās Rīgā atjaunoja sakarus savā starpā un sistemātiski satiekas. Viņi lolo nodomus atjaunot savu sociāldemokrātisko (menševistisko) darbību, bet tikai tai labvēlīgos apstākļos. Ar šo mērķi

tiek meklētas iespējas saņemt informāciju par latviešu sociāldemokrātu (menševiku) darbību ārzemēs.

Pašlaik minētie sociāldemokrātijas līderi no menševistiskām pozīcijām savā starpā apspriež Komunistiskās partijas un Padomju valdības veiktos pasākumus.

Tādiem noskaņojumiem, un konkrēti Lorenca, neapšaubāmi ir ietekme uz viņa dēla – Maskavas kinematogrāfijas institūta studenta Lorenca Viktora ideoloģisko pasaules uzskatu un rakstnieka darbību, kurš uzrakstīja apmelojošu, pēc būtības absolūti nacionālistisku scenāriju kinofilmam “Dzimtene, piedod”, kas ir noņemta no ražošanas.

Nopietna un kaitīga, bet atsevišķos gadījumos arī naidīga ietekme uz iedzīvotājiem un īpaši uz jaunatni ir mācītājiem, baznīcu darbiniekiem, sektantiem, kas atgriezušies no ieslodzījuma vietām. 1955.–1957. g. no ieslodzījuma vietām atgriezās 109 garīdznieki (katoļu garīdznieki, luterāņu mācītāji, pareizticīgo mācītāji, baptistu sludinātāji un citu baznīcas konfesiju personas), 28 bijušie aktīvie Vasarsvētku draudzes sektanti, 40 bijušie pagrīdes sektanti jehovieši. [..]

Daudzās vietās no ieslodzījuma un specnometinājuma atgriezušies amnestētie bijušie valsts noziedznieki, kulaki un citi naidīgi elementi, apmetoties uz dzīvi kolhozos, atklāti pauž neapmierinātību par savu stāvokli un visvisādos ceļos cenšas panākt agrāk piederošā īpašuma atgūšanu. Atsevišķi padomju orgānu darbinieki un kolhozu vadītāji, ejot viņu pavadā un brīžiem uzskatot, ka šādām personām padomju vara ir nepelnīti nodarījusi pāri, apmierina viņu bieži nepamatotās vajadzības, atdod atpakaļ viņu mājas, iedod mājlopus un sniedz citu palīdzību uz kolhoza rēķina, kaitējot kolhoznieku interesēm. Pēc tam daži, atgriezušies kolhozos, nestrādā, atļaujas izteikt draudus tiem padomju pilsoņiem, kas liek šķēršļus atdot zaudēto, nīrgājas par godīgiem kolhozniekiem, izdzīvo viņus no savām bijušajām mājām, kā arī izplata dažādas provokatīvas baumas par karu un šajā sakarā neizbēgamo padomju varas un kolhozu iekārtas likvidāciju Latvijā. [..]

Latv. PSR MP VDK orgāni veic pasākumus, lai novērstu to personu, kas atgriezušās no ieslodzījuma un izsūtījuma, pretpadomju darbību. 1957. gadā no šīs kategorijas personām bija arestēti 15 cilvēki. [..]

Par nenozīmīgām pretpadomju izpausmēm profilaktiskais darbs tika veikts ar daudzām šīs kategorijas personām. [..]

Latvijas PSR Ministru Padomes
Valsts drošības komitejas priekšsēdētājs
ģenerālmajors

Vēvers

¹ Sk. dok. nr. 57.

² Sk. dok. nr. 25. Dokumentā kļūda. Jābūt – Latvijas Centrālā padome.

Nr. 22

**Latvijas PSR Jaunjelgavas rajona padomes izpildkomitejas ziņojums
Latvijas PSR Ministru Padomes priekšsēdētāja vietniekam J. Ozoliņam
ar lūgumu dot norādījumus, lai bijušais kolhoznieks atgriežas kolhozā**

1954. gada 24. septembrī

Jaunjelgavas rajona izpildkomiteja ar savu 1954. g. 9. augusta rakstu nr. 1094 lūdza Jūsu palīdzību, lai Latvijas PSR Valsts apdrošināšanas pārvalde nekavējoši atbrīvotu pils. Vasiļūnu Brionu Andreja dēlu no darba Jaunjelgavas rajona Valsts apdrošināšanas inspekcijā un kā kolhoza “Mičuriniētis” kolhoznieku atgrieztu atpakaļ uz kolhozu “Mičuriniētis”, kā arī nosūtīt viņa darba grāmatiņu uz kolhozu “Mičuriniētis”, jo pēdējais no tā ir patvarīgi aizgājis.¹

Bet Latvijas PSR Valsts apdrošināšanas pārvalde ar savu 1954. gada 20. augusta rakstu nr. 1776 uz Latvijas PSR Ministru Padomes Lietu pārvaldes grupas priekšnieka b. Kubrakova 1954. gada 18. augusta rakstu nr. 4/9031 norāda, ka neesot nekāda pamata pils. Vasiļūnu B. A. atbrīvot no darba, jo pēc Jaunjelgavas rajona izpildkomitejā esošiem dokumentiem neesot pietiekoši pierādīts, ka pēdējais skaitās kolhoznieks.

Jaunjelgavas rajona izpildkomiteja Latvijas PSR Valsts apdrošināšanas pārvaldes rīcību uzskata kā nepareizu, jo pēc lietā esošiem dokumentiem, kā, piemēram, [pēc] pils. Vasiļūnes V. P. 1949. gada 18. marta lūguma pirms apvienošanas kolhoza “Tālava” valdei un kolhoza “Tālava” 1949. gada 18. marta biedru kopsapulces lēmuma (prot. nr. 10), ir redzams, ka pils. Vasiļūns B. A. ir uzņemts un skaitās kā kolhoznieks tagadējā kolhozā “Mičuriniētis”.

Izejot no augšminētā, Jaunjelgavas rajona izpildkomiteja atkārtoti lūdz Jūsu gādību, lai arī Latvijas PSR Valsts apdrošināšanas pārvalde pildītu Latvijas PSR Ministru Padomes 1953. gada 9. septembra lēmumu nr. 919 un nekavējoši atbrīvotu pils. Vasiļūnu B. A. no darba Jaunjelgavas rajona Valsts apdrošināšanas inspekcijā, atgriežot viņu atpakaļ uz kolhozu “Mičuriniētis”, kā arī viņa darba grāmatiņu nosūtīt kolhoza “Mičuriniētis” valdei.

Pielikumā: 1) Pils. Vasiļūnes Veras Pētera meitas, dzim. 1907. gada 3. jūlijā, dzīvo Birzgales pag. “Vaskos”, lūguma noraksts.²

2) Lauksaimniecības arteļa “Tālava” biedru kopsapulces protokola nr. 10 izraksts no 1949. gada 18. marta.³

Jaunjelgavas rajona izpildkomitejas
priekšsēdētājs:
Jaunjelgavas rajona izpildkomitejas
sekretārs:

Ž. Veldze

M. Grāvlejs

- ¹ 30. gadu sākumā, Padomju Savienībā sākoties vienlaidu kolektivizācijai, zemniekiem neizsniedza pasi, lai piesaistītu viņus kolhoziem. Bez pases bijušajā PSRS nebija iespējams mainīt dzīvesvietu, iekārtoties darbā, pierakstīties, kā arī ilgāku laiku uzturēties citā apvidū. Vienīgā iespēja kolhozniekiem izklūt no šīs dzimtbūtnieciskās atkarības bija parakstīt līgumu par darbu rūpniecības vai celtniecības uzņēmumā, kā arī jauniešiem neatgriezties mājās pēc dienesta armijā.

PSRS valdība neuzdrošinājās atņemt pases kolhozniekiem Baltijā, tai skaitā arī Latvijā. Taču pēc vienlaidu kolektivizācijas īstenošanas vietējās varas iestādes centās maksimāli ierobežot kolhoznieku izvēles iespējas, ko apliecina publicētais dokuments.

- ² Netiek publicēts.
- ³ Netiek publicēts.

III nodaļa

Pretestība – cīņa ar ieročiem un vārdu

Nr. 23

**Latvijas Komunistiskās (boļševiku) partijas
Centrālās komitejas biroja stingri slepenais lēmums
no īpašās mapes par pasākumiem cīņai
ar nacionāliem partizāniem**

1945. gada 28. maijā

В целях усиления борьбы с проявлением бандитизма в Латвийской ССР бюро ЦК КП(б) Латвии постановляет:

1. Организовать при военном отделе ЦК КП(б) Латвии в помощь органам НКВД отряд по борьбе с бандитизмом из состава бывших активных партизан в количестве 100 человек (список прилагается).¹

2. Утвердить: командиром отряда т. Лайвиньш (председатель Рижского Уисполкома), комиссаром отряда т. Ошкалн (секретарь Рижского Укома КП(б) Латвии).

3. Обязать командира отряда т. Лайвиньш и комиссара отряда т. Ошкалн в 5-ти дневный срок сформировать, вооружить и привести отряд в полную боевую готовность.

4. Обязать руководителей партийных и советских организаций в 3-х дневный срок откомандировать из предприятий и учреждений в распоряжение командования отряда лиц указанных в прилагаемом списке, сохранив за ними на время их пребывания в отряде занимаемую должность и полный оклад содержания.

5. Обязать Наркома Внутренних Дел ЛССР т. Эглит в 3-х дневный срок выделить для вооружения отряда по борьбе с бандитизмом, командованию отряда следующее вооружение и боеприпасы:

1. Автоматов	85 шт.
2. Ручных пулеметов «Дектерева»	15 – “ –
3. Ручных гранат РГД-42	300 – “ –
4. – “ – – “ – Ф-1	300 – “ –
5. Патроны ТТ	45000 – “ –
6. Патрон винтовочных русских	20000 – “ –
7. Безшумок	2 – “ –
8. Патрон к безшумкам	50 – “ –
9. Ракетниц	4 – “ –
10. Ракет белого цвета	100 – “ –
11. – “ – зеленого – “ –	25 – “ –
12. – “ – красного – “ –	25 – “ –

6. Обязать начальника автотранспортного Управления при СНК Латвийской ССР т. Зиле, в 3-х дневный срок подобрать и выделить в распоряжение командования отряда:

Автомашин грузовых	5 шт.
– “ – легковых «Вилис»	3 – “ –
– “ – мотоциклов	2 – “ –

и обеспечить бесперебойное снабжение автотранспорта горючим по заявкам командования отряда.

7. Обязать Наркома Торговли ЛССР т. Паэгле выделить командованию отряда 100 продовольственных пайков, начиная с 25 мая с.г., а также 100 комплектов обмундирования (обувь, гимнастерки, шаровары).

8. Обязать Наркома Финансов ЛССР т. Табакс изыскать денежные средства для покрытия расходов связанных с организацией, содержанием отряда по борьбе с бандитизмом на время его оперативных действий.

9. Обязать Наркома Здравоохранения ЛССР т. Америк подобрать и прикомандировать к отряду для медицинского обслуживания личного состава отряда – 1 врача и 2-х фельдшеров с необходимым запасом медикаментов.

10. Зав. Финхозсектором ЦК КП(б) Латвии т. Комиссарову представить в распоряжение командования отряда на время его формирования соответствующее помещение для общежития.

Секретарь ЦК КП(б)

Латвии

Я. Калнберзин

LVA PA, 101. f., 7. apr., 31. a l., 12., 13. lp.

Tulkojums no krievu valodas.

Lai pastiprinātu cīņu ar bandītisma izpausmēm Latvijas PSR, Latvijas K(b)P CK birojs nolēmis:

1. Organizēt Latvijas K(b)P CK militārajā nodaļā vienību no bijušajiem aktīvajiem partizāniem 100 cilvēku sastāvā palīdzībai IeTK orgāniem cīņai ar bandītismu (saraksts pievienots).¹

2. Apstiprināt: par vienības komandieri b. Laiviņu (Rīgas apriņķa izpildkomitejas priekšsēdētājs), par vienības komisāru b. Oškalnu (Latvijas K(b)P Rīgas apriņķa komitejas sekretārs).

3. Uzdot vienības komandierim b. Laiviņam un vienības komisāram b. Oškalnam 5 dienu laikā saformēt, apbruņot un savest vienību pilnā kaujas gatavībā.

4. Partijas un padomju organizāciju vadītājiem uzdot 3 dienu laikā vienības pavēlniecības rīcībā komandēt no uzņēmumiem un iestādēm pievienotajā sarakstā norādītās personas, viņu atrašanās laikā vienībā saglabājot tiem ieņemamo amatu un pilnu atalgojumu.

5. LPSR iekšlietu tautas komisāram b. Eglītim uzdot 3 dienu laikā vienības cīņai ar bandītismu apbruņošanai tās pavēlniecībai piešķirt šādu bruņojumu un munīciju:

1. Automātus	85 gab.
2. "Dektereva" rokas ložmetējus	15 – " –
3. Rokasgranātas RGD-42	300 – " –
4. – " – F-1	300 – " –
5. TT patronas	45 000 – " –
6. Krievu šauteņu patronas	20 000 – " –
7. Beztrokšņa ieročus	2 – " –
8. Patronas beztrokšņa ieročiem	50 – " –
9. Raķēšpistoles	4 – " –
10. Raķetes baltā krāsā	100 – " –
11. – " – zaļā – " –	25 – " –
12. – " – sarkanā – " –	25 – " –

6. Latvijas PSR TKP Autotransporta pārvaldes priekšniekam b. Zīlem uzdot 3 dienu laikā izraudzīties un piešķirt vienības komandējošā sastāva rīcībā

kravas automašīnas	5 gab.
vieglās – " – " Vilis"	3 – " –
motociklus	2 – " –

un nodrošināt nepārtrauktu autotransporta apgādi ar degvielu pēc vienības pavēlniecības pieprasījuma.

7. LPSR tirdzniecības tautas komisāram b. Paeglem uzdot vienības pavēlniecībai izdalīt 100 pārtikas devas, sākot ar š.g. 25. maiju, kā arī 100 ietērpa komplektus (apavi, formas virskrekli, bikses).

8. LPSR finansu tautas komisāram b. Tabakam atrast naudas līdzekļus, lai segtu ar vienības cīņai ar bandītismu organizāciju un uzturēšanu saistītos izdevumus tās operatīvās darbības laikā.

9. LPSR Veselības aizsardzības tautas komisāram b. Amerikam uzdot izraudzīties un piekomandēt vienībai tās personālsastāva medicīniskajai apkalpošanai 1 ārstu un 2 feldšerus ar nepieciešamo medikamentu krājumu.

10. Latvijas K(b)P CK Finansu un saimniecības sektora vad. b. Komisarovam nodot vienības pavēlniecības rīcībā uz tās formēšanas laiku atbilstošas telpas kopmītnei.

Latvijas K(b)P CK sekretārs

J. Kalnbērziņš

¹ *Netiek publicēts.*

Nr. 24

Latvijas Komunistiskās (boļševiku) partijas Centrālās komitejas biroja stingri slepenais lēmums no īpašās mapes par papildpasākumiem cīņai ar nacionāliem partizāniem un iznīcinātāju bataljonu nostiprināšanu

1945. gada 16. jūnijā

Бюро ЦК КП(б) Латвии считает совершенно неудовлетворительным руководство истребительными батальонами со стороны органов НКВД, Укомов Партии и Уисполкомов.

Решения бюро ЦК КП(б) Латвии от 28 декабря 1944 года и 16 апреля 1945 года¹ не выполнены и состояние истребительных батальонов на сегодняшний день совершенно неудовлетворительное.

Несмотря на серьезную обстановку в уездах, пораженных бандитизмом (Абренском, Лудзенском, Резекненском, Даугавпилсском, Илукстском, Мадонском, Екабпилсском, Цесисском и Рижском), Укомы партии и их первые секретари, Уисполкомы и их председатели, начальники уездных отделов НКВД и НКГБ не хотят понять, что истребительные батальоны являются основной вооруженной силой для борьбы с бандитизмом в этих уездах.

В результате недооценки роли истребительных батальонов боевая подготовка и политическая учеба бойцов истребительных батальонов в большинстве не проводится.

В целях решительного улучшения руководства истребительными батальонами, повышения их организованности и боеспособности Центральный Комитет Коммунистической Партии (большевиков) Латвии постановляет:

1. Создать в уездах в помощь уездным отделам НКВД по руководству истребительными батальонами штабы в составе: первого секретаря Укома КП(б) Латвии, начальника уездного отдела НКВД, председателя уездного исполкома и командира истребительного батальона уезда.

В волостях, пораженных бандитизмом, создать волостные штабы в составе председателя Волисполкома, парторганизатора волости и волостного начальника или Уполномоченного НКВД, возложив на них руководство боевой и политической подготовкой истребительных батальонов.

2. Обязать НКВД Латвийской ССР (т. Эглит):

а) ввести с 20 июня 1945 года на местах следующую структуру построения истребительных батальонов: батальон должен иметь в своем составе от 500 до 1500 человек бойцов и не менее 3 чел. – платного офицерского состава; батальон организуется один на уезд, с нахождением бойцов по волостям и сельсоветам; батальон имеет роты на группу волостей (объединяющие 2–5 волостей); в составе роты должно быть от 100 до 200 бойцов; в волостях иметь взводы от 20 до 50 человек и отделения в сельсоветах в составе от 5 до 15 человек;

б) немедленно ввести строгий учет расхода боеприпасов, всемерно борясь с тем, чтобы оружие и боеприпасы не попадали в руки бандитствующим элементам.

Не проверенным бойцам истребительных батальонов оружие в руки не выдавать.

в) в волостях, где имеет место бандитизм, для подразделений истребительных батальонов ввести казарменное положение;

г) в декадный срок разослать на места разработанные НКВД указания о методах борьбы и ведении боя с бандгруппами;

д) представить к 20 июня 1945 года штабу при ЦК КП(б) Латвии подробные характеристики истребительных батальонов, в разрезе каждой волости.

3. Принять к сведению заявление Наркома Внутренних Дел Латвийской ССР тов. Эглит, что в уезды направлено необходимое количество оружия и боеприпасов и что в ближайшие дни будет полностью удовлетворена потребность в вооружении.

4. Обязать НКВД Латвийской ССР (т. Эглит) и секретарей Укомов партии немедленно еще раз пересмотреть весь личный состав истребительных батальонов, довести их до необходимой численности, назначить командиров и заместителей командиров по политической части, а также отобрать из числа советско-партийного актива лучших людей и направить их для руководства в истребительные батальоны.

5. Обязать Укомы партии обеспечить политическое руководство и воспитание бойцов истребительных батальонов, используя для этой цели всех партторгов волостей.

6. Обязать Госплан при СНК ЛССР (т. Деглав), Управление Автотранспорта при СНК Латвийской ССР (т. Зиле) выделить не позднее 20 июня 1945 г. для истребительных батальонов 18 грузовых автомашин из числа трофейных.

7. Обязать Госплан при СНК ЛССР (т. Деглав) немедленно отпустить НКВД Латвийской ССР на июнь–июль с.г. 6 тонн бензина.

8. Обязать Наркомторг Латвийской ССР (т. Паэгле) выдать НКВД Латвийской ССР для истребительных батальонов:

а) табаку 100 кг., б) мыла 1000 кг., в) консервов 2000 банок и г) пайков на личный состав батальонов по заявке НКВД Латвийской ССР.

9. Обязать Наркомфин Латвийской ССР (т. Табакс) выделить и отпустить НКВД Латвийской ССР на расходы по содержанию истребительных батальонов на июнь—июль 1945 г. 3,5 миллион рублей из средств местного бюджета.

10. Обязать председателей городских и уездных исполнительных комитетов освободить семьи бойцов истребительных батальонов от разного рода мобилизаций и трудповинностей.

11. Обязать Военного Комиссара Латвийской ССР т. Малаховского в 3-х дневный срок направить в распоряжение НКВД Латвийской ССР 20 человек боевых офицеров для назначения их командирами истребительных батальонов и начальниками штабов.

12. Обязать указанные штабы истребительных батальонов без задержки оформлять и представлять Наркомату НКВД материалы для назначения пенсий семьям погибших бойцов истребительных батальонов.

13. Контроль за выполнением настоящего постановления возложить на штаб при ЦК КП(б) Латвии.

Секретарь ЦК КП(б) Латвии

Калнберзин

LVA PA, 101. f., 7. apr., 31. a l., 23., 24. lp.

Tulkojums no krievu valodas.

Latvijas K(b)P CK birojs uzskata par pilnīgi neapmierinošu iznīcinātāju bataljonu vadīšanu, ko veic IeTK orgāni, partijas apriņķu komitejas un apriņķu izpildkomitejas.

Latvijas K(b)P CK biroja 1944. gada 28. decembra un 1945. gada 16. aprīļa lēmumi¹ nav izpildīti, un iznīcinātāju bataljonu stāvoklis pašreiz ir pilnīgi neapmierinošs.

Neraugoties uz nopietno stāvokli apriņķos, ko aptvēris bandītisms (Abrenes, Ludzas, Rēzeknes, Daugavpils, Ilūkstes, Madonas, Jēkabpils, Cēsu un Rīgas), partijas apriņķu komitejas un to pirmie sekretāri, apriņķu izpildkomitejas un to priekšsēdētāji, IeTK un VDTK apriņķu nodaļu priekšnieki negrib saprast, ka iznīcinātāju bataljoni ir galvenais bruņotais spēks cīņai ar bandītismu šajos apriņķos.

Iznīcinātāju bataljonu lomas nenovērtēšanas dēļ iznīcinātāju bataljonu cīnītāju kaujas apmācība un politiskās mācības vairākumā gadījumu nenotiek.

Lai krasi uzlabotu iznīcinātāju bataljonu vadīšanu, paaugstinātu to organizētību un kaujasspējas, Latvijas Komunistiskās (boļševiku) partijas Centrālā komiteja nolēmj:

1. Lai palīdzētu IeTK apriņķu nodaļām vadīt iznīcinātāju bataljonus, izveidot apriņķos štābus šādā sastāvā: Latvijas K(b)P apriņķa komitejas pirmais sekretārs, IeTK apriņķa nodaļas priekšnieks, apriņķa izpildkomitejas priekšsēdētājs un apriņķa iznīcinātāju bataljona komandieris.

Pagastos, kurus pārņēmis bandītisms, izveidot pagasta štābu pagasta izpildkomitejas priekšsēdētāja, pagasta partorga un IeTK pagasta priekšnieka vai pilnvarotā sastāvā, uzdodot viņiem iznīcinātāju bataljonu kaujas un politiskās apmācības vadīšanu.

2. Uzdot Latvijas PSR IeTK (b. Eglītis):

a) no 1945. gada 20. jūnija ieviest uz vietām šādu iznīcinātāju bataljona uzbūves struktūru: bataljona sastāvā jābūt no 500 līdz 1500 cīnītājiem un ne mazāk kā 3 cilvēkotam virsnieku sastāvam; apriņķī tiek organizēts viens bataljons, cīnītājiem atrodas pagastos un ciemu padomēs; bataljonā pastāv rotas katrai pagastu grupai (apvienojot 2–5 pagastus); rotas sastāvā jābūt no 100 līdz 200 cīnītājiem; pagastos jābūt vadiem ar 20–50 cilvēkiem un ciemu padomēs – nodaļām no 5 līdz 15 cilvēkiem sastāvā;

b) nekavējoties ieviest munīcijas izlietojuma stingru uzskaiti, ar visiem līdzekļiem cīnoties pret to, lai ieroči un munīcija nenonāk bandītisko elementu rokās.

Nepārbaudītiem iznīcinātāju bataljonu cīnītājiem ieročus neizsniegt;

c) pagastos, kur pastāv bandītisms, iznīcinātāju bataljona apakšvienībām noteikt kazarmu stāvokli;

d) desmit dienu laikā izsūtīt uz vietām IeTK izstrādātos norādījumus par metodēm cīņai un kaujas vadīšanai ar bandītu grupām;

e) līdz 1945. gada 20. jūnijam Latvijas K(b)P CK štābam iesniegt detalizētus iznīcinātāju bataljonu raksturojumus katra pagasta griezumā.

3. Pieņemt zināšanai Latvijas PSR iekšlietu tautas komisāra biedra Eglīša paziņojumu, ka apriņķiem nosūtīts nepieciešamais ieroču un munīcijas daudzums un ka tuvākajās dienās pieprasījums pēc bruņojuma tiks apmierināts pilnībā.

4. Uzdot Latvijas PSR IeTK (b. Eglītis) un partijas apriņķu komiteju sekretāriem nekavējoties vēlreiz pārskatīt visu iznīcinātāju bataljonu personālsastāvu, sasniegt to vajadzīgo skaitu, nozīmēt komandierus un komandieru vietniekus politiskajā darbā, kā arī atlasīt labākos cilvēkus no padomju un partijas aktīva vidus un nosūtīt viņus iznīcinātāju bataljonu vadīšanai.

5. Partijas apriņķu komitejām uzdot nodrošināt iznīcinātāju bataljonu cīnītāju politisko vadīšanu un audzināšanu, šim mērķim izmantojot visus pagastu partorgus.

6. LPSR TKP Valsts plāna komitejai (b. Deglavs) un Latvijas PSR TKP Auto-transporta pārvaldei (b. Zīle) ne vēlāk kā 1945. g. 20. jūnijā piešķirt iznīcinātāju bataljoniem 18 kravas automašīnas no trofejām.

7. LPSR TKP Valsts plāna komitejai (b. Deglavs) uzdot nekavējoties Latvijas PSR IeTK piešķirt š.g. jūnijā – jūlijā 6 tonnas benzīna.

8. Latvijas PSR Tirdzniecības tautas komisariātam (b. Paegle) uzdot izsniegt Latvijas PSR IeTK iznīcinātāju bataljoniem:

a) 100 kg tabakas, b) 1000 kg ziepju, c) 2000 kārbu konservu un d) uzturdevas bataljona personālsastāvam pēc Latvijas PSR IeTK pieprasījuma.

9. Latvijas PSR Finansu tautas komisariātam (b. Tabaks) uzdot izdalīt un nodot Latvijas PSR IeTK iznīcinātāju bataljonu uzturēšanas izdevumiem 1945. g. jūnijā – jūlijā 3, 5 miljonus rubļu no vietējā budžeta līdzekļiem.

10. Pilsētu un apriņķu izpildkomiteju priekšsēdētājiem uzdot atbrīvot iznīcinātāju bataljonu cīnītāju ģimenes no dažāda veida mobilizācijām un darba klausībām.

11. Latvijas PSR kara komisāram b. Malahovskim uzdot 3 dienu laikā nosūtīt Latvijas PSR IeTK rīcībā 20 kaujas virsniekus, lai viņus nozīmētu par iznīcinātāju bataljonu komandieriem un štābu priekšniekiem.

12. Norādītajiem iznīcinātāju bataljonu štābiem uzdot bez kavēšanās noformēt un iesniegt IeTK materiālus par pensiju piešķiršanu iznīcinātāju bataljonu kritušo cīnītāju ģimenēm.

13. Šī lēmuma izpildes kontroli uzdot Latvijas K(b)P CK štābam.

Latvijas K(b)P CK sekretārs

Kalnberziņš

¹ Šie lēmumi noteica iznīcinātāju bataljonu izveidošanu Latgales, Vidzemes un Kurzemes apriņķos (pagastos darbojās apriņķa bataljona vadi), kā arī šo vienību komplektēšanas principus (partijas, komjaunatnes un bezpartejiskie aktīvisti) un mērķi (galvenokārt cīņa ar nacionālajiem partizāniem). Iznīcinātāju bataljoni Latvijā pastāvēja līdz 1953. gadam, to sastāvā bija vairāk nekā 10 tūkstoši cilvēku.

Nr. 25

Izvilks no Latvijas PSR Valsts drošības tautas komisariāta apsūdzētā A. Klibiķa¹ pratināšanas protokola par Latvijas Centrālās padomes darbības mērķiem

1945. gada 7. decembrī

Допрос начат – 10 ч. 25 мин., окончен – 15 ч. 10 м.

Переводчик следотдела НКГБ ЛССР т. Крауиетис об ответственности по статье 95 УК РСФСР, за неправильный перевод, предупрежден. [...]

Вопрос: Какую цель и задачи ставит перед собой организация «Латвийский центральный совет»²?

Ответ: Насколько я знаю и понимаю наша организация «Латвийский центральный совет», не признавая советской Латвии, ставит перед собой цель создание самостоятельной, независимой Латвии. Для достижения указанной мною цели «ЛЦС» стремится в своей практической деятельности объединить и руководить всеми бандгруппами и различными антисоветскими организациями, существующими нелегально на территории Латвии. «ЛЦС» ведет националистическую, антисоветскую пропаганду за создание независимой Латвии, причем как в Латвии, так и за границей. Все показанное мною выше о целях и задачах организации «ЛЦС» мне стало известно по ряду откровенных бесед, имевшихся у меня с Межакс и Андерсон.³

Вопрос: Сейчас Вы лично отказались от убеждения необходимости борьбы за «самостоятельную» Латвию?

Ответ: Нет. Я считаю до сих пор, что латышскому народу нужна независимая, самостоятельная Латвия. В части необходимости продолжения борьбы за самостоятельную Латвию считаю, что я сам, находясь в изоляции, вести ее не могу, но наша организация «ЛЦС», поскольку она в настоящий период имеет благоприятные перспективы для достижения своей цели, поэтому «ЛЦС» должна продолжать борьбу за независимую Латвию.

Записано в протокол с моих слов правильно, с русского языка мне переведено на латышский язык, что своей подписью подтверждаю – А. Клибикис.

Допросил сотрудник следотдела НКГБ ЛССР старший лейтенант – Денисов. [...]

LVA, 1986. f., 1. apr., 99. l., 3. sēj., 38., 39. lp. Rokraksts.

Tulkojums no krievu valodas.

Pratināšana uzsākta – 10.25, pabeigta – 15.10.

LPSR VDTK izmeklēšanas daļas tulks b. Kraujietis brīdināts par atbildību par nepareizu tulkojumu saskaņā ar KPFSR KK 95. p. [...]

Jautājums: Kādu mērķi un uzdevumus sev izvirza organizācija “Latvijas Centrālā padome”²?

Atbilde: Cik es zinu un izprotu, mūsu organizācija “Latvijas Centrālā padome”, neatzīstot Padomju Latviju, izvirza sev mērķi – patstāvīgas, neatkarīgas Latvijas radīšanu. Manis norādītā mērķa sasniegšanai “LCP” cenšas savā praktiskajā darbībā apvienot un vadīt visas band[ītiskās] grupas un dažādas pretpadomju organizācijas, kas nelegāli eksistē Latvijas teritorijā. “LCP” veic nacionālistisku, pretpadomju propagandu par neatkarīgas Latvijas radīšanu, turklāt kā Latvijā, tā arī ārzemēs. Viss manis norādītais par “LCP” organizācijas mērķiem un uzdevumiem man kļuva zināms no vairākām atklātām sarunām ar Mežaku un Andersonu.³

Jautājums: Vai tagad jūs personiski atsakāties no pārliecības par cīņas nepieciešamību par “neatkarīgu” Latviju?

Atbilde: Nē. Es līdz šim brīdim uzskatu, ka latviešu tautai vajadzīga neatkarīga, patstāvīga Latvija. Attiecībā uz nepieciešamību turpināt cīņu par neatkarīgu Latviju uzskatu, ka es pats, atrodoties izolācijā, nevaru to darīt, bet mūsu “LCP” organizācijai pašreizējā periodā ir labvēlīgas perspektīvas mērķa sasniegšanai, tāpēc “LCP” jāturpina cīņa par neatkarīgu Latviju.

Protokols pierakstīts pēc maniem vārdiem pareizi, no krievu valodas man pārtulkots latviski, ko apliecinu ar savu parakstu – A. Klibiķis

Nopratināja LPSR VDTK izmeklēšanas daļas līdzstrādnieks
vecākais leitnants – Денисовs [...]

¹ Albertu Klibiķi (dz. 1913. g.) arestēja 1945. gada 31. oktobrī. LPSR IeM karaspēka Kara tribunāls tiesāja viņu 1946. gada 16. maijā un piesprieda 25 gadus labošanas darba nometnēs (LVA, 1986. f., 1. apr., 99. l., 7. sēj., 367.–375. lp.).

² 1941. gada nogalē Latvijā sāka stihiski veidoties nacionālās pretestības kustības grupas, kuras parasti ātri tika iznīcinātas. Par vienotu nacionālās pretestības centru centās kļūt Latvijas Centrālā padome (LCP), ko 1943. gada 13. augustā nodibināja pirmskara Latvijas pēdējās Saeimas četru lielāko politisko partiju pārstāvji. Kustības pirmais priekšsēdis bija Konstantīns Čakste. LCP sevi uzskatīja par vienīgo demokrātisko nacionālās pretestības kustību, kam okupācijas apstākļos būtu tiesības pārstāvēt visu latviešu tautu saskaņā ar Latvijas brīvvalsts Satversmi un likumiem. LCP uzturēja ciešus sakarus ar līdzīga rakstura organizācijām Lietuvā un Igaunijā, informēja Rietumvalstis par nacistu pastrādātajiem kara noziegumiem un veiktajiem militārajiem pasākumiem Latvijas teritorijā.

Lielu triecienu LCP darbībai deva SD veiktie aresti 1944. gada aprīlī. Tika apcietināts K. Čakste un daudzi citi LCP dalībnieki. Viņus ievietoja koncentrācijas nometnē. K. Čakste gāja bojā ieslodzījumā Vācijā 1945. gada sākumā.

Vislielāko darbu LCP paveica bēgļu laivu organizēšanā uz Zviedriju no 1944. gada vasaras līdz kara beigām, pārceļot pāri Baltijas jūrai vairākus tūkstošus cilvēku, kuri bēga no abām okupācijas varām.

Par LCP militāro spēku var uzskatīt 1944. gada vasarā izveidoto ģenerāļa Jāņa Kureļa 1800 vīru lielo grupu, kas bija iecerēta kā nacionālās atbrīvošanās armijas pamatkodols, ja par šādu armiju neizdosot pārvērst Latviešu leģionu. 1944. gada novembrī un decembrī vācu spēki veica operācijas pret "kureļiešiem", kā rezultātā viņi tika iznīcināti vai izklādināti. Septiņus "kureļiešu" štāba virsniekus vācieši notiesāja un nošāva, daudzus karavīrus nosūtīja uz koncentrācijas nometnēm Vācijā.

³ Sk. dok. nr. 26.

Nr. 26

No Latvijas PSR Iekšlietu ministrijas karaspēka Kara tribunāla sprieduma Latvijas Centrālās padomes¹ dalībnieka Eduarda Andersona lietā

1946. gada 28. augustā

Приговор 1339

Именем Союза Советских Социалистических Республик

1946 года, августа 28 дня Военный Трибунал войск МВД Латвийской ССР в закрытом судебном заседании, в гор. Риге, в расположении Военного Трибунала. В составе: Председательствующего – Капитана юстиции Синицкого, членов: ст. л-та Борунова и младш. л-та Зоремба, при секретаре – младш. л-те юстиции Филипповой, с участием штатного переводчика – Хасана.

Рассмотрев дело № 2590 по обвинению: Андерсон Эдуарда Эрнестовича, 1919 г. рождения, уроженца ус. Буки Ансинской волости, Вентспилского уезда,

Латвийской ССР, латыша, гр-на СССР, служащего, до ареста проживавшего нелегально, со средним образованием, беспартийного, холостого, несудимого, в Красной Армии не служившего, – [...]

установил:

В период оккупации немецкими войсками территории Латв. ССР – в 1943 г. лидерами бывших буржуазных партии Латвии была создана нелегальная националистическая организация «Латвийский центральный совет» – «ЛЦС», центральный штаб которого находится в одном из иностранных государств.

Эта организация ставила своей целью – восстановление в Латвии буржуазного строя с помощью других империалистических государств.

В осуществлении своих целей «ЛЦС» из-за границы направлял своих членов, агентов и шпионов для организационной работы, т.е. вербовки и вовлечения в эту организацию членов из антисоветского элемента.

Кроме того «Латвийский центральный совет» осуществлял руководство по организации бандитских формирований на территории Латвии и давал руководящие указания в оперативной деятельности этих бандформирований, т.е. являлся руководящим центром.

Подсудимый – Андерсон, будучи враждебно настроенным к Советскому Строю, находясь за границей в одном из иностранных государств, в 1943 г. вступил в члены «ЛЦС» и до момента ареста выполнял важные задания оперативного характера – центра.

Андерсон в 1944–1945 г. неоднократно перебрасывался и направлялся из заграницы «ЛЦС» в Латвию, доставлял секретные указания от руководства «ЛЦС», радио-приемники, радио-передатчики, устанавливал связи с членами «ЛЦС» в г. Риге и других городах Латв. ССР, занимался вербовкой в члены «ЛЦС», собирал сведения шпионского характера и передавал за границу «ЛЦС».

В октябре 1945 г. под руководством подсудимого Андерсон в г. Риге с членами «ЛЦС» было проведено совещание, на котором было решено:

- 1) Организовать издание нелегальной газеты в Латвии от имени «ЛЦС».
- 2) Установить связи с бандформированиями на территории Латвии и радиосвязь с центром «ЛЦС».
- 3) Производить сбор шпионских сведений и другие вопросы, связанные с руководством бандформировании.

После этого совещания Андерсон, находясь в нелегальном положении в г. Риге и в Курляндии, написал ряд статей явно антисоветского содержания для помещения их в газету; собирал сведения шпионского характера, которые подготавливал и намеревался отправить за границу «ЛЦС». [...]

На основании изложенного ВТ признал виновными Андерсон и Самсон в преступлении, предусмотренном ст. ст. 58-1 «а», 58-11 УК РСФСР и руководствуясь ст. ст. 319-320 УПК РСФСР, –

приговорил

Андерсон Эдуарда Эрнестовича на основании ст. 58-1 «а» УК РСФСР подвергнуть высшей мере наказания – расстрелу, с конфискацией всего лично принадлежащего имущества. [...]

Приговор может быть обжалован в кассационном порядке в ВК Верховного Суда СССР в 72 часов. срок с момента вручения выписки из приговора осужденным, через ВТ, вынесший приговор.

Подлинный за надлежащими подписями.

Копия верна: председательствующий по делу:
Капитан юстиции

Синицкий

LVA, 1986. f., 1. apr., 28636. l., 2. sēj., 80., 81. lp. Apstiprināta kopija.

Tulkojums no krievu valodas.

Spriedums 1339

Padomju Sociālistisko Republiku Savienības vārdā

1946. gada 28. augustā Latvijas PSR IeM karaspēka Kara tribunāls slēgtā tiesas sēdē Rīgas pils. Kara tribunāla izvietojumā. Sastāvs: priekšsēdētājs – justīcijas kapteinis Siņickis, locekļi – vec[ākais] I[eitnan]ts Borunovs un jaun[ākais] I[eitnan]ts Zoremba, sekretāre – justīcijas jaun[ākā] I[eitnan]te Fiļipova, ar štata tulka Hasana piedalīšanos.

Izskatot lietu nr. 2590 apsūdzībā pret Andersonu Eduardu Ernesta dēlu, dzimušu 1919. g. Latvijas PSR Ventspils apriņķa Ances pagasta Buku mājās, latvieti, PSRS pilsoni, kalpotāju, līdz arestam dzīvojošu nelegāli, ar vidējo izglītību, bezpartijisku, neprecējušos, netiesātu, Sarkanajā armijā nedienējušu [...]

noskaidroja.

Laika periodā, kad Latv. PSR teritoriju okupēja vācu karaspēks, Latvijas bijušo buržuāzisko partiju līderi 1943. g. nodibināja nelegālu nacionālistisku organizāciju “Latvijas Centrālo padomi” – “LCP”, kuras centrālais štābs atrodas vienā no ārvalstīm.

Šī organizācija sev par mērķi izvirzīja buržuāziskās iekārtas atjaunošanu Latvijā ar citu imperiālistisko valstu palīdzību.

Lai īstenotu savus mērķus, “LCP” iesūtīja no ārzemēm savus biedrus, aģentus un spiegos organizatoriskā darba veikšanai, t.i., vervēšanai un jaunu biedru iesaistīšanai šajā organizācijā no pretpadomju elementu vidus.

Bez tam “Latvijas Centrālā padome” vadīja bandītisko formējumu organizēšanu Latvijas teritorijā un deva vadošus norādījumus šo bandītisko formējumu operatīvajā darbībā, tātad bija vadošais centrs.

Tiesājamais Andersons, būdams naidīgi noskaņots pret padomju iekārtu, atrazdamies aiz robežas kādā ārvalstī, 1943. g. iestājās "LCP" un līdz pat aresta brīdim izpildīja svarīgus operatīva rakstura centra uzdevumus.

1944.–1945. g. Andersons vairākkārt tika iesūtīts Latvijā, nogādāja "LCP" vadības slepenus norādījumus, radiouztvērējus, radioraidītājus, nodibināja sakarus ar "LCP" biedriem Rīgā un citās Latv. PSR pilsētās, nodarbojās ar biedru vervēšanu "LCP", vāca spiegošanas rakstura ziņas un nodeva tās "LCP" aiz robežām.

1945. g. oktobrī tiesājamā Andersona vadībā Rīgā tika noturēta apspriede ar "LCP" biedriem, kurā nolēma:

- 1) Organizēt nelegālas avīzes izdošanu Latvijā "LCP" vārdā.
- 2) Nodibināt sakarus ar bandītiskajiem formējumiem Latvijas teritorijā un radio-sakarus ar "LCP" centru.
- 3) Veikt spiegošanas rakstura ziņu vākšanu un citu ar bandītisko formējumu vadīšanu saistītu jautājumu risināšanu.

Pēc šīs apspriedes Andersons, atrazdamies nelegālā stāvoklī Rīgā un Kurzemē, uzrakstīja daudzus atklāta pretpadomju satura rakstus publicēšanai avīzē, vāca spiegošanas rakstura ziņas, ko sagatavoja, lai nosūtītu "LCP" aiz robežām. [..]

Pamatojoties uz izklāstīto, KT atzina Andersonu un Samsonu par vainīgu pēc KPFSR KK 58.–1.a p., 58.–11. p. un KPFSR KPK 319., 320. p.,

nosprīda

Andersonu Eduardu Ernesta dēlu, pamatojoties uz KPFSR KK 58.–1.a p. sodīt ar augstāko soda mēru – nošaušanu, konfiscējot visu viņam personiski piederošo īpašumu. [..]

Spriedums var tikt pārsūdzēts kasācijas kārtībā PSRS Augstākās tiesas K[ara] k[olēģijā] 72 stundu laikā, skaitot no brīža, kad notiesātajiem izsniegts izraksts no sprieduma caur KT, kas šo spriedumu sagatavojis.

Origināls attiecīgi parakstīts.

Kopija pareiza: lietas izskatīšanas priekšsēdētājs
justīcijas kapteinis

Siņickis

¹ Pēc nacistiskās Vācijas kapitulācijas LCP turpināja darboties pagrīdē Latvijas teritorijā. LCP centrs pēc kara atradās Zviedrijā, bet tās grupas Voldemāra Mežaka vadībā darbojās Rīgā un ostas pilsētā Ventspilī. LCP neveica bruņotas akcijas pret padomju varu, bet ieturēja nogaidošu taktiku, gaidot t. s. x stundu, kad mainīsies starptautiskā situācija un Rietumvalstis palīdzēs atjaunot Latvijas neatkarību.

Daudzi LCP dalībnieki tika arestēti jau pirmajos otrās padomju okupācijas mēnešos. 1945. gada rudenī arestēja arī LCP grupu, kas no Zviedrijas nelegāli atbrauca uz Latviju, lai aktivizētu organizācijas darbību un atjaunotu pēc kara pārtrūkušos radiosakarus. Tūlīt sekoja visu Latvijā eksistējošo grupu iznīcināšana. Atsevišķi LCP dalībnieki no represijām izvairījās, bet kā organizācija LCP Latvijā beidza pastāvēt.

Diviem LCP dalībniekiem okupētajā Latvijā pēc kara tika piespriests un izpildīts nāves sods. Dokumentā minētais E. Andersons ir viens no viņiem.

Nr. 27

Brīvās tēvzemes apvienības, Latvijas nacionālo partizānu apvienības, strādnieku, zemnieku un intelīģences pārstāvju memorands Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidija priekšsēdētājam prof. Dr. A. Kirhenšteinam, Latvijas PSR Ministru Padomes priekšsēdētājam V. Lācim un Latvijas Komunistiskās (boļševiku) partijas CK sekretāram J. Kalnbērziņam ar prasībām izbeigt teroru pret Latvijas iedzīvotājiem un sarīkot brīvu tautas nobalsošanu

1946. gada 8. augustā

Pēc Latvijas okupācijas 1940. gada 17. jūnijā un tās pasludināšanas par padomju sociālistisko republiku pieņemtais Saeimas lēmums lūgt PSRS Augstāko Padomi uzņemt Latvijas PSR PSRS sastāvā ir nelikumīgs, jo neatbilst starptautiskajām tiesībām, kuras ar likuma spēku atzina Hāgas konvencija 1940. gadā, un neatbilst ar tautas balsošanu 1922. gadā pieņemtajam valsts pamatlikumam, kurš paredz tāda veida lēmumu kā valsts pārņemšana, valsts formas izmaiņa vai pievienošana citai valstij stāšanos likuma spēkā tikai tautas balsošanā ar noteiktu balsu vairākumu, pie tam balsošanai jābūt brīvai, bez okupācijas karaspēka klātbūtnes. Visa pasaule zina, ka tas netika darīts. Tādējādi Latvijas pievienošana PSRS bija nelikumīga, rupjš starptautisko tiesību un valsts pamatlikuma pārkāpums. Arī pēc Apvienoto Nāciju 1945. gadā pieņemtās hartas, kura atkal atzīst un apstiprina, ka jebkuras lielas vai mazas tautas likteni nosaka šīs tautas griba, izteikta brīvās, vienlīdzīgās, tiešās un aizklātās vēlēšanās, minētais vardarbības akts ir nelikumīgs. Tāpat visa pasaule zina, ka 1941. g. 11. aprīlī¹ un 1946. g. 10. februārī Latvijas un citu Baltijas valstu teritorijā notikušās PSRS vēlēšanas bija nelikumīgas, t.i., šeit tautas brīva griba zem NKVD terora un ieročiem un Sarkanās armijas bija piespiesta un melīga. Krimas konferencē 1944. g. atzītie Atlantijas hartas² principi, tāpat kā Apvienoto Nāciju harta,³ norāda, ka katrai tautai ir tiesības izteikt savu gribu un vēlēšanos pēc demokrātiskiem principiem. Tāpat katrai politiskai grupai un pilsonim minētie un deklarētie principi garantē brīvi izteikt savus politiskos uzskatus, pie tam bez spiediena no varas iestāžu puses. No šī viedokļa aplūkojot stāvokli Latvijas teritorijā, redzam, ka boļševistiskās partijas diktatūra nepieļauj ne vismazāko citas politiskas domas izpausmi, vērsot pret to NKVD un NKGB⁴ ieroču spēku. Ņemot vērā, ka boļševistiskās partijas rindas Latvijā apvieno ne vairāk kā 4% iedzīvotāju,⁵ bet no latviešu tautas pārstāvjiem to atbalsta ne vairāk kā 10%, boļševiku partijas diktatūras un varas orgānu veiktā citādi politiski domājošo vajāšana nav ne ar ko attaisnojama pēc starptautiski pieņemtajiem un deklarētajiem principiem, bez tam šāda rīcība tiek vērstā ne tikai pret politiskajiem pretiniekiem, bet neierobežota un patvaļīga NKVD un NKGB vara pakļauj pilnīgai saimnieciskai un fiziskai iznīcināšanai savu politisko pretinieku ģimeņu locekļus – sievietes, bērnus un vecīšus. Laupīšana, vardarbība, terors, bieži vien sakņojies personīgā naidā, ir tās metodes, ar kurām pastāvošā vara apdraud latviešu tautas eksistenci nākotnē un noliedz vismazāko

demokrātisko brīvības iespējamību. Par minēto mūsu rokās ir tūkstošiem iedzīvotāju un dokumentālās liecības. Izskatot 4. Staļina piecgades plānu, redzam, ka salīdzinājumā ar citām teritoriālām un saimnieciskām PSRS republikām Latvijas rūpniecībai un lauksaimniecībai paredzētais ražošanas plāns un atvilkumi PSRS interesēs ir nesamērīgi lielāki nekā citām, līdzīgām republikām, pie tam šie plāni nekalpo latviešu tautas saimniecības uzplaukumam, bet gan PSRS ārējiem un iekšējiem politiskiem mērķiem. Tādas darbības, nerēķinoties ar valsts saimnieciskajām iespējām, draud novest mūsu valsts resursus līdz pilnīgam izsīkumam, zaudējot eksistences bāzi un novedot tautu līdz badam un iznīcībai.

Varam konstatēt, ka, neskatoties uz Staļina konstitūcijā paredzēto nacionālo spēku attīstību un priekšrocībām atsevišķās republikās, Latvijas PSR iestādēs un rūpniecības uzņēmumos vadošo lomu un vietu ieņem sveštautieši, bet latviešu tautas spējīgie darbinieki tiek atstumti malā vai arī nodarbināti nepiemērotos darbos. Tāpat darba apmaksas principi ne vismazākajā mērā neatbilst sociālisma principiem. (Vadoši partijas un valdības darbinieki saņem pa 30–40 tūkstošiem rubļu un neierobežotas tiesības iegūt produktus, bet vienkārša strādnieka alga sasniedz tikai 300 rubļus un niecīgu maizes normu.)⁶

Piegāde, izstrādājumu cenas, nodokļi un pirmās nepieciešamības preču cenas ir tik nesamērīgas attiecībās, ka tas draud iznīcināt dabisko mūsu valsts – lauku saimniecības pamatu, tā patstāvību un ražošanas spējas.

Summējot augšminētos, dokumentāli pierādītos faktus, var izdarīt secinājumu:

1. Pastāvošā Latvijas valsts iekārta neatbilst starptautiskajām tiesībām un Apvienoto Nāciju hartas demokrātiskajiem principiem par nācijas tiesībām uz pašnoteikšanos.

2. IeTK un VDTK, un citu padomju varas iestāžu darbība, kas izsūtīšanu veidā vērsta pret neaizsargāto tautas vairākumu, kā arī terora, laupīšanu un citu vardarbību veidā, nenovēršami ved pie pilnīgas, neizbēgamas tautas iznīcināšanas tuvākajā laikā.

3. Valsts saimniecības ražošanas plāns, kurš sastādīts, nerēķinoties ar zemes saimnieciskajām iespējām, nekalpo Latvijas valsts un latviešu tautas interesēm un draud iznīcināt Latvijas un līdz ar to arī latviešu tautas eksistences materiālos pamatus.

4. Latvijas PSR valdības un LK(b)P biedri, kuri tikai burtiski izpilda PSRS un K(b)P pavēles, kas neatbilst Latvijas valsts vitālajām interesēm, ved latviešu tautu uz morālu, fizisku un saimniecisku iznīcību un kalpo panslāvisma un imperiālistiskā boļševisma mērķiem, ar kuriem latviešu tautai nav nekā kopīga.

Apzinoties vēsturisko atbildību Latvijas nākotnes un latviešu tautas vitālo interešu priekšā, mēs, Latvijas nacionālo partizānu apvienība, Brīvās tēvzemes apvienības, strādnieku, zemnieku un intelīgences pārstāvji, latviešu tautas vairākuma gribas un vēlmju vārdā

PRASĀM SEKOJOŠO

1. Nekavējoties panākt, lai vietējie varas orgāni – milicija, IeTK, VDTK izbeigtu izsūtīšanas, teroru, laupīšanas un citas despotiskas darbības pret neaizsargātajiem civiliedzīvotājiem – sievietēm, bērniem un vecīšiem, tāpat kā pret tiem latviešu tautas pārstāvjiem, kuri tiek vajāti politisku iemeslu dēļ.

2. Atzīstot, ka Staļina konstitūcija nodrošina republikām dotās tiesības un ka PSRS valdība izmanto Latvijas valsti un latviešu tautas spēkus panslāvisma un starptautiskā boļševistiskā imperiālisma mērķiem, latviešu tautas nākotnes un vitālo interešu vārdā, par kurām Jūs nenoliedzami esat vēsturiski atbildīgi, tāpat kā vācu okupācijas iestādes laikā no 1941. līdz 1944. gadam, mēs prasām, lai no Latvijas teritorijas tiktu evakuētas nevajadzīgās un neattaisnojamās krievu okupācijas karaspēka daļas – Sarkanās armijas, IeTK, VDTK daļas.

3. Bez okupācijas karaspēka klātbūtnes un ietekmes jau 1945. gadā veikt brīvu tautas nobalsošanu par to, vai Latvijai palikt vai nepalikt PSRS sastāvā, uz ko Jums dod tiesības un kas ir saskaņā ar Staļina (PSRS) konstitūciju. Īstenojot šīs tautas vairākuma prasības, kas izteiktas šai memorandā, Jūs radīsiet nepieciešamos apstākļus, kas dos iespēju Latvijai kā patstāvīgai valstij lemt savu likteni, tiesības taisnības un cilvēcības vārdā un saskaņā ar Apvienoto Nāciju hartu.

Pretējā gadījumā mēs, lai cīnītos pret pašreizējo bezlikumību un vardarbību, kas ir starptautiski pazīstama un jau tagad vērs uz sevi pasaules uzmanību, būsime spiesti pretoties ar visiem mūsu rīcībā esošajiem līdzekļiem, lai aizkavētu latviešu tautas iznīcināšanu un Latvijas valsts bojāeju, par ko kā mēs, tā arī jūs esat atbildīgi vēstures un starptautisko tiesību priekšā. Mēs uzstājam, lai šīs prasības tiktu izpildītas līdz Rietumu sabiedroto sadursmei ar PSRS, lai mūsu valsts un tautas intereses ciestu pēc iespējas mazāk, lai mēs kā īsteni demokrātiska valsts celtu savu dzīvi uz partiju un šķiru demokrātisku sadarbību, kas vienīgā var novest pie valsts uzplaukuma un nostādīt uz progresīva ceļa.

Parakstījuši: latviešu tautas vairākuma gribas un vēlēšanās vārdā Brīvās tēvzemes apvienība, Latvijas nacionālo partizānu apvienība, strādnieku, zemnieku un inteliģences pārstāvji.

LVA, 1986. f., 1. apr., 40012. l., 4. sēj., 49. lp.

¹ Dokumentā kļūda. PSRS Augstākās Padomes deputātu vēlēšanas Latvijā notika 1941. gada 12. janvārī.

² Atlantijas harta – 1941. gada 14. augustā parakstītā ASV un Lielbritānijas valdības deklarācija. Tajā bija teikts, ka abas valstis pēc nacistiskās Vācijas sakāves netieksies pašas un nepiekrītīs nekādiem teritoriāliem grozījumiem, atzīs tautu suverenitāti. PSRS pievienojās hartai 1941. gada 24. septembrī.

³ Droši vien autori ir domājuši ANO Statūtus, kas stājās spēkā 1945. gada 24. oktobrī.

⁴ Domāts IeTK un VDTK.

⁵ Uzsaukuma autori bija kļūdījušies savos aprēķinos. 1945. gada 1. septembrī Latvijas iedzīvotāju skaits bija 1483,7 tūkstoši cilvēku, savukārt 1946. gada 1. janvārī LK(b)P rindās bija 10 987 biedri. Tātad 1946. gada sākumā komunisti veidoja mazāk par 1% no iedzīvotāju kopskaita. Sastādītāju rīcībā nebija datu par situāciju 1946. gada augustā, kad tapa publicētais dokuments, taču arī 1947. gada 1. janvārī (iedzīvotāju skaits – 1708,8 tūkstoši cilvēku, komunistu skaits – 15 897 cilvēki) šis rādītājs nepārsniedz 1% (0,93%).

⁶ Tāpat kā normētās apgādes laikā (līdz 1947. gada beigām), pat pašu augstāko amatpersonu darba alga bija salīdzinoši neliela. Tā 1956. gadā LPSR Ministru Padomes priekšsēdētājs un Augstākās Padomes Prezidija priekšsēdētājs oficiāli mēnesī saņēma 2000 rubļu. Šajā laikā vairuma rūpniecības strādnieku darba alga svārstījās robežās no 500 līdz 1500 rubļ. (ieskaitot prēmijas un piemaksas). Tādējādi republikas augstāko amatpersonu darba alga pārsniedza vidusmēra rūpniecības strādnieka – oficiāli galvenā sabiedrības slāņa – darba algu ne vairāk kā četrkārt. Taču 1956. gada aprīlī – decembrī visām augstākajām amatpersonām tika piešķirta personāla piemaksa pie algas 5000 rubļ. apmērā. Šīm amatpersonām tika apmaksāti 80% no sanatorijas ceļazīmes cenas – 1440 rubļu. Zemāka ranga amatpersonām Ministru Padomē, Augstākajā Padomē un citās tāda līmeņa iestādēs (piemēram, Augstākā tiesa) atbilstoši darba algai tika piešķirtas mazākas piemaksas un 80% apmaksāta sanatorijas ceļazīme. Zemāka ranga darbinieki – referenti, mašīnrakstītājas, priekšnieku šoferi utt. – saņēma piemaksas aptuveni darba algas apjomā un t.s. vienreizējo ārstēšanās pabalstu darba algas apjomā (LVA, 270. f., 1. s apr., 1103. l., 15.–20. lp.). Tāda piemaksu sistēma pastāvēja arī partijas aparātā. LKP CK 1. sekretārs saņēma personālu piemaksu pie algas 6000 rubļ., viņa vietnieki – 3500 rubļ. apjomā. 1957. gada valsts budžetā pašām augstākajām amatpersonām – pirmajām personām, viņu vietniekiem un lietu pārvaldniekiem vai kanceleju vadītājiem – bija paredzētas kā piemaksas ceļazīmju iegādei, tā arī “veselības nauda” (LVA, 270. f., 1. s apr., 1103. l., 31.–34. lp.). Tādējādi, piemēram, Ministru Padomes priekšsēdētāja faktiskie naudas ienākumi 1956. gadā bija 7000 rubļ. mēnesī un piemaksa 1440 rubļ. vienreiz gadā ceļazīmes iegādei. Tomēr jāņem vērā, ka augstākās amatpersonas pastāvīgi saņēma prēmijas par visdažādākajiem “sasniegumiem” – no ražas novākšanas līdz metāllūžņu nodošanai, tādēļ faktiskie naudas ienākumi bija vēl lielāki. Tātad, neskatoties uz to, ka faktiski dokumenta autori bija kļūduļģies, jo nomenklatūras darbinieki nekad nesaņēma tik lielu algu, pēc būtības viņiem bija taisnība.

Nr. 28

Latvijas komjaunatnes sekretāra V. Krūmiņa pilnīgi slepenais ziņojums Latvijas Komunistiskās (boļševiku) partijas Centrālās komitejas sekretāram F. Titovam par cīņu pret pretestības organizācijām un grupām mācību iestādēs

1949. gada jūnijā

Успехи колхозного строительства и переход к политике ликвидации кулачества как класса в Латвийской ССР вызвали активизацию действий со стороны кулацких и враждебных советской власти элементов в некоторых учебных заведениях Латвийской ССР.

1. ЦК ЛКСМ Латвии стали известны факты, когда в Огрском лесотехническом техникуме действовала националистическая группа в составе 3-х человек.¹ Эта группа 25 и 29 марта с.г. в день вывозки кулацких элементов устроила в общежитии техникума дебош и разорвала портреты наших вождей. В состав этой группы входили 2 комсомольца (Мазуревич и Дзерве). В настоящее время все члены националистической группы арестованы органами МГБ.

Многие студенты техникума, в том числе и 8 комсомольцев, зная о произведенных антисоветских действиях националистической группы, не только не дали отпор им, но оказали пособничество их действиям, не сообщили ни дирекции, ни в уком комсомола.

В связи с этим ЦК ЛКСМ Латвии направил бригаду своих работников для расследования вышеизложенных фактов и заслушал на бюро вопрос об идеологическом воспитании студентов в этом техникуме. В результате заслушивания этого вопроса выяснилось, что ни дирекция, ни комсомольская организация не проводили должным образом идейно-политическое воспитание студентов. Рассценивая молчание комсомольской организации как проявление трусости, апolitичности и политической беспринципности, бюро ЦК ЛКСМ Латвии распустило комитет комсомола техникума, а его секретаря исключило из членов ВЛКСМ. Исключена из членов ВЛКСМ также часть комсомольцев, оказывавших пособничество националистической группе.

Для оздоровления студенческого состава в новом учебном году в техникум на учебу будут направлены 20 комсомольцев. Лекторская группа ЦК ЛКСМ Латвии направляет 6 июня с.г. группу докладчиков в Огрский лесотехнический техникум для чтения докладов на темы: «Классы и классовая борьба», «О буржуазных националистах как злейших врагах латышского народа», «О международном положении».

2. В июле 1945 г. в Алуксненской средней школе организовалась подпольная молодежная организация, которая ставила своей целью антисоветскую пропаганду. Почувствовав близость провала, члены этой организации разъехались по волостям Алуксненского уезда. Часть из них в составе 6 человек выехала в Цесис и поступила на учебу в Цесисский учительский институт. Этой группе удалось пробраться на руководящую работу в первичную организацию Красного креста в институте. Активной работы членам этой подпольной организации провести не удалось. В настоящее время они арестованы органами МГБ.

Вопрос о Цесисском учительском институте слушался на бюро ЦК КП(б) Латвии.

3. По сообщениям органов МГБ в Айзупском лесном техникуме (Тукумский уезд) существует подпольная молодежная организация, руководимая одной из банд, действующей в этом районе. В настоящее время с этой организацией разбирается МГБ.

В связи с активизацией работы антисоветских элементов в учебных заведениях ЛССР ЦК ЛКСМ Латвии просит Вашего содействия в созыве совещания в ЦК КП(б) Латвии представителей Министерств, имеющих в своем ведении учебные заведения.

Секретарь ЦК ЛКСМ Латвии

Круминьш

Tulkojums no krievu valodas.

Kolhozu celtniecības panākumi un pāreja uz kulaku kā šķiras likvidēšanu Latvijas PSR ir izsaukusi kulaku un padomju iekārtai naidīgu elementu aktivizēšanos dažās Latvijas PSR mācību iestādēs.

1. Latvijas LKJS CK kļuvuši zināmi fakti, ka Ogres mežtehnikas tehnikumā darbojusies nacionālistiska grupa 3 cilvēku sastāvā.¹ Šī grupa š.g. 25. un 29. martā, kulaku izvešanas dienā, sarīkoja skandālu tehnikuma kopmītnē un saplēsa mūsu vadoņa portretus. Šīs grupas sastāvā ietilpa 2 komjaunieši (Mazurevičs un Dzērve). Patlaban visus nacionālistiskās grupas biedrus ir arestējuši VDM orgāni.

Daudzi tehnikuma studenti, to skaitā arī 8 komjaunieši, zinādami par nacionālistiskās grupas rīkoto pretpadomju darbību, ne tikai nedeva tai pretsparu, bet arī bija līdzdalīgi šajā darbībā, neziņoja ne direkcijai, ne komjaunatnes apriņķa komitejai.

Sakarā ar to Latvijas LKJS CK ir nosūtījusi savu darbinieku brigādi, lai izmeklētu minētos faktus, un ir noklausījies birojā jautājumu par studentu ideoloģisko audzināšanu šajā tehnikumā. Šī jautājuma noklausīšanās rezultātā noskaidrojies, ka ne direkcija, ne komjaunatnes organizācija nav pienācīgi veikusi studentu idejiski politisko audzināšanu. Novērtējot komjaunatnes organizācijas klusēšanu kā glēvulības, apolitiskuma un politiskās bezprincipialitātes izpausmi, Latvijas LKJS birojs atlaida tehnikuma komjaunatnes komiteju, bet tās sekretāru izslēdza no VĻKJS biedru rindām. No VĻKJS biedru skaita izslēgti arī tie komjaunieši, kuri atbalstīja nacionālistisko grupu.

Lai atveseļotu studentu sastāvu, jaunajā mācību gadā mācīties tehnikumā tiks nosūtīti 20 komjaunieši. Latvijas LKJS lektoru grupa š.g. 6. jūnijā sūta uz Ogres mežtehnikas tehnikumu referentu grupu, lai lasītu referātus par tēmu: “Šķiras un šķiru cīņa”, “Par buržuāziskajiem nacionālistiem kā latviešu tautas nīknākajiem ienaidniekiem”, “Par starptautisko stāvokli”.

2. 1945. g. jūlijā Alūksnes vidusskolā noorganizējās jaunatnes pagrīdes organizācija, kas par savu mērķi izvirzīja pretpadomju propagandu. Nojaušot gaidāmo iekrišanu, šīs organizācijas biedri izklīda pa Alūksnes apriņķa pagastiem. Vairāki no viņiem, kopskaitā 6 cilvēki, aizbrauca uz Cēsīm un sāka mācīties Cēsu skolotāju institūtā. Šai grupai izdevās ielavīties vadošā darbā institūta Sarkanā Krusta pirmorganizācijā. Aktīvu darbību šīs pagrīdes organizācijas biedriem izvērst neizdevās. Patlaban viņus ir arestējuši VDM orgāni.

Latvijas K(b)P CK birojs noklausījās jautājumu par Cēsu skolotāju institūtu.

3. Pēc VDM orgānu ziņām Aizupes meža tehnikumā (Tukuma apriņķis) pastāv jaunatnes pagrīdes organizācija, ko vada viena no bandām, kas darbojas šajā rajonā. Patlaban ar šo organizāciju nodarbojas VDM.

Sakarā ar pretpadomju elementu darbības aktivizēšanos LPSR mācību iestādēs Latvijas LKJS CK lūdz Jūsu atbalstu, lai LK(b)P CK sasauktu to ministriju, kuru pārziņā ir mācību iestādes, pārstāvju sanākumi.

¹ Kārlis Dzērve (dz. 1929. g.), Oļģerts Mazurēvičs (dz. 1930. g.) un Leons Veinbergs (dz. 1928. g.), kurš nebija komjaunietis, tāpēc arī dokumentā nav minēts, tika arestēti 1949. gada 17. maijā. LPSR Augstākās tiesas Krimināllietu tiesas kolēģija 1949. gada 13. jūlijā slēgtā tiesas sēdē Rīgā atzina K. Dzērvi, O. Mazurēviču un L. Veinbergu par vainīgiem pēc KPFSR KK 58.-10. p. 1. daļas, piesprieda K. Dzērve un O. Mazurēvičam 10 gadus brīvības atņemšanu labošanas darba nomēnēs, ar tiesību atņemšanu uz 3 gadiem, bet L. Veinbergam – 8 gadus brīvības atņemšanu un tiesību atņemšanu uz 3 gadiem par to, ka visi trīs 1949. gada 25. un 28. martā (nevis 29. martā, kā tekstā) Ogres tehnikuma kopmītnē iznīcināja padomju tautas vadoņa Staļina un dzejnieka Raiņa portretus (LVA, 1986. f., 1. apr., 2928. l., 162., 163., 166., 168., 169. lp.).

Nr. 29

Latvijas PSR Ministru Padomes priekšsēdētāja vietas izpildītāja N. Veļikanova pilnīgi slepena apkopojoša izziņa par cīņas ar bruņotām pretestības grupām rezultātiem periodā no 1944. gada rudens līdz 1956. gada beigām un pilnīgi slepena izziņa par legalizācijas rezultātiem no 1955. gada 18. septembra līdz 1956. gada beigām

1957. gada 8. janvārī

СПРАВКА

о явке нелегалов с повинной за период с 18 сентября 1955 г. по 30 декабря 1956 г. включительно

№ п/п	гор. Рига и районы республики	По линии 4 отдела ¹	По линии 2 отдела ²	Всего по КГБ при СМ Латв. ССР
1.	гор. Рига	69	10	79
2.	Рижский район	25	4	29
3.	Абренский район	4	–	4
4.	Акнистский район	2	–	2
5.	Алсунгский район	1	–	1
6.	Алойский район	1	1	2
7.	Алуксненский район	2	2	4
8.	Апский район	–	1	1
9.	Айзпутский район	5	–	5
10.	Ауцский район	2	1	3
11.	Балвский район	3	–	3
12.	Балдонский район	5	–	5
13.	Бауский район	5	2	7
14.	Валкский район	1	1	2
15.	Валмиерский район	2	–	2

№ п/п	гор. Рига и районы республики	По линии 4 отдела ¹	По линии 2 отдела ²	Всего по КГБ при СМ Латв. ССР
16.	Вентспилсский район	6	–	6
17.	Вилянский район	3	–	3
18.	Гауенский район	–	–	–
19.	Гулбенский район	–	–	–
20.	Дагдский район	7	–	7
21.	Даугавпилсский район	2	–	2
22.	Добельский район	1	–	1
23.	Елгавский район	9	–	9
24.	Екабпилсский район	1	2	3
25.	Зилупский район	4	–	4
26.	Илукстский район	–	–	–
27.	Кандавский район	5	–	5
28.	Карсавский район	3	–	3
29.	Краславский район	6	3	9
30.	Крустпилсский район	1	–	1
31.	Кулдигский район	7	1	8
32.	Лимбажский район	4	–	4
33.	Лиепайский район	4	–	4
34.	Ливанский район	1	–	1
35.	Лудзенский район	2	–	2
36.	Мадонский район	1	–	1
37.	Малтский район	1	–	1
38.	Неретский район	2	–	2
39.	Огрский район	1	3	4
40.	Прейльский район	3	–	3
41.	Плявиньский район	3	–	3
42.	Приекульский район	–	–	–
43.	Резекненский район	1	3	4
44.	Руиенский район	5	–	5
45.	Саулкрастский район	6	–	6
46.	Сигулдский район	7	–	7
47.	Салдусский район	5	1	6
48.	Смилтенский район	–	–	–
49.	Скрундский район	–	3	3
50.	Талсинский район	3	–	3
51.	Тукумский район	5	1	6
52.	Цесисский район	10	1	11
53.	Цесвайнский район	2	1	3
54.	Элейский район	4	–	4

№ п/п	гор. Рига и районы республики	По линии 4 отдела ¹	По линии 2 отдела ²	Всего по КГБ при СМ Латв. ССР
55.	Эргльский район	3	—	3
56.	Яунелгавский район	1	—	1
57.	Дундагский район	—	1	—
	Итого:	256	42	298

Перешли на нелегальное положение и скрывались по следующим причинам:

1. Уклонились от службы в Советской Армии	—	23
2. Служили в полицейских батальонах немецкой армии	—	22
3. Дезертиров из Советской Армии	—	14
4. Бывших самоохранных	—	49
5. Бывших старост	—	1
6. Бывших бандитов	—	14
7. Бывших пособников бандитам	—	12
8. Бывших “айзсаргов”	—	6
9. Лиц, служивших в немецкой армии	—	42
10. Бывших полицейских	—	34
11. Бывших кулаков	—	7
12. Прочих немецких пособников	—	6
13. Члены семей нелегалов и их сожители	—	11
14. Уклонились от выселения	—	20
15. По причине боязни привлечения к ответственности за невыполнение распоряжения райисполкомов	—	7
16. Участников антисоветских националистических организаций	—	3
17. Бежавших с мест спецпоселения	—	4
18. Служивших в карательных отрядах полиции “СД”	—	5
19. Агенты германской разведки	—	5
20. За незаконное хранение оружия	—	3
21. Прочие	—	10

Итого: 298

Из общего числа явившихся с повинной нелегалов скрывалось:

с 1944 года	53
с 1945 года	88
с 1946 года	34
с 1947 года	21
с 1948 года	47

с 1949 года	37
с 1950 года	13
с 1951 года	3
с 1952 года	2

Итого: 298

Из общего числа явившихся с повинной:

а) арестовано	3
б) легализовано	295

При явке с повинной сдано в органы госбезопасности Латвийской ССР:

1. пулемет	1
2. автоматов	11
3. винтовок	10
4. пистолетов	7
5. гранат	2
6. ракетниц	1
7. охотничьих ружей	2
8. малокалиберных винтовок	2
9. патронов	2416

Оперуполномоченный 4 отдела КГБ
при СМ Латвийской ССР – ст. лейтенант

Грубе

Согласен: Начальник 4 отдела Комитета
госбезопасности при Совете Министров
Латвийской ССР полковник

Поликарпов

ИТОГОВАЯ СПРАВКА

(о результатах борьбы с вооруженным бандитско-националистическим подпольем на территории Латвийской ССР и легализации бывших нелегалов за период с 1944 по 1956 год включительно)

За период с осени 1944 года по 31 декабря 1956 года органами Государственной безопасности Латвийской ССР:

1) Ликвидировано 961 вооруженная бандгруппа.

Всего задержано или ликвидировано 10 720 бывших бандитов.

В том числе: а) убито и покончили жизнь

самоубийством – 2407 чел.

б) арестовано и осуждено – 4370 чел.

в) легализовано – 3973 чел.

2) Розыскано нелегалов – 2735 человек.

В том числе: а) убито – 13 чел.
 б) арестовано и осуждено – 1119 чел.
 в) легализовано – 1606 чел.
 (в их числе и явившиеся с повинной).

3) У бандитов, нелегалов и у населения изъято оружия и боеприпасов:

минометов – 5 штук,
 пулеметов – 738 – “ –
 автоматов – 3287 – “ –
 винтовок – 11863 – “ –
 пистолетов – 3103 – “ –
 гранат – 883 штук
 патронов – 1 306 445 – “ –
 мин – 5177 – “ –
 взрывчатых веществ – 3939 кгр.

С организованным вооруженным банднацподпольем на территории Латвийской ССР полностью покончено в октябре месяце 1956 года (30 октября сего года была ликвидирована последняя бандгруппа бывшего главаря «Панс»).

Начальник 4 отдела Комитета

государственной безопасности при СМ Латв. ССР

полковник

Поликарпов

LVA, 270. f., 1. s apr., 1144. l., 1.–8. lp.

Tulkojums no krievu valodas.

IZZĪŅA

par nelegālistu pieteikšanos laika posmā no 1955. g. 18. septembra līdz 1956. g. 30. decembrim ieskaitot

Nr. p. k.	Rīga un republikas rajoni	Pa 4. daļas ¹ līniju	Pa 2. daļas ² līniju	Latv. PSR MP VDK kopumā
1.	Rīga	69	10	79
2.	Rīgas rajons	25	4	29
3.	Abrenes rajons	4	–	4
4.	Aknīstes rajons	2	–	2
5.	Alsungas rajons	1	–	1
6.	Alojas rajons	1	1	2

Nr. p. k.	Rīga un republikas rajoni	Pa 4. daļas ¹ līniju	Pa 2. daļas ² līniju	Latv. PSR MP VDK kopumā
7.	Alūksnes rajons	2	2	4
8.	Apes rajons	–	1	1
9.	Aizputes rajons	5	–	5
10.	Auces rajons	2	1	3
11.	Balvu rajons	3	–	3
12.	Baldones rajons	5	–	5
13.	Bauskas rajons	5	2	7
14.	Valkas rajons	1	1	2
15.	Valmieras rajons	2	–	2
16.	Ventspils rajons	6	–	6
17.	Viļānu rajons	3	–	3
18.	Gaujienas rajons	–	–	–
19.	Gulbenes rajons	–	–	–
20.	Dagdas rajons	7	–	7
21.	Daugavpils rajons	2	–	2
22.	Dobeles rajons	1	–	1
23.	Jelgavas rajons	9	–	9
24.	Jēkabpils rajons	1	2	3
25.	Zilupes rajons	4	–	4
26.	Ilūkstes rajons	–	–	–
27.	Kandavas rajons	5	–	5
28.	Kārsavas rajons	3	–	3
29.	Krāslavas rajons	6	3	9
30.	Krustpils rajons	1	–	1
31.	Kuldīgas rajons	7	1	8
32.	Limbažu rajons	4	–	4
33.	Liepājas rajons	4	–	4
34.	Līvānu rajons	1	–	1
35.	Ludzas rajons	2	–	2
36.	Madonas rajons	1	–	1
37.	Maltas rajons	1	–	1
38.	Neretas rajons	2	–	2
39.	Ogres rajons	1	3	4
40.	Preiļu rajons	3	–	3
41.	Pļaviņu rajons	3	–	3
42.	Priekules rajons	–	–	–
43.	Rēzeknes rajons	1	3	4
44.	Rūjienas rajons	5	–	5
45.	Saulkrastu rajons	6	–	6

Nr. p. k.	Rīga un republikas rajoni	Pa 4. daļas ¹ līniju	Pa 2. daļas ² līniju	Latv. PSR MP VDK kopumā
46.	Siguldas rajons	7	—	7
47.	Saldus rajons	5	1	6
48.	Smiltenes rajons	—	—	—
49.	Skrundas rajons	—	3	3
50.	Talsu rajons	3	—	3
51.	Tukuma rajons	5	1	6
52.	Cēsu rajons	10	1	11
53.	Cesvaines rajons	2	1	3
54.	Elejas rajons	4	—	4
55.	Ērgļu rajons	3	—	3
56.	Jaunjelgavas rajons	1	—	1
57.	Dundagas rajons	—	1	—
	Kopā:	256	42	298

Pārgājuši nelegālā stāvoklī un slēpušies šādu iemeslu dēļ:

1. Izvairījušies no dienesta Padomju armijā	—	23
2. Dienējuši vācu armijas policijas bataljonos	—	22
3. Dezertieri no Padomju armijas	—	14
4. Bijušie paš aizsardzības un šucmaņi	—	49
5. Bijušie stārsti	—	1
6. Bijušie bandīti	—	14
7. Bijušie bandītu atbalstītāji	—	12
8. Bijušie "aizsargi"	—	6
9. Vācu armijā dienējušās personas	—	42
10. Bijušie policisti	—	34
11. Bijušie kulaki	—	7
12. Citādi vācu atbalstītāji	—	6
13. Nelegālistu ģimenes locekļi un ar tiem dzīvojošie	—	11
14. Izvairījušies no izsūtīšanas	—	20
15. Baiļu dēļ no saukšanas pie atbildības par rajonu izpildkomiteju rīkojumu nepildīšanu	—	7
16. Pretpadomju nacionālistisko organizāciju dalībnieki	—	3
17. Bēgušie no specnometinājuma vietām	—	4
18. SD policijas soda vienībās dienējušie	—	5
19. Vācu izlūkdienesta aģenti	—	5
20. Par ieroča nelikumīgu glabāšanu	—	3
21. Citi	—	10

Kopā:

298

No kopējā pieteikušos nelegālistu skaita slēpušies:

kopš 1944. gada	—	53
kopš 1945. gada	—	88
kopš 1946. gada	—	34
kopš 1947. gada	—	21
kopš 1948. gada	—	47
kopš 1949. gada	—	37
kopš 1950. gada	—	13
kopš 1951. gada	—	3
kopš 1952. gada	—	2
Kopā:		298

No kopējā pieteikušos skaita:

a) arestēti	—	3
b) legalizēti	—	295

Pieteicoties Latvijas PSR valsts drošības orgāniem, nodots:

1. ložmetējs	—	1
2. automāti	—	11
3. šautenes	—	10
4. pistoles	—	7
5. granātas	—	2
6. raķēspistoles	—	1
7. medību bises	—	2
8. mazkalibra šautenes	—	2
9. patronas	—	2416

Latvijas PSR MP VDK

4. daļas operatīvais pilnvarotais
vec. leitnants

Grūbe

Piekrītu: Latvijas PSR Ministru Padomes

Valsts drošības komitejas

4. daļas priekšnieks pulkvedis

Poļikarpovs

APKOPOJOŠA IZZIŅA

(par cīņas rezultātiem ar bruņoto bandītiski nacionālistisko pagrīdi Latvijas PSR teritorijā un bijušo nelegālistu legalizāciju laika posmā no 1944. līdz 1956. gadam ieskaitot)

Laika posmā no 1944. gada rudens līdz 1956. gada 31. decembrim Latvijas PSR valsts drošības orgāni:

1) Likvidējuši 961 bruņotu bandītu grupu.

Kopā aizturēti vai likvidēti 10 720 bijušie bandīti.

To skaitā: a) nogalināti vai pašnāvību izdarījuši - 2407 cilvēki.
 b) arestēti un notiesāti - 4370 cilvēki.
 c) legalizēti - 3973 cilvēki.

2) Atrasti nelegālisti – 2735 cilvēki.

To skaitā: a) nogalināti - 13 cilvēki.
 b) arestēti un notiesāti - 1119 cilvēki.
 c) legalizēti - 1606 cilvēki.

(to skaitā arī paši pieteikušies)

3) Bandītiem, nelegālistiem un iedzīvotājiem atsavinātie ieroči un munīcija:

mīnmetēji	-	5 gabali
ložmetēji	-	738 – “ –
automāti	-	3287 – “ –
šautenes	-	11 863 – “ –
pistoles	-	3103 – “ –
granātas	-	8835 – “ –
patronas	-	1 306 445 – “ –
mīnas	-	5177 – “ –
sprāgstvielas	-	3939 kg

Organizētā bruņotā bandītiski nacionālistiskā pagrīde Latvijas PSR teritorijā pilnībā likvidēta 1956. gada oktobrī (šī gada 30. oktobrī tika likvidēta pēdējā bijušā barveža “Pana” bandītu grupa).

Latv. PSR MP

Valsts drošības komitejas

4. daļas priekšnieks

pulkvedis

Poļikarpovs

¹ Latvijas PSR VDK 4. daļa – pretizlūkošanas daļa.

² Latvijas PSR VDK 2. daļa – izmeklēšanas daļa.

Nr. 30

Latvijas PSR Valsts drošības komitejas priekšsēdētāja L. Avdjukeviča slepenais ziņojums Latvijas Komunistiskās partijas Centrālajai komitejai par jauniešu pagrīdes grupas atklāšanu Rīgā

1977. gada 10. novembrī

31 октября 1977 года Комитетом госбезопасности Латвии оперативным путем были получены данные о наличии в городе Риге националистической молодежной группы и 1 ноября установлены следующие ее участники:

1. Круминьш Петерис Владиславович,¹ 1957 года рождения, латыш, член ВЛКСМ, проживает в г. Риге, [...] работает столяром в институте «Латгипрогорстрой», руководитель националистической группы.

2. Вилцанс Имант Владиславович, 1956 года рождения, латыш, проживал в г. Риге, [...] в настоящее время служит в Советской Армии.

3. Вишс Эгон Арнольдович, 1956 года рождения, латыш, член ВЛКСМ, проживает на хуторе [...] Рижского района, рабочий завода ВЭФ.

4. Дарзиньш Эрик Хариевич, 1957 года рождения, латыш, член ВЛКСМ, проживает в г. Риге, [...] работает маляром в РСУ № 7.

5. Крастс Эрик Гунарович, 1958 года рождения, латыш, проживает в г. Риге, [...] работает художником-оформителем на фабрике «Космос».

6. Ницманис Андрис Янович, 1957 года рождения, латыш, проживал в г. Риге, [...] в настоящее время служит в Советской Армии.

7. Олехнович Нормунд Хейнрихович, 1958 года рождения, латыш, проживал в г. Риге, [...] в настоящее время служит в Советской Армии.

8. Путриньш Дайнис Лаймонович, 1960 года рождения, латыш, проживает в г. Риге, [...] временно не работает.

9. Шенвалдс Янис Элмарович, 1958 года рождения, латыш, проживает в г. Риге, [...] работает грузчиком в Рижском торговом порту.

Кроме того, группой были подобраны 4 кандидата, учащиеся школ, в возрасте 16–17 лет.

Группа ставила своей задачей создание националистической организации с целью отторжения Латвии от СССР. В случае невозможности достижения намеченных целей «мирным» путем не исключалось применение насилия. Для этого группа имела в виду приобрести огнестрельное оружие и взрывчатые вещества. Группа намеревалась использовать имеющийся ротапринт для изготовления националистических листовок.

Руководитель группы Круминьш П. В. добровольно выдал ротапринт и другие предметы для проведения враждебной деятельности.

По данному факту возбуждено уголовное дело по ст. ст. 65 и 67 УК Латвийской ССР. Ведется следствие и проводится оперативная работа по более полному вскрытию целей группы, ее состава и возможных вдохновителей.

О ходе расследования будем Вас информировать.

Председатель Комитета Госбезопасности
при Совете Министров Латвийской ССР

Авдюкевич

LVA PA, 101. f., 42. apr., 74. l., 41., 42. lp.

Tulkojums no krievu valodas.

1977. gada 31. oktobrī Latvijas Valsts drošības komiteja operatīvā ceļā saņēma ziņas par nacionālistiskas jaunatnes grupas pastāvēšanu Rīgā, un 1. novembrī tika noskaidroti šādi tās dalībnieki:

1. Krūmiņš Pēteris Vladislava dēls,¹ dzimis 1957. gadā, latvietis, LĻKJS biedrs, dzīvo Rīgā, [...] strādā par galdnieku Latvijas Valsts pilsēt būvniecības projektēšanas institūtā, nacionālistiskās grupas vadītājs.

2. Vilcāns Imants Vladislava dēls, dzimis 1956. gadā, latvietis, dzīvoja Rīgā, [...] pašlaik dien Padomju armijā.

3. Višs Egons Arnolda dēls, dzimis 1956. g., latvietis, LĻKJS biedrs, dzīvo Rīgas rajonā, [...] VEF rūpnīcas strādnieks.

4. Dārziņš Ēriks Harija dēls, dzimis 1957. g., latvietis, LĻKJS biedrs, dzīvo Rīgā, [...] strādā par krāsotāju remonta un celtniecības pārvaldē nr. 7.

5. Krasts Ēriks Gunāra dēls, dzimis 1958. g., latvietis, dzīvo Rīgā, [...] strādā par mākslinieku noformētāju fabrikā "Kosmos".

6. Nicmanis Andris Jāņa dēls, dzimis 1957. g., latvietis, dzīvoja Rīgā, [...] pašlaik dien Padomju armijā.

7. Olehnovičs Normunds Heinriha dēls, dzimis 1958. g., latvietis, dzīvoja Rīgā, [...] pašlaik dien Padomju armijā.

8. Putriņš Dainis Laimoņa dēls, dzimis 1960. g., latvietis, dzīvo Rīgā, [...] pagaidām nestrādā.

9. Šēnvalds Jānis Elmāra dēls, dzimis 1958. g., latvietis, dzīvo Rīgā, [...] strādā par krāvēju Rīgas tirdzniecības ostā.

Bez tam grupa bija izraudzījusies 4 kandidātus no skolu jaunatnes 16–17 gadu vecumā.

Grupa izvirzīja par savu uzdevumu radīt nacionālistisku organizāciju, kuras mērķis būtu Latvijas atdalīšana no PSRS. Nosprausto mērķu sasniegšanas neiespējamības gadījumā "mierīgā" ceļā netika izslēgta vardarbības pielietošana. Šim nolūkam grupa bija domājusi iegādāties šaujamo ierociņus un sprāgstvielas. Grupa grasījās izmantot tās rīcībā esošo rotaprintu nacionālistisku lapiņu izgatavošanai.

Grupas vadītājs Krūmiņš P. V. labprātīgi izsniedza rotaprintu un citus priekšmetus naidīgas darbības veikšanai.

Balstoties uz šo faktu, ierosināta krimināllieta pēc Latvijas PSR KK 65. un 67. p. Tiek veikta izmeklēšana un operatīvais darbs pilnīgākai grupas mērķu, tās sastāva un iespējamo iedvesmotāju atklāšanai.

Par izmeklēšanas gaitu jūs informēsim.

Latvijas PSR Ministru Padomes
Valsts drošības komitejas priekšsēdētājs

Avdjukevičs

¹ *Krimināllieta pret P. Krūmiņu bija ierosināta 1977. gada 2. novembrī, bet pārtraukta 29. decembrī. Pārējiem astoņiem LPSR VDK izteica oficiālu brīdinājumu. Ar jauniešiem, kuri dokumentā nav minēti, – Gundaru Niedri (dz. 1961. g.), Andri Kaufmani (dz. 1961. g.), Raimonu Šiliņu (dz. 1962. g.), Andri Ozoliņu (dz. 1962. g.), Āriju Grantu (dz. 1963. g.), Juri Mašlakovu (dz. 1958. g.) tika veikti "profilaktiskie pasākumi ar izsaukumu uz LPSR VDK", kas nozīmē, ka viņi tika iebiedēti (LVA, 1986. f., 1. apr., 45280. l., 4. sēj., 300.–302. lp).*

² *Adreses netiek publicētas.*

Nr. 31

Latvijas PSR Valsts drošības komitejas priekšsēdētāja L. Avdjukeviča slepenais ziņojums Latvijas Komunistiskās partijas Centrālajai komitejai par politiski kaitīgām tendencēm jauniešu vidū

1978. gada 24. martā

Коммунистическая партия Советского Союза проявляет постоянную заботу о воспитании молодого поколения в духе верности идеям марксизма-ленинизма, пролетарского интернационализма и советского патриотизма.

Молодежь Советской Латвии в своем абсолютном большинстве, безраздельно поддерживая политику КПСС в деле борьбы за мир и коммунистического строительства в нашей стране, активно участвует в общественно-политической жизни, проявляет трудовой героизм, вносит значительный вклад в реализацию решений XXV съезда нашей партии. Десятки тысяч юношей и девушек республики самоотверженно трудятся во всех областях народного хозяйства и культуры, упорно овладевают знаниями в учебных заведениях.

Важное значение в воспитании молодежи имело решение ЦК Коммунистической партии Латвии 1973 года об усилении политико-воспитательной работы среди молодого поколения.¹ Работа по его выполнению привела к значительному повышению уровня политической сознательности молодежи. Более эффективным стало ее идейно-политическое воспитание.

Как известно, разведывательные службы империалистических государств, их идеологические центры, зарубежные антисоветские организации пытаются оказать на подрастающее поколение идеологически вредное воздействие, рассчитанное на дискредитацию перед молодежью политики Коммунистической партии и советского государственного и общественного строя.

Наш противник, учитывая неуклонное повышение роли молодежи во всех сферах жизни советского общества, рассматривает молодое поколение как один из главных объектов своих подрывных устремлений.

Он рассчитывает путем распространения буржуазной идеологии, различных ревизионистских теорий и идей национализма подорвать веру молодежи в коммунистические идеалы, посеять настроения аполитичности и пессимизма, толкнуть ее на путь демагогии и критиканства, привить потребительское отношение к жизни.

Противник стремится использовать такие факторы, как недостаточная политическая зрелость отдельных молодых людей, отсутствие у них должной идейной закалки, необходимого жизненного опыта, неустоявшийся характер, в целях привлечения их к антисоветской и иной враждебной деятельности.

Серьезное внимание противником уделяется моральному разложению молодежи, не вовлеченной в трудовой процесс и в общественную жизнь. Этим целям служит побуждение в ряде случаев к наркомании, пьянству, хулиганским и иным преступным проявлениям.

Указанные намерения противник стремится реализовать главным образом путем массированного воздействия на сознание молодых людей средствами радио. Анализ материалов, имеющихся в КГБ Латвии, свидетельствует о том, что в республике растет число молодежи, регулярно прослушивающих антисоветские передачи зарубежных радиостанций.

Негативное влияние на молодежь оказывает антисоветская, националистическая и религиозная литература, засылаемая в республику по различным каналам, а также хранящиеся у населения издания периода буржуазной Латвии и фашистской оккупации.

В современных условиях международной обстановки противник во враждебной деятельности стремится использовать возможности расширяющегося межгосударственного обмена. Факты свидетельствуют об усилении засылки в республику по каналам туризма, научного и культурного обмена вражеской агентуры, эмиссаров зарубежных подрывных центров с заданиями по враждебной обработке идейно неустойчивых лиц из числа молодежи.

Устремления идеологических центров противника в определенной мере поддерживаются неразоружившимися буржуазными националистами внутри республики. Известно, что в Латвии проживает значительное число лиц, с которыми, учитывая их прошлую антисоветскую деятельность, пытаются налаживать связи зарубежные эмигрантские организации.

Вследствие ряда причин в республике за последние годы отмечается некоторый рост отдельных видов уголовных преступлений, совершаемых молодежью. На почве проявления недовольства и аполитичности в их среде нередко складываются националистические и антисоветские настроения. В 1977 году число лиц из числа молодежи, привлеченных к уголовной ответственности, по сравнению с 1976 годом увеличилось на 10,5%.

Под воздействием идеологических диверсий противника и влияния враждебных элементов среди некоторой части молодежи республики возникают нежелательные процессы и имеют место опасные проявления.

В апреле 1977 года было установлено, что группа лиц из числа студенческой молодежи различных высших учебных заведений Риги, руководимая студентом Латвийского государственного университета Амолиньшем Карлисом, 1956 года рождения, вынашивала планы отрыва Латвии от СССР. В этих целях Амолиньш и его связи намеревались создать подпольную организацию для «освобождения» Латвии. Ими обсуждались возможности приобретения множительной техники для изготовления антисоветских изданий, высказывались мнения о необходимости вооруженного свержения государственного строя в Латвии.

В том же 1977 году студент Рижского политехнического института Тутанс Янис, 1955 года рождения, под влиянием прочитанной им политически вредной литературы стал устраивать сборища негативного характера, предпринимать попытки к организации нелегальной националистической группы.

Наряду с возникновением группирований продолжается изготовление и распространение националистических и антисоветских листовок и анонимных документов. Так, в 1976 году имели место 6, а в 1977 году – 11 фактов распространения листовок лицами из числа молодежи. В 1976 году из установленных 56 авторов и распространителей анонимных антисоветских документов молодых людей было 10 человек, а в 1977 году таких лиц было 32 из 43. Характерно, что распространение враждебных документов происходило со стороны молодежных групп. В 1976 году было раскрыто 2 такие группы, состоявшие из 5 участников, а в 1977 году – 7 групп с 25 участниками.

По своему содержанию из 157 листовок, распространенных молодежью в 1976/1977 годах, 111 – носили националистический характер, 19 – содержали клевету в отношении политики КПСС и советского правительства, в 7 – высказаны угрозы в адрес отдельных руководителей КПСС и советского правительства, а 20 листовок направлены против политики КПСС.

Регулярное прослушивание антисоветских радиопередач явилось причиной написания учеником 17 Рижской средней школы Быстровым Василием, 1963 года рождения, листовок, порочащих отдельных руководителей партии и правительства и призывающих к ведению борьбы с СССР от имени якобы существующей партии «РСД» (республика, свобода, демократия). Текст антисоветской листовки он передал для размножения своей родственнице – Шеинкиной Зинаиде, 1950 года рождения, работнице конструкторского бюро Министерства пищевой промышленности Латвийской ССР, которая оказала ему в этом содействие. К дальнейшему размножению листовок присоединился друг Быстрова – ученик 9 средней школы Стрельцов Александр.

В результате систематического прослушивания зарубежных радиопередач в 1976 году изготовили и распространили листовки националистического содержания ученики Яунпилсской средней школы Тукумского района Юкамс Юрис, 1961 года рождения.

17 ноября 1977 года в гор. Риге были распространены враждебные листовки, при изготовлении которых был использован типографский шрифт, похищенный в типографии г. Кулдиги. Принятыми мерами лица, совершившие это преступление, задержаны и привлечены к уголовной ответственности. Следствием установлено, что на формирование у них националистических взглядов существенное влияние оказал отец двух участников этого преступного деяния – Тилгалис Албертс, 1922 года рождения, который систематически рассказывал своим сыновьям о своей добровольческой службе в латышском легионе войск «СС», отмеченной оккупантами «Железным крестом».

В последние годы противник активно использовал молодое поколение эмигрантов в плане оказания враждебного влияния на нашу молодежь. Так, в октябре 1977 года посетивший Латвию в составе туристской группы гражданин ФРГ Кестерис Андрис, 1948 года рождения, во время встреч с молодежью собирал информацию о национальных отношениях и роли молодежи в культурной жизни республики. Одновременно он, высказывая различного рода враждебные измышления и националистические идеи, пытался оказывать выгодное для эмиграции влияние на своих собеседников.

В 1976/1977 годах КГБ при Совете Министров Латвийской ССР выявлены попытки молодых людей переправить за границу политически ущербные материалы.

Так, бывший студент Латвийского государственного университета Квиесис Имантс в качестве первого шага активной борьбы против советского строя считал необходимым подготовить клеветническое по своему содержанию письмо о положении студентов и молодежи в республике и передать этот документ для использования органами массовой информации Запада в целях «разоблачения» якобы «допускаемых в СССР нарушений прав человека». Для пересылки документов Квиесис решил подобрать подходящее лицо из числа посещающих Ригу иностранцев.

В последние годы отмечается активизация отдельных сектантских групп евангельских христиан-баптистов, баптистов-раскольников, адвентистов 7-го дня и пятидесятников по вовлечению в церковно-сектантскую деятельность юношей и девушек.

Несмотря на принятие в Латвийской ССР Закона о деятельности религиозных объединений, в ряде сектантских общин созданы молодежные хоры, оркестры, проводятся специальные богослужения, экскурсии, организуются палаточные городки, туристические походы для молодежи.²

Так, руководителем хора Елгавской общины адвентистов 7 дня Закисом Молрисом, сыном сектантского проповедника, создан вокально-инструментальный ансамбль в числе 8 человек из молодых людей проживающих в разных городах республики (Елгава, Тукумс, Добеле, Екабпилс), который разъезжает по мало-

численным общинам с целью вовлечения молодежи в сектантскую деятельность. Имеют место случаи, когда отдельные сектантские проповедники в своих выступлениях призывают молодежь не поддаваться атеистическому воспитанию (Гейде – Тукумская община адвентистов, Бондаренко – Огрская группа баптистов-раскольников).

Анализ причин враждебных и идеологически вредных проявлений и процессов среди молодежи говорит о наличии серьезных недостатков в организации идейно-воспитательной работы среди молодежи и, в частности, в учебных заведениях республики. В учебно-воспитательном процессе нередко главное внимание уделяется профессиональной подготовке.

Будучи недостаточно подготовленными в вопросах внутренней и внешней политики партии и правительства, молодые люди поддаются под влияние антисоветской пропаганды и заражаются вредными националистическими идеями.

Весьма актуальный характер в связи с усиливающейся враждебной пропагандой из-за рубежа приобретают вопросы интернационального воспитания нашей молодежи.

Требует улучшения правовое воспитание молодежи. В ряде случаев низкая правовая грамотность приводит к совершению антиобщественных проявлений и преступлений.

В некоторых коллективах политико-воспитательная работа ведется эпизодически и не носит наступательного характера. Так, в 1972 году группой учащихся 1-й Сигулдской средней школы был совершен резкий антисоветский выпад. После этого руководством школы и общественных организаций города Сигулды и Рижского района был проведен ряд мероприятий предупредительно-воспитательного характера. Однако скоро факт антисоветского выпада в указанной школе был предан забвению, что привело к ослаблению воспитательной работы. Поэтому не случайно в ноябре-декабре 1977 года в этой школе из учащихся сколотилась группа, которая занималась изготовлением и распространением националистических листовок, а также совершала антиобщественные деяния.

На формирование националистических взглядов у отдельных молодых людей в определенной мере влияет пассивная позиция некоторых воспитателей и педагогов, уклоняющихся от ответов молодежи на острые политические вопросы, порой граничащая с поддержкой националистических проявлений.

В сентябре 1976 года ученики 74 Рижской средней школы под руководством учительницы Безделига Елены Александровны, 1941 года рождения, выезжали автобусом на экскурсию. Во время поездки ученики Крастиньш Илгварс и Циммерманис Агрис, оба 1964 года рождения, в автобусе сочинили стихотворение националистического содержания, призывающее к физическому уничтожению

проживающих в Латвии лиц некоренной национальности, подобрали к тексту мотив известной песни и открыто распевали ее в автобусе. Безделига Е. А. каких-либо мер к пресечению этого националистического проявления не приняла, а о случившемся руководство школы не информировала.

Серьезные недостатки имеются в организации досуга молодежи. Ряд общественных организаций еще недостаточно принимает усилий к тому, чтобы наша молодежь свободное от работы и учебы время проводила более культурно с пользой для ее физического и духовного развития.

В феврале с.г. в СПТУ № 4 в мест. Апгулде Добельского района вечером после отбоя группа учащихся латышской национальности из хулиганских побуждений учинила драку с курсантами-трактористами. Инициатором дебоша был Витиньш Теодор, 1962 года рождения. В ходе разбирательства этого проявления было установлено, что вначале трения между курсантами латышской и русской национальности возникали на бытовой основе, а затем Витиньш, придав трениям националистическую окраску, устроил массовую драку, в результате которой пострадал ряд учащихся русской национальности.

Наряду с этим следует отметить, что причиной враждебных проявлений нередко является неправильная оценка молодежью объективных сложностей строительства коммунистического общества.

В марте с.г. Комитет госбезопасности Латвии рассмотрел на Коллегии вопрос об усилении работы по борьбе с идеологическими диверсиями противника, направленными в среду молодежи.

Органами КГБ республики проделана определенная работа по ограждению молодежи от подрывных действий противника. В ряде случаев оперативными мерами предотвращены намерения подпавших под враждебное влияние молодых людей объединиться в нелегальные группирования. В результате профилактических мероприятий возвращены на правильный путь многие лица, допустившие вредные проявления.

Всем подразделениям КГБ, в том числе городским и районным, даны указания чекистскую работу по ограждению советской молодежи от происков спецслужб и идеологических центров противника, зарубежных и антисоветских организаций и враждебных элементов проводить под руководством партийных органов, в тесном взаимодействии с партийными, профсоюзными, комсомольскими и другими общественными организациями.

В целях улучшения политико-воспитательной работы и искоренения националистических и других нездоровых проявлений среди некоторой части молодежи считали бы целесообразным:

– усилить работу в учебных заведениях республики в направлении более глубокого разъяснения учащейся и студенческой молодежи политических вопросов, связанных с отдельными периодами истории Латвии, а также

более глубокого раскрытия реакционной сущности латышского буржуазного национализма и враждебных устремлений идеологических центров противника;

– подготовить мероприятия, направленные на повышение роли партийных и комсомольских организаций и педагогов в деле изучения политических процессов среди учащейся и студенческой молодежи и своевременного профилактического воздействия на нездоровые тенденции;

– усилить работу по интернациональному воспитанию молодежи в учебных заведениях;

– активизировать работу по идейно-политическому воспитанию преподавательских кадров учебных заведений;

– более эффективно проводить пропагандистскую работу среди молодежи в плане наступательного и своевременного реагирования на зарождающиеся негативные явления и тенденции в этой среде;

– разработать систему мероприятий, направленных на улучшение внешкольной политико-воспитательной работы и досуга молодежи, особенно – проживающих в общежитиях, а также повышения роли и ответственности семьи в деле политического воспитания.

Председатель Комитета Госбезопасности
при Совете Министров Латвийской ССР

Л. И. Авдюкевич

LVA PA, 101. f., 43. apr., 75. l., 11.–19. lp.

Tulkojums no krievu valodas.

Padomju Savienības Komunistiskā partija izrāda pastāvīgas rūpes par jaunās paaudzes audzināšanu marksisma-ļeņinisma, proletāriskā internacionālisma un padomju patriotisma ideju uzticības garā.

Padomju Latvijas jaunatne savā absolūtajā vairākumā nedalīti atbalsta PSKP politiku cīņā par mieru un komunisma celtniecību mūsu valstī, aktīvi piedalās sabiedriski politiskajā dzīvē, rāda darba varonību, dod ievērojamu ieguldījumu mūsu partijas XXV kongresa lēmumu realizācijā. Desmitiem tūkstošu republikas jauniešu un meiteņu pašizliedzīgi strādā visās tautsaimniecības un kultūras nozarēs, neatlaidīgi apgūst zināšanas mācību iestādēs.

Svarīga nozīme jaunatnes audzināšanā bija Latvijas Komunistiskās partijas CK 1973. gada lēmumam par politiskās audzināšanas darba pastiprināšanu jaunās paaudzes vidū.¹ Tā izpildē veiktais darbs ievērojami paaugstinājis jaunatnes politiskā apzinīguma līmeni. Daudz efektīvāka kļuvis tās idejiski politiskā audzināšana.

Kā zināms, imperiālistisko valstu izlūkdienešti, viņu ideoloģiskie centri un ārzemju pretpadomju organizācijas cenšas iedarboties uz jauno paaudzi ideoloģiski kaitīgi, šī darbība vērsta uz Komunistiskās partijas un Padomju valsts sabiedriskās iekārtas diskreditāciju jaunatnes vidū.

Mūsu pretinieks, ņemot vērā nemitīgu jaunatnes lomas paaugstināšanos visās padomju sabiedriskās dzīves sfērās, uzskata jauno paaudzi par galveno savu graujošo centienu objektu.

Izplatot buržuāzisko ideoloģiju, dažādas revizionistiskas teorijas un nacionālisma idejas, tas cer iedragāt jaunatnes ticību komunistiskajiem ideāliem, sēt apolitisma un pesimisma noskaņojumu, pamudināt viņu uz demagoģijas un kritizēšanas mānijas ceļa, iepotēt patērētāja attieksmi pret dzīvi.

Pretinieks tiecas izmantot tādus faktorus kā atsevišķu jaunu cilvēku nepietiekamais politiskais briedums, vajadzīgā idejiskā rūdījuma trūkums, nepietiekamā dzīves pieredze, nenoturīgais raksturs, iesaistīt viņus pretpadomju un citā naidīgā darbībā.

Nopietnu uzmanību pretinieks pievērš jaunatnes, kas nav iesaistīta darba procesā un sabiedriskajā dzīvē, morālajai demoralizēšanai. Šiem mērķiem daudzos gadījumos kalpo pamudināšana uz narkomāniju, dzeršanu, huligāniskām un citām noziedzīgām parādībām.

Minētos nodomus pretinieks cenšas realizēt galvenokārt masveida iedarbības ceļā uz jauno cilvēku apziņu ar radio palīdzību. Latvijas VDK rīcībā esošo materiālu analīze liecina par to, ka republikā aug jauniešu skaits, kuri regulāri klausās ārzemju radiostaciju pretpadomju pārraides.

Negatīvi jaunatni ietekmē pretpadomju, nacionālistiskā un reliģiskā literatūra, ko pretinieks iesūta republikā pa dažādiem kanāliem, kā arī pie iedzīvotājiem glabātie buržuāziskās Latvijas un fašistiskās okupācijas perioda izdevumi.

Mūsdienu starptautiskajā situācijā pretinieks naidīgajā darbībā cenšas izmantot starpvalstu apmaiņas iespējas, kas paplašinās. Fakti liecina par pastiprinātu naidīgas aģentūras un ārvalstu graujošo centru emisāru iesūtīšanu republikā pa tūrisma, zinātnes un kultūras apmaiņas kanāliem, ar uzdevumu naidīgi apstrādāt idejiski svārstīgās personas no jaunatnes vidus.

Pretinieka ideoloģisko centru centienus zināmā mērā atbalsta buržuāziskie nacionālisti republikas iekšienē. Zināms, ka Latvijā dzīvo ievērojams skaits personu, atkurām, ņemot vērā pagātnē veikto viņu pretpadomju darbību, cenšas izveidot attiecības ārzemju emigrācijas organizācijas.

Vairāku iemeslu dēļ republikā pēdējos gados vērojams atsevišķu kriminālnoziedzumu veidu zināms pieaugums, ko veic jaunatne. Uz neapmierinātības un apolitiskuma pamata tās vidū bieži izveidojas nacionālistisks un pretpadomju noskaņojums. 1977. gadā personu skaits no jaunatnes vidus, kuras tika sauktas pie kriminālatbildības, salīdzinot ar 1976. gadu, palielinājies par 10,5%.

Pretinieka ideoloģisko diversiju iedarbībā un naidīgo elementu ietekmē republikas jaunatnes zināmas daļas vidū rodas nevēlami procesi un ir vērojamas bīstamas izpausmes.

1977. gada aprīlī tika noskaidrots, ka personu grupa no dažādu Rīgas augstāko mācību iestāžu studējošās jaunatnes vidus, ko vadīja Latvijas Valsts universitātes students 1956. gadā dzimušais Amoliņš Kārlis, loloja plānus par Latvijas atraušānu no PSRS. Šajā sakarā Amoliņš un viņa līdzzinātāji grasījās radīt pagrīdes organizāciju Latvijas "atbrīvošanai". Viņi apsprieda iespējas iegādāties pavairojamo tehniku pretpadomju izdevumu izgatavošanai, tika izteiktas domas par nepieciešamību gāzt valsts iekārtu Latvijā bruņotā ceļā.

Tajā pašā 1977. gadā Rīgas Politehniskā institūta students 1955. gadā dzimušais Tutāns Jānis izlasītās politiski kaitīgās literatūras ietekmē sāka rīkot negatīva rakstura sapulces, mēģināja organizēt nelegālu nacionālistisku grupu.

Līdztekus ar grupējumu izveidošanos turpinās nacionālistisko un pretpadomju lapiņu un anonīmu dokumentu izgatavošana un izplatīšana. Tā 1976. gadā bija 6, bet 1977. gadā – 11 lapiņu izplatīšanas gadījumi, ko veikušas personas no jaunatnes vidus. 1976. gadā no noskaidrotajiem 56 anonīmo pretpadomju dokumentu autoriem un izplatītājiem jauni cilvēki bija 10, bet 1977. gadā tādu personu bija 32 no 43. Raksturīgi, ka naidīgo dokumentu izplatīšanu veica jaunatnes grupas. 1976. gadā tika atklātas 2 tādas grupas, kur bija 5 dalībnieki, bet 1977. gadā – 7 grupas ar 25 dalībniekiem.

Pēc sava satura no 157 lapiņām, ko jaunatne izplatīja 1976./1977. gadā, 111 bija nacionālistiska rakstura, 19 saturēja apmelojumus attiecībā uz PSKP un Padomju valdības politiku, 7 – izteikti draudi atsevišķiem PSKP un Padomju valdības vadītājiem, bet 20 lapiņas vērstas pret PSKP politiku.

Regulāra pretpadomju radiatoridījumu klausīšanās bija iemesls, kāpēc Rīgas 17. vidusskolas skolnieks 1963. gadā dzimušais Bistrovs Vasilijs uzrakstīja lapiņas, kas cēla neslavu atsevišķiem partijai un valdības vadītājiem un aicināja cīnīties pret PSRS it kā eksistējošās partijas "RBD" (republika, brīvība, demokrātija) vārdā. Pretpadomju lapiņas tekstu viņš nodeva pavairošanai savai radniecei 1950. gadā dzimušajai Latvijas PSR Pārtikas rūpniecības ministrijas konstruktoru biroja darbiniecei Šeinkinai Zinaidai, kura sniedza viņam palīdzību. Tālākajā lapiņu pavairošanā pievienojās Bistrova draugs – 9. vidusskolas skolnieks Streļcovs Aleksandrs.

Sistemātiskas ārzemju radiatoridījumu klausīšanās rezultātā 1976. gadā izgatavoja un izplatīja nacionālistiska satura lapiņas Tukuma rajona Jaunpils vidusskolas skolnieks 1961. gadā dzimušais Jukams Juris.

1977. gada 17. novembrī Rīgā tika izplatītas naidīgas lapiņas, kuru izgatavošanā tika izmantots tipogrāfiskais šrifts, kas bija nozagts tipogrāfijā Kuldīgā. Veikto pasākumu rezultātā personas, kuras bija veikušas šo noziegumu, aizturētas un sauktas pie kriminālatbildības. Izmeklēšanā noskaidrots, ka nacionālistisku uzskatu veidošanā viņas ievērojami ietekmējis divu šī noziedzīgā nodarījuma dalībnieku tēvs – 1922. gadā dzimušais Tilgalis Alberts, kurš sistemātiski stāstīja saviem dēliem par savu brīvprātīgo dienestu latviešu "SS" leģionā, ko okupanti atzīmējuši ar "Dzelzs krustu".

Pēdējos gados pretinieks aktīvi izmantojis emigrantu jauno paaudzi, lai naidīgi iedarbotos uz mūsu jaunatni. Tā 1977. gada oktobrī, tūristu grupas sastāvā apmeklējot Latviju, VFR pilsonis 1948. gadā dzimušais Keisteris Andris tikšanās laikā ar jaunatni vāca informāciju par nacionālajām attiecībām un jaunatnes lomu republikas kultūras dzīvē. Vienlaikus viņš, izsakot dažāda veida naidīgus izdomājumus un nacionālistiskas idejas, centās emigrācijai izdevīgi ietekmēt savus sarunu biedrus.

1976./1977. gadā Latvijas PSR Ministru Padomes VDK atklāja jauniešu mēģinājumus nosūtīt pāri robežai politiski kaitīgus materiālus.

Tā bijušais Latvijas Valsts universitātes students Kviesis Imants kā pirmo soli aktīvā cīņā pret padomju iekārtu uzskatīja par nepieciešamu sagatavot pēc sava satura apmelojošu vēstuli par studentu un jaunatnes stāvokli republikā un nodot šo dokumentu izmantošanai Rietumu masu informācijas orgāniem, ar mērķi "atmaskot" it kā "PSRS pieļautos cilvēka tiesību pārkāpumus". Dokumenta pārsūtīšanai Kviesis nolēma izraudzīties piemērotu personu no Rīgu apmeklējošo ārzemnieku vidus.

Pēdējos gados atzīmēta atsevišķu sektantu grupu – evaņģēliski kristīgo baptistu, baptistu šķeltnieku, 7. dienas adventistu un vasarsvētku draudžu aktivizācija, lai jauniešus un meitenes iesaistītu baznīcas sektantiskajā darbībā.

Neraugoties uz Latvijas PSR pieņemto Likumu par reliģisko apvienību darbību, vairākās sektantu kopienās radīti jauniešu kori, orķestri, tiek noturēti speciāli dievkalpojumi, ekskursijas, tiek organizētas telšu pilsētiņas un tūrisma pārgājieni jaunatnei.²

Tā 7. dienas adventistu Jelgavas kopienas kora vadītājs sektantu sludinātāja dēls Zaķis Modris izveidojis vokāli instrumentālo ansambli 8 dažādās republikas pilsētās (Jelgava, Tukums, Dobeles, Jēkabpils) dzīvojošu jaunu cilvēku sastāvā, kas braukā pa mazskaitlīgām kopienām, lai iesaistītu jaunatni sektantiskā darbībā. Ir bijuši gadījumi, kad atsevišķi sektantu sludinātāji savās uzstāšanās reizēs aicina jaunatni nepadoties ateistiskajai audzināšanai (Geide – Tukuma adventistu kopiena, Bondarenko – Ogres baptistu šķeltnieku grupa).

Naidīgo un ideoloģiski kaitīgo izpausmju un procesa cēloņu analīze jaunatnes vidū runā par nopietnu trūkumu esamību idejiskās audzināšanas darba organizācijā jaunatnes vidū un tai skaitā republikas mācību iestādēs. Mācību procesā galvenā uzmanība nereti tiek pievērsta profesionālajai sagatavotībai.

Būdami nepietiekami sagatavoti partijas un valdības iekšpolitikas un ārpolitikas jautājumos, jaunie ļaudis nokļūst pretpadomju propagandas ietekmē un saindējas ar kaitīgām nacionālisma idejām.

Sakarā ar naidīgās propagandas pastiprināšanos no ārzemēm visai aktuāli kļūst mūsu jaunatnes internacionālās audzināšanas jautājumi.

Uzlabojumus prasa jaunatnes tiesiskā audzināšana. Daudzos gadījumos zemā tiesiskā izglītība noved pie pretsabiedriskām izpausmēm un noziegumiem.

Vairākos kolektīvos politiskās audzināšanas darbs tiek veikts epizodiski un tam nav uzbrūkoša rakstura. Tā 1972. gadā Siguldas 1. vidusskolas skolnieku grupa izdarīja asu pretpadomju izlēcieni. Pēc tā skolas vadība un Siguldas pilsētas un Rīgas rajona sabiedriskās organizācijas veica daudzus profilaktiski audzināšanas rakstura pasākumus. Tomēr drīz vien pretpadomju izlēciena fakts minētajā skolā tika aizmirsts, kas izraisīja audzināšanas darba pavājināšanos. Tāpēc nebija nejaušība, ka 1977. gada novembrī, decembrī šajā skolā izveidojās skolnieku grupa, kas nodarbojās ar nacionālistisku lapiņu izgatavošanu un izplatīšanu, kā arī veica pretsabiedriskas darbības.

Atsevišķu jauno cilvēku nacionālistisko uzskatu veidošanos zināmā mēra ietekmē vairāku audzinātāju un pedagogu pasīvā pozīcija, kuri izvairās jaunatnei dot atbildes uz asiem politiskiem jautājumiem, tā reizēm robežojoties ar nacionālistisku izpausmju atbalstīšanu.

1976. gada septembrī Rīgas 74. vidusskolas skolnieki 1941. gadā dzimušās skolotājas Bezdelīgas Jeļenas Aleksandra meitas vadībā izbrauca ar autobusu ekskursijā. Brauciena laikā skolnieki Krastiņš Ilgvars un Cimmermanis Agris, abi dzimuši 1964. gadā, autobusā sacerēja nacionālistiska rakstura dzejoli, kas aicināja uz Latvijā dzīvojošo, pie pamatnācijas nepiederošo personu fizisku iznīcināšanu, piemeklēja tekstam pazīstamas dziesmas motīvu un atklāti dziedāja to autobusā. Bezdelīga J. neveica nekādus pasākumus, lai darītu galu šai nacionālistiskai izpausmei, bet skolas vadību par notikušo neinformēja.

Nopietni trūkumi pastāv jaunatnes brīvā laika organizēšanā. Daudzas sabiedriskās organizācijas vēl nepietiekami pieliek pūles, lai mūsu jaunatne no darba un mācībām brīvo laiku pavadītu kulturālāk, noderīgāk tās fiziskajai un garīgajai attīstībai.

Š. g. februārī Dobeles rajona Apguldes 4. profesionāli tehniskajā vidusskolā vakarā pēc gulētiešanas laika grupa latviešu tautības audzēkņu, huligānisku motīvu vadīta, sarīkoja kautiņu ar kursantiem – traktoristiem. Trača iniciators bija 1962. gadā dzimušais Vītiņš Teodors. Šī notikuma izskatīšanas gaitā tika noskaidrots, ka sākumā domstarpības starp latviešu un krievu tautības kursantiem radās sadzīves jautājumu dēļ, bet pēc tam Vītiņš piešķīra šīm domstarpībām nacionālistisku nokrāsu un sarīkoja masveida kautiņu, kā rezultātā cieta vairāki krievu tautības audzēkņi.

Līdz ar to nākas atzīmēt, ka naidīguma izpausmju iemesls nereti ir jaunatnes nepareiza izpratne par komunistiskās sabiedrības celtniecības objektīvām grūtībām.

Š. g. martā Latvijas Valsts drošības komiteja kolēģijas sēdē izskatīja jautājumu par darba pastiprināšanu cīņā ar pretinieka ideoloģiskajām diversijām jaunatnes vidū.

Republikas VDK orgāni veikuši zināmu darbu jaunatnes norobežošanā no pretinieka graujošās darbības. Vairākos gadījumos ar operatīviem pasākumiem novērsti

naidīgā letekmē nonākušu jaunu cilvēku mēģinājumi apvienoties nelegālos grupējumos. Profilaktisko pasākumu rezultātā uz pareizā ceļa atgrieztas vairākas personas, kuras pieļāvušas kaitīgas izpausmes.

Visām, to skaitā pilsētu un rajonu VDK apakšvienībām doti norādījumi čekistisko darbu padomju jaunatnes norobežošanā no pretinieka specdienestu un ideoloģisko centru, ārzemju un pretpadomju organizāciju un naidīgo elementu tīkojumiem veikt partijas orgānu vadībā, ciešā sadarbībā ar partijas, arodbiedrību, komjaunatnes un citām sabiedriskajām organizācijām.

Politiskās audzināšanas darba uzlabošanai un nacionālistisku un citu neveselīgu parādību izskaušanai jaunatnes zināmas daļas vidū uzskatām par lietderīgu:

- pastiprināt darbu republikas mācību iestādēs, kas vērsts uz dziļāku ar Latvijas vēstures atsevišķiem periodiem saistītu politisku jautājumu izskaidrošanu skolu un studējošai jaunatnei, kā arī dziļāku latviešu buržuāziskā nacionālisma reakcionārās būtības un pretinieka ideoloģisko centru naidīgo nolūku atmaskošanu;

- sagatavot pasākumus, kas vērsti uz partijas un komjaunatnes organizācijas un pedagogu lomas paaugstināšanu politisko procesu izziņāšanā skolu un studējošās jaunatnes vidū un savlaicīgu profilaktisko iedarbību uz neveselīgām tendencēm;

- pastiprināt jaunatnes internacionālās audzināšanas darbu mācību iestādēs;

- aktivizēt mācību iestāžu pasniedzēju kadru idejiski politisko audzināšanas darbu;

- daudz efektīvāk veikt propagandas darbu jaunatnes vidū, uzbrūkoši un savlaicīgi reaģējot uz negatīvu izpausmju un tendenču parādīšanos šajā vidē;

- izstrādāt pasākumu sistēmu, kas vērsta uz ārpusskolas politiskās audzināšanas un jaunatnes brīvā laika organizēšanas darba uzlabošanu, sevišķi attiecībā uz kopmītnēs dzīvojošajiem, kā arī ģimenes lomas paaugstināšanu politiskās audzināšanas darbā.

Latvijas PSR Ministru Padomes
Valsts drošības komitejas
priekšsēdētājs

L. I. Avdjukevičs

¹ Domāts 1973. gada oktobrī notikušā LKP CK plēnuma lēmums. Apspriežot uzdevumus "darboļaužu komunistiskās audzināšanas uzlabošanas jomā", plēnumā, kā arī pieņemtajā lēmumā īpaši tika uzsvērtā LKP un LĻKJS organizāciju atbildība par stāvokli jaunatnes ideoloģiskajā audzināšanā dažāda līmeņa mācību iestādēs.

² 1976. gada 20. oktobrī pieņemtajā nolikumā (nevis kā dokumentā – likumā) "Par reliģiskajām apvienībām Latvijas Padomju Sociālistiskajā Republikā", ko apstiprināja LPSR AP Prezidijs dekrēts, šādas darbības nebija aizliegtas.

Nr. 32

Izvilums no apsūdzības raksta krimināllietā nr. 26
par G. Astras pretpadomju darbību

1983. gada 11. novembrī

A S T R A Gunārs Lariona dēls,
dzimis 1931. gada 22. oktobrī Rīgā, latvietis, PSRS pilsonis, bez-
partejisks, ar vidējo tehnisko izglītību, precējies, ģimenē sieva un
nepilngadīgs dēls, sodīts 1961. gada 26. oktobrī pēc Latvijas PSR
KK 59. panta 1. daļas, 65. panta 1. daļas un 209. panta ar brīvības
atņemšanu uz 15 gadiem, pēc soda izciešanas atbrīvots 1976. gada
23. februārī, strādājošs Rīgas pilsētas Ceļu pārvaldē par strād-
nieku, dzīvojošs Rīgā [..]¹

par to, ka viņš, būdams 1961. gadā notiesāts par sevišķi bīstamu valsts nozie-
gumu – Dzimtenes nodevības un pretpadomju aģitācijas un propagandas izdarīšanu,
pirms sodāmības dzēšanas termiņa izbeigšanās savu attieksmi pret padomju varu
neizmainīja un, vadoties no saviem padomju varai naidīgiem uzskatiem un nacio-
nālistiskām tieksmēm nolūkā graut un vājināt padomju varu, no jauna izdarīja pret-
padomju aģitāciju un propagandu, kas izpaudās pretpadomju ideju, uzskatu un
apmelojošu izdomājumu, kuri diskreditē Padomju valsts un sabiedrisko iekārtu, aicina
uz cīņu pret padomju varu, lai to gāztu, saturošas literatūras sistemātiskā izplatīšanā,
kā arī tāda paša satura literatūras izgatavošanā un glabāšanā tais pašos nolūkos Lat-
vijas PSR teritorijā laikā no 1976. gada līdz 1983. gada 6. janvārim.

Konkrēti Astras noziedzīgā darbība izpaudās sekojoši.

Neskatoties uz to, ka 1979. gada 11. decembrī viņam tika pasludināts oficiāls
brīdinājums par darbības nepieļaujamību, kas ir pretrunā ar PSRS valsts drošības
interesēm, viņš 1980. gada pavasarī savā dzīvesvietā Rīgā [..] no sava paziņas Inta
Cālīša saņēma un izplatīšanas nolūkā pārtulkoja no krievu uz latviešu valodu pret-
padomju apmelojoša satura dokumenta “PSRS valdībai, VFR valdībai, VDR val-
dībai, Atlantijas hartu parakstījušo valstu valdībām, ANO ģenerālsekretāram Kurtam
Valdheima kungam” mašīnraksta tekstu, kurā apgalvots, ka padomju varas atjau-
nošana Baltijas republikās ir it kā PSRS “okupācijas” sekas un ka “šo valstu tautām
laupītas tiesības un iespējas rīkoties ar savu likteni”, kā arī izvirzīta prasība likvidēt
tajās padomju iekārtu. Tulkojuma tekstu Astra ierakstīja savā kladē, kuru kopā ar
augstāk norādītā dokumenta mašīnraksta tekstu krievu valodā izplatīšanas nolūkā
atdeva Intam Cālītim, kurš šī dokumenta tulkojuma tekstu latviešu valodā 1980. gada
pavasarī Rīgā pavairoja ar savu rakstāmmašīnu “Moskva” vienlaicīgi ne mazāk kā
piecos eksemplāros un pēc tam izplatīja Rīgā savu paziņu starpā, iedodot tos la-
sīšanai: vienu eksemplāru Ģedertam Melngailim, pie kura šis eksemplārs tika
izņemts kratīšanā dzīvoklī Rīgā 1983. gada 6. janvārī; otru eksemplāru – Vilmai

Kļaviņai un Mirdzai Celmiņai, pēdējā šo eksemplāru savukārt iedeva izlasīt darba biedrenei Zeltītei Meisterai, kura to iedeva izlasīt savam vīram Matīsam Meisteram un dzīvokļa kaimiņam Normundam Vijupam, pēc kā šis eksemplārs tika iznīcināts. Divus minētā dokumenta eksemplārus Ints Cālītis izplatīšanas nolūkā glabāja savā dzīvesvietā Rīgā līdz izņemšanai kratīšanā 1983. gada 6. janvārī. Astra, saņēmis kladi ar minēto tulkojumu no Inta Cālīša atpakaļ, no 1980. gada līdz izņemšanai kratīšanā 1983. gada 6.–7. janvārī izplatīšanas nolūkā glabāja to savā dzīvesvietā.

1981. gadā Astra savā dzīvesvietā Rīgā, izmantojot savu fototehniku, tajā skaitā fotoaparātu "Zenit-E", nr. 810098942, izplatīšanas nolūkā pārфотографēja ārzemēs izdotās Agņa Baloža pretpadomju satura grāmatas "Baltijas republikas Lielā Tēvijas kara priekšvakarā" tekstu un izgatavoja šīs grāmatas teksta fotonegatīvus. Uz fotonegatīviem uzņemtais grāmatas teksts satur apmelojošus izdomājumus, kuri diskreditē Padomju valsts un sabiedrisko iekārtu un kuros apmelota PSRS ārējā politika pirms Otrā pasaules kara sākuma; no pretpadomju pozīcijām aprakstīta padomju varas atjaunošana Latvijā, Lietuvā un Igaunijā; nomelnota padomju varas būtība Latvijā 1940. gadā, melīgi apgalvots, ka Baltijas valstu iedzīvotājiem 1940. gadā dažu mēnešu laikā it kā bija jāpārņem no brīviem pilsoņiem "par iedzīvotājiem zem smaga okupācijas jūga", un minēto republiku uzņemšana PSRS sastāvā iztēlota kā "varmācīga iekļaušana Padomju Savienībā" un "kaila imperiālistiska agresija".

1981. gada decembrī fotokopiju izgatavošanai izplatīšanas nolūkā Astra norādītās pretpadomju satura grāmatas teksta fotonegatīvus atdeva savā dzīvesvietā līdzapsūdzētajam Gunāram Freimanim, kurš no tiem kopā ar savas brigādes strādnieku Gunāru Subaču tā paša gada decembrī Ventspilī izgatavoja minētās grāmatas fotokopiju ne mazāk kā 3 eksemplāros, ar kuru saturu viņi iepazinās un izplatīja tālāk savu paziņu starpā:

– Gunārs Freimanis vienu eksemplāru 1982. gada pavasarī Rīgā [...] iedeva izlasīt Oskaram Vīndedzim, bet pēc tam tā paša 1982. gada rudenī turpat Dzērviņu ielā 9 – Jānim Bērziņam, pie kā šis eksemplārs tika izņemts kratīšanā 1983. gada 22. martā;

– Gunārs Subačs 2 eksemplārus 1982. gada 1. aprīlī Liepājā [...] atdeva Uldim Rubezim, kas daļēji iepazinās ar to saturu un kuri tika izņemti pie viņa 1983. gada 20. aprīlī.

1982. gada sākumā, saņēmis no Freimaņa norādītos fotonegatīvus atpakaļ, Astra izplatīšanas nolūkā turpināja tos glabāt savā dzīvesvietā, bet 1982. gada pavasarī tos no jauna izplatīšanas nolūkā un grāmatas teksta fotokopiju pavairošanai savā dzīvoklī atdeva Gunāram Freimanim, bet pēdējais – tādām pašām nolūkam savam paziņam Vitautam Čačem Jēkabpilī, kā rezultātā Vitauts Čāče savā dzīvesvietā – Jēkabpils rajona Kūku ciema "Jaunā muižā" no fotonegatīviem izgatavoja grāmatas teksta fotokopiju trīs eksemplāros un, iepazinies ar to saturu, vienu no tiem kopā ar fotonegatīviem 1982. gada septembrī Rīgā atdeva Freimanim, otru Rīgā – savam darba biedram Jānim Knāķim, kas iepazinās ar tā saturu, bet trešo eksemplāru glabāja savā dzīvesvietā, kur tas tika izņemts kratīšanā 1983. gada 28.–29. aprīlī. Freimanis no

Vitauta Čačes saņemto grāmatas fotokopiju 1982. gada rudenī izplatīja vairāku personu starpā: Rīgā [...] atdeva to pazīstamai Almai Strautniecei tālāknodešanai Rīgā [...] dzīvojošajiem Pēterim Osvaldam Kreiceram un viņa sievai – Birutai Ausmai Eglītei, kuri, iepazīnušies ar šīs fotokopijas tekstu, caur Almu Strautnieci atdeva to atpakaļ Gunāram Freimanim, Astra, saņēmis fotonegatīvus 1982. gada rudenī no Freimaņa atpakaļ, izplatīšanas nolūkā turpināja glabāt tos savā dzīvoklī līdz izņemšanai kratīšanā 1983. gada 6.–7. janvārī.

1981. gadā Astra savā dzīvesvietā Rīgā iedeva izlasīt Gunāram Freimanim ārzemēs izdotas Edmunda Zirniša pretpadomju satura grāmatas “Andrejs Eglītis” elektrogrāfisko kopiju, kurā padomju valsts un sabiedriskā iekārta ciniski nosaukta par “briesmīgu tirāniju”, “komunistu nejēdzīgo sistēmu”, “krievu koloniālisma cietumu”, “pasaules visnežēlīgāko varu”, kura “dubļos un asinīs samīn un samīda, apgāna ... tautas dvēseli”; apgalvots, ka Padomju Savienībā it kā pastāvot “vergu darbs”, tautas it kā smokot “padomju koloniālisma tvanā un gara iznīcināšanā”, “dzimtbūves laika apstākļos”; nomelnota marksisma-ļeņinisma mācība, Padomju valsts ārējā un iekšējā politika, no pretpadomju pozīcijām iztēloti padomju varas atjaunošanas apstākļi, dzīves īstenība Latvijā 1940.–1941. gados un pēckara gados, melīgi dēvējot padomju varu par “gūstu un verdzību”, “traģēdiju” un “ienaidnieka režīmu” un apgalvojot, ka pār zemi valdot “visrupjākā, visnežēlīgākā austrumu vara”, ka komunisms it kā esot “savas tautas un cilvēces ienaidnieks”; vienlaicīgi ar to izteikts uzaicinājums aktivizēt cīņu pret padomju varu, lai to gāztu.

Iepazinies ar šīs grāmatas saturu, Freimanis to tanī pat 1981. gadā iedeva izlasīt Vitautam Čačem, kas savā kladē no grāmatas izrakstīja pretpadomju satura citātus, pēc kam Vitauts Čače grāmatu atdeva Gunāram Freimanim, bet pēdējais – Astram.

1981. gada oktobrī savā dzīvesvietā – Rīgā Astra, izklāstot Georga Orvela grāmatas angļu valodā “1984” pretpadomju apmelojošo saturu, parādīja un iedeva to apskatīt Robertam Cīrulum. Šajā grāmatā noniecināta marksisma-ļeņinisma mācība par sociālismu un padomju iekārta, kuras mērķis it kā esot “atteikšanās no brīvības un vienlīdzības nodibināšanas”, kā arī apturēt progresu un iesaldēt vēsturi noteiktā attīstības posmā; salīdzinot krievu komunistus ar vācu fašistiem, apgalvots, ka komunisti “apspieduši jebkuru progresīvu kustību vairāk nekā viduslaiku inkvizīcija, pielietojusi spīdzināšanu, pēc kuras upuris atzinies visā, par ko ticis apsūdzēts”.

1982. gada sākumā Astra savā dzīvesvietā Rīgā, izmantojot savu fototekniku, tai skaitā fotoaparātu “Zenit-E”, nr. 810098942, izplatīšanas nolūkā pārfotografēja ārzemēs izdotās latviešu emigranta Anšlava Eglīša pretpadomju satura grāmatas “Laimīgie” tekstu un izgatavoja šīs grāmatas teksta fotonegatīvus. Uz fotonegatīviem uzņemtais grāmatas teksts satur apmelojošus izdomājumus, kuri diskreditē Padomju valsts un sabiedrisko iekārta un kuros pretpadomju apmelojumu garā noniecināta padomju vara Latvijā, attēlota tās it kā nežēlīgā attieksme pret tautu, apzīmējot padomju varas pārstāvjus par “līdēju, nodevēju, profesionālu meļu, zagļu un slepkavu baru”, un apgalvots, ka Padomju armijas karavīri, atbrīvojot Padomju Latviju

1944. gadā no vācu fašistiem, it kā mocījuši un iznīcinājuši neapbruņotus ļaudis; apmelojot pretpadomju garā krievu tautu un apgalvojot, ka Padomju Latvija pēckara gados it kā tikusi “okupēta”, uzsvērts, ka krievu tauta devusi “miljoniem paklausīgu, līdz zvēriskumam nejutīgu vergu nometņu sargu, miljoniem vagaru okupētajās un satelītu zemēs”, pie kam padomju vara Latvijā salīdzināta ar “padomju cietumu”.

1982. gada pavasarī fotokopiju izgatavošanai izplatīšanas nolūkā Astra minētās pretpadomju satura grāmatas teksta fotonegatīvus atdeva savā dzīvesvietā Gunāram Freimanim, kurš no tiem kopā ar savas brigādes strādnieku Gunāru Subaču tā paša gada pavasarī Talsu rajonā, Dundagā, izgatavoja grāmatas fotokopiju divus eksemplārus, ar kuru saturu viņi iepazinās un izplatīja tālāk savu pazīstamo starpā:

– Gunārs Freimanis vienu eksemplāru 1982. gada beigās Rīgā [...] iedeva izlasīt Gunāram Lācim, kas šo eksemplāru izsniedza izmeklēšanas orgāniem 1983. gada 21. aprīlī;

– Gunārs Subačs otru eksemplāru 1982. gada 1. aprīlī atdeva Uldim Rubezim pēdējā dzīvoklī Liepājā, kas daļēji iepazinās ar tā saturu, un šis eksemplārs tika izņemts pie Ulda Rubeža 1983. gada 20. aprīlī.

Astra, saņēmis fotonegatīvus 1982. gada vasarā no Freimaņa atpakaļ, izplatīšanas nolūkā glabāja tos savā dzīvesvietā līdz izņemšanai kratīšanā 1983. gada 6. janvārī.

1981.–1982. gada ziemā Astra savā dzīvesvietā Rīgā iedeva izlasīt Gunāram Freimanim ārzemēs izdotas Ulda Ģērmaņa pretpadomju satura grāmatas “Latviešu tautas piedzīvojumi” elektrogrāfisko kopiju, kurā diskreditēta Padomju valsts un sabiedriskā iekārta, pretpadomju apmelojumu garā aprakstīti padomju varas atjaunošanas apstākļi Latvijā 1940. gadā, apgalvojot, ka latviešu tauta it kā bijusi “apmulsusi un satriekta”; padomju varas uzvara Latvijā salīdzināta ar “padomju vergu valsts” kārtības ieviešanu, norādot, ka visā zemē it kā izplatījušās “savādas tumšas bailes”; Padomju Latvijas atbrīvošana no vācu fašistiskajiem iebrucējiem salīdzināta ar “komunisma verdzības ieviešanu visā pasaulē”.

Iepazinies ar šīs grāmatas saturu, Gunārs Freimanis to 1982. gada rudens sākumā Rīgā ar Jāņa Knāķa starpniecību nodeva izlasīšanai Vitautam Čācem, bet pēdējais šo grāmatu savā dzīvesvietā – Jēkabpils rajona Kūku ciema “Jaunā muižā” 1983. gada janvārī iedeva izlasīt savam kaimiņam Antonam Grebežam.

1982. gada pavasarī Astra savā dzīvesvietā Rīgā ar savu fototehniku, tai skaitā fotoaparātu “Zenit-E”, nr. 810098942, izplatīšanas nolūkā pār fotografēja Gunāra Freimaņa atnestu ārzemēs izdotu latviešu emigranta Anšlava Eglīša pretpadomju satura grāmatu “Piecas dienas” un izgatavoja šīs grāmatas teksta fotonegatīvus. Norādītajā grāmatā nekaunīgi apmelota Padomju valsts un sabiedriskā iekārta un padomju varas būtība; apgalvots, ka Padomju Savienībā it kā valdot “rupja vara”, “varmācība”, pastāvot “vergu spaidu nometnes”; padomju tauta it kā atrodoties “cietumā ieslēgta”; apgalvots, ka Padomju Savienībā it kā esot izveidojusies “jauna virsšķira, jauna aristokrātija”, “sarkanā buržuāzija”, kura pārvaldot valsti; iztēlots, it kā Padomju Savienībā valdot “izspiegošana, apmelošana, neuzticība un savstarpējas intrigas un meli”; komunisti un padomju varas darbinieki šajā grāmatā

apmelojoši iztēloti kā “dzērāji, neizglītoti, nekulturāli, truli, netaisni un varmācīgi cilvēki”; dzīve Padomju Latvijā iztēlota kā dzīve “okupācijas jūgā”, kur valdot “nepārtraukts murgs”, nomelnota padomju varas atjaunošana un dzīves īstenība Latvijas PSR 1940.–1941. gados; ciniski apgalvots, ka latviešu tauta it kā nonākusi “barbaru verdzībā”; nomelnota latviešu kultūras dzīve un izglītības sistēma, iztēlojot to kā “bēdīgu pagrimšanu”; Padomju Latvijas mākslinieki un rakstnieki nosaukti par “karjeristiem” un “partijas vergiem”.

Pēc tam Astra savā dzīvesvietā, izmantojot savu fototehniku, kopā ar Gunāru Freimani no minētajiem negatīviem izgatavoja norādītās Anšlava Eglīša grāmatas teksta fotokopiju ne mazāk kā vienā eksemplārā, kuru Astra atdeva Freimanim, kas, iepazīsies ar tā saturu, izplatīja to tālāk savu paziņu starpā: 1982. gada vasaras beigās Freimanis šo eksemplāru Rīgā [...] iedeva izlasīt Aivaram Kalējam, bet, saņēmis to no viņa atpakaļ, tā paša 1982. gada rudenī Rīgā [...] iedeva to izlasīt Jānim Bērziņam, pie kura šis eksemplārs tika izņemts kratīšanā 1983. gada 22. martā.

Tā paša 1982. gada pavasarī Astra fotokopiju izgatavošanai izplatīšanas nolūkā augstāk norādītos grāmatas “Piecas dienas” teksta fotonegatīvus savā dzīvesvietā atdeva Gunāram Freimanim, bet pēdējais – tādām pašām nolūkam – Vitautam Čačem Jēkabpilī, kā rezultātā pēdējais savā dzīvesvietā – Jēkabpils rajona Kūku ciema “Jaunā muižā” ar savu fototehniku izgatavoja grāmatas teksta fotokopiju ne mazāk kā 4 eksemplārus, kuri pie viņa tika izņemti kratīšanā kopā ar fotonegatīviem 1983. gada 28.–29. aprīlī.

Bez tam Astra savā dzīvesvietā – Rīgā no 1976. gada līdz izņemšanai kratīšanā – 1983. gada 6.–7. janvārim izplatīšanas nolūkā:

– izmantojot savu fototehniku, izgatavoja un tajā pašā nolūkā glabāja sekojošus pretpadomju apmelojoša satura grāmatu tekstu lapaspušu fotonegatīvus:

– Jāņa Grīna “Dadzīvotāji rezonē. Zviedrijas stāsti”, kurā apgalvots, ka Baltijas republikās padomju varas apstākļos tautas it kā atrodoties apspiestībā un tās nacionālo pilsonību un inteligenci nepieciešams izolēt no krievu tautas, kura it kā okupējusi Latviju;

– Georga Orvela “1984”, kurā, noniecinot marksisma-ļeņinisma mācību par sociālismu, apgalvots, ka tās mērķis it kā esot apturēt progresu, iesaldēt vēsturi, ka komunisti esot līdzīgi vācu fašistiem un apspieduši jebkuru progresīvu kustību;

– Jāņa Jūrmalnieka “Latvijas iekļaušana Padomju Savienībā”, kurā sludināts, ka padomju varas atjaunošana Latvijā 1940. gadā it kā ir nekas cits kā Padomju Savienības agresijas akts, bet Padomju Latvijas uzņemšana PSRS sastāvā tiek raksturota kā “krievu ievadītā Baltijas aneksija” vai “Latvijas varmācīga iekļaušana Padomju Savienībā”;

– Hermana Kreicera “Logi” un “Atspīdumi”, kuros izkropļota marksisma-ļeņinisma mācība, Padomju valsts un Komunistiskās partijas ārpolitika un iekšpolitika, padomju varas būtība un dzīves īstenība Padomju Latvijā un melīgi apgalvots, ka mūsu valstī tautas atrodoties “muižas kalpu stāvoklī”;

– Kaudzītes Matīsa “Jaunie mērnieku laiki”, kurā, aprakstot padomju varas nodibināšanos Latvijā 1919. gadā, sludināts, ka tolaik it kā “nakšu naktīm plūda nevainīgu cilvēku asinis”, ka padomju varai skolas vajadzīgas, lai audzinātu “prieka pilnākos bendes un zvēriskākos briesmoņus priekš soda tiesām”;

– Margitas Gūtmanes “Veronika Strēlerte. Rakstu krājums dzejnieces 70 gadu dzimšanas dienai 1982. gada 10. oktobrī”, kurā padomju varas atjaunošana Latvijā 1940. gadā nosaukta par “okupāciju”, bet Padomju Latvijas atbrīvošana no vācu fašistiskajiem iebrucējiem 1944. gadā esot it kā “sarkanā terora nodibināšanās”;

– Arnolda Spekkes “Atmiņu brīži”, kurā, runājot par Padomju Latviju, apgalvots, ka tā neesot brīva, bet tā esot it kā “lielinieku koloniālās varmācības” vieta, kur visredzamāk saskatāmi viņu “lielie meli”;

– Aleksandra Solžeņicina “Arhipelāgs GULAGs”, kurā, absolutizējot personības kulta negatīvās iezīmes, aprakstīta it kā padomju varas necilvēcīgā un nežēlīgā attieksme pret padomju cilvēkiem, apgalvots, ka mūsu valstī it kā nepastāvēt brīvība, tiesības esot formālas, bet partija it kā valdot pār visu;

– izgatavoja un tajā pašā nolūkā glabāja sekojošas pretpadomju apmelojoša satura grāmatu teksta lapaspušu reprodukcijas kinofilmās:

– Abauruhmana Avtarhanova “Partokrātijas izcelšanās”, kurā apmelota padomju vara, sludināts, ka laika posms Padomju valsts attīstībā pēc Lielās Oktobra sociālistiskās revolūcijas esot bijis it kā “monopartijas tirānija”, un, absolutizējot personības kulta negatīvās iezīmes, melīgi apgalvots, ka Staļins “cīnījās pret tautu”, ka viņš bija “absolūts tirāns” un “neieredzēja tautu”;

– izmantojot savu rakstāmmašīnu nr. 494460, izgatavoja un tajā pašā nolūkā glabāja divus pretpadomju apmelojoša satura mašīnraksta teksta latviešu valodā, ar nosaukumu “Refleksijas par tautu un dzimteni”, kuru autors norādīts Voldemārs Zariņš, eksemplārus, kuros latviešu tautas dzīve Padomju Latvijas laikā salīdzināta it kā ar “iekšējā trimdinieka likteni” un izskan sauciens cīnīties pret padomju varu – “vēsturisko ienaidnieku – krievu imperiālismu”, tā “spiedienu uz visu Baltiju”;

– izgatavoja un tajā pašā nolūkā glabāja pretpadomju apmelojoša satura tekstu latviešu valodā rokrakstā, kas sākas ar vārdiem: “Nakts. 24. februāris, plkst. 12⁰⁰...” – un kurā, paužot naidu pret pastāvošo padomju iekārtu, pret “krievu apspiedējiem”, izteikts aicinājums cīnīties pret it kā pastāvošo “jūgu”; tekstā pausta pārliecība, ka latvieši noteikti uzvarēsot un Latvija it kā pacelšoties no šī “jūga”, bet šī kauja “satricinās visu pasauli”;

– ierakstīja 20 magnetofona lentēs, izmantojot savu magnetofonu, un tajā pašā nolūkā glabāja pretpadomju apmelojoša satura ārzemju radiostaciju radioraidījumus, tāda pat satura sarunas, dzejoļus un tekstus, kuros visos izteikts naidis pret padomju varu, pret sociālisma iekārtu, kura salīdzināta ar fašismu, kā arī apgalvots, ka Baltijas republikās šodien it kā pastāvēt apspiestība, ka tās “okupējuši krievi” un notiekot “pārkrievošana”, izskan asa vērsšanās pret Komunistisko partiju, ka tā it kā vadot agresīvu ārpolitiku.

Bez tam Astra savā dzīvesvietā – Rīgā [...] no 1976. gada līdz izņemšanai kratīšanā – 1983. gada 6.–7. janvārī izplatīšanas nolūkā glabāja sekojošu pretpadomju apmelojoša satura literatūru:

– grāmatas;

– divas Ādolfa Hitlera “Mana cīņa” un vienu ar nosaukumu “Lielvācu brīvības cīņa. Ādolfa Hitlera runas”, kurās visās, uzsverot vācu rases pārkumu, apmelota marksisma mācība, aicināts nesaudzīgi cīnīties pret Padomju Savienību, kura apzīmēta kā “boļševisma režīms” un “ebrejiski-boļševistiskā vara Maskavā”;

– Riharda Vurmbranda “Kāpēc es esmu ... revolucionārs”, kurā apmelota marksisma mācība par revolucionāro kustību, par tās cēloņiem un virzošajiem spēkiem, izteikts naidis pret komunistiem un izteikti apmelojoši izdomājumi par sociālistiskās iekārtas būtību;

– Sergeja Staprana “Caur Krievijas tumsu pie Latvijas saules”, kurā, apmelojot komunistus, apgalvots, ka tie ar savu “graužojo un ārdošo” darbību armijā pēc Lielās Oktobra sociālistiskās revolūcijas esot “musinājuši” latviešu strēlniekus un tie tāpēc nostājušies revolūcijas pusē;

– Ulda Ģērmaņa “Latviešu tautas piedzīvojumi”, kurā, kā jau augstāk minēts, diskreditēta Padomju valsts un sabiedriskā iekārta;

– Georga Orvela “1984”, kurā, kā jau iepriekš uzsvērts, apmelota marksisma-lenīnisma mācība par sociālismu;

– Lancelota Lavtona “Padomju Krievijas ekonomiskā vēsture” divos sējumos, kuros apgalvots, ka boļševiki pēcrevolūcijas posmā neesot it kā rūpējušies par maizes sagādi un bada likvidēšanu, bet ka tie katru dienu “šāvuši daudz zemnieku”; sociālisms salīdzināts ar kapitālismu;

– 50 žurnālus “Signal”, izdotus laika posmā no 1942.–1944. gadam, kuros izklāstīta vācu fašistiskās armijas neuzvaramība, cildinātas tās “uzvaras” pār Padomju armijas daļām, attaisnots fašistiskās armijas iebrukums Padomju Savienībā;

– mašīnraksta tekstus ar sekojošiem nosaukumiem:

– “Vēlreiz par ebrejiem un lietuviešiem”, kurā pretpadomju garā apgalvots, ka 1940. gadā Lietuvā it kā iestājies tās okupācijas periods un ka lietuviešu tauta neieiedzot ebrejus;

– “Marts Niklūs apsūdz pils. Vavreņuku un citas vardarbību pielietojušās personas, kuru uzvārdi viņam vēl līdz šim nav paziņoti”, kurā apgalvots, ka Padomju Savienībā nepastāvēt tiesības uz brīvību un neaizskaramību, ka vajājot un ilgus mēnešus turot ieslodzījumā nevainīgus cilvēkus;

– Jāņa Zariņa “Latvieši Krievijā jeb kā tapa Latvija”, kurā apmelota pirmās sociālistiskās valsts izveidošanas un nostiprināšanas gaita, padomju varas un komunistiskās partijas darbība šajā laika posmā;

– “PSRS valdībai, VFR valdībai, VDR valdībai, Atlantijas hartu parakstījušo valstu valdībām, ANO ģenerālsēkretāram Kurtam Valdheima kunga”, kurā, kā jau norādīts, nomelnota padomju varas atjaunošana Latvijā 1940. gadā;

– piezīmju kladi ar rokrakstā ierakstītiem pieciem dzejoļiem – Latvijas monologiem ar nosaukumiem: “Brīvības monologs”, “Daugavas monologs”, “Kronvalda Ata monologs”, “Zviedru laiku monologs”, “Kritušo kareivju monologs”, kuros no buržuāziskā nacionālisma pozīcijām uz vēsturisku notikumu fona nomelnota dzīves īstenība Padomju Latvijā, apgalvots, ka latviešu tauta mūsu dienās padomju varas apstākļos esot it kā nebrīva, atrodoties apspiestībā un verdzībā, pār to valdot svešinieki un iebrucēji, kā arī izteikts uzaicinājums latviešu tautai būt vienotai cīņā par savu brīvību; –

tas ir, – pretpadomju aģitācijas un propagandas izdarīšanā, ko veica, būdams agrāk notiesāts par sevišķi bīstamiem valsts noziegumiem, – noziegumā, paredzētā Latvijas PSR KK 65. panta II daļā.

Apsūdzības raksts sastādīts Rīgā 1983. gada 5.–10. novembrī.

Saskaņā ar Latvijas PSR Kriminālprocesa kodeksa 211. panta prasībām krimināllieta nosūtāma Latvijas PSR prokuroram jautājuma izlemšanai par apsūdzības raksta apstiprināšanu un lietas nosūtīšanu tiesai pēc piekrišanas.

Latvijas PSR VDK Izmeklēšanas daļas
sevišķi svarīgo lietu vec. izmeklētājs
apakšpulkvedis

E. Bērziņš

Piekrītam:

Latvijas PSR VDK Izmeklēšanas daļas
priekšnieka vietnieks apakšpulkvedis

S. Bravackis

Latvijas PSR Valsts drošības komitejas
priekšsēdētājs ģenerālmajors

B. Pugo

LVA, 1986. f., 1. apr., 45322. l., 99.–111. lp.

¹ Adrešes netiek publicētas.

IV nodaļa

Iedzīvotāji – organizētās migrācijas sekas

Nr. 33–35

Plānotā migrācija

Nr. 33

**Izvilums no Latvijas PSR Valsts plāna komisijas¹
priekšsēdētāja vietnieka A. Vīndedzes un Darba un darba algas
nodaļas priekšnieka V. Šulca slepenā paskaidrojuma raksta
par Latvijas PSR darba resursu bilanci
laika posmā no 1960. līdz 1980. gadam**

1960. gada 11. decembrī

[...] На планируемый период в промышленности численность [занятых] увеличивается с 286,7 тыс. человек до 396,8 тыс. человек – на 33,1 процента, в строительстве с 75,7 тыс. человек до 101,6 тыс. человек – на 34,2%, в транспорте и связи (включая транспорт и связь, обслуживающие непроизводственные отрасли и население) с 87,6 тыс. человек до 153,0 тыс. человек – на 75,0 процентов, в торговле и общественном питании с 61,5 тыс. человек до 110,7 тыс. человек – на 30,0 процентов, в органах просвещения и культуры с 61,7 тыс. человек до 106,2 тыс. человек – в 1,7 раза, науки и научного обслуживания с 9,5 тыс. человек до 22,9 тыс. человек – в 2,4 раза, здравоохранения, социального обеспечения с 46,6 тыс. человек до 105,0 тыс. человек – в 2,3 раза, в жилищно-коммунальном хозяйстве с 35,0 тыс. человек до 57,0 тыс. человек – в 1,7 раза. Численность занятых в сельском хозяйстве снижается с 395,3 тыс. человек в 1960 году до 266,0 тыс. человек в 1980 году – на 32,7 процентов. [...]

В Латвийской ССР за 20 лет предусмотрен механический прирост населения за счет других республик – 100,0 тыс. человек.²

Данные о механическом движении за предыдущие годы в Латвийской ССР показывают, что предполагаемое механическое увеличение населения является реальным. [...]

Заместитель Председателя

Госплана Латвийской ССР

A. Виндедз

Начальник отдела труда и заработной платы

Госплана Латвийской ССР

B. Шульц

LVA, 693. f., 1. s apr., 385. l., 51., 52. lp.

Tulkojums no krievu valodas.

[..] Plānotajā periodā rūpniecībā [nodarbināto] skaits palielinās no 286,7 tūkst. cilvēku līdz 396,8 tūkst. cilvēku – par 33,1 procentu, celtniecībā no 75,7 tūkst. cilvēku līdz 101,6 tūkst. cilvēku – par 34,2%, transportā un sakaros (ieskaitot transportu, kas apkalpo neražojošās nozares un iedzīvotājus) no 87,6 tūkst. cilvēku līdz 153,0 tūkst. cilvēku – par 75,0 procentiem, tirdzniecībā un sabiedriskajā ēdināšanā no 61,5 tūkst. cilvēku līdz 110,7 tūkst. cilvēku – par 30,0 procentiem, izglītības un kultūras organizācijās no 61,7 tūkst. cilvēku līdz 106,2 tūkst. cilvēku – 1,7 reizes, zinātnē un zinātnes apkalpošanā no 9,5 tūkst. cilvēku līdz 22,9 tūkst. cilvēku – 2,4 reizes, veselības aizsardzībā, sociālajā nodrošināšanā no 46,6 tūkst. cilvēku līdz 105,0 tūkst. cilvēku – 2,3 reizes, dzīvokļu komunālajā saimniecībā no 35,0 tūkst. cilvēku līdz 57,0 tūkst. cilvēku – 1,7 reizes. Lauksaimniecībā nodarbināto skaits samāzinās no 395,3 tūkst. cilvēku 1960. gadā līdz 266,0 tūkst. cilvēku 1980. gadā – par 32,7 procentiem. [...]

Latvijas PSR 20 gados paredzēts mehāniskais pieaugums uz citu republiku rēķina – 100,0 tūkst. cilvēku.²

Ziņas par iepriekšējo gadu mehānisko kustību Latvijas PSR parāda, ka paredzētais iedzīvotāju mehāniskais pieaugums ir reāls. [...]

Latvijas PSR Valsts plāna komisijas

priekšsēdētāja vietnieks

A. Vīndedze

Latvijas PSR Valsts plāna komisijas Darba

un darba algas nodaļas priekšnieks

V. Šulcs

¹ No 1978. gada Valsts plāna komiteja.

² Faktiski no 1959. līdz 1979. gadam Latvijas iedzīvotāju skaits pieauga par 428 tūkstošiem cilvēku (sk. pielikumu nr. 1). Apmēram divas trešdaļas (gandrīz 300 tūkstoši) no šī iedzīvotāju pieauguma veidoja "mehāniskais pieaugums uz citu republiku rēķina". Īpaši strauji palielinājās pilsētu iedzīvotāju skaits. Laikposmā no 1951. līdz 1970. gadam, Latvijas pilsētu iedzīvotāju kopskaitam augot vidēji par 29 tūkstošiem gadā, dabiskais pieaugums veidoja 8 tūkstošus, bet mehāniskais – 21 tūkstoti cilvēku gadā.

Nr. 34

Latvijas PSR Valsts plāna komitejas priekšsēdētāja pirmā vietnieka G. Uhoва slepenā informācija Latvijas PSR Ministru Padomei par ieteikumu PSRS Valsts plāna komitejai visas nosacīti notiesātās un nosacīti atbrīvotās personas nosūtīt darbos tikai Latvijas PSR teritorijā

1985. gada 7. janvārī

В целях обеспечения направления в 1985 году всех рабочих из числа лиц, условно осужденных и условно освобожденных, на работу только на территории республики Госплан Латвийской ССР представляет проект письма Председателю Госплана СССР тов. Байбакову Н. К.

Приложение: по тексту, уч. № 21с, секретно, на 1 л.

Первый заместитель Председателя

Г. В. Ухов

Проект

СОВЕТ МИНИСТРОВ ЛАТВИЙСКОЙ ССР

Председателю Госплана СССР
т. Байбакову Н. К.

01.85 г.

Уважаемый Николай Константинович!

В связи с острым дефицитом рабочей силы¹ подрядные организации республики систематически не выполняют планы строительства и срывают своевременный ввод в действие важных народнохозяйственных объектов. За прошедший 1984 год на строительно-монтажных работах не хватило около 3 тыс. человек или 5% от плана и соответственно не могли быть выполнены строительно-монтажные работы на сумму около 35 млн. рублей, из них свыше 18 млн. рублей по строительным организациям Минстроя Латвийской ССР.

В 1985 году планируется ввести в действие и продолжить строительство таких важных объектов народного хозяйства как Рижское шерстяное производственное объединение «Ригас текстилс», «Лиепайсельмаш», завод дренажных труб «Лоде», ряд предприятий по производству кирпича и других строительных материалов, литейно-механический завод в г. Екабпилсе, радиотелефонная передающая станция в г. Риге, промузел «Зилайскалнс», завод промышленных роботов и других крупных объектов.

В целях своевременного ввода в действие важнейших объектов народного хозяйства республики убедительно прошу Вашего указания о направлении всех лиц, условно осужденных и условно освобожденных в 1985 году, в количестве 2400 человек только на работу в республике без их вывоза за пределы Латвийской ССР.

Перечень объектов, на которые их необходимо направить, согласованный с МВД, Минстроем и другими заинтересованными министерствами и ведомствами, сообщен Госплану СССР 17.09.84 г. за № 944/677с.

Председатель Совета Министров
Латвийской ССР

Ю. Я. Рубэн

LVA, 693. f., 1. s apr., 956. l., 3., 4. lp.

Tulkojums no krievu valodas.

Lai 1985. gadā nodrošinātu visu strādnieku no nosacīti notiesāto un nosacīti atbrīvoto personu vidus nosūtīšanu darbos tikai Latvijas PSR teritorijā, Latvijas PSR Valsts plāna komiteja iesniedz vēstules projektu PSRS Valsts plāna komitejas priekšsēdētāja biedram N. Baibakovam.

Pielikumā: pēc teksta, uzsk[aites dokuments] nr. 21s, slepens, uz 1 lpp.

Priekšsēdētāja pirmais vietnieks

G. Uhovs

Projekts

LATVIJAS PSR MINISTRU PADOME

PSRS Valsts plāna komitejas
priekšsēdētājam b. N. Baibakovam

01.85. g.

Cienījamais Nikolaj Konstantinovič!

Sakarā ar darbaspēka aso deficītu¹ republikas celtniecības organizācijas sistematiski neizpilda celtniecības plānus un aizkavē svarīgu tautsaimniecības objektu nodošanu ekspluatācijā. Pagājušajā, 1984. gadā celtniecības montāžas darbos pietrūka apmēram 3 tūkst. cilvēku jeb 5% no plāna un sakarā ar to nevarēja tikt izpildīti celtniecības un montāžas plāni par apmēram 35 milj. rubļu, no tiem vairāk nekā par 18 milj. rubļu Latvijas PSR Celtniecības ministrijas organizācijās.

1985. gadā tiek plānota nodot ekspluatācijā un turpināt tādu svarīgu tautsaimniecības objektu kā Rīgas vilnas ražošanas apvienības "Rīgas tekstils", Liepājas lauksaimniecības mašīnu rūpnīcas, drenu cauruļu rūpnīcas "Lode", vairāku ķieģeļu un citu celtniecības materiālu ražošanas uzņēmumu, metālliešanas mehāniskās rūpnīcas Jēkabpilī, radio telefonu raidītāju stacijas Rīgā, rūpnieciskā mezgla "Zilaiskalns", rūpniecisko robotu rūpnīcas, kā arī citu lielu objektu celtniecība.

Lai savlaicīgi nodotu ekspluatācijā republikas svarīgākos tautsaimniecības objektus, ļoti lūdzu Jūsu norādījumu par visu 1985. gadā nosacīti notiesāto un nosacīti atbrīvoto personu, skaitā 2400 cilvēku, nosūtīšanu tikai darbā republikā, neizvedot viņus ārpus Latvijas PSR.

To objektu uzskaitē, uz kuriem viņus ir paredzēts nosūtīt, ir saskaņota ar Iekšlietu ministriju, Celtniecības ministriju, kā arī ar citām ieinteresētajām ministrijām un resoriem un 17.09.84. g. ar nr. 944/677s ir paziņota PSRS Valsts plāna komitejai.

Latvijas PSR Ministru Padomes
priekšsēdētājs

J. Rubenis

¹ Visus pēckara gadus PSRS citu savienoto republiku iedzīvotāju pieplūdums Latvijā tika uzskatīts par būtiski svarīgu darbaspēka avotu tiem daudzajiem rūpniecības uzņēmumiem, kas jau šeit atradās vai tika celti no jauna. Katru gadu Valsts plāna komiteja, plānojot rūpniecības uzņēmumu darbaspēku limitus, iepļānoja arī attiecīgu iedzīvotāju mehāniskā pieauguma daudzumu. Īpaši liels migrantu skaits šādā veidā tika plānots t.s. Vissavienības pakļautības uzņēmumiem un arī celtniecības organizācijām, par ko liecina publicētais dokuments.

Nr. 35

Izvilks no Latvijas PSR Valsts plāna komitejas priekšsēdētāja pirmā vietnieka E. Āboliņa un Latvijas PSR Valsts plāna komitejas Darba, darba algas un kadru sagatavošanas daļas priekšnieka V. Burtnieka paskaidrojuma raksta par Latvijas PSR darba resursu bilances projektu 1986.–1990. gadā

1985. gadā

[...] В XII пятилетке¹ прирост трудовых ресурсов значительно сократится, что видно из приведенных здесь данных:

	1971– 1975 гг.	1976– 1980 гг.	1981– 1985 гг.	1986– 1990 гг.
Прирост трудовых ресурсов в % к предыдущей пятилетке	6,0	3,5	2,1	1,4
Всего прирост, в т.ч. за счет:	100,0	100,0	100,0	100,0
естественного прироста трудоспособного населения	53,6	34,4	–90,7	–22,8
механического прироста трудоспособного населения	49,8	61,9	88,7	86,4
пожилых рабочих и подростков	–3,4	3,7	42,0	36,4

Динамика трудовых ресурсов в длительной перспективе характеризуется как:

тыс. чел.

	1971– 1975 гг.	1976– 1980 гг.	1981– 1985 гг.	1986– 1990 гг.
Прирост трудовых ресурсов в том числе:	86,3	53,8	32,6	28,0
за счет естественного прироста	46,3	18,5	-10,0	-5,0
за счет механического прироста	43,0	33,3	28,9	19,0
за счет прироста работающих пожилых пенсионеров	-3,0	2,0	13,7	14,0

Первый заместитель председателя
Госплана Латвийской ССР
Начальник отдела Труда, заработной платы
и подготовки кадров

Е. Аболиньш

В. Буртниец

LVA, 693. f., 1. s apr., 956. l., 157., 158. lp.

Tulkojums no krievu valodas.

[..] XII piecgadē¹ darba resursu pieaugums ievērojami samazinās, kas redzams no šeit minētiem datiem:

	1971.– 1975. g.	1976.– 1980. g.	1981.– 1985. g.	1986.– 1990. g.
Darba resursu pieaugums % pret iepriekšējo piecgadi	6,0	3,5	2,1	1,4
Pavisam pieaugums, t.sk. uz:	100,0	100,0	100,0	100,0
darbspējīgo iedzīvotāju dabiskā pieauguma rēķina	53,6	34,4	-90,7	-22,8
darbspējīgo iedzīvotāju mehāniskā pieauguma rēķina	49,8	61,9	88,7	86,4
vecāko gadagājumu strādājošo personu un pusaudžu rēķina	-3,4	3,7	42,0	36,4

Darba resursu dinamika ilgstošā perspektīvā raksturojas šādi:

tūkst. cilv.

	1971.– 1975. g.	1976.– 1980. g.	1981.– 1985. g.	1986.– 1990. g.
Darba resursu pieaugums, tajā skaitā:	86,3	53,8	32,6	28,0
uz dabiskā pieauguma rēķina	46,3	18,5	-10,0	-5,0
uz mehāniskā pieauguma rēķina	43,0	33,3	28,9	19,0
uz vecāko gadagājumu strādājošo pensionāru pieauguma rēķina	-3,0	2,0	13,7	14,0

Latvijas PSR Valsts plāna komitejas

priekšsēdētāja pirmais vietnieks

E. Āboliņš

Darba, darba algas un kadru sagatavošanas

daļas priekšnieks

V. Burtņiņš

¹ Padomju Savienības tautsaimniecība attīstījās saskaņā ar piecgažu plāniem. Latvijas tautsaimniecība tika iekļauta šajā sistēmā pēc Otrā pasaules kara, sākot ar 4. piecgadi (1946.–1950. gads), tālāk 12. piecgade aptver laikposmu no 1986. līdz 1990. gadam.

Nr. 36, 37

Atvaļinātās militārpersonas Latvijā

Nr. 36

**Izvilums no Latvijas PSR kara komisāra I. Čašas slepenās atskaites
1961. gada 1. janvārī par demobilizēto karavīru
materiālo un sadzīves apstākļu nodrošināšanu**

1961. gada 31. martā

По состоянию на 1-е января 1961 г.

Прибыло на учет уволенных после 15.01.60 г. 2874 чел. [...]

II. Жилищное обеспечение¹

а) Из числа офицеров, уволенных из ВС,
не обеспечены жилой площадью

583 чел.

в том числе:		
– уволенные до 15 января 1960 г.		188 чел.
– уволенные после 15 января 1960 г.		395 чел.
Из числа уволенных после 15 января 1960 г. жилплощадь не предоставлена более 3-х месяцев со дня прибытия на учет		242 чел.
б) За отчетный период жилплощадь предоставлена		73 чел.
в том числе:		
– уволенным до 15 января 1960 г.		14 чел.
– уволенным после 15 января 1960 г.		59 чел.

III. Дополнительные сведения

1. Из общего количества принятых на учет прибыло из Приб. ВО и КБФ		2205 чел.
в том числе из местных гарнизонов		1746 чел.
2. Прибыло из других военных округов (флотов)		669 чел.
в том числе не имеющих своей жилой площади и близких родственников		400 чел.
3. Из числа прибывших принято на учет:		
а) в гор. Риге		2367 чел.
б) в городах республиканского подчинения		439 чел.
в) в сельской местности		68 чел.
4. Всего трудоустроено офицеров, уволенных после 15.01.1960 г., в т.ч. офицеры – студенты дневных отделений ВУЗ-ов и техникумов		2038 чел.
из них:		
а) в городе Риге		1669 чел.
б) в городах республиканского подчинения		320 чел.
в) в сельской местности		49 чел. [...]
5. Всего предоставлено жилой площади в 1960–1961 годах	579 чел.	14 880 кв. метров
в том числе:		
а) уволенным до 15.01.1960 г.	103 чел.	2605 м ²
б) уволенным после 15.01.1960 г.	476 чел.	12 275 м ²
6. Предполагается получить жилой площади для обеспечения уволенных офицеров во втором квартале 1961 года	около 4000 м ²	(примерно 150 квартир).

IV. Объяснительная записка

а) Проведенные мероприятия, направленные на улучшение работы по материально-бытовому обеспечению уволенных офицеров, за отчетный квартал.

1. Центральный Комитет КП Латвии и СМ Латвийской ССР 7 марта 1961 года на совместном заседании принял постановление «О выделении в 1961 году жилой площади для обеспечения военнослужащих, уволенных из ВС СССР».

2. 4 февраля 1961 года на расширенном заседании комиссии при Рижском горисполкоме, при участии председателя горисполкома и представителя ЦК КП Латвии были подведены итоги работы по материально-бытовому обеспечению уволенных военнослужащих и поставлены задачи на 1961 год. [...]

3. Состояние работы по материально-бытовому обеспечению уволенных военнослужащих обсуждалось на бюро районных комитетов КП Латвии гор. Риги.

4. Офицерами 3 отдела в марте 1961 года была произведена проверка трудового устройства уволенных офицеров на следующих заводах г. Риги: «Ригасельмаш», Вагостроительном, Приборостроительном и в Латвийском морском пароходстве.

б) Прибытие уволенных военнослужащих, прием их на учет и размещение на территории республики.²

Прибыло на учет уволенных после 15 января 1960 г. 2874 чел.

из них по периодам:

в 1 квартале 1960 г. 113 чел.

во 2 квартале 1960 г. 214 чел.

в 3 квартале 1960 г. 1196 чел.

в 4 квартале 1960 г. 722 чел.

в 1 квартале 1961 г. 629 чел.

Прибытие уволенных военнослужащих по городам характеризуется следующими данными:

Наименование городов и районов	Всего прибыло	Из них			
		Из Приб. ВО и КБФ	В т.ч. местного гарнизона	Из др. военных округов, флотов	В т.ч. не имеющ. своей жилплощ. и родств.
гор. Вентспилс	24	20	15	4	—
гор. Даугавпилс	116	89	55	27	21
гор. Елгава	66	57	14	9	5
гор. Лиепая	170	161	143	9	3
гор. Резекне	18	11	1	7	2
гор. Юрмала	45	36	34	9	6
Итого по городам республиканского подчинения	439	374	262	65	37
По другим районам республики	68	39	14	29	10
гор. Рига	2367	1792	1470	575	353
Всего:	2874	2205	1746	669	400

Таким образом, основная масса уволенных военнослужащих избрали постоянным местом жительства гор. Ригу – 2367 чел., что составляет около 83%. Кроме того из 507 чел., прибывших в другие районы, – 439 чел. избрали постоянным местом жительства города республиканского подчинения и только 68 чел. районы сельской местности и проживают, как правило, в районных центрах.

Следует отметить, что в гор. Ригу прибыло из других городов 394 офицера запаса, имевших жилую площадь по прежнему месту службы, которую они сдали при перемене места жительства. [...]

В гор. Ригу прибывают уволенные офицеры, сдавшие свою жилую площадь по прежнему месту службы, не только с отдаленной местности, но и с крупных городов Советского Союза [...].

В 1960 году по гор. Риге имели место случаи, когда отдельным уволенным офицерам местными Советами представлялась жилая площадь по завышенным нормам, так например:

по Ленинскому району.

– майору Лысенко А. И. на 4-х чел. предоставлены 2 комнаты 42 кв. метра;

– подполковнику Гончаренко Н. Д. на 4 человек предоставлена квартира 3-х комнатная площадью 42 кв. метра;

по Пролетарскому району.

– лейтенанту Клевер Р. К. на 1 человека предоставлена комната 17 кв. метров;

– лейтенанту Маргосян С. Х. на 2-х чел. предоставлена комната 20 кв. метров;

по Московскому району.

– полковнику Быстрову А. Ф. на 3-х человек предоставлена отдельная 2-х комнатная квартира – 31,7 кв. метра;

– ст. инженер-лейтенанту Деменчук Е. В. на 2-х человек предоставлена отдельная 2-х комнатная квартира, площадью 29,9 кв. метра.

25 января 1961 года на Рижской городской комиссии обсуждался вопрос о неправильной практике распределения жилой площади райисполкомками, которая осудила эту порочную практику.

Кроме того по Ленинскому району установлены случаи, когда отдельные офицеры получили в гор. Риге жилую площадь обманным путем [...].

е) Учет уволенных военнослужащих в запас и планирование работы по их материально-бытовому обеспечению в военных комиссариатах.

В каждом военном комиссариате заведен учет уволенных военнослужащих, нуждающихся в трудоустройстве и жилищном обеспечении.

В военных комиссариатах с малым количеством военнослужащих, уволенных в запас, учет ведется по книгам.

В крупных военных комиссариатах (Московском, Пролетарском) учет осуществляется по специально заведенной картотеке, а нуждаемость в жилищном обеспечении

обеспечении по именованным спискам (параллельно с райисполкомами), которые составлены в порядке зачисления офицеров и сверхсрочнослужащих в очередь на получение жилплощади.

Работа по материально-бытовому обеспечению планируется в ежемесячных планах работ.

В Республиканском военном комиссариате в планах работ находят отражение следующие вопросы:

1) Участие военкома республики и офицеров Республиканского военкомата в работе городской комиссии по трудовому и жилищному обеспечению военнослужущих, уволенных в запас по Закону от 15.01.60 г.

2) Участие офицеров 3 отдела в приеме уволенных военнослужущих в комиссии при Рижском горисполкоме.

3) Участие офицеров военкомата республики в работе комиссии по распределению жилой площади среди районов гор. Риги для обеспечения уволенных военнослужущих.

4) Проверка работы районных и городских военных комиссариатов по материально-бытовому обеспечению уволенных офицеров.

5) Совместная проверка членами городской комиссии и офицерами Республиканского военкомата работы районных комиссий по жилищному обеспечению и трудовому устройству уволенных военнослужущих в запас.

6) Контроль за ходом трудового устройства уволенных офицеров, непосредственно на предприятиях и в учреждениях.

Военный комиссар Латвийской ССР
гвардии генерал-майор

Чаша

LVA PA, 101. f., 24. apr., 96. l., 53.–66. lp.

Tulkojums no krievu valodas.

Stāvoklis 1961. g. 1. janvārī

Pēc 15.01.60. g. atvaļinātie stājušies uzskaitē

2874 civl. [..]

II. Nodrošināšana ar apdzīvojamo platību¹

a) Ar apdzīvojamo platību nav nodrošināti
no Bruņotajiem spēkiem atvaļinātie virsnieki
to skaitā:

583 civl.

– atvaļināti pirms 1960. g. 15. janvāra

188 civl.

– atvaļināti pēc 1960. g. 15. janvāra

395 civl.

No tiem, kas atvaļināti pēc 1960. g. 15. janvāra, vairāk nekā 3 mēnešus kopš stāšanās uzskaitē	
apdzīvojamā platība nav ierādīta	242 cilv.
b) Atskaites periodā apdzīvojamā platība nav ierādīta to skaitā:	73 cilv.
– atvaļināti pirms 1960. g. 15. janvāra	14 cilv.
– atvaļināti pēc 1960. g. 15. janvāra	59 cilv.

III. Papildu ziņas

1. No visiem uzskaitē uzņemtajiem no BKA un SBF ieradušies	2205 cilv.
to skaitā no vietējiem garnizoniem	1746 cilv.
2. Ieradušies no citiem kara apgabaliem (flotēm)	669 cilv.
to skaitā, kam nav savas apdzīvojamās platības un tuvu radnieku	400 cilv.
3. No tiem, kas ieradušies, uzskaitē stājušies	
a) Rīgā	2367 cilv.
b) republikas pakļautības pilsētās	439 cilv.
c) lauku rajonos	68 cilv.
4. Pavisam darbā iekārtoti pēc 15.01.1960. g. atvaļinātie virsnieki, t.sk. virsnieki – augstāko mācību iestāžu un tehnikumu dienas nodaļas studenti	2038 cilv.
no tiem:	
a) Rīgā	1669 cilv.
b) republikas pakļautības pilsētās	320 cilv.
c) lauku rajonos	49 cilv. [...]
5. Pavisam 1960.–1961. g. ierādīta apdzīvojamā platība	579 cilv. 14 880 m ²
to skaitā:	
a) atvaļinātiem pirms 15.01.1960. g.	103 cilv. 2605 m ²
b) atvaļinātiem pēc 15.01.1960. g.	476 cilv. 12 275 m ²
6. 1961. gada 2. ceturksnī plānots saņemt apmēram 4000 m ² (aptuveni 150 dzīvokļu) apdzīvojamās platības atvaļināto virsnieku nodrošināšanai.	

IV. Paskaidrojums

- a) Pasākumi, kas veikti atskaites ceturksnī, lai uzlabotu atvaļināto virsnieku materiālo un sadzīves apstākļu nodrošināšanas darbu.

1. 1961. gada 7. martā Latvijas KP Centrālās komitejas un Latvijas PSR MP kopīgā sēdē pieņemts lēmums "Par apdzīvojamās platības izdalīšanu no PSRS Bruņotajiem spēkiem atvaļināto karavīru nodrošināšanai 1961. gadā".

2. 1961. gada 4. februārī Rīgas pilsētas izpildkomitejas komisijas paplašinātajā sēdē, piedaloties pilsētas izpildkomitejas priekšsēdētājam un Latvijas KP CK pārstāvim, tika apkopoti atvaļināto karavīru materiālo un sadzīves apstākļu nodrošināšanas rezultāti un noteikti uzdevumi 1961. gadā. [..]

3. Atvaļināto karavīru materiālo un sadzīves apstākļu nodrošināšanas darbs apspriests Latvijas KP Rīgas pils. rajonu komiteju birojos.

4. 1961. gada martā 3. daļas virsnieki izdarīja pārbaudi, kā notiek atvaļināto virsnieku iekārtošana darbā šādās Rīgas rūpnīcās: "Rīgaseļmaš", Vagonbūves rūpnīcā, Aparātbūves rūpnīcā un Liepājas jūras kuģniecībā.

b) Atvaļināto virsnieku ierašanās, uzņemšana uzskaitē un izvietošana republikas teritorijā.²

Pēc 1960. g. 15. janvāra uzskaitē stājušies 2874 cilv.

no tiem:

1960. g. 1. ceturksnī 113 cilv.

1960. g. 2. ceturksnī 214 cilv.

1960. g. 3. ceturksnī 1196 cilv.

1960. g. 4. ceturksnī 722 cilv.

1961. g. 1. ceturksnī 629 cilv.

Dati, kas raksturo atvaļināto karavīru ierašanos republikas pilsētās:

Pilsētas un rajona nosaukums	Pavisam ieradušies	No tiem			
		no BKA un SBF	to skaitā no vietējiem garnizoniem	no citiem kara apgabaliem, flotēm	t.sk. – nav savas apdzīvojamās platības un radinieku
Ventspils	24	20	15	4	–
Daugavpils	116	89	55	27	21
Jelgava	66	57	14	9	5
Liepāja	170	161	143	9	3
Rēzekne	18	11	1	7	2
Jūrmala	45	36	34	9	6
Kopā republikas pakļautības pilsētās	439	374	262	65	37
Citos republikas rajonos	68	39	14	29	10
Rīga	2367	1792	1470	575	353
Kopā:	2874	2205	1746	669	400

Tādējādi atvaļināto karavīru pamatmasa par savu pastāvīgo dzīvesvietu ir izvēlējusies Rīgu – 2367 cilvēki, tas ir, apmēram 83%. Bez tam no tiem 507 cilvēkiem, kas ieradās citos rajonos, 439 par pastāvīgo dzīvesvietu izvēlējās republikas pakļautības pilsētas un tikai 68 – lauku rajonus, bet parasti viņi dzīvo rajonu centrā.

Jāatzīmē, ka Rīgā ieradušies 394 rezerves virsnieki no citām pilsētām, kuriem bijušajā dienesta vietā bijusi dzīvojamā platība, – to viņi nodevuši, mainot dzīvesvietu [..].

Rīgā ierodas atvaļinātie virsnieki, kas nodod savu dzīvojamo platību bijušajā dienesta vietā, ne tikai no nomaļām vietām, bet arī no lielām Padomju Savienības pilsētām [..].

1960. gadā Rīgā ir bijuši gadījumi, kad vietējās padomes atsevišķiem atvaļinātajiem virsniekiem piešķirušas dzīvojamo platību, vadoties no paaugstinātām normām, piemēram:

Ļeņina rajonā

– majoram Lisenko A. J., 4 cilvēkiem, piešķirtas 2 istabas 42 m² platībā;

– apakšpulkvedim N. Gončarenko, 4 cilvēkiem, piešķirts trīsistabu dzīvoklis 42 m² platībā;

Proletāriešu rajonā

– leitnantam Kļeveram R. K., 1 cilvēkam, piešķirta istaba 17 m² platībā;

– leitnantam Margosjanam S. H., 2 cilvēkiem, piešķirta istaba 20 m² platībā;

Maskavas rajonā

– pulkvedim Bistrovam A. F., 3 cilvēkiem, piešķirts atsevišķs divistabu dzīvoklis – 31,7 m²;

– vec. inženierleitnantam Demenčukam J. V., 2 cilvēkiem, piešķirts atsevišķs divistabu dzīvoklis 29,9 m² platībā.

1961. gada 21. janvārī Rīgas pilsētas komisijā tika apspriests jautājums par to, ka rajonu izpildkomitejas nepareizi sadala dzīvojamo platību. Komisija šo nevēlamo praksi nosodīja.

Bez tam Ļeņina rajonā ir konstatēti gadījumi, kad atsevišķi virsnieki Rīgā ir saņēmuši dzīvojamo platību, izmantojot viltu. [..]

f) Rezervē atvaļināto virsnieku uzskaitē, kara komisariātu darba plānošana, viņu materiālo un sadzīves apstākļu nodrošināšana.

Katrā kara komisariātā iekārtota to atvaļināto karavīru uzskaitē, kuriem nepieciešams darbs un dzīvojamā platība.

Kara komisariātos, kur rezervē atvaļināto karavīru skaits ir neliels, iekārtoti uzskaites žurnāli.

Lielos kara komisariātos (Maskavas raj., Proletāriešu raj.) iekārtota speciāla uzskaites kartotēka, bet attiecībā uz tiem, kuriem nepieciešama dzīvojamā platība, –

personālie saraksti (paralēli rajonu izpildkomiteju sarakstiem), kas sastādīti tādā kārtībā, kādā virsnieki un virsdienesta karavīri uzņemti rindā dzīvojamās platības saņemšanai.

Materiālo un sadzīves apstākļu nodrošināšanas darbs tiek plānots pa mēnešiem.

Republikas kara komisariāta darba plānos atspoguļoti šādi jautājumi:

1) Republikas kara komisāra un Republikāniskā kara komisariāta virsnieku piedalīšanās pilsētas komisijas darbā, kas nodarbojas ar to karavīru iekārtošanu darbā un nodrošināšanu ar dzīvojamo platību, kuri atvaļināti saskaņā ar 15.01.1960. g. likumu.

2) 3. daļas virsnieku piedalīšanās atvaļināto virsnieku pieņemšanā Rīgas pils. izpildkomitejas komisijā.

3) Republikas kara komisariāta virsnieku piedalīšanās dzīvojamās platības sadales komisijas darbā, kas Rīgas rajoniem iedala dzīvojamo platību atvaļināto karavīru nodrošināšanai.

4) Atvaļināto virsnieku materiālo un sadzīves apstākļu nodrošināšanas darba pārbaude pilsētas un rajonu kara komisariātos.

5) Pilsētas komisijas locekļu un Republikāniskā kara komisariāta virsnieku kopīgs darbs rajonu komisiju pārbaudē, kas nodarbojas ar rezervē atvaļināto virsnieku nodrošināšanu ar dzīvojamo platību un iekārtošanu darbā.

6) Atvaļināto virsnieku darbā iekārtošanas kontrole republikas uzņēmumos un iestādēs.

Latvijas PSR kara komisārs gvardes ģenerālmajors

Čaša

¹ Ja Padomju armijas virsnieks bija nodienējis 25 gadus, viņš varēja izvēlēties dzīvesvietu jebkurā PSRS pilsētā (izņemot lielākās pilsētas – Maskavu, Kijevu, Pēterburgu u.c. –, kur bija vairāk nekā 1 miljons iedzīvotāju). Turklāt vietējiem kara komisariātiem šie virsnieki ar ģimenēm bija jānodrošina ar labiekārtotiem dzīvokļiem. No visu dzīvojamo māju jaunceltnēm daļa tika nodota kara komisariātiem. Atvaļinātie virsnieki ar ģimenēm brauca uz Rīgu pirmkārt jau tāpēc, ka tie bija PSRS “rietumi”, turklāt Latvijā bija salīdzinoši laba apgāde ar pārtiku, laba veselības aprūpe (saskaņā ar PSRS standartiem), kūrorti, labāks vietējo preču sortiments. Jāpiebilst, ka saskaņā ar PSRS Aizsardzības ministrijas rīkojumiem, kas krājuma sastādītājiem nav pieejami, virsnieki no sava atalgojuma nemaksāja ienākuma nodokli, atvaļinoties viņi saņēma lielākas pensijas nekā civiliedzīvotāji un vēl algu, ja strādāja.

² Īpaši daudz demobilizēto Padomju armijas karavīru palika un ieradās Latvijā uzreiz pēc Otrā pasaules kara. Jau 1945. gada otrajā pusē Latvijā vajadzēja iekārtot darbā 26 tūkstošus demobilizēto, 1946. gadā – 53 tūkstošus, bet līdz 1947. gada 1. oktobrim – 27 tūkstošus demobilizēto karavīru. Ļoti maz bija tādu, kas agrāk dzīvoja Latvijā.

Nr. 37

Izvilums no PSRS Bruņoto spēku atvaļināto militārpersonu darba, dzīvokļu un sadzīves jautājumu risināšanas Rīgas pilsētas komisijas sēdes protokola par dzīvokļu piešķiršanu

1984. gada 28. februārī

Председатель комиссии

Я. К. Яшко

Секретарь

В. А. Мерекина

Члены комиссии:

гг. Агеев В. В., Петкевич В. А.,
Кринберг В. К., Берг А. Ф.

1. Заявление майора-инженера Речкина Геннадия Матвеевича, состав семьи 4 человека (он, жена, сын – 1966 г. рожд., курсант военного училища, дочь – 1973 г. рожд.) с просьбой о прописке к сестре жены по ул. Павлова, 17, кв. 8, где в 2-комнатной квартире площадью 23,85 кв.м прописано 3 человека и о приеме на учет по обеспечению жилплощадью.

Решили: прописать и принять на учет в составе 3 человек (он, жена, дочь).

О сроках обеспечения жилплощадью в г. Риге (4–5 года) предупрежден. Дал согласие ждать. От коммунальной квартиры отказался.

2. Заявление подполковника медслужбы в отставке Лиелбардиса Язепана Станиславовича, состав семьи 2 человека (он, жена) с просьбой о прописке к знакомому по Я. Купала, 16, кв. 32, где в 2-комнатной квартире жилой площадью 39,6 кв.м прописано и проживает 2 человека и о постановке на учет по обеспечению жилплощадью 2 человек. Подполковник мед. службы в отставке Лиелбардис Я. С. призывался Ленинским РВК г. Риги в 1961 году.

Решили: прописать и принять на учет в составе 2 человек. О сроках обеспечения жилплощадью в г. Риге (4–5 года) предупрежден. Дал согласие ждать. От коммунальной квартиры отказался. [...]

7. Заявление майора запаса Токарева Виссариона Васильевича об ускорении выделения жилплощади в связи с тяжелыми жилищными условиями. Состоит на учете по обеспечению жилплощадью с 26.09.80 в составе 4-х человек (он, жена, сын, дочь). Прописан в 1-комнатной квартире площадью 15,73 кв.м по ул. Миера, 65–17, где всего проживает 5 человек.

Решили: обеспечить жилой площадью по плану первого полугодия 1984 года.

8. Заявление майора запаса Дуднева Артура Георгиевича, принят на учет по обеспечению жилплощадью 28.09.79 в составе 3-х человек (он, жена, дочь) с просьбой о включении в состав семьи внука Дениса 1982 года рождения.

Решили: выделить 3-комнатную квартиру 37 кв.м, о включении внука в состав семьи – отказать.

9. Ходотайство Пролетарского райисполкома о выделении жилплощади во втором полугодии 1984 года майору запаса Путивцеву Виктору Ивановичу, состоящему на учете по обеспечению жильем с 24.09.82, состав семьи 3 человека (он, жена, сын) и работающего общественным инспектором в райисполкоме с 15.01.83.

Решили: разрешить обеспечить во втором полугодии 1984 года.

Секретарь комиссии

В. А. Мерекина

Rīgas IKA, 1400. f., 13. apr., 223. l., 57.–59. lp.

Tulkojums no krievu valodas.

Комисijas priekšsēdētājs:

J. Jaško

Секретārs:

V. Merekina

Комисijas locekļi:

bb. V. Agejevs, V. Petkēvičs,
V. Krinbergs, A. Bergs

1. Majora inženiera Rečkina Genādija Matveja dēla iesniegums, ģimenes sastāvs – 4 cilvēki (viņš, sieva, dēls – dz. 1966. g., karaskolas kursants, meita – dz. 1973. g.), ar lūgumu pierakstīt pie sievasmāšas Pavlova ielā 17, dz. 8, kur divstābu dzīvoklī, dzīvojamā platība 23,85 m², pierakstīti 3 cilvēki, un uzņemt dzīvojamās platības nodrošināšanas uzskaitē.

Nolēma: pierakstīt un uzņemt uzskaitē 3 cilvēkus (viņš, sieva, meita).

Par dzīvojamās platības nodrošināšanas termiņiem Rīgā (4–5 gadi) brīdināts. Piekrita gaidīt. No komunālā dzīvokļa atteicās.

2. Medicīniskā dienesta atvaļinātā apakšpulkveža Lielbārža Jāzepa Staņislava dēla iesniegums, ģimenes sastāvs – 2 cilvēki (viņš, sieva), par atļauju pierakstīties pie paziņas J. Kupalas ielā 16, dz. 32, kur divstābu dzīvoklī, dzīvojamā platība 39,6 m², pierakstīti un dzīvo 2 cilvēki, un stāties uzskaitē sakarā ar 2 cilvēku nodrošināšanu ar dzīvojamo platību. Atvaļinātais med[icīniskā] dienesta apakšpulkvedis J. Lielbārdis iesaukts 1961. gadā no Rīgas pilsētas Ļeņina rajona k[ara] k[omisariāta].

Nolēma: pierakstīt un uzņemt uzskaitē 2 cilvēkus. Par dzīvojamās platības nodrošināšanas termiņiem Rīgā (4–5 gadi) brīdināts. Piekrita gaidīt. No komunālā dzīvokļa atteicās. [..]

7. Rezerves majora Tokareva Visariona Vasilija dēla iesniegums par dzīvojamās platības piešķiršanas paātrināšanu sakarā ar smagiem dzīves apstākļiem. No 26. 09. 80. g. dzīvokļu nodrošināšanas uzskaitē ir 4 cilvēki (viņš, sieva, dēls, meita). Pierakstīts vienistabas dzīvoklī Miera ielā 65–17, kura dzīvojamā platība ir 15,73 m² un kurā dzīvo 5 cilvēki.

Nolēma: nodrošināt ar dzīvojamo platību saskaņā ar 1984. gada pirmā pusgada plānu.

8. Rezerves majora Dudņeva Artura Georgija dēla iesniegums, pieņemts dzīvojamās platības nodrošināšanas uzskaitē 28. 09. 79., 3 cilvēku sastāvā (viņš, sieva, meita), ar lūgumu iekļaut ģimenes sastāvā 1982. gadā dzimušo mazdēlu Denisu.

Nolēma: piešķirt trīsistabu dzīvokli – 37 m², lūgumu par mazdēla iekļaušanu ģimenes sastāvā – atteikt.

9. Proletāriešu rajona izpildkomitejas lūgums par dzīvojamās platības piešķiršanu 1984. gada otrajā pusgadā rezerves majoram Putivcevam Viktoram Ivana dēlam, kurš ir dzīvojamās platības nodrošināšanas uzskaitē no 24. 09. 82., ģimenes sastāvs – 3 cilvēki (viņš, sieva, dēls), un no 15. 01. 83. g. strādā rajona izpildkomitejā par sabiedrisko inspektoru.

Nolēma: atļaut nodrošināt 1984. gada otrajā pusgadā.

Komisijas sekretāre

V. Merekina

V nodaļa

Latviešu valoda – izstumšanas politika

Nr. 38–42

Nievājoša attieksme pret latviešu valodu

Nr. 38

Izvilums no Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās komitejas biroja sēdes slepenā protokola par stāvokli krievu un latviešu valodas mācīšanās republikas skolās¹

1953. gada 14. aprīlī

п. 2. О выполнении постановления бюро ЦК КП Латвии от 30 октября 1951 года «О состоянии преподавания русского и латышского языков в школах республики» (т. Самсон, Никонов, Калнберзин).

[...] бюро ЦК КП Латвии считает, что постановление от 30 октября 1951 г. «О состоянии преподавания русского и латышского языков в школах республики» Министерством просвещения ЛССР и партийными комитетами выполняется неудовлетворительно. Органы народного образования, отдельные партийные комитеты все еще недооценивают исключительное значение изучения русского языка, языка Ленина и Сталина в общем развитии культуры латышского народа. [...]

Основной причиной всех этих серьезных недостатков в преподавании русского и латышского языков является отсутствие нужного количества квалифицированных кадров преподавателей – словесников, неудовлетворительная работа по подготовке учительских кадров, по повышению их деловой квалификации и идейно-теоретического уровня. Из 1553 преподавателей русского языка, работающих в школах республики, только 320 человек имеют высшее образование, а 425 человек работают со средним педагогическим или общим образованием. Из 1311 учителей латышского языка свыше 400 человек не имеют соответствующего образования. [...]

Бюро ЦК КП Латвии постановляет:

1. Обязать Министерство просвещения ЛССР (т. Самсона) исправить указанные в настоящем постановлении недостатки в преподавании русского и латышского языков в школах и обеспечить безусловное выполнение постановления бюро ЦК КП Латвии от 30 октября 1951 г. "О состоянии преподавания русского и латышского языков в школах республики".

Повысить научный уровень преподавания русского и латышского языков в школах республики. Улучшить контроль со стороны отделов народного образования и руководителей школ за качеством преподавания языков в школах и обеспечить прочные и глубокие знания учащихся по русскому и латышскому языкам. До 1 июля обеспечить все школы республики положением о едином орфографическом режиме и осуществлять контроль за его выполнением.

В целях повышения деловой квалификации преподавателей – словесников провести летом 1953 года при всех областных² институтах усовершенствования учителей курсы переподготовки с количеством слушателей 350 человек. Организовать курсы по подготовке преподавателей русского языка при Министерстве просвещения ЛССР на 75 человек. Привлечь на курсы лучших учащихся, оканчивающих в 1953 г. десятые классы школ республики.

Решительно улучшить преподавание языков в педагогических и учительских институтах. Обратит особое внимание на оказание методической помощи учителям в решении проблем преподавания языков в школе, активизировать деятельность предметных комиссий и методических объединений, глубже изучать, обобщать и широко популяризировать опыт работы лучших учителей – словесников.

2. Обязать Министерство просвещения ЛССР и Управление по делам полиграфической промышленности, издательств и книжной торговли (т. Путниньш) обеспечить своевременное издание учебников по русскому и латышскому языкам для 1–4 классов, предусмотренных планом издательства на 1953 год, и отправку их в школы до начала учебного года. Работу над созданием рукописи учебников по истории латышской литературы закончить до 1 июня с.г. и истории Латвии – до 15 декабря 1953 года.

3. Просить Министерство культуры СССР (т. Пономаренко П. К.) разрешить увеличить прием на филологические факультеты учительских и педагогических институтов республики в 1953–1954 учебном году до 375 человек.

4. Обязать обкомы, горкомы, райкомы партии решительно улучшить контроль за качеством преподавания русского и латышского языков в школах. Обратит особое внимание на изучение языка великого русского народа как важнейшее средство повышения культуры латышского народа. Систематически обсуждать вопросы состояния изучения языков на бюро обкомов, горкомов, райкомов партии. Улучшить работу по политическому просвещению среди учительства.

Tulkojums no krievu valodas.

2. p. Par Latvijas KP CK 1951. gada 30. oktobra lēmuma “Par stāvokli krievu un latviešu valodas mācīšanās republikas skolās” izpildi (bb. Samsons, Ņikonovs, Kalnbērziņš).

[..] Latvijas KP CK birojs uzskata, ka LPSR Izglītības ministrija un partijas komitejas neapmierinoši pilda 1951. g. 30. oktobra lēmumu “Par stāvokli krievu un latviešu valodas mācīšanās republikas skolās”. Tautas izglītības orgāni, atsevišķas partijas komitejas vēl joprojām nenovērtē krievu valodas – Ļeņina un Staļina valodas mācīšanas ārkārtīgo nozīmi latviešu tautas kultūras vispārējā attīstībā. [..]

Galvenais cēlonis visiem šiem nopietnajiem trūkumiem krievu un latviešu valodas mācīšanās ir pietiekama skaita kvalificētu skolotāju literātu kadru trūkums, neapmierinošs darbs skolotāju kadru sagatavošanā, to lietišķās kvalifikācijas un idejiski teorētiskā līmeņa paaugstināšanās. No 1553 krievu valodas pasniedzējiem, kas strādā republikas skolās, tikai 320 cilvēkiem ir augstākā izglītība, bet 425 cilvēki strādā ar vidējo pedagoģisko vai vispārējo izglītību. No 1311 latviešu valodas skolotājiem vairāk nekā 400 cilvēkiem nav attiecīgas izglītības. [..]

Latvijas KP CK birojs nolemj:

1. Uzdot LPSR Izglītības ministrijai (b. Samsons) novērst šajā lēmumā norādītos trūkumus krievu un latviešu valodas mācīšanās republikas skolās un nodrošināt 1951. g. 30. oktobra Latvijas KP CK biroja lēmuma “Par stāvokli krievu un latviešu valodas mācīšanās republikas skolās” bezierunu izpildi.

Paaugstināt krievu un latviešu valodas pasniegšanas zinātnisko līmeni republikas skolās. Uzlabot tautas izglītības nodaļu un skolu vadītāju kontroli pār valodu pasniegšanu skolās un nodrošināt skolēnu noturīgas un dziļas zināšanas krievu un latviešu valodā. Līdz 1. jūlijam nodrošināt visas republikas skolas ar nolikumu par vienotu ortogrāfisko režīmu un nodrošināt tā izpildes kontroli.

Lai paaugstinātu skolotāju literātu darba kvalifikāciju, 1953. gada vasarā visos apgabalos² skolotāju kvalifikācijas celšanas institūtos noorganizēt kvalifikācijas celšanas kursus 350 klausītājiem. LPSR Izglītības ministrijā organizēt krievu valodas pasniedzēju sagatavošanas kursus 75 cilvēkiem. Iesaistīt kursus labākos skolēnus, kas 1953. gadā beidz republikas skolu desmito klasi.

Enerģiski uzlabot valodu mācīšanu pedagoģiskajos un skolotāju institūtos. Pievērst īpašu uzmanību metodiskās palīdzības sniegšanai, lai skolās risinātu skolotāju valodu mācīšanas problēmu; aktivizēt priekšmetu komisiju un metodisko apvienību darbību, dziļāk pētīt, vispārināt un plaši popularizēt labāko skolotāju literātu darba pieredzi.

2. Uzdot LPSR Izglītības ministrijai un Poligrāfiskās rūpniecības, izdevniecību un grāmatu tirdzniecības pārvaldei (b. Putniņš) nodrošināt savlaicīgu krievu un latviešu valodas mācību grāmatu 1.–4. klasei izdošanu, kas ir paredzētas izdevniecības 1953. gada plānā, un to nosūtīšanu uz skolām līdz mācību gada sākumam. Latviešu literatūras vēstures mācību grāmatas rokraksta uzrakstīšanu pabeigt līdz š.g. 1. jūnijam un Latvijas vēstures – līdz 1953. g. 15. decembrim.

3. Lūgt PSRS Kultūras ministriju (b. Ponomarenko P. K.) atļaut palielināt uzņemšanu skolotāju un pedagoģisko institūtu filoloģijas fakultātēs 1953.–1954. mācību gadā līdz 375 cilvēkiem.

4. Uzdot partijas apgabalu, pilsētu un rajonu komitejām enerģiski uzlabot krievu un latviešu valodas pasniegšanas kvalitāti republikas skolās. Īpašu uzmanību pievērst lielās krievu tautas valodas mācīšanai kā svarīgākajam latviešu tautas kultūras paaugstināšanas līdzeklim. Sistemātiski apspriest valodu mācīšanas jautājumus partijas apgabalu, pilsētu un rajonu komiteju birojos. Uzlabot skolotāju politiskās izglītošanas darbu.

¹ Šis dokuments ir visai tipisks, jo parāda politiku attiecībā pret latviešu un krievu valodu, kas pastāvēja visu laiku, kamēr Latvija bija iekļauta PSRS sastāvā. Formāli bija uzsvērts latviešu un krievu valodas vienlīdzīgais stāvoklis. Tajā pašā laikā reāli tika darīts viss iespējamais, lai radītu priekšrocības krievu valodai. Kā norādīts šajā dokumentā, krievu valodas skolotāju bija vairāk nekā latviešu valodas skolotāju, lai gan 50. gadu sākumā latvieši iedzīvotāju vidū vēl bija vairākumā un arī skolu ar latviešu mācību valodu bija vairāk. Tas nozīmē to, ka daudzās skolās ar krievu mācību valodu latviešu valoda vispār netika mācīta. Tomēr LKP CK biroja lēmumā uzsvars tiek likts tikai uz krievu valodas mācīšanu.

Krievu valoda Padomju Savienībā tika uzskatīta par galveno integrācijas instrumentu, kas palīdzētu saliedēt ļoti atšķirīgās impērijas tautas. Taču, neskatoties uz kampaņām, kas laiku pa laikam notika ar mērķi pastiprināt krievu valodas lomu Baltijas republiku vispārējā, speciālajā un augstākajā izglītībā, izglītības sistēmas loma krievu valodas izplatīšanā bija samērā neliela. Daudz būtiskāka loma bija armijai, ikdienas dzīvei un gandrīz visām profesionālajām jomām, kur krievu valodas zināšanas bija nepieciešamas, lai izdzīvotu un lai kaut ko panāktu.

² 1952. gada aprīlī Latvijas teritorija tika sadalīta trijos apgabalos – Rīgas, Liepājas un Daugavpils apgabalā. Tomēr nelielajā Latvijas teritorijā šāds iedalījums izrādījās neparocīgs un tikai vēl vairāk sarežģīja pārvaldi, tādēļ jau 1953. gada aprīlī tas tika atcelts.

Nr. 39

Izvilks no Latvijas PSR Ministru Padomes priekšsēdētāja V. Lāča runas Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās komitejas plēnumā 1953. gada 22.–23. jūnijā

1953. gada 22. jūnijā

[...] В бывшем Министерстве совхозов республики с ведома бывшего министра тов. Вацетиса и его заместителя по кадрам тов. Лодзинь, создалось такое положение, что из 31 директоров совхозов только 5 было латышей, а из 31 заместителей директоров только 6 было латышей; такое же положение создалось и на машинно-тракторных станциях, где из 107 начальников политотделов МТС только 23 было латышей. [...]

Подобное положение имеется и в органах юстиции нашей республики. Совет Министров недавно на своем заседании рассмотрел вопрос о работе Министерства юстиции с кадрами. Я вам приведу только один пример: В Московском районе

города Риги имеется пять народных судов; благодаря близорукости Министерства юстиции и Московского райкома партии на последних выборах народных судей создалось такое положение, что из этих народных судей никто не знал латышского языка и не в состоянии провести судебное заседание, рассмотреть дела на латышском языке. Поэтому часто случается, что следственные органы и прокуратура, проводившие расследование на латышском языке, не могут сдать следственные материалы народным судам Московского района и вынуждены обращаться в Верховный Суд республики с просьбой – передать одно-другое дело народному суду другого района, который в состоянии рассмотреть дело и судебный процесс провести на латышском языке. Такое положение абсурдное и, несомненно, является причиной заслуженных упреков и недовольства населения.

Но венец подобным явлениям создал никто другой, как бывший заведующий отделом народного образования г. Риги – тов. Рон. Приступив к работе, этот деятель начал с того, что ликвидировал в отделе народного образования дело-производство на латышском языке и ввел в служебной переписке и в дело-производстве везде – русский язык. Немного позже товарищ Рон открыто провозгласил, что в Риге уже пора полностью перейти на русский язык. [...]

Несколько слов я хочу сказать вообще о нашей проблеме расстановки кадров, существовавшей до сих пор. Во-первых, здесь надо сказать о царящей среди одной части ответственных партийных, советских и хозяйственных работников преувеличенной боязни так называемых «хвостов», от теней прошлого, которая приводит к чрезмерной робкости и пугливости как раз в расстановке латышских национальных кадров и сильно уменьшает контингент используемых кадров. У нас завелось нечто подобное анкетному культу. У нас есть такие работники по кадрам, которые все еще продолжают жить и руководствоваться в своей работе анкетными данными пятнадцати-двадцатилетней давности, совершенно игнорируя деятельность этих граждан в советское время. Айзаргс, мазпулцен, ванаг, скаут, корпорант, легионер и тому подобные слова стали пугалкой, которая заслоняет живого человека, его сущность, его приспособленность для одной или другой работы, его преданность советской власти. В связи с этим нам нужно обратить свой взор назад – в прошлое. Какое же было положение во время буржуазной Латвии? Положение было такое, что любой служащий государственных учреждений, особенно в деревне, не мог получить работу по своей специальности, а если и получал, то не мог удержаться на своей должности, если он не вступил в ту или другую существовавшую тогда организацию, контролируемую властью фашистской кликой. Одни туда вступили потому, что эти организации им действительно были близки и действительно соответствовали их классовым интересам и реакционным стремлениям, но сколько было таких, которые вступили туда из-за своей несознательности или потому, что боялись, чтобы их не уволили с работы. Особенно много таких мы можем встретить между агрономов, лесничих, сельских учителей и врачей. [...]

Tulkojums no krievu valodas.

[..] Bijušajā republikas Sovhozu ministrijā ar bijušā ministra b. Vācieša un viņa vietnieka kadru jautājumos b. Lodziņa ziņu tika radīts tāds stāvoklis, ka no 31 sovhoza direktora tikai 5 bija latvieši, bet no 31 direktora vietnieka tikai 6 bija latvieši; tāds pats stāvoklis radies arī mašīnu un traktoru stacijās, kur no 107 MTS politdaļas priekšniekiem tikai 23 bija latvieši. [..]

Līdzīgs stāvoklis ir mūsu republikas tiesu orgānos. Ministru Padome nesen savā sēdē apskatīja jautājumu par Tieslietu ministrijas darbu ar kadriem. Es jums sniegšu tikai vienu piemēru. Rīgas pilsētas Maskavas rajonā ir piecas tautas tiesas; Tieslietu ministrijas un Maskavas rajona partijas komitejas politiskās tuvredzības dēļ pēdējās tautas tiesnešu vēlēšanās ir radīts tāds stāvoklis, ka neviens no šiem pieciem tautas tiesnešiem neprot latviešu valodu un nav spējīgs noturēt tiesas sēdi un izskatīt lietas latviešu valodā. Tāpēc bieži gadās, ka izmeklēšanas orgāni, prokuratūra, kas veikuši izmeklēšanu latviešu valodā, nevar nodot izmeklēšanas materiālus Maskavas rajona tautas tiesām un spiesti griezties pie republikas Augstākās tiesas ar lūgumu, lai tās vai citas lietas izskatīšanu uzdod kāda cita rajona tautas tiesai, kas spējīga lietas izskatīt un tiesas procesu noturēt latviešu valodā. Tāds stāvoklis ir absurds un, bez šaubām, rada iedzīvotājos pelnītus pārmērumus un neapmierinātību.

Taču līdzīgu parādību kalngalu ir izrādījis neviens cits kā bijušais Rīgas pilsētas tautas izglītības daļas pārzinis b. Rons. Stājies darbā, šis darbonis sāka ar to, ka tautas izglītības daļā likvidēja lietvedību latviešu valodā un visā dienesta sarakstē un lietvedībā ieviesa krievu valodu. Mazliet vēlāk biedrs Rons atklāti deklarēja, ka Rīgā jau esot laiks pilnībā pāriet uz krievu valodu. [..]

Dažus vārdus es gribu teikt par mūsu līdzšinējo kadru izvietojanas problēmu vispār. Vispirms ir jārunā par ievērojamā daļā mūsu atbildīgo partijas, padomju un saimniecisko darbinieku valdošām pārmērīgajām bailēm no tā saucamajām astēm, no pagātnes ēnām, kas rada pārlietu bīklumu un nedrošību tieši latviešu nacionālo kadru izvietojanā un ļoti sašaurina izmantojamo kadru kontingentu. Pie mums ieviesies kaut kas līdzīgs anketas kultam. Mums ir tādi kadru darbinieki, kuri joprojām turpina dzīvot un vadīties savā darbā no piecpadsmi, divdesmit un vēl vairāk gadu vecām anketu izziņām, pilnīgi ignorējot attiecīgu padomju pilsoņu darbību padomju laikā. Aizsargs, mazpulcēns, vanags, skauts, korporelis, leģionārs un tamlīdzīgi vārdi kļuvuši par bubuļiem, kas aizsedz dzīvo cilvēku, viņa būtību, viņa piemērotību tam vai citam darbam, viņa uzticību padomju varai. Šai sakarībā mums jāvērs savs skatiens atpakaļ pagātnē. Kāds bija stāvoklis buržuāziskās Latvijas laikā? Stāvoklis bija tāds, ka jebkurš valsts iestāžu darbinieks, sevišķi uz laukiem, nevarēja dabūt darbu savā specialitātē, bet, ja bija dabūjis, tad nevarēja noturēties savā amatā, ja viņš neiestājās tajā vai citā no toreiz pastāvējušām valdošās kļūdes kontrolētām organizācijām. Vieni tur iestājās tāpēc, ka šīs organizācijas tiešām bija viņiem tuvas un patiesi atbilda viņu šķiriskajām interesēm un reakcionārajām tieksmēm, bet cik nebija tādu, kas tur iestājās savas neapzinības dēļ vai arī tādēļ, lai viņus neatlaistu no darba. Sevišķi daudz mēs tādu varam sastapt starp agronomiem, mežziņiem, lauku skolotājiem un ārstiem. [..]

Nr. 40

Izvilkums no Latvijas Komunistiskās partijas Rīgas pilsētas komitejas sekretāra E. Berklava runas Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās komitejas plēnumā 1953. gada 22.–23. jūnijā*1953. gada 23. jūnijā*

[...] Будем исходить из положения, что в Риге приблизительно половина населения латыши. За последние 5 месяцев докладчики Рижского горкома и 8 райкомов партии города прочитали на предприятиях и учреждниях всего 8148 докладов, из них на латышском языке только 2410.

Еще хуже положение в Ленинском районе, где из 508 прочитанных докладов на латышском языке прочитано лишь 118. На комбинате «Засулаука мануфактура» работает около 600 латышей. Однако вся политико-массовая работа проводится исключительно на русском языке. Аналогичное положение на комбинате «Саркана тестилнице», «Сарканайс ритс», механическом заводе запчастей и других.

В мае месяце положение в городе еще ухудшилось, из прочитанных 1010 докладов на латышском языке прочитано 243. Аналогично и с прочитанными лекциями, о чем говорил т. Калнберзин. В Риге работают примерно 20 000 агитаторов, из них на латышском языке работают только 8000.

Каково истинное положение и как мы неправильно работали видно более наглядно, если посмотреть отдельные фабрики, предприятия.

Вот два примера. Я не беру фабрики, где наихудшее положение, а покажу два наших самых больших завода, завод ВЭФ и Рижский вагоностроительный завод.

На ВЭФ'е из всех работающих – латышей 49,8%, однако в этом году из прочитанных 879 докладов и лекций на латышском языке прочитано только 203, или менее одной четверти. На заводе работают 73 политкружка, из них на латышском языке только 30. Семинары агитаторов, все инструктивные собрания, почти все общие собрания трудящихся в объеме ли всего завода или отдельного цеха, все совещания у директора и главного инженера, все партийные, профсоюзные и комсомольские собрания проходят исключительно на русском языке, все распоряжения и объявления дирекции пишутся только на русском языке. При такой работе, конечно, не следует удивляться тому, что на ВЭФ'е в партийной организации, насчитывающей 510 человек, латышей только одна пятая. На Рижском вагоностроительном заводе из 214 коммунистов – латышей только 28 или 13%. В период с октября 1952 года партийная организация Рижского вагоностроительного завода не приняла в свои ряды ни одного рабочего латыша или инженерно-технического работника. [...]

Еще один вопрос, которому мы до сих пор не уделяли должного внимания – это вопрос об овладении русским и латышским языками. После освобождения Риги прошло уже почти 9 лет. Это достаточный промежуток времени, за который

Vēl viens jautājums, kam līdz šim nepievērsām pelnīto uzmanību, – tas ir krievu un latviešu valodas apgūšanas jautājums. Pēc Rīgas atbrīvošanas pagājuši jau gandrīz 9 gadi. Tas ir pietiekams laika sprādis, kurā katrs, ja vien ir vēlšanās, varējis apgūt ikvienu valodu – vismaz sarunvalodas apmērā. Tāpēc valodas jautājumam šodien vispār vairs nevajadzētu būt problēmai. Taču diemžēl tas vēl šodien tā nav un nav tāpēc, ka mēs šim jautājumam nepievērsām vajadzīgo uzmanību. Tiesa, LKP CK birojs, cik es atceros, divas reizes par šo jautājumu pieņēma pat speciālus lēmumus. Bet tālāk? Tālāk nekas netiek darīts. Centrālā komiteja neinteresējās par savu lēmumu izpildi, bet vietējās partijas organizācijas neorganizēja to izpildi. No krievu biedriem latviešu valodas apgūšanu neprasīja, un palīdzību, organizējot seminārus, viņiem nesniedzām. [..]

Nr. 41

Latvijas PSR Ministru Padomes Valsts drošības komitejas priekšsēdētāja vietnieka J. Ziediņa pilnīgi slepenais speciālziņojums Ministru Padomes priekšsēdētājam V. Lācim par izmeklēšanas rezultātiem Zosnas skolas skolēnu vēstules lietā

1954. gada 29. septembrī

12 апреля 1954 года в адрес Председателя Совета Министров Латвийской ССР тов. Лацис В. Т. с почтовым штампом Приедниекки поступило анонимное письмо следующего содержания:

«Здравствуйте!

Привет Вилису Лацису от комсомольцев Зосненской семилетней школы.

Заявление

Просим ответить на следующий вопрос: почему в ЛССР все наглядные пособия и карты только на русском языке? Почему для русских экзамены по латышскому языку уничтожены, сдавать не надо, но латышам русский язык сдавать надо?

Нам про это совсем не ясно, особенно потому, что конституция разъясняет, что все граждане имеют равные права.

Значит права не равные. Даже в Латвии русские являются господствующим народом. Мы тоже хотели бы, чтобы карты и наглядные пособия были на родном языке.

Ждем ответа.»

Это анонимное письмо в апреле 1954 года из аппарата Совета Министров Латв. ССР было переслано в Комитет гозбезопасности при СМ ЛССР.

Анонимка была исполнена на латышском языке, скорописью, мало выработанным почерком, однако адрес на конверте исполнен хорошо выработанным почерком.

Принятыми мерами розыска установлено, что автором анонимного письма является: —

Коваленок Элеонора Антоновна, 1939 года рождения, уроженка Малтского района, б/п, латышка, с образованием 7 классов, нигде не работающая, проживающая в местечке Зосна, Малтского района, ЛССР.

На допросе Коваленок в авторстве анонимного письма призналась и о причинах, побудивших написать анонимку, показала:

«... накануне экзаменов в школе я стала повторять Конституцию СССР и при изучении ее стала раздумывать над тем, какие она дает большие права и возлагает обязанности на всех граждан независимо от их национальности. Но вспомнив о том, что в нашей школе в латышской группе все карты и глобусы имеются на русском языке, за исключением одной латышской карты на всю школу ... все это мне показалось не таким равноправием, о котором написано в Конституции СССР, а каким-то неравноправием, поэтому я и решила написать в Совет Министров ЛССР ...»

В отношении конверта Коваленок показала, что и адрес на конверте писала она сама, но как оказалось, что конверт исполнен другим лицом Коваленок пояснить не могла.

Дальнейшим расследованием выяснено, что автором конверта является —

Сухоцкая Александра Язеповна, 1926 года рождения, уроженка дер. Берзниеки Малтского района, образование 7 классов, член КПСС, работает заведующей почтовым отделением связи «Приедниеки», Малтского района, Латв. ССР.

На допросе Сухоцкая А. Я. подтвердила, что она действительно написала конверт на имя Председателя Совета Министров Латв. ССР.

По этому вопросу Сухоцкая А. Я. показала:

«...Разбирая письма для отправки их по назначению, я обнаружила одно письмо в неприглядном виде, которое было свернуто треугольником, без марки и адресовано на имя Председателя Совета Министров Латв. ССР. В целях приведения данного письма в приглядный вид, я решила развернуть данное письмо и по почерку письма определив, что письмо пишет какой-то школьник, я дальше читать не стала. Положив письмо в стандартный конверт, наклеила на него марку, написала своей рукой адрес, т.е. на имя Председателя Совета Министров Латв. ССР тов. Лацис и отправила данное письмо по назначению ...»

С автором анонимки Коваленок Э. А. нами проведено обстоятельная, разъяснительная беседа.

Зам. председателя Комитета Госбезопасности
при Совете Министров Латвийской ССР

Зиединьш

Tulkojums no krievu valodas.

1954. gada 12. aprīlī saņemta Latvijas PSR Ministru Padomes priekšsēdētājam b. V. Lācim adresēta anonīma vēstule, pasta zīmogs "Priednieki", ar šādu saturu:

"Sveicināti!

Sveiciens Vilim Lācim no Zosnas septiņgadīgās skolas komjauniešiem.

Iesniegums

Lūdzam atbildēt uz šādu jautājumu: kāpēc LPSR visi mācību uzskates līdzekļi un kartes ir tikai krievu valodā? Kāpēc krieviem eksāmeni latviešu valodā likvidēti, tos kārtot nevajag, bet latviešiem [eksāmens] krievu valodā ir jānoliek?

Mums par to pavisam nav skaidrības, īpaši tāpēc, ka Konstitūcija skaidro, ka visiem pilsoņiem ir vienlīdzīgas tiesības.

Tāpat tiesības nav vienlīdzīgas. Pat Latvijā krievi ir valdošā tauta. Mēs arī gribētu, lai kartes un uzskates līdzekļi būtu dzimtajā valodā.

Gaidām atbildi."

Šī anonīmā vēstule 1954. gada aprīlī no Latv. PSR Ministru Padomes aparāta tika pārsūtīta LPSR MP Valsts drošības komitejai.

Anonīmā vēstule bija rakstīta latviešu valodā, ātrrakstā, mazizstrādātā rokrakstā, tomēr adrese uz aplokšnes izpildīta labi izstrādātā rokrakstā.

Veicot izmeklēšanas pasākumus, noskaidrots, ka anonīmās vēstules autore ir:

Kovaļenoka Eleonora Antona meita, dzimusi 1939. gadā Maltas rajonā, b[ez]p[artijiska], latviete, ar 7 klašu izglītību, nekur nestrādājoša, dzīvojoša LPSR Maltas rajona Zosnā.

Nopratināšanā Kovaļenoka atzina sevi par anonīmās vēstules autori un par iemesliem, kas mudinājuši uzrakstīt anonīmo vēstuli, liecināja:

"... pirms eksāmeniem skolā es sāku pārlasīt PSRS Konstitūciju un, to apgūstot, sāku pārdomāt par to, kādas lielas tiesības tā dod un kādus pienākumus uzliek visiem pilsoņiem neatkarīgi no viņu tautības. Bet, atcerējusies par to, ka mūsu skolā latviešu grupā visas kartes un globusi ir krievu valodā, izņemot vienu karti latviešu valodā visai skolai, ... tas viss man izlikās ne tāda vienlīdzība, par kādu rakstīts PSRS Konstitūcijā, bet kaut kāda nevienlīdzība, tāpēc es nolēmu uzrakstīt LPSR Ministru Padomei..."

Par aplokšni Kovaļenoka liecināja, ka arī adresi uz aplokšnes viņa uzrakstījusi pati, bet, kā izrādījies, ka aplokšni aizpildījusi cita persona, Kovaļenoka izskaidrot nevarēja.

Tālākā izmeklēšanā noskaidrots, ka aplokšnes autore ir:

Suhocka Aleksandra Jāzepa meita, dzimusi 1926. gadā Maltas rajona Bērziņu sādžā, izglītība 7 klases, PSKP biedre, strādā par pasta sakaru nodaļas "Priednieki" vadītāju Latv. PSR Maltas rajonā.

Nopratināšanā Suhocka A. J. apliecināja, ka viņa tiešām uzrakstījusi aplokšni Latv. PSR Ministru Padomes priekšsēdētājam.

Šajā jautājumā Suhocka A. J. liecināja:

“... Šķirodama vēstules nosūtīšanai to adresātiem, es atradu kādu vēstuli neglītā izpildījumā, kas bija salocīta trijstūrī, bez pastmarkas un adresēta Latv. PSR Ministru Padomes priekšsēdētājam. Lai savestu doto vēstuli pienācīgā izskatā, es nolēmu šo vēstuli izklāt, un, pēc rokraksta noteikusi, ka vēstuli raksta kāds skolnieks, es to tālāk nelasīju. Ielikusi vēstuli standartaploksnē, pielīmēju tai pastmarku, uzrakstīju ar savu roku adresāta, t.i., Latv. PSR Ministru Padomes priekšsēdētāja b. Lāča, vārdu un nosūtīju doto vēstuli adresātam...”

Ar anonīmās vēstules autori Kovaļenoku E. A. veicām nopietnu izskaidrojošu pārrunu.

Latvijas PSR Ministru Padomes Valsts drošības komitejas
priekšsēdētāja vietn.

Ziediņš

Nr. 42

Latvijas Komunistiskās partijas Rīgas pilsētas komitejas biroja lēmums par stāvokli latviešu valodas apmācīšanā skolās ar krievu mācību valodu

1956. gadā

Бюро горкома Компартии Латвии отмечает, что изучение латышского языка в школах города с русским языком обучения поставлено неудовлетворительно. Знания учащихся слабые, разговорной речью не владеют даже учащиеся старших классов.

ГорОНО допускает серьезные ошибки в комплектовании школ кадрами учителей латышского языка. Большинство из них перегружено уроками – 78,8% учителей имеют педагогическую нагрузку свыше нормы; из работающих 85 учителей 32 не имеют соответствующего образования, а некоторые из них даже слабо владеют латышским языком (т. Ниедрите – 20-я семилетняя школа, т. Разгуляева – 34 средняя школа, т.т. Овчинская и Судиловская – 23-я средняя школа и др.).

Уроки латышского языка во многих школах проводятся формально. Большинство учителей не выполняет требований программы (34, 25, 10, 23 средние, 20, 66 и другие семилетние школы), не используются разнообразные методы преподавания, а также имеющиеся наглядные пособия. При изучении грамматики допускается отрыв теории от практики овладения разговорной речью. На уроках литературы многие учителя не раскрывают идейное содержание изучаемого материала (т. Назарова – 25-я средняя школа, т. Дзилна – 18 средняя школа, т. Грейшкалне – 66-я семилетняя школа и др.).

Городской и районные отделы народного образования не занимались улучшением преподавания латышского языка, не анализировали причины плохих знаний учащихся. Методическая работа с учителями запущена. Внутришкольный контроль осуществляется неквалифицированно.

Партийные организации и педагогические коллективы недооценивают важность изучения латышского языка, слабо проводят разъяснительную работу по этому вопросу среди учащихся и родителей. С учащимися почти не проводится

внешкольная работа на латышском языке. В библиотеках школ нет художественной литературы латышских писателей в оригинале.

Школы плохо обеспечены учебниками языка. Совершенно отсутствуют учебники для 6 класса, грамматика – для 8–10 классов; недостает учебников в 3–5 и 7 классах.

Бюро горкома Компартии Латвии постановляет:

1. Обратить внимание городского и районных отделов народного образования на неудовлетворительное состояние изучения латышского языка в школах с русским языком обучения.

2. Обязать городской отдел народного образования (тов. Дортан):

а) добиться коренного улучшения изучения латышского языка в школах города с русским языком обучения;

б) до 15 ноября с.г. пересмотреть кадры учителей латышского языка, ликвидировать имеющуюся их перегрузку;

в) систематически оказывать помощь городскому методическому объединению учителей латышского языка в разработке писем и указаний по методике преподавания языка; активизировать работу методических комиссий в школах;

г) улучшить контроль за преподаванием латышского языка в школах;

д) пополнить фонды школьных библиотек книгами латышских писателей на латышском языке.

3. Обязать директоров и секретарей партийных организаций школ уделять больше внимания ознакомлению учителей, учащихся и родителей с культурой, историей и революционными традициями латышского народа, с достижениями Советской Латвии, практиковать проведение внеклассных и внешкольных мероприятий на латышском языке.

4. Отделу школ горкома партии совместно с горОНО до 15 ноября с.г. провести совещание директоров, секретарей партийных организаций школ и учителей латышского языка по вопросу «О мерах улучшения изучения латышского языка в школах с русским языком обучения».

5. Просить Министерство просвещения Латвийской ССР (тов. Самсона) в кратчайший срок полностью обеспечить школы с русским языком обучения учебниками по латышскому языку, особенно III, IV, VI и VII классах, ускорить издание грамматики латышского языка для средних школ, улучшить обеспечение школ наглядными и методическими пособиями.

6. Просить Совет Министров Латвийской ССР разрешить оплату преподавателей латышского языка, начиная с IV класса, в группах учащихся, приехавших из других республик и ранее не изучавших латышский язык.

7. Обязать заведующего городским отделом народного образования тов. Гибета доложить горкому партии о выполнении настоящего постановления к 10-му января 1957 года.

Tulkojums no krievu valodas.

Latvijas Kompartijas pilsētas komitejas birojs atzīmē, ka latviešu valodas mācīšana pilsētas skolās ar krievu mācību valodu notiek neapmierinoši. Skolēnu zināšanas ir vājas, sarunvalodu nepārvalda pat vecāko klašu skolēni.

Pilsētas TIN pieļauj nopietnas kļūdas skolu komplektēšanā ar latviešu valodas skolotāju kadriem. Vairākums no viņiem ir pārslogots ar stundām – 78, 8% skolotāju pedagoģiskā slodze pārsniedz normu; no 85 strādājošajiem skolotājiem 32 nav atbilstošas izglītības, bet daži no viņiem pat vāji prot latviešu valodu (b. Niedrīte – 20. septiņgadīgā skola, b. Razguļajeva – 34. vidusskola, bb. Ovčinska un Sudilovska – 23. vidusskola u.c.).

Daudzās skolās latviešu valodas stundas notiek formāli. Vairākums skolotāju neizpilda programmas prasības (34., 25., 10., 23. vidusskola, 20., 66. un citas septiņgadīgās skolas), neizmanto daudzveidīgās pasniegšanas metodes, kā arī to rīcībā esošos uzskates līdzekļus. Apgūstot gramatiku, tiek pieļauta teorijas atraušana no sarunvalodas apgūšanas prakses. Literatūras stundās daudzi skolotāji neatsedz apgūstamā materiāla idejisko saturu (b. Nazarova – 25. vidusskola, b. Dzilna – 18. vidusskola, b. Greiškalne – 66. septiņgadīgā skola u.c.).

Pilsētas un rajonu tautas izglītības nodaļas nav nodarbojušās ar latviešu valodas pasniegšanas uzlabošanu, nav analizējušas skolēnu sliktu zināšanu iemeslus. Metodiskais darbs ar skolotājiem atstāts novārtā. Skolu iekšējā kontrole tiek veikta nekvalificēti.

Partijas organizācijas un pedagoģiskie kolektīvi nenovērtē latviešu valodas apgūšanas svarīgumu, vāji veic izskaidrošanas darbu šajā jautājumā skolēnu un viņu vecāku vidū. Ar skolēniem tikpat kā nemaz netiek veikts ārpusskolas darbs latviešu valodā. Skolu bibliotēkās nav latviešu rakstnieku daiļliteratūras oriģinālvalodā.

Skolas slikti apgādātas ar latviešu valodas mācību grāmatām. Pilnībā trūkst mācību grāmatu 6. klasei, gramatikas 8.–10. klasei, nepietiek mācību grāmatu 3.–5. un 7. klasei.

Latvijas Kompartijas pilsētas komitejas birojs nolēmj:

1. Vērst pilsētas un rajonu tautas izglītības nodaļu uzmanību uz neapmierinošo stāvokli latviešu valodas mācīšanā skolās ar krievu mācību valodu.

2. Uzdot pilsētas tautas izglītības nodaļai (b. Dortāns):

a) panākt radikālu latviešu valodas apmācīšanas uzlabošanu pilsētas skolās ar krievu mācību valodu;

b) līdz š.g. 15. novembrim pārskatīt latviešu valodas skolotāju kadrus, likvidējot viņu pārslogotību;

c) sistemātiski sniegt palīdzību pilsētas latviešu valodas skolotāju metodiskajai apvienībai vēstuļu un valodas pasniegšanas metodisko norādījumu izstrādē; aktivizēt metodisko komisiju darbu skolās;

d) uzlabot latviešu valodas pasniegšanas kontroli skolās;

e) papildināt skolu bibliotēku fondus ar latviešu rakstnieku grāmatām latviešu valodā.

3. Skolu direktoriem un partijas organizācijas sekretāriem uzdot vairāk uzmanības veltīt skolotāju, skolēnu un viņu vecāku iepazīstināšanai ar latviešu tautas kultūru, vēsturi un revolucionārajām tradīcijām, ar Padomju Latvijas sasniegumiem, praktizēt ārpusskolas un ārpusskolas pasākumu veikšanu latviešu valodā.

4. Partijas pilsētas komitejas skolu nodaļai kopīgi ar pilsētas TIN līdz š.g. 15. novembrim sarīkot skolu direktoru, partijas organizācijas sekretāru un latviešu valodas skolotāju apspriedi par tematu “Par pasākumiem latviešu valodas mācīšanas uzlabošanai skolās ar krievu mācību valodu”.

5. Lūgt Latvijas PSR Izglītības ministriju (b. Samsons) visdrīzākajā laikā pilnībā nodrošināt skolas ar krievu mācību valodu ar latviešu valodas mācību grāmatām, īpaši 3., 4., 5., 6. un 7. klasei, paātrināt latviešu valodas gramatikas izdošanu vidusskolām, uzlabot skolu apgādi ar uzskates un metodiskajiem līdzekļiem.

6. Lūgt Latvijas PSR Ministru Padomei atļaut apmaksāt latviešu valodas pasnie-dzēju darbu, sākot ar 4. klasi, apmācāmo grupās, kuri atbraukuši no citām republikām un agrāk latviešu valodu nav mācījušies.

7. Uzdot pilsētas tautas izglītības nodaļas vadītājam b. Ģībietim līdz 1957. gada 10. janvārim paziņot partijas pilsētas komitejai par šī lēmuma izpildi.

Nr. 43

Latvijas PSR iekšlietu ministra I. Zujāna pilnīgi slepenais ziņojums Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās komitejas sekretāram J. Kalnbērziņam par jaunu milicijas skolu izveidošanu un to komplektēšanu ar latviešu jauniešiem

1953. gada 19. jūnijā

Нами получен приказ Министра Внутренних Дел Союза ССР товарища Берия Л. П. № 00355 от 11 июня с.г., отмечающий, что подготовка кадров органов МВД Латвийской ССР проводится с грубым нарушением ленинско-сталинской национальной политики. В частности, не организована подготовка оперативных работников латышской национальности.

Имеющаяся в Риге школа милиции комплектуется преимущественно из граждан центральных областей Советского Союза, преподавание в школе проводится на русском языке, учебных пособий на латышском языке нет.

В результате этого в органах МВД Латвийской ССР работает крайне мало латышей, что затрудняет выполнение органами МВД и милиции поставленных перед ними задач.

В целях обеспечения органов МВД и милиции Латвийской ССР оперативными и руководящими работниками из местного коренного населения, в городе Риге создаются две школы:

Рижская оперативная школа МВД на 150 человек курсантов, с годичным сроком обучения, и

Рижская школа милиции на 250 человек курсантов, с годичным сроком обучения, и при этой школе курсы переподготовки на 50 человек, с шестимесячным сроком обучения.

Школы должны быть укомплектованы гражданской молодежью латышской национальности из числа коммунистов и комсомольцев, причем: школа оперативников МВД – 110 человек с законченным средним образованием (десятилетка, техникум) и 40 человек с законченным высшим образованием; школа оперативного состава милиции – 200 человек с семиклассным образованием и 50 человек с законченным средним образованием (десятилетка, техникум).

Курсантами в школу могут быть зачислены лица, годные по деловым и политическим качествам, а также по состоянию здоровья к службе в органах МВД и милиции.

Обучение в школах будет вестись на латышском языке. Начало занятий – 1 сентября 1953 года.

Товарищ Берия предлагает нам войти в ЦК КП Латвии с предложением о проведении набора учащихся в школу МВД и милиции через партийные и комсомольские организации.

Учитывая предстоящие большие затруднения в подборе кандидатов, отвечающих требованиям приема в школу, а также организации учебной работы на латышском языке, просим оказать Министерству Внутренних Дел Латвийской ССР необходимую помощь.

Желательно принятие бюро ЦК КП Латвии специального решения, обязывающего местные партийные и комсомольские органы произвести отбор кандидатур для направления в школы, создав для этого специальные отборочные комиссии.

Кроме того, просим принять решение о направлении в оперативную школу МВД на работу заместителем начальника школы по учебной части тов. Азиса и в школу милиции на ту же должность тов. Фельдмана, работающих ныне в ОИТК Министерства юстиции. Оба эти товарища являются бывшими работниками МВД.

Просим также решить вопрос о направлении на преподавательскую работу в школы МВД 10 человек латышей из числа оканчивающих в текущем году Республиканскую партийную школу и из Латвийского Госуниверситета и Юридического института 10 человек коммунистов-латышей.

Одновременно прошу поддержать наше ходатайство перед соответствующими военными инстанциями о возможности приема в школу милиции лиц призывного возраста.

Приказом предусмотрено размещение оперативной школы МВД в помещении ныне существующей школы милиции по улице Аллажу, № 4.

Учитывая, что для размещения 150 человек курсантов и нормальной организации учебного процесса указанное здание мало, просим дать указание Совету Министров Латвийской ССР и Рижскому Горисполкому о передаче оперативной

школе МВД здания, ныне занимаемого 5-м отделением милиции г. Риги, и о предоставлении указанному отделению милиции другого помещения в районе его обслуживания.

Министр внутренних дел Латв. ССР

Зуян

LVA PA, 101. f., 16. apr., 99. l., 44.–46. lp.

Tulkojums no krievu valodas.

Esam saņēmuši PSRS iekšlietu ministra biedra Berijas L. P. š.g. 11. jūnija pavēli nr. 00355, kurā atzīmēts, ka Latvijas PSR IeM orgānu kadru sagatavošanā notiek rupji ļeņiniski staļiniskās nacionālās politikas pārkāpumi. Tostarp nav organizēta latviešu tautības operatīvo darbinieku sagatavošana.

Rīgā esošā milicijas skola tiek komplektēta pārsvarā no Padomju Savienības centrālo apgabalu pilsoņiem, pasniegšana skolā noris krievu valodā, mācību līdzekļu latviešu valodā nav.

Tā rezultātā Latvijas PSR IeM orgānos strādā ļoti maz latviešu, kas apgrūtina IeM un milicijas orgāniem izvirzīto uzdevumu izpildi.

Lai nodrošinātu Latvijas PSR IeM un milicijas orgānus ar operatīvajiem un vadošajiem darbiniekiem no vietējo pamatiedzīvotāju vidus, Rīgā tiek izveidotas divas skolas:

IeM Rīgas operatīvo [darbinieku] skola 150 kursantiem, ar viengadīgu apmācības laiku un

Rīgas milicijas skola 250 kursantiem, ar viengadīgu apmācības laiku, un šīs skolas pārkvalificēšanas kursi 50 cilvēkiem, ar sešu mēnešu apmācības laiku.

Skolas jānokomplektē ar latviešu tautības jauniešiem no komunistu un komjauniešu vidus, turklāt: IeM operatīvo darbinieku skola – 110 cilvēki ar pabeigtu vidējo izglītību (10 klases, tehnikums) un 40 cilvēki ar pabeigtu augstāko izglītību; milicijas operatīvā sastāva skola – 200 cilvēki ar septiņu klašu izglītību un 50 cilvēki ar pabeigtu vidējo izglītību (10 klases, tehnikums).

Skolā par kursantiem var tikt ieskaitītas personas, kuras tam derīgas pēc viņu lietišķajām un politiskajām īpašībām, kā arī pēc to veselības stāvokļa derīgas dienestam IeM un milicijas orgānos.

Apmācība skolās notiks latviešu valodā. Nodarbību sākums – 1953. gada 1. septembris.

Biedrs Berija mums ierosina griezties Latvijas KP CK ar priekšlikumu par audzēkņu uzņemšanu IeM un milicijas skolās caur partijas un komjaunatnes organizācijām.

Ņemot vērā gaidāmās lielās grūtības skolu prasībām atbilstošu kandidātu izraudzīšanā, kā arī mācību darba organizēšanā latviešu valodā, lūdzam Latvijas PSR Iekšlietu ministrijai sniegt nepieciešamo palīdzību.

Vēlams, lai Latvijas KP CK birojs pieņemtu speciālu lēmumu, ar kuru uzdotu vietējiem partijas un komjaunatnes orgāniem veikt kandidatūru atlasīšanu uz skolām, izveidojot tam speciālas atlases komisijas.

Bez tam lūdzam pieņemt lēmumu par b. Āža nosūtīšanu uz IeM operatīvo [darbinieku] skolu skolas mācību daļas priekšnieka vietnieka darbā un b. Feldmani tādā pašā amatā uz milicijas skolu, pašlaik [viņi] strādā Tieslietu ministrijas L[abošanas] d[arbu] k[oloniju] d[aļā]. Abi šie biedri ir bijušie IeM darbinieki.

Tāpat lūdzam izlemt jautājumu par 10 latviešu no republikānisko partijas skolu šogad pabeigušo vidus un 10 komunistu – latviešu no Latvijas Valsts universitātes un Juridiskā institūta nosūtīšanu pasniedzēja darbam IeM skolās.

Vienlaikus lūdzu atbalstīt mūsu lūgumu attiecīgajām militārajām instancēm dot iespēju pieņemt milicijas skolā personas iesaukšanas vecumā.

Pavēlē paredzēta IeM operatīvo [darbinieku] skolas izvietošana pašlaik pastāvošās milicijas skolas telpās Allažu ielā 4.

Ņemot vērā, ka 150 kursantu izvietošana un normālai mācību procesa organizēšanai norādītā ēka ir par mazu, lūdzam dot norādījumu Latvijas PSR Ministru Padomei un Rīgas pilsētas izpildkomitejai par ēkas, kuru pašlaik aizņem Rīgas pilsētas 5. milicijas nodaļa, nodošanu IeM operatīvo darbinieku skolai un par citu telpu ierādīšanu norādītajai milicijas nodaļai tās apkalpošanā esošajā rajonā.

Latv. PSR iekšlietu ministrs

Zujāns

Nr. 44

Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās komitejas plēnuma slepenais lēmums "Par trūkumiem politiskajā darbā, saimnieciskās un kulturālās celtniecības vadīšanā republikā"

1953. gada 23. jūnijā

Noklausījies un apspriedis biedra J. Kalnbērziņa ziņojumu par trūkumiem politiskajā darbā, saimnieciskās un kulturālās celtniecības vadīšanā republikā, Latvijas KP Centrālās komitejas plēnuma uzskata, ka Padomju Savienības Komunistiskās partijas Centrālā komiteja savā š.g. 12. jūnija lēmumā par Latvijas PSR pilnīgi pareizi un savlaicīgi dziļi atklāja nopietnus trūkumus un kļūdas partijas un padomju orgānu darbā, nostiprinot padomju varu republikā.

PSKP CK pareizi atzīmē, ka viens no galvenajiem neapmierinošā politiskā stāvokļa iemesliem Latvijas PS Republikā ir tas, ka republikas partijas un padomju vadība rupji izkropļo Ļeņina – Staļina nacionālo politiku.

Latvijas KP CK, republikas Ministru Padome, partijas pilsētu un rajonu komitejas rupji pārkāpj padomju nacionālās politikas principus kadru audzināšanā un izvirzīšanā vadošā darbā; tiklab centrālo, kā arī rajonu partijas un padomju orgānu darbā ļoti maz

izvirza latviešus. Šīs kaitīgās prakses rezultātā republikas vadošo kadru vidū pārsvarā ir darbinieki, kas nepārvalda latviešu valodu un vāji pazīst vietējos apstākļus. Piemēram, no visiem Latvijas KP pilsētu un rajonu komiteju sekretāriem latviešu ir 47,2%, no partijas pilsētu un rajonu komiteju instruktoriem – 34%, partijas pirmorganizāciju sekretāriem – 31%, pilsētu un rajonu padomju izpildu komiteju priekšsēdētāju un priekšsēdētāju vietnieku skaitā latviešu ir 56%. Latvijas KP CK aparāta darbinieku vidū latviešu ir tikai 42%, republikas Ministru Padomes darbinieku skaitā – 43,9%, Latvijas LKJS CK – 38,9%.

Ļoti neapmierinoši latviešu tautības kadrus izvirza vadošos posteņos rūpniecības uzņēmumos, MTS, padomju saimniecībās, tāpat arī republikas finansu un sagādes, kā arī prokuratūras un Iekšlietu ministrijas orgānos. No 66 lielāko rūpniecības uzņēmumu direktoriem tikai 8 ir latvieši, 107 mašīnu un traktoru stacijās latviešu valodu prot tikai 48 direktori un 24 politisko daļu priekšnieki, no 42 padomju saimniecību direktoriem tikai 5 ir latvieši. Valsts bankas nodaļu pārvaldnieku skaitā latviešu darbinieki sastāda tikai 20%, rajonu finansu nodaļu vadītāju skaitā 40%, rajonu un pilsētu prokuroru un rajonu sagādes pilnvaroto sastāvā – 37%. Republikas Iekšlietu ministrijas orgānos līdz pēdējam laikam no visa darbinieku skaita latviešu bija pavisam 15%. Tas ir pilnīgi nepielaidami, ņemot vērā, ka visām minētām iestādēm un organizācijām jābūt cieši saistītām ar iedzīvotājiem. Partijas un padomju orgāni republikā nerūpējas par latviešu inteliģences kadru izvirzīšanu vadošā darbā.

Tas apstākļi, ka partijas un padomju organizācijās daudzus vadošos posteņos atrodas cilvēki, kas neprot latviešu valodu, nepazīst iedzīvotāju paražas, kultūru un sadzīves apstākļus, ir nopietns šķērslis, lai tuvinātu padomju varu masām un ņemtu vērā vietējos apstākļus, kad realizējami tādi vai citādi vispārēji partijas un valdības pasākumi. Turklāt viss tas dod naidīgiem elementiem materiālu pretkrievu propagandai.

Šāds stāvoklis ir radies tādēļ, ka republikas partijas un padomju orgānu vadītāji visus pēdējos gadus neņēma vērā vienu no galvenajiem padomju varas uzdevumiem nacionālajās republikās – audzināt un izkaldināt nacionālos vadošos kadrus. Tādā veidā tika pārkāpts viens no padomju varas nostiprināšanas pamatnosacījumiem.

Aiz šķietamas modrības pret buržuāziski nacionālistiskajiem elementiem attiecībā pret nacionālajiem kadriem tika kultivēta vispārējā neuzticība, kas vēl vairāk kavēja šo kadru augšanu un izvirzīšanu vadošā darbā tiklab centrālajos orgānos, kā arī uz vietām.

Nopietni trūkumi republikā ir ideoloģiskajā darbā. Lielāko daļu lekciju un referātu pilsētās un pat lauku apvidos darbaļaudīm lasa krievu valodā. Daudzos uzņēmumos un kolhozos viss aģitācijas masu darbs un sapulces notiek krievu valodā. Latvijas KP CK referentu grupā latvieši sastāda 60%, bet partijas Rīgas pilsētas komitejas referentu grupā – 10%, pie kam arī daudzi no latviešiem nelasa referātus dzimtajā valodā. Rīgā tikai viena trešdaļa lekciju un referātu nolasīta latviešu valodā. Partijas komiteju štata propagandistu sastāvā latviešu ir 52%.

Partijas organizācijas republikā neapmierinoši veic politisko un masu darbu jaunatnes vidū, vāji vada skolas, kā rezultātā atsevišķi jaunie strādnieki, kolhoznieki un skolnieki izdara amorālus pārkāpumus, nokļūst garīdznieku un citu naidīgu elementu ietekmē.

Latvijas partijas organizācija nepietiekami ņem vērā zināmus draudus, ko rada garīdzniecības ietekme Latvijas iedzīvotāju vidū, it sevišķi pret padomju varu naidīgi noskaņotās katoļu garīdzniecības ietekme Latgales iedzīvotājos. Tā vietā, lai pienācīgi izvērstu antirelīģisko propagandu un masām plaši izskaidrotu baznīcas kaitīgumu, galvenā vērība līdz šim tika pievērsta represijām pret garīdzniecību, it sevišķi pret katoļu garīdzniecību, kas vēl vairāk uzkurināja iedzīvotājos neapmierinātību.

Pavisam nepareizi ir arī tas, ka republikas augstskolās latviešu grupās daudzas disciplīnas pasniedz nevis latviešu, bet gan krievu valodā. Latvijas Valsts universitātē 75 latviešu studentu grupās 89 dažādus lekciju kursus lasa krievu valodā. Republikā nevērti pienācīgu uzmanību zinātnieku kadru sagatavošanai no vietējās tautības iedzīvotājiem.

Tas viss, kā arī lietvedības pārkārtošana krievu valodā partijas, padomju un sabiedriskajās organizācijās vēl vairāk vājina vietējo valsts varas orgānu saites ar tautas masām, izsauc iedzīvotājos pamatotu sašutumu, bet naidīgie elementi to izmanto savos provokatoriskajos nolūkos.

Republikā ir plaši izplatītas rupjas administrēšanas metodes un padomju likumības pārkāpšana, kas traucē partijas un padomju vietējiem orgāniem radīt sev stabilu atbalstu iedzīvotāju vidū, it sevišķi zemniecībā.

Republikas partijas un padomju orgāni līdz šim vēl nav pratuši likvidēt buržuāziski nacionālistiskās organizācijas un bandas, kas iebaida pilsoņus, nogalina atsevišķus padomju aktīvistus, veic pretpadomju propagandu un kurām ir atbalsts zināmā daļā iedzīvotāju. Cīņa ar buržuāziski nacionālistisko pagrīdi gandrīz pilnīgi bija uzticēta IeM orgāniem un aprobežojās galvenokārt ar sodu un represiju pielietošanu, kas skāra plašus iedzīvotāju slāņus. Visu to savā pretpadomju darbā izmantoja naidīgi elementi un it sevišķi buržuāziski nacionālistiskā pagrīde.

Latvijas KP CK plēnums uzskata, ka Latvijas KP CK birojs, republikas Ministru Padome un daudzas partijas rajonu komitejas pielaiž nopietnus trūkumus un kļūdas, vadot kolhozu celtniecību, līdz šim vēl neveic efektīvus pasākumus, lai organizatoriski un saimnieciski nostiprinātu kolhozus, kuriem ir mazi ienākumi; tas savukārt pazemina kolhoznieku materiālo labklājību. Turklāt, realizējot laukos nodokļu politiku, bieži vien netika ņemts vērā atsevišķu rajonu un kolhozu ekonomiskais stāvoklis, šai darbā pieļāva izkropļojumus. Plāna uzdevumi laukopībā un lopkopībā bieži vien pienācīgā mērā nebija saskaņoti ar kreditēšanas plāniem, ar minerālmēslojumu, lauksaimniecības mašīnu un pārējo materiāltehnisko apgādi, kas noveda pie tā, ka daudzi Latgales rajonu kolhozi sistemātiski neizpilda tiem noteiktos sējumu platības paplašināšanas, ražības un sabiedriskās lopkopības uzdevumus.

Latvijas KP CK plēnums uzskata, ka viss tas liecina, ka politiskais stāvoklis republikā arvien vēl ir neapmierinošs.

Latvijas KP CK plēnums nolemj:

1. Nodrošināt Padomju Savienības Komunistiskās partijas CK prezidija 1953. gada 12. jūnija lēmuma – par Latvijas PSR – pilnīgu izpildi un nelokāmi vadīties no šī lēmuma prasībām.

2. Plēnums uzliek par pienākumu Latvijas KP CK birojam un Latvijas PSR Ministru Padomei radikāli uzlabot stāvokli republikā, nepieļaut padomju nacionālās politikas pārspīlējumus, enerģiski cīnīties pret padomju likumu pārkāpumiem, administrēšanu un patvaļību attiecībā pret iedzīvotājiem. Tuvākā laikā likvidēt republikā buržuāziski nacionālistisko pagrīdi, veikt nepieciešamos pasākumus, lai uzlabotu politisko stāvokli republikā. Lietojot nepieciešamos sodus attiecībā pret padomju varas īstajiem ienaidniekiem, nepieļaut izkropļojumus, kas izsauc plašu iedzīvotāju slāņu pamatotu sašutumu.

3. Uzskatīt par Latvijas partijas organizācijas galveno uzdevumu tuvākajā laikā – sagatavot, audzināt un plaši izvirzīt latviešu tautības kadrus vadošā partijas, padomju un saimnieciskajā darbā. Izbeigt praksi izvirzīt par partijas rajonu komiteju otrajiem sekretāriem, kā arī par darbaļaužu deputātu padomju izpildu komiteju priekšsēdētāju vietniekiem darbiniekus, kas nav latviešu nacionālie kadri. Par padomju saimniecību, MTS un rūpniecības uzņēmumu direktoriem, kā likums, iecelt latviešu darbiniekus.

4. Pārkārtot Latvijas PS Republikā lietvedību visās partijas, valsts un sabiedriskajās organizācijās latviešu valodā. Ministru Padomes sēdes, Latvijas KP CK biroja sēdes un plēnumus, kā arī partijas pilsētu un rajonu komiteju un darbaļaužu deputātu padomju izpildu komiteju sēdes noturēt latviešu valodā.

5. Uzdot Latvijas KP CK un Latvijas PSR Ministru Padomei visīsākā laikā novērst trūkumus un kļūdas kolhozu celtniecībā, panākt kolhozu organizatoriski saimniecisko nostiprināšanos un zemniecības materiālās labklājības uzlabošanas.

Uzlikt par pienākumu Latvijas KP CK birojam un republikas Ministru Padomei izstrādāt un realizēt pasākumus, lai radikāli uzlabotu stāvokli atpaliekošajos kolhozos. Panākt jau šajā gadā ievērojamu kolhozu ienākumu pieaugumu, kā arī izstrādes dienas bagātīgāku apmaksu kolhoziekiem naudā un graudā.

Uzdot republikas Ministru Padomei likvidēt kļūdas, kuras pielaiduši plānošanas un sagādes orgāni, plānojot lauksaimniecību un noteicot lauksaimniecības produktu sagādes normas, neņemot vērā rajonu un kolhozu ekonomisko stāvokli.

6. Uzdot Latvijas KP CK birojam pacelt politisko darbu līdzi to uzdevumu līmenim, kas jāveic republikai, izbeigt kaitīgo administrēšanu, radikāli izskaužot patvaļi un nelikumības, ko piekopt atsevišķi darbinieki attiecībā pret iedzīvotājiem, un izvērst plašu izskaidrošanas darbu iedzīvotāju vidū, kas nodrošinātu iedzīvotāju aktīvu līdzdalību padomju varas pasākumos, kas virzīti uz padomju orgānu darba krasu uzlabošanu un kolhozu nostiprināšanu.

7. Plēnums uzdod Latvijas KP CK birojam veikt pasākumus, lai radikāli uzlabotu ideoloģisko iestāžu – kino, teātru, daiļrades savienību, politisko zināšanu un zinātnes popularizēšanas biedrības, kā arī kultūras un izglītības iestāžu darbu.

Uzlabot marksisma-ļeņinisma propagandu latviešu valodā, šai nolūkā labāk izmantot presi un radio. Plaši izskaidrot un neatlaidīgi realizēt dzīvē Komunistiskās partijas ļeņiniski-staļinisko nacionālo politiku, audzināt darbaļaudis internacionālisma un padomju tautu draudzības garā, vairāk lasīt lekcijas un referātus dzimtajā valodā uzņēmumos, kolhozos, cehos un brigādēs.

Organizējot speciālus kursus un seminārus, uzlabot nacionālo propagandistu – lektoru, referentu un žurnālistu – sagatavošanu un audzināšanu.

Veikt pasākumus propagandistu sagatavošanai, antireliģiskās propagandas veikšanai, pastiprināt dabaszinātņu un zinātnes propagandu, plašāk iesaistīt antireliģiskajā propagandā latviešu inteliģenci.

8. Uzdot Latvijas KP CK birojam izbeigt nevērīgo izturēšanos attiecībā pret tādu politiski svarīgu jautājumu kā mācību darba organizācija republikas augstskolās latviešu valodā, nopietni uzlabot nacionālo zinātnisko kadru sagatavošanu un to kvalifikācijas celšanu, plaši izmantot latviešu inteliģences kadrus, uzlabot tās vidū audzināšanas un ideoloģisko darbu, tās labākos pārstāvjus drošāk izvirzīt vadošos amatos mācību iestādēs, kā arī zinātniskās, kultūras un citās iestādēs.

9. Uzdot Latvijas KP CK birojam celt partijas organizatoriskā darba līmeni republikas partijas organizācijā, ik dienas palīdzēt partijas komitejām un partijas pirmorganizācijām partijas iekšējā un politiskā darba uzlabošanā. Veikt pasākumus partijas organizāciju nostiprināšanai kolhozos, sniegt tām palīdzību kolhozu organizatoriski saimnieciskā nostiprināšanā un masu politiskā darba pastiprināšanā kolhoznieku vidū. Uzlabot padomju, arodbiedrību un komjaunatnes organizāciju vadīšanu, plašāk izvērst partijas organizācijā darba trūkumu kritiku un paškritiku.

Izlabot trūkumus, kādi pielaisti, uzņemot jaunus biedrus Padomju Savienības Komunistiskajā partijā. Pastiprināt politisko darbu ar bezpartejisko aktīvu, stingri individuālā kārtībā uzņemot partijā pirmrindas strādniekus, kolhozniekus un inteliģences pārstāvjus – sevišķi no latviešu tautības vidus.

10. Uzdot Latvijas KP CK birojam un republikas partijas organizācijām uzlabot komjaunatnes vadību un republikas jaunatnes komunistiskās audzināšanas darbu, piegriežot sevišķu vērību latviešu jaunatnes un skolnieku audzināšanai.

11. Ņemot vērā nopietnos trūkumus un kļūdas arodorganizāciju darbā nacionālo kadru audzināšanā un padomju nacionālās politikas realizēšanā dzīvē, uzdot Latvijas KP CK birojam un Arodbiedrību republikāniskajai padomei izlabot šīs kļūdas un panākt uz vietām arodorganizāciju darba uzlabošanu republikas darbaļaužu komunistiskajā audzināšanā.

12. Uzdot Latvijas KP CK birojam un Latvijas PSR Ministru Padomei mēneša laikā izstrādāt konkrētus pasākumus, kas nodrošinātu PSKP CK šā gada 12. jūnija lēmuma – par Latvijas PSR – izpildi partijas un padomju orgānu darba uzlabošanā Latvijā.

Latvijas KP CK sekretārs

J. Kalnbērziņš

LVA PA, 101. f., 16. apr., 1.a l., 16.–20. lp.

VI nodaļa

Nacionāļkomunisti – darbība un rezultāti

Nr. 45

**Latvijas Komunistiskās partijas
Rīgas pilsētas komitejas biroja lēmums
par latviešu un krievu valodas apguves nepieciešamību
apkalpojošās nozarēs strādājošiem**

1956. gada 30. novembrī

[т. Берклав, Темнов]

Руководствуясь решениями XX съезда КПСС¹ о необходимости и впредь самым внимательным образом учитывать в своей практической работе национальные особенности всех наций и народов СССР, райкомы партии, первичные партийные организации и руководители ряда предприятий и учреждений, обслуживающие широкие слои населения, проделали некоторую положительную работу в этом направлении, стали больше уделять внимания подбору и расстановке кадров с учетом знания ими латышского и русского языков, что значительно улучшает обслуживание населения на доступном ему языке.

Вместе с этим, бюро горкома партии отмечает, что общее положение с подбором и расстановкой кадров, обслуживающих широкие слои населения, все еще остается неудовлетворительным. В ряде торговых организаций, предприятий коммунального обслуживания, в медицинских учреждениях, органах милиции и др. значительная часть работников, повседневно связанных с широкими массами трудящихся, владеет только одним языком (латышским или русским), что создает неудобство для населения и вызывает законные претензии. Однако райкомы партии, первичные партийные организации, руководители вышеуказанных предприятий и учреждений не приняли надлежащих мер по организации изучения латышского и русского языков кадрами, обслуживающими широкие слои населения.

Бюро горкома Компартии Латвии постановляет:

1. Осудить имеющуюся недооценку значения обслуживания широких слоев населения на доступном для него языке и неудовлетворительную организацию изучения латышского и русского языков кадрами, повседневно связанными в работе с широкими массами трудящихся.

2. Обязать секретарей партийных организаций, председателей комитетов профсоюзных организаций, руководителей предприятий и учреждений, обслуживающих широкие слои населения, и прежде всего торговых организаций, коммунальных предприятий, трамвайно-троллейбусного треста, автобусного парка, жилищных управлений, медицинских учреждений, органов милиции и др., – организовать с 1-го января 1957 года изучение кадрами латышского и русского языков с тем, чтобы в течение двух лет они смогли овладеть знанием этих языков.

О лицах, уклоняющихся от изучения или не овладевших за два года знанием языков, рассматривать вопрос о возможности дальнейшего использования их на работе, связанной с обслуживанием широких слоев населения.

Предложить руководителям вышеуказанных предприятий и учреждений при приеме на работу кадров учитывать, кроме деловых и политических качеств, знание латышского и русского языков.

Предложить руководителям предприятий и учреждений, председателям комитетов профсоюзных организаций изыскать средства, необходимые для организации изучения латышского и русского языков.

3. Обязать заведующего отделом народного образования тов. Гибета и заведующую отделом школ горкома партии тов. Ломоносову оказать содействие руководителям предприятий и учреждений, в первую очередь обслуживающим широкие слои населения, в организации изучения латышского и русского языков и подборе преподавателей.

4. Обязать райкомы партии, первичные партийные организации, председателей комитетов профсоюзных организаций и руководителей предприятий и учреждений провести среди работников предприятий и учреждений, обслуживающих широкие слои населения, разъяснительную работу о необходимости изучения латышского и русского языков.

5. Предложить райкомам партии оказать помощь секретарям партийных организаций и руководителям вышеуказанных предприятий и учреждений в организации изучения латышского и русского языков и обеспечить контроль за выполнением этого мероприятия.

6. Контроль за выполнением настоящего постановления возложить на все отделы горкома партии.

LVA PA, 102. f., 14. apr., 8. l., 83., 84. lp.

Tulkojums no krievu valodas.

[bb. Berklavs, Temnovs]

Vadīdamies pēc PSKP XX kongresa¹ lēmumiem par nepieciešamību arī turpmāk visuzmanīgākā veidā savā praktiskajā darbā ievērot visu PSRS nāciju un tautu nacionālās īpatnības, partijas rajonu komitejas, partijas pirmorganizācijas un daudzi plašus iedzīvotāju slāņus apkalpojošo uzņēmumu un iestāžu vadītāji veikuši zināmu pozitīvi vērtējamu darbu šajā virzienā, sākuši vairāk pievērst uzmanību kadru atlasei un izvietojumam, ņemot vērā viņu latviešu un krievu valodas zināšanas, kas ievērojami uzlabo iedzīvotāju apkalpošanu viņiem pieejamā valodā.

Līdztekus tam partijas pilsētas komitejas birojs atzīmē, ka vispārējais stāvoklis plašu iedzīvotāju slāņu apkalpojošo kadru atlasē un izvietojumā vēl aizvien ir neapmierinošs. Daudzās tirdzniecības organizācijās, komunālo pakalpojumu uzņēmumos, medicīnas iestādēs, milicijas orgānos u.c. ievērojama darbinieku daļa, kas ikdienā saistīta ar plašām darbaļaužu masām, pārvalda tikai vienu valodu (latviešu vai krievu), kas rada neērtības iedzīvotājiem un izraisa pamatotas pretenzijas. Tomēr partijas rajonu komitejas, partijas pirmorganizācijas, minēto uzņēmumu un iestāžu vadītāji nav veikuši nepieciešamos pasākumus, lai organizētu latviešu un krievu valodas apgūšanu kadriem, kas apkalpo plašus iedzīvotāju slāņus.

Latvijas Kompartijas pilsētas komitejas birojs nolēmis:

1. Nosodīt tās nozīmības nenovērtēšanu, kas saistīta ar pastāvošo plašu iedzīvotāju slāņu apkalpošanu tiem pieejamā valodā, un neapmierinošo latviešu un krievu valodas apgūšanas organizēšanu kadriem, kas ikdienā iesaistīti darbā ar plašām darbaļaužu masām.

2. Partijas organizāciju sekretāriem, arodbiedrību organizāciju komiteju priekšsēdētājiem, plašu iedzīvotāju slāņu apkalpojošo uzņēmumu un iestāžu un pirmām kārtām tirdzniecības organizāciju, komunālo uzņēmumu, tramvaju un trolejbusu tresta, autobusu parka, namu pārvalžu, medicīnas iestāžu, milicijas orgānu u.c. vadītājiem uzdot no 1957. gada 1. janvāra organizēt kadriem latviešu un krievu valodas mācības, lai viņi divu gadu laikā spētu apgūt šīs valodas.

Par personām, kuras no apmācības izvairās vai divu gadu laikā valodas nav apguvušas, izskatīt jautājumu par viņu tālāku izmantošanu darbā, kas saistīts ar plašu iedzīvotāju slāņu apkalpošanu.

Uzdot minēto uzņēmumu un iestāžu vadītājiem, pieņemot darbā kadrus, līdzās lietišķajām un politiskajām īpašībām ņemt vērā to latviešu un krievu valodas zināšanas.

Uzdot uzņēmumu un iestāžu vadītājiem, arodbiedrību organizāciju komiteju priekšsēdētājiem atrast latviešu un krievu valodas apmācības organizēšanai nepieciešamos līdzekļus.

3. Tautas izglītības nodaļas vadītājam b. Ģībietim un partijas pilsētas komitejas skolu nodaļas vadītājam b. Lomonosovai uzdot sniegt palīdzību pirmām kārtām plašu iedzīvotāju slāņu apkalpojošo uzņēmumu un iestāžu vadītājiem latviešu un krievu valodas apmācības organizēšanā un pasniedzēju atlasē.

4. Partijas rajonu komitejām, partijas pirmorganizācijām, arodbiedrību organizāciju komiteju priekšsēdētājiem un uzņēmumu un iestāžu vadītājiem uzdot plašu iedzīvotāju slāņu apkalpojošo uzņēmumu un iestāžu darbinieku vidū veikt izskaidrošanas darbu par latviešu un krievu valodas apgūšanas nepieciešamību.

5. Partijas rajonu komitejām uzdot sniegt palīdzību minēto uzņēmumu un iestāžu partijas organizācijas sekretāriem un vadītājiem latviešu un krievu valodas apmācības organizēšanā un nodrošināt kontroli par šī pasākuma izpildīšanu.

6. Kontroli par šī lēmuma izpildi uzdot visām partijas pilsētas komitejas nodaļām.

¹ PSKP 20. kongress notika Maskavā 1956. gada 14.–25. februārī. Šis kongress ir iegājis Padomju Savienības vēsturē ar to, ka 25. februārī slēgtajā rīta sēdē PSKP CK pirmais sekretārs Ņ. Hruščovs nolāsīja referātu "Par personības kultu un tā sekām", kurā tika nosodīts Staļina režīms. Taču apjomīgajā referātā pasacītais bija tikai daļa patiesības, jo pilnīga atklātība par režīma noziegumiem būtu nozīmējusi pašas šīs valsts sabrukšanu. Pats Ņ. Hruščovs savu karjeru bija veidojis Staļina laikā un ar viņa atbalstu kā padomju totalitārai sistēmai piederīgs. Taču PSKP 20. kongresa lēmumi deva impulsu padomju sistēmas daļējai liberalizācijai, tai skaitā arī nacionālo attiecību jomā.

Nr. 46

Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās komitejas VII slēgtā plēnuma pilnīgi slepenais lēmums "Par nopietniem trūkumiem un kļūdām darbā ar kadriem un nacionālās politikas praksē republikā"

1959. gada 8. jūlijā

Latvijas Kompartijas CK plēnums atzīmē, ka pēckara periodā republikas partijas organizācija veikusi ievērojamu darbu partijas, padomju, saimniecisko un ideoloģisko kadru sagatavošanā. Augstākajās un vidējās speciālajās mācību iestādēs sagatavots vairāk nekā 20 tūkstošu inženieru un tehniķu, ap 16 tūkstošiem lauksaimniecības speciālistu, vairāk nekā 17 tūkstošu pedagogu un 2400 ārstu. Šai pašā laikā 1600 cilvēki pabeiguši Republikānisko un Augstāko partijas skolu. Viss tas deva iespēju izvirzīt partijas, padomju, saimnieciskā, arodbiedrību un komjaunatnes darbā daudz sagatavotu darbinieku, kas spējīgi īstenot Komunistiskās partijas līniju.

Latvijas partijas organizācijas veiktie pasākumi kadru sagatavošanā, izvietojumā un audzināšanā pozitīvi ietekmējuši ekonomikas un kultūras attīstību, darbaļaužu politiskās un ražošanas aktivitātes turpmāko celšanos. Latvijas rūpniecības kopprodukcija, salīdzinot ar pirmskara – 1940. gadu, palielinājusies 8,5 reizes. Zināmi panākumi gūti arī lauksaimniecībā: piena ražošana pēdējos piecos gados palielinājusies par 35 procentiem, gaļas – par 41 procentu. Tālāk attīstījusies republikas zinātne un kultūra. Latviešu kultūras un mākslas labākie sasniegumi kļuvuši plaši pazīstami ārpus republikas robežām. Vidusskolu vecāko klašu audzēkņu skaits, salīdzinot ar 1940. gadu,

palielinājies gandrīz 4 reizes, bet studentu – 2 reizes. Klubu un bibliotēku skaits, salīdzinot ar pirmskara periodu, palielinājies 14 reizes un stacionāro kinoiekārtu skaits – 5 reizes. Laikrakstu gada metiens 1958. gadā, salīdzinot ar 1940. gadu, palielinājies 3,5 reizes.

Reizē ar to Latvijas KP CK plēnums uzskata, ka republika būtu varējusi gūt vēl ievērojamākus sasniegumus tautas saimniecības un kultūras attīstībā, ja CK birojs, partijas pilsētu un rajonu komitejas nebūtu pieļāvušas nopietnus trūkumus un kļūdas kadru izraudzīšanā, izvietojumā un audzināšanā. Partijas, padomju un saimnieciskās organizācijas slikti iepazīst kadrus viņu praktiskā darba procesā, izraugoties un izvirzot darbiniekus, neveltī pietiekamu uzmanību viņu lietišķajām un politiskajām īpašībām, nereti pārvieto no viena vadoša amata citā tādus darbiniekus, kas nav veikuši viņiem uzdoto darbu. Tas viss rada biežu kadru mainīšanos un kaitē darbam. Tikai pēdējos trijos gados vien nomainīta vairāk nekā puse partijas pilsētu un rajonu komiteju pirmo sekretāru, rajonu izpildkomiteju priekšsēdētāju un ap 60 procentu kolhozu priekšsēdētāju. Aizvadītajos divos gados Latvijas Tautas saimniecības padomes¹ sistēmā nomainīta viena trešdaļa uzņēmumu direktoru un galveno inženieru. Taču stāvoklis daudzos rajonos, kolhozos un uzņēmumos no tā neuzlabojās, kas liecina par neiedziļināšanos un steigu kadru nomainīšanā.

Visnopietnākie ļeņinisko principu pārkāpumi kadru izraudzīšanā izpaužas tai apstākļi, ka pēdējā laikā daži partijas, padomju un saimniecisko orgānu vadītāji, izvirzot un izvietojot darbiniekus, neņem vērā viņu lietišķās un politiskās īpašības, bet vispirms tautību. Atsevišķas partijas pilsētu un rajonu komitejas, ministrijas un resori, motivējot ar tādu kadru izvirzīšanu, kas prot gan latviešu, gan krievu valodu, ieturēja noteiktu līniju, lai nomainītu tos kadrus, kas pēc tautības nav latvieši. Turklāt nereti tika ignorēts Latvijas PSR iedzīvotāju daudznacionālais sastāvs.

Republikā tika rupji pārkāpti Ļeņina norādījumi par to, ka darbiniekiem nedrīkst uzspiest valodas mācīšanos, ka šeit jāievēro stingra brīvprātība. Tā 1956. gada novembrī partijas Rīgas pilsētas komiteja pēc toreizējā partijas pilsētas komitejas pirmā sekretāra b. Berklava neatlaidīgās prasības pieņēma lēmumu, ka divos gados obligāti jāiemācās latviešu un krievu valoda.² Saskaņā ar šo lēmumu uzņēmumu, organizāciju un iestāžu vadītājiem pēc diviem gadiem bija jāizskata jautājums par turpmāko iespēju izmantot darbā personas, kas neprot latviešu valodu. Tas radīja nevienādu stāvokli dažādu tautību darbiniekiem, jo vairums Rīgā dzīvojošo latviešu jau sen prot krievu valodu, bet darbiniekiem, kas atbraukuši uz Latviju no citām republikām, vajadzēja no jauna mācīties otru valodu. Partijas Rīgas pilsētas komitejas lēmuma nolūks īsti bija – izspiest citu tautību kadrus, aizbīdinoties ar to, ka viņi neprot latviešu valodu. Tas viss radīja nervozitāti un nedrošību ievērojamā daļā darbinieku.

Latvijas KP CK birojs neaizrādīja uz partijas Rīgas pilsētas komitejas kļūdām. Vēl vairāk, tas 1956. gada decembrī arī pieņēma nepareizu lēmumu par to, ka vadošajiem kadriem divos gados jāiemācās gan latviešu, gan krievu valoda.

Minētos Rīgas pilsētas komitejas biroja un Latvijas KP CK biroja lēmumus dažās republikas vietējās partijas organizācijās uzskatīja kā noteiktu direktīvu nomainīt

kadrus, kas pēc tautības nav latvieši. Tā rezultātā pēdējos gados bez pietiekama iemesla, bet vairākos gadījumos arī kaitējot darbam, tika atbrīvota no ieņemamiem amatiem partijas, padomju un saimnieciskajos orgānos ievērojama grupa pieredzes bagātu darbinieku.

Tiesību ierobežošana personām, kas pēc tautības nav latvieši, izpaudās arī tā, ka slēdza vai samazināja plūsmas ar krievu mācības valodu vairākās republikas augstskolās. Tāpēc Latvijas un citu republiku krievu vidusskolas beigušajiem būtībā bija ņemta iespēja turpināt izglītību Latvijas augstskolās.

Atsevišķu republikas vadošo darbinieku cenšanās pēc nacionālās savrupības izpaudās arī dažu ar skolas reorganizāciju saistīto jautājumu izlemšanā.

Republikā bija pieņemts lēmums par astoņgadīgo skolu audzēkņu bezmaksas apgādi ar mācību grāmatām, kas būtībā viņiem radītu privileģētu stāvokli, salīdzinot ar citu savienoto republiku skolu audzēkņiem. Pretēji kopējam valsts likumam par vienpadsmitgadīga mācību laika noteikšanu vidusskolā daži republikas atbildīgie darbinieki neatlaidīgi pieprasīja divpadsmitgadīgu mācību laiku.

Partijas ļeņinskās nacionālās politikas izkropļojumi izpaudās arī tā, ka Latvijas PSR Ministru Padome un Rīgas pilsētas izpildkomiteja ar Latvijas KP CK ziņu, motivējot ar stingru pases režīma ievērošanu Rīgas pilsētā, lika dažādus šķēršļus iedzīvotāju – sevišķi cittautiešu pierakstīšanai.

Tādējādi atsevišķu republikas darbinieku praksē lietotais nepartejiskais princips izraudzīt kadrus pēc tautības, prasība izskatīt jautājumu par to personu atbrīvošanu no darba, kas neprot latviešu valodu, krievu plūsmas slēgšana vairākās augstākajās mācību iestādēs, gandrīz pilnīgs aizliegums pierakstīt Rīgā darbiniekus un viņu ģimenes locekļus, kas iebraukuši no citiem valsts apgabaliem, īsti bija vērsts uz to, lai aizliegtu republikā iebraukt personām no citām republikām un lai izstumtu no Latvijas iedzīvotājus, kas nav latviešu tautības.

Latvijas KP CK plēnums atzīmē, ka CK birojs un partijas organizācijas nav veļļujušas vajadzīgo uzmanību vadošo kadru, inteliģences un visu darbaļaužu audzināšanai brālīgas tautu draudzības ideju, padomju patriotisma un proletāriskā internacionālisma garā, nav noteikti cīnījušās pret atsevišķām buržuāziskā nacionālisma izpausmēm.

Republikā bija gadījumi, kad atsevišķi vadošie darbinieki mēģināja novērst partijas organizāciju no pareizā ļeņinskā ceļa, novirzīt to nacionālā ierobežotībā un noslēgtībā. Tā, piemēram, Latvijas KP CK biroja loceklis Latvijas PSR Ministru Padomes priekšsēdētāja vietnieks b. Berklavs, apspriežot septiņgažu plāna projektu, atklāti uzstājās pret partijas ģenerāllīniju par smagās rūpniecības attīstību, neatlaidīgi prasīja atteikties no vagonu un dīzeļu rūpnīcu paplašināšanas Latvijas PSR un palielināt kapitālieguldījumus vieglajā un pārtikas rūpniecībā, kuru produkcija patērējama galvenokārt republikā. Par vienu no galvenajiem motīviem pret smagās rūpniecības attīstību b. Berklavs izvirzīja to, ka jaunu uzņēmumu celtniecība un pastāvošo uzņēmumu paplašināšana prasīšot darbaspēka ieviešanu no citām republikām un ka tādējādi Latvijā palielināšoties nelatviešu iedzīvotāju skaits. Līdzīgus uzskatus izteicis Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas Ekonomikas institūta direktors b. P. Dzērve. Šie labēji opor-

tūnistiskie priekšlikumi būtībā nav nekas cits kā tiekšanās pēc autarhijas, nacionālās norobežotības un noslēgtības, un to pieņemšana kaitētu kopējām valsts interesēm, kā arī latviešu tautas interesēm, jo tas traucētu Latvijas ekonomiskos sakarus ar citām mūsu zemes republikām un kavētu Latvijas PSR ražošanas spēku attīstību.

Latvijas KP CK birojs, dažas partijas pilsētu un rajonu komitejas par maz rūpējās par preses, radio, radošo savienību un citu ideoloģisko iestāžu kadru izraudzīšanu un audzināšanu. Dažu laikrakstu un žurnālu redakcijas, kā arī atsevišķas radošās savienības piesārņotas ar apšaubāmiem cilvēkiem, kam sveša proletāriskā ideoloģija. Tāpēc, kā arī vājās partijas orgānu vadīšanas un kontroles dēļ tādos laikrakstos un žurnālos kā "Cīņa", "Rīgas Balss", "Padomju Jaunatne", "Zvaigzne", "Liesma" bija publicēti vairāki materiāli ar politiski nepareiziem formulējumiem, bija gadījumi, kad latvieši bija izvirzīti pretstatā citām tautībām. Atsevišķi idejiskā ziņā peļami materiāli (Griguļa, Laganovska, Skujiņa stāsti, Berklava, Kalpiņa un citi raksti), kas bija iespiesti republikāniskajos laikrakstos, pēc tam tika publicēti ārzemēs turienes buržuāziskajā un latviešu buržuāzisko emigrantu presē.

Latvijas KP CK birojs, partijas pilsētu un rajonu komitejas savā praktiskajā darbā kadru marksistiski ļeņiniskajā audzināšanā, darbaļaužu komunistiskās apziņas celšanā neievēro to, ka Latvijas iedzīvotājus ilgajos Ulmaņa kliķes valdīšanas gados un fašistiskās okupācijas laikā centās sagandēt ar buržuāziskā nacionālisma propagandu. Maz ievēro arī to, ka pašlaik imperiālisti un viņu sulaiņi – latviešu buržuāziskie emigranti daudzās pretpadomju radiopārraidēs, vēstulēs un nacionālistiskajā literatūrā, ko viņi sūta republikas iedzīvotājiem, cenšas ar nikniem apmelojumiem pret padomju iekārtu sēt naidu un neuzticību padomju cilvēkos, sevišķi latviešu un krievu tautas starpā. Laikrakstos un žurnālos, lekcijās un referātos nepievērš vajadzīgo uzmanību tautu draudzības ideju, padomju patriotisma un proletāriskā internacionālisma propagandai, netiek pietiekami parādīta krievu tautas izcilā loma cīņā par Oktobra revolūcijas uzvaru, Latvijas atbrīvošanā no fašistiskā jūga Lielajā Tēvijas karā, maz uzsver arī to, ka Latvijas PSR darbaļaužu panākumi republikas ekonomikas un kultūras attīstībā gūti ar visu Padomju Savienības tautu un vispirms krievu tautas brālīgo palīdzību.

Vājš idejiski politiskais darbs ar inteligenci bijis par cēloni tam, ka radošajās savienībās izplatās nacionālistiski uzskati un izteikumi. Neveselīgi noskaņojumi un nacionālistiskas izpausmes vērojamas arī studējošās un skolu jaunatnes vidū dažās augstskolās un skolās.

Daudzos uzņēmumos, kolhozos un padomju saimniecībās politiskais darbs nav apmierinoši nokārtots. Ar to arī vispirmā kārtā izskaidrojams nenormālais stāvoklis, kad lielā daļā partijas pirmorganizāciju biedru skaits ilgāku laiku nepapildinās ar labākajiem strādniekiem, kolhozniekiem un inteligences pārstāvjiem – sevišķi no latviešu vidus. Maz gādā, lai labākie latviešu jaunieši iestātos Ļeņina komjaunatnē.

Latvijas KP CK birojs, partijas pilsētu un rajonu komitejas neapmierinoši audzina kados dziļu atbildības sajūtu par uzticēto darbu, partijas un valsts disciplīnas bezierunu ievērošanu, nereti iecietīgi izturas pret tiem vadītājiem, kas netiek galā ar ražošanas plānu un sociālistisko saistību izpildi, pauž lokālas tendences, pašapmierinātības un bezrūpības noskaņojumus.

Lielās nolaidības un kļūdas darbā ar kadriem, ideoloģiskā darba vadībā, izkropļojumi ļeņinskās nacionālās politikas praksē republikas partijas organizācijai traucē pilnīgi izmantot milzīgās rūpniecības un lauksaimniecības rezerves un iespējas ievērojami palielināt produkciju. Lai gan pēdējos gados gūti zināmi panākumi republikas lauksaimniecībā, šajā nozarē aizvien vēl ir lieli trūkumi. Liellopu un aitu skaits līdz šim laikam vēl nav sasniedzis pirmskara līmeni. Republikā radies nenormāls stāvoklis, kad sabiedriskās saimniecības īpatsvars lopkopības produkcijas ražošanā gandrīz nepieaug un patlaban sastāda 39% gaļas ražošanā un 44% piena ražošanā. Latvijas PSR ir vairāk nekā 200 ekonomiski vāju kolhozu. Daudziem no tiem parāds valstij pārsniedz kopējo gada ienākumu. Vairums republikas padomju saimniecību joprojām strādā ar zaudējumiem.

Visi šie nopietni trūkumi un politiskās kļūdas radušās vispirms tāpēc, ka Latvijas KP CK birojs nav bijis pietiekami principiāls daudzu svarīgu jautājumu izlemšanā, nav asi reaģējis uz buržuāziskā nacionālisma izpausmēm un nav devis izšķirīgu pretsparu šo izpausmju konkrētajiem vaininiekiem. Tā, piemēram, zinot to, ka b. Berklavs jau ilgāku laiku savā praktiskajā darbā realizēja atklātu nacionālistisku politiku kadru izraudzīšanā un izvietojumā, latviešu un krievu valodas piespiedu mācīšanos, republikas tautas saimniecības attīstības jautājumos, Latvijas KP CK birojs nedeva viņa antipartejiskajai rīcībai politisko novērtējumu un nedarīja galu šai kaitīgajai rīcībai.

Latvijas KP CK birojs iecietīgi izturējās arī pret lielām neveiksmēm un kļūdām CK sekretāra b. Bisenieka darbībā. Viņš izturējās bezprincipiāli daudzu svarīgu jautājumu izlemšanā, nereti aktīvi atbalstīja Berklava nepareizo darbību un, pārvērtēdams lauksaimniecībā gūtos panākumus, neveica vajadzīgos pasākumus nopietno trūkumu likvidēšanā kolhozu un padomju saimniecību darbā. Biedrs Bisenieks ir līdzvainīgs, ka Rīgas iedzīvotājiem ar pārtraukumiem piegādā pienu un gaļu.

Latvijas KP CK birojs laikus neaizrādīja CK biroja locekļa kandidātiem bb. Pinksim un Pizānam, kas daudzos jautājumos, sevišķi partijas nacionālās politikas realizēšanā, bija svārstīgi un bieži ieņēma nepareizu pozīciju.

Latvijas Kompartijas CK plēnums nolemj:

1. Atzīt par pareizu Latvijas KP CK biroja š.g. 21. jūnija lēmumu, kurā pareizi atklāti nopietni trūkumi un kļūdas Latvijas KP CK biroja, atsevišķu biroja locekļu un biroja locekļa kandidātu darbā, kadru izvietojumā un audzināšanā, partijas principu pārkāpumi kadru izvietojumā un ļeņinskās nacionālās politikas izkropļošana.

2. Uzlikt par pienākumu Latvijas KP CK birojam, partijas pilsētu un rajonu komitejām, ministriju, resoru un organizāciju vadītājiem novērst šai lēmumā atzīmtos trūkumus un kļūdas un visā kadru izvietojuma un audzināšanas darbā nelokāmi ievērot ļeņinskos principus, neatlaidīgi un konsekventi īstenot partijas ļeņinisko nacionālo politiku, vienmēr atcerēties, ka jebkuras tautības tiesību ierobežošana, lai kāda būtu šī ierobežošana, var nopietni traucēt visu tautību darbaļaužu sakļaušanu un mobilizēšanu komunisma celtniecības uzdevumu īstenošanā mūsu zemē. Partijas organizācijām enerģiski jācīnās pret jebkuriem kadru izraudzīšanas

un izvirzīšanas ļeņinisko principu izkropļošanas mēģinājumiem, pret visādām buržuāziskā nacionālisma un lielkrievu šovinisma izpausmēm, kā arī enerģiski jāizskauž iecietīga izturēšanās pret tām.

3. Uzlikt par pienākumu Latvijas KP CK birojam, partijas pilsētu un rajonu komitejām kategoriski izbeigt tādu nepartejisku rīcību, kad atsevišķi partijas, padomju un saimnieciskie vadītāji izraugās darbiniekus ne pēc viņu darba un politiskajām īpašībām, bet gan pēc nacionālās piederības, personiskajām simpātijām un pakalpības. Nodrošināt rūpīgu kadru vērtēšanu viņu praktiskās darbības procesā, drošāk izvirzīt vadošos amatos gados jaunus darbiniekus, kuri parādījuši savas organizatoriskās spējas un uzticību Komunistiskajai partijai, ņemot vērā partijas norādījumus par pareizām veco un jauno kadru attieksmēm un samēriem.

Viss partijas orgānu praktiskais darbs ar kadriem jāpakļauj PSKP XXI kongresa, PSKP CK jūnija plēnuma vēsturisko lēmumu un 1959. gada tautas saimniecības plāna sekmīgai izpildei kā visā republikā, tā arī ikvienā rajonā, uzņēmumā, kolhozā un padomju saimniecībā.

4. Atcelt Latvijas KP CK biroja 1956. gada 6. decembra lēmumu "Par latviešu un krievu valodas mācīšanos vadošajiem kadriem" kā nepareizu. Izskaidrot partijas rajonu un pilsētu komitejām, kā arī partijas pirmorganizācijām, ka latviešu un krievu valodas mācīšanu jāorganizē saskaņā ar Ļeņina norādījumiem uz stingras brīvprātības pamatiem, nekādā gadījumā nepieļaujot administrēšanu un piespiešanu.

5. Atcelt Latvijas KP CK IV plēnuma (1958. g. X) lēmuma 3. punkta otro daļu kā nepareizu.

6. Uzlikt par pienākumu Latvijas KP CK birojam, partijas rajonu un pilsētu komitejām, kā arī partijas pirmorganizācijām uzlabot rūpniecības, celtniecības un lauksaimniecības vadīšanu, plašāk izvērst darbaļaužu sociālistisko sacensību par 1959. gada plāna un visas septiņgades pirmstermiņa izpildi, par rūpniecības un lauksaimniecības rezervju vispilnīgāko izmantošanu, par ražošanas mehanizāciju un automatizāciju, par tehnisko progresu. Risinot visus jautājumus, partijas, padomju un saimnieciskajiem orgāniem, ministrijām un resoriem jāievēro vispirms kopējās valsts intereses.

7. Ņemot vērā nopietnos trūkumus kolhozu un padomju saimniecību ražošanas attīstībā, uzskatīt par Latvijas KP CK, republikas Ministru Padomes, partijas pilsētu un rajonu komiteju un rajonu izpildu komiteju neatliekamu uzdevumu nostiprināt atpalikušos, ekonomiski vājos kolhozus un padomju saimniecības ar pieredzējušiem organizatoriem, kas spētu izmantot lielās iekšējās rezerves, mobilizēt masas cīņai par visu lauksaimniecības kultūru ražības krasu pacēlumu, ievērojamu lopu skaita pavairošanu un lopkopības produkcijas ražošanas palielināšanu sabiedriskajā saimniecībā. Lai nostiprinātu kolhozu priekšsēdētāju kadrus, nepieciešams arī turpmāk šai darbā sūtīt labākos darbiniekus no republikas, pilsētu un rajonu organizācijām, lauksaimniecības speciālistus, kā arī izvirzīt spējīgus cilvēkus no pašu kolhoznieku vidus.

8. Uzlikt par pienākumu Latvijas KP CK birojam, partijas pilsētu un rajonu komitejām rūpīgi izpētīt rūpnieciskās un lauksaimnieciskās ražošanas speciālistu izvietojumu, lai vislabāk nodrošinātu ar kadriem uzņēmumus, kolhozus un padomju

saimniecības. Reizē ar to uzdot Tautas saimniecības padomei, republikas Valsts plāna komisijai un Lauksaimniecības ministrijai izstrādāt un realizēt pasākumus, kā paplašināma un uzlabojama speciālistu sagatavošana, sevišķi tais tautas saimniecības nozarēs, kur jūtams ass kvalificētu speciālistu trūkums, kā arī kā sagatavojami zinātnieku un pasniedzēju kadri, lai tuvākajos gados pārvarētu atpalcību republikai nepieciešamo kadru sagatavošanā.

9. Uzskatīt par Latvijas KP CK biroja, partijas pilsētu un rajonu komiteju neatliekamu uzdevumu visiem spēkiem pastiprināt vadošo kadru marksistiski ļeņinisko rūdījumu, audzināt viņus tautu draudzības, padomju patriotisma un proletāriskā internacionālisma ideju garā, prasīt stingru partijas un valsts disciplīnas ievērošanu, stingru partijas atbildību par partijas un valdības direktīvu izpildi, dziļu kopējo valsts interešu izpratni. Partijas orgāniem konkrēti jāpalīdz partijas, padomju un saimnieciskajiem darbiniekiem viņu kvalifikācijas celšanā, rūpniecības un lauksaimniecības ekonomikas studēšanā.

Plaši organizēt, lai mūsu kadri studētu un izplatītu saimnieciskās un kultūras celtniecības pozitīvo pieredzi, kas uzkrāta pie mums, kā arī citās brālīgajās savienotajās republikās.

10. Uzlikt par pienākumu Latvijas KP CK birojam, partijas pilsētu un rajonu komitejām, republikas partijas pirmorganizācijām idejiski augstvērtīgāk veikt visu politisko darbu strādnieku, kolhozieku un sevišķi inteliģences, studentu un vidusskolu audzēkņu vidū, audzināt viņus tautu draudzības un proletāriskā internacionālisma garā, turklāt pilnveidojot masu politiskā darba formas un metodes. Veikt politisko darbu, ievērojot dažādu iedzīvotāju grupu īpatnības, panākt, lai katra uzņēmuma, iestādes, kolhoza, brigādes, lauku sētas darbaļaudis būtu partijas politiskajā ietekmē.

Partijas organizācijām jāgādā, lai visi vadošie darbinieki pastāvīgi satiktos ar masām, dziļi izskaidrotu tām PSKP XXI kongresa un PSKP CK jūnija plēnuma vēsturiskos lēmumus, Padomju valsts iekšējo un ārējo politiku, pārliecinoši jāparāda sasniegumi republikas ekonomikas un kultūras attīstībā, kurus tā guvusi ar visu Padomju Savienības tautu brālīgo palīdzību. Presē un radiopārraidēs, visā politiskajā darbā masās nelokāmi un neatlaidīgāk jāstrādā, lai atmaskotu naidīgās propagandas ļaunos izdomājumus, cenšanos ar padomju iekārtas apmelošanu graut PSRS tautu brālīgo draudzību, uzticību un savstarpējo saprašanos un uzkurināt nacionālistiskus noskaņojumus zināmā republikas iedzīvotāju daļā.

Partijas organizācijām jācenšas panākt, lai inteliģence tālāk nostiprinātu savus sakarus ar tautas dzīvi, jāieaudzina tai stingra apziņa par sabiedriskajiem pienākumiem pret Dzimteni.

Latvijas KP CK birojam stingrāk jākontrolē radošo savienību darbība, enerģiski jāizskauž visas buržuāziskā nacionālisma izpausmes radošās inteliģences vidū.

11. Tā kā b. Berklavs ilgu laiku savā praktiskajā darbā pieļāvis nopietnas politiskas kļūdas, uz kurām viņam vairākkārt aizrādīts, un tā kā no šiem norādījumiem viņš tomēr nav izdarījis vajadzīgos secinājumus un Latvijas KP CK plēnumā

izturējās nepartejiski un nebija atklāts, svītrot b. Berklavu no Latvijas KP CK biroja un CK locekļu sastāva un uzskatīt, ka nav iespējams viņu atstāt Latvijas PSR Ministru Padomes priekšsēdētāja vietnieka amatā. Brīdināt b. Berklavu, ka gadījumā, ja viņš nemainīs savus antipartejiskos uzskatus, tiks izvirzīts jautājums par viņa piederību partijai.

12. Par svārstībām daudzos svarīgos jautājumos, īpaši tādos, kas saistīti ar partijas ļeņiniskās nacionālās politikas īstenošanu, par politiski nepareizu uzstāšanos Latvijas KP CK birojā svītrot b. I. Pinski no Latvijas KP CK biroja locekļa kandidātu sastāva.

13. Par svārstībām daudzos politiski asos jautājumos, par vairāku idejiski kaitīgu materiālu publicēšanu laikrakstā “Cīņa” Latvijas KP CK biroja locekļa kandidātam laikraksta “Cīņa” redaktoram b. P. Pizānam izteikt brīdinājumu.

14. Vērst Latvijas KP CK sekretāra biroja locekļa b. N. Bisenieka uzmanību uz viņa pieļautajām nopietnajām kļūdām un neveiksmēm darbā.

15. Uzdot Latvijas KP CK birojam:

a) noskaidrot un apspriest jautājumu par Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas Ekonomikas institūta darbu;³

b) nostiprināt ar kadriem laikrakstu “Rīgas Balss” un “Padomju Jaunatne”, kā arī žurnāla “Zvaigzne” redakciju.

16. Atcelt Latvijas KP CK 1953. gada 23. jūnija plēnuma lēmumu “Par trūkumiem politiskajā darbā un saimnieciskās un kultūras celtniecības vadīšanā republikā” kā politiski nepareizu un kā partijas un Padomju valsts ienaidnieka L. Berijas uzspiestu.⁴

* * *

Latvijas KP CK plēnums izsaka stingru pārlicību, ka nopietnos trūkumus un kļūdas kadru izraudzīšanā, izvietojšanā un audzināšanā, kā arī izkropojumus ļeņiniskās nacionālās politikas realizēšanā, kādi bija pieļauti republikā, partijas organizācija likvidēs visīsākajā laikā.

Plēnums apliecina PSKP Centrālajai komitejai, ka Latvijas partijas organizācija ies darbaļaužu priekšpulkā cīņā par to, lai īstenotu cilvēces gaišāko sapni – komunisma uzcelšanu mūsu zemē.

Latvijas KP CK sekretārs

J. Kalnbērziņš

LVA PA, 101. f., 22. apr., 10. a l., 16.–30. lp.

¹ 1957. gada 5. jūnijā Latvijas PSR teritorijā tika izveidots ekonomiskais administratīvais rajons. Lai pārvaldītu rūpniecības uzņēmumus, kas atradās šajā teritorijā, tika izveidota Latvijas PSR Tautas saimniecības padome, kas savā darbībā pakļāvās Latvijas PSR Ministru Padomei. Tautas saimniecības padomes priekšsēdētājs vienlaikus bija Ministru Padomes priekšsēdētāja pirmais

vietnieks. Šāda rūpniecības pārvaldes sistēma deva lielākas pilnvaras PSRS savienoto republiku vadošajām institūcijām, samazinot Vissavienības ministriju varu. Tā pastāvēja līdz 1965. gada beigām. Pēc tās likvidācijas atkal pieauga Vissavienības resoru ietekme PSRS savienoto republiku tautsaimniecības attīstībā.

² Sk. dok. nr. 45.

³ Sk. dok. nr. 48.

⁴ Sk. dok. nr. 44.

Nr. 47

Izvilums no Limbažu rajona partijas aktīva sanāksmes protokola ar Latvijas PSR Ministru Padomes Valsts drošības komitejas Limbažu rajona pilnvarotā Ruļļa runu par pretpadomju izpausmēm

Limbažos 1959. gada 18. jūlijā

[..] Šīs dienas aktīvā mēs apspriežam ļoti svarīgu jautājumu, kurš saistīts ar Komunistiskās partijas politiku nacionālā jautājumā un kurš ir viens no galvenajiem ļeņinisma pamatprincipiem mūsu dzīvē, komunisma celtniecībā visā mūsu plašajā daudzņāciju valstī.

Padomju Savienības Komunistiskā partija ar tās sekretāru Ņikitu Sergejeviču Hruščovu priekšgalā pēdējos gados vienmēr modri raudzījusies uz to, lai tiktu ievērota partijas vienotība un ļeņiniskās politikas pamatprincipi un netiktu pieļauti nekādi mūsu politikas izkropļojumi. Tā partijas CK savlaicīgi atmaskoja valsts nodevējus Beriju un viņa līdzgaitniekus, atmaskoja antipartejisko grupu, kura bija nostājusies pret partijas ģenerālo līniju, un rūpīgi seko, lai mūsu valstī netiktu pieļauti ļeņiniskās politikas rupji pārkāpumi. Kā dzirdējām no Latvijas KP CK sekretāra b. Krūmiņa ziņojuma, arī mūsu republikā pēdējā laikā atsevišķi republikas vadošie darbinieki, kā, piemēram, Berklavs, savā darbībā pielaiduši rupjus mūsu politikas pārkāpumus nacionālajā jautājumā. Arī šoreiz CK savlaicīgi atklājusi šos trūkumus un līdz ar to novērsusi tās ļaunās sekas, kādas rastos šīs nepareizās politikas turpināšanas gadījumā. Cik ļaunas būtu šīs sekas, mēs visi varam iedomāties un tādēļ ar gandarījumu varam šodien apsveikt CK plēnuma lēmumu, ar kuru turpmākā Berklava darbība nacionālā jautājuma izkropļošanā ir izbeigta un viņš no sava pienākuma izpildes atbrīvots.

Šodien nāk prātā tā 1953. gada situācija pirms Berijas atmaskošanas, kāda mūsu republikā, kā arī mūsu rajonā krasi izpaudās šai laika periodā, kad buržuāzisko nacionālistu iespaidā valdīja lozungs – “Ārā krievus no Latvijas”, kad buržuāziskie nacionālisti sāka pacelt galvu un aktivizēt savu naidīgo rīcību pret padomju varu. Šāda nacionālās politikas izkropļošana, kādu izpauda Berklava antipartejiskā rīcība, tikai aktivizē buržuāzisko nacionālistu naidīgo nostāju un darbību, vērstu pret mūsu valsts un Komunistiskās partijas politiku.

No šī apkaunojošā notikuma mūsu republikā arī mums – rajona partijas organizācijai – jātaisa zināms secinājums, lai turpmākā darbā nepielaistu nekādus nacionālās politikas izkropļošanas gadījumus un šīs dienas aktīvā atklātu trūkumus, kādi mums uz šodienu ir vēl novērojami.

Es personīgi kā RK biroja loceklis neesmu manījis, ka mūsu rajonā būtu pieļauti tādi rupji pārkāpumi nacionālajā jautājumā, kādi izpaudās Berklava rīcībā, ja neņem vērā to, ka arī mēs pieņemām lēmumu par obligātu latviešu un krievu valodas apgūšanu divu gadu laikā, kuru mēs pieņemām, izejot no CK lēmuma. Par to, ka mūsu rajonā, it sevišķi atbildīgajiem darbiniekiem, jāzina un sistemātiski jāapgūst abas valodas, tas ir nenoliedzami, jo citādi mēs nebūsim spējīgi izvest politisko audzināšanas darbu iedzīvotāju masās tā, kā tas ir nepieciešams. Bet nekādā gadījumā šeit nedrīkstam pielaist administrēšanu, kā to darīja Berklavs, kurš bija nostādījis jautājumu tā: neiemācīsies latviešu valodu, ko izdarīt divu gadu laikā pilnīgi nav iespējams, tad nost no ieņemamā amata. Tas, protams, nesīs tikai ļaunu mūsu darbā.

Šīs dienas aktīvā man gribētos griezt komunistus uz modrības nepieciešamību turpmākā darbā cīņā pret buržuāziskiem nacionālistiem un viņu naidīgo rīcību. Par to, ka atsevišķi buržuāziskie nacionālisti cenšas ar savu naidīgo nostāju pret Padomju valsti un partijas politiku bremsēt un traucēt mūsu rajona darbaļaužu labklājības augšupeju, liecina daudz faktu no mūsu rajona dzīves. Atļausiet man minēt kaut dažus no tiem, kaut vai no pēdējo gadu rajona dzīves, kuri spilgti liecina, ka naidīgi noskaņoti pret padomju varu buržuāziskie nacionālisti mūsu rajonā visiem spēkiem cenšas traucēt mūsu politikas izvešanu dzīvē. Buržuāziskais nacionālists Treijs Jānis Pociemā, atgriežoties no “SS” leģiona pēc filtrācijas, kolhozā iestāties atteicās, valsts nodokļus nemaksāja. Būdams naidīgi noskaņots pret padomju varu, viņš draudēja krievu tautības pilsoņiem un komunistiem ar drīzu karu, kurā uzvarēsot ASV. Viņš atklāti aģitēja, ka Amerika un Anglija ir stiprāka par Padomju Savienību, kura nākošā karā zaudēsot. Kad Latviju atbrīvošot amerikāņi, arī viņš palīdzēsot sist krievus un komunistus un iznīcināt viņus. Kad krievu tautības pilsonis Pojarkovs viņam centās aizrādīt, ka viņa nostāja ir nepareiza, un aizstāvēt mūsu valsts intereses, tad Treijs šo strādnieku fiziski piekāva, ka viņam ilgāku laiku vajadzēja nogulēt slimnīcā. Skaidrs, ka šāds mūsu valsts ienaidnieks nekādai profilaktikai nepakļausies, un viņu bija nepieciešamas arestēt un saukt pie kriminālās atbildības.

Krūze Edmunds Staicelē, krasī buržuāziski nacionālistiski noskaņots, nekādi nevarēja paciest un aizmirst to, ka viņa tēvam padomju vara nacionalizējusi divas mājas un desu darbnīcu, izveda naidīgu pretpadomju aģitāciju un draudēja krievu tautības pilsoņiem un komunistiem. Viņš atklāti pateica, ka krievi un sarkanie komunisti ir bandīti. Es viņus šāvu un arī turpmāk iznīcināšu. Komunisti pie varas ilgi nebūs, bet valdīs kapitāls un zinātne, ka atombumba izlems visu. Aģitēja, ka katram īstam latvietim jāsaprot, ka komunisti vairs ilgi Latvijā nedzīvos, tos no Latvijas izdzīs, un tad viņš parādīšot, kā vajag rīkoties. Arī šo pārliecināto ienaidnieku bija nepieciešams arestēt un saukt pie atbildības.

Jāatzīmē, ka mūsu rajonā pēdējos gados izpaudās arī organizēta pretpadomju darbība, vērsta pret mūsu valsts iekārtu. Par to spilgti liecina atklāta pretpadomju organizācija zem nosaukuma "Dzirkstele", kura bija noorganizēta Salacgrīvā. Šīs nelegālās organizācijas dalībnieki pieņēma zvērestu ar visiem līdzekļiem cīnīties pret padomju varu, izplatīja pretpadomju lapiņas, uzvilka 18. novembrī buržuāziskās Latvijas karogu Ainažos, vervēja organizācijā jaunus dalībniekus, sagatavoja uzsaukumus igauņu pilsoņiem – cīnīties pret padomju varu, iegādājās ieročus, centās organizēt pretpadomju nelegālās organizācijas citās mūsu rajona skolās un gatavojās uzspriecināt tiltus pār Salacas upi, uzbrūkot un nogalinot naktssargu, kurš apsargāja spridzekļus. Šīs pretpadomju organizācijas atmaskošanas laikā viens no Ainažu iedzīvotājiem saņēma draudu vēstuli, adresētu no Rīgas un uzrakstītu ar rakstāmmašīnas palīdzību, kurā bija teikts: "Spriedums. Tā kā jūs esat piedalījies Salacgrīvas latviešu patriotu nodevībā un sakarā ar jūsu pretvalstisko rīcību, piespriežam jums nāves sodu." Sekoja paraksts ar burtiem "LTA".

Arestētais šīs pretpadomju organizācijas vadītājs Buliņš izmeklēšanas laikā skaidri pateica: "Jā, es vadīju pagrīdes grupu, bet liecības par pārējiem mūsu grupas dalībniekiem es nedošu, un Padomju valsts politiku es neatzīstu." Šie pievestie piemēri un daudzi citi gadījumi liecina par to, ka ne uz brīdi nedrīkstam mazināt modrību un īstie mūsu valsts ienaidnieki ir jāatmasko un jāsauc pie likumīgās atbildības, neļaujot tiem traucēt mūsu miermīlīgo darbu. Tomēr nedrīkstam arī aizmirst, ka katreiz viens vai otrs pilsonis, izvezdams padomju varai naidīgu rīcību, to dara apzinīgi. Tādēļ ne visus šādus cilvēkus vajag kraut vienā kaudzē ar īstiem mūsu valsts ienaidniekiem, bet nepieciešams viņus audzināt, jo viņi savus noziegumus izdara ne aiz pārliecības un naida pret padomju iekārtu, bet savas politiskās neizglītības dēļ. Par to spilgti liecina daudzi desmiti šādu cilvēku, kuri tika profilaktēti – brīdināti un kuri pēc tam nostājās uz pareizā ceļa un nepielaiž turpmāk nekādu pretpadomju rīcību. Kādā no mūsu rajona lielākiem uzņēmumiem viens strādnieks pēdējā laikā pielaiž krasus pretpadomju izlēcienus un pauž naidu pret padomju iekārtu, glabā ieroci. Izejot formāli no viņa rīcības, to varētu saukt pie kriminālbildības. Bet, analizējot viņa rīcību sīkāk, izrādās, ka viņš šos izlēcienus pret padomju varu pielaiž neapzinīgi, ka viņam nepietiekoši skaidra mūsu valsts politika. Tuvākā laikā noskaidrojot vēl dažus apstākļus, vajadzēs šo pilsoni profilaktēt – brīdināt viņu par tādu viņa uzvešanos, atklāt viņa pretpadomju darbību strādnieku sapulcēs, lai paši viņa darbabiedri viņu nosoda, pieprasa no viņa paskaidrojumus un lai viņš turpmāk šādu rīcību un nostāju pret padomju varu nepieļauj un maina.

Šā gada 1. maijā naktī Alojā tika norauts pie dzīvojamās mājas piestiprināts valsts karogs un uzkārts uz atejas skursteņa. Vainīgais tika atrasts. Tas izrādījās kolhoza "Centība" traktorists. Tomēr pie kriminālbildības viņš saukts netika, jo šo savu noziegumu viņš pielaida neapzinīgi, ne lai cīnītos pret padomju varu, bet savas politiskās neapzinības dēļ. Viņš tika brīdināts, un viņš deva solījumu turpmāk nepielaiž nekādus noziegumus un pagaidām savu vārdu tur.

Bieži starp komunistiem dzirdama tāda doma, ka, lūk, naidnieks pret mums uzstājas, bet mēs nekā viņam nevaram izdarīt, un kādēļ mēs viņu nearestējam. Šiem

komunistiem jāņem vērā, ka ne tikai ar represijām mums vajag cīnīties pret buržuāziskiem nacionālistiem un dažādiem naidīgiem izlēcieniem, bet nepieciešams pielietot pret šādiem nenosvērtiem cilvēkiem audzinošas iespaidošanas metodes, par kurām es jau minēju, bet represijas pielietot tikai pret īstiem mūsu valsts ienaidniekiem. Bet bieži arī dažiem mūsu rajona komunistiem trūkst politiskās modrības, pietiekošas principālītes ienaidnieka atmaskošanā, tie pielaiž nenosvērtību un tendenci ar visiem sadzīvot tikai ar labu, cenšamies nenonākt konfliktos par šiem principiāliem jautājumiem pat ar naidīgi noskaņotiem buržuāziskiem nacionālistiem. Par šo jautājumu gribētos vērst aktīva uzmanību uz šādu gadījumu.

Šī mēneša sākumā notika augstākā tiesa, kurā izskatīja lietu attiecībā pret Lanku Arvīdu no kolhoza “Staicele” par viņa pretvalstisko rīcību. Kas ir šis Lanks? 1942. gadā, dzīvojot Rēzeknē, viņš dienēja apriņķa policijā, kurā ņēma aktīvu daļību represijās pret padomju patriotiem un piedalījās padomju partizānu gūstīšanā, pēc tam dienēja vācu armijā. Par šādiem noziegumiem vācu okupācijas laikā viņš tika sodīts uz 25 gadiem, atgriezies no apcietinājuma 1955. gadā sakarā ar amnestiju.

Strādājot kolhozā “Staicele”, Lanks sistemātiski izveda pretpadomju aģitāciju. Jau 1957. gadā kolhoza partijas pirmorganizācijas sekretāra klātbūtnē šis Lanks atklāti pateica: “Komunisti grib uzcelt komunismu. Nekas neiznāks. Mēs viņiem parādīsim, kā komunismu celt, mūsu bija, un mūsu paliks, bet priekš komunistiem tikai vienu vajag – lodi. Mēs dzīvojam un dzīvosim un paskatīsimies, kā šie komunisti lidos no šejienes. Vajag ņemt rokās tikai šautenes.”

Komunistam Krūmiņam Lanks, parādīdams uz no apcietinājuma atgriezušajiem viņa domu atbalstītājiem Strenci, Kaņepu un Balodi, skaidri pateica: “Redzi, mūsu rindas papildinās. Tu, krievu melnā vabole, drīz pienāks laiki, kad iedegsies mūsu “auseklītis”, tad mēs ar jums visiem izrēķināsimies par jūsu grēkiem un noņemsim jums galvas,” – un piebilda citus pretpadomju izlēcienus. Šā gada 9. februārī Lanks kolhoza atskaites sapulcē, kurā notika arī kandidātu izvirzīšana vēlēšanām, atkal centās izvest pretpadomju aģitāciju. “Tie visi ir nieki, ko jūs šeit runājat, neviens no kolhozniekiem neizsakās par to, ko viņi domā, jo pie mums tagad var runāt tikai to, par ko raksta avīzēs, bet avīzēm ticēt nevar. Mums bija labs vadītājs Bulgaņins, bet viņu ātri novāca.” Pēc tam Lanks parādīja uz prezidijā sēdošajiem un teica: “Drīz pienāks laiks, kas jūs visus aizvāks.”

Kolhoza priekšsēdētājs komunist Maniks Lanku ielika par noliktavas pārzini, bet pēc tam atbrīvoja par sliktu darbu. Bet, kad tiesa pieprasīja no b. Manika paskaidrojumu par Lanka rīcību, tad Maniks viņam deva labu raksturojumu un par Lanka izteicieniem kolhoza sapulcē ne tikai tiesā paskaidrot nevarēja, jo, lūk, nekā tamlīdzīga neesot manījis, kaut gan pats vadīja sapulci un vairākas reizes aizrādīja par viņa nepareizo rīcību. Man liekas, ka b. Maniks ļoti labi atceras, ka pirms viņa ievēlēšanas par kolhoza priekšsēdētāju viena sapulce tika norauta, kurā grupa no apcietinājuma atgriezušies demonstratīvi atstāja zāli, un sapulci līdz galam nevarēja noturēt, rajona pārstāvjiem vajadzēja braukt otru reizi uz kolhoza sapulci, lai ievēlētu b. Maniku par

priekšsēdētāju. Varbūt b. Maniks no tās reizes kā komunisti bija nobijies no atsevišķiem buržuāzisko nacionālistu izlēcieniem; un vai nevajadzēja padomāt par to, ka arī Lanks varēja pielikt savu roku šīs sapulces noraušanā?

Arī komunisti Puriņš Lanku pazīst kopējā darbā tikai neilgu laiku, bet tiesā raksturoja viņu par vienu no labākajiem cilvēkiem, ka Lanks, lūk, atrodoties apcietinājumā, esot pāraudzis. Kaut gan faktiski par Lanku runā pretējo. Ja jau b. Puriņš tik labi pazīst Lanku, tad viņam vajadzēja arī zināt, ka viņš nodarbojās ar kandžas tecināšanu; bet varbūt pats kopā ar Lanku ir piedalījies iedzeršanās?

Pārējie komunisti tiesā nonāca nesaprašanā, un arī tiesa galu galā iznesa lēmumu – Lanku attaisnot un no apcietinājuma atbrīvot. Pēc atgriešanās no tiesas Lanks izteicās, ka, lūk, viņš komunistiem esot ragus aplauzis un tie tagad būšot mierīgi. Jā, Lanks tagad var būt priecīgs un smieties par komunistiem, kuri deva taisnīgas liecības, un pateikties no apcietinājuma atgriezušajiem un viņa radniekiem, kuri tiesā noliedza Lanka pretpadomju rīcību. Lanka sieva, būdama aktīva baznīcas kora dalībniece, bija palūgusi mācītāju Ozolu Staiceles baznīcā pielūgt dievu par tiem komunistiem, kuri gribējuši it kā nobendēt viņas vīru.

Griežos ar lūgumu pie CK sekretāra b. Krūmiņa – Augstākās Padomes deputāta mūsu rajonā – iejaukties šai lietā un noskaidrot, vai augstākā tiesa šai gadījumā nav formāli piegājusi, sīki neanalizējot lietu un vadoties tikai no tā, ka pašreiz tiek izstrādāts jauns likumkodekss, sakarā ar ko, lai izbēgtu no nepatīkšanām, nolēma tikt tālāk no šīs lietas. Es uzskatu, ka šāda cīņa pret īstiem mūsu valsts ienaidniekiem tikai kaitēs mums, un domāju, ka aktīvs mani atbalstīs.

Ne vienmēr kritiski daži atsevišķi atbildīgie darbinieki – komunisti pieiet kadru izraudzīšanā un atbildīgos posteņos nozīmē politiski nenosvērtus cilvēkus ar buržuāziski nacionālistiskām atliekām apziņā. Laika trūkuma dēļ es nevarēju minēt vairākus šādus gadījumus, bet gribētos šodien griezt vērību uz to, ka mūsu rajons ir pierobežas rajons, kurš robežo ar jūru, un tādēļ jābūt mums sevišķi modriem pret Dzimtenes nodevības pielaišanas gadījumiem no ienaidnieku puses. Pēdējā laikā mūsu republikā ir bijuši gadījumi, kad zvejnieki nodeva savu Dzimteni un aizbēga uz ārzemēm. Ne vienmēr mūsu zvejnieku arteļos raugās uz to, lai par motoristiem uz laivām tiktu izraudzīti Padomju valstij uzticīgi cilvēki. Šeit gribētos griezt vērību uz z/a “Brīvais vilnis” partijas pirmorganizācijas sekretāra b. Jirgensona neizprotamo rīcību. Ar viņa rekomendāciju par motoristu nozīmēts Francis Hermanis, kurš atgriezies no izsūtījuma, kura brālis bija arī agrāk sodīts par pretvalstiskiem noziegumiem. Atgriežoties no izsūtījuma, Francis atklāti izteica savas domas un nacionālistiskos uzskatus. Piemēram, pie tīklu remontdarbiem viņš zvejniekam uzstādīja jautājumu, kāpēc Igaunijā laudis dzīvo labāk nekā Latvijā. Un pats arī atbildēja uz šo jautājumu – tāpēc, ka Igaunijā mazāk komunistu. Par šiem izteicieniem Francis tika apspriests brigādes sapulcē, kurā piedalījās arī b. Jirgensons. Atklāšu vēlēšanu sapulcē Francis komunistam Dārziņam skaidri pateica “Mēs jūsu varu laikam salauzīsim,” – bet bezpartejiskam krievu tautības pilsonim Orlovam, kurš sapulcē aizstāvēja jaunā priekšsēdētāja b. Šlisera kandidatūru, vēlāk pateica: “Ja tu slīksi, tad es

tevi gan palīdzēšu glābt.” Biedrs Jirgensons labi zina šos gadījumus, bet tomēr ieteic Francim strādāt par motoristu. Bet kas nesīs atbildību par varbūtējām nelabvēlīgām sekām? Biedrs Jirgensons ar šādu rīcību ne tikai palīdz jaunajam kolhoza priekšsēdētājam b. Šliseram, bet grauj viņa autoritāti, kas kā partijas pirmorganizācijas sekretāram ir apkaunojoši.

Jāsaka, ka b. Jirgensonam vispār trūkst politiskās modrības. Kā gan viņš varēja piedalīties bijušā aizsarga komandiera Meldera bērēs, kuru izvadīja mācītājs, kurš tika speciāli ataicināts no Rīgas, un vēl organizēt kolektīvu izvadīšanu? Vajadzētu b. Jirgensonam iespaidot arī savu brāli, kurš bieži pielaiž, piemēram, šādus buržuāziski nacionālistiskus izteicienus – “ārā no Latvijas krievus”, “viņiem te nekas nav darāms”.

Vēl par vienu jautājumu man gribētos aizrādīt. Mūsu rajonā no apcietinājuma un izsūtījuma atgriezušies 1080 cilvēki. Atsevišķi no viņiem, ne visai labvēlīgi noskaņoti pret padomju varu, kategoriski pieprasa atgriezt viņiem atpakaļ nacionalizētos īpašumus jeb atļaut viņiem dzīvot agrāk piederošās mājās. Pie šo jautājumu izlemšanas ne vienmēr mēs pieejam pareizi un līdz ar to izdarām rupju kļūdu, atdzīvinām buržuāzisko nacionālismu un radām sašutumu darbaļaužu vidū.

Nesaprotams, kādēļ rajona izpildu komiteja no Salacgrīvā, Smilšu ielā, atrodošās mājas izlika tur dzīvojošo milicijas pilnvaroto Gaigalīti un šo māju atgriezta atpakaļ agrāk izsūtītajam Kariņam. Tai vietā, lai šim milicijas darbiniekam ātrāk ierādītu citu telpu, viņš ilgāku laiku bija spiests dzīvot vienā stūra istabiņā kopā ar šo bijušo mājas saimnieku. Beidzot milicijas pilnvarotajam tika ierādīta cita māja, bet šīs mājas remontu pašreiz izved tās mājas bijušais īpašnieks Kušķis, kurš arī atgriezies no izsūtījuma un velk garumā šīs mājas remontu. Varbūt arī viņš grib stādīt jautājumu rajona izpildu komitejā, lai tā atkal izliek milicijas darbinieku no šīs mājas un atgriež viņam to atpakaļ. Man liekas, šo gadījumu var apstiprināt milicijas nodaļas priekšnieks b. Fjodorovs, bet nesaprotams, kāpēc viņš tik vienaldzīgi uz šo lietu noskatās. Bet buržuāziskie nacionālisti tikai smejas un priecājas par šādu rīcību. Šādi gadījumi mūsu rajonā ir vairāki, un mēs neizpildām tos partijas un valdības lēmumus šajā ziņā. Biedram Prokofjevam arī modrāk uz priekšu jāraugās, lai nedotu vaļu buržuāziski nacionāli noskaņotiem cilvēkiem un stingri šajā jautājumā tiktu ievēroti partijas un valdības lēmumi. Šādi gadījumi dod iespēju buržuāziskiem nacionālistiem radīt sašutumu darbaļaužu vidū un pat terorizēt mierīgos iedzīvotājus, pieprasot izvākties no viņu bijušajām mājām. Tādu piemēru mūsu rajonā var atrast diezgan daudz.

Pievēdīšu vienu no tiem. Šajā mēnesī nopietni runājām ar atgriezušos no izsūtījuma Ošu Jāni, dzīvojošu Umurgas ciema Piķu mājās, kurš sistemātiski terorizēja iedzīvotājus, kuri pašreiz dzīvo viņam agrāk piederošajā mājā. Es nolasišu jums petīciju, kuru viņš bija rakstiski iesniedzis šīs mājas iedzīvotājiem: “Čapiņš Mildai, 1902. g. dzimušai, Čapiņš Ievai – 1940. g., Vītols Jānim – 1935. g., Vītols Marijai – 1934. g., lūdzu atbrīvot man piederošās telpas Limbažu rajona Umurgas ciema “Indrānos” līdz 1959. gada 1. oktobrim ar visām jums atkarīgām personām un jums piederošām mantām. Paraksts: Ošs.”

Vai patiešām šis gadījums nav izaicinošs? Un šis gadījums nav vienīgais. Man šķiet, ka šādas lietas mēs laist nedrīkstam un pirmām kārtām uz to stingri jāraugās rajona izpildu komitejai.

Mūsu rajonā dzīvo apmēram 18% krievu un citu tautības pilsoņu, bet lekcijas, piemēram, par tautu draudzību u.c. tēmām mēs vēl lasām maz. Arī krievu tautības pilsoņiem, kuri vēl nav apguvuši latviešu valodu, mēs maz lasām lekciju, pārrunu, māksliniecisko priekšnesumu, par ko dzirdam ne mazums sarūgtinājumu.

Turpmāk nepieciešams mums šo darbu uzlabot. Izsaku pārliecību, ka mūsu rajona partijas organizācija pieliks visas pūles, lai nepieļautu nacionālās politikas izkropļošanu, un ikviens komunisti būs modrs cīņā pret latviešu buržuāziskiem nacionālistiem un lielkrievu šovinistiem un nepielaidīs nekādus izlēcienus, bet tos savlaicīgi atmaskos un dos tiem pienācīgu pretsparu. [...]

LVA PA, 101. f., 22. apr., 91. l., 28.–30. lp.

Nr. 48

Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās komitejas Zinātnes, skolu un kultūras nodaļas vadītājas L. Lapinas un vadītājas vietnieka N. Muravjova slepenais ziņojums Centrālās komitejas birojam par Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas Ekonomikas institūta darba pārbaudes rezultātiem

1959. gada 15. decembrī

В соответствии с решением VII-го (закрытого) июльского Пленума ЦК КП Латвии¹ утвержденная Секретариатом ЦК КП Латвии комиссия в составе: заведующего кафедрой политэкономии Латвийской сельскохозяйственной академии профессора Аллена П. Я., лектора ЦК КП Латвии Рониса А. А., доцента кафедры политической экономии Латвийского госуниверситета Вилкса Я. К., начальника отдела сводного народнохозяйственного плана Госплана ЛССР Ситчихина В. К., кандидата в члены ЦК КП Латвии, заведующего кафедрой марксизма-ленинизма Института физкультуры доцента Эльвиха А. А., главного специалиста Госплана ЛССР Осиса З. А., члена ЦК КП Латвии, начальника сельхозотдела Госплана ЛССР Рубена В. П., начальника планово-экономического отдела Совнархоза ЛССР Рюмина Ф. В., члена ЦК КП Латвии, министра коммунального хозяйства Латвийской ССР Кисиса Р. И., председателя Рижского райисполкома Битенка Э. А., начальника планового отдела завода «РЭЗ» Вязьмина С. И. проверила работу Института экономики Академии наук Латвийской ССР.

По просьбе ЦК КП Латвии ЦК КПСС направил группу ученых Академии наук СССР для оказания помощи в рассмотрении вопроса о работе Института экономики Академии наук ЛССР в составе: инструктора отдела науки, вузов и

школ ЦК КПСС, кандидата экономических наук Толпекина С. З., члена-корреспондента Академии наук СССР, доктора экономических наук, профессора, зав. сектором Института экономики Академии наук СССР Пашкова А. И., доктора философских наук, профессора, зав. кафедрой истории философии МГУ Щипанова И. Я., доктора исторических наук, профессора, старшего научного сотрудника Института истории Академии наук СССР Пясковского А. В., старших научных сотрудников Института экономики Академии наук СССР, кандидатов экономических наук Курского А. Д. и Качалова И. П.

В результате итогов работы комиссии, изучения подготовленных и изданных Институтом экономики Академии наук ЛССР работ, а также бесед, проведенных с руководителями и научными сотрудниками института, руководящими работниками Академии наук Латвийской ССР, Госплана и Совнархоза республики, пришли к следующему заключению. [...]

Состав работников института по научной квалификации и по партийности не соответствует сложности задач, стоящих перед Институтом экономики. Из 46 старших и младших научных сотрудников института только 13 человек имеют ученую степень – кандидата наук, и лишь 18 человек являются членами и кандидатами в члены КПСС. [...]

Руководство института оказалось не способным правильно понять задачи, стоящие перед институтом, и организовать коллектив на активное исследование экономических проблем, вытекающих из исторических решений XXI съезда КПСС. Институт слабо связан с практикой коммунистического строительства. В отдельных работах института выявлены грубые извращения, имеющие политический характер. Эти извращения были подвергнуты справедливой критике в выступлениях ряда товарищей на июльском (1959 г.) Пленуме ЦК КП Латвии, в решении Пленума, а также в ряде выступлений коммунистов в печати и на партийных собраниях.

В этих извращениях повинен прежде всего директор Института экономики Академии наук Латвийской ССР т. П. П. Дзерве. В своей деятельности как научный работник, коммунист и директор он неоднократно выступал с установками ревизионистского, националистического характера.

Яркое проявление это получило в программе исследования проблемы «Перспективы развития народного хозяйства Латвийской ССР», составленной руководителем этой проблемы т. Дзерве и одобренной ученым советом института 6 июня 1959 года. «Программа исследования» ориентирует участников коллективной работы по данной проблеме на ложное, экономически совершенно несостоятельное и политически вредное противопоставление интересов Латвии интересам всего Советского Союза, на отрыв народного хозяйства Латвийской ССР от экономики СССР.

В «Программе исследования» даны установки, которые извращают марксистско-ленинские принципы и методологию планирования, отражают местнические, националистические тенденции и направлены против развития в

республике отраслей тяжелой индустрии. В ней по существу игнорируются решения XXI съезда КПСС о путях и методах строительства коммунизма в СССР, решения основной экономической задачи мирного экономического соревнования социализма с капитализмом.

Работа Института экономики по указанной проблеме должна, очевидно, состоять не в том, чтобы подменить Госплан Латвийской ССР в составлении генерального плана развития народного хозяйства республики, а в том, чтобы помочь Госплану в выяснении сложных методических вопросов составления перспективного плана на длительный срок, в теоретической разработке отдельных вопросов развития народного хозяйства республики. Программа исследования должна ориентировать работников прежде всего на выявление путей, обеспечивающих активное участие Латвийской республики в решении коренных задач всего советского народа – основной экономической задачи СССР – создания материально-технической базы коммунизма при более быстром росте отраслей тяжелой индустрии во всем народном хозяйстве Советского Союза.

Теоретической разработке подлежат вопросы, как следует дальше улучшать и укреплять хозяйственные связи республики со всем народным хозяйством СССР, совершенствовать разделение общественного труда, специализацию и кооперирование производства, как улучшать размещение социалистического производства, наиболее полно и рационально использовать природные ресурсы республики с учетом общих задач советского народа и конкретных задач развития народного хозяйства Латвийской Советской республики. А между тем, «Программа исследования», игнорируя давно сложившиеся многосторонние экономические связи Латвийской ССР со всем народным хозяйством СССР, ориентирует участников работы на развитие в республике прежде всего производства предметов потребления для населения республики.

Тов. Дзерве пытается навязать чуждый практике советского планирования принцип группировки отраслей материального производства – деление его на две группы: 1) отрасли, производящие, главным образом, продукцию для других экономических районов страны и для экспорта и 2) отрасли, производящие, главным образом, продукцию для нужд народного хозяйства и населения Латвийской ССР.

Этот, с экономической точки зрения несостоятельный, принцип группировки отраслей производства т. Дзерве кладет в основу исследования проблемы, а исходную марксистско-ленинскую группировку – деление отраслей материального производства на I производство средств производства и II производство предметов потребления – отодвигает на задний план. Тем самым игнорируется важнейшая методологическая основа определения пропорций развития народного хозяйства.

В «Программе» подчеркивается «напряженность» баланса рабочей силы в республике как в настоящее время, так и в перспективе. Автор ориентирует составителей перспективного плана на то, чтобы в дальнейшем развивать в республике только те отрасли производства, для которых имеется местное сырье и

наличная рабочая сила: «... дальнейшее развитие таких отраслей и производств, которые основываются на использовании дальнепривозного сырья, для которых не имеется наличных производственных мощностей и местных трудовых ресурсов, с экономической стороны является нецелесообразным» – говорится в «Программе исследования» (стр. 6).

Приближение производства к источникам сырья и учет наличия местной рабочей силы являются, конечно, важными принципами рационального размещения производственных сил по стране, однако не всегда решающими. Нельзя не учитывать, как это делает т. Дзерве, и такие важные факторы, как наличие исторически уже сложившихся очагов промышленного производства, необходимость более или менее равномерного распределения промышленности по отдельным республикам и экономическим районам и возможность передвижения рабочей силы из одних экономических районов в другие; нельзя не учитывать и ряда других важных факторов.

Не трудно видеть, что проведение в жизнь порочной установки, изложенной в «Программе исследования», принесло бы большой вред развитию народного хозяйства СССР в целом, дезорганизовало бы экономику Латвийской республики, нарушило бы как давно установившиеся связи народного хозяйства республики с другими районами СССР, так и диктуемые объективными законами расширенного социалистического воспроизводства внутренние пропорции хозяйства самой республики.

Своими «Установками» т. Дзерве пытается столкнуть народное хозяйство Латвии с прогрессивного и вполне оправдавшего себя пути многостороннего и полнокровного развития, – вместе со всем Советским Союзом, – на путь уродливой автаркии, одностороннего развития только тех отраслей, для которых в самой республике имеется сырье и рабочая сила. В «Программе» игнорируется, что Латвийская Советская Республика, как и любая другая советская республика, может решать основную экономическую задачу, задачу создания материально-технической базы коммунизма только со всеми советскими республиками, что каждая советская республика должна внести свой вклад в дело развития тяжелой промышленности, в том числе и оборонной. Между тем, «Программа» ориентирует на потребительский подход к задачам планирования народного хозяйства Латвийской ССР.

По сообщению ряда членов Госплана, эти порочные установки т. Дзерве предлагал и Госплану республики в своем выступлении на заседании 8 июня 1959 года.

«Программа исследования» составлена с прямым нарушением принятых XXI съездом КПСС «Контрольных цифр развития народного хозяйства СССР на 1959–1965 годы», предусматривающих дальнейшее развитие в Латвийской ССР таких отраслей тяжелой промышленности, как вагоностроение, дизелестроение, приборостроение, электропромышленность, т.е. отраслей, предприятия которых в Латвии, как известно, в значительной степени работают на привозном сырье.

В своем выступлении на собрании пропагандистов 27 марта 1959 года он заявил, что руководимая им работа «сумеет, видимо, оказать какое-то влияние на корректирование нашего семилетнего плана» (стенограмма собрания пропагандистов, стр. 76).

Факты показывают, что это «корректирование» плана развития народного хозяйства республики представляет собой не что иное, как ревизию решений XXI съезда КПСС. В таком же духе было и выступление т. Дзерве на XVI съезде Компартии Латвии, в котором он защищал потребительский подход к вопросам развития экономики Латвии на предстоящее семилетие.

Существенно отметить также, что зам. директора института т. Б. Трей при обсуждении проекта семилетнего плана выступил в газете «Литература ун Максла» 22.XI.58 года с утверждением о нецелесообразности дальнейшего развития дизелестроения, вагоностроения в Латвийской республике, так как продукция этих отраслей в республике используется «только в ничтожных количествах».²

Тов. Трей Б. А. и исполняющий обязанности зав. сектором сельского хозяйства Института экономики т. Кукайн М. А. 9 января 1959 года представили в сельхозотдел ЦК КП Латвии записку «К вопросу о ресурсах рабочей силы в сельском хозяйстве Латвийской ССР». Эта записка содержит совершенно неправильный расчет баланса рабочей силы, составленный с грубыми нарушениями общепринятых в практике советского планирования методов, при расчете потребности колхозного сектора в рабочей силе неправомерно было включено также и подсобное хозяйство колхозников. Согласно этому «балансу» в 1965 году колхозному сектору сельского хозяйства республики будет не хватать около 29 тысяч человек рабочей силы. Между тем по расчету Госплана и Статистического управления республики, составленному с участием специалиста из Госплана СССР и при соблюдении необходимых правил, за годы семилетки в республике высвободятся в результате роста механизации колхозного производства более 45 тысяч колхозников, которые будут нуждаться в трудоустройстве.

Своим «балансом рабочей силы» Институт экономики пытается доказать якобы невозможность передвижения в дальнейшем рабочей силы из колхозов в промышленность. В рассуждениях о перспективах развития народного хозяйства республики т.т. Дзерве и Трей игнорируют возможность притока рабочей силы из других экономических районов страны.

Изложенные выше факты показывают, что т.т. Дзерве и Трей в вопросах планирования развития народного хозяйства Латвийской ССР занимали по существу правооппортунистическую позицию, стремились к национальной ограниченности и замкнутости. Принятие их предложений нанесло бы вред общегосударственным интересам, а также интересам латышского народа, так как нарушило бы экономические связи Латвии с другими республиками страны и сдерживало бы развитие производительных сил Латвийской ССР.

С тех пор, как на VII июльском (1959 г) Пленуме ЦК КП Латвии т. Дзерве был подвергнут заслуженной критике, прошло 5 месяцев, тем не менее он до сих пор не счел нужным выступить с искренним признанием своих ошибок и не дал им партийной оценки.

Ознакомление с печатными работами т. Дзерве показало, что его теоретические и политические ошибки в вопросах планирования народного хозяйства не являются случайными, так как и в ранее написанных им работах имеются серьезные ошибки. Так, например, в изданной в 1956 году работе «Латвийская ССР» т. Дзерве пишет об «излишней поспешности» проведения коллективизации в Латвийской ССР. Это утверждение является не только неверным по существу, но и вредным политически, так как может только дезориентировать колхозников Советской Латвии, посеять у них сомнение в правильности политики Коммунистической партии по вопросам коллективизации и может быть использовано врагами социализма, в том числе буржуазными националистами в их клевете на коллективизацию и на советский строй.

В ряде своих выступлений, например, на партийном собрании института 20 июля 1958 года при обсуждении письма ЦК КПСС «О положении в Югославии», т. Дзерве настойчиво подчеркивал, что в условиях Латвийской ССР главной опасностью является не ревизионизм, а догматизм, причем «догматизм» он сводит лишь к «игнорированию» особенностей Латвии как в практике строительства коммунизма, так и при изучении истории латышского народа.

Такое понимание т. Дзерве вопроса о главной опасности является неверным и политически вредным; оно представляет собой не что иное, как попытку «теоретического» оправдания вскрытых июльским (1959 г.) Пленумом ЦК КП Латвии проявлений правого оппортунизма и национализма в практике отдельных руководящих работников республики.

Учет особенностей развития Латвии является, конечно, необходимым и весьма важным условием успешного коммунистического строительства в республике. Однако трактовка т. Дзерве этих особенностей ведет нередко к неправильному, опасному противопоставлению интересов и задач Латвийской республики общим интересам и задачам всего Советского Союза.

В выступлении на совещании пропагандистов 27 марта 1959 года, посвященном изучению материалов XXI съезда КПСС, т. Дзерве, выдвигая на первое место задачу борьбы против догматизма в пропаганде решений XXI съезда, в качестве примера такого догматизма привел то, что в печати Советской Латвии пропагандируется лозунг «догнать и перегнать США по производству молока на душу населения». По утверждению т. Дзерве, к Латвийской республике этот лозунг не относится, так как, – говорит он, – «мы в республике уже втрое обогнали США по производству молока на душу населения». Этой задаче т. Дзерве противопоставляет другую – догнать и

перегнать США по производительности труда в этой отрасли производства (Стенограмма совещания, стр. 77).

В этом выступлении неправильным является, во-первых, само противопоставление двух задач, тогда как ясно, что рост производительности труда в животноводстве служит целям дальнейшего возрастания производства молока, мяса, масла и т.д. А, во-вторых, задача догнать и перегнать США по производству молока и других продуктов животноводства Коммунистической партией ставится в отношении всего Советского Союза, а не только отдельных республик и районов. Усилия отдельных республик должны быть направлены на внесение как можно большего вклада в решение этой общей задачи Советского Союза. Между тем, т. Дзерве в своих рассуждениях, отрывая хозяйство Советской Латвии от народного хозяйства всего Советского Союза, и здесь проявляет ограниченный, местнический подход к вопросам общесоюзного значения.

Серьезные политические ошибки т. Дзерве допустил в написанной им книге о П. Стучке. Показывая заслуги выдающегося деятеля революционного движения, соратника великого Ленина в создании и упрочении Советского государства П. Стучки, т. Дзерве обнаружил свою неспособность правильно понять смысл и значение ошибок П. Стучки, особенно относящихся к 1919 году, когда П. Стучка являлся руководителем правительства Советской Латвии.

Серьезные ошибки в партийном и государственном строительстве, в аграрном и ряде других вопросов, допущенные тогда большевиками Латвии и позже признание и самим П. Стучкой, т. Дзерве не только оправдывает особенностями Латвии того времени, но и выдает за положительный пример самостоятельного и творческого подхода к решению вопросов социалистического строительства, проявления революционной инициативы на основе учета особенностей Латвии. Восхваляя ошибочное слияние в Советской Латвии в 1919 году партийных и советских органов, т. Дзерве одновременно противопоставляет работу государственных органов РСФСР как громоздких, бюрократических, централизованных и якобы допускавших игнорирование местных условий и особенностей.

В своей книге о П. Стучке т. Дзерве акцентирует внимание читателей не столько на том, что сближает Советскую Латвию с РСФСР, не на общих закономерностях строительства первого в мире пролетарского государства, а на особенностях Латвии.

В статье «Петерис Стучка — первый председатель Совета Народных Комиссаров Советской Латвии», опубликованной в газете «Циня» 25 января 1957 года, т. Дзерве обедняет образ этого выдающегося деятеля Советской Латвии. Коммуниста-интернационалиста и борца за дружбу народов П. Стучку т. Дзерве представил как ограниченного деятеля, который в силу местных специфических условий якобы не желал в 1919 году в Советской Латвии использовать опыт

Российской Федерации и был занят главным образом тем, что вел борьбу с отдельными представителями ведомств РСФСР, «которые прибыли в Советскую Латвию с корыстными целями и фактически мешали социалистическому строительству ...».³

Это неуместное рассуждение т. Дзерве не способствует укреплению дружбы латышского и русского народов, а, наоборот, может только подогреть у некоторых читателей националистические настроения.

Ошибки националистического порядка т. Дзерве допускает также в своих работах, посвященных истории народного хозяйства и культуры латышского народа.

Политическая незрелость т. Дзерве проявляется и в его статье «Две недели в Швеции», опубликованной в 1957 году в сборнике «За рубежом». В этой статье т. Дзерве объективистски приукрашивает буржуазную действительность и проявляет свою неспособность правильно, критически оценивать виденное.

В письме, представленном т. Дзерве бюро ЦК КП Латвии 9 декабря 1959 года, он показал свою неспособность по-партийному понять и оценить грубые ошибки, допущенные им в своей работе, по существу уклонился от главного, — от признания того, что допущенные им ошибки носят правооппортунистический и националистический характер.

Необходимо отметить, что партийная организация Института экономики даже не обсуждала решения XXI съезда КПСС. Партийное бюро института прошло мимо тех сигналов, которые имели место со стороны отдельных коммунистов — тт. Бумбера, Баграда, Пурина, Беседина и др. — о том, что в работе института имеются крупные недостатки и политические ошибки.

Партийное бюро Института экономики (секретарь т. Гулян П. В.) примиренчески относилось к политическим ошибкам т.т. Дзерве и Трея и не давало им должного отпора. Воспользовавшись этим, т.т. Дзерве и Трей, в известной мере, сумели навязать правооппортунистическое направление в научной работе Института экономики и оторвать ее от актуальных проблем, поставленных XXI съездом КПСС.

Все вышеизложенное позволяет сделать вывод о необходимости укрепить руководство института⁴ и коренным образом улучшить работу Института экономики Академии наук Латвийской ССР. [...]

Зав. отделом науки, школ и культуры

ЦК КП Латвии

Л. Лапина

Зам. зав. отделом науки, школ и культуры

ЦК КП Латвии

Н. Муравьев

Tulkojums no krievu valodas.

Saskaņā ar Latvijas KP CK VII (slēgtā) jūlija plēnuma lēmumu¹ Latvijas KP CK sekretariāta apstiprinātā komisija šādā sastāvā – Latvijas Lauksaimniecības akadēmijas Politekonomijas katedras vadītājs profesors P. Allens, Latvijas KP CK lektors A. Ronis, Latvijas Valsts universitātes Politekonomijas katedras docents J. Vilks, LPSR Valsts plāna komitejas kopējā tautsaimniecības plāna daļas priekšnieks V. Sitčihins, Latvijas KP CK locekļa kandidāts Fiziskās kultūras institūta Marksisma-ļeņinisma katedras vadītājs docents A. Elvihs, LPSR Valsts plāna komitejas galvenais speciālists Z. Osis, Latvijas KP CK loceklis LPSR Valsts plāna komitejas lauksaimniecības daļas priekšnieks V. Rubenis, LPSR Tautas saimniecības padomes Plānu ekonomiskās daļas priekšnieks F. Rjumins, Latvijas KP CK loceklis Latvijas PSR komunālās saimniecības ministrs R. Ķīsis, Rīgas rajona izpildkomitejas priekšsēdētājs E. Bitenieks, R[īgas] e[lektromašīnu] r[ūpnīcas] plānu daļas priekšnieks S. Vjazmins pārbaudīja Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas Ekonomikas institūta darbu.

Lai sniegtu palīdzību jautājuma izskatīšanā par LPSR Zinātņu akadēmijas Ekonomikas institūta darbu, pēc Latvijas KP CK lūguma PSKP CK atsūtīja PSRS Zinātņu akadēmijas zinātnieku grupu šādā sastāvā: PSKP CK Zinātnes, augstskolu un skolu nodaļas instruktors ekonomikas zinātņu kandidāts S. Tolpekins, PSRS Zinātņu akadēmijas korespondētājloceklis ekonomikas zinātņu doktors profesors PSRS Zinātņu akadēmijas Ekonomikas institūta sektora vadītājs A. Paškovs, filozofijas zinātņu doktors profesors MVU Filozofijas un vēstures katedras vadītājs I. Ščipanovs, vēstures zinātņu doktors profesors PSRS Zinātņu akadēmijas Vēstures institūta vecākais zinātniskais līdzstrādnieks A. Pjaskovskis, PSRS Zinātņu akadēmijas Ekonomikas institūta vecākie zinātniskie līdzstrādnieki ekonomikas zinātņu kandidāti A. Kurskis un I. Kačalovs.

Komisijas darba apkopojuma rezultātā, izpētot LPSR Zinātņu akadēmijas Ekonomikas institūta sagatavotos un izdotos darbus, kā arī veicot pārrunas ar institūta vadītājiem un zinātniskajiem līdzstrādniekiem, Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas, Valsts plāna komitejas un republikas Tautas saimniecības padomes vadošajiem darbiniekiem, izdarīts šāds slēdziens. [..]

Institūta darbinieku sastāvs pēc zinātniskās kvalifikācijas un partijiskuma neatbilst tiem sarežģītājiem uzdevumiem, kas risināmi Ekonomikas institūtam. No 46 institūta vecākajiem un jaunākajiem zinātniskajiem līdzstrādniekiem tikai 13 cilvēkiem ir zinātņu kandidāta grāds un tikai 18 cilvēki ir PSKP biedri un to kandidāti. [..]

Institūta vadība izrādījās nespējīga pareizi izprast institūtam risināmos uzdevumus un organizēt kolektīvu aktīvi izpētīt ekonomiskās problēmas, kas izriet no PSKP XXI kongresa vēsturiskiem lēmumiem. Institūts ir vāji saistīts ar komunistiskās celtniecības praksi. Atsevišķos institūta darbos atklāti rupji izkropļojumi, kam piemīt politisks raksturs. Šie izkropļojumi tika taisnīgi kritizēti daudzās biedru runās Latvijas KP CK jūlija (1959. g.) plēnumā, plēnuma lēmumā, kā arī daudzās komunistu uzstāšanās presē un partijas sapulcēs.

Šajos izkropļojumos vispirms vainojams Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas Ekonomikas institūta direktors b. P. Dzērve. Savā kā zinātnes darbinieka, komunistu un direktora darbībā viņš ne reizi vien uzstājās ar revizionistisku, nacionālistisku rakstura nostādnēm.

Spilgtu izpausmi tas ieguva problēmas “Latvijas PSR tautas saimniecības attīstības perspektīvas” izpētes programmā, ko sastādījis šīs problēmas vadītājs b. Dzērve un 1959. gada 6. jūnijā atbalstījusi institūta zinātniskā padome. “Pētniecības programma” dotās problēmas [izpētes] kolektīvā darba dalībniekus orientē uz maldīgu, ekonomiski pilnīgi nepamatotu un politiski kaitīgu Latvijas interešu pretnostatīšanu visai Padomju Savienības interesēm, uz Latvijas PSR tautsaimniecības atraušānu no PSRS ekonomikas.

“Pētniecības programma” dotās nostādnēs, kas izkropļo marksistiski-ļeņiniskos principus un plānošanas metodoloģiju, atspoguļo lokālas, nacionālistiskas tendences un vērstas pret smagās industrijas nozaru attīstību republikā. Tajā pēc būtības tiek ignorēti PSKP XXI kongresa lēmumi par komunisma celtniecības ceļiem un metodēm PSRS, ekonomikas pamatuzdevuma – sociālisma mierīgas ekonomiskas sacensības ar kapitālismu – risināšana.

Ekonomikas institūta darbam norādītajā problēmā acīmredzot būtu jāizpaužas, nevis lai aizstātu Latvijas PSR Valsts plāna komiteju republikas tautas saimniecības attīstības ģenerālā plāna sastādīšanā, bet gan lai palīdzētu Valsts plāna komitejai noskaidrot sarežģītus metodoloģiskus jautājumus ilgtermiņa perspektīvā plāna sastādīšanā, republikas tautas saimniecības attīstības atsevišķu jautājumu teorētiskā izstrādē. Pētījumu programmai darbiniekus vispirms vajadzētu orientēt uz ceļu noskaidrošanu, kas nodrošinātu Latvijas republikas aktīvu piedalīšanos visai padomju tautas pamatuzdevumu – galvenā PSRS ekonomiskā uzdevuma – komunisma materiāli tehniskās bāzes izveidošanas risināšanā, daudz ātrāk nodrošinot smagās industrijas nozaru pieaugumu visā Padomju Savienības tautsaimniecībā.

Teorētiski izstrādājami jautājumi par to, kā tālāk uzlabot un nostiprināt republikas saimnieciskos sakarus ar visu PSRS tautsaimniecību, pilnveidot sabiedriskā darba dalīšanu, ražošanas specializāciju un kooperēšanos, kā uzlabot sociālistiskās ražošanas izvietojumu, iespējami pilnīgāk un racionālāk izmantot republikas dabas resursus, ņemot vērā kopējos padomju tautas uzdevumus un konkrētos Latvijas Padomju Republikas tautsaimniecības attīstības uzdevumus. Taču “Pētniecības programma”, ignorējot sen izveidojušos Latvijas PSR daudzpusīgos ekonomiskos sakarus ar visu PSRS tautsaimniecību, orientē darba dalībniekus pirmām kārtām uz republikas iedzīvotājiem paredzētu patēriņa priekšmetu ražošanas attīstību republikā.

Biedrs Dzērve mēģina uzspiest padomju plānošanas praksei svešu materiālās ražošanas nozaru grupēšanas principu – to dalīšanu divās grupās: 1) nozares, kas ražo produkciju galvenokārt citiem valsts ekonomiskajiem rajoniem un eksportam, un 2) nozares, kas ražo produkciju galvenokārt Latvijas PSR tautsaimniecības un iedzīvotāju vajadzībām.

Šo no ekonomiskā skatījuma nepamatoto ražošanas nozaru grupēšanas principu b. Dzērve liek problēmas izpētes pamatā, bet marksistiski-ļeņinisko izejas grupēšanu – materiālās ražošanas nozaru dalīšanu I ražošanas līdzekļu ražošanā un II patēriņa

priekšmetu ražošanā – atbīda aizmugures plānā. Līdz ar to tiek ignorēts svarīgākais tautsaimniecības attīstības proporciju noteikšanas metodoloģiskai pamats.

“Programmā” uzsvēta darbaspēka bilances “saspringtība” republikā kā pašlaik, tā arī perspektīvā. Autors orientē perspektīvā plāna sastādītājus uz to, lai turpmāk republikā attīstītu vienīgi tās ražošanas nozares, kam ir vietējās izejvielas un darbaspēks. “.. turpmākā tādu nozaru un ražotņu attīstīšana, kas balstās uz tādu izejvielu izmantošanu, kas pievestas no tālienes, kurām nav pastāvošu ražošanas jaudu un vietējo darba resursu, no ekonomiskā viedokļa nav uzskatāma par mērķtiecīgu” – teikts “Pētniecības programmā” (6. lpp.).

Ražošanas pietuvināšana izejvielu avotiem un vietējā darbaspēka esamības apziņošana, protams, ir svarīgi ražošanas spēku racionālas izvietojanas principi valstī, tomēr ne vienmēr izšķirošie. Nedrīkst neņemt vērā, kā to dara b. Dzērve, arī tādus svarīgus faktorus kā jau vēsturiski izveidojušās rūpnieciskās ražošanas vietas, nepieciešamība vairāk vai mazāk vienmērīgi sadalīt rūpniecību pa atsevišķām republikām un ekonomiskajiem rajoniem un darbaspēka pārvietošanas iespēja no vieniem ekonomiskajiem rajoniem uz citiem; nedrīkst neņemt vērā arī daudz citu svarīgu faktoru.

Nav grūti saskatīt, ka “Pētniecības programmā” izklāstīto aplamo nostādņu īstenošana dzīvē nodarītu lielu kaitējumu PSRS tautsaimniecības attīstībai kopumā, būtu dezorganizējusi Latvijas Republikas ekonomiku, izjaukusi kā republikas tautsaimniecības sen izveidojušos sakarus ar citiem PSRS rajoniem, tā arī paplašinātās sociālistiskās atražošanas objektīvo likumu diktētās pašas republikas saimniecības iekšējās proporcijas.

Ar savām “nostādnēm” b. Dzērve mēģina nobīdīt Latvijas tautsaimniecību no progresīvā un sevi pilnībā attaisnojošā daudzpusīgās un pilnasinīgās attīstības ceļa kopā ar visu Padomju Savienību uz kropļīgas autarķijas ceļa, tikai tādu nozaru vienpusīgu attīstīšanu, kurām pašu republikā ir izejvielas un darbaspēks. “Programmā” tiek ignorēts tas, ka Latvijas Padomju Republika, tāpat kā jebkura cita padomju republika, var risināt galveno ekonomisko uzdevumu, komunisma materiāli tehniskās bāzes izveidošanas uzdevumu vienīgi kopā ar visām padomju republikām, ka ikvienai padomju republikai jādod savs ieguldījums smagās rūpniecības, tajā skaitā aizsardzības rūpniecības attīstīšanas darbā. Taču “Programma” orientē uz patērētāja piceju Latvijas PSR tautsaimniecības plānošanas uzdevumiem.

Kā ziņojuši vairāki Valsts plāna komitejas locekļi, šīs aplamās nostādnes b. Dzērve piedāvājis arī republikas Valsts plāna komitejai savā runā 1959. gada 8. jūnija sēdē.

“Pētniecības programma” sastādīta, tieši pārkāpjot PSKP XXI kongresā pieņemtos “PSRS tautsaimniecības attīstības kontrolskaitļus 1959.–1965. gadam”, kas Latvijas PSR paredz tādu smagās rūpniecības nozaru tālāku attīstību kā vagonbūve, dīzeļbūve, aparātbūve, elektrorūpniecība, t.i., nozares, kuru uzņēmumi Latvijā, kā zināms, pārsvarā strādā ar ievestām izejvielām.

Savā runā propagandistu sanāksmē 1959. gada 27. martā viņš [P. Dzērve] paziņoja, ka viņa vadītais darbs “acīmredzot spēs kaut kādā mērā ietekmēt mūsu septiņgades plāna korekciju” (propagandistu sanāksmes stenogramma, 76. lpp.).

Fakti parāda, ka šī republikas tautsaimniecības attīstības plāna “korekcija” nenozīmē neko citu, kā PSKP XXI kongresa lēmumu revīziju. Tādā pašā garā bija ieturēta arī b. Dzērves uzstāšanās Latvijas Kompartijas XVI kongresā, kurā viņš aizstāvēja patērētāja pieeju Latvijas ekonomikas attīstības jautājumiem nākamajā septiņgadē.

Tāpat būtiski ir atzīmēt, ka arī institūta direktora vietn. b. B. Treijs, apspriežot septiņgades plāna projektu, 22. XI. 58. g. laikrakstā “Literatūra un Māksla” uzstājās ar apgalvojumu par dīzeļbūves un vagonbūves tālākas attīstības nemērķtiecību Latvijas Republikā, jo šo nozaru produkcija republikā tiek izlietota “tikainiecīgā apmērā”.²

Biedrs B. Treijs un Ekonomikas institūta lauksaimniecības sektora vad. pienākumu izpildītājs b. M. Kukainis 1959. gada 9. janvārī Latvijas KP CK lauksaimniecības nodaļā iesniedza piezīmes “Jautājumā par darbaspēka resursiem Latvijas PSR lauksaimniecībā”. Šīs piezīmes satur pilnīgi nepareizus darbaspēka bilances aprēķinus, kas sastādīti, rupji pārkāpjot padomju plānošanas praksē vispārpieņemtās metodes, aprēķinos par kolhozu sektora vajadzībām pēc darbaspēka nelikumīgi bija ietverta arī kolhoznieku palīgsaimniecība. Saskaņā ar šo “bilanci” 1965. gadā republikas lauksaimniecības kolhozu sektoram pietrūks aptuveni 29 tūkstošu cilvēku darbaspēka. Tajā pašā laikā pēc republikas Valsts plāna komitejas un Statistikas pārvaldes aprēķina, kas sastādīts ar PSRS Valsts plāna komitejas speciālista piedalīšanos, ievērojot nepieciešamos noteikumus, septiņgades periodā republikā kolhozu ražošanas mehanizācijas pieauguma rezultātā atbrīvosies vairāk nekā 45 tūkstoši kolhoznieku, kuriem būs nepieciešama iekārtošana darbā.

Savā “darbaspēka bilancē” Ekonomikas institūts mēģina pierādīt it kā neiespējamību tālākai darbaspēka pārvietošanai no kolhoziem uz rūpniecību. Spriedumos par republikas tautsaimniecības attīstības perspektīvām bb. Dzērve un Treijs ignorē darbaspēka pieplūduma iespēju no citiem valsts ekonomiskajiem rajoniem.

Minētie fakti parāda, ka bb. Dzērve un Treijs Latvijas PSR tautsaimniecības attīstības plānošanas jautājumos ieņēmuši pēc būtības labēji oportunistisku pozīciju, tiekušies pēc nacionālas aprobežotības un noslēgtības. Viņu priekšlikumu pieņemšana būtu nodarījusi kaitējumu vispārvalstiskām interesēm, kā arī latviešu tautas interesēm, jo būtu traucēti Latvijas ekonomiskie sakari ar citām valstis republikām un kavēta Latvijas PSR ražotājspēku attīstība.

Kopš tā laika, kad Latvijas KP CK VII jūlija plēnumā (1959. g.) b. Dzērve saņēma pelnītu kritiku, pagājuši 5 mēneši, tomēr viņš līdz pat šim brīdim nav uzskatījis par vajadzīgu uzstāties ar patiesu savu kļūdu atzīšanu un nav devis tām partijisku novērtējumu.

Iepazīšanās ar b. Dzērves iespiestajiem darbiem parādīja, ka viņa teorētiskās un politiskās kļūdas tautsaimniecības plānošanas jautājumos nav nejaušas, jo arī viņa agrāk uzrakstītajos darbos ir atrodamas nopietnas kļūdas. Tā, piemēram, 1956. gadā izdotajā darbā “Latvijas PSR” b. Dzērve raksta par “pārlietu steigu”, veicot kolektivizāciju Latvijas PSR. Šis apgalvojums ir ne vien nepareizs pēc būtības, bet arī politiski kaitīgs, jo tas var tikai dezorientēt Padomju Latvijas kolhozniekus, sēt viņos šaubas par Komunistiskās partijas politikas pareizību kolektivizācijas jautājumos, un to var izmantot sociālisma ienaidnieki, to skaitā buržuāziskie nacionālisti, savos apmelojumos par kolektivizāciju un padomju iekārtu.

Daudzās savās uzstāšanās, piemēram, institūta partijas sapulcē 1958. gada 20. jūlijā, apspriežot PSKP CK vēstuli “Par stāvokli Dienvidslāvijā”, b. Dzērve neatlaidīgi uzsvēra, ka Latvijas PSR apstākļos galvenās briesmas esot nevis revizionisms, bet dogmatisms, turklāt “dogmatismu” viņš reducē tikai uz Latvijas īpatnību “ignorēšanu” kā komunisma celtniecības praksē, tā arī latviešu tautas vēstures izzināšanā.

Tāda b. Dzērves jautājuma par galvenajām briesmām izpratne ir nepareiza un politiski kaitīga: tas nav nekas cits kā mēģinājums “teorētiski” attaisnot Latvijas KP CK jūlija plēnuma (1959. g.) atklātos labējā oportūnisma un nacionālisma izpaudumus republikas atsevišķu vadošo darbinieku praksē.

Latvijas attīstības īpatnību ievērošana, protams, ir nepieciešams un diezgan svarīgs nosacījums sekmīgai komunistiskajai celtniecībai republikā. Tomēr b. Dzērves šo īpatnību traktējums nereti noved pie nepareiza, bīstama Latvijas Republikas interešu un uzdevumu pretnostatījuma visas Padomju Savienības kopīgajām interesēm un uzdevumiem.

Uzstājoties 1959. gada 27. marta propagandistu apspriedē, kas bija veltīta PSKP XXI kongresa materiālu apgūšanai, b. Dzērve, pirmajā vietā izvirzīdams uzdevumu cīnīties pret dogmatismu XXI kongresa lēmumu propagandā, kā šāda dogmatisma piemēru minēja to, ka Padomju Latvijas presē tiek propagandēts lozungs – “panākt un apsteigt ASV piena ražošanā uz vienu cilvēku”. Pēc b. Dzērves apgalvojuma šis lozungs uz Latvijas Republiku neattiecoties, jo – viņš saka – “mēs republikā jau trīskārt esam apsteiguši ASV piena ražošanā uz vienu cilvēku”. Šim uzdevumam b. Dzērve pretnostata citu – panākt un apsteigt ASV darba ražīguma ziņā šajā nozarē (apspriedes stenogramma, 77. lpp.).

Šajā runā nepareiza, pirmkārt, ir pati divu uzdevumu pretnostatīšana, jo ir skaidrs, ka darba ražīguma pieaugums lopkopībā kalpo tālākiem piena, gaļas, sviesta utt. ražošanas pieauguma mērķiem. Bet, otrkārt, uzdevumu panākt un apsteigt ASV piena un citu lopkopības produktu ražošanā Komunistiskā partija ir izvirzījusi attiecībā uz visu Padomju Savienību, bet ne tikai atsevišķām republikām vai rajoniem. Atsevišķo republiku pūliņiem jābūt vērstiem uz pēc iespējas lielāka ieguldījuma sniegšanu šī Padomju Savienībai kopīgā uzdevuma risināšanā. Tomēr b. Dzērve savos spriedumos, atraudams Padomju Latvijas saimniecību no visas Padomju Savienības tautsaimniecības, arī šeit parāda aprobežotu, lokālu pieeju Vissavienības nozīmes jautājumiem.

Nopietnas politiskās kļūdas b. Dzērve pieļāvis viņa uzrakstītajā grāmatā par P. Stučku. Parādīdams P. Stučkas – izcilā revolucionārās kustības darbinieka, lielā Ļeņina līdzgaitnieka – nopelnus Padomju valsts izveidošanā un nostiprināšanā, b. Dzērve atklājis savu nespēju pareizi izprast P. Stučkas kļūdu jēgu un nozīmi attiecībā uz 1919. gadu, kad P. Stučka bija Padomju Latvijas valdības vadītājs.

Nopietnās kļūdas partijas un valsts celtniecībā, agrārajā un daudzos citos jautājumos, ko toreiz pieļāva Latvijas boļševiki un vēlāk atzina pats P. Stučka, b. Dzērve ne vien attaisno ar tālaika Latvijas īpatnībām, bet pat uzdod par pozitīvu piemēru patstāvīgai un radošai pieejai sociālistiskās celtniecības jautājumu risināšanā, revolucionārās iniciatīvas parādīšanu, ņemot par pamatu Latvijas īpatnības. Cildinādams kļūdaino partijas un padomju orgānu saplūdināšanu Padomju Latvijā 1919. gadā, b. Dzērve vienlaikus pret-

nostata KPFSR valsts orgānu darbu kā grūti iekustināmu, birokrātisku, centralizētu un it kā tādu, kas pieļāvis vietējo apstākļu un īpatnību ignorēšanu.

Savā grāmatā par P. Stučku b. Dzērve lasītāju uzmanību akcentē ne tik daudz uz to, kas tuvina Padomju Latviju ar KPFSR, ne uz pasaulē pirmās proletāriskās valsts celtniecības kopīgajām likumsakarībām, bet gan uz Latvijas īpatnībām.

Rakstā “Pēteris Stučka – Padomju Latvijas pirmās Tautas Komisāru Padomes priekšsēdētājs”, kas publicēts laikrakstā “Cīņa” 1957. gada 25. janvārī, b. Dzērve noplicina šī izcilā Padomju Latvijas darbinieka tēlu. Komunistu internacionālistu un cīnītāju par tautu draudzību P. Stučku b. Dzērve parādīja kā aprobežotu darboni, kurš vietējo specifisko apstākļu dēļ it kā nav vēlējies Padomju Latvijā 1919. gadā izmantot Krievijas Federācijas pieredzi un bijis galvenokārt aizņemts ar to, ka cīnījies ar atsevišķiem KPFSR resoru pārstāvjiem, “kas bija ieradušies Padomju Latvijā savtīgu motīvu dēļ, faktiski traucēja sociālistisko celtniecību ...”³.

Šis b. Dzērves nevietā izteiktais spriedums neveicina latviešu un krievu tautas draudzības nostiprināšanos, bet, tieši otrādi, var daļā lasītāju vienīgi uzkurināt nacionālistisku noskaņojumu.

Nacionālistiska rakstura kļūdas b. Dzērve pieļauj arī savos darbos, kas veltīti latviešu tautsaimniecības un kultūras vēsturei.

Biedra Dzērves politiskā brieduma trūkums izpaužas arī viņa rakstā “Divas nedēļas Zviedrijā”, kas 1957. gadā publicēts krājumā “Aiz robežām”. Šajā rakstā b. Dzērve objektīvistiski izskaistina buržuāzisko īstenību un parāda savu nespēju pareizi, kritiski novērtēt redzēto.

Vēstulē, kuru b. Dzērve 1959. gada 9. decembrī iesniedzis Latvijas KP CK birojam, viņš parāda savu nespēju partijiski izprast un novērtēt rupjās kļūdas, ko viņš pieļāvis savā darbā, pēc būtības izvairīdamies no galvenā – atzīšanās, ka viņa pieļautajām kļūdām piemīt labēji oportunistisks un nacionālistisks raksturs.

Jāatzīmē, ka Ekonomikas institūta partijas organizācija pat neapsprieda PSKP XXI kongresa lēmumus. Institūta partijas birojs pagāja garām tiem signāliem, kas nāca no atsevišķu komunistu – bb. Bumbēra, Bagrada, Puriņa, Besedina u.c. – puses, par to, ka institūta darbā pastāv nopietni trūkumi un politiskās kļūdas.

Ekonomikas institūta partijas birojs (sekretārs b. P. Guļāns) samiernieciski izturējās pret bb. Dzērves un Treija politiskajām kļūdām un nedeļa tām pienācīgu pretsparu. To izmantodami, bb. Dzērve un Treijs zināmā mērā spēja uzspiest labēji oportunistisko virzienu Ekonomikas institūta zinātniskajā darbā un atraut to no PSKP XXI kongresa izvirzītajām aktuālajām problēmām.

Viss minētais ļauj izdarīt secinājumus par nepieciešamību nostiprināt institūta vadību⁴ un kardināli uzlabot Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas Ekonomikas institūta darbu. [..]

Latvijas KP CK

Zinātnes, skolu un kultūras nodaļas vad.

L. Lapina

Latvijas KP CK

Zinātnes, skolu un kultūras nodaļas vad. vietn.

N. Muravjovs

- ¹ Sk. dok. nr. 46.
- ² Domāts B. Treija raksts "Komunisma celtniecības plāns", kur rakstīts: "Tā neapšaubāmi pretrunā ar taupības režīmu ir Latvijas Republikā paredzētā tādu nozaru paplašināšana, kuru vajadzībām nākas ievest milzīgus daudzumus metāla (Rīgas vagonu rūpnīca, Dīzeļrūpnīca). Šo nozaru izejvielu bāze atrodas tūkstošiem kilometru no republikas, arī paši ražojumi tikai niecīgā apmērā tiek izlietoti republikas vajadzībām. Tāpēc šo nozaru tālāka paplašināšana, kā tas jau atzīmēts presē, nav ekonomiski racionāla."
- ³ Domāts P. Dzēves raksts "Pēteris Stučka – Latvijas pirmās Tautas Komisāru Padomes priekšsēdētājs", kur rakstīts: "Taču dažu KPFSR resoru pārstāvjus, kas bija ieradušies Padomju Latvijā savtīgu motīvu dēļ, faktiski traucēja sociālistisko celtniecību Latvijā un ar savu rīcību kaitēja latviešu un krievu tautu draudzībai, P. Stučka sauca pie kārtības. Par visām svarīgākajām domstarpībām, kas šajā sakarā radās, gan P. Stučka personiski, gan arī Latvijas Padomju valdība un LKP augstākie orgāni griezās pie V. I. Ļeņina un J. M. Sverdlova, saņemot no viņiem efektīvu atbalstu cīņā pret šādām nevēlamām parādībām. Neapmierināti ar šādu Latvijas Padomju valdības rīcību, šie birokrāti un pašlabuma meklētāji centās apvainot P. Stučku un citus atbildīgos Padomju Latvijas darbiniekus buržuāziskajā nacionālismā."
- ⁴ Formulējums "nostiprināt vadību" nozīmēja, ka uzņēmuma, iestādes vai organizācijas vadība ir jānomaina. P. Dzēvi atstādināja no Ekonomikas institūta direktora amata pienākumu pildīšanas, bet 1960. gada 13. jūnijā Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas kopsapulce atņēma viņam LPSR ZA korespondētājlocekļa nosaukumu (bezprecedents gadījums!). Visu šo pasākumu rezultātā arī ekonomikas zinātne Latvijā nokļuva kritiskā situācijā un vairs neietekmēja aktuālo sociāli ekonomisko jautājumu risinājumu.

Tikai 1988. gada 8. decembrī (ilgi pēc zinātnieka nāves) LPSR ZA kopsapulce atjaunoja P. Dzēvem korespondētājlocekļa nosaukumu.

Nr. 49

Latvijas Komunistiskās partijas Rīgas pilsētas komitejas sekretāra L. Himelreiha informācija par stāvokli pilsētā tautas svētku (Jāņu) dienā

1961. gada 24. jūnijā

24 июня 1961 года на большинстве промышленных предприятий города в первую смену рабочие организованно вышли на работу, а на ряде предприятий явка была даже выше, чем в обычные дни. Так, на Электроламповом, Суперфосфатном заводах и др. без уважительной причины никто не отсутствовал.

На ряде предприятий по неизвестным причинам не вышло на работу небольшое количество работающих. Так, на заводе Автоэлектроприбор – 8 человек, на Турбомеханическом заводе – 2 человека, на Дизелестроительном – 4 человека, на заводе им. Попова – 8 человек и т.д.

Вместе с этим имеются случаи, когда на отдельных предприятиях невыход на работу превышает обычный день. Так, на Вагоностроительном заводе на работу не вышло 90 человек, тогда как в обычный день не выходят 10–15 человек, на заводе № 85 не вышло – 40 чел., в обычный день – 5–6 человек, во 2-ом цехе этого завода не вышло из 200 работающих 18 человек, на заводе «Саркана Звайгзне» не вышло 13 человек, против 5–6 человек в обычный день. На заводе «Сантехник» (Пролетарского района) не вышло 15 человек, что составляет около 10% от числа работающих, в обычные дни не выходят 2–3 человека.

На заводе «Латвияс берзс» не работала ночная смена с 23 июня на 24 июня, так как заранее без ведома администрации была отработана лишняя ночная смена с 18 на 19/VI-61 г. Обстоятельства Райкомом партии выясняются.

В Ленинском районе 23 июня вечером около дома по улице Дзирциема, 115 был зажжен костёр, группа людей, которая сидела у костра, пыталась разрядить снаряд, от взрыва погиб гр. Витковский.

Имелись в городе случаи мелкого хулиганства и происшествия как в обычные дни.

Имелись проявления националистического характера. Так, на углу улиц Слокас и бульвара Узвара на панно, изображающем освобождение народов Африки, была сделана надпись на латышском языке: «Лай дзиво лиго».

На Рижской ГРЭС была найдена листовка, написанная от руки на латышском языке со стихами о лиго националистического характера.

В 9 часов вечера 23 июня у памятника «Свободы» был возложен венок из дубовых листьев, виновники задержаны, обстоятельствами дела занимается Управление милиции.

Секретарь Рижского ГК КП Латвии

Л. Химелрейх

LVA PA, 102. f., 20. apr., 17. l., 17., 18. lp.

Tulkojums no krievu valodas.

1961. gada 24. jūnijā lielākajā daļā pilsētas rūpniecības uzņēmumu pirmajā maiņā strādnieki organizēti ieradās darbā, bet vairākos uzņēmumos ierašanās darbā bija pat augstāka nekā parasti. Tā Elektropuldžu, Superfosfāta rūpnīcās u.c. nebija tādu, kas bez attaisnojoša iemesla neierastos darbā.

Virknē uzņēmumu nezināmu iemeslu dēļ neieradās darbā neliels skaits strādājošo. Tā Autoelektropiederumu rūpnīcā – 8 cilvēki, Turbomehāniskajā rūpnīcā – 2 cilvēki, Dīzeļbūves – 4 cilvēki, Popova vārdā nosauktajā rūpnīcā – 8 cilvēki utt.

Vienlaikus ir gadījumi, kad atsevišķos uzņēmumos neierašanās darbā ir lielāka nekā parasti. Tā Vagonbūves rūpnīcā neieradās darbā 90 cilvēku, kad parasti neierodas 10–15 cilvēku, rūpnīcā nr. 85 neieradās – 40 cilvēku, parasti 5–6 cilvēki, šīs rūpnīcas

2. cehā no 200 strādājošajiem neieradās 18 cilvēku, rūpnīcā “Sarkanā zvaigzne” neieradās 13 cilvēku pretstatā 5–6 cilvēkiem kā parasti. Rūpnīcā “Santehniķis” (Proletāriešu rajons) neieradās 15 cilvēku, kas veido ap 10% no strādājošo kopskaita, parasti neierodas 2–3 cilvēki.

Rūpnīcā “Latvijas bērzs” nestrādāja naktsmaiņa no 23. jūnija uz 24. jūniju, jo jau agrāk bez administrācijas ziņas tika atstrādāta lieka naktsmaiņa – no 18. uz 19. VI 61. g. Apstākļus noskaidro partijas rajona komiteja.

Ļeņina rajonā 23. jūnija vakarā pie mājas Dzirciema ielā 115 bija iededzināts ugunskurs, ļaužu grupa, kas sēdēja pie ugunsкура, mēģināja padarīt nekaitīgu lādiņu, sprādziena rezultātā gāja bojā pils. Vitkovskis.

Pilsētā bija vērojami sīkā huligānisma fakti un negadījumi kā parastās dienās.

Bija vērojamas nacionālistiska rakstura izpausmes. Tā uz Slokas ielas un Uzvaras bulvāra stūra uz plakāta, kurā attēlota Āfrikas tautu atbrīvošana, latviešu valodā tika izdarīts uzraksts “Lai dzīvo līgo”.

Rīgas Hidroregulējošajā elektrostacijā tika atrasta ar roku rakstīta lapiņa latviešu valodā, ar nacionālistiska rakstura dzejoļiem par līgo.

23. jūnija vakarā plkst. 9 pie Brīvības pieminekļa tika nolikts ozollapu vainags, vainīgie aizturēti, lietas apstākļus izmeklē milicijas pārvalde.

Latvijas KP Rīgas PK sekretārs

L. Himmelreihis

Nr. 50

Izvilums no Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās komitejas sekretāra A. Pelšes pilnīgi slepenā ziņojuma Padomju Savienības Komunistiskās partijas Centrālajai komitejai par nepieciešamību pastiprināt cīņu ar pretpadomju darbību un noskaņojumiem

1961. gada augustā

Трудящиеся Латвийской ССР, как и весь советский народ, с глубокой радостью встретили проект новой Программы КПСС.¹ Рабочие промышленности, строительства и транспорта успешно выполняют и перевыполняют задания семилетнего плана² и взятые социалистические обязательства. Труженики колхозной деревни, успешно завершив весенний сев, ведут уборку урожая. Создаются необходимые условия для дальнейшего подъема сельскохозяйственного производства, выполнения принятых социалистических обязательств по продаже государству продуктов сельского хозяйства.

Несмотря на имеющиеся успехи и достижения в развитии народного хозяйства республики, нельзя, однако, не видеть заметного за последнее время оживления враждебной деятельности националистических и иных антисоветских

элементов. Военный психоз, разжигаемый монополистами США, реваншизм, проповедуемый правящими кругами Западной Германии, подбадривает и активизирует деятельность враждебных элементов в республике. Этому в значительной мере содействуют латышские националистические эмигрантские организации и центры, поддерживаемые разведками США, ФРГ, Швеции и других стран капиталистического лагеря. Используя радиостанции «Голос Америки», Мадрида и Ватикана, эмигрантские организации систематически ведут антисоветское вещание на латышском языке. Передачи этих радиостанций имеющимися в республике техническими средствами забываются плохо, поэтому они свободно прослушиваются в районах. Под влиянием этих передач в республике имели место ряд открытых враждебных проявлений.

Распространению враждебного влияния содействует также с каждым годом расширяющаяся почтовая связь местного населения с родственниками и знакомыми, находящимися в эмиграции. По сравнению с 1955 годом переписка населения с заграничными связями в 1960 году возросла почти в 8 раз. В письмах, поступающих из-за границы, засылаются газеты и листовки, издаваемые латышскими эмигрантскими организациями. Возрастает число поступающих из-за границы бандеролей с журналами рекламного характера, пропагандирующими образ жизни на Западе, с книгами религиозного содержания. За границу из республики также направляется немало писем, в которых излагается клевета на советскую действительность, просьбы о выезде за границу, обращения в эмигрантские центры.

В течение 1960 года и первой половины 1961 г. из прошедших по международной переписке (входящих и исходящих) документов в количестве 1,7 млн. конфисковано 34,6 тыс. документов, или 2% общего их количества.

В связи с расширением грузоперевозок за три года – с 1957 по 1960 – количество иностранных судов, посетивших порты Рига и Вентспилс, и численность экипажей этих судов возросли втрое. После открытия в 1957 году г. Риги для свободного посещения иностранцами и организации для них пансионата на Рижском взморье,³ значительно возросло также число туристов, делегаций и дипломатов, посещающих Латвийскую ССР.

Туристы, дипломаты и иностранные моряки нередко занимаются распространением среди местного населения антисоветской и идеологически вредной литературы, газет и журналов, ведут беседы антисоветского содержания. Наибольшую активность в этом проявляет молодежь из Соединенных Штатов Америки, дипломаты государства Израиль, иностранные моряки Западной Германии.

Все это оказывает вредное влияние на неустойчивые элементы из молодежи, способствует низкопоклонству этой некоторой части ее перед западной культурой.

В республике сохранились остатки буржуазной националистической интеллигенции, бывшие лидеры политических партий и организаций, идеологи

фашистского режима, выходцы из этой среды. Эти лица различными способами протаскивают враждебные националистические взгляды, формируют антисоветские, антирусские настроения, также оказывают нездоровое влияние на определенную часть латышской молодежи. Под видом того или иного семейного торжества или знаменательной даты эти лица устраивают домашние сборища, вспоминают свое прошлое привилегированное положение, вздыхают об этом «потерянном рае», охаявая, опорочивая все советское, коммунистическое, извращая нашу действительность. Все это делается в присутствии молодежи, нередко с ее участием, которая воспринимает и распространяет дальше эти настроения.

Оживлению враждебных проявлений в республике в известной мере способствует деятельность разоблаченной в 1959 году группы буржуазных националистов и их единомышленников. Эти люди не только не отказались от своих прежних взглядов, но продолжают группироваться, оказывая отрицательное влияние на политически незрелую и неустойчивую часть интеллигенции и молодежи в республике, мешают быстрейшему искоренению ранее допущенных ошибок в вопросах национальной политики, чем наносят вред делу социалистического строительства, воспитанию трудящихся республики в духе дружбы народов и пролетарского интернационализма.

После 1955 года в республику по отбытии наказания, в силу амнистии и по другим причинам вернулось свыше 50 тыс. бывших деятелей буржуазных политических партий, участников антисоветских националистических организаций и групп, вооруженных банд, их пособников, участников немецких полицейских и других карательных органов, идеологи национализма и других враждебных элементы.

Большинство их приобщилось к общественно-полезному труду, но некоторая часть, затаив вражду к советскому строю, вынашивает настроения мести и расправы с руководящими работниками и партийно-советским активом в подходящий для этого момент ожидаемых ими международных осложнений. Уже сейчас враждебные намерения их заметно оживились. Эти лица в значительном количестве осели в небольших организациях и предприятиях, на строительстве, в отдельных колхозах и совхозах, на разбросанных по республике точках Министерства автомобильного и дорожного транспорта, а также леспромхозах, поддерживают между собой связь в целях сохранения кадров, имея в виду активные выступления против Советской власти в удобный для этого момент. В ряде случаев они открыто призывают «бить коммунистов и русских», «гнать русских по Ленинградскому шоссе туда, откуда они пришли», и другие подобные враждебные выпады.

Деятельность этих элементов не ограничивается одними призывами. В ряде случаев они переходят к активным действиям. Число националистических и других враждебных проявлений в республике увеличилось с 117 в 1955 году до 217 в 1960 году. Особенно возросли случаи срывов государственных флагов, учинение антисоветских надписей, распространение антисоветских листовок.

В конце 1960 года имело место покушение на убийство секретаря парт-организации колхоза «Узварас ритс» Крустпилсского района т. Бижанса. В январе 1961 г. была ранена секретарь парторганизации колхоза «Дзиркстеле» Резекненского района т. Никонова. В июле 1961 г. был избит инструктор Мадонского райкома партии т. Вич. В конце 1960 г. сын кулака Зиемелис создал в Бауском районе антисоветскую группу с намерением убить председателя колхоза «Гайсма» т. Лаугалис. На судебном заседании Зиемелис нагло заявил: «Недалеко то время, когда польются реки крови коммунистов».

За последнее время возросло число пожаров в колхозах, совхозах и на промышленных предприятиях. В 1960 году в республике было 842 пожара, причинивших убытков больше чем на 592 тыс. рублей, за 7 месяцев текущего года – 553 пожара, в результате которых причинено 337 тыс. рублей убытков.

Многие лица, участвовавшие в активной борьбе против Советской власти, за последние годы приобрели свои автомашины и мотоциклы и таким образом могут легко держать связь между собой. По неполным данным, у них имеется свыше 800 легковых автомашин и мотоциклов.

Большую роль в формировании враждебных настроений играют церковники. В республике действует 655 различных религиозных приходов с 440 священниками. Значительная часть последних – свыше 100 человек – также отбывала наказание в лагерях и местах заключения за сотрудничество с немецкими захватчиками, за бандпособничество и иную враждебную деятельность уже после окончания войны. Вернувшись в Латвийскую ССР после отбытия наказания, они продолжают работать в церквях и костелах. Так, бывший организатор вооруженных банд националистов в Валкском районе лютеранский священник Гравитис работает в Лиервардском приходе Рижского района. Летом 1960 года, участвуя на свадьбе Приедитис, также вернувшегося из мест заключения, Гравитис призывал присутствовавших «вспомнить пройденные большие пути», помнить, что они все «достойные сыны своего народа».

Духовенство, церковники и сектанты провели в 1960 году свыше 70 тыс. богослужений, через церковный актив занимаются индивидуальной обработкой верующих, прилагая большие усилия по вовлечению в сферу своего влияния молодежи.

Тревогу вызывает положение с охраной государственной границы в пограничных районах республики. В этих и смежных с ними районах (в так называемом «Курляндском мешке») до дня капитуляции действовала 400-тысячная гитлеровская армия. Здесь же осело значительное число немецких пособников, бежавших из других районов СССР. Такие лица, скрывающие свою преступную деятельность при немцах, выявляются до последнего времени. [...]

С территории пограничных районов организовывались переправы в Швецию латышских буржуазных националистов и других антисоветских элементов. После 1956 года в эти районы возвратилось из мест заключения и спецпоселения

свыше 1500 человек, судимых за антисоветскую деятельность. Пограничные районы характеризуются тем, что многие жители имеют родственников за границей и поддерживает с ними переписку.

В то же время охрана государственной границы с начала 1960 года значительно ослаблена. Побережье Рижского залива, вдоль которого следуют заграничные суда, на протяжении 80 км не охраняется. Воды Рижского залива сторожевыми кораблями пограничников не контролируются.

В 1960 году из трех дивизионов сторожевых кораблей, несущих службу вдоль границы от мыса Колки до границы с Польской Народной Республикой, были ликвидированы. В Лиепайском и Айзпутском районах граница по побережью Балтийского моря на протяжении 140 км охраняется на суше 11-ю пограничными заставами численностью до 400 бойцов, а с моря – только одним пограничным сторожевым кораблем.

Сокращена численность сторожевых кораблей также на участке морской границы в районе г. Вентспилса. При таком состоянии охраны границы неудивительно, что в 1961 году западногерманские и датские рыболовецкие шхуны 8 раз нарушали морскую границу в районе г. Лиепая, 4 раза вблизи наших территориальных вод появился датский военный корабль.

Центральный Комитет КП Латвии принимал и принимает ряд мер к тому, чтобы повести решительную борьбу с происками враждебных элементов в республике. Партийная организация систематически ведет работу по воспитанию трудящихся в духе дружбы народов, преданности Коммунистической партии и Советскому правительству.

Вопросы повышения бдительности были предметом обсуждения на бюро ЦК КП Латвии в 1960 и 1961 годах. В апреле 1961 года бюро приняло развернутое постановление «О мерах по повышению политической бдительности трудящихся республики». В июне текущего года проведено совещание первых секретарей горкомов и райкомов партии. Предъявлены строгие требования к органам КГБ, суда и прокуратуры по усилению борьбы с враждебными проявлениями в республике. В июне месяце проведено собрание партийного актива органов КГБ. Принимаются меры по повышению уровня чекистской работы.

Арестованы и преданы суду ряд лиц, проводивших активную враждебную работу среди населения. За полтора года – 1960 и первую половину 1961 г. – Верховным Судом Латвийской ССР по материалам, собранным органами КГБ, только к высшей мере наказания – расстрелу, осуждено 13 преступников. В числе их 4 участника банды, расстреливавшие и избивавшие советских активистов в послевоенный период, 5 участников массовых расстрелов и истязаний в годы оккупации в составе 18 полицейского батальона и другие. Приговоры приведены в исполнение.

Приняты меры по усилению контрпропаганды, направленной на разоблачение и компрометацию главарей латышской эмиграции и их активных помощников, на развитие патриотического движения среди рядовых эмигрантов.

Организована латышская секция «Комитета за возвращение на Родину и установление культурных связей с соотечественниками».

Издательство газеты «Дзимтенес Балсс», распространяемой среди эмигрантов, перенесено в гор. Ригу с сохранением филиала в г. Берлине. В Западной Германии издается прогрессивный литературный журнал «Драугс». Издан и рассылается эмигрантам художественный альманах «Моя родная земля, смотрю я на тебя». Двенадцать раз в месяц ведутся радиопередачи для эмигрантов – по 4 раза из Риги, Москвы и Берлина.

Заметно улучшилось антирелигиозная и научно-атеистическая пропаганда. Закрыты Вилянский и Аглонский католические монастыри,⁵ православный кафедральный собор и лютеранская «домская» церковь в г. Риге.

За последние годы отказались от церковного сана, выступили публично с разоблачением антинародной сущности религии 6 католических ксендзов, 4 проповедника сектантов, 1 лютеранский пастор. Эти обстоятельства были широко использованы в интересах усиления борьбы с влиянием церковников.

Однако все принятие меры по борьбе с враждебными проявлениями являются недостаточными для создания устойчивой обстановки в республике.

ЦК КП Латвии принимает меры по дальнейшему повышению бдительности советских людей, по разъяснению международной обстановки, миролюбивой политики Советского правительства, великих перспектив строительства коммунизма, изложенных в проекте Программы КПСС. Все большее место в борьбе с враждебными и антиобщественными проявлениями занимает общественность.

С учетом сложившейся в республике обстановки ЦК КП Латвии считает необходимым принять меры по укреплению органов государственной безопасности.

Аппарат КГБ в 1960 году был сокращен на 268 единиц, в том числе 217 офицерских должностей. В 17 сельских районах аппараты КГБ были упразднены. Оперативная работа в этих районах заметно ослабла, в то время как противодействие со стороны враждебных элементов возросло.

ЦК КП Латвии просит рассмотреть вопрос о восстановлении аппаратов КГБ в сельских районах, где они были упразднены, и вопрос об организации районных аппаратов КГБ в трех районах гор. Риги. Каждый из этих районов насчитывает от 150 до 250 тыс. населения.

В Риге сосредоточены важные промышленные предприятия – заводы ВЭФ, полупроводниковый и другие, выполняющие серьезные секретные заказы Министерства обороны Союза ССР. Здесь же находится крупный морской порт, посещаемый иностранными судами, и другие, имеющие важное значение объекты народного хозяйства Латвийской ССР.

Считали бы необходимым также рассмотреть и по возможности положительно решить вопрос об усилении охраны государственной границы в пределах республики и оснащении войск пограничной охраны необходимой техникой.

Для предотвращения разлагающего влияния на население республики эмигрантских антисоветских радиопередач на латышском языке просим поручить Министерству связи Союза ССР оказать нам помощь в забивке этих передач, поскольку имеющимися в Латвийской ССР средствами эффективная забивка не может быть организована.

В целях пресечения антисоветской деятельности со стороны возвратившихся из заключения националистов и других враждебных элементов считали бы необходимым усилить судебные репрессии в отношении этих лиц, удалять их с территории Латвийской ССР как неисправимых врагов советского народа.

Секретарь ЦК КП Латвии

А. Пельше

LVA PA, 101. f., 24. apr., 54.ª l., 139.–147. lp.

Tulkojums no krievu valodas.

Latvijas PSR darbaļaudis, tāpat kā visa padomju tauta, ar dziļu prieku sagaidīja jaunās PSKP Programmas projektu.¹ Rūpniecības, celtniecības un transporta strādnieki sekmīgi pilda un pārsniedz septiņgades plāna² uzdevumus un uzņemtās sociālistiskās saistības. Kolhozu darbaļaudis, veiksmīgi pabeidzot pavasara sēju, novāc ražu. Tiek radīti nepieciešamie apstākļi tālākai lauksaimniecības ražošanas augšupejai, pieņemto sociālistisko saistību par lauksaimniecības produktu pārdošanu valstij izpildei.

Tomēr, neskatoties uz panākumiem un sasniegumiem republikas tautsaimniecībā, nevar neredzēt pēdējā laikā novērojamo nacionālistisko un citu pretpadomju elementu naidīgās darbības atdzīvošanos. Kara psihoze, ko kurina ASV monopolisti, revanšisms, ko sludina Rietumvācijas valdošās aprindas, uzmundrina un aktivizē naidīgo elementu darbību republikā. To lielā mērā veicina latviešu nacionālistiskās emigrantu organizācijas un centri, ko atbalsta ASV, VFR, Zviedrijas un citu kapitālistiskās noietnes valstu izlūkdieneštie. Emigrantu organizācijas, izmantojot "Amerikas Balss", Madrides, Vatikāna radiostacijas, sistemātiski veic pretpadomju raidījumus latviešu valodā. Ar republikā esošajiem tehniskajiem līdzekļiem šo radiostaciju raidījumi tiek slikti traucēti, tāpēc rajonos tos var brīvi klausīties. Šo raidījumu ietekmē republikā ir bijušas vairākas atklāti naidīgas izpausmes.

Tāpat naidīgās ietekmes izplatīšanos veicina ar katru gadu pieaugošie vietējo iedzīvotāju pasta sakari ar radniekiem un paziņām, kuri atrodas emigrācijā. 1960. gadā iedzīvotāju sarakste ar ārzemēm salīdzinājumā ar 1955. gadu pieaugusi gandrīz 8 reizes. Ar vēstulēm, kas pienāk no ārzemēm, tiek iesūtītas avīzes, lapiņas, ko izdod latviešu emigrantu organizācijas. Palielinās no ārzemēm pienākošo bandroļu skaits, kur ir reklāmas rakstura žurnāli, kas propagandē Rietumu dzīvesveidu, reliģiska satūra

grāmatas. Tāpat no republikas uz ārzemēm tiek sūtīts ne mazums vēstuļu, kurās tiek pausti apmelojumi par padomju īstenību, lūgumi izbraukt uz ārzemēm, iesniegumi emigrantu centriem.

1960. gadā un 1961. g. pirmajā pusē no starptautiskās sarakstes (izejošā un ienākošā) dokumentiem, kas bija vairāk nekā 1,7 milj., konfiscēti 34,6 tūkst. vai 2% no to kopējā skaita.

Sakarā ar kravu pārvadājumu paplašināšanos trijos gados – no 1957. līdz 1960. – trīs reizes ir palielinājies ārzemju kuģu un šo kuģu ekipāžu skaits, kas apmeklējušas Rīgas un Ventspils ostas. Pēc tam kad 1957. gadā Rīgu atvēra brīviem ārzemnieku apmeklējumiem un organizēja viņiem pansionātu Rīgas jūrmalā,³ ievērojami pieauga tūristu, delegāciju un diplomātu skaits, kas apmeklēja Latvijas PSR.

Tūristi, diplomāti un ārzemju jūrnieceki nereti nodarbojas ar pretpadomju un ideoloģiski kaitīgas literatūras, avīžu un žurnālu izplatīšanu vietējo iedzīvotāju vidū, veic pretpadomju satura sarunas. Vislielāko aktivitāti tajā izrāda jaunatne no Amerikas Savienotajām Valstīm, diplomāti no Izraēlas, ārzemju jūrnieceki no Rietumvācijas.

Tas viss kaitīgi ietekmē nelīdzsvarotos elementus jaunatnes vidū, veicina tās klanīšanās Rietumu kultūras priekšā.

Republikā ir saglabājušās buržuāziskās nacionālistiskās inteliģences paliekas, bijušo politisko partiju un organizāciju līderi, fašistiskā režīma ideologi, cilvēki, kuri cēlušies no šīs vides. Šīs personas dažādos veidos ievazā naidīgus nacionālistiskus uzskatus, veido pretpadomju, antikrievisku noskaņojumu, kā arī neveselīgi ietekmē zināmu latviešu jaunatnes daļu. Kā iegānu izmantojot tās vai citas ģimenes svinības vai ievērojamus datumus, šīs personas rīko mājas saietus, atceras savu bijušo privilēģēto stāvokli, ilgojas pēc šīs “pazaudētās paradīzes”, apsmejot un noniecinot visu padomisko, komunistisko, izkropļojot mūsu īstenību. Tas viss tiek darīts jaunatnes klātbūtnē, nereti ar tās līdzdalību, kas uztver un izplata tālāk šos noskaņojumus.

Naidīgo izpausmju atdzīvošanos zināmā mērā veicina 1959. gadā atmaskotās buržuāzisko nacionālistu un viņu domubiedru grupas darbība. Šie cilvēki ne tikai nav atteikušies no saviem iepriekšējiem uzskatiem, bet turpina grupēties, negatīvi ietekmējot politiski nenobriedušo un nepastāvīgo inteliģences un jaunatnes daļu republikā, traucē iepriekš pieļauto kļūdu nacionālajos jautājumos ātrāku novēršanu, tādējādi kaitējot sociālisma celtniecības lietai, republikas darbaļaužu audzināšanai tautu draudzības un proletāriskā internacionālisma garā.

Republikā pēc 1955. gada sakarā ar amnestiju un citu iemeslu dēļ pēc soda izciešanas atgriezās vairāk nekā 50 tūkst. bijušo buržuāzisko politisko partiju darbinieku, pretpadomju nacionālistisko organizāciju un grupu, bruņotu bandu dalībnieku un to atbalstītāju, vācu policijas un citu soda orgānu dalībnieku, nacionālisma ideologu un citu naidīgu elementu.

Lielākā daļa no viņiem ir iesaistījusies sabiedriski derīgā darbā, bet zināma daļa, slēpjot naidu pret padomju iekārtu, lolo atriebību un izrēķināšanos ar vadošiem darbiniekiem, partijas un padomju aktīvu tam piemērotā brīdī, gaidot starptautiskus sarežģījumus. Jau pašlaik ir ievērojami atdzīvojušies viņu naidīgie nodomi. Šīs personas

lielā skaitā ir iekārtojušās nelielās organizācijās un uzņēmumos, celtniecībā, atsevišķos kolhozos un sovhozos, dažādos pa visu republiku izkaisītajos Automobiļu un ceļu transporta ministrijas kantorīšos, kā arī mežrūpniecības saimniecībās un uztur savstarpējus sakarus, lai saglabātu kadrus, ar nodomu izdevīgā brīdī vērsties pret padomju varu. Dažos gadījumos viņas atklāti aicina "sist komunistus un krievus", "dzīt krievus pa Ļeņingradas šoseju uz turieni, no kurienes viņi atnāca", un [ir vērojami] citi līdzīgi naidīgi izlēcieni.

Šo elementu darbība neaprobežojas tikai ar aicinājumiem. Dažos gadījumos viņi pāriet aktīvā darbībā. Republikā ir palielinājies nacionālistisku un citu naidīgu izpausmju skaits no 117 1955. gadā līdz 217 1960. gadā. Sevišķi pieaudzis valsts karoga noraušanas gadījumu skaits, pretpadomju uzraksti, pretpadomju skrejlapīņu izplatīšana.

1960. gada beigās mēģināja noslepkavot Krustpils rajona kolhoza "Uzvaras rīts" partijas organizācijas sekretāru b. Bižānu. 1961. g. janvārī tika ievainota Rēzeknes rajona kolhoza "Dzirkstele" partijas organizācijas sekretāre b. Nikonova. 1961. g. jūlijā tika piekauts Madonas partijas komitejas instruktors b. Vičs. 1960. g. beigās kulaka Ziemeļa dēls Bauskas rajonā izveidoja pretpadomju grupu ar nodomu nogalināt kolhoza "Gaisma" priekšsēdētāju b. Laugali. Tiesas sēdē Ziemeļis nekaunīgi paziņoja: "Nav tālu tas laiks, kad līs komunistu asins upes."

Pēdējā laikā ir pieaudzis ugunsgrēku skaits kolhozos, sovhozos un rūpniecības uzņēmumos. 1960. gadā republikā bija 842 ugunsgrēki, kas nodarīja zaudējumus par vairāk nekā 592 tūkst. rubļu, bet šī gada 7 mēnešos – 553 ugunsgrēki, kā rezultātā nodarīti zaudējumi par 337 tūkst. rubļu.

Daudzas personas, kas bija piedalījušās aktīvā cīņā pret padomju varu, pēdējos gados ir iegādājušās personiskās automašīnas un motociklus, tādējādi var savā starpā viegli uzturēt sakarus. Viņu rīcībā, pēc nepilnīgām ziņām, ir vairāk nekā 800 vieglo automašīnu un motociklu.

Liela loma naidīgu noskaņojumu veidošanā ir baznīcu darbiniekiem. Republikā darbojas 655 dažādas reliģiskas draudzes ar 440 mācītājiem. Ievērojama daļa mācītāju – vairāk nekā 100 cilvēku – arī izcieta sodu nometnēs un ieslodzījuma vietās par sadarbību ar vācu iebrucējiem, bandītu atbalstīšanu un citu naidīgu darbību jau pēc kara beigām. Atgriezušies Latvijas PSR pēc soda izciešanas, viņi turpina strādāt baznīcās. Tā bijušais bruņoto nacionālistisko bandu organizators Grāvītis strādā Rīgas rajona Lielvārdes draudzē. 1960. gada vasarā, piedaloties Priedīša kāzās, kurš arī atgriezies no ieslodzījuma vietas, Grāvītis aicināja klātesošos "atcerēties noieto lielo ceļu", atcerēties, ka visi viņi "ir savas tautas cienīgi dēli".

Garīdznieki, baznīcu darbinieki un sektanti 1960. gadā noturēja vairāk nekā 70 tūkst. dievkalpojumu, ar baznīcas aktīva palīdzību nodarbojas ar ticīgo apstrādāšanu, lielas pūles veltot, lai iesaistītu savā ietekmes sfērā jaunatni.

Satraukumu rada stāvoklis valsts robežas apsardzē republikas pierobežas rajonos. Šajos un blakus rajonos (tā saucamajā Kurzemes maisā) līdz kapitulācijas dienai darbojās 400 tūkstošu liela hitleriešu armija. Šeit apmetās ievērojams skaits vāciešu

atbalstītāju, kuri bēga no citiem PSRS rajoniem. Tādas personas, kas slēpj savu noziedzīgo darbību pie vāciešiem, tiek noskaidrotas līdz šim laikam. [..]

No pierobežas rajoniem tika organizēta latviešu buržuāzisko nacionālistu un citu pretpadomju elementu pārsūtīšana uz Zviedriju. Šajos rajonos pēc 1956. gada no ieslodzījuma un specnometinājuma vietām atgriezies vairāk nekā 1500 cilvēku, kuri bija sodīti par pretpadomju darbību. Pierobežas rajoniem ir raksturīgs tas, ka daudziem to iedzīvotājiem ir radinieki aiz robežām un uztur ar viņiem sakarus.

Tajā pašā laikā no 1960. gada valsts robežas apsardze ir ievērojami pavājinājusies. Rīgas jūras līča krastmala, gar kuru peld kuģi, 80 km garumā netiek apsargāta. Robežapsardzes kuģi nekontrolē Rīgas līča ūdeņus.

1960. gadā divi no trijiem robežapsardzes kuģu divizioniem, kas veica dienestu gar robežu no Kolkas raga līdz Polijas Tautas Republikas robežai, bija likvidēti. Robežu gar Baltijas jūras krastu Liepājas un Aizputes rajonā 140 km garumā uz sauszemes apsargā līdz 400 kaujiniekiem 11 robežapsardzības posteņos, bet no jūras – tikai viens robežapsardzes kuģis.

Tāpat ir samazināts robežapsardzes kuģu skaits jūras robežas iecirknī Ventspils pilsētas rajonā. Nav brīnums, ka tādā robežu apsardzes stāvoklī 1961. gadā rietumvācu un dāņu zvejas šoneri 8 reizes pārkāpa jūras robežu Liepājas pilsētas rajonā, 4 reizes mūsu teritoriālo ūdeņu tuvumā parādījās dāņu karakuģis.

Latvijas KP Centrālā Komiteja veica un veic daudzus pasākumus, lai organizētu izšķirošu cīņu ar naidīgu elementu intrigām republikā. Partijas organizācija sistemātiski veic darbaļaužu audzināšanas darbu tautu draudzības, uzticības Komunistiskai partijai un Padomju valdībai garā.

Modrības paaugstināšanas jautājumi tika apspriesti Latvijas KP CK birojā 1960. un 1961. gadā. 1961. gada aprīlī birojs pieņēma izvērstu lēmumu "Par pasākumiem, lai celtu republikas darbaļaužu politisko modrību". Šī gada jūnijā notika pilsētu un rajonu partijas komiteju pirmo sekretāru sanāksme. Tika izvirzītas stingras prasības VDK, tiesai un prokuratūrai, lai pastiprinātu cīņu ar naidīgām izpausmēm republikā. Jūnijā notika VDK orgānu partijas aktīva sanāksme. Tiek veikti pasākumi čekistu darba līmeņa celšanai.

Arestētas un nodotas tiesai daudzas personas, kuras veica aktīvu naidīgu darbu iedzīvotāju vidū. Pusotra gada laikā – 1960. un 1961. gada pirmajā pusē – Latvijas PSR Augstākā tiesa pēc materiāliem, ko savākuši VDK orgāni, augstāko soda mēru – nošaušanu piesprieda 13 noziedzniekiem. To skaitā 4 bandas dalībnieki, kas pēckara periodā bija šāvuši un piekāvuši padomju aktīvistus, 5 masveida nošaušanu un spīdzināšanu dalībnieki okupācijas gados 18. policijas bataljona sastāvā un citi. Spriedumi ir izpildīti.

Veikta kontrpropagandas pastiprināšana, kas virzīta uz latviešu emigrācijas barvežu un viņu aktīvo palīgu atmaskošānu un kompromitēšanu, uz patriotiskas kustības attīstīšanu ierindas emigrantu vidū. Ir izveidota latviešu sekcija "Komitejai par atgriešanos Dzimtenē un kultūras sakaru nodibināšanu ar tautiešiem".

Avīzes "Dzimtenes Balss", ko izplata emigrantu vidū, izdevniecība ir pārcelta uz Rīgu, saglabājot filiāli Berlīnē.⁴ Rietumvācijā tiek izdots progresīvs literatūras žurnāls "Draugs". Izdots un tiek izsūtīts emigrantiem mākslas almanahs "Mana dzimtā zeme, es lūkojos tev". Divpadsmit reīžu mēnesī notiek radiopārraides emigrantiem – pa 4 reizēm no Rīgas, Maskavas un Berlīnes.

Jūtami uzlabojusies antirelīģiskā un zinātniski ateistiskā propaganda. Slēgti Viļānu un Aglonas klosteri,⁵ pareizticīgo katedrāle un luterāņu Doma baznīca Rīgā.

Pēdējos gados no baznīcas amata ir atteikušies un publiski uzstājušies ar reliģijas prettautiskās būtības atmakošanu 6 katoļu garīdznieki, 4 sektantu sludinātāji, 1 luterāņu mācītājs. Šie apstākļi tika plaši izmantoti cīņā pret baznīcu darbinieku ietekmes pastiprināšanos.

Tomēr visi pieņemtie mēri cīņai ar naidīgajām izpausmēm ir nepietiekami, lai izveidotu stabilu stāvokli republikā.

Latvijas KP CK veic pasākumus tālākai padomju ļaužu modrības celšanai, starptautiskā stāvokļa, Padomju valdības miermīlīgās politikas, komunisma celtniecības lielo perspektīvu izskaidrošanai, kas izklāstītas PSKP Programmas projektā. Arvien lielāka vieta cīņā ar naidīgām un antisabiedriskām izpausmēm ir sabiedrībai.

Latvijas KP CK, ņemot vērā izveidojušos stāvokli republikā, uzskata par nepieciešamu veikt pasākumus valsts drošības orgānu nostiprināšanā.

1960. gadā VDK aparāts bija samazināts par 268 vienībām, to skaitā 217 virsnieku pakāpē. 17 lauku rajonos VDK aparāti tika atcelti. Operatīvais darbs šajos rajonos jūtami pavājinājās, tajā pašā laikā pieauga naidīgo elementu pretdarbība.

Latvijas KP CK lūdz izskatīt jautājumu par VDK aparāta atjaunošanu lauku rajonos, kur tie bija atcelti, un jautājumu par rajonu VDK aparātu izveidošanu trijos Rīgas pilsētas rajonos. Katrā no šiem rajoniem ir no 150 līdz 250 tūkst. iedzīvotāju.

Rīgā ir koncentrēti svarīgi rūpniecības uzņēmumi – VEF, pusvadītāju rūpnīca un citas, kas pilda svarīgus, slepenus PSR Savienības Aizsardzības ministrijas pasūtījumus. Šeit arī atrodas liela jūras osta, ko apmeklē ārzemju kuģi, un citi objekti, kam ir svarīga nozīme Latvijas PSR tautsaimniecībā.

Uzskatām, ka būtu nepieciešams izskatīt un pēc iespējas pozitīvi atrisināt jautājumu par valsts robežas apsardzes pastiprināšanu republikā un robežapsardzes karaspēka apgādāšanu ar nepieciešamo tehniku.

Lai novērstu emigrantu pretpadomju radioraidījumu latviešu valodā demoralizējošo ietekmi uz republikas iedzīvotājiem, lūdzam uzdot PSR Savienības Sakaru ministrijai sniegt palīdzību, lai noslāpētu šos radioraidījumus, jo ar tiem līdzekļiem, kas ir republikā, tā nevar tikt veikta.

Lai aizšķērsotu no ieslodzījuma vietām atgriezušos nacionālistu un citu naidīgu elementu pretpadomju darbību, uzskatām, ka būtu nepieciešams pastiprināt tiesu represijas pret šīm personām, izraidīt šīs personas no Latvijas PSR teritorijas kā nelabojamus padomju tautas ienaidniekus.

Latvijas KP CK sekretārs

A. Pelše

- ¹ PSKP jaunā (trešā) programma tika pieņemta PSKP 22. kongresā, kas notika 1961. gada 17.–31. oktobrī Maskavā. Programmā tika izvirzīts PSKP galvenais uzdevums – komunisma materiāli tehniskās bāzes izveidošana, komunistisko sabiedrisko attiecību veidošana, jauna cilvēka audzināšana. Komunisma celtniecībai PSRS bija atvēlēti 20 gadi.
- ² Septiņgades plāns aptver laikposmu no 1958. līdz 1965. gadam.
- ³ Rīgas jūrmalas pilsēta tika izveidota 1920. gadā. Pēc Otrā pasaules kara Rīgas jūrmalu iekļāva Rīgas pilsētā, izveidojot Jūrmalas rajonu. 1959. gadā tika izveidota Jūrmalas pilsēta.
- ⁴ Sk. dok. nr. 53.
- ⁵ Sk. dok. nr. 60.

Nr. 51

Izvilks no Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās komitejas biroja lēmuma par V. Kalpiņa atbrīvošanu no Latvijas PSR kultūras ministra amata par pieļautām politiskām kļūdām

1961. gada 2. decembrī

О т. Калпиньш В. К.¹

Тов. Калпиньш Волдемар Кришевич, работая министром культуры Латвийской ССР, допустил в своей работе серьезные политические ошибки буржуазно-националистического характера. Им был опубликован в республиканской прессе ряд порочных, политически вредных статей по вопросам литературы и искусства. Эти статьи были перепечатаны и подняты на щит в буржуазной печати и газетах латышских белоэмигрантов. В практическом руководстве учреждений культуры т. Калпиньш В. К. допустил серьезные недостатки, ведущие к национальной ограниченности и замкнутости. [...]

Пролетарская районная партийная конференция выразила ему недоверие, отклонив его кандидатуру в делегаты XVII съезда КП Латвии. Он не был также избран делегатом на XVIII съезд КП Латвии. [...]

1. Освободить т. Калпиньш [...] от обязанностей министра культуры Латвийской ССР и министра иностранных дел Латвийской ССР за допущенные политические ошибки буржуазно-националистического характера, серьезные недостатки в практической деятельности. [...]

Секретарь ЦК КП Латвии

А. Восс

LVA PA, 15500. f., 2. apr., 874. l., 38., 39. lp.

Tulkojums no krievu valodas.

Par b. V. Kalpiņu¹

Biedrs Voldemārs Kalpiņš Kriša dēls, strādādams par Latvijas PSR kultūras ministru, savā darbā pieļāva nopietnas buržuāziski nacionālistiska rakstura politiskās kļūdas. Republikas presē viņš publicēja daudzus nepieņemamus, politiski kaitīgus rakstus literatūras un mākslas jautājumos. Šie raksti tika pārpublicēti un izmantoti buržuāziskajā presē un latviešu baltemigrantu avīzēs. Kultūras iestāžu praktiskajā vadīšanā b. V. Kalpiņš pieļāvis nopietnas kļūdas, kas rada nacionālu aprobežotību un noslēgtību. [..]

Proletāriešu rajona partijas konference izteica viņam neuzticību, noraidīdama viņa Latvijas KP XVII kongresa delegāta kandidatūru. Viņu neievēlēja arī par Latvijas KP XVIII kongresa delegātu. [..]

1. Atbrīvot b. Kalpiņu [..] no Latvijas PSR kultūras ministra un Latvijas PSR ārlietu ministra pienākumu pildīšanas par pieļautajām buržuāziski nacionālistiska rakstura politiskajām kļūdām, nopietniem trūkumiem praktiskajā darbībā. [..]

Latvijas KP CK sekretārs

A. Voss

¹ *Voldemārs Kalpiņš ieņēma Latvijas PSR kultūras ministra un ārlietu ministra amatu no 1958. gada līdz 1962. gada sākumam.*

VII nodaļa

Cenzūra – nevēlamas informācijas aizliegums

Nr. 52

**Izvilums no Latvijas PSR Galvenās literatūras pārvaldes priekšnieka
V. Jaunzema atskaites par viņa vadītās iestādes darbību 1948. gadā**

1949. gada 13. janvārī

[...] Работа по очистке фондов республики от вредной литературы

Изъятию политически вредной литературы из библиотек общественного пользования и книготорговой сети по Латвийской ССР Главлитом уделено большое внимание. Этот участок требовал повседневной кропотливой работы, т.к. библиотеки Латвийской ССР только при Советской власти по-настоящему начали комплектовать свои фонды полноценной литературой.

Несмотря на то, что по республике было изъято за предыдущие годы свыше 12 000 000 политически вредных книг, в библиотеках все же еще обнаруживаются книги, требующие решения о возможности их использования в библиотеках, над которыми ежедневно проводится работа.

Большинство библиотечных работников правильно поняли всю важность этой работы и со всей серьезностью отнеслись к очищению фондов библиотек.

За отчетный период из библиотек и книготорговой сети Латвийской ССР было изъято 249 402 книги.

Изъятие книг проводилось согласно спискам, изданным Главлитом СССР, Главлитом ЛССР, а также присылаемым в порядке обмена Главлитами Эстонской и Литовской ССР.

Так как в библиотеках Латвийской ССР имеется много книг, изданных в России до 1917 г. и не числящихся ни в «Алфавитном списке»¹ (Москвы), ни в последующих приказах, то их очищение приходилось производить на основании «Руководства цензору по букинистическим магазинам». Книги эти

имеют религиозно-монархическое содержание и принадлежат к таким авторам, как Лукашевич, Чарская, хрестоматии Смирновского, Мартыновского, Галахова и др.

Работа по осуществлению контроля над библиотеками распределена так, чтобы в центре не было ни одной библиотеки, которую бы не посетил с контрольной проверкой цензор библиотечного сектора.

На каждый квартал, месяц составлялись планы работ, в которых намечались библиотеки для контрольных проверок. Во время контрольной проверки цензор, как правило, просматривает, выборочно в крупных библиотеках и полностью в средних, алфавитный и систематический каталоги, инвентарные книги и выборочно просматривает книги на полках.

Если библиотека в запущенном состоянии, как это имело место в Госуниверситете, где долгое время руководил библиотекой буржуазный националист Страуме, который после неоднократных сигналов Главлита был снят с работы, или в Фундаментальной библиотеке Академии Наук ЛССР, где, несмотря на неоднократные сигналы, директор библиотеки Эглите до сего времени еще продолжает тормозить очищение фондов библиотеки от политически вредной литературы, то после контрольных проверок цензор предлагает выделить бригаду из числа библиотечных работников, которые снабжаются всеми имеющимися приказами и списками и под руководством цензора приступают к абсолютной проверке книг прямо на стеллажах. Намечаются конкретные сроки. Так было в Госуниверситете, где в течение двух недель два цензора Главлита вместе с бригадой изымали книги с полок. В результате было изъято более 3 тысяч книг.

В Фундаментальной библиотеке Академии Наук ЛССР после того, когда цензором было установлено, что русский отдел очень засорен (при контрольной проверке была изъята 41 книга) книгами, вошедшими в «Алфавитный список», была создана бригада в количестве 5 человек под руководством зав. спецфондом. Бригадой было изъято 361 книга. В настоящее время такая бригада работает в 1 городской библиотеке.

В работе по очищению библиотек от политически вредной литературы принимают участие Комитет по делам культурнопросветительных учреждений, Министерство просвещения и Центральный Совет профсоюзов, которые обязали свои отделы как в центре, так и в уездах непосредственно заниматься изъятием политически вредной литературы согласно имеющимся спискам и приказам.

Так, например, после выпуска Главлитом ЛССР списка № 6, все библиотеки Комитета по делам культпросветучреждений были снабжены списком с указанием сроков очистки библиотек. Одновременно по линии районных отделов народного образования гор. Риги к началу учебного года (список отпечатан в августе) были созданы целые бригады из учителей-коммунистов для проверки школьных библиотек района. После полученной консультации в Главлите ЛССР

о порядке изъятия и оформления актов, бригады приступили к работе. Такие бригады работали в Кировском, Молотовском, Пролетарском и других районах г. Риги.

За цензорами сектора были закреплены школы по районам для контрольных проверок. Таким образом были охвачены все 103 школы.

Центральная профсоюзная библиотека вместе с изъятием политически вредных книг у себя должна была обеспечить проверкой все мелкие профсоюзные библиотеки. Но выполнить эту работу она не смогла.

В связи с тем, что Центральная профсоюзная библиотека не имеет точного учета местных профсоюзных библиотек, иногда библиотеки всплывают случайно. В большинстве эти вновь открытые библиотеки засорены политически вредной литературой. Так было с масло-молочным комбинатом, где из 2000 книг нами было изъято 1500 (периодические журналы буржуазного времени, книги Ульманиса и т.д.). Правда, эта библиотека была закрыта. Ключи находились в спецчасти, но до того, как ее обнаружили работники Главлита, ЦСПС Латвии не знал о ее существовании.

Так как по республике нет точного учета библиотек, Главлит Латвийской ССР поставил вопрос перед библиотечным сектором Комитета по делам культпросветучреждений о перерегистрации всех библиотек, находящихся в Латвийской ССР, независимо от того, какому ведомству они принадлежат. [...]

В сопроводительной к «Алфавитному списку» за № 3508 сообщалось, что одновременно часть тиража направляется в адрес центральных учреждений для рассылки библиотекам, имеющим книжные фонды более 50 тысяч. Это обязывало бы их более серьезно относиться к очистке библиотек данного ведомства, но, к сожалению, ни Комитет по делам культпросветучреждений, ни министерства, ни Академия наук до сих пор не получили «Алфавитного списка» от союзных организаций. Поэтому те несколько экземпляров, которые оставлены для работы Спецфондов и в аппарате Главлита ЛССР, приходится чередовать между библиотеками выдавая их на незначительные сроки.

Проверяя библиотеки, цензоры встретились с такими трудностями, которые не дают возможность полностью считать очищенной библиотеку, и в то же время дают возможность скрывать изымаемые книги и тем библиотекарям, которые саботируют изъятие вредной литературы, прикрываться этим. Это – несоответствие наличия книжных фондов с инвентарными книгами библиотек. Инвентарные книги многих городских библиотек составлены 15–20 лет тому назад. Библиотеки ни разу не проводили переучета своих фондов, отсюда масса «зачитанных» и утерянных книг, особенно за время немецко-фашистской оккупации, когда библиотекам приходилось переходить из одного помещения в другое, часть книг из библиотек была изъята немцами. Много книг числится за читателями, которые погибли на фронте, угнаны немцами или бежали с ними. Все это до сих пор не исключено по инвентарным книгам и, понятно, дает расхождение с наличием фонда. Этим пользуются некоторые саботажники, в частности,

некоторые работники 1-й городской библиотеки, где при контрольной проверке 25 ноября 1948 г. (вторая в течение года) опять были обнаружены книги, ранее подлежавшие изъятию. Акт обследования 1 городской библиотеки передан Отделу культпросветучреждений для принятия мер. После этого была создана комиссия для пересмотра и полной очистки всего фонда, которая к 1 января 1949 г. заканчивает свою работу. К зав. библиотекой Веберу принимаются административные меры.

Урок с 1 городской библиотекой послужил примером в настоящее время и для других библиотек города, которые, узнав о привлечении директора библиотеки к ответственности за сокрытие политически вредной литературы, обнаруженной цензором во время проверки, начали пересматривать свои припрятанные ранее «запасы» от представителей Главлита и сдают эту литературу Главлиту. [...]

Работа по очистке библиотек от политически вредной литературы в уездах

За 1948 год в уездах Латвийской ССР проверено 792 библиотеки, из которых изъято 35 135 книг.

Проверка по-квартально распределяется так:

	Проверено	Изъято книг
I квартал	198	16759
II квартал	137	6578
III квартал	25	2767
IV квартал	432	9031
	792 биб-ки	35135 книг

Работу по очистке библиотек и книготорговой сети в уездах в основном ведут отделы культурно-просветительных учреждений и отделы народного образования под руководством Уполномоченного Главлита ЛССР по уезду. [...]

Контроль над книжными магазинами

[...] За отчетный период Главлитом ЛССР было проверено 42 книжных магазина, из складов которых изъято 60 712 книг.

В 1948 г. имелись случаи, когда некоторые люди старались протаскивать через книжные магазины вредную нам идеологию путем подсовывания разного рода открыток, марок и т.д., носящих политически вредный характер.

В книжный магазин Военторга в числе будто бы трофейной литературы (книги и картины художника Богданова-Бельского, которые беспрепятственно идут в продажу), поступили со склада и пасхальные открытки (как раз

ко времени праздника пасхи), которые были выставлены на витрине как «безобидные», так как на них был изображен цыпленок, вышедший из скорлупы яйца и подпись «Поздравляем с праздником». Открытки были изъяты.

Второй случай. В одном книжном магазине продавали набор почтовых марок (коллекции), где были также помещены образцы марок, изъятые Главлитом ЛССР. В результате проверки запасов марок в книготорговом тресте было уничтожено 3155 пачек (наборов) изымаемых марок.

Контроль над букинистическими магазинами осуществляем ежедневно, имея специально прикрепленного цензора-совместителя, т.к. ежемесячно поступает от 5 до 5,5 тысяч книг. [...]

Работа спецфондов

Всего в республике – 4 спецфонда. Все они находятся в г. Риге. Спецфонды имеются: при Государственной библиотеке ЛССР, Академии Наук ЛССР, библиотеке им. Мисиня (филиал библиотеки Академии Наук) и при Госуниверситете.

Все спецфонды разрешены постановлением Совнаркома ЛССР и Уполномоченным Совета Министров СССР по охране военных и государственных тайн в печати.

Оборудованы они в соответствии с требованиями по спецфондам, т.е. имеют отдельные помещения и читальные залы [...].

В спецфондах ЛССР находится свыше 111 тыс. изъятых книг. Работники спецфондов принимают активное участие в составлении списков изымаемой литературы и обрабатывают сомнительные книги. На такие книги работники спецфондов пишут заключения и по мере их утверждения они включаются в очередной список изымаемых книг.

Начальник Главлита Латвийской ССР

В. Яунзем

LVA, 917. f., 1. s apr., 2. l., 95.–101., 103.–105. lp.

Tulkojums no krievu valodas.

[..] Darbs republikas grāmatu fonda attīrīšanā no kaitīgās literatūras

Glavļits pievērs lielu uzmanību politiski kaitīgās literatūras izņemšanai no Latvijas PSR sabiedriskajām bibliotēkām un grāmatu tirdzniecības tīkla. Šis iecirknis prasīja rūpīgu ikdienas darbu, jo Latvijas PSR bibliotēkas tikai padomju varas laikā pa īstam sāka komplektēt savus fondus ar pilnvērtīgu literatūru.

Neraugoties uz to, ka republikā iepriekšējos gados bija izņemts vairāk nekā 12 000 000 politiski kaitīgu grāmatu, bibliotēkās vēl aizvien tiek atrastas grāmatas, kuru izmantošanas iespējamība bibliotēkās prasa izņemšanu, pie tā darbs noris katru dienu.

Vairākums bibliotēku darbinieku pareizi izprata visu šī darba svarīgumu un ar visu nopietnību izturējās pret bibliotēku fondu attīrīšanu.

Pārskata periodā no Latvijas PSR bibliotēkām un grāmatu tirdzniecības tīkla tika izņemtas 249 402 grāmatas.

Grāmatu izņemšana tika veikta saskaņā ar PSRS Glavļita, LPSR Glavļita izdotajiem sarakstiem, kā arī pēc sarakstiem, ko apmaiņas kārtībā atsūta Igaunijas un Lietuvas PSR glavļiti.

Tā kā Latvijas PSR bibliotēkās atrodas daudz grāmatu, kas izdotas Krievijā pirms 1917. g. un nav uzskaitītas ne "Alfabētiskajā sarakstā"¹ (Maskava), ne tam sekojošajās pavēlēs, to attīrīšanu nācās veikt, pamatojoties uz "Norādījumiem bukinistisko veikalu cenzoram". Tās ir reliģiski monarhistiska satura grāmatas un pieder tādiem autoriem kā Lukaševičs, Čarska, kā arī Smirnovska, Martinovska, Galahova hrestomātijas u.c.

Darbs kontroles veikšanai pār bibliotēkām sadalīts tā, lai centrā nebūtu nevienas bibliotēkas, ko ar kontroles pārbaudi nebūtu apmeklējis bibliotēku sektora cenzors.

Katram ceturksnim un mēnesim tika sastādīti darba plāni, kuros bija atzīmētas bibliotēkas kontroles pārbaudu veikšanai. Kontroles pārbaudes laikā cenzors obligāti lielās bibliotēkās izlases veidā un vidējās – pilnībā caurskata alfabētiskos un sistematiskos katalogus, inventāra grāmatas un izlases kārtībā pārskata grāmatas plauktos.

Ja bibliotēka atrodas nolaistā stāvoklī, kā tas bija Valsts universitātē, kurā bibliotēku ilgu laiku vadīja buržuāziskais nacionālists Straume, kurš pēc vairākkārtējiem Glavļita signāliem no darba tika atlaists, vai LPSR Zinātņu akadēmijas Fundamentālajā bibliotēkā, kurā, neraugoties uz vairākkārtējiem signāliem, bibliotēkas direktors Eglīte līdz pat šim laikam turpina bremsēt bibliotēkas fondu attīrīšanu no politiski kaitīgās literatūras, pēc kontroles pārbaudēm cenzors ierosina izveidot brigādi no bibliotēku darbinieku vidus, kas tiek apgādāta ar visām spēkā esošajām pavēlēm un sarakstiem un cenzora vadībā ķeras pie absolūtas grāmatu pārbaudes tieši plauktos. Tiek noteikti konkrēti termiņi. Tā bija Valsts universitātē, kurā divu nedēļu laikā divi Glavļita cenzori kopā ar brigādi izņēma grāmatas no plauktiem. Rezultātā tika izņemts vairāk nekā 3 tūkstoši grāmatu.

LPSR Zinātņu akadēmijas Fundamentālajā bibliotēkā pēc tam, kad cenzors bija noskaidrojis, ka krievu [grāmatu] nodaļa ir ļoti piesārņota (kontroles pārbaudes laikā tika izņemta 41 grāmata) ar grāmatām, kas atrodas "Alfabētiskajā sarakstā", tika izveidota brigāde 5 cilvēku sastāvā, specfondu vad. vadībā. Brigāde izņēma 361 grāmatu. Pašlaik tāda brigāde strādā 1. pilsētas bibliotēkā.

Bibliotēku attīrīšanas darbā no politiski kaitīgās literatūras piedalās Kultūrizglītības iestāžu lietu komiteja, Izglītības ministrija un Arodbiedrību centrālā padome, kas uzdevušas savām nodaļām kā centrā, tā arī apriņķos tieši nodarboties ar politiski kaitīgās literatūras izņemšanu saskaņā ar spēkā esošajiem sarakstiem un pavēlēm.

Tā, piemēram, pēc tam, kad LPSR Glavļits izdeva sarakstu nr. 6, visas Kultūrizglītības iestāžu lietu komitejas bibliotēkas tika apgādātas ar sarakstu un norādījumu par bibliotēku attīrīšanas termiņiem. Vienlaikus pa Rīgas pils. tautas izglītības rajonu nodaļu līniju mācību gada sākumā (saraksts nodrukāts augustā) tika izveidotas skolotāju komunistu brigādes rajona skolu bibliotēku pārbaudei. Pēc konsultāciju saņemšanas LPSR Glavļitā par izņemšanas un aktu noformēšanas kārtību brigādes stājās pie darba. Tādas brigādes strādāja Kirova, Molotova, Proletāriešu un citos Rīgas pils. rajonos.

Sektora cenzoriem bija piesaistītas skolas pēc rajoniem kontroles pārbaūžu veikšanai. Tādā veidā bija aptvertas visas 103 skolas.

Centrālajai arodbiedrību bibliotēkai reizē ar politiski kaitīgu grāmatu izņemšanu savā bibliotēkā bija jānodrošina ar pārbaūžu veikšanu visas mazās arodbiedrību bibliotēkas. Tomēr izpildīt šo darbu tā nespēja.

Sakarā ar to, ka Centrālajai arodbiedrību bibliotēkai trūkst precīzas vietējo arodbiedrību bibliotēku uzskaites, reizēm bibliotēkas parādās nejauši. Vairākumā gadījumu šīs jaunatklātās bibliotēkas ir piesārņotas ar politiski kaitīgu literatūru. Tā bija ar sviesta un piena kombinātu, kurā no 2000 grāmatām mēs izņēmām 1500 (buržuāziskā laika periodiskos žurnālus, Ulmaņa grāmatas utt.). Tiesa, šī bibliotēka bija slēgta. Atslēga atradās specdaļā, bet, pirms to atrada Glavļita darbinieki, Latvijas ACP nezināja par tās esamību.

Tā kā republikā nav precīzas bibliotēku uzskaites, Latvijas PSR Glavļits izvirzījis jautājumu Kultūrizglītības iestāžu lietu komitejas bibliotēku sektoram par visu Latvijas PSR atrodošos bibliotēku pārreģistrāciju neatkarīgi no tā, kādai iestādei tās pieder. [..]

“Alfabētiskā saraksta” pavadvēstulē nr. 3508 bija paziņots, ka vienlaikus daļa tirāžas tiek nosūtīta centrālajām iestādēm izsūtīšanai bibliotēkām, kuru grāmatu fondi ir lielāki par 50 tūkstošiem. Tas liktu tām daudz nopietnāk izturēties pret attiecīgo iestāžu bibliotēku attīrīšanu, bet diemžēl ne Kultūrizglītības iestāžu lietu komiteja, ne ministrija, ne Zinātņu akadēmija līdz pat šim laikam “Alfabētisko sarakstu” no Vissavienības organizācijām nav saņēmusi. Tādēļ tos nedaudzos eksemplārus, kas atstāti darbam specfondos un LPSR Glavļita aparātā, nākas rindas kārtībā izdalīt bibliotēkām, izsniedzot uz īsiem termiņiem.

Pārbaudot bibliotēkas, cenzori sastapās ar tādām grūtībām, kas nedod iespēju uzskatīt, ka bibliotēkas ir pilnībā attīrītas, bet tajā pašā laikā dod iespējas slēpt izņemamās grāmatas tiem bibliotekāriem, kuri sabotē kaitīgās literatūras izņemšanu, aizbildinoties ar tām. Tas ir – neatbilstība starp esošajiem grāmatu fondiem

un bibliotēku inventāra grāmatām. Daudzu pilsētas bibliotēku inventāra grāmatas sastādītas pirms 15–20 gadiem. Bibliotēkas ne reizi nav veikušas savu fondu inventarizāciju, no šejienes arī nāk milzums “nolasīto” un pazaudēto grāmatu, īpašu vācu fašistiskās okupācijas periodā, kad bibliotēkām nācās pārcelties no vienām telpām uz citām, daļu grāmatu no bibliotēkām izņēma vācieši. Daudz grāmatu skaitās izsniegts lasītājiem, kuri gājuši bojā frontē, kurus sev līdzī aizdzina vācieši vai kuri aizbēga kopā ar tiem. Tas viss vēl līdz pat šim laikam nav izslēgts no inventāra grāmatām un, saprotams, veido neatbilstību ar esošo fondu. To izmanto daži sabotieri, to skaitā daži darbinieki 1. pilsētas bibliotēkā, kurā 1948. g. 25. novembrī veiktajā kontroles pārbaudē (otrā gada laikā) atkal tika atrastas grāmatas, kas jau agrāk bija jāizņem. 1. pilsētas bibliotēkas apsekošanas akts nodots Kultūrizglītības iestāžu nodaļai pasākumu veikšanai. Pēc tam tika izveidota komisija visa fonda pārskatīšanai un pilnīgai attīrīšanai, kas 1949. g. 1. janvārī beidz savu darbu. Pret bibliotēkas vad. Vēberu veikti administratīvi pasākumi.

Pamācošais gadījums ar 1. pilsētas bibliotēku pašlaik ir piemērs arī citām pilsētas bibliotēkām, kas, uzzinājušas par bibliotēkas direktora saukšanu pie atbildības par politiski kaitīgās literatūras slēpšanu, ko pārbaudes laikā atklājis cenzors, sāka pārskatīt savus agrāk no Glavļita noslēptos “krājumus” un nodod šo literatūru Glavļitam. [..]

Darbs bibliotēku attīrīšanā no politiski kaitīgās literatūras aprīņkos

1948. gadā Latvijas PSR aprīņkos pārbaudītas 792 bibliotēkas, no kurām izņemtas 35 135 grāmatas.

Pārbaude pa ceturkšņiem sadalās šādi:

	Pārbaudīts	Izņemts grāmatu
I ceturksnis	198	16 759
II ceturksnis	137	6578
III ceturksnis	25	2767
IV ceturksnis	432	9031
	792 bib[liotē]kas	35 135 grāmatas

Darbu bibliotēku un grāmatu tirdzniecības tīkla attīrīšanā aprīņkos pamatā veic kultūrizglītības iestāžu nodaļas un tautas izglītības nodaļas LPSR Glavļita aprīņka pilnvarotā vadībā. [..]

Grāmatu veikalu kontrole

[..] Pārskata periodā LPSR Glavļits bija pārbaudījis 42 grāmatu veikalus, no kuru noliktavām izņemts 60 712 grāmatu.

1948. g. bija gadījumi, kad daži cilvēki caur grāmatu veikaliem centās ievazāt mums kaitīgu ideoloģiju, pabāžot dažāda veida atklātnes, pastmarkas utt., kurām bija politiski kaitīgs raksturs.

Kara tirdzniecības organizācijas grāmatu veikalā it kā trofeju literatūras klāstā (mākslinieka Bogdanova-Beļska grāmatas un gleznas, pret kuru pārdošanu nav nekā iebilstama) no noliktavas pienāca arī lieldienu atklātnes (tieši uz lieldienu laiku), kas bija izliktas skatlogā kā “nekaitīgas”, jo uz tām bija attēlots cālēns, kas iznācis no olas čaumalas, un paraksts “Apsveicam svētkos”. Atklātnes tika izņemtas.

Otrs gadījums. Kādā grāmatu veikalā pārdeva pastmarku komplektu (kolekcijai), kurā bija ievietoti arī LPSR Glavļita izņemtie pastmarku paraugi. Pastmarku krājumu pārbaudes rezultātā grāmatu tirdzniecības trestā tika iznīcinātas 3155 paciņas (komplekti) ar izņemtām pastmarkām.

Bukinistisko veikalu kontroli veicam ik dienas, izmantojot speciāli piesaistītu cenzora amata apvienotāju, jo katru mēnesi ienāk no 5 līdz 5,5 tūkstošiem grāmatu. [..]

Specfondu darbs

Kopumā republikā – 4 specfondi. Visi tie atrodas Rīgā. Specfondi ir: LPSR Valsts bibliotēkā, LPSR Zinātņu akadēmijas [bibliotēkā], Misiņa vārdā nosauktajā bibliotēkā (Zinātņu akadēmijas bibliotēkas filiāle) un Valsts universitātē.

Visi specfondi atļauti ar LPSR Tautas Komisāru Padomes un PSRS Ministru Padomes militāro un valsts noslēpumu glabāšanai presē pilnvarotā lēmumu.

Tie ir iekārtoti atbilstoši specfondu prasībām, tiem ir atsevišķas telpas un lasītavas [..].

LPSR specfondos atrodas vairāk nekā 111 tūkstošu izņemto grāmatu. Specfondu darbinieki aktīvi piedalās izņemamās literatūras sarakstu sastādīšanā un apstrādā šaubīgas grāmatas. Par šādām grāmatām specfondu darbinieki raksta slēdzienus, un pēc to apstiprināšanas tās tiek iekļautas kārtējā izņemamo grāmatu sarakstā.

Latvijas PSR Glavļita
priekšnieks

V. Jaunzems

¹ Alfabētiskais saraksts – grāmatu rādītājs. Sarakstā norādītās grāmatas bija atzītas par “politiski un ideoloģiski kaitīgām”. Tās tika daļēji iznīcinātas, daļēji pārvietotas uz speciāliem fondiem (specfondi). Piekļūt grāmatām, kas glabājās specfondos, varēja vienīgi ar LKP CK attiecīgās nodaļas vadītāja atļauju.

Nr. 53

**Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās komitejas
Propagandas un aģitācijas nodaļas vadītāja I. Veselova
ziņojums par propagandas darba organizēšanu
pret Rietumvalstīm**

1959. gadā

Отдел пропаганды и агитации за последнее время провел известную работу по усилению и расширению ведения контрпропаганды. В 1958 г. этот вопрос дважды – в мае и декабре – ставился на обсуждение бюро ЦК КП Латвии, на котором принимались соответствующие решения. В целях изучения и обобщения материалов о положении и деятельности эмигрантских реакционных организаций, эмигрантской печати и литературы при отделе пропаганды и агитации созданы и действуют 2 комиссии – историко-экономическая и литературоведческая, в которые включены наиболее опытные историки, экономисты, языковеды, литераторы и журналисты.

Вопросы о состоянии и деятельности эмиграции ставились на семинаре первых секретарей РК партии и на совещании редакторов республиканских газет и журналов.

В конце 1958 г. Главное литературное управление при Совете Министров СССР передало республиканскому Главлиту функции контроля за засылаемой в республику эмигрантской литературой, что способствовало более тщательному отсеву этой литературой. Кроме того, теперь конфискованная литература в установленном правилами Главлита СССР порядке, концентрируется в одном центре – спецфонде Фундаментальной библиотеки АН Латвийской ССР, что дает возможность ее использовать в целях контрпропаганды. С 1959 г. отдел пропаганды и агитации начал получать эмигрантские издания, подписка на которые была оформлена через «Международную книгу»¹, что также способствовало более оперативной организации отпора клеветническим и антисоветским мероприятиям эмиграции.

Для правильной и широкой информации заграничных общественных деятелей и народов о действительном положении в Советской Латвии в данное время готовится серия брошюр на латышском, русском, немецком и английском языках, которые будут отправляться в страны скопления эмиграции через Министерство иностранных дел Латв. ССР в Советские Посольства, а также Латвийским республиканским Обществом дружбы и культурных связей с заграничьем.

Все эти мероприятия, конечно, не исчерпывают ни всех вопросов, связанных с организацией широкой и гибкой контрпропаганды, ни всех форм и методов борьбы с проникновением и остатками буржуазной идеологии. Анализ данного участка идеологической работы показывает, что в данное время намечаются две

основные линии: организация контрпропагандистских мероприятий за границей и организация борьбы с проникновением и остатками буржуазной идеологии в республике.

1. Организация контрпропагандистских мероприятий на заграницу

В основном все мероприятия по организации контрпропаганды на заграницу до сих пор ведутся КГБ при СМ Латвийской ССР. Эта работа ведется в основном в 3-х направлениях:

1. склонение к возвращению на Родину видных общественно-политических деятелей эмиграции;
2. разоблачение реакционной верхушки эмигрантских организаций;
3. организация за границей лояльных по отношению к Советской Латвии групп эмиграции.

Необходимо отметить, что в отношении склонения к возвращению на Родину отдельных видных эмигрантов, за последний год достигнут известный успех. В Советскую Латвию вернулись такие видные эмигранты, как дирижер Леон Рейтер и скульптор Весманис. Продолжается работа с писателем Янунсудрабиньшем, драматургом Мартином Зивертисом, композитором Янисом Медином и др.

Известные успехи были и по разоблачению отдельных деятелей реакционной эмиграции.

В данное время в очень тяжелом финансовом положении находится ряд эмигрантских периодических изданий, в частности газета «Латвия», издающаяся в Западной Германии.

Самым сложным оказалась организация работы по созданию за границей лояльно относящихся к Советской Латвии групп, хотя сегодня эта работа выдвигается на первый план. В условиях борьбы нашей партии за мирное существование создание таких групп способствовало бы быстрейшему пониманию и сближению между народами. Через такие группы можно было бы расширить распространение правдивой информации о Советском Союзе и, в частности, о Советской Латвии, что, безусловно, имело бы известное влияние на общественность заграницы, которая сегодня черпает эти данные о нашей республике зачастую из широко распространяемой эмигрантами лживой информации на немецком и английском языках.

С другой стороны, уже сегодня совершенно очевидно, что основная масса эмигрантов не вернется на Родину, т.к. начался усиленный процесс их ассимиляции. Все же они еще длительное время сохраняют национальные особенности. Это и требует искать пути создания очагов лояльно настроенных групп. В данное время отделом пропаганды и агитации изыскиваются пути для налаживания контактов с лояльными группами США (редакция газеты «Америкас латвиетис», которая начала широко перепечатывать положительные материалы

из наших газет) и Канады, посредством возвращенцев – бывших членов Канадской Компартии. Такие мероприятия будут безусловно способствовать изоляции эмигрантской реакционной верхушки от масс.

В этом же направлении организуется работа газеты «Дзимтенес балсс». Многие материалы, помещенные в газете и разоблачающие антинародную деятельность реакционной верхушки эмиграции, имели положительный результат. Одновременно газетой ведется широкая пропаганда нашей действительности, что способствует правильной информации эмигрантских масс.

Все же необходимо отметить, что в организации работы по выпуску этой газеты имеется еще большой недостаток. Газета «Дзимтенес балсс» издается от имени Берлинского комитета «За возвращение на Родину»,² и дается берлинский адрес редакции. Если длительное время не было известно, что газета подготавливается и издается в Риге, то в 1958 году это стало известно. Тогда они начали усиленную кампанию по дискредитации авторитета этой газеты, аргументируя это тем, что эта газета настолько неправильно освещает жизнь, что ее даже нельзя распространять в республике. Главлитом республики было обнаружено несколько случаев засылки этой газеты из-за границы.

Конечно, в данное время у нас имеется для этого формальная отговорка – газета издается берлинским комитетом, и им же и рассылается. Все же является целесообразным изменить организационно-формальную сторону этого мероприятия. Газету можно было бы издавать от имени группы латышских инициаторов комитета, что дало бы возможность указывать и Рижский адрес редакции.

Во-первых, это бы отняло основные аргументы эмигрантской реакционной верхушки; а во-вторых, способствовало бы налаживанию прямых контактов с читателями. Ведь как это ни странно, но берлинский комитет даже не информирует редакцию о переписке с отдельными эмигрантами, которые обращаются в редакцию по берлинскому адресу с вопросами, пожеланиями и т.д. Фактически газета полностью оторвана от читателя, что не может способствовать ее правильной работе.

Одновременно необходимо отметить, что берлинский Комитет совершенно не информирует ЦК КП Латвии о том, в какие страны рассылается газета, получают ли ее читатели и как реагируют на материалы. Единственная помощь в этом деле – это ежегодное направление обзоров.

Таковыми же недостатками страдает и радиопередача из Берлина на латышском языке, но этот вопрос уже конкретно решается в отделе пропаганды и агитации ЦК КПСС.

Вообще контакты по линии контрпропаганды с Берлином совершенно неудовлетворительны, хотя там имеется специальный работник КГБ, направленный туда не для оперативной работы, а в целях организации контрпропаганды.

Для улучшения ведения и организации контрпропаганды является целесообразным создать при КГБ при Совете Министров Латвийской ССР специальную узкую группу из 3–5 работников по контрпропаганде под руководством одного из заместителей председателя Комитета (наподобие уже созданной в Эстонской ССР). Руководителю этой группы следовало бы иметь прямой контакт с отделом пропаганды и агитации ЦК КП Латвии для оперативной информации и правильного направления этой работы в республике.

Ведь нельзя признать правильным, что до последнего времени основным таким звеном, связывающим КГБ и отдел пропаганды и агитации ЦК КП Латвии был один из оперуполномоченных, к тому же давно было известно, что этот человек не способен вести эту работу, и КГБ был вынужден его уволить за моральное разложение.

В данное время необходимо также продумать мероприятия, которые бы способствовали усилению дискредитации эмигрантской верхушки и реакционных организаций в глазах иностранной общественности. Ведь известно, что многие из них, как Вилис Масенс, Янумс, Адольф Шильде, Хазнерс, а также ряд, так называемых «посольств» и «консулов» и т.д. пользуются благосклонностью в западных кругах, что позволяет им вести активную борьбу против всех мероприятий Советского государства в целом по обеспечению мирного сосуществования и мира.

Достаточно назвать только некоторые из их мероприятий, чтобы в этом убедиться. Например:

1. 8.I.1958 г. правление объединения американских латышей (АЛА) вручило госдепартаменту США ноту в связи с посещением работниками посольства США в Москве колхоза Рижского района «Марупе», на что госдепартамент дал официальный ответ.

2. 25.IV.1958 г. в Страсбурге на IV специальной сессии т.наз. «Ассамблеи угнетенных наций Европы» латыш-эмигрант Вилис Масенс предложил внести вопрос «Об угнетенных нациях» на совещание в верхах. Там же было решено возбудить этот вопрос в ООН.

3. 6.X.1958 г. на заседании подкомиссии иностранных дел конгресса США был заслушан доклад председателя АЛА эмигранта П. Леиня по поводу сокращения передач на латышском языке по радио «Голос Америки».

4. 23–24.X.1958 г. на очередной сессии «Ассамблеи угнетенных наций Европы» тот же Вилис Масенс выдвинут на должность связного с ООН. Теперь он по командировке этой организации совершает турне по юго-восточным странам Азии в целях восстановления их против СССР.

5. В ноябре 1958 года целый ряд реакционных организаций эмигрантов организовали массовую акцию протеста, послав около 50 000 писем различным общественно-политическим деятелям США, против решения Совета американских церквей о признании Китайской Народной Республики и о принятии ее в ООН (так наз. Кливлендская резолюция).

6. В декабре 1958 года чрезвычайное заседание «Совета Прибалтики» направило в Париж конференции министров иностранных дел стран НАТО ноту по поводу Берлинского вопроса.

Этот список можно было бы продолжить. Достаточно указать, что они выступают против любого миролюбивого шага Советского Союза и стремятся к этому склонить западную общественность. Не настала ли пора этот вопрос вновь поднимать через дипломатические каналы СССР, представителя СССР в ООН и т.д.?

Для налаживания контактов, получения информации и улучшения работы по созданию лояльно настроенных групп, склонению к возвращению на Родину видных общественных деятелей эмиграции и организации широкой информации заграничной общественности о действительном положении в Советской Латвии, имеется необходимость иметь в Советских посольствах таких стран, как США, Канада, Австралия и ФРГ работников-латышей, а также иметь хотя бы 2 корреспондента газеты «Циня» за границей. (Необходимо отметить, что Литовская ССР имеет 2 работников в посольствах и 2 корреспондентов «Тиессы» за границей, под видом корреспондентов центральных газет).

2. Расширение связей республики с границей и организация отпора проникновению и остатков буржуазной идеологии

За последние годы, особенно после того, как г. Рига стал доступен к посещению иностранцев,³ связи республики с границей многократно усилились. Об этом свидетельствуют следующие данные:

	1953	1954	1955	1956	1957	1958
Посещение республики иностранными подданными	21	26	156	570	783	1134
Посещение республики судами иностранных государств	-	303	311	617	670	869
Выезды сов. граждан за границу (по визам)	2	32	65	413	964	838
Туристические поездки за границу	-	-	33	381	471	669
Обмен почтовыми отправлениями в т.ч.:						
а) письма, бандероли, открытки (в тыс.)	171,3	236,6	600,0	1704,9	2501,6	свыше 3000,0
б) посылки (в тыс.)	9,4	5,2	15,2	73,9	102,6	86,4
в) печать (в тыс.)	-	-	-	301	557	687

Кроме того в 1958 году в командировки в целях изучения опыта по различным техническим и научным вопросам – 99 чел., в т.ч. от Совета народного хозяйства – 43 чел., от АН Латвийской ССР – 13 чел. и от др. различных организаций и ведомств – 43 чел.

В республике вопросами, связанными с международными связями, занимается целый ряд организаций. При Совнархозе имеется отдел внешних связей, этими вопросами занимается и ГНТК, Латвийское республиканское общество дружбы и культурных связей с заграницей, Латвийское отделение ВАО «Интурист», Латвийский республиканский комитет защиты мира. В данное время в Комитете радиовещания и телевидения создается специальная редакция по обмену передачами с заграницей.

В настоящее время контроль и руководство всеми этими организациями сосредоточено. В основном этими вопросами занимаются отделы пропаганды и агитации и культуры, которые не в состоянии охватить должным образом весь комплекс вопросов. Часто встают вопросы проверки объектов для иностранцев, маршрутов, инструктирования работников, занимающихся приемом иностранцев.

В связи с этим является целесообразным создать в ЦК КП Латвии группу работников по международным связям. Это мог бы быть один заместитель заведующего отделом пропаганды и агитации и 1–2 инструктора. Необходимо также при ЦК КП Латвии создать комиссию по международным связям, в которую входили бы представители от всех отделов, представители от СНХ, ГНТК и республиканского Совета профсоюзов.

Зав. отделом пропаганды и агитации

ЦК КП Латвии

Веселов

LVA PA, 101. f., 22. apr., 48. a l., 64.–70. lp.

Tulkojums no krievu valodas.

Propagandas un aģitācijas nodaļa pēdējā laikā ir veikusi zināmu darbu kontrapropagandas pastiprināšanai un paplašināšanai. 1958. g. šo jautājumu divreiz – maijā un decembrī – apsprieda Latvijas KP CK birojā, kurā tika pieņemti attiecīgi lēmumi. Lai izpētītu un apkopotu materiālus par emigrantu reakcionāro organizāciju stāvokli un darbību, emigrantu presi un literatūru, Propagandas un aģitācijas nodaļā ir izveidotas un darbojas 2 komisijas – vēstures un ekonomikas un literatūrzinātnes, kurās ir iekļauti pieredzējušākie vēsturnieki, ekonomisti, valodnieki, literāti un žurnālisti.

Jautājumi par emigrācijas stāvokli un darbību tika apspriesti partijas RK pirmo sekretāru seminārā un republikas avīžu un žurnālu redaktoru sanāksmē.

1958. g. beigās PSRS Ministru Padomes Galvenā literatūras pārvalde republikas Glavļitam nodeva kontroles funkcijas pār republikā iesūtāmo emigrantu literatūru, kas veicināja rūpīgāku šīs literatūras atsijāšanu. Turklāt tagad konfiscētā literatūra pēc PSRS Glavļita noteiktajiem likumiem koncentrējas vienā centrā – Latvijas PSR ZA Fundamentālās bibliotēkas specfondā, kas ļauj to izmantot kontrpropagandas mērķiem. Propagandas un aģitācijas nodaļa no 1959. g. sāka saņemt emigrantu izdevumus, parakstīšanās uz kuriem tika noformēta ar “Meždunardnaja kniga”¹ starpniecību, kas arī veicināja operatīvu pretsparu emigrācijas apmelojošiem un pretpadomju pasākumiem.

Pašlaik tiek gatavota brošūru sērija latviešu, krievu, vācu un angļu valodā, lai pareizi un plaši informētu ārzemju sabiedriskos darbiniekus un tautas par patieso stāvokli Padomju Latvijā, kas ar Latv. PSR Ārlietu ministrijas, kā arī Latvijas republikāniskās Draudzības un kultūras sakaru ar ārzemēm biedrības starpniecību tiks nosūtītas padomju vēstniecībām uz valstīm, kur koncentrējas emigrācija.

Protams, visi šie pasākumi neaptver visus jautājumus, kas saistīti ar plašas un elastīgas kontrpropagandas organizēšanu, visas formas un metodes cīņā ar buržuāziskās ideoloģijas izplatīšanos un paliekām. Šī ideoloģiskā darba iecirkņa analīze rāda, ka pašlaik iezīmējas divas galvenās līnijas: kontrpropagandas pasākumu organizēšana ārzemēs un cīņas ar buržuāziskās ideoloģijas izpausmēm un paliekām organizēšana republikā.

1. Kontrpropagandas pasākumu organizēšana ārzemēm

Visus kontrpropagandas organizēšanas pasākumus ārzemēm līdz šim pamatā veic Latvijas PSR MP VDK. Šis darbs galvenokārt tiek veikts 3 virzienos:

1. ievērojamu emigrācijas sabiedrisku darbinieku piedabūšana atgriezties Dzimtenē;

2. emigrantu organizāciju valdošās reakcionārās virsotnes atmaskošana;

3. pret Padomju Latviju lojālu grupu organizēšana ārzemēs.

Nepieciešams atzīmēt, ka pēdējā gadā attiecībā uz atsevišķu ievērojamu emigrantu piedabūšanu atgriezties Dzimtenē sasniegti zināmi panākumi. Padomju Latvijā ir atgriezušies tādi ievērojami emigranti kā diriģents Leons Reiters, skulptors Vesmanis. Turpinās darbs ar rakstnieku Jaunsudrabiņu, dramaturgu Mārtiņu Zivertu, komponistu Jāni Mediņu u.c.

Zināmi panākumi gūti atsevišķu reakcionārās emigrācijas darbinieku atmaskošanai.

Daudzi periodiskie emigrantu izdevumi, konkrēti avīze “Latvija”, kas tiek izdota Rietumvācijā, pašlaik atrodas ļoti grūtā finansiālā stāvoklī.

Vissarežģītākā izrādījās darba organizēšana, lai ārzemēs izveidotu grupas, kas lojāli izturētos pret Padomju Latviju, lai gan pašlaik šis darbs ir izvirzīts priekšplānā. Apstākļos, kad mūsu partija cīnās par mierīgu līdzāspastāvēšanu, tādu grupu izveidošana veicinātu ātrāku izpratni un tuvināšanos starp tautām. Ar tādu grupu

starpniecību varētu paplašināt patiesas informācijas par Padomju Savienību un konkrēti par Padomju Latviju izplatīšanu, kam neapšaubāmi būtu zināma ietekme ārzemju sabiedrībā, kas šodien šīs ziņas par mūsu republiku nereti smeļ no emigrantu plaši izplatītās, melīgās informācijas vācu un angļu valodā.

No otras puses, šodien ir jau pilnīgi acīm redzams, ka emigrantu pamatmasa Dzimtenē neatgriezīsies, tā ka sācies pastiprināts viņu asimilācijas process. Tomēr viņi vēl ilgu laiku saglabās nacionālās īpatnības. Tas arī prasa meklēt ceļus, lai izveidotu lojāli noskaņotu grupu centrus. Propagandas un aģitācijas nodaļa pašlaik meklē ceļus, lai noregulētu kontaktus ar lojālām grupām ASV (avīzes “Amerikas Latvietis” redakciju, kas sāka plaši pārdrukāt pozitīvus materiālus no mūsu avīzēm) un Kanādā, ar atgriezušos – bijušo Kanādas Kompartijas biedru starpniecību. Tādi pasākumi neapšaubāmi veicinās emigrācijas reakcionārās virsotnes izolāciju no masām.

Šajā virzienā tiek organizēts arī avīzes “Dzimtenes Balss” darbs. Daudziem materiāliem, kas bija ievietoti avīzē un atmaskoja emigrācijas reakcionārās virsotnes prettautisko darbību, bija pozitīvs rezultāts. Vienlaikus avīzē ir mūsu īstenības plaša propaganda, kas veicina pareizu informāciju emigrantu masās.

Tomēr nepieciešams atzīmēt, ka šīs avīzes izdošanas darba organizācijā ir vēl liels trūkums. Avīze “Dzimtenes Balss” tiek izdota Berlīnes komitejas “Par atgriešanos Dzimtenē”² vārdā – un tiek uzrādīta redakcijas Berlīnes adrese. Ilgu laiku emigrācijai nebija zināms, ka avīze tiek sagatavota un izdota Rīgā, bet 1958. gadā tas kļuva zināms. Tad tā uzsāka pastiprinātu kampaņu, lai diskreditētu šīs avīzes autoritāti, argumentējot to tādējādi, ka avīze tik nepatiesi atspoguļo dzīvi, ka to pat nedrīkst republikā izplatīt. Republikas Glavļits ir atklājis vairākus gadījumus, kad šī avīze ir iesūtīta no ārzemēm.

Protams, pašlaik mums ir formāla atruna – avīzi izdod Berlīnes komiteja un tā arī izsūta. Tomēr ir mērķtiecīgi mainīt šī pasākuma organizatoriski formālo pusi. Avīzi varētu izdot arī komitejas latviešu iniciatoru grupas vārdā, kas dotu iespēju uzrādīt redakcijas Rīgas adresi.

Pirmkārt, tas atņemtu emigrācijas reakcionārajai virsotnei galvenos argumentus; bet, otrkārt, veicinātu tiešu kontaktu veidošanos ar lasītājiem. Jo, lai cik tas būtu dīvaini, Berlīnes komiteja pat neinformē redakciju par saraksti ar atsevišķiem emigrantiem, kuri griežas redakcijā Berlīnē ar jautājumiem, vēlējumiem utt. Avīze faktiski ir pilnīgi atrauta no lasītāja, un tas nevar veicināt tās pareizu darbu.

Vienlaikus jāatzīmē, ka Berlīnes komiteja pilnīgi neinformē Latvijas KP CK par to, uz kādām valstīm tiek sūtīta avīze, vai to saņem lasītāji un kā reaģē uz materiāliem. Vienīgā palīdzība šajā lietā – ikgadēju pārskatu sūtīšana.

Ar šiem pašiem trūkumiem sirgst arī latviešu radiatoradījumi no Berlīnes, bet šis jautājums jau konkrēti tiek risināts PSKP CK Propagandas un aģitācijas nodaļā.

Vispār kontakti ar Berlīni kontrpropagandas jautājumos ir pilnīgi neapmierinoši, lai gan tur ir speciāls VDK darbinieks, kurš nosūtīts uz turieni nevis operatīvam darbam, bet ar mērķi organizēt kontrpropagandu.

Lai uzlabotu kontrpropagandas veikšanu un organizāciju, ir mērķtiecīgi izveidot Latvijas PSR Ministru Padomes VDK speciālu šauru 3–5 darbinieku kontrpropagandas grupu viena no komitejas priekšsēdētāja vietniekiem vadībā (līdzīgi jau izveidotajai Igaunijas PSR). Šīs grupas vadītājam ir jābūt tiešā kontaktā ar Latvijas KP CK Propagandas un aģitācijas nodaļu, lai operatīvi informētu un pareizi virzītu šo darbu republikā.

Jo nevar taču atzīt par pareizu, ka līdz pēdējam laikam galvenais posms, kas saistīja VDK ar Latvijas KP CK Propagandas un aģitācijas nodaļu, bija viens no operpilnvarotajiem, turklāt sen bija zināms, ka šis cilvēks nav spējīgs veikt šo darbu un VDK bija spiesta viņu atbrīvot morālā pagrimuma dēļ.

Pašlaik nepieciešams arī pārdomāt pasākumus, kas veicinātu emigrantu virsotnes un reakcionāro organizāciju diskreditācijas pastiprināšanu ārzemju sabiedrības acīs. Jo ir zināms, ka daudzi no viņiem, kā Vilis Māsēns, Janums, Ādolfs Šilde, Hāzners, kā arī daudzas tā saucamās vēstniecības un konsuli utt. bauda labvēlību Rietumu aprindās, kas ļauj veikt aktīvu cīņu kopumā pret visiem Padomju valsts pasākumiem mierīgas līdzaspastāvēšanas un miera nodrošināšanai.

Var nosaukt tikai dažus no viņu pasākumiem, lai par to pārliecinātos. Piemēram:

1. 8. I 1958. g. Amerikas latviešu apvienība (ALA) iesniedza ASV Valsts departamentam notu sakarā ar ASV vēstniecības Maskavā darbinieku Rīgas rajona kolhoza "Mārupe" apmeklējumu, uz kuru Valsts departaments sniedza oficiālu atbildi.

2. 25. IV 1958. g. latvietis emigrants Vilis Māsēns ierosināja Strasbūras IV-t.s. Eiropas apspiesto nāciju asamblejā iekļaut jautājumu "Par apspiestajām nācijām" augstāko pārstāvju apspriedē. Turpat arī tika nolemts ierosināt šo jautājumu ANO.

3. 6. X 1958. g. ASV kongresa ārlietu apakškomisijā tika uzklausīts ALA priekšsēdētāja emigranta P. Lejiņa ziņojums sakarā ar latviešu radoraidījumu samazināšanu radio "Amerikas Balss".

4. 23.–24. X 1958. g. tas pats Vilis Māsēns ikgadējā Eiropas apspiesto nāciju asamblejā tika izvirzīts amatā sakaru uzturēšanai ar ANO. Tagad viņš šīs organizācijas uzdevumā veic turneju pa Āzijas dienvidaustrumu valstīm, ar mērķi tās naidīgi noskaņot pret PSRS.

5. 1958. gada novembrī daudzas reakcionāras emigrantu organizācijas organizēja masu protesta akciju pret amerikāņu Baznīcu padomes lēmumu par Ķīnas Tautas Republikas atzīšanu un tās uzņemšanu ANO (t.s. Klīvlendas rezolūcija), nosūtot ap 50 000 vēstuļu dažādiem ASV sabiedriski politiskajiem darbiniekiem.

6. 1958. gada decembrī Baltijas padomes ārkārtas sēde nosūtīja notu NATO valstu ārlietu ministru konferencei Parīzē sakarā ar Berlīnes jautājumu.

Šo sarakstu varētu turpināt. Pietiek tikai norādīt, ka viņi uzstājas pret jebkuru Padomju Savienības miermīlīgu soli un tiecas uz to pierunāt Rietumu sabiedrību. Vai nav pienācis laiks no jauna ierosināt šo jautājumu pa PSRS diplomātiskiem kanāliem, ar PSRS pārstāvja ANO utt. starpniecību?

Lai veidotu kontaktus, iegūtu informāciju, uzlabotu darbu lojāli noskaņotu grupu veidošanai, piedabūtu redzamus emigrācijas darbiniekus atgriezties Dzimtenē un ārzemju sabiedrībai organizētu plašu informāciju par patieso stāvokli Padomju Latvijā, tādu valstu padomju vēstniecībās kā ASV, Kanāda, Austrālija un VFR ir nepieciešami darbinieki – latvieši, kā arī vajag, lai ārzemēs būtu kaut vai divi avīzes “Cīņa” korespondenti. (Jāatzīmē, ka Lietuvas PSR vēstniecībās ir 2 darbinieki un ārzemēs par centrālo avīžu korespondentiem strādā 2 “Tiesas” korespondenti.)

2. Sakaru paplašināšana starp republiku un ārzemēm un pretspāra organizēšana buržuāziskās ideoloģijas izplatībai un paliekām

Pēdējos gados republikas sakari ar ārzemēm, it sevišķi pēc tam, kad Rīga kļuva pieejama ārvalstnieku apmeklējumiem,³ ir daudzkārt pastiprinājušies. Par to liecina šādas ziņas:

	1953	1954	1955	1956	1957	1958
Republiku apmeklējuši ārvalstu pavalstnieki	21	26	156	570	783	1134
Republiku apmeklējuši ārvalstu kuģi	-	303	311	617	670	869
Padomju pilsoņi izbraukuši uz ārzemēm (ar vīzām)	2	32	65	413	964	838
Tūrisma braucieni uz ārzemēm	-	-	33	381	471	669
Pasta sūtījumu apjoms, t.sk.:						
a) vēstules, bandroles, atklātnes (tūkst.)	171,3	236,6	600,0	1704,9	2501,6	vairāk nekā 3000,0
b) paciņas (tūkst.)	9,4	5,2	15,2	73,9	102,6	86,4
c) prese (tūkst.)	-	-	-	301	557	687

Bez tam 1958. gadā, lai izpētītu pieredzi dažādos tehniskos un zinātniskos jautājumos, komandējumos brauca – 99 cilv., t.sk. no Tautas saimniecības padomes – 43 cilv., no Latvijas PSR ZA – 13 cilv. un no citām dažādām organizācijām un resoriem – 43 cilv.

Republikā ar jautājumiem, kas saistīti ar starptautiskajiem sakariem, nodarbojas daudzas organizācijas. Tautas saimniecības padomē ir ārējo sakaru nodaļa, ar šiem jautājumiem nodarbojas VZTK, Latvijas un ārzemju draudzības un kultūras sakaru biedrība, VAS “Intūrists” Latvijas nodaļa, Miera aizstāvēšanas Latvijas republikāniskā komiteja. Pašlaik Radio un televīzijas komitejā tiek veidota speciāla redakcija pārraižu apmaiņai ar ārzemēm.

Patlaban visu šo organizāciju kontrole un vadība ir dekoncentrēta. Ar šiem jautājumiem galvenokārt nodarbojas Propagandas un aģitācijas un Kultūras nodaļas, kas nav spējīgas pienācīgā veidā aptvert visu jautājumu kompleksu. Bieži nākas saskarties ar jautājumiem, kas saistīti ar ārzemniekiem domāto objektu, maršrutu pārbaudi, darbinieku, kas nodarbojas ar ārzemnieku uzņemšanu, instruktāžu.

Sakarā ar to ir mērķtiecīgi Latvijas KP CK izveidot starptautisko sakaru darbinieku grupu. Tas varētu būt viens Propagandas un aģitācijas nodaļas vadītāja vietnieks un 1–2 instruktori. Tāpat nepieciešams Latvijas KP CK izveidot starptautisko sakaru komisiju, kurā būtu visu nodaļu pārstāvji, pārstāvji no TSP, VZTK, Republikāniskās arodbiedrību padomes.

Latvijas KP CK Propagandas un aģitācijas
nodaļas vadītājs

Veselovs

¹ PSRS aģentūra ("Starptautiskā grāmata").

² Sk. 1. piezīmi pie dok. nr. 72.

³ Tas notika 1957. gadā (sk. dok. nr. 50).

Nr. 54

Izvilums no Latvijas PSR Ministru Padomes Galvenās pārvaldes valsts noslēpumu aizsardzībai presē priekšnieces A. Lucevičas slepenā ziņojuma Latvijas Komunistiskās partijas Centrālajai komitejai par politiskās cenzūras darbu 1975.–1976. gadā

1976. gada 4. jūnijā

Сообщаем данные о замечаниях идейно-политического характера по различным публикациям за последние 7 месяцев 1975 года и 5 месяцев 1976 года.

Как и прежде, основное большинство замечаний можно условно разделить на несколько групп.

Это, в первую очередь тенденциозное преувеличение заслуг или просто объективистское рекламирование некоторых деятелей периода буржуазной Латвии, в том числе и таких, которые сейчас являются антисоветски настроенными эмигрантами.

Так, Дому культуры работников просвещения было отказано в разрешении на печатание афиши на мероприятие, посвященное 90-летию со дня рождения певца, впоследствии эмигранта, А. Кактиньша.

В монографии издательства «Зинатне» «Латышская опера» были сняты ссылки на книги, изданные эмигрантскими организациями, авторами которых были А. Кактиньш и Я. Мединьш.

В другой книге этого же издательства «Критика современного философского фидеизма» снята ссылка на книгу латышского реакционного теолога В. Малдониса «Евангелийская догматика», изъятую из фондов общего пользования.

По книге НИИ педагогики Министерства просвещения Латвийской ССР «Русский язык и литература в национальной школе Латвии (90-ые годы XIX века до 1917 г.)» не дано разрешение на публикацию многочисленных ссылок и положительную оценку произведений Я. Дависа – махрового реакционера, буржуазного националиста, все произведения которого изъяты из фондов общего пользования.

Из книги издательства «Лиесма» т. 1 Собрания сочинений А. Чака сняты ссылки на реакционных деятелей буржуазной Латвии К. Гопперса, Л. Брейкша, реакционного эмигранта В. Велдре и его псевдоним «Тримда». Была снята также ссылка на роман эмигранта Я. Веселиса «Уфир ангелов», изъятый из фондов общего пользования.

Из статьи Союза архитекторов Латвии «Памятники архитектуры Латвии», предназначенной для отправки за границу, была снята ссылка на книги латышского эмигранта Р. Кампе, изданные за рубежом. [...]

Были внесены поправки в статью И. Берсона в журнале «Карогс» № 1 за 1976 год «Протест индивидуалиста», в которой автор противопоставил данные своего исследования данным всех официальных изданий послевоенного периода по вопросу оценки творчества Я. Акуратера. В статье о Я. Акуратере говорилось, как об исключительно прогрессивном деятеле культуры.

Возвращена на переработку книга издательства «Лиесма» «Райнис» – документальный роман Я. Калниня. В нем автор привел много новых материалов, в частности, до сих пор неизвестные данные об участии Райниса в работе латышской социал-демократии. Приводился ряд серьезных взаимных обвинений в предательстве Райниса и Я. Янсона-Брауна. В романе расписывались также отдельные до сих пор неизвестные по публикациям новые детали биографии, интимной жизни Райниса, которые могут внести неясность и способствовать неверным оценкам личности Народного писателя.

В книге издательства «Лиесма» «Эстетическая мысль в Латвии до 1940 года» работа латышского революционера Я. Янсона-Брауна «Лев Толстой» ставилась на один уровень с работой В. И. Ленина «Лев Толстой как зеркало русской революции».

Кроме того, из словаря-указателя в конце книги были удалены имена фашистских правителей Бенито Муссолини и Карлиса Ульманиса.

В книге издательства «Лиесма» «Ясное дело» не было дано разрешение на публикацию пересказа статьи из реакционной газеты буржуазной Латвии «Сегодня» под крикливым заголовком «Канибализм в СССР», в которой приводились якобы факты канибализма, имевшие место в Советском Союзе в период голода 1933 года, утверждения, что грабежи и убийства в СССР являются

будничным привычным делом. В другом месте книги был снят отрывок, где устами начальника политхранки Даугавпилса характеризовалась система подпольной работы Компартии Латвии, ее цели, организационная структура, кадры, методы конспирации, связь с Коминтерном и руководством в Москве.

В журнале «Карогс» № 4 за 1976 год из статьи Э. Дамбурса «Дни жизни» был удален отрывок, в котором подвергалось ревизии официальное, принятое в наши дни отношение к памятнику свободы, братскому кладбищу в Риге, построенных в период буржуазной Латвии, как символам национализма, приверженности к Западу. Автор в статье восхвалял отдельные детали этих работ, утверждая, что несмотря на то, что эти памятники сооружены в период буржуазной Латвии, они все же выражают интересы демократической интеллигенции и трудового народа, и нам не следует идти на поводу различных предрассудков и предавать эти культурные ценности. [...]

Из книги стихов Я. Рокпелниса (издательство «Лиесма») «Звезды, тень птицы и другое», посвященной нашему современнику, было снято несколько стихотворений, в которых все воспеваемое автором рисовалось в черном свете и минорных тонах. Это стихи о глазах, уставших после тяжелой работы девушек, которые бесцельно глядят в окно. Вокруг черная бездна и холод. Об учителе, который не может ответить на самый простой вопрос своих учеников, не почитав «специальную литературу» и т.д.

В журнале «Лиесма» № 3 за 1976 год не дано разрешение на публикацию стихов И. Якайтиса «Сезон окончен». Автор в издевательском тоне писал об инвалиде Отечественной войны. Он – фотограф, делает снимки отдыхающих в Юрмале, жизнь его безрадостна. Курортный сезон окончен, фотографировать уже некого, и инвалид, бряцая орденами, прочитав газету «Циня», с тяжелым грузом аппаратуры тащится домой.

Из книги стихов О. Вацietиса «Гамма» издательства «Лиесма» было удалено несколько стихов, написанных в духе пессимизма. По мнению автора, наш современник – это нерадивый потребитель материальных и природных благ. Он думает только о себе, все делает во имя своего комфорта. Никому нет дела до того, что он оставит после себя и как его деятельность отразится на жизни последующих поколений. Он варварски относится к сохранению окружающей среды. Красоты природы в результате деятельности его исчезают. Автор оплакивает живописную скалу на Даугаве Стабураге, которая в связи со строительством Плявиньской ГЭС оказалась в зоне затопления и исчезла под водой. Человек, который все это делает сравнивается с злым, алчным, нерасчетливым пьяницей. В одном из стихов автор риторически задавал вопрос – в какой же стране мы живем – в стране великанов или карликов. С одной стороны, нас возносят за большие заслуги в истории, а с другой, – иногда хочется стать незаметным и маленьким. У нас большие мечты и планы, которые не всегда сбываются.

Были внесены исправления в статью В. Ламса «Нужны новые мотивы» в № 12 за 1975 год журнала «Веселиба». В статье подвергалась сомнению действенность постановлений директивных органов по вопросам борьбы с пьянством. Автор, именуя себя ефрейтором фронта борьбы с этим злом, утверждал, что настоящей борьбы с пьянством у нас не ведется. А так как статистика, связанная с торговлей алкогольными напитками, сумма прибылей в бюджет от этого, мол, не доступны общественности, то он предлагает организовать выступления полковников и генералов этого фронта, т.е. руководящих работников перед общественностью с отчетами о конкретных мерах и результатах по выполнению данных постановлений. Высказывалась необходимость оглашения цифр о количестве закрытых кабаков и винных магазинов, о том, насколько уменьшилось или увеличилось потребление спиртного в республике.

Удален абзац из статьи З. Скуиньша в газете «Литература ун Максла» № 17 – воспоминаниях о Народном писателе В. Лацисе, в которой приводился эпизод проходившего в Риге обсуждения писателями Постановления ЦК КПСС о журналах «Звезда» и «Ленинград»,¹ в котором автор подверг сомнению правильность этого постановления, высказывал мысль, что в литературе любой критерий субъективен. К тому же каждое время, мол, имеет свои взгляды.

Были внесены поправки в текст книги Я. Жигурса «Крест и якорь» (издательство «Лиесма») о послевоенной жизни в Сибири. Получалось, что единственным развлечением и времяпровождением лесорубов Сибири является пьянство. Магазины ломятся от большого выбора спиртного.

Были внесены поправки в документальную повесть в журнале «Карогс» № 2 за 1976 год «Магистраль века», где говорилось, что в конце 50-ых годов на целину Казахстана прислали одну зеленую молодежь. Порою ей пришлось жить и работать вместе с досрочно освобожденными уголовниками, вести с ними борьбу и даже терпеть поражения.

Редакции журнала «Карогс» возвращена на переработку место в документальном рассказе Б. Боргса «Весна победы», предназначенном для опубликования в 6 номере за 1976 год. Это был рассказ о последних днях боев в Курземе в 1945 году, в котором имел место такой эпизод: группа войнов 43 гвардейской латышской дивизии зашла в дом крестьянина, где еще вчера пьянствовали офицеры фашистского латышского легиона. Хозяин дома говорит нашим воинам, что хорошо, что они не встретились с фашистами. А воины-гвардейцы отвечают ему, что ничего не произошло, если бы и встретились, выпили бы вместе и все ...

В журнале «Карогс» № 10 за 1975 год из документального романа Д. Авотинь и А. Шлисера «Каменный якорь» сняты сведения о том, что колхозные рыболовные суда ловили рыбу в так называемых «ипритных квадратах» – местах захоронения остатков химического оружия после второй мировой войны, по положению являющимися опасными для судоходства и жизни людей.

Не дано разрешение на публикацию отдельных отрывков документальной повести С. Виноградова «Высокие широты» – о работе советских рыбаков на экспедиционном лове. В отрывках говорилось, что советские рыбаки занимаются радиоперехватом докладов о промысловой обстановке судов Польши и ГДР и используют эти данные для увеличения улова наших судов; что советские рыболовные суда систематически нарушают установленные ограничения и инструкции лова; одних на это толкает жадность, других – неумение работать и т.п.

Из журнала «Скола ун гимене» № 4 за 1976 год из статьи «Сироты живых родителей» снято утверждение, что число брошенных детей в республике имеет тенденцию к росту. Утверждалось, что даже у руководителей, директоров и начальников в личной жизни не все в порядке. В результате этого растет молодежь, презирающая работу и равнодушная к интересам всего общества.

Не дано разрешение на выпуск двух плакатов-афиш Рижского ресторана «Русе» на представления ансамбля варьете, т.к. оформление их не соответствовало методам и принципам рекламы советского образа жизни.

Последняя группа замечаний делалась непосредственно по указанию директивных органов в связи с упоминанием некоторых личностей, неверным толкованием некоторых событий.

Так, не дано разрешение на публикацию в книге издательства «Лиесма» «Пульс Планеты» части статьи, посвященной важнейшим событиям в политической жизни страны в 1974 году, в которой в качестве актуальности излагались факты деятельности и «теории» академика Сахарова и выдворенного из СССР Солженицына. По аналогичным мотивам возвращен на переработку материал в помощь лектору общества «Знание» «Мирное сосуществование и идеологическая борьба».

Из книги издательства «Лиесма» «В этом моя судьба» В. Берце сняты описания арестов в период культа личности и преследований автора книги как родственника «врагов народа». [...]

Из книги издательства «Лиесма» «Ежегодник критики» был удален текст, где восхвалялась статья И. Зиедониса в газете «Литература ун Максла», посвященная 100-летию Праздника песни Латвии, т.к. статья содержала некоторые неверные положения и в свое время была подвергнута критике, в том числе и со стороны директивных органов.

Все вышеперечисленные политические дефекты в публикациях не появились, т.к. по указанию руководства Отдела пропаганды и агитации ЦК КП Латвии были или удалены полностью или переработаны.

Начальник Главного управления

А. А. Луцевич

LVA PA, 101. f., 41. apr., 82. l., 48.–55. lp.

Tulkojums no krievu valodas.

Sniedzam ziņas par idejiski politiska rakstura iebildumiem pret dažādām publikācijām 1975. gada pēdējos 7 mēnešos un 1976. gada 5 mēnešos.

Tāpat kā iepriekš, lielāko daļu iebildumu nosacīti var sadalīt vairākās grupās.

Pirmām kārtām tā ir dažu buržuāziskās Latvijas perioda darbinieku, to skaitā arī tādu, kuri tagad ir pretpadomiski noskaņoti emigranti, nopelnu tendencioza pārspīlēšana vai vienkārši viņu objektīvistiska reklamēšana.

Tā Izglītības darbinieku kultūras namam tika atteikta atļauja iespiest dziedoņa – vēlāk emigranta Ā. Kaktiņa 90. dzimšanas dienai veltīta pasākuma afiša.

Izdevniecības “Zinātne” monogrāfijā “Latviešu opera” tika ņemtas atsaucē uz emigrantu organizāciju izdotajām grāmatām, kuru autori bija Ā. Kaktiņš un J. Mediņš.

Citā tās pašas izdevniecības grāmatā “Mūsdienu filozofiskā fideisma kritika” ņemta atsauce uz reakcionārā latviešu teologa V. Maldoņa grāmatu “Evaņģēliskā dogmatika”, kas izņemta no vispārējās pieejas fondiem.

Latvijas PSR Izglītības ministrijas Pedagoģijas ZPI grāmatā “Krievu valoda un literatūra Latvijas nacionālajā skolā (19. gadsimta 90. gadi līdz 1917. g.)” nav dota atļauja publicēt vairākkārtējās atsaucē un pozitīvu vērtējumu J. Dāvja – vismelnākā reakcionāra, buržuāziskā nacionālista – darbiem, visi viņa darbi ir izņemti no vispārējās pieejas fondiem.

No izdevniecības “Liesma” izdotā A. Čaka Kopotu rakstu 1. sējuma ņemtas atsaucē uz buržuāziskās Latvijas reakcionārajiem darbiniekiem K. Gopperu, L. Breikšu, reakcionāro emigrantu V. Veldri un viņa pseidonīmu “Trimda”. Tāpat tika ņemta atsauce uz emigranta J. Veseļa romānu “Eņģelis Ufirs”, kas izņemts no vispārējās pieejas fondiem.

No Latvijas Arhitektu savienības raksta “Latvijas arhitektūras pieminekļi”, kas paredzēts sūtīšanai uz ārzemēm, tika ņemta atsauce uz latviešu emigranta R. Kampes ārzemēs izdotajām grāmatām. [..]

Tika izdarīti labojumi I. Bērsona rakstā “Individuālista portrets” žurnāla “Karogs” 1976. gada 1. numurā, kurā autors sava pētījuma rezultātus pretstatīja visu oficiālo pēckara perioda izdevumu atzinumiem J. Akuratera daiļrades vērtējuma jautājumā. Par J. Akurateru rakstā tika runāts kā tikai un vienīgi progresīvu kultūras darbinieku.

Pārstrādāšanai atdota izdevniecības “Liesma” grāmata – J. Kalniņa dokumentālais romāns “Rainis”. Tajā autors sniedzis daudz jaunu materiālu, to skaitā līdz šim nezināmas ziņas par Raiņa piedalīšanos latviešu sociāldemokrātijas darbā. Pieminēta virkne nopietnu savstarpēju apsūdzību nodevībā starp Raini un J. Jansonu-Braunu. Romānā aprakstītas arī atsevišķas līdz šim nezināmas Raiņa intīmās dzīves biogrāfijas detaļas, kas var sēt neskaidrību un veicināt nepareizus Tautas dzejnieka personības vērtējumus.

Izdevniecības “Liesma” grāmatā “Estētiskā doma Latvijā līdz 1940. gadam” latviešu revolucionāra J. Jansona-Brauna darbs “Ļevs Tolstojs” nostādīts vienā līmenī ar V. I. Ļeņina darbu “Ļevs Tolstojs kā krievu revolūcijas spogulis”.

Bez tam no rādītāja grāmatas beigās tika izņemti fašistisko vadītāju Benito Musolini un Kārļa Ulmaņa vārdi.

Izdevniecības "Liesma" grāmatā "Skaidra lieta" netika dota atļauja publicēt pārstāstījumu no buržuāziskās Latvijas reakcionārās avīzes "Segodņa" raksta ar kliezdošu nosaukumu "Kanibālisms PSRS", kurā minēti it kā kanibālisma fakti Padomju Savienībā 1933. gada bada laikā, apgalvojumi, ka laupīšanas un slepkavības PSRS esot ikdienišķas, pierastas lietas. Citā grāmatas vietā bija izņemts izvilkums, kurā ar Daugavpils politiskās policijas priekšnieka sacīto raksturota Latvijas Kompartijas pagrīdes darba sistēma, tās mērķi, organizatoriskā struktūra, kadri, konspirācijas metodes, sakari ar Kominterni un vadību Maskavā.

Žurnāla "Karogs" 1976. gada 4. numurā no E. Dambura raksta "Dzīves dienas" tika izņemts izvilkums, kurā bija revidēta oficiālā, mūsdienās pieņemtā attieksme pret Brīvības pieminekli, Rīgas Brāļu kapiem, kas bija uzcelti buržuāziskās Latvijas periodā kā nacionālisma un uzticības Rietumiem simbols. Autors rakstā cildināja atsevišķas šo darbu detaļas, apgalvodams, ka, neraugoties uz to, ka šie pieminekļi izveidoti buržuāziskās Latvijas periodā, tie tomēr paužot demokrātiskās inteligences un darba tautas intereses un mums, lūk, nevajagot iet dažādu aizspriedumu pavadā un nodot aizmirstībai šīs kultūras vērtības. [..]

No J. Rokpeļņa dzejoļu grāmatas (izdevniecība "Liesma") "Zvaigznes, putna ēna un viss cits", kas veltīta mūsu laikabiedram, tika izņemti vairāki dzejoļi, kuros viss autora apdzejotais zīmēts melnā gaismā un minorīgos toņos. Tie ir dzejoļi par nogurušu meiteņu acīm, kuras bezmērķīgi raugās logā pēc smaga darba. Apkārt melns bezdibenis un aukstums. Par skolotāju, kurš nespēj atbildēt uz visvienkāršāko savu skolēnu jautājumu, neizlasīdams "speciālo literatūru", utt.

Žurnāla "Liesma" 1976. gada 3. numurā netika dota atļauja I. Jakaiša dzejoļa "Sezona beigusies" publikācijai. Autors ņirdzīgā tonī rakstīja par Tēvijas kara invalīdu. Viņš, būdams fotogrāfs, fotografē atpūtniekus Jūrmalā, dzīve viņam nav priecīga. Kūrortu sezona beigusies, fotografēt vairs nav ko, un invalīds, izlasījis avīzi "Cīņa", ordeņus žvadinādam, ar smago aparatūras kravu velkas mājup.

No O. Vācieša dzejoļu grāmatas "Gamma" izdevniecībā "Liesma" tika izņemti vairāki pesimisma garā uzrakstīti dzejoļi. Pēc autora domām, mūsu laikabiedrs – tas ir tizls materiālo un dabas bagātību patērētājs. Viņš domā tikai par sevi, visu dara savam komfortam. Nevienam nav daļas par to, ko viņš atstās pēc sevis un kā viņa darbība iespaidos nākamo paaudžu dzīvi. Viņš barbariski izturas pret apkārtējās vides saglabāšanu. Dabas jaukumi viņa darbošanās rezultātā pazūd. Autors apraud gleznaino Daugavas klinti – Staburagu, kas sakarā ar Pļaviņu HES celtniecību nonāca applūdināmajā zonā un pazuda zem ūdens. Cilvēks, kurš visu to dara, salīdzināts ar ļaunu, alkatīgu, izšķērdīgu dzērāju. Vienā no dzejoļiem autors retoriski uzdeva jautājumu – kādā īsti – milžu vai punduru – zemē mēs dzīvojam. No vienas puses, mūs cildina par lielajiem nopelniem vēsturē, bet, no otras, – reizēm gribas kļūt nemanāmam un sīciņam. Mums ir lieli sapņi un plāni, kuri ne vienmēr piepildās.

Tika izdarīti labojumi V. Lāma rakstā “Vajadzīgi jauni motīvi” žurnāla “Veselība” 1975. gada 12. numurā. Rakstā bija apšaubīts direktīvo orgānu lēmumu iedarbīgums žūpības apkarošanas jautājumos. Autors, nosaukdams sevi par šī ļaunuma apkarošanas frontes jefreitoru, apgalvoja, ka īsta cīņa pret žūpību pie mums nenotiek. Bet, tā kā ar alkoholisko dzērienu tirdzniecību saistītā statistika, ienākumu summa budžetā no tās sabiedrībai esot nepieejama, tad viņš piedāvājis organizēt šīs frontes pulkvežu un ģenerāļu, t.i., vadošo darbinieku uzstāšanos sabiedrības priekšā ar atskaitēm par konkrētiem pasākumiem un minēto lēmumu izpildes rezultātiem. Tika izteikta nepieciešamība darīt zināmus atklātībai skaitļus par slēgtiem krogiem un dzērienu veikaliem, par to, cik lielā mērā samazinājies vai palielinājies spirtoto dzērienu patēriņš republikā.

Izņemta rindkopa no Z. Skujiņa raksta laikraksta “Literatūra un Māksla” 17. numurā – atmiņām par Tautas rakstnieku V. Lāci, kurā bija minēta epizode par Rīgā notikušo PSKP CK lēmuma par žurnāliem “Zvezda” un “Leņingrad”¹ apspriešanu rakstnieku vidū, kurā autors apšaubīja šā lēmuma pareizību, izteica domu, ka literatūrā jebkurš kritērijs ir subjektīvs. Turklāt katram laikam esot savi uzskati.

Tika izdarīti labojumi J. Žīgura grāmatas “Krusts un enkurs” tekstā (izdevniecība “Liesma”) par pēckara dzīvi Sibīrijā. Iznāca, ka vienīgā izklaide un laika pavadīšanas veids Sibīrijas mežacirtējiem ir dzeršana. Veikali vai lūst no lielas spirtoto dzērienu izvēles.

Tika izdarīti labojumi dokumentālajā stāstā “Gadsimta maģistrāle” žurnāla “Karogs” 1976. gada 2. numurā, kur stāstīts, ka 50. gadu beigās uz Kazahstānas neskartajām zemēm atsūtīti vieni vienīgi zaļi jaunieši. Reizēm viņiem nācies dzīvot un strādāt kopā ar pirms termiņa atbrīvotiem kriminālnoziedzniekiem, cīnīties ar tiem un pat ciest sakāves.

Žurnāla “Karogs” redakcijai pārstrādāšanai atdota vieta B. Borga dokumentālajā stāstā “Uzvaras pavasaris”, ko paredzēts publicēt žurnāla 1976. gada 6. numurā. Tas bija stāsts ar kara pēdējām dienām Kurzemē 1945. gadā, kur bija tāda epizode: 43. latviešu gvardes divīzijas karavīru grupa ieiet zemnieka mājās, kur vēl vakar žūpojuši fašistiskā latviešu leģiona virsnieki. Mājas saimnieks saka mūsu karavīriem, ka labi, ka viņi nav satikušies ar fašistiem. Bet karavīri gvardisti viņam atbild, ka nekas nebūtu noticis, ja arī būtu satikušies, iedzēruši būtu kopā, un viss...

Žurnāla “Karogs” 1975. gada 10. numurā no D. Avotiņas un A. Šlisera dokumentālā romāna “Akmens enkurs” izņemtas ziņas par to, ka kolhozu zvejas kuģi zvejojuši zivis tā saucamajos iprīta kvadrātos – ķīmisko ieroču palieku apbedīšanas vietās pēc Otrā pasaules kara, kas ir bīstamas kuģniecībai un cilvēku dzīvībai.

Nav dota atļauja publicēt atsevišķus izvilkumus no S. Vinogradova dokumentālā stāsta “Augstie plašumi” par padomju zvejnieku darbu ekspedīciju zvejā. Izvilkumos bija runāts, ka padomju zvejnieki nodarbojas ar Polijas un VDR kuģu

radioziņojumu pārtveršanu par zvejas apstākļiem un izmanto šīs ziņas mūsu kuģu lomu palielināšanai; ka padomju zvejas kuģi sistemātiski pārkāpj noteiktos ierobežojumus un zvejas instrukcijas; vienus uz to mudina alkatība, citus – neprasme strādāt utt.

No žurnāla "Skola un Ģimene" 1976. gada 4. numura raksta "Dzīvu vecāku bāreņi" izņemts apgalvojums, ka pamesto bērnu skaitam republikā ir tendence pieaugt. Tika apgalvots, ka pat vadītāju, direktoru un priekšnieku personiskajā dzīvē ne viss ir kārtībā. Tā rezultātā aug jaunatne, kura nicina darbu un ir vienaldzīga pret visas sabiedrības interesēm.

Nav dota atļauja divu Rīgas restorāna "Ruse" afišplakātu izlaišanai par varietē ansambļa uzstāšanos, jo to noformējums neatbilda padomju dzīvesveida metodēm un reklāmas principiem.

Pēdējā iebildumu grupa izdarīta tieši pēc direktīvo orgānu norādījuma sakarā ar atsevišķu personu pieminēšanu, dažu notikumu nepareizu skaidrojumu.

Tā netika dota atļauja izdevniecības "Liesma" grāmatā "Planētas pulss" publicēt daļu raksta, kas veltīts svarīgākajiem valsts politiskās dzīves notikumiem 1974. gadā, kurā kā aktualitāte izklāstīti akadēmiķa Saharova un no PSRS izraidītā Solžeņicina darbības fakti un "teorijas". Analogisku motīvu dēļ pārstrādei atdots Zinību biedrības lektoriem domātais palīgmateriāls "Mierīgā līdzāspastāvēšana un ideoloģiskā cīņa".

No izdevniecības "Liesma" V. Bērce grāmatas "Tajā mans liktenis" izņemti arestu apraksti un grāmatas autora kā "tautas ienaidnieku" radnieka vajāšana personības kulta laikā. [..]

No izdevniecības "Liesma" grāmatas "Kritikas gadagrāmata" izņemts teksts, kurā cildināts I. Ziedoņa raksts laikrakstā "Literatūra un Māksla", kas bija veltīts Latvijas Dziesmu svētku simtgadei, jo raksts saturēja dažas nepareizas nostādnes un savā laikā tika kritizēts arī no direktīvo orgānu puses.

Visi minētie politiskie defekti publikācijās neparādījās, jo pēc Latvijas KP CK Propagandas un aģitācijas nodaļas vadības norādījuma tie pilnībā tika izņemti vai arī pārstrādāti.

Galvenās pārvaldes priekšniece

A. Luceviča

¹ VK(b)P CK lēmums "Par žurnāliem "Zvezda" un "Leņingrad"" tika pieņemts 1946. gada 14. augustā. Tajā bija norādīts, ka literatūrai un mākslai Padomju Savienībā ir jāatbilst "tautiskuma un sociālistiskā reālisma garā", un kritizēti tie, kuri, pēc lēmuma autoru domām, neievēroja šos sociālistiskās literatūras pamatprincipus. Asai kritikai tika pakļauta A. Ahmatovas un M. Zoščenko daiļrade. 1958. gada maijā PSKP CK plēnumā tika atzīts, ka minētie autori tika kritizēti pārāk bargi un pat nepamatoti. Tātad PSKP CK 1958. gadā atzina šo lēmumu par nepareizu, bet Latvijas PSR Glavļits 1976. gadā uzskatīja to par pilnīgi pamatotu.

Nr. 55

Latvijas PSR Ministru Padomes Galvenās pārvaldes valsts noslēpumu aizsardzībai presē priekšnieces A. Lucevičas slepenais ziņojums Latvijas Komunistiskās partijas Centrālajai komitejai par politiskās cenzūras darba rezultātiem 1978. gada nogalē un 1979. gadā*1980. gada 5. februārī*

За IV квартал 1978 года и 1979 год Главным управлением по указанию руководства отделом пропаганды и агитации ЦК КП Латвии в различных изданиях печати было сделано 36 замечаний по идейно-политическим мотивам.

Характерно, что основное количество их из года в год падает на одни и те же издательства и редакции: издательства «Зинатне» и «Лиесма» – по 6 замечаний, редакция журнала «Карогс», газеты «Литература ун Максла» – по 3 замечания, на издания Министерства высшего и среднего специального образования Латвийской ССР – 4.

По содержанию основное количество замечаний было в материалах, где давались оценки наследия прошлого в литературе, науке. В ряде материалов смаковались различные детали в описаниях жизни, быта за рубежом или в буржуазной Латвии, причем без четкой классовой оценки и позиции автора. Нередко приводилось чересчур много цитат и высказываний различных буржуазных, эмигрантских деятелей, названия и выдержки из книг, различные «теории» и т.п.

Бывали и случаи, когда в материалах косвенно очернялась наша жизнь, порядки.

Что касается материалов издательства «Зинатне», то на протяжении многих лет повторяются одни и те же ситуации, порою грозящие превратиться в конфликт. Главное управление руководству издательства неоднократно напоминало о том, что издательство само в соответствии с постановлением ЦК КПСС решает вопрос и отвечает за идейно-политическое содержание публикуемых материалов, само должно их тщательно изучить, взвесить, согласовать или удалить все дефектные места до того, как материал сдан в набор. Это тем более важно, что издательство «Зинатне», как известно, готовит к изданию серьезные фундаментальные исследования по разным отраслям науки, которыми будут долгие годы пользоваться как эталонами.

Однако, на практике до сих пор из издательства нередко поступает на контроль сырой, не до конца отредактированный материал, содержащий политические дефекты. А когда Главное управление начинает заниматься выяснением вопросов по существу, т.е. в установленном порядке докладывает руководству отдела пропаганды и агитации ЦК КП Латвии, руководство издательства проявляет нервозность, вплоть до совершенно необоснованных упреков Главному управлению в задержке материала.

Частично это относится также к руководству журналов «Карогс», «Звайгзне», газеты «Литература ун Максла».

Наиболее серьезные замечания были по следующим работам:

а) издательство «Зинатне» –

В III томе избранных сочинений академика-языковеда Я. Эндзелина наряду со статьями по языкознанию были помещены и статьи по урегулированию спорной границы между буржуазной Латвией и Литвой, трактат о наименовании парламента буржуазной Латвии (который будет решать вопросы и разрабатывать законы, обязательные для всех, в отличие от народных советов, которые могут только дать советы, не обязательные для выполнения), о правильном применении понятия «жид», полемическая заметка по поводу спора, возникшего у Я. Эндзелина с придворным историком – ныне реакционным эмигрантом А. Швабе¹ и т.д.

В тезисах докладов к конференции «Термический анализ» (т. I) утверждалось, что комплект приборов для термического анализа у нас в стране разработан 20 лет тому назад. Но он не выдерживает сравнения с аналогичными приборами ведущих зарубежных фирм. К тому же приборы были выпущены в очень ограниченных количествах, недоступных широким кругам исследователей, а в 1979 году производство их вообще прекращено.

В издании «Звайгжньота Дебесс» (зима 1979/1980 гг.) в статье «Альберт Эйнштейн в Латвии» о якобы посещении Риги ученым широко расписывались подготовительные работы к приезду, активность и заслуга в этом Рижского еврейского политехнического общества, отдельных его членов. Документальных подтверждений этому приезду нет. Если он был, то, как утверждалось в статье, ученый приезжал «инкогнито».

В статье журнала «Известия Академии Наук Латвийской ССР» № 5² за 1979 год (общая серия) «Реальная действительность опровергает вымысел» широко цитировались и приводились названия различных эмигрантских организаций, изданий, приводились различные «теории» эмигрантских организаций, упоминались главари реакционной эмиграции без должных комментариев, позиции авторов статьи.

В монографии И. Киршентале «Латышский роман», в которой была дана картина развития и становления этого жанра в латышской литературе, анализировалось наряду с другими более 20 работ, изъятых из фондов общего пользования, однако отсутствовала какая-либо объективная их оценка, партийная позиция автора по этим произведениям и их авторам.

б) издательство «Лиесма» –

В трех подготовленных к публикации работах без каких-либо комментариев приводились фамилии явно скомпрометировавших себя деятелей (Героля, Блюма, Фрумина).

В книге З. Скуиньша «Извивы молнии» публиковались воспоминания о писателях республики. Здесь было помещено также письмо автора Народному поэту Я. Судрабкалну, в котором он просит Судрабкална пустить в ход свой авторитет, чтобы реабилитировать поэтессу Аспазию, которая по мнению автора, сейчас недостаточно признана.

Говоря о писателе Э. Вилксе, расписывалась его скромность и большой авторитет среди молодежи. В подтверждение этому приводился пример о том, как писатель на встречу с молодежью явился сильно пьяным, свалился при этом со стула, но все, мол, смотрели на него с глубоким уважением.

В воспоминаниях о Народном писателе В. Лацисе много говорилось о том, как писатель во времена буржуазной Латвии приглашался на прессбалы во дворец «короля печати» А. Беньяминьша, а на премьере фильма «Сын рыбака» сидел в одной ложе рядом с президентом Ульманисом. Несколько дальше говорилось о том, что незадолго перед присуждением В. Лацису Государственной премии его публично обвинили в антипартийном подходе к освещению проблемы отцов и сыновей в романе «К новому берегу» и т.д.

В сборнике стихов Т. Трейциса «Заботы» неверно утверждалось, что мемориальное братское кладбище в Риге является только памятником латышским стрелкам, погибшим на полях сражения I мировой войны, хотя общеизвестно, что оно широко использовалось и правителями буржуазной Латвии как для захоронений, так и для пропаганды антисоветских целей.

в) по изданиям Министерства высшего и среднего специального образования Латвийской ССР –

В межвузовском сборнике «Концепции и методы буржуазной пропаганды» в статье А. Купцова «Антиленинская сущность позиции Троцкого в 1917 году» последний широко цитировался, упоминались его работы, изъятые из фондов общего пользования, без достаточных комментариев и контраргументов.

В другом межвузовском сборнике «Национальные и литературные отношения» содержалась цитата реакционного буржуазного писателя, в которой он, с одной стороны, признает, что латыши любят и ценят русскую литературу, а с другой, – обзывает советских писателей «тупоумными советскими казенными писаками».

В материале Минвуза для вывоза за границу было изъято упоминание книги «Октябрьская революция и диктатура пролетариата» (М. 1919 г.), которая числится в списке книг, подлежащих исключению из общих фондов.

В материалах межвузовского семинара «Актуальные проблемы совершенствования системы работы с руководящими кадрами в народном хозяйстве» возвращена на переработку статья по вопросам охраны труда. В ней говорилось, что согласно разработкам Госплана СССР, ВЦСПС и Госкомтруда, чтобы привести уровень шума, вибрации в соответствующую норму, для предприятий Министерства легкой промышленности республики потребуются 2 пятилетки, а чтобы вообще ликвидировать вредные для здоровья условия – 20 пятилеток ...

г) по журналу «Карогс» –

Были возвращены на переработку воспоминания Э. Клиенэ «Искры памяти», в которых смаковались приключения автора во времена буржуазной Латвии, приводились разные детали ее переписки, подготовки и встречи с норвежским писателем К. Гамсуном, приезда ее в Чехословакию и встречи с президентом буржуазной Чехословакии Э. Бенешом, восторженно описывался праздник националистической молодежной организации «Соколы» и т.д.

Редакцией журнала был подготовлен к публикации роман Я. Лапса «Горечь» о жизни рыбаков, в котором были эпизоды, как советские рыбаки ведут ловлю в запрещенных квадратах Мирового океана, ловко обходят международный контроль, иначе, мол, не сделать плана.

К столетию со дня рождения К. Скалбе редакция подготовила статью И. Берсона, в которой приводилось очень много фактов, цитат реакционной писательницы и философа буржуазной Латвии, впоследствии махровой антисоветской эмигрантки З. Мауринь.

д) по газете «Литература ун Максла» —

В № 21 от 25.05.1979 г. была заверстана статья П. Путниньша «О латышском кино в 1978 году», в которой с нездоровых позиций анализировалась работа Рижской киностудии. Руководство Рижской киностудии и Госкино республики обвинялись в том, что они, мол, не борются, чтобы в репертуар включались латышские картины, а подлаживаются к требованиям Госкино СССР, вкусам «публики большого экрана», финансовым интересам в ущерб национальной кинематографии Латвии. Быть или не быть той или иной картине, по мнению автора, в значительной мере зависит от индивидуальных способностей тех представителей, которые в Москве могут «пробить» включение фильма в план производства и т.д.

В октябре 1978 года редакции была возвращена на переработку статья В. Авотиньша «Больше всего — будни», посвященная 60-летию ВЛКСМ. В статье в обобщенном виде выдвигались обвинения Комсомолу в отрыве от жизни, пассивности, корыстолюбии, в лучшем случае, в копировании методов партийной работы. Говорилось также о негативном влиянии на молодежь старшего поколения, которое занимается пьянством, подхалимажем. Кое-кто свои пороки прикрывает тем, что воевал, восстанавливал разрушенное войной народное хозяйство, испытывая при этом огромные трудности и т.д.

По указанию руководства отделом пропаганды и агитации статья первоначально была возвращена редакции и обращено ее внимание на недопустимость такого тона, тем более в юбилейные дни Комсомола. Однако, редакция мало что изменила и статью опубликовала в одном из последующих номеров газеты.

К столетию К. Скалбе редакция подготовила статью Я. Курсите «Взгляд на поэзию К. Скалбе», в которой широко цитировались сборники стихов поэта «Дух травы», «Тихие мелодии», «После времени», изъятые из фондов общего пользования. Автор статьи не давала им четкой классовой оценки.

В журнале «Веселиба» № 6 за 1979 год была заверстана статья «В интересах повышения рождаемости», в которой расписывались различные льготы и преимущества для матерей в ГДР, ЧССР, ВНР, каких пока еще нет в СССР, и чем косвенно объяснялась низкая рождаемость у нас.

В журнале «Драугс», начиная с № 6 за 1979 год, было намечено публиковать в нескольких продолжениях материал «Не только журавлям нужно болото», в котором в категорической форме было поставлено под сомнение осушение забо-

лоченных земель вообще. Приводился пример, что после осушительных работ на Лубанском озере и в окрестностях и после расчистки близлежащих речек были уничтожены нерестилища рыб, в двух соседних районах началась эрозия почв и т.д.

В журнале «Даугава» № 8 за 1979 год предусмотрено опубликовать статью Лексы Мануша «Песни латвийских цыган» и нескольких песен к ней. В материале воспевалось своеобразие быта цыган, отсутствие трудовых песен, конокрадство, расслоение цыган на богатых и бедных. В песне «От царя пришла повестка» выражалось сожаление о цыгане, призванном в армию. Здесь не было ничего о жизни латвийских цыган, ни о жизни цыган в советской стране вообще.

В сентябре 1979 года Обществом друзей книги был подготовлен к печати проспект книжных знаков художника Я. Плеписа. К лучшим работам художника были отнесены книжные знаки, выполненные для 4 член семьи реакционнейшего из деятелей буржуазной Латвии К. Гопперса, художника, ныне реакционного эмигранта Н. Струнке³, магната прессы буржуазной Латвии А. Беньяминьша, придворного генерала буржуазной Латвии В. Тепферса и др.

Журнал «Звайгзне» подготовил для публикации дневники воспоминаний Я. Жигурса о Народной поэтессе М. Кемпе «Сгоревший портрет». Это также был совершенно не отредактированный материал, в конечном счете бросающий тень на поэтессу, представленную автором как несколько легкомысленную, неуравновешенную в сексуальном отношении женщину. Кроме того, в дневниках широко смаковались детали жизни и быта буржуазной Латвии.

На днях при последующем контроле нами выявлено 12 программок театра Юного зрителя им. Ленинского Комсомола на спектакль по комедии В. Шекспира «Много шума из ничего». Согласно § 2 «Единых правил печатания несекретных изданий», театральные программы от предварительного контроля органов Главного управления освобождены.

На оборотной стороне листков программы напечатаны гороскопы на родившихся в разные месяцы года (листки программ прилагаем). Это невежественные творения, как с точки зрения содержания, так и литературной обработки. Остается сожалеть, что театр не нашел ничего лучшего, чем влиять на умы, сердца и становление мировоззрения своих юных зрителей.

Информируя о вышеизложенном, Главное управление предполагало бы целесообразным обратить внимание редакторов, руководителей издательств на необходимость более разборчиво подходить к редактированию публикуемых материалов, как это требует постановление ЦК КПСС о повышении ответственности редакторов за качество публикуемых материалов. [...]

Начальник Главного управления

А. А. Луцевич

[На документе есть резолюция руководителя отдела пропаганды и агитации Центрального комитета Коммунистической партии Латвии:]

«По всем фактам, приведенным в письме Главлита Латвийской ССР и свидетельствующим об отсутствии в ряде случаев высокой взыскательности при оценке идейного содержания публикуемых материалов, проведена соответствующая работа с редакторами газет и журналов, директорами издательств и руководящими работниками Минвуза республики.

Л. Фрейберг

6.V.80 г.»

LVA PA, 101. f., 45. apr., 95. l., 3.-9. lp.

Tulkojums no krievu valodas.

1978. gada IV ceturksnī un 1979. gadā Galvenā pārvalde pēc Latvijas KP CK Propagandas un aģitācijas nodaļas vadības norādījuma dažādos preses izdevumos izdarīja 36 iebildumus idejiski politisku motīvu dēļ.

Raksturīgi, ka tie no gada gadā pamatā attiecas uz vienām un tām pašām izdevniecībām un redakcijām: izdevniecībām “Zinātne” un “Liesma” – pa 6 piezīmēm, žurnāla “Karogs” un laikraksta “Literatūra un Māksla” redakcijām – pa 3 piezīmēm, Latvijas PSR Augstākās un vidējās speciālās izglītības ministrijas izdevumiem – 4.

Satura ziņā iebildumi galvenokārt bija materiālos, kur tika sniegts pagātnes mantojuma novērtējums literatūrā, zinātnē. Virknē materiālu ar baudu aprakstītas aizrobežu vai buržuāziskās Latvijas dzīves norišu un sadzīves detaļas, turklāt bez skaidra šķiriskā novērtējuma un autora pozīcijas. Nereti minēts pārlieku daudz citātu un dažādu buržuāzisko, emigrācijas darbinieku izteikumu, grāmatu nosaukumu un izvilkumu no tām, dažādu “teoriju” u.tml.

Bijuši arī gadījumi, kad materiālos netieši tika nomelnota mūsu dzīve un iedibinātā kārtība.

Kas attiecas uz izdevniecības “Zinātne” materiāliem, tad vairākus gadus atkārtojas viena un tā pati situācija, kas reizumis draud pārtapt konfliktā. Galvenā pārvalde izdevniecības vadībai daudzkārt atgādināja par to, ka atbilstoši PSKP CK lēmumam izdevniecība pati risina jautājumu un atbild par publicējamo materiālu idejiski politisko saturu, pašai tie ir rūpīgi jāizpēta, jāizsver, jāsasakaņo vai jāizņem visas defektīvās vietas līdz tam, kad materiāls nodots salikšanai. Vēl jo svarīgāk tas ir tādēļ, ka izdevniecība “Zinātne”, kā zināms, gatavo izdošanai nopietnus fundamentālus pētījumus dažādās zinātnes nozarēs, ko ilgušus gadus izmantos kā etalonu.

Tomēr praksē vēl aizvien no izdevniecības kontrolei nereti pienāk negatavs, līdz galam nerediģēts materiāls, kas satur politiskus defektus. Bet, kad Galvenā pārvalde

sāk nodarboties ar jautājumu noskaidrošanu pēc būtības, t.i., noteiktajā kārtībā ziņo Latvijas KP CK propagandas un aģitācijas nodaļas vadībai, izdevniecības vadība parāda nervozitāti, līdz pat pilnīgi nepamatotiem pārmetumiem Galvenajai pārvaldei materiāla aizkavēšanā.

Daļēji tas attiecas arī uz žurnālu “Karogs”, “Zvaigzne” un laikraksta “Literatūra un Māksla” vadību.

Visnopietnākās iebildes bija šādos darbos:

a) izdevniecība “Zinātne” –

Akadēmiķa valodnieka J. Endzelīna darbu izlases III sējumā līdzās rakstiem valodniecībā bija ievietoti arī raksti par strīdīgo robežjautājumu neregulēšanu starp buržuāzisko Latviju un Lietuvu, traktāts par buržuāziskās Latvijas parlamenta nosaukumu (kas risinās jautājumus un izstrādās visiem saistošus likumus atšķirībā no tautas padomēm, kuras var tikai dot padomus, kuru izpildīšana nav obligāta), par jēdziena “žīds” pareizu lietošanu, polemiskas piezīmes par J. Endzelīna strīdu ar galma vēsturnieku – tagad reakcionāro emigrantu A. Švābi¹ utt.

Konferences “Termiskā analīze” referātu tēzēs (I sēj.) apgalvots, ka termiskās analīzes aparātu komplekts mūsu zemē izstrādāts pirms 20 gadiem, bet tas atpaliek salīdzinājumā ar vadošo ārzemju firmu analogiem aparātiem. Turklāt aparāti bijuši izgatavoti ļoti ierobežotā skaitā, nebijuši pieejami plašākam pētnieku lokam, bet 1979. gadā to ražošana vispār pārtraukta.

Izdevumā “Zvaigžņotā Debess” (1979./1980. g. ziema) rakstā “Alberts Einšteins Latvijā” par it kā notikušo zinātnieka braucieni uz Rīgu plaši aprakstīti brauciena sagatavošanas darbi, Rīgas ebreju politehniskās biedrības un atsevišķu tās biedru aktivitāte un nopelni tā sarīkošanā. Dokumentālu apstiprinājumu šim braucienam nav. Ja tas arī bija noticis, kā apgalvots rakstā, zinātnieks atbraucis inkognito.

Žurnāla “Latvijas PSR Zinātņu Akadēmijas Vēstis” 1979. gada 5. numurā² (vispārīgā sērija) rakstā “Dzīves īstenība apgāž viltojumus” plaši citēti un uzskaitīti dažādu emigrantu organizāciju nosaukumi, to izdevumi, minētas dažādas emigrantu organizāciju “teorijas”, bez atbilstošiem komentāriem un raksta autoru pozīcijas pieminēti reakcionārās emigrācijas barveži.

I. Kiršentāles monogrāfijā “Latviešu romāns”, kurā tika parādīta šī žanra tapšana un attīstība latviešu literatūrā, līdztekus citiem darbiem bija analizēts vairāk nekā 20 darbu, kas izņemti no brīvās pieejas fondiem, tomēr pietrūcis jebkāds to objektīvs novērtējums, autore partijiskā pozīcija par šiem darbiem un to autoriem.

b) izdevniecība “Liesma” –

Trijos publicēšanai sagatavotajos darbos bez jebkādiem komentāriem pieminēti sevi atklāti sakompromitējušu darboņu (Gerols, Blūms, Frumins) uzvārdi.

Z. Skujiņa grāmatā “Zibens locīšana” publicētas atmiņas par republikas rakstniekiem. Šeit bija arī ievietota autora vēstule Tautas dzejniekam J. Sudrabkalnam, kurā viņš lūdza Sudrabkalnu likt lietā savu autoritāti, lai rehabilitētu dzejnieci Aspaziju, kura, pēc autora domām, pašlaik ir nepietiekami atzīta.

Runājot par rakstnieku Ē. Vilku, aprakstīta viņa vienkāršība un lielā autoritāte jaunatnes vidū. Kā apstiprinājums tam minēts piemērs par to, ka autors uz tikšanos ar jaunatni ieradies smagi piedzēries, turklāt nogāzies no krēsla, bet, vienalga, visi uz viņu raudzījies ar dziļu cieņu.

Atmiņās par Tautas rakstnieku V. Lāci daudz tika stāstīts par to, ka rakstnieks buržuāziskās Latvijas laikā bijis ielūgts preses ballēs “preses karaļa” A. Benjamiņa pilī, bet filmas “Zvejnieka dēls” pirmizrādē sēdēja blakus vienā ložā ar prezidentu Ulmani. Nedaudz tālāk runāts par to, ka neilgi pirms Valsts prēmijas piešķiršanas V. Lācim viņu publiski apvainojuši antipartijiskā pieejā tēvu un dēlu problēmas atspoguļošanā romānā “Uz jauno krastu” utt.

T. Treiča dzejoļu krājumā “Rūpes” nepareizi apgalvots, ka memoriālie Brāļu kapi Rīgā esot tikai pieminekļi Pirmā pasaules kara kauju laukos kritušajiem latviešu strēlniekiem, lai gan ir vispārzināms, ka tos plaši izmantoja arī buržuāziskās Latvijas valdītāji gan apbedījumu veikšanai, gan savu pretpadomju mērķu propagandai.

c) Latvijas PSR Augstākās un vidējās speciālās izglītības ministrijas izdevumi –

Starpaugstskolu krājumā “Buržuāziskās propagandas koncepcijas un metodes” A. Kupcova rakstā “Trocka pozīcijas antiļeņiniskā būtība 1917. gadā” Trockis bija plaši citēts, pieminēti viņa no brīvās pieejas fondiem izņemtie darbi bez pietiekamiem komentāriem un pretargumentiem.

Citā starpaugstskolu krājumā “Nacionālās un literārās attiecības” bija reakcionāra buržuāziska rakstnieka citāts, kurā viņš, no vienas puses, atzīst, ka latvieši mīl un augstu vērtē krievu literatūru, bet, no otras, – apsūk padomju rakstniekus par “aprobežotiem padomju kroņa skribentiem”.

Augstākās [un vidējās speciālās] izglītības ministrijas materiālā, kas bija paredzēts izvešanai uz ārzemēm, izņemta atsauce uz grāmatu “Oktobra revolūcija un proletariāta diktatūra” (M[askava], 1919), kas atrodas no brīvās pieejas fonda izņemamo grāmatu sarakstā.

Starpaugstskolu semināra “Darba ar tautsaimniecības vadošiem kadriem sistēmas pilnveidošanas aktuālās problēmas” materiālos pārstrādāšanai atdots raksts par darba aizsardzības jautājumiem. Tajā teikts, ka atbilstoši PSRS Valsts plāna, VACP un Valsts darba komitejas izstrādāšanai, lai trokšņa un vibrācijas līmeni samazinātu līdz normai, republikas Viegļās rūpniecības ministrijas uzņēmumiem būtu vajadzīgas 2 piecgrades, bet, lai pilnībā likvidētu veselībai kaitīgos apstākļus, – 20 piecgrades...

d) žurnāls “Karogs” –

Pārstrādāšanai bija atdotas E. Klienes atmiņas “Atmiņu dzirkstis”, kur sīki aprakstīti autores piedzīvojumi buržuāziskās Latvijas laikā, pieminētas dažādas viņas sarakstes detaļas, gatavošanās un tikšanās ar norvēģu rakstnieku K. Hamsunu, viņas brauciens uz Čehoslovākiju uz tikšanos ar buržuāziskās Čehoslovākijas prezidentu E. Benešu, jūsmīgi aprakstīti nacionālistiskās jaunatnes organizācijas “Sokol” svētki utt.

Žurnāla redakcija bija sagatavojusi publikācijai J. Lapsas romānu “Rūgtums” par zvejnieku dzīvi, kurā bija epizodes, kā padomju zvejnieki veic zveju aizliegtos Pasaules okeāna kvadrātos, veikli apejot starptautisko kontroli, jo citādi plānu neizpildīt.

K. Skalbes simtgadei redakcija sagatavoja I. Bērsona rakstu, kurā minēti ļoti daudzi reakcionārās rakstnieces un buržuāziskās Latvijas filozofes, vēlāk zvērinātas pretpadomju emigrantes Z. Mauriņas dzīves fakti un citāti.

e) laikraksts "Literatūra un Māksla" –

25.05.1979. g. 21. numurā bija izņemts no salikuma P. Putniņa raksts "Par latviešu kino 1978. gadā", kurā no neveselīgām pozīcijām analizēts Rīgas kinostudijas darbs. Rīgas kinostudijas un republikas Valsts kinematogrāfijas komitejas vadība tika apsūdzēta par to, ka tās necīnoties, lai repertuārā tiktu iekļautas latviešu filmas, bet iztopot PSRS Valsts kinematogrāfijas komitejas prasībām, "lielā ekrāna" publikas gaumei un finansi interesēm, tā kaitējot Latvijas nacionālajai kinematogrāfijai. Būt vai nebūt tai vai citai filmai, pēc autora domām, ļoti lielā mērā esot atkarīgs no to pārstāvju individuālajām spējām, kuri Maskavā var "izsist" filmas iekļaušanu ražošanas plānā utt.

1978. gada oktobrī redakcijai pārstrādāšanai tika atdots V. Avotiņa raksts "Vairāk par visu – darbdienas", kas bija veltīts VLKJS 60. gadadienai. Rakstā vispārinātā veidā komjaunatnei tika izvirzītas apsūdzības atrautībā no dzīves, pasivitātē, savtīgumā, labākā gadījumā partijas darba metožu kopēšanā. Runāts tika arī par vecākās paaudzes, kura nodarbojas ar žūpošanu, pielīšanu, negatīvo ietekmi uz jaunatni. Dažs labs savus trūkumus piesedz ar to, ka ir karojis, atjaunojis kara sagrauto tautsaimniecību, pārdzīvojot turklāt milzīgas grūtības utt.

Pēc Propagandas un agitācijas nodaļas vadības norādījuma raksts sākotnēji tika atdots redakcijai un tās uzmanība vērsta uz tāda toņa nepieļaujamību, jo īpaši komjaunatnes jubilejas dienās. Tomēr redakcija maz ko mainīja un rakstu publicēja vienā no nākamajiem laikraksta numuriem.

K. Skalbes simtgadei redakcija sagatavoja J. Kursītes rakstu "Ieskats K. Skalbes dzejā", kur plaši citēti no brīvās pieejas fondiem izņemtie dzejnieka dzejoļu krājumi "Zāles dvaša", "Klusuma meldijas", "Pēclaikā". Raksta autore nedeva tiem skaidru šķirisko novērtējumu.

Žurnāla "Veselība" 1979. gada 6. numurā bija izņemts no salikuma raksts "Dzīstības pieauguma interesēs", kur aprakstīti dažādi atvieglojumi un priekšrocības mātēm VDR, ČSR, UTR, kādu pagaidām nav PSRS, un ar to netieši izskaidrota zemā dzimstība.

Žurnālā "Draugs", sākot ar 1979. gada 6. numuru, bija paredzēts vairākos turpinājumos publicēt materiālu "Ne tikai dzērvēm vajadzīgs purvs", kurā kategoriskā formā tika apšaubīta pārpurvojušos zemju nosusināšana vispār. Minēts piemērs, ka pēc nosusināšanas darbiem Lubāna ezerā un tā apkaimē un pēc tuvējo upīšu iztīrīšanas tikušas iznīcinātas zivju nārsta vietas, divos kaimiņu rajonos sākusies augsnes erozija utt.

Žurnāla "Daugava" 1979. gada 8. numurā bija paredzēts publicēt Leksa Manuša rakstu "Latvijas čigānu dziesmas" un dažas viņu dziesmas. Materiālā tika apdziedāta čigānu sadzīves savdabība, darbam veltītu dziesmu trūkums, zirgu zagšana, čigānu noslāņošanās bagātajos un nabadzīgajos. Dziesmā "No cara ziņa pienākusi" pausts žēlums par čigānu, kurš iesaukts armijā. Šeit nebija nekā par Latvijas čigānu dzīvi, ne arī par čigānu dzīvi Padomju zemē vispār.

1979. gada septembrī Grāmatu draugu biedrība bija sagatavojusi iespēšanai mākslinieka J. Plēpja grāmatzīmju prospektu. Labākajiem mākslinieka darbiem bija pieskaitītas grāmatzīmes, kas bija izgatavotas buržuāziskās Latvijas reakcionārā darbinieka K. Goppera 4 ģimenes locekļiem, māksliniekam, tagad reakcionārajam emigrantam N. Strunkem,³ buržuāziskās Latvijas preses magnātam A. Benjamiņam, buržuāziskās Latvijas galma ģenerālim V. Tepferam u.c.

Žurnāls "Zvaigzne" publicēšanai sagatavoja J. Žīgura atmiņu dienasgrāmatas par Tautas dzejnieci M. Ķempi "Sadegušais portrets". Tas tāpat bija pilnīgi nerediģēts materiāls, kas galu galā met ēnu uz dzejnieci, kuru autors mums priekšstata kā nedaudz vieglprātīgu, seksuālā ziņā nelīdzsvarotu sievieti. Bez tam dienasgrāmatās plaši aprakstītas buržuāziskās Latvijas dzīves un sadzīves detaļas.

Šajās dienās kontroles laikā mēs atklājām Ļeņina komjaunatnes vārdā nosauktā Jaunatnes teātra 12 programmas V. Šekspīra komēdijas "Liela brēka, maza vilna" izrādei. Saskaņā ar "Neslepeno izdevumu iespēšanas vispārīgo noteikumu" 2. parafrāfu teātru programmas no Galvenās pārvaldes orgānu iepriekšējās kontroles ir atbrīvotas.

Programmas lapiņu otrajā pusē bija iespiesti gada dažādos mēnešos dzimušo horoskopi (programmas lapiņas pievienojam). Tas ir tumsonīgs veidojums kā saturiskā, tā literārās apstrādes ziņā. Atliek vienīgi nožēlot, ka teātris nav atradis nekā labāka, ar ko ietekmēt jauno skatītāju prātus, sirdis un pasaules uzskata veidošanos.

Informēdama par minēto, Galvenā pārvalde uzskata par lietderīgu vērst redaktoru, izdevniecību vadītāju uzmanību nepieciešamībai rūpīgāk rediģēt publicējamos materiālus, kā to prasa PSKP CK lēmums par redaktoru atbildības paaugstināšanu par publicējamo materiālu kvalitāti. [..]

Galvenās pārvaldes priekšiece

A. Luceviča

[Uz dokumenta ir šāda Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās komitejas Propagandas un aģitācijas nodaļas vadītāja rezolūcija:]

"Par visiem Latvijas PSR Glavļita vēstulē minētajiem faktiem, kas liecinājuši par daudzos gadījumos pietrūkušo augsto prasīgumu, vērtējot publicējamo materiālu idejisko saturu, veikts atbilstošs darbs ar laikrakstu un žurnālu redaktoriem, izdevniecību direktoriem un republikas Augstākās un vidējās speciālās izglītības ministrijas vadošajiem darbiniekiem.

L. Freibergs

6. V 80. g."

¹ Šī dokumenta sastādītāju nezināšanas dēļ par vēsturnieku Arvedu Švābi un gleznotāju Niklāvu Strunki rakstīts kā par dzīvu. Patiesībā Arveds Švābe miris 1959. gadā, bet Niklāvs Strunke – 1966. gadā.

² Dokumentā kļūda. Raksts publicēts žurnāla 1979. gada 8. numurā.

³ Sk. 1. piezīmi.

VIII nodaļa

Baznīca – visaptveroša kontrole

Nr. 56

**PSRS Tautas Komisāru Padomes reliģijas kulta lietu
pilnvarotā Latvijas PSR V. Šeškена un PSRS Reliģijas kulta lietu
padomes priekšsēdētāja I. Poļанска slepenā sarakste
par stāvokli atsevišķās konfesijās**

V. Šeškена vēstule I. Poļанским

1945. gada 31. decembrī

За истекший квартал наиболее заслуживающими внимания моментами по отдельным конфессиям являются:

Католики – после получения извещения Совета о разрешении продолжения занятий в духовной семинарии мною перед праздниками рождества был посещен Спрингович, который по болезни не вставал с постели около двух недель. За несколько дней перед этим был арестован его нотариус курии Зачест исполнявший при нем обязанности ходотая по делам и личного адютанта. Спрингович в курии был совершенно один и начал с жалоб на тяжелые времена. Я вскользь заметил, что часто бывает, когда люди, сея ветер, забывают о том, что пожнут бурю. Спрингович тут же перевел разговоры на другую тему и к жалобам не возвращался. После ряда хозяйственных вопросов, он благодарил за литерное питание,¹ покрышки для его автомашины и т.д. Я сообщил ему о разрешении в отношении семинарии. Он был очень обрадован, это было ясно видно, и обещал много и добротнo молиться за всех, кто дал это разрешение, и всячески уверял, что будет воспитывать в семинарии самых советских ксендзов. Потом заявил, что это даже, пожалуй, хорошо, что семинария начнет свою работу теперь, когда они уже привыкли к Советской обстановке и с законами советскими более или менее познакомились. На мой вопрос о руководстве семинарии, Спрингович заявил, что другого кандидата, чем профессор Строд, у него нет, и он спрашивает моего мнения

об этой кандидатуре. Я согласился с ним, что другой кандидатуры я не вижу. На этом и порешили. Встал вопрос о здании для семинарии, раньше она занимала отдельное помещение, вернее целый комбинат в Задвинье. С 1940 года это здание занято под детский костно-туберкулезный санаторий. Я заявил Спринговичу прямо, что на это здание рассчитывать не приходится совершенно, и что надо ремонтировать здания на Католической 14 как и было запроектировано при первоначальных ходатайствах о семинарии. [...]

От помощи госстройорганизации по ремонту на Католической 14 он с благодарностью отказался, заявив, что вообще пока студентов будут единицы, и они обойдутся без ремонта. Сообственно я и раньше предполагал, что в этом учебном году им занятий регулярных не начать, и что семинария в основном пока нужна для поднятия престижа руководства и закрепления своих позиций в Латвии. Сейчас они удовлетворены полностью. С другой стороны, при той убыли в духовенстве, которое они понесли за последнее время, открытие семинарии имеет большое значение для масс верующих, чтобы сгладить нежелательные настроения. Приведу пример, ко мне явилась делегация от верующих католиков Вилякской волости. В м. Виляки было при двух костелах три ксендза, всех их недавно репрессировали и в волости не осталось ни одного духовника. [...]

Пришли ко мне требовать хоть какогонибудь ксендза, я их послал к митрополиту и попутно провел параллель, что мы открыли им семинарию и что ни о каких гонениях на религию говорить не приходится.

Известная Вам статья прелата Вайкуль мною была передана в комиссию по расследованию немецких злодеяний, в статье говорится о преследовании гитлеровцами католической церкви в Латвии. Поскольку готовится процесс в Риге над военными преступниками, показания Вайкуля как генерального vicара, хотя бы даже в пределах его статьи (я ее передал тов. Пуго), при нынешней ситуации могут быть интересными. Вайкуля вызываю на 3 января телеграммой для явки в комиссию и для проверки его настроений.

С лютеранами положение не изменилось. По вопросу прекращения проведения т.н. евангелизаций у меня был крупный разговор с Ирбе², который отказался подчиниться без официального письменного моего распоряжения. На мое замечание, что хватит с него и моего категорического заявления, и что я требую с него, чтобы вокруг этого вопроса не было лишней шумихи. Ирбе пытался возмущаться дальше, но вдруг неожиданно стих и успокоился. Оказывается, он услышал начало благовеста в православном соборе у меня за окном. Дальше уже начал говорить с улыбочкой, хорошо, евангелизации не будет, но мы возьмем пример с православных и вместо одного богослужения в неделю, как было досих пор, будем их устраивать без проповедей, но каждый день, пусть тогда будет так, что Вы нам сделаете. [...]

Ирбе послал два послания по приходам, одно, связанное с разговорами о возвращении из лесу бандитов, и другое рождественское. Оба носят почти анти-

советский характер и со мной не были согласованы, хотя я и требовал от него этого. Послания после перевода и перепечатки вышло.

В Риге имеется одна бывшая англиканская церковь, в свое время обслуживавшая иностранцев. В 1941 году ее отремонтировал и взял по договору с представителем этой церкви шотландцем Лофсон как-то сохранившийся при немцах пастор разрушенной церкви св. Петра профессор Фрейс. В настоящее время и Лофсон находится в Риге, и Фрейс со своим приходом ее занимает по-прежнему.

Прежде чем начать официально интересоваться этим вопросом, я зашел к тов. Валескалн³ посоветоваться. Он мне рекомендовал пока в это дело не вмешиваться, с Лофсоном не говорить, так как у него был представитель английского посольства из Москвы и очень интересовался положением этой церкви. [...]

Прошу Ваших указаний, как быть в этом вопросе в дальнейшем при регистрации этого прихода – арендатора. [...]

Сведения по новой статформе представляю, но для меня основная трудность в том, что никто не знает, где начинается частное владение, и где кончается муниципализированное и национализированное, так как, как я уже докладывал, что на этот счет в Латвии ни в 40–41 годах, ни в 44 и далее никаких решений не выносилось общих для республики. Решения в отношении отдельных домов носят чисто местный характер и, очевидно, особой законной силы не имеют.

Я лично при разговорах с духовенством ссылаюсь на общесоюзные законы о национализации. (Все что построено на советской земле, принадлежит советскому народу, выражаясь упрощено.)

Уполномоченный по Латвийской ССР

Шешкен

LVA, 1448. f., 2. apr., 239. l., 57.–60. lp.

Tulkojums no krievu valodas.

Visvairāk uzmanības pa atsevišķām konfesijām pagājušajā ceturksnī ir izpel-
nījušies šādi momenti.

Katoļi – pēc tam kad no padomes tika saņemts paziņojums par atļauju turpināt nodarbības garīgajā seminārā, es pirms ziemassvētkiem apmeklēju Springoviču, kurš slimības dēļ aptuveni divas nedēļas necēlās no gultas. Dažas dienas pirms tam bija arestēts viņa kūrijas notārs Začests, kurš pildīja lietveža un personiskā adjutanta pienākumus. Springovičs kūrijā bija pilnīgi viens un sāka ar sūdzībām par grūtajiem laikiem. Es, starp citu, piezīmēju – bieži gadās, ka, sējot vēju, cilvēki aizmirst, ka pļaus vētru. Springovičs tūlīt mainīja tēmu un neatgriezās vairs pie sūdzībām.

Pēc daudziem saimnieciskiem jautājumiem viņš pateicās par litera ēdināšanu,¹ automašīnas riepiem utt. Es viņam paziņoju par atļauju attiecībā uz semināru. Bija skaidri redzams, ka viņš bija ļoti iepriecināts un apsolija daudz un godprātīgi lūgt par visiem tiem, kas iedeva šo atļauju, un visādi centās pārliecināt, ka seminārā audzinās visīstākos padomju garīdzniekus. Pēc tam viņš paziņoja, ka tas arī labi, ka seminārs tikai tagad sāks darbu, kad ir jau pieraduši pie padomju apstākļiem un vairāk vai mazāk iepazinušies ar padomju likumiem. Uz manu jautājumu par semināra vadību Springovičs paziņoja, ka viņam nav cita kandidāta kā profesors Strods, un viņš prasīja manas domas par šo kandidatūru. Es piekritu viņam, ka citu kandidatūru neredzu. Tā arī izlēmām. Pacēlās jautājums par semināra ēku, agrāk tā bija atsevišķa būve, precīzāk, vesels kombināts Pārdaugavā. Kopš 1940. gada šo ēku aizņēma bērnu kaulu tuberkulozes sanatorija. Es Springovičam tieši paziņoju, lai ar šo ēku pilnīgi nerēķinās, ka vajag remontēt ēkas Katoļu [ielā] 14, kā bija paredzēts sākotnējos lūgumos par semināru.[..]

Viņš ar pateicību atteicās no valsts celtniecības organizāciju palīdzības Katoļu [ielas] 14 ēkas remontā, paziņojot, ka pagaidām būšot tikai daži studenti un viņi iztikšot bez remonta. Personiski es arī iepriekš paredzēju, ka šajā mācību gadā viņi neuzsāks regulāras mācības un ka pagaidām seminārs galvenokārt ir vajadzīgs, lai celtu vadības prestižu un lai nostiprinātu savas pozīcijas Latvijā. Tagad viņi ir pilnībā apmierināti. No otras puses, sakarā ar garīdznieku skaita samazināšanos, kādu viņi ir izjutuši pēdējā laikā, semināra atvēršanai ir liela nozīme ticīgo masās, lai izlīdzinātu nevēlamo noskaņojumu. Minēšu piemēru: pie manis ieradās Viļakas pagasta ticīgo katoļu delegācija. Viļakā divās baznīcās bija trīs garīdznieki, visus nesen represēja, un pagastā nepalika neviena garīdznieka. [..]

Atnāca pie manis prasīt vienalga kādu garīdznieku, es viņus aizsūtīju pie metropolīta un garāmejojot piebildu, ka mēs jau atvērām semināru un ne par kādām reliģijas vajāšanām nevar runāt.

Jums zināmo prelāta Vaikuļa rakstu es nodevu komisijai, kas izskata vācu ļaudzdarības, tajā tiek runāts par to, kā hitlerieši vajāja katoļu baznīcu Latvijā. Tā kā Rīgā tiek gatavots kara noziedznieku process, tad Vaikuļa kā ģenerālā vikāra liecības šajā situācijā, kaut vai viņa raksta robežās (es to nodevu b. Pugo), var būt interesantas. Vaikuli 3. janvārī ar telegrammu izsaukšu uz komisiju, lai pārbaudītu viņa noskaņojumu.

Luterāņiem stāvoklis nav mainījies. Jautājumā par t.s. evaņģelizācijas pārtraukšanu man bija nopietna saruna ar Irbi,² kurš atteicās pakļauties bez oficiāla rakstiska rīkojuma. Uz manu piezīmi, ka viņam pietiek ar manu kategorisku paziņojumu un ka es pieprasu, lai ap šo jautājumu nebūtu lieka trokšņa, Irbe tālāk turpināja paust sašutumu, bet pēkšņi negaidīti pieklusā un nomierinājās. Izrādās, viņš izdzirdēja, ka man aiz loga sāka skanēt pareizticīgo katedrāles zvani. Tālāk viņš jau sāka runāt ar smaidīgu, labi, evaņģelizācijas nebūs, bet mēs ņemsim piemēru no pareizticīgajiem un viena dievkalpojuma vietā, kā tas bija līdz šim, rīkosim tos bez sprediķa, bet katru dienu, lai tad ir tā, ko jūs mums izdarīsiet. [..]

Irbe nosūtīja divus vēstījumus draudzēm, vienu, kas saistīts ar bandītu atgriešanos no meža, un otru uz ziemassvētkiem. Abiem ir gandrīz pretpadomju raksturs, un tie nebija ar mani saskaņoti, lai gan es to viņam pieprasīju. Vēstījumus pēc tam, kad tie tiks pārtulkoti un pārrakstīti, izsūtīšu.

Rīgā ir viena bijusī anglikāņu baznīca, kas savā laikā apkalpoja ārzemniekus. 1941. gadā pēc līguma ar šīs baznīcas pārstāvi skotu Lofsonu, kurš bija saglabājis savu amatu vācu laikā, to izremontēja un pieņēma sagrautās Sv. Pētera baznīcas mācītājs profesors Freijs. Pašlaik gan Lofsons atrodas Rīgā, gan Freijs ar savu draudzi to joprojām aizņem.

Pirms sākt oficiāli interesēties par šo jautājumu, es iegāju pie biedra Valeskalna³ aprunāties. Viņš man rekomendēja pagaidām šajā lietā nejaukties, ar Lofsonu nerunāt, jo pie viņa bija pārstāvis no angļu vēstniecības Maskavā un ļoti interesējās par šīs baznīcas stāvokli. [..]

Lūdzu Jūsu norādījumus, ko darīt šajā jautājumā turpmāk, reģistrējot šo draudzi – nomnieku. [..]

Iesniedzu ziņas pēc jaunās statistikas formas, bet man galvenais grūtums ir tas, ka neviens nezina, kur sākas privātais un kur beidzas municipālais un nacionalizētais īpašums, jo, kā jau es Jums agrāk ziņoju, ne 40.–41. gadā, ne 44. [gadā] un vēlāk nekādi republikai kopīgi lēmumi netika pieņemti. Lēmumiem par atsevišķām mājām ir tīri vietējs raksturs un acīm redzami tiem nav sevišķi likumīga spēka.

Es personiski, runājot ar garīdzniekiem, atsaucos uz Vissavienības likumiem par nacionalizāciju. (Izsakoties vienkāršoti, viss, kas ir uzcelts uz Padomju zemes, pieder padomju tautai.)

Pilnvarotais Latvijas PSR

Šeškens

¹ Līdz 1947. gada beigām Padomju Savienībā, tai skaitā arī Latvijā, pastāvēja normēta apgāde – kartīšu sistēma. Kartītes tika iedalītas atsevišķās grupās (literos).

² Kandidatūras dažādu konfesiju vadītājiem tika rūpīgi izvērtētas. 1945. gada 5. oktobrī PSRS Tautas Komisāru Padomes reliģijas kulta lietu pilnvarotais Latvijas PSR V. Šeškens bija sagatavojis ziņojumu par Latvijas evaņģēliski luteriskās baznīcas arhibīskapa vietas pagaidu izpildītāju K. Irbi. Tajā V. Šeškens raksturoja K. Irbes darbību kā naidīgu padomju varai. Pēc pārrunām ar K. Irbi viņš bija secinājis, ka K. Irbe nepakļaujas padomju varas dotajiem norādījumiem, piemēram, atteicās aicināt nākt ārā no mežiem tos, kuri slēpās, pirms valdība nebūs publicējusi dekrētu par arestēto amnestiju.

Pēc gada, 1946. gada 21. februārī, K. Irbi arestēja par kaitnieciskas darbības organizēšanu. Viņam tika piespriesti 10 gadi labošanas darbu nometnē. Atbrīvots no ieslodzījuma 1956. gada 15. novembrī (LVA, 1986. f., 2. apr., P-10758. l., 1. sēj., 15., 227.–235., 239., 342. lp.).

³ Tajā laikā P. Valeskalns bija Latvijas PSR ārlietu tautas komisārs.

J. Sadovska atbilde V. Šeškenam

1946. gada 22. janvārī

Совет по делам религиозных культов при СНК СССР отвечает на поставленные Вами вопросы.

Принимаем к сведению Ваше сообщение о реагировании Спринговича на открытие семинарии.

По поводу предложенных Вами мероприятий с выступлением Вайкуль будут даны дополнительные указания по изучению вопроса.

Совет считает, что наиболее слабым местом в отношении католиков является одиночество Спринговича, не имеющего заместителей и ближайших помощников. В направлении создания этой категории людей должны быть сосредоточены Ваши мероприятия. В этом плане следует серьезно подумать о кандидатуре декана Вайкуль.

По отношению к лютеранам Совет считает, что должна быть принята более определенная, жесткая и решительная линия. Необходимо продумать систему мероприятий, в результате которых был бы изолирован от влияния на духовенство и верующих Ирбе. Следует разработать систему мероприятий по налоговому обложению, в результате которой лютеранское духовенство могло бы оказаться в стесненном положении, что, в свою очередь, вызвало бы в его среде определенное разложение. В частности, следует продумать в этом плане мероприятия, связанные с заявлением Ирбе о том, что вместо «запрещенных евангелизаций» будут проводиться ежедневные богослужения. Можно рассматривать, что каждое богослужение приносит пастору определенный доход. Чем больше богослужений, тем больше вырастают его поступления. Следовательно, можно об этом договориться с финорганами и провести жесткое обложение пасторов, проводящих ежедневные богослужения.

В отношении посланий Ирбе и других пасторов, распространяемых без согласования с Вами, следует договориться с органами военной цензуры и прекратить рассылку их.

Точно также необходимо договориться с органами НКВД о принятии специальных мер в отношении лиц, выезжающих в уезды и волости республики без согласования с Вами и без пропуска.

Совет просит сообщить по затронутым вопросам Ваши конкретные предложения. [...]

4. Относительно англиканской церкви следует оставить то положение, в котором она существует до сих пор. Регистрацию проводить пока не нужно.

Одновременно прошу сообщить более подробные сведения об этой церкви. [...]

Нас интересует вопрос о количестве существующих и зарегистрированных Вами общин и об их деятельности. Имеем в виду, конечно, не только религиозную деятельность, а главным образом «общественную».

Вы ничего не сообщаете по специально поставленному нами вопросу относительно налогового обложения. Еще раз, обращая Ваше внимание на особую важность этого вопроса, прошу основательно проработать его, и незамедлительно прислать все требуемые письмом Совета сведения.

Точно также Вы лишь мимоходом упоминаете о том, что закон о национализации молитвенных зданий в Латвийской ССР принят не был. Для постановки вопроса, который Совет предполагает внести на разрешение Правительства, таких данных недостаточно. Совершенно необходимо знать точку зрения местных руководящих органов, хотя бы ориентировочно сведения о количестве зданий, которые могут быть национализированы, о том, какую реакцию это вызовет среди духовенства и верующих, о том, следует ли проводить национализацию и зданий, и культового имущества или только зданий и т.п. [...]

Зам. Председателя Совета

по делам религиозных культов при
СНК СССР

Садовский

LVA, 1448. f., 1. apr., 239. l., 55., 56. lp.

Tulkojums no krievu valodas.

PSRS TKP Reliģijas kulta lietu padome sniedz atbildi uz Jūsu uzdotajiem jautājumiem.

Pieņemam zināšanai Jūsu ziņojumu par Springoviča reakciju uz semināra atvēršanu.

Attiecībā par Jūsu ieteiktajiem pasākumiem sakarā ar Vaikuļa uzstāšanos pēc jautājuma izpētes tiks doti papildu norādījumi.

Padome uzskata, ka attiecībā uz katoļiem visvājākā vieta ir Springoviča vientulība, jo viņam nav vietnieku un tuvāku palīgu. Jūsu pasākumiem jābūt koncentrētiem šajā virzienā, lai izveidotu šo cilvēku kategoriju. Šeit vajag nopietni padomāt par dekāna Vaikuļa kandidatūru.

Attiecībā uz luterāņiem padome uzskata, ka jāpieņem noteiktāka un stingrāka līnija. Nepieciešams pārdomāt pasākumu sistēmu, kā rezultātā garīdzniecība un ticīgie būtu izolēti no Irbes ietekmes. Vajag izstrādāt nodokļu aplikšanas pasākumu sistēmu, kā rezultātā luterāņu garīdznieki atrastos spiedīgos apstākļos, kas savukārt izraisītu zināmu dezorganizēšanos viņu vidē. Šajā sakarībā vajag detalizēti pārdomāt pasākumus, kas saistīti ar Irbes paziņojumu, ka "aizliegtās evaņģelizācijas" vietā katru dienu būs dievkalpojumi. Var uzskatīt, ka ikviens dievkalpojums mācītājam dod zināmus ienākumus. Jo vairāk dievkalpojumu, jo vairāk pieaug viņa ienākumi. Tātad par to var vienoties ar finansu orgāniem un uzlikt tiem mācītājiem, kuri katru dienu notur dievkalpojumus, bargus nodokļus.

Attiecībā uz Irbes un citu mācītāju vēstījumiem, kas tiek izplatīti bez saskaņošanas ar Jums, vajag vienoties ar kara cenzūras orgāniem un pārtraukt to izsūtīšanu.

Tieši tāpat vajag vienoties ar IeTK orgāniem par speciālu mēru pieņemšanu attiecībā uz personām, kuras bez saskaņošanas ar Jums un bez caurlaidēm brauc uz republikas apriņķiem un pagastiem.

Padome lūdz ziņot Jūsu konkrētus priekšlikumus šajos jautājumos. [..]

4. Attiecībā uz anglikāņu baznīcu vajag atstāt to stāvokli, kādā tā ir līdz šim. Pagaidām nevajag reģistrēt. Vienlaikus lūdzu sniegt sīkākas ziņas par šo baznīcu. [..]

Mūs interesē jautājums par darbojošos un reģistrēto draudžu skaitu, to darbību. Mēs ar to saprotam ne tikai reliģisko darbību, bet galvenokārt "sabiedrisko".

Jūs neko neziņojat par mūsu speciāli izvirzīto jautājumu attiecībā par aplikšanu ar nodokļiem. Vēršot Jūsu uzmanību uz šī jautājuma sevišķo nozīmīgumu, vēlreiz lūdzu to pamatīgi izstudēt un nekavējoties atsūtīt visas padomes vēstulē pieprasītās ziņas.

Tieši tāpat Jūs tikai garāmejot pieminat, ka Latvijas PSR netika pieņemts likums par lūgšanas namu nacionalizāciju. Tādas ziņas ir nepietiekamas, lai padome varētu šo jautājumu virzīt valdībai izskatīšanai. Pilnīgi nepieciešams zināt vietējo vadošo orgānu viedokli, kaut vai orientējoši ziņas par ēku skaitu, kas var tikt nacionalizētas, par to, kādu reakciju tas izsauks garīdznieku un ticīgo vidū, par to, vai veikt ēku un kulta īpašuma nacionalizāciju vai tikai ēku u.tml. [..]

PSRS TKP Reliģijas kulta lietu padomes
priekšsēdētāja vietn.

Sadovskis

Nr. 57, 58

Represijas pret garīdzniekiem

Nr. 57

**Izvilums no Latvijas PSR Valsts drošības ministrijas
pilnīgi slepenā slēdziena par evaņģēliski luteriskās baznīcas mācītāja
A. Siļķes vervēšanu un viņa kā aģenta izmantošanas neiespējamību**

1946. gada 26. jūnijā

Агент «Закис», Сильке Артур¹ Кр. 1908 г. рождения, уроженец Тукумского уезда, Латв. ССР, латыш, гр-н СССР, из семьи кулаков, в 1930–31 годах служил в латвийской армии заместителем офицера, в 1939 году окончил теологический факультет Рижского университета, пастор лютеранской церкви, с 10/X-1944 г. исполняет обязанности благочинного города Риги и временный член Верховного Совета

Латвийской лютеранской церкви, бывший активный член международной организации – «Общество христианских студентов», на конференциях которой принимал участие в 1936 году в г. Осло (Норвегия) и в 1937 году в г. Оксфорд (Англия) как делегат от Латвийского филиала организации. Проживает в г. Риге.

Завербован 6/XII-1944 года на лояльных, добровольных началах. При вербовке ценных материалов не дал. А после двух явок, получив задание осветить деятельность немецкого ставленника зам. архиепископа Ирбе,² 21/XII-1944 года явился, не выполнив задание, и категорически отказался от секретного сотрудничества с НКГБ.

Будучи заподозрен в расконспирации, был негласно задержан и взят в активный допрос,³ причем был разоблачен как активный немецкий пособник на церковном поприще показал:

«...В силу своих антисоветских убеждений и личного недовольства советской властью (14 июня 1941 года арестован и выслан вглубь СССР мой двоюродный брат профессор теологии пастор Румба), являясь лютеранским пастором, я в первый период немецкой оккупации территории Латвийской ССР принимал участие в активной антисоветской, профашистской деятельности, проводимой лютеранской церковью в направлении всемерной поддержки фашистской Германии в войне против Советского Союза.

Перед верующими своего прихода выступал с проповедями, направленными на подрыв авторитета советской власти, старался возбудить в них ненависть и злобу к Советскому строю. Проводил антисоветские, профашистские богослужения:

3/VII-1941 года – под лозунгом «За освобождение Риги немецкой армией от большевиков».

14/VI-1942/43 и 44 г.г. – «В память по увезенным и казненным большевиками в 1941 году».

18/XI-1943 года – в день годовщины установления буржуазной власти в Латвии.

При каждом богослужении в церкви призывал прихожан молиться за успехи и здоровье латышских легионеров «СС» в борьбе на фронте против Красной Армии, помогал в сборе материальных средств для легионеров «СС».

С приходом немцев в школах Латвии был возрожден урок «Закона божьего». Я изъявил желание и стал работать учителем «Закона божьего» в 1 Рижской гимназии, воспитывал молодежь в антисоветском духе».

На пятые сутки пребывания под стражей, агент «Закис» заявил, что он желал бы свою вину перед советской властью искупить полезной деятельностью на свободе и честным сотрудничеством с НКГБ в деле выявления врагов советской власти, о чем собственноручно написал вторично подписку.

В связи с целесообразностью использования его в качестве агента, он был освобожден с легендой, обеспечивающей ему успешную работу.

Однако за истекшее время агент «Закис» ценных материалов не дал и работать не старается, продолжает оставаться на антисоветских позициях и двурушничает, что вполне установлено через другую агентуру и осведомление и подтверждается следующими фактами:

[...] «...у Ирбе и Сильке имеются какие-то секреты, ибо Ирбе часто уводит в отдельный кабинет, где что-то говорит, стараясь, чтобы другие не слышали. Крайне осторожны и недоверчивы к другим».

(Донесение ист. «Демократ» от 5/III-45 г.)

«10/VII-с.г. Сильке получил от зам. архиепископа Ирбе, выпущенное в г. Лауше (Германия) в марте 1945 года антисоветского содержания воззвание бежавшего в Германию архиепископа Гринберга. Воззвание в Ригу для Ирбе привез, по видимому, пастор Ванагс.»

(Донесение ист. «Демократ» от 13/VII-45 г.)

Агент «Закис» на явке скрыл не только о получении им от Ирбе возвания Гринберга, но и сам факт распространения Ирбе возвания, указав:

«... На заседании 10 июля с.г. бесед на политические темы не было. Ничего особенного сообщить не имею.»

(Донесение ист. «Закис» от 19/VII-45 г.) [...]

Из анализа агентурных материалов агентов «Астра» и «Крупнов» так же устанавливается, что агент «Закис» наряду с тем, что не старается выявлять а/с элемент, но и предупреждает недопустимость в его присутствии каких-либо политических и, в первую очередь, антисоветских разговоров со стороны интересующих НКГБ лиц его окружения.

В дополнение а/с двурушнической деятельности агент «Закис» расконсперировал себя как связанного с НКГБ перед объектом разработки Ирбе и другими. [...]

24 апреля источник «Крупнов» сообщил, что 23/IV-с.г. ему пастор Перлбах, рассказывая о встрече своей с зам. архиепископа Ирбе, заявил:

«... Ирбе мне сказал, что Сильке каждую неделю является к большевикам давать сведения о положении церкви.»

Будучи враждебным к Советскому строю, несмотря на наши указания о проведении через церковь патриотической деятельности, Сильке продолжает проводить а/с агитацию среди своего окружения. [...]

Имеются также агентурные данные агента «Крупнов» о том, что Сильке агитирует против участия в выборах в Верховный Совет Союза ССР. Так, 15/XI-с.г. в канцелярии Гертруденской церкви источник беседовал с Сильке и пастором Печакс о выборах в Верховный Совет Союза ССР.

Печакс говорил: «Выбирать придется, хочешь или не хочешь».

Сильке на это заявил: «Почему так, не нужно ходить совсем. Почему же в 1940 году благочинный Берге не ходил? Кто хочет, может и не ходить».

Кроме того, по материалам агентов «Крупнов» и «Калниньш» установлено, что Сильке лицам, которые желают получить фиктивные документы, выдает фиктивные справки о рождении, на основании которых эти лица получают фиктивные документы.

С агентом «Закис» достаточно проведено бесед воспитательного и строго предупредительного характера, однако он продолжает оставаться на враждебных советскому строю позициях и занимается а/с деятельностью.

Как агент, для разработки а/с элементов, а также проведения патриотической работы – бесперспективен. Подлежит исключению из сети, аресту и привлечению к уголовной ответственности.

Начальник 2 отдела МГБ по ЛССР

подполковник

Белов

Начальник 3 отделения 2 отдела МГБ

по ЛССР – капитан

Сметанин

LVA, 1986. f., 2. apr., 10758. l., 2. sēj., 28.–34. lp.

Tulkojums no krievu valodas.

Агента «Зақис», Сиļке Arturs¹ Kr., dzimis 1908. g. Latv. PSR Tukuma apriņķī, latvietis, PSRS pils., no kulaku ģimenes, 1930.–1931. gadā dienējis Latvijas armijā par virsnieka vietnieku, 1939. gadā beidzis Rīgas universitātes Teoloģijas fakultāti, luterāņu baznīcas mācītājs, kopš 1944. g. 10. oktobra izpilda Rīgas pilsētas prāvesta pienākumus un ir Latvijas luterāņu baznīcas Virsvaldes pagaidu loceklis, bijušais aktīvais starptautiskās organizācijas «Kristīgo studentu savienība» loceklis, piedalījās tās konferencēs 1936. gadā Oslo (Norvēģija) un 1937. gadā Oksfordā (Anglija) kā delegāts no šīs organizācijas Latvijas filiāles. Dzīvo Rīgā.

Savervēts 1944. gada 6. XII uz lojāliem, brīvprātīgiem pamatiem. Vervēšanas laikā vērtīgus materiālus nesniedza. Bet pēc divām tikšanās reizēm, saņēmis uzdevumu izgaismot vāciešu ielikteņa arhibīskapa vietn. Irbes² darbību, 1944. gada 21. XII ieradās, uzdevumu neizpildījis, un kategoriski atteicās no slepenās sadarbības ar VDTK.

Tā kā viņu turēja aizdomās rekonspirācijā, viņš tika slepeni aizturēts un aktīvi nopratināts,³ turklāt tika atmaskots; kā aktīvs vāciešu atbalstītājs baznīcas jomā viņš liecināja:

“... Savu pretpadomju uzskatu un personiskas neapmierinātības ar padomju varu dēļ (1941. gada 14. jūnijā tika arestēts un izsūtīts uz PSRS iekšējiem rajoniem mans brālēns teoloģijas profesors mācītājs Rumba), būdams luterāņu mācītājs, es pirmajā vācu okupācijas laikā Latvijas PSR teritorijā piedalījos luterāņu baznīcas veiktajā aktīvajā pretpadomju, profašistiskajā darbībā, kas bija virzīta uz pilnīga atbalsta sniegšanu fašistiskajai Vācijai karā pret Padomju Savienību.

Savas draudzes ticīgo priekšā uzstājos ar sprediķiem, kas bija vērsti uz padomju varas autoritātes iedragāšanu, centos viņos modināt naidu un dusmas pret padomju iekārtu. Noturēju pretpadomju, profašistiskus dievkalpojumus:

1941. gada 3. VII – ar lozungu “Par vācu armijas veikto Rīgas atbrīvošanu no boļševikiem”.

1942., 1943. un 1944. gada 14. VI – “1941. gadā boļševiku aizvesto un noslepkavoto piemiņai”.

1943. gada 18. XI – buržuāzijas varas nodibināšanas Latvijā gadadienā.

Katrā dievkalpojumā baznīcā aicināju draudzi lūgt par “SS” latviešu leģionāru panākumiem un veselību cīņās frontē pret Sarkanu armiju, palīdzēju materiālo līdzekļu vākšanā “SS” leģionāriem.

Ar vāciešu ienākšanu Latvijas skolās tika atjaunotas “ticības mācības” stundas. Es izteicu vēlēšanos un sāku strādāt par “ticības mācības” skolotāju Rīgas 1. ģimnāzijā, audzināju jaunatni pretpadomju garā.”

Piektajā diennaktī pēc apcietināšanas aģents “Zaķis” paziņoja, ka viņš savu vainu padomju varas priekšā vēlētoss izpirkt ar derīgu darbību brīvībā un godīgu sadarbību ar VDTK padomju varas ienaidnieku atklāšanas lietā, par ko pašrocīgi deva otreizēju parakstu.

Sakarā ar viņa kā aģenta izmantošanas lietderību viņš tika atbrīvots ar leģendu, kas nodrošināja viņam sekmīgu darbu.

Tomēr pagājušajā laikā aģents “Zaķis” vērtīgus materiālus nedeva un strādāt necenšas, turpina palikt pretpadomju pozīcijās un ved dubultspēli, kas pilnībā noskaidrots no citas aģentūras un ar ziņu ievākšanu, un to apstiprina šādi fakti:

[..] “... Irbem un Siļķem ir kaut kādi noslēpumi, jo Irbe bieži aizved Siļķi uz atsevišķu kabinetu, kur kaut ko stāsta, cenzdamies, lai citi nedzirdētu. Ir ļoti uzmanīgi un citiem neuzticas.”

(Av[ota] “Demokrāta” [19]45. g. 5. III ziņojums.)

“Š.g. 10. VII Siļķe no arhibīskapa vietn. Irbes saņēma Laušā (Vācija) 1945. gada martā uz Vāciju aizbēgušā arhibīskapa Grīnberga izdotu pretpadomju satura uzsaukumu. Uzsaukumu Irbem uz Rīgu acīmredzot atvedis mācītājs Vanags.”

(Av[ota] “Demokrāta” [19]45. g. 13. VII ziņojums.)

Aģents “Zaķis” tikšanās laikā ne tikai slēpa to, ka viņš no Irbes saņēmis Grīnberga uzsaukumu, bet arī pašu šo faktu, ka Irbe izplata uzsaukumu, norādīdams:

“... Š.g. 10. jūlija sēdē sarunu par politiskām tēmām nebija. Neko īpašu paziņot nevaru.”

(Av[ota] “Zaķa” [19]45. g. 19. VII ziņojums.) [..]

Aģentu “Astras” un “Krupnova” aģentūras materiālu analīzē tāpat noskaidrots, ka aģents “Zaķis” līdztekus tam, ka necenšas atklāt p[ret]p[adomju] elementus, arī brīdina par jebkādu politisku un pirmkārt pretpadomju sarunu nepieļaujamību viņa klātbūtnē sev tuvo personu loku, par kurām interesējas VDTK.

Papildu p[ret]p[adomju] divkosīgai darbībai aģents “Zaķis” ir sevi atmaskojis kā saistītu ar VDTK tās izstrādes objekta Irbes un citu priekšā. [..]

24. aprīlī avots “Krupnovs” paziņoja, ka š.g. 23. IV viņam mācītājs Perlbahs, stāstīdams par savu tikšanos ar arhibīskapa vietn. Irbi, teica:

“... Irbe man teica, ka Siļķe katru nedēļu ierodas pie boļševikiem sniegt ziņas par baznīcas stāvokli.”

Būdam naidīgs padomju iekārtai, neraugoties uz mūsu norādījumiem par patriotiskas darbības veikšanu ar baznīcas palīdzību, Siļķe turpina veikt p[ret]p[adomju] aģitāciju sev tuvo personu lokā. [..]

Mūsu rīcībā ir aģenta “Krupnova” aģentūras ziņas, ka Siļķe aģitē pret piedalīšanos PSRS Augstākās Padomes vēlēšanās. Tā š.g. 15. XI Ģertrūdes baznīcas kancelejā avots sarunājies ar Siļķi un mācītāju Pečaku par PSRS Augstākās Padomes vēlēšanām.

Pečaks teica: “Vēlēt nāksies, gribi vai negribi.”

Siļķe uz to atbildēja: “Kāpēc tā, pavisam nevajag iet. Kāpēc tad 1940. gadā prāvests Bergs negāja? Kas vēlas, var arī neiet.”

Bez tam pēc aģentu “Krupnova” un “Kalniņa” materiāliem noskaidrots, ka Siļķe personām, kuras vēlas saņemt fiktīvus dokumentus, izsniedz fiktīvas izziņas par dzimšanu, uz kā pamata šīs personas saņem fiktīvus dokumentus.

Ar aģentu “Zaķi” noturētas audzinoša un stingri brīdinoša satura pārrunas pietiekamā daudzumā, tomēr viņš turpina palikt padomju iekārtai naidīgās pozīcijās un nodarbojas ar p[ret]p[adomju] darbību.

Kā aģents p[ret]p[adomju] elementu izstrādei, kā arī patriotiska darba veikšanai – bezperspektīvs. No [aģentūras] tīkla izslēdzams, arestējams un saucams pie kriminālatbildības.

LPSR VDM 2. daļas priekšnieks

apakšpulkvedis

Belovs

LPSR VDM 2. daļas 3. nodaļas

priekšnieks kaptēinis

Smetaņins

- ¹ A. Siļķi arestēja 1946. gada 21. februārī. Viņu apsūdzēja "par piedalīšanos kontrrevolucionārā organizācijā un vācu okupantu atbalsīšanu". Sevišķā apspriede 1947. gada 29. martā A. Siļķem piesprieda pēc KPFSR Kriminālkodeksa 58-3., 58-10. 2. daļas, 58-11. panta 8 gadus labošanas darbu nomētnē. 1957. gadā viņš tika atbrīvots un atgriezās Latvijā (LVA, 1986. f., 2. apr., P-10758. l., 1. sēj., 74., 227.-235., 237. lp.). VDK turpināja viņu izsekot (sk. dok. nr. 21).
- ² Sk. dok. nr. 56.
- ³ Valsts drošības ministrijas izmeklētāju terminoloģijā tas nozīmēja, ka arestētais tika spīdzināts. A. Siļķes spīdzināšana ilga piecas diennaktis.

Nr. 58

Izvilums no Latvijas PSR Valsts drošības ministrijas pilnīgi slepenās izziņas par arestētā evaņģēliski luteriskās baznīcas mācītāja P. Rozenberga pretpadomju darbību

1946. gada 1. jūlijā

На пастора – Розенберга Павла Петровича,¹

1906 года рождения, уроженца Страупес волости, Валмиерского уезда, Латвийской ССР, латыш, б/п, гр-н СССР, образование высшее духовное, пастор лютеранской церкви г. Кокнесе, Рижского уезда, проживал г. Кокнесе Рижского уезда.

В процессе агентурной разработки установлено, что Розенберг по соцпроисхождению из крупной зажиточной семьи, отец которого был расстрелян в 1919 году советскими органами за антисоветскую деятельность.

Сам Розенберг П. во время ульмановской диктатуры в Латвии являлся пастором в организации «Айзсаргов» и был патриот плутократического правительства. В январе 1941 года, во время выборов депутатов в Верховный Совет СССР, со всей своей семьей в голосовании участия не принимал.

Брат Розенберга П. – Розенберг Арвид являлся руководителем бандгруппы, базировавшейся вблизи Сигулды, во время немецкой оккупации являлся немецким резидентом, в 1945 году арестован.

Второй брат Розенберга также занимался активной диверсионно-террористической деятельностью, за что арестован органами МГБ ЛССР.

По своим убеждениям и практической деятельности Розенберг является человеком, враждебно настроенным к Советской власти, активным латышским буржуазным националистом.

Являясь членом Верховного Управления лютеранской церкви и благочинным² Рижского церковного округа, направлял деятельность церкви на борьбу с Советским строем в Латвии, проводил активную пособническую деятельность в пользу немецко-фашистских захватчиков.

Ежегодно в оккупационный период проводил богослужение за вывезенных из Латвии в июне 1941 года антисоветских элементов, вызывая со стороны верующих националистические настроения и ненависть к Советской власти. Кроме этого, в газете Верховного Совета лютеранской церкви «Церковные известия» выступал с антисоветскими статьями.

Приход Красной Армии на территорию Латвии встретил враждебно и по этому поводу высказывал антисоветские, пораженческого характера суждения в отношении Советской власти в Латвии.

Совместно с Ирбе распространял воззвание бывшего архиепископа Гринберга, которое им было прислано из Германии и роздано на совещании Церковного управления.³

На совещании Верховного Церковного Совета, состоявшемся 18 сентября 1945 года, обсуждался вопрос, предложенный правительством, о выпуске воззвания к бандитам, находившимся в лесу, чтобы все они вернулись домой и регистрировались.

По этому вопросу Розенберг высказал сомнения:

«С одной стороны, эти обещания очень гуманны со стороны правительства, а с другой стороны, какие гарантии, что обещание будет действительно выполнено? Мы привыкли смотреть на правительственные обещания с недоверием. Какая гарантия Церковному Верховному Совету, что обещание будет выполнено? Какая гарантия, что наше духовенство не будет поставлено в роли предателей этих несчастных беглецов? Что скажет наш народ, когда через некоторое время под предлогом совершенных совсем других беззаконий, преступлений, эти беглецы будут арестованы и высланы».

(Из аг. донесения «Демократ» от 19/IX-1945 г.)

Церковный Верховный Совет лютеранской церкви воззвания к бандитам и их семьями так и не выпустил.

Совместно с другими членами Верховного Совета Церкви Розенберг всячески тормозил регистрацию церковных приходов и выборы церковных советов, несмотря на то, что прошло больше года после того, как были даны указания, а также одобрительно высказался по отношению воззвания, выпущенного Ирбе, которое о отдельном разделе носило явно антисоветский характер:

«Есть еще одно явление, не видеть которого мы не имеем права и без внимания пройти мимо его. Это есть вопрос о сохранении живой силы нашего народа. Наше большое несчастье настоящего времени то, что многие наши братья народа еще не имеют возможности вернуться в свои дома и продуктивно работать. Это не дает покоя ни им, ни их родным. Придем и здесь им на помощь, поскольку это в наших силах. Попытаемся установить причины, что задерживает их

возвращение. Одна из причин этого несчастья есть доносы и клевета, – это зло в нашем народе, ибо это путь на саморазрушение, где брат брата ненавидит, клеветает и продает. Кто любит свой народ и желает ему добра, тот должен отвернуться от этого греха. Правда выйдет на свет ...» [...]

После ареста Ирбе и Сильке⁴, Розенберг был вызван в Церковное Верховное управление, которому при приходе было объявлено об их аресте, на что он ответил:

«Я предчувствовал об аресте Ирбе и Сильке» и далее на совещании он сказал:

«Надо идти к уполномоченному по делам религиозных культов и узнать причину их ареста. Это нам нужно знать, чтобы мы могли их защищать. Я во всяком случае готов страдать за свои убеждения, я не боюсь.»

(Из аг. донесения агента «Демократ» от 27/VI-46)

По инициативе Розенберга и под его руководством делегация от Верховного управления лютеранской церкви Латвии посетила уполномоченного по делам религиозных культов при СНК ЛССР с требованием объяснить причину ареста Ирбе и Сильке и освобождения их.

Начальник 2 отдела МГБ по ЛССР

подполковник

Белов

Начальник 3 отд. 2 отдела МГБ по ЛССР

капитан

Сметанин

LVA, 1986. f., 2. apr., 10 758. l., 2. sēj., 35.–37. lp.

Tulkojums no krievu valodas.

Mācītājs – Rozenbergs Pauls Pētera dēls,¹ dzimis 1906. gadā Latvijas PSR Valmieras apriņķa Straupes pagastā, latvietis, b[e]z p[artijiskais], PSRS pils., augstākā garīgā izglītība, Rīgas apriņķa Kokneses luterāņu draudzes mācītājs, dzīvo Koknesē Rīgas apriņķī.

Aģentūras izstrādes procesā noskaidrots, ka Rozenbergs ir cēlies no ļoti turīgas ģimenes, padomju orgāni 1919. gadā par pretpadomju darbību nošāva viņa tēvu.

Pats Rozenbergs P. Ulmaņa diktatūras laikā bija “Aizsargu” organizācijas mācītājs un bija plutokrātiskās valdības patriots. 1941. gada janvārī PSRS Augstākās Padomes vēlēšanu laikā ar visu savu ģimeni balsošanā nepiedalījās.

Rozenberga P. brālis – Rozenbergs Arvīds bija bandītu grupas, kas bāzējās Siguldas tuvumā, vadītājs, vācu okupācijas laikā bija vācu rezidents, 1945. gadā arestēts.

Otrs Rozenberga brālis arī nodarbojās ar diversijām un aktīvu teroristisku darbību, par ko LPSR VDM orgāni viņu arestēja.

Rozenbergs pēc savas pārliecības un praktiskās darbības ir cilvēks, kurš naidīgi noskaņots pret padomju varu, aktīvs latviešu buržuāziskais nacionālists.

Būdams luterāņu baznīcas Virsvaldes loceklis un Rīgas apgabala prāvests,² virzīja baznīcas darbību uz cīņu ar padomju iekārtu Latvijā, veica aktīvu atbalstītāja darbību vācu fašistisko iebrocēju labā.

Okupācijas laikā katru gadu vadīja dievkalpojumus 1941. gada jūnijā aizvesto pretpadomju elementu piemiņai, tādējādi izraisot ticīgajos nacionālistiskas noskaņas un naidu pret padomju varu. Bez tam baznīcas Virsvaldes avīzē “Baznīcas Ziņas” uzstājās ar pretpadomju rakstiem.

Sarkanās armijas ienākšanu Latvijas teritorijā sagaidīja naidīgi un tāpēc visur izteica pretpadomju, sakāvnieciska rakstura spriedumus attiecībā pret padomju varu Latvijā.

Kopā ar Irbi izplatīja bijušā arhibīskapa Grīnberga uzsaukumu, kas viņiem bija atsūtīts no Vācijas un izdalīts baznīcas Virsvaldes sanāksmē.³

Baznīcas Virsvaldes padomes sanāksmē, kas notika 1945. gada 18. septembrī, apsprieda valdības priekšlikumu par aicinājuma izlaišanu bandītiem, kuri atradās mežos, lai viņi atgriežas mājās un reģistrējas.

Rozenbergs šajā jautājumā izteica šaubas:

“No vienas puses, šie valdības solījumi ir ļoti humāni, bet, no otras puses, kādas ir garantijas, ka solījumi patiešām tiks izpildīti. Mēs esam pieraduši raudzīties uz valdības solījumiem ar neuzticību. Kādas garantijas baznīcas Virsvaldes padomei, ka solījums tiks izpildīts? Kāda garantija, ka mūsu garīdzniecība netiks nolikta šo nelaimīgo bēgļu nodevēju lomā? Ko teiks mūsu tauta, kad pēc kāda laika, kā iemeslu minot pavisam citas veiktās nelikumības, noziegumus, šie bēgļi tiks arestēti un izsūtīti?”

(No aģ[enta] “Demokrāta” ziņojuma 1945. g. 19. IX.)

Luterāņu baznīcas Virsvaldes padome tā arī npublicēja uzsaukumu bandītiem un viņu ģimenēm.

Neskatoties uz to, ka ir pagājis vairāk nekā gads, kopš tika doti norādījumi, Rozenbergs kopā ar citiem baznīcas Virsvaldes padomes locekļiem bremzēja baznīcu draudžu reģistrāciju un baznīcu padomju vēlēšanas, kā arī izteicās Irbes izdotā uzsaukuma sakarā, kam atsevišķā sadaļā bija izteikti pretpadomju raksturs:

“Ir vēl viena parādība, ko mums nav tiesību neredzēt un bez uzmanības paiet garām. Tas ir jautājums par mūsu tautas dzīvā spēka saglabāšanu. Mūsdienu lielā nelaime ir tā, ka daudziem mūsu tautas brāļiem vēl nav iespējas atgriezties mājās un ražīgi strādāt. Tas nedod mieru ne viņiem, ne viņu tuviniekiem. Nāksim arī šeit viņiem palīgā, cik tas ir mūsu spēkos. Mēģināsim noskaidrot cēloņus, kas kavē viņu atgriešanos. Viens no šīs nelaiemes cēloņiem ir sūdzības un apmelojumi – tas ir ļaunums mūsu tautā, jo

tas ir ceļš uz pašsaplosīšanos, kur brālis brāli neieredz, apmelo un pārdod. Tas, kurš mīl savu tautu un vēl tai labu, tam vajag novērsties no šī grēka. Taisnība iznāks gaismā..." [..]

Rozenbergs tika izsaukts uz baznīcas Virsvaldi pēc Irbes un Siļķes⁴ aresta – un viņam pēc ierašanās tika paziņots par viņu arestu, uz ko viņš atbildēja:

"Es nojautu par Irbes un Siļķes arestu," – un viņš vēlāk sapulcē teica:

"Vajag iet pie reliģisko kulta lietu pilnvarotā un uzzināt aresta cēloni. Tas mums jāzina, lai mēs varētu viņus aizstāvēt. Es katrā ziņā esmu gatavs ciest par savu pārliecību, es nebaidos."

(No aģ[enta] "Demokrāta" [19]46. g. 27. VI ziņojuma.)

Baznīcas Virsvaldes delegācija pēc Rozenberga iniciatīvas un viņa vadībā apmeklēja LPSR TKP reliģijas kulta lietu pilnvaroto, pieprasot izskaidrot Irbes un Siļķes aresta cēloni un atbrīvot viņus.

LPSR VDM 2. daļas priekšnieks
apakšpulkvedis

Belovs

LPSR VDM 2. daļas 3. nod. priekšnieks
kapteinis

Smetaņins

¹ P. Rozenbergu arestēja 1946. gada 28. februārī. Viņu apsūdzēja "par piedalīšanos kontrrevolucionārā organizācijā un vācu okupantu atbalstīšanu". Sevišķā apspriedē 1947. gada 29. martā pēc KPFSR Kriminālkodeksa 58-3., 58-10. 2. daļas, 58-11. panta P. Rozenbergam piesprieda 8 gadus labošanas darbu nometnē. 1957. gada 25. maijā viņu atbrīvoja no ieslodzījuma (LVA, 1986. f., 2. apr., P-10758. l., 1. sēj., 106., 227.–235., 242., 343. lp.).

² Tā dokumentā. Faktiski P. Rozenbergs bija Rīgas apriņķa iecirkņa prāvests.

³ Sk. dok. nr. 57.

⁴ Sk. 2. piezīmi pie dok. nr. 56 un 1. piezīmi pie dok. nr. 57.

Nr. 59

Vissavienības evaņģēlijuma kristīgo–baptistu padomes pilnvarotā Baltijas republikās bīskapa N. Levindato ziņojums PSRS Ministru Padomes reliģijas kulta lietu pilnvarotajam Latvijas PSR ar lūgumu nostiprināt kopienas rīcībā tai piederošo baznīcu ēkas

1949. gada 16. martā

Каздангас волостной исполком Айзпутского уезда отказался от заключения договора на передачу Каздангас баптистской общине ее церкви, расположенной в усадьбе «Загерос» Каздангас вол. и предложил общине совсем освободить церковное помещение, что фактически означает полное прекращение богослужбных собраний для прихожан.

Свой отказ заключить с общиной договор исполком мотивирует:

1. тем, что члены общины, состоящие двадцатку¹, проживают в разных волостях,

2. что в состав членов общины-двадцатки сейчас включены другие члены общины вместо выбывших, числившихся прежде в составе двадцатки,

3. и близостью к церкви колхозных помещений, благодаря чему возникает якобы угроза появления заразных болезней, потому что на богослужбные собрания будут стекаться прихожане из разных мест.

Прошу Вашего содействия к закреплению за общиной церковного здания, в котором она производит свои богослужения в течение ряда лет.²

Епископ

Н. Левиндато

LVA, 1448. f., 1. apr., 20. l., 22. lp.

Tulkojums no krievu valodas.

Aizputes apriņķa Kazdangas pagasta izpildkomiteja atteicās slēgt nodošanas līgumu ar Kazdangas baptistu kopienu par tai piederošo baznīcu, kas atrodas Kazdangas pag. “Zāģeru” mājās, un ieteica kopienai pavisam atbrīvot baznīcas telpas, kas faktiski nozīmē pilnīgu dievkalpojumu saietu pārtraukšanu draudzes locekļiem.

Savu atteikumu slēgt ar kopienu līgumu izpildkomiteja motivē:

1. ar to, ka kopienas locekļi, kas veido “dvadcatku”¹, dzīvo dažādos pagastos,

2. kopienas “dvadcatkas” locekļu sastāvā tagad ir iekļauti citi kopienas locekļi to vietā, kas ir izstājušies,

3. baznīca atrodas kolhoza ēku tuvumā, sakarā ar to it kā rodas draudi izcelties lipīgām slimībām, jo uz dievkalpojumiem saplūdis draudzes locekļi no dažādām vietām.

Lūdzu Jūs veicināt baznīcas ēkas, kur dievkalpojumi notiek jau vairākus gadus, nostiprināšanu kopienas rīcībā.²

Bīskaps

N. Levindato

¹ Tulkojot no krievu valodas – 20 cilvēki. Lai varētu reģistrēt reliģisku kopienu, saskaņā ar padomju likumdošanu bija nepieciešams uzrādīt divdesmit cilvēku parakstītu iesniegumu padomju iestādēm ar lūgumu atļaut reģistrēt draudzi.

² Pēc arhīvā esošiem dokumentiem nevar spriest par to, vai bija izpildīts pamatotais bīskapa lūgums. Viņš vienīgi saņēma atbildi uz savu vēstuli ar liekulīgu solījumu “izskatīt šo jautājumu”.

Nr. 60
Izvilkums no Latvijas PSR Ministru Padomes
publicēšanai presē neparedzēta lēmuma nr. 288
par Latvijas PSR teritorijā esošo klosteru likvidāciju

1959. gada 20. maijā

Учитывая просьбы трудящихся о ликвидации монастырей, и в соответствии с указаниями Совета Министров СССР от 13 и 17 апреля 1959 года, Совет Министров Латвийской ССР постановляет:

1. Ликвидировать:

а) мужской монастырь конгрегации «Марианов» р.-католической церкви, находящийся в г. Виляны;

б) женский монастырь конгрегации «Нищего младенца Иисуса» р.-католической церкви, находящийся в Аглоне, Прейльского района;

в) Рижский женский «Троице-Сергиев» православный монастырь в г. Риге и его отделение в Валгундском сельсовете Елгавского района.

2. Обязать председателей исполнительных комитетов Вилянского районного Совета депутатов трудящихся т. Кибиш и Прейльского районного Совета депутатов трудящихся т. Балод, Кировского районного Совета г. Риги тов. Целлерта, Елгавского районного Совета депутатов трудящихся т. Денешкан, уполномоченного Совета по делам религиозных культов при Совете Министров СССР по Латвийской ССР т. Рестберг и Уполномоченного Совета по делам русской православной церкви при Совете Министров СССР по Латвийской ССР тов. Сахарова:

а) ликвидацию указанных в пункте 1 настоящего постановления монастырей закончить в течение 1960 года;¹

б) обеспечить устройство на работу всех трудоспособных монахов и монахинь ликвидируемых монастырей, а нетрудоспособных в дома инвалидов, в случае их желания;

в) помещения, сельхозинвентарь, рабочий и продуктовый скот, а также другое имущество, принадлежащее ликвидируемым монастырям, передать соответствующим городским и районным Советам депутатов трудящихся безвозмездно.

3. Обязать Министерство социального обеспечения Латвийской ССР всех нетрудоспособных монахов и монахинь, изъявивших желание, разместить в дома инвалидов.

Председатель
 Совета Министров Латвийской ССР
 Управляющий Делами
 Совета Министров Латвийской ССР

В. Лацис

В. Крастинь

Tulkojums no krievu valodas.

Ņemot vērā darbaļaužu lūgumus likvidēt klosterus, kā arī atbilstoši PSRS Ministru Padomes 1959. gada 13. un 17. aprīļa norādījumiem Latvijas PSR Ministru Padome nolēmj:

1. Likvidēt:

a) R[omas] katoļu baznīcas “Marijāņu” kongregācijas vīriešu klosteri, kas atrodas Viļānu pils.;

b) R[omas] katoļu baznīcas “Nabadzīgā Jēzus bērniņa” kongregācijas sieviešu klosteri, kas atrodas Aglonā Preiļu rajonā;

c) pareizticīgo “Trīsvienības Sergija” sieviešu klosteri Rīgā un tā nodaļu Jelgavas rajona Valgundes ciema padomē.

2. Uzdot Viļānu rajona darbaļaužu deputātu padomes izpildkomitejas priekšsēdētājam b. Kibišam un Preiļu rajona darbaļaužu deputātu padomes izpildkomitejas priekšsēdētājam b. Balodim, Rīgas pilsētas Kirova rajona padomes priekšsēdētājam b. Cellertam, Jelgavas rajona darbaļaužu deputātu padomes izpildkomitejas priekšsēdētājam b. Deneškānam, PSRS Ministru Padomes Reliģijas kultu lietu padomes pilnvarotajam Latvijas PSR b. Restbergam, PSRS Ministru Padomes Krievu pareizticīgo baznīcas lietu padomes pilnvarotajam Latvijas PSR b. Saharovam:

a) šī lēmuma 1. punktā norādīto klosteru likvidāciju pabeigt 1960. gada laikā;¹

b) nodrošināt iekārtošanu darbā visiem darbaspējīgiem likvidējamo klosteru mūkiem un mūķenēm, bet darbnespējīgos – invalīdu namos gadījumā, ja viņi to vēlas;

c) telpas, lauksaimniecības inventāru, darba lopus un mājlopus, kā arī citu īpašumu, piederošu likvidējamam klosterim, nodot attiecīgās pilsētas un rajona darbaļaužu deputātu padomēm bez atlīdzības.

3. Uzdot Latvijas PSR Sociālās nodrošināšanas ministrijai visus darbnespējīgos mūkus un mūķenes, kuri izteikuši vēlēšanos, izvietot invalīdu namā.

Latvijas PSR Ministru Padomes priekšsēdētājs

V. Lācis

Latvijas PSR Ministru Padomes

V. Krastiņš

lietu pārvaldnieks

¹ Klosteru likvidācijas sagatavošanas darbi faktiski tika sākti tūlīt pēc padomju okupācijas 1940. gadā. Pēc Otrā pasaules kara turpinājās īpašumu konfiskācija, mūku aresti, klosteru apvienošana un pārceļšana. Arī šis lēmums par klosteru slēgšanu tika uzvertts kā likumsakarīga valdības rīcība, vērsta pret baznīcu. Zināmas neērtības radīja vienīgi VFR prezidenta H. Libkes sievas vēstule PSRS vēstniecībai VFR, kurā viņa lūdza, lai atļauj Aglonas klostera māsām izbraukt uz Holandi, kur atradās “Nabadzīgā Jēzus bērniņa” kongregācijas galvenā rezidence. Vēstniecība uzskatīja, ka nepieciešams noorganizēt mūķeņu grupas negatīvu atbildi vai kādu citu pieņemamu atbildes formu (LVA, 1448. f., 1. apr., 265. l., 21. lp.).

Nr. 61
PSRS Ministru Padomes reliģijas kulta lietu
pilnvarotā Latvijas PSR J. Restberga
paskaidrojums
sakarā ar katoļu garīgā semināra deviņu semināristu sūdzību
par viņu atskaitīšanu no mācību iestādes

1959. gada 29. septembrī

Справка

на жалобы, адресованные Председателю Совета Министров Латвийской ССР
 Вилису Лацису

от семинаристов католического духовного семинария:

1. Далецкого О.,	2. Крапанс Я.,
3. Бренцис Я.,	4. Витко В.,
5. Раснацис Я.,	6. Мукана Ю.,
7. Савича А.,	8. Брузгула П.
9. Вильчинского Чеслава.	

В результате изучения личного состава католической духовной семинарии¹ в гор. Рига нами были приняты меры по отсеву лиц, не пользующихся политическим доверием.

Таких лиц оказалось девять человек.

Привожу краткую характеристику некоторых из них:

1. Вильчинский Чеслав – дезертир из рядов Советской Армии, был осужден на 10 лет в ИТР лагеря.

2. Далецкий Ольгерт – родственники бывшие бандиты, семья была связана с бандитами.

3. Савич Артур – в 1946 году дядя убит как бандит во время перестрелки. Семья способствовала бандитам.

4. Крапанс Янис – бывший учитель.

5. Витко Викентий – окончил Витебский строительный техникум.

6. Пуят Доминик – три брата ксендзи.

7. Бренцис Яков – родственники в прошлом находились на службе в немецкой армии и карательных отрядах, сам враждебно настроен против существующего строя.

8. Раснацис Янис – учился в 1950 году в Даугавпилсском учительском институте на 4 курсе, откуда поступил в семинарию.

9. Муканс Юрий – брат ксендз, сам настроен антигосударственно. Было отказано в приеме на учебу в духовную семинарию в текущем году.

Считаю возможным дать им ответ каждому в отдельности следующего содержания:

«Ваше заявление, направленное в адрес Председателя Совета Министров Латвийской ССР, рассмотрено. К удовлетворению Вашего ходатайства оснований не имеется».

Возвращается 9 заявлений.

Уполномоченный Совета:

Ю. Рестберг

LVA, 1448. f., 1. apr., 25. l., 1., 2. lp.

Tulkojums no krievu valodas.

Izziņa

par sūdzībām, kas adresētas Latvijas PSR Ministru Padomes priekšsēdētājam
Vilim Lācim

no katoļu garīgā semināra semināristiem:

1. Daļeckā O.,	2. Krapāna J.,
3. Brenča J.,	4. Vitko V.,
5. Rasnača J.,	6. Mukāna J.,
7. Saviča A.,	8. Bruzguļa P.,
9. Viļčinska Česlava	

Rīgas katoļu garīgā seminārā¹ personālsastāva izpētes rezultātā mēs pieņemām mērūs, atsijājām personas, kuras nebauda politisko uzticību.

Tādas personas izrādījās deviņi cilvēki.

Īsi raksturošu dažus no viņiem:

1. Viļčinskis Česlavs – dezertieris no Padomju armijas rindām, bija sodīts ar 10 gadiem labošanas darbu nometnē.
2. Daļeckis Oļģerts – radnieki bijušie bandīti, ģimene bija saistīta ar bandītiem.
3. Savičs Arturs – 1946. gadā viņa onkulis nošauts kā bandīts apšaudes laikā. Ģimene atbalstīja bandītus.
4. Krapāns Jānis – bijušais skolotājs.
5. Vitko Vikentijs – beidzis Vitebskas celtniecības tehnikumu.
6. Pujāts Dominiks – trīs brāļi garīdznieki.
7. Brencis Jēkabs – radnieki dienējuši vācu armijā un soda vienībās, pats naidīgi noskaņots pret pastāvošo iekārtu.
8. Rasnācis Jānis – 1950. gadā mācījās Daugavpils skolotāju institūta 4. kursā, no kura iestājās seminārā.
9. Mukāns Juris – brālis garīdznieks, pats noskaņots pretvalstiski. Tika atteikts šogad uzņemt seminārā.

Uzskatu par iespējamu katram atsevišķi atbildēt šādi:

“Jūsu iesniegums, kas bija adresēts Latvijas PSR Ministru Padomes priekšsēdētājam, ir izskatīts. Apmierināt Jūsu lūgumu nav pamata.”

Tiek atdoti 9 iesniegumi.

Padomes pilnvarotais

J. Restbergs

¹ Romas katoļu metropolīts A. Springovičs panāca, ka 1946. gadā semināra darbība tika atjaunota, taču gan semināra pasniedzējiem, gan semināristiem nācās smagi ciest, lai pielāgotos padomju varas prasībām.

1949.–1951. gadā tika apcietināti vairāki pasniedzēji. 1951. gadā seminārs uz laiku tika slēgts. Semināra darbība tika rūpīgi uzraudzīta. Katru gadu ar reliģisko lietu pilnvaroto vajadzēja saskaņot uzņemto semināristu sarakstu, no kuriem daļa vienmēr tika svītroti. Šī prakse turpinājās līdz 80. gadu nogalei.

Nr. 62

PSRS Ministru Padomes reliģijas kulta lietu pilnvarotā Latvijas PSR J. Restberga izziņa sakarā ar Rīgas ebreju reliģiskās draudzes izpildu orgāna iesniegumu Latvijas PSR Ministru Padomes priekšsēdētājam atļaut draudzei uz reliģiskiem svētkiem veikt pasūtījumu speciāli neraudzētu plāceņu (maci) izgatavošanai

1960. gada 3. februārī

Uzskatu, ka šāda pasūtījuma atļauja un izpilde nav nepieciešama, jo, kā zināms, ebreju lieldienu gavēņi, kad izlieto uzturam speciāli neraudzētus plāceņus, nav saistīti ar reliģisko ticību, bet gan sakarā ar pašuzpurēšanos par godu, ka ebreji izglābušies no verdzības Ēģiptē XIV–XIII g. simteņos.

Otrkārt. Uzskatu, ka no politiskā viedokļa būtu nepareizi piešķirt ticīgo ebreju grupai izņēmuma tiesības, kuri varētu pretendēt uz pasūtījuma izpildi. Ja ticīgie ebreji vēlas apmierināt savas vecas ieražas, tie var minētos bezrauga plāceņus izgatavot mājas kārtībā, tāpat kā to dara kristīgie ar lieldienu olu krāsošanu un speciālu lieldienu maizes cepšanu.

Reliģijas kulta lietu
padomes pilnvarotais

J. Restbergs

LVA, 1448. f., 1. apr., 173. l., 2. lp.

Nr. 63

**PSRS Ministru Padomes reliģijas kulta lietu pilnvarotā
Latvijas PSR P. Liepas slepenais ziņojums PSRS Reliģijas kulta lietu
padomes priekšsēdētājam A. Puzinam par veicamiem pasākumiem
sakarā ar jauna arhibīskapa iecelšanu amatā**

1962. gada 21. jūlijā

После смерти епископа Строда, являвшегося главой р. католической церкви в Латвийской ССР, руководство курией осуществляет священник Юлиан Зачест. Ватиканом Ю. Зачест назначен апостольским администратором. Управляя епархией Зачест уклоняется от выполнения даваемых ему Уполномоченным рекомендаций и по существу проводит линию в нарушение советского законодательства о культурах.

В силу этого Правительство Латвийской ССР считает невозможным оставление Зачеста у руководства р. католической церкви в республике и считает целесообразным назначение другого епископа.

Мною согласована со всеми инстанциями кандидатура Юлиана Вайвода – настоятеля кафедрального собора св. Якоба в г. Риге – для назначения его епископом.

Эту работу предполагается провести следующим образом: первоначально будут заменены два (из девяти в каждой епархии) реакционно настроенных консультора (советника) Рижской митрополитальной курии – Ольшевский и Козловский. Это сделает сам Зачест, как апостольский администратор курии.

Затем Ю. Зачесту будет предложено письменно отказаться от должности апостольского администратора, поскольку Правительство его не признает, и направить телеграмму о своем отказе Римскому Папе.

Одновременно Зачесту будет сказано, что он может выбрать себе для работы любой деканат, кроме рижского.

После отказа Зачеста от должности апостольского администратора консульторы обеих епархий (Рижской митрополитальной и Лиепайской) представят 2–3 кандидатов на пост епископа для того, чтобы согласовать с Правительством кандидатуру, которая будет признана. Среди представленных кандидатур обязательно будет Вайвод как наиболее авторитетный священник.

Кандидатура Вайвода Ю. консульторами обеих епархий будет избрана. После избрания он направит в Рим телеграмму на предмет санкционирования Папой его избрание.

После получения из Рима телеграммы Литовский епископ сможет посвятить Вайвода Ю. в епископы.

В случае, если Зачест не пожелает отказаться от своей должности и сана, что, конечно, мало вероятно, я созову всех консульторов и деканов и объявлю им, что при создавшемся положении я вынужден закрыть курию. Священники на это не пойдут и сами заставят Зачеста отказаться.

Таким образом мы намерены заменить Зачеста лояльным священником Юлианом Вайводом.

Прошу Вашего принципиального согласия на проведение указанного мероприятия.¹

Уполномоченный Совета:

П. Лиєпа

LVA, 1448. f., 1. apr., 261. l., 59., 60. lp.

Tulkojums no krievu valodas.

Pēc bīskapa Stroda nāves, kurš bija R[omas] katoļu baznīcas vadītājs Latvijas PSR, kūrījas vadību pilda Julijans Začests. Vatikāns J. Začestu nozīmēja par apustulisko administratoru. Vadot eparhiju, Začests izvairās no pilnvarotā doto rekomendāciju pildīšanas un pēc būtības ved darbību, kas vērsta pret padomju likumdošanu par kultiem.

Sakarā ar to Latvijas PSR valdība uzskata par neiespējamu atstāt Začestu par R[omas] katoļu baznīcas vadītāju republikā un uzskata par mērķtiecīgu cita bīskapa nozīmēšanu.

Esmu saskaņojis ar visām instancēm Juliāna Vaivoda – Rīgas Sv. Jēkaba katedrāles prāvesta – kandidatūru, lai nozīmētu viņu par bīskapu.

Šo darbu ir iecerēts veikt šādi: sākotnēji tiks nomainīti divi (no deviņiem katrā eparhijā) reakcionāri noskaņoti konsultori (padomnieki) Rīgas metropolijas kūrījā – Oļševskis un Kozlovskis. To izdarīs pats Začests kā kūrījas apustuliskais administrators.

Pēc tam J. Začestam tiks ieteikts rakstiski atteikties no apustuliskā administratora pienākumiem, jo valdība viņu neatzīst, un nosūtīt telegrammu par savu atteikšanos Romas pāvestam.

Vienlaikus Začestam tiks pateikts, ka viņš var izvēlēties sev darbu jebkurā dekanātā, izņemot Rīgas.

Pēc Začesta atteikšanās no apustuliskā administratora amata abu eparhiju konsultori (Rīgas metropolijas un Liepājas) ieteiks 2–3 kandidātus bīskapa amatam, lai saskaņotu ar valdību kandidatūru, kura tiks atzīta. Starp ieteiktajām kandidatūrām noteikti būs Vaivods kā visautoritatīvākais garīdznieks.

Abu eparhiju konsultori izvēlēšies Vaivoda kandidatūru. Pēc ievēlēšanas viņš nosūtīs uz Romu telegrammu, lai pāvests sankcionētu viņa ievēlēšanu.

Pēc tam kad būs saņemta no Romas telegramma, Lietuvas bīskaps varēs iesvētīt J. Vaivodu bīskapa kārtā.

Gadījumā, ja Začests nevēlēšies atteikties no sava amata un kārtas, kas, protams, ir maz iespējams, es sasaukšu visus konsultorus un dekānus un paziņošu viņiem, ka stāvoklī, kāds ir izveidojies, esmu spiests slēgt kūrīju. Mācītāji tam nepiekritīs un paši liks Začestam atteikties.

Tādā veidā mēs esam iecerējuši nomainīt Začestu ar lojālāku garīdznieku Juliānu Vaivodu.

Lūdzu Jūsu principiālu piekrišanu veikt minētos pasākumus.¹

Padomes pilnvarotais:

P. Liepa

¹ Dokumentā iecerēto arī īstenoja. 1962. gada septembrī J. Začestu izsauca uz Reliģisko kulta lietu padomi, un "viņam tika paziņots, ka, tā kā līdz šim valdība viņu nav atzinusi, tad tālākā viņa palikšana kūrijas vadībā nav vēlama".

Rezumējot šo procedūru, pilnvarotais konstatēja, ka "jaunā kūrijas pārvaldnieka nozīmēšana tika veikta kanoniski" (LVA, 1448. f., 1. apr., 262. l., 16. lp.).

Nr. 64

**PSRS Ministru Padomes reliģijas kulta lietu
pilnvarotā Latvijas PSR P. Liepas informācija PSRS Ministru Padomes
Reliģijas kulta lietu padomes priekšsēdētājam A. Puzinam
par aizliegumu veikt bērnu reliģisko ceremoniju**

1962. gada 22. novembrī

В часовне № 1 на 1 Лесном кладбище в г. Риге запрещено производить религиозный обряд похорон в связи с тем, что решением Горисполкома расширена территория кладбища им. Райниса, на которой захоронения проводятся без религиозного обряда по разрешениям Горисполкома.

На кладбище им. Райниса хоронятся персональные пенсионеры и партийно-советский актив.

Уполномоченный Совета:

П. Лиєпа

LVA, 1448. f., 1. apr., 160. l., 106. lp.

Tulkojums no krievu valodas.

Rīgas 1. Meža kapu 1. kapličā ir aizliegts veikt bērnu reliģisko ceremoniju sakarā ar to, ka ar pilsētas izpildkomitejas lēmumu ir paplašināta Raiņa kapu teritorija, kurā tiek veikta apglabāšana ar pilsētas izpildkomitejas atļaujām bez reliģiskajām ceremonijām.

Raiņa kapos tiek apglabāti personālie pensionāri un partijas un padomju aktīvs.

Padomes pilnvarotais:

P. Liepa

Nr. 65

**Izvilums no Latvijas PSR reliģijas lietu pilnvarotā vietnieka
Latvijas PSR A. Saharova atskaites par tikšanos ar žurnālistiem
no Portugāles 1978. gada 24. aprīlī un sarunas gaitu**

1978. gada 25. aprīlī

Журналисты из Португалии: Жулио Серено де Кабрал и Цезарь да Силва Принципе, по их просьбе, были мною приняты в служебном кабинете 24 апреля 1978 года. Журналистов сопровождали и во время беседы присутствовали: секретарь Рижского Епархиального Управления русской православной церкви священник Леонид Абашев, сотрудник Московской Патриархии русской православной церкви протоиерей Михаил Турчин и переводчик из АПН – Поляков С. Н.

После взаимного знакомства журналисты заявили, что они представляют прогрессивную прессу Португалии. Как им стало ясно, даже после такого непродолжительного пребывания в нашей стране, в Португалии об СССР вообще и деятельности здесь церкви в частности существуют самые примитивные и неправильные представления. Целью их посещения СССР является ознакомление с религиозной жизнью в Советском Союзе. Они считают, что религиозность населения в Португалии невысокая, внешне она проявляется меньше, чем здесь. Посещая православные храмы в городе Киеве и городе Риге, они видели в них больше молящихся, чем у себя на родине. Но в то же время почти все португальцы считают себя верующими «в душе» и очень болезненно воспринимают проводящуюся в Португалии пропаганду, что в социалистических государствах, особенно в СССР, религия преследуется законом, а церковь притесняется государством. Реакционные религиозные круги в последнее время проводят активную антисоветскую кампанию, призывая к защите церкви в СССР.

Журналистам был задан ряд вопросов. Особую активность проявлял Кабрал, а Принципе вопросов практически не задавал, а вел стенографическую запись вопросов и ответов в ходе происходившей беседы.

Были заданы такие вопросы (в скобках – суть ответа):

1. Каковы отношения церкви и государства?

(Разъяснено существо отделения церкви от государства и школы от церкви, обеспечивающее подлинную свободу совести граждан страны).

2. Епископ Зондакс нам рассказал, что в Латвии раньше существовал монастырь иезуитов, потом государство запретило в него поступать, а затем закрыло этот мужской монастырь. Почему?

(Вопрос, очевидно, возник в результате того, что гостям недостаточно точно были переведены ответы епископа Зондакса, который плохо владеет русским языком. Мне известно, что в силе духовенства р. католической церкви Латвии

имеются монахи иезуиты. Но в годы советской власти они не объединялись и не проживали в форме монастыря, а являются настоятелями приходских церквей. Поскольку монастыря не существовало он и не закрывался).

3. А могут ли верующие католики создать монастырь?

(Монастырь это религиозная организация. Существует определенный порядок создания религиозных организаций. Для создания монастыря требуется прежде всего желание, а затем официальное заявление об этом в органы власти. Поступит заявление, – оно будет рассмотрено).

4. Могут ли верующие в Вашей стране получать из-за рубежа газету «Оссерваторе Романо»? Как они могут на нее подписаться?

(Эта газета, насколько мне известно, интересует очень узкий круг лиц, в частности р. католическое духовенство. Епископы р. католической церкви и отдельные католические священники в республике эту газету получают. Очевидно существуют определенный порядок подписки на иностранные издания и заинтересованные лица им пользуются. Это подтверждается тем, что такую газету они получают).

Журналисты подтвердили, что газету «Оссерваторе Романо», ее последние номера, они действительно видели в семинарии.

5. А может ли получать газету каждый верующий?

(Полагаю, что вопрос необходимо ставить объективнее: могут ли граждане нашей страны получать, в частности путем подписки, газеты, журналы и иную литературу из-за рубежа. В нашей стране гражданские права не ставятся ни в какой связи с религиозными взглядами граждан. Это положение особо подчеркнуто в Конституции СССР. Могу сказать, что положение Хельсинской декларацией об обмене информацией нашей страной выполняется: в киосках «Союзпечати» можно приобрести самые различные газеты и журналы, издающиеся за рубежом. Существует также практика подписки на зарубежные издания. Мне неясно, почему гости проявляют особый интерес к распространению «О.Р.»?). [...]

6. Может ли р. католическая семинария получить от государства земельный участок для сельхозработ семинаристов?

(Семинария является учебным заведением. В нашей стране учебные заведения могут получить в пользование землю, если это нужно для процесса проводимого обучения. Для семинарии этого не нужно. Церковные организации могут получать в пользование землю. В Риге, например, существует женский православный монастырь, который получил от государства в пользование 8,5 га земли в сельской местности, для своих сельскохозяйственных нужд. Обратится семинария с таким вопросом, – он будет рассмотрен).

7. Может ли церковь проводить шествия и церемонии вне культовых зданий?

(Законодательство предусматривает беспрепятственное проведение религиозных обрядов и связанных с ними церемоний внутри культового здания. Ни время, ни характер этих церемоний государством не регламентируется, – это

внутреннее дело церкви. Вне культового здания могут проводиться обряды и шествия, связанные с похоронами. [...]

Церковные шествия и церемонии под открытым небом совершаются с ведома местных органов власти. Например, у нас существуют т.н. "святыя места": в Аглоне, Карсаве и Соммерсете. В дни религиозных праздников в этих местах совершаются церковные шествия у костелов).

8. Может ли р. католическая церковь издавать религиозную литературу для своих надобностей?

(Журналистам показаны печатные издания р. католической церкви за последние годы и литература, полученная ею из Ватикана, и разъяснено, что церкви предоставляется возможность печатать необходимую ей религиозную литературу в государственных типографиях).

9. Пользуется ли церковь правом выступать в печати, по радио и телевидению?

(Свобода совести граждан обеспечивается свободой отправления религиозных культов для своих единоверцев. Вы увидели, что у нас в стране много конфессий, и если каждой церкви предоставить возможность использовать в своих конфессиональных целях печать (газеты), радио и телевидение, это превратилось бы в миссионерскую деятельность, что не соответствует принципу свободы совести. В периодической печати, по радио и телевидению передаются важнейшие сообщения о жизни нашей страны. Естественно, что когда в стране происходят крупные церковные события, — о них сообщается. Сообщается о церковных форумах, поездках, выступлениях глав церквей по вопросу борьбы за мир и важнейших международных событий, о приезде к нам церковных делегаций и выездах наших служителей культа за рубеж и т.д.) [...]

Журналисты поблагодарили за информацию и сказали, что убедились в том, что в их стране о религиозной жизни в СССР говорят ложь. Они теперь сами увидели, что пропаганда эта является антисоветской и, что она далека от истины. [...]

Заместитель Уполномоченного Совета

А. Сахаров

LVA, 1419. f., 3. apr., 18. l., 50.-54. lp.

Tulkojums no krievu valodas.

Pēc Portugāles žurnālistu Žulio Sereno de Kabrāla un Cezara da Silvas Princeses lūguma es pieņēmu viņus dienesta kabinetā 1978. gada 24. aprīlī. Žurnālistus pavadīja un sarunā piedalījās: Krievu pareizticīgo baznīcas Rīgas eparhijas pārvaldes sekretārs priesteris Leonīds Abaševs, krievu pareizticīgo baznīcas Maskavas patriarhijas darbinieks virspriesteris Mihails Turčins un APN tulks S. Poļakovs.

Pēc savstarpējās iepazīšanās žurnālisti paziņoja, ka viņi pārstāv Portugāles progresīvo presi. Kā viņiem kļuvis zināms pat pēc tik neilgas uzturēšanās mūsu valstī, Portugālē pastāv galēji primitīvi un nepareizi uzskati gan par PSRS kopumā, gan konkrēti par baznīcu. Viņu PSRS apmeklējuma mērķis ir iepazīties ar reliģisko dzīvi Padomju Savienībā. Viņi uzskata, ka Portugāles iedzīvotāju reliģiozitāte nav augsta, ārēji tā izpaužas mazāk nekā šeit. Apmeklējot pareizticīgo dievnamus Kijevā un Rīgā, viņi redzēja tajos vairāk dievlūdžēju nekā savā dzimtenē. Bet tajā pašā laikā gandrīz visi portugāļi “dvēselē” sevi uzskata par ticīgiem un ļoti slimīgi uztver propagandu, kas tiek veikta Portugālē, ka sociālistiskajās valstīs un sevišķi PSRS reliģija tiek vajāta ar likumu, bet baznīcu apspiež valsts. Pēdējā laikā reakcionārās reliģiskās aprindas veic aktīvu pretpadomju propagandu, aicinot aizstāvēt baznīcu PSRS.

Žurnālisti uzdeva daudzus jautājumus. Sevišķu aktivitāti parādīja Kabrals, Principe jautājumus gandrīz neuzdeva, bet sarunas gaitā stenografēja jautājumus un atbildes.

Tika uzdoti šādi jautājumi (iekavās – atbilde pēc būtības).

1. Kādas ir baznīcas un valsts attiecības?

(Tiek izskaidrota baznīcas atdalīšanas no valsts un skolas no baznīcas būtība, kas nodrošina valsts pilsoņu patiesu sirdsapziņas brīvību.)

2. Bīskaps Zondaks mums pastāstīja, ka Latvijā agrāk pastāvējis jezuītu klosteris, tad valsts aizliegusi tajā stāties, bet pēc tam slēgusi šo vīriešu klosteri. Kāpēc?

(Jautājums acīmredzot radās tāpēc, ka viesiem nepietiekami precīzi tika pārtulkotas bīskapa Zondaka atbildes, kurš slikti pārvalda krievu valodu. Man ir zināms, Latvijas R[omas] katoļu baznīcas garīdzniekiem ir jezuītu mūki. Taču padomju varas gados viņi neapvienojās un nedzīvoja klosterī, bet ir baznīcas draudžu prāvesti. Tā kā klosteris nepastāvēja, tad to arī neslēdza.)

3. Bet vai katoļticīgie var izveidot klosteri?

(Klosteris ir reliģiska organizācija. Pastāv noteikta reliģisko organizāciju dibināšanas kārtība. Vispirms, lai nodibinātu klosteri, nepieciešama vēlēšanās, bet pēc tam oficiāls iesniegums varas iestādēm. Ja iesniegums tiks iesniegts – tas tiks izskatīts.)

4. Vai jūsu valstī ticīgie var saņemt no ārzemēm avīzi “Osservatore Romano”? Kādā veidā viņi var uz to parakstīties?

(Šī avīze, cik man zināms, interesē ļoti šauru personu loku, konkrēti, R[omas] katoļu garīdzniecību. Republikā R[omas] katoļu bīskapi un atsevišķi katoļu garīdznieki šo avīzi saņem. Acīmredzot pastāv zināma parakstīšanās kārtība uz ārzemju izdevumiem, un ieinteresētās personas to izmanto. To apstiprina tas, ka tādu avīzi viņi saņem.)

Žurnālisti apstiprināja, ka patiešām seminārā redzējuši avīzi “Osservatore Romano”, tās pēdējos numurus.

5. Bet vai avīzi var saņemt katrs ticīgais?

(Uzskatu, ka jautājums jāizvirza objektīvāk: vai mūsu valsts pilsoņi var saņemt, konkrēti, parakstīties uz ārzemju avīzēm, žurnāliem vai citu literatūru. Mūsu valstī pilsoņu tiesības nav nekādā saistībā ar pilsoņu reliģiskajiem uzskatiem. Šī tēze ir

sevišķi uzsvērtā PSRS Konstitūcijā. Varu teikt, ka mūsu valsts pilda Helsinku deklarācijas nolikumu par informācijas apmaiņu: "Sojuzpečatj" kioskos var iegādāties visdažādākās avīzes un žurnālus, ko izdod ārzemēs. Pastāv arī parakstīšanās prakse uz ārzemju izdevumiem. Man nav skaidrs, kāpēc visi izrāda īpašu uzmanību "O.R." izplatīšanai.) [..]

6. Vai R[omas] katoļu seminārs var saņemt no valsts zemes gabalu semināristu lauksaimniecības darbiem?

(Seminārs ir mācību iestāde. Mūsu valstī mācību iestāde var saņemt zemi lietošanā, ja tā nepieciešama mācību procesa veikšanai. Semināram tas nav vajadzīgs. Baznīcas organizācijas var saņemt zemi lietošanā. Piemēram, Rīgā ir pareizticīgo klosteris, kas savām lauksaimniecības vajadzībām no valsts saņēma lietošanā 8,5 ha zemes lauku apvidū. Ja seminārs griezīsies ar šādiem jautājumiem – tas tiks izskatīts.)

7. Vai baznīca drīkst organizēt procesijas un ceremonijas ārpus kulta ēkām?

(Likumdošana paredz reliģisko rituālu un ar to saistīto ceremoniju neierobežotu veikšanu kulta ēkās. Valsts nereglamentē ne šo ceremoniju laiku, ne raksturu – tā ir baznīcas iekšējā lieta. Ārpus kulta ēkām var veikt rituālus un procesijas, kas saistītas ar bērēm. [..])

Baznīcas procesijas un ceremonijas zem atklātas debess notiek ar vietējo varas orgānu atļauju. Piemēram, pie mums pastāv t.s. svētās vietas: Aglonā, Kārsavā un Somersētā. Reliģisko svētku laikā šajās vietās pie baznīcām notiek procesijas.)

8. Vai R[omas] katoļu baznīca savām vajadzībām var izdot reliģisko literatūru?

(Žurnālistiem tiek parādīti pēdējo gadu R[omas] katoļu baznīcas preses izdevumi un literatūra, ko tā saņēma no Vatikāna, un izskaidrots, ka baznīcai tiek dota iespēja iespiest tai nepieciešamo reliģisko literatūru valsts tipogrāfijās.)

9. Vai baznīcai ir tiesības uzstāties presē, radio un televīzijā?

(Pilsoņu sirdsapziņas brīvība tiek nodrošināta ar reliģisko kultu izpildes brīvību savas ticības piekritēju vidū. Jūs redzējāt, ka mūsu valstī ir daudz konfesiju, un, ja katrai baznīcai dotu iespēju izmantot savas konfesijas vajadzībām presi (avīzes), radio un televīziju, tas pārvērstos misionārā darbībā, kas neatbilstu sirdsapziņas brīvības principam. Periodiskajā presē, pa radio un televīzijā tiek pārraidītas svarīgākās ziņas par mūsu valsts dzīvi. Dabiski, kad valstī notiek svarīgi baznīcas notikumi, – par tiem tiek ziņots. Ziņo par baznīcas forumiem, braucieniem, baznīcu vadītāju uzstāšanos jautājumos cīņā par mieru un svarīgākajiem starptautiskajiem notikumiem, par baznīcas delegāciju ierašanos un mūsu kulta darbinieku ārzemju braucieniem u.c.) [..]

Žurnālisti pateicās par informāciju un teica, ka pārliecinājušies par to, ka viņu valstī par reliģisko dzīvi PSRS stāsta melus. Tagad viņi paši redzējuši, ka tā ir pretpadomju propaganda un tā ir tālu no patiesības. [..]

Nr. 66

Ziņas par reliģisko apvienību darbību Latvijas PSR 1979. gadā

1980. gadā

	Всего	р. катол. церковь	ев. лютер. церковь	пра- восл. церковь	старо- обрядцы	ехб	асд	иу- дейск. веро- исп.	пяти- десят- ники. (хве)
1. Доходы за 1979 год	2110,5	453,5	324,1	921,5	138,0	125,7	74,7	65,9	7,1
2. Расходы за 1979 год	2107,4	442,2	308,8	946,6	133,1	121,8	75,5	74,1	5,3
3. Остаток на 01.01.1980 г.	875,7	73,5	214,4	404,5	125,6	42,7	8,9	3,8	2,3
4. К-во членов религ. объединен.	370604	247530	38012	34948	38234	5434	1832	4461	153
5. К-во богослужений за год	42950	9203	6817	12131	3768	4783	2523	3325	400
6. К-во лиц на богослужен. в религиозные праздники	156528	94722	26836	10725	12451	7500	1724	2300	270
7. Окрещено детей (ехб, асд и хве взрослых) в т.ч. из других республ. СССР	7395 130	4460 121	846 5	1360	543 2	107 2	62 -	- -	17 -
8. Количество венчаний	1163	926	125	63	-	18	6	22	3
9. Количество исповедавшихся	1061451	983071	12757	46052	15084	4487	-	-	-
10. Первая комунья (р. католиков) и конфирмация (ев. лютеран)	2601	2503	98	-	-	-	-	-	-

	Всего	р. катол. церковь	ев. лютер. церковь	правосл. церковь	старообрядцы	ехб	асд	иудейск. вероисп.	пятдесятники. (хве)
11. Миропомазание (конфирмация у католиков)	2244	2244	-	-	-	-	-	-	-
12. Количество погребений очных	6881	3597	987	1069	845	182	45	155	1
Заочных отпеваний	688	-	-	679	9	-	-	-	-
13. Количество религиозных объединений	633	178	208	89	68	61	23	4	2
14. Количество служителей культа	381	134	72	62	47	44	19	1	2
15. Количество хористов	3342	571	1061	152	124	999	390	7	38

Уполномоченный совета

Э. Кокар-Троп

*LVA PA, 101. f., 45. apr., 95. l., 77. lp.**Tulkojums no krievu valodas.*

	Kopā	R[omas] kat[oļu] baznīca	Ev[anģēliskā] luter[āņu] baznīca	Pareiztic[īgo] baznīca	Vecticībnieki	Baptisti	Adventisti	Mozustic[ības]	Piecdesmitnieki
1. Ienākumi 1979. gadā	2110,5	453,5	324,1	921,5	138,0	125,7	74,7	65,9	7,1
2. Izdevumi 1979. gadā	2107,4	442,2	308,8	946,6	133,1	121,8	75,5	74,1	5,3
3. Naudas atlikums 01.01.1980.g.	875,7	73,5	214,4	404,5	125,6	42,7	8,9	3,8	2,3
4. Reliģ[iško] apvienību locekļu skaits	370604	247530	38012	34948	38234	5434	1832	4461	153

	Kopā	R[omas] kat[o]lu baznīca	Ev[anģē- liskā] lu- ter[āņu] baznīca	Pareiz- tic[īgo] baznīca	Vecti- cībnieki	Baptisti	Adven- tisti	Mozus- tic[ības]	Piec- desmit- nieki
5. Dievkalpojumu sk[ait]s gadā	42950	9203	6817	12131	3768	4783	2523	3325	400
6. Reliģiskajos svētkos piedalījušos personu sk[ait]s	156528	94722	26836	10725	12451	7500	1724	2300	270
7. Kristīti bērni (baptistiem, adventistiem un piecdesmitniekiem pieaugušie) t.sk. no citām PSRS republ[ikām]	7395 130	4460 121	846 5	1360 -	543 2	107 2	62 -	- -	17 -
8. Lauļību skaits	1163	926	125	63	-	18	6	22	3
9. Grēku izsūdzējušo skaits	1061451	983071	12757	46052	15084	4487	-	-	-
10. Pirmā komūnija (R[omas] katoļiem) un konfirmācija (ev[anģēliskiem] luterāņiem)	2601	2503	98	-	-	-	-	-	-
11. Svaidījums (konfirmācija katoļiem)	2244	2244	-	-	-	-	-	-	-
12. Apbedīšanu skaits Neklātienēs aizlūgumu skaits	6881 688	3597 -	987 -	1069 679	845 9	182 -	45 -	155 -	1 -
13. Reliģisko apvienību skaits	633	178	208	89	68	61	23	4	2
14. Kulta kalpu skaits	381	134	72	62	47	44	19	1	2
15. Koristu skaits	3342	571	1061	152	124	999	390	7	38

Nr. 67

Izvilkums no Latvijas Komunistiskās partijas Rīgas pilsētas komitejas lēmuma "Par ateistiskās audzināšanas pastiprināšanu"

1982. gada 10. oktobrī

Бюро Рижского горкома Компартии Латвии отмечает, что в городской партийной организации проводится определенная работа по атеистическому воспитанию трудящихся¹ и населения города Риги. При горкоме, райкомах партии, парткомах созданы и работают советы атеистов, координирующие деятельность по научно-атеистической пропаганде. Агитационно-пропагандистскую и индивидуальную работу с верующими ведут 926 агитаторов-атеистов.

Ежегодно увеличивается количество и качество лекций, читаемых лекторами общества «Знание»² на промышленных предприятиях, стройках, в учебных заведениях, учреждениях города. Так, если в 1976 году было прочитано 1604 лекций, то в 1981 г. – 2537 лекций.

Определенную работу по атеистическому воспитанию населения проводят культурно-просветительные учреждения.

Совет атеистов при Рижском горкоме партии совместно с районными комитетами партии проводит социологические исследования об отношении молодежи к религии и о деятельности католической церкви в г. Риге.

Вместе с тем, бюро Рижского горкома Компартии Латвии отмечает наличие серьезных недостатков в постановке атеистического воспитания в городе. Многие первичные партийные, профсоюзные, комсомольские организации слабо анализируют, редко обсуждают эти вопросы, не располагают конкретной информацией о религиозных проявлениях, недостаточно серьезно занимаются внедрением и совершенствованием социалистической обрядности, не обеспечивают строгого и последовательного претворения в жизнь ленинских принципов отношения к религии и церкви. Бывают случаи, когда не дается острой оценки членам КПСС и комсомольцам, которые примирились с религиозными предрассудками, реакционными обычаями, суевериями. Встречаются факты администрирования и оскорбления чувств верующих, ущемления их конституционных прав.

Исполкомы Советов народных депутатов еще не добились четкого соблюдения законодательства о культах, не принимают решительных мер по пресечению противозаконной деятельности сектантов.

Рижской таможней за последние два года обнаружено 226 случаев провоза и конфисковано 920 экземпляров религиозной литературы.

В Риге существует 48 религиозных объединений, из них католических – 9, лютеранских – 17, православных – 11, евангельских христиан-баптистов – 6,

адвентистов седьмого дня – 2, старообрядческих – 1, христиан веры евангельской (пятидесятники) – 1, иудейская синагога – 1. За последние годы доходы религиозных объединений возросли. В городе высокий процент крещения новорожденных – 20,2%, похорон по религиозному обряду – 18,5%, венчаний – 3,2%.

Научно-атеистической пропаганде недостает наступательности, конкретности. В городе еще недостаточно высококвалифицированных кадров атеистов. Несмотря на то, что абсолютное большинство юношей и девушек получает среднее образование, у некоторых из них отсутствует атеистическая убежденность.

Управление культуры Рижского горисполкома, редакции газеты «Ригас балсс» и многотиражных газет, первичные партийные организации творческих союзов не уделяют должного внимания вопросам атеистического воспитания.

В практической работе с людьми учитывается, что пропагандистские центры буржуазных стран все активнее используют религию против нашего государства.

Усиление атеистического воспитания приобретает особую значимость также в связи с обострившейся идейно-политической борьбой на мировой арене, использованием религиозных лозунгов реакционными силами, событиями в Польше, Афганистане, Иране.

В соответствии с постановлением бюро Центрального Комитета Компартии Латвии от 3 ноября 1981 г. «Об усилении атеистического воспитания», бюро Рижского горкома Компартии Латвии постановляет:

1. Райкомам партии, всем первичным партийным организациям всесторонне и глубоко проанализировать состояние и эффективность атеистической работы в каждом трудовом коллективе, учебном заведении, по месту жительства.

В срок до 1 марта 1982 года разработать и осуществить в 1982–1985 годах конкретные планы мероприятий по усилению атеистического воспитания трудящихся и всего населения.

Первичным партийным организациям работать над созданием системы атеистического воспитания. Вести атеистическую работу методом убеждения, использовать многообразные формы и средства идейно-политического воздействия, особое внимание уделяя индивидуальной работе с верующими.

Обеспечить выполнение каждым коммунистом требования Устава КПСС – решительно бороться с религиозными предрассудками. [...]

4. Отделам горкома, райкомам партии, горисполкому, горкому комсомола, первичным партийным организациям доложить о ходе выполнения настоящего постановления в ноябре 1982 и 1984 годов.

Tulkojums no krievu valodas.

Latvijas Kompartijas Rīgas pilsētas komitejas birojs atzīmē, ka pilsētas partijas organizācija veic zināmu darbu Rīgas pilsētas darbaļaužu un iedzīvotāju ateistiskajā audzināšanā.¹ Pilsētas komitejā, rajonu partijas komitejās un [vietējās] partijas komitejās izveidotas un darbojas ateistu padomes, kas koordinē darbību zinātniski ateistiskajā propagandā. Aģitatoriski propagandistisko un individuālo darbu ar ticīgajiem veic 926 aģitatori ateisti.

Gadu no gada pieaug rūpniecības uzņēmumos, būvlaukumos, mācību iestādēs, pilsētas iestādēs Zinību² biedrības lektoru nolasīto lekciju skaits un kvalitāte. Tā 1976. gadā tika nolasītas 1604 lekcijas, tad 1981. g. – 2537 lekcijas.

Zināmu darbu iedzīvotāju ateistiskajā audzināšanā veic kultūrizglītojošās iestādes.

Ateistu padome partijas Rīgas pilsētas komitejā kopīgi ar partijas rajonu komitejām veic socioloģiskos pētījumus par jaunatnes attieksmi pret reliģiju un katoļu baznīcas darbību Rīgā.

Līdztekus tam Latvijas Kompartijas Rīgas pilsētas komitejas birojs atzīmē nopietnus trūkumus ateistiskajā audzināšanā pilsētā. Vairākas partijas, arodbiedrību un komjaunatnes pirmorganizācijas vāji analizē un reti apspriež šos jautājumus, to rīcībā nav konkrētas informācijas par reliģiozām izpausmēm, nepietiekami nopietni nodarbojas ar sociālistisko paražu un rituālu ieviešanu un pilnveidošanu, nenodrošina stingru un neatlaidīgu to ļeņinisko principu, kas attiecas uz reliģiju un baznīcu, īstenošanu dzīvē. Ir gadījumi, kad netiek dots ass novērtējums PSKP biedriem un komjauniešiem, kuri samierinājušies ar reliģiskajiem aizspriedumiem, reakcionārām paražām, māņticību. Sastopami administrēšanas un ticīgo jūtu aizskaršanas fakti, kas pārkāpj viņu konstitucionālās tiesības.

Tautas deputātu padomju izpildkomitejas vēl nav panākušas ar kultiem saistītas likumdošanas precīzu ievērošanu, neveic apņēmīgus pasākumus sektantu pretlikumīgās darbības izbeigšanai.

Rīgas muiža pēdējo divu gadu laikā atklājusi 226 reliģiskās literatūras ieviešanas gadījumus un konfiscējusi 920 tās eksemplārus.

Rīgā pastāv 48 reliģiskas apvienības, no tām 9 – katoļu, 17 – luterāņu, 11 – pareizticīgo, 6 – evaņģēlisko kristiešu baptistu, 2 – septītās dienas adventistu, 1 – vecticībnieku, 1 – evaņģēliskās ticības kristiešu (piecdesmitnieki), 1 – sinagoga. Pēdējos gados pieauguši reliģisko apvienību ienākumi. Pilsētās ir augsts jaundzimušo kristīšanas procents – 20,2%, apbedīšana pēc reliģiska rituāla – 18,5%, laulības – 3,2%.

Zinātniski ateistiskajai propagandai pietrūkst uzbrūkoša rakstura un konkrētības. Pilsētā vēl trūkst augsti kvalificētu ateistu kadru. Neraugoties uz to, ka absolūtais jauniešu un meiteņu vairākums iegūst vidējo izglītību, daļai no viņiem trūkst ateistiskās pārliecības.

Rīgas pilsētas izpildkomitejas kultūras pārvalde, laikraksta “Rīgas Balss” un daudztirāžu laikrakstu redakcijas, radošo savienību partijas pirmorganizācijas nepievērš vajadzīgo uzmanību ateistiskās audzināšanas jautājumiem.

Praktiskajā darbā ar cilvēkiem tiek ņemts vērā, ka buržuāzisko valstu propagandas centri aizvien aktīvāk pret mūsu valsti izmanto reliģiju.

Ateistiskās audzināšanas pastiprināšana iegūst īpašu nozīmību arī sakarā ar idejiski politiskās cīņas saasināšanos starptautiskajā arēnā, reliģisko lozungu izmantošanu no reakcionāro spēku puses, notikumiem Polijā, Afganistānā un Irānā.

Saskaņā ar Latvijas Kompartijas Centrālās komitejas biroja 1981. g. 3. novembra lēmumu “Par ateistiskās audzināšanas pastiprināšanu” Latvijas Kompartijas Rīgas pilsētas komitejas birojs nolemj:

1. Partijas rajonu komitejām, visām partijas pirmorganizācijām vispusīgi un dziļi izanalizēt ateistiskā darba stāvokli un efektivitāti katrā darba kolektīvā, mācību iestādē, dzīvesvietā.

Līdz 1982. gada 1. martam izstrādāt un 1982.–1985. gadā veikt konkrētus pasākumu plānus darbaļaužu un visu iedzīvotāju ateistiskās audzināšanas pastiprināšanā.

Partijas pirmorganizācijām strādāt pie ateistiskās audzināšanas sistēmas izveides. Ateistisko darbu veikt ar pārliecināšanas metodi, izmantot idejiski politiskās iedarbības daudzveidīgās formas un līdzekļus, pievēršot sevišķu uzmanību individuālajam darbam ar ticīgajiem.

Nodrošināt, lai katrs komunisti izpilda PSKP statūtu prasības – apņēmīgi cīnīties ar reliģiskajiem aizspriedumiem. [..]

4. Partijas pilsētas komitejas nodaļām, partijas rajonu komitejām, pilsētas izpildkomitejai, komjaunatnes pilsētas komitejai, partijas pirmorganizācijām ziņot par šī lēmuma izpildes gaitu 1982. un 1984. gada novembrī.

¹ Antireliģisko propagandu pēc PSKP norādījumiem aktīvi veica visus padomju varas pastāvēšanas gadus. To uzspieda Latvijas iedzīvotājiem uzreiz pēc valsts okupācijas 1940. gada vasarā. Jau 1940. gada 23. septembrī LK(b)P Centrālā komiteja pieņēma lēmumu organizēt Bezdievju biedrību un Bezdievju biedrības žurnāla izdošanu. Norādījumus par turpmāko darba organizāciju vajadzēja saņemt no Maskavas (LVA PA, 101. f., 1. apr., 7. l., 54. lp.). Pēckara gados antireliģiskās propagandas jautājumus regulāri skatīja LKP Centrālajā komitejā, kā arī vietējās partijas komitejās, par ko liecina publicētais dokuments. Bija likts (īpaši 50.–60. gados) arī darba kolektīvos ne tikai apspriest partijas pieņemtus lēmumus, bet arī nosodīt cilvēkus “ar reliģiskiem aizspriedumiem un paliekām”, kā to apzīmēja dokumentos.

² LPSR Zinību biedrība – Vissavienības Zinību biedrības sastāvdaļa. Tā nodarbojās ar politisko zināšanu un zinātnes popularizēšanu Latvijas iedzīvotāju vidū. Biedrība tika dibināta 1947. gadā. Līdz 1963. gadam tās nosaukums bija LPSR Politisko zināšanu un zinātņu popularizēšanas biedrība. Latvijā tā darbojās līdz 1992. gadam.

Nr. 68

**PSRS Ministru Padomes reliģijas lietu pilnvarotā Latvijas PSR
E. Kokara-Tropa ziņojums PSRS Reliģijas lietu padomei par nedarbojošos
kulta celtņu izmantošanu tautsaimniecības un kultūras mērķiem**

1986. gada 20. martā

Конфессии	Всего	Количество недействующих культовых зданий			
		в том числе:			
		используемых		пустующих	
		В народно-хозяйственных целях	Под социально культурные нужды	Всего	Из них находящихся в аварийном состоянии
Русская православная церковь	29	11	15	3	3
Ев. лютеранская церковь	66	30	29	7	7
Р. католическая церковь	5	1	4	—	—
Старообрядческая церковь	7	5	1	1	1
Церковь ехб	11	6	5	—	—
Всего	118	53	54	11	11

Уполномоченный Совета:

Э. Кокар-Троп

LVA, 1419. f., 3. apr., 265. l., 30., 31. lp.

Tulkojums no krievu valodas.

Конфесия	Копā	Kulta ēku skaits, kas netiek izmantotas pēc piederības			
		to skaitā:			
		izmanto		neizmanto	
		tautsaimniecības mērķiem	sociāliem un kultūras mērķiem	kopā	no tām atrodas avārijas stāvoklī
Krievu pareizticīgo baznīca	29	11	15	3	3
Ev[anģēliskā] luterāņu baznīca	66	30	29	7	7
R[omas] katoļu baznīca	5	1	4	—	—
Vecticībnieku baznīca	7	5	1	1	1
Baptistu baznīca	11	6	5	—	—
Копā	118	53	54	11	11

Padomes pilnvarotais:

E. Kokars-Trops

IX nodaļa

**Pasaule –
aiz dzelzs aizkara**

Nr. 69–72

Сīņa ar emigrantiem

Nr. 69

Slepenā sarakste starp PSRS Misiju Zviedrijā caur PSRS Ārlietu ministriju ar Latvijas PSR Ārlietu ministriju sakarā ar ziņu vākšanu par latviešu bēgļiem Zviedrijā

Maskava, Stokholma, Rīga, 1946. gada septembris–oktobris

Заместителю министра иностранных дел
Латвийской ССР – т. Авотиньш Я. Г.

Направляя при этом копию письма Советника Миссии в Швеции тов. Вазарова, прошу Вас, если возможно, выслать МИД СССР просимые тов. Вазаровым сведения.

Приложение: по тексту на 1 листе.

Зам. зав. 5-м Европейским отделом

М. Ветров

Приложение

5 сентября 1946 года

Зам. заведующего 5 Европейским отделом
МИД СССР т. Ветрову М. С.

Миссия СССР специальной нотой от 14 августа с.г. запросила у Министерства Иностранных Дел Швеции список с указанием нынешних адресов всех советских граждан, прибывших в Швецию после 22 июня 1941 г.

Ответ МИД'а на эту нашу ноту пока не получен.

Однако, учитывая то, что до сих пор МИД и Комиссия по делам иностранцев под различными предлогами отказывалась дать нам такие сведения на беженцев, состоящих в основном из прибалтов, можно почти наверняка сказать, что шведы и на этот раз откажутся удовлетворить нашу просьбу. Между тем, для проведения работы по репатриации советских граждан – прибалтов из Швеции нам крайне необходимо иметь максимально полные данные на всех наших граждан, прибывших сюда в период войны в качестве беженцев.

Имеющиеся у нас сведения по этому вопросу являются неполными и нуждаются в постоянном обновлении. Мы полагаем, что некоторые сведения по интересующим нас вопросам можно получить через наши органы власти Прибалтийских республик, которые по своей линии и по их материалам ведут учет всех прибалтийских беженцев, выехавших в период войны за границу и в особенности в Швецию.

В связи с этим просим Вас запросить у МИД'ов Эстонской, Латвийской и Литовской ССР сведения о количестве эстонцев, латышей и литовцев, бежавших в период войны в Швецию, с указанием фамилий и имен, (если возможно последнего известного местопребывания в Швеции), последнего местожительства и места работы в СССР. Желательно также получить сведения о проживающих в СССР родственниках беженцев.

Как только эти сведения или хотя бы часть из них будет Вами получена, просьба незамедлительно направить их нам для использования в практической работе по репатриации.

Советник Миссии СССР в Швеции

С. Вазаров

1 октября 1946 года

Зам. Председателя Совета Министров
Латвийской ССР тов. Плудону

Советская Миссия в Швеции организует учет лиц, выехавших во время войны в Швецию из Прибалтийских Советских республик. Так как на месте такой учет очень затруднителен, то Миссия обратилась к нам через МИД СССР с просьбой сообщить им сведения о лицах, которые по имеющимся у нас сведениям находятся в настоящее время в Швеции.

В связи с этим прошу Вас дать указания соответствующим органам МГБ, МВД ЛССР и другим представить Министерству Иностранных Дел Латвийской ССР имеющиеся у них на этот счет сведения для сообщения Советской Миссии в Стокгольме. В сведениях должно быть указано: фамилия и имя, прежнее местожительство в Латвии, род занятий, место работы, когда выбыл из Латвии и где находится в Швеции в настоящее время, а также адрес оставшихся в Латвии их родственников.

Заместитель министра иностранных дел Латвийской ССР

Авотин

LVA, 1051. f., 1. a apr., 12. l., 9.-11. lp.

Tulkojums no krievu valodas.

Latvijas PSR ārlietu ministra vietniekam
b. J. Avotiņam

Nosūtot Misijas Zviedrijā padomnieka b. Vazarova vēstules kopiju, lūdzu Jūs, ja iespējams, izsūtīt PSRS ĀM b. Vazarova lūgtās ziņas.

Pielikums: pēc teksta uz 1 lapas.

5. Eiropas nodaļas vad. vietn.

M. Vetrovs

Pielikums

1946. gada 5. septembrī
PSRS ĀM 5. Eiropas nodaļas
vadītāja vietn. b. M. Vetrovam

PSRS Misija š.g. 14. augustā speciālā notā lūgusi Zviedrijas Ārlietu ministrijai visu padomju pilsoņu sarakstu, kuri ieradušies Zviedrijā pēc 1941. g. 22. jūnija, norādot viņu pašreizējo adresi.

ĀM atbilde uz šo mūsu notu pagaidām nav saņemta.

Tomēr, ņemot vērā to, ka līdz šim ĀM un Ārzemnieku lietu komisija ar dažādiem ieganstiem atteikusies mums sniegt tādas ziņas par bēgļiem, kuri galvenokārt ir baltieši, var gandrīz noteikti apgalvot, ka zviedri arī šoreiz atteiksies apmierināt mūsu lūgumu. Taču padomju pilsoņu – baltiešu repatriācijas darba veikšanai no Zviedrijas mums ārkārtīgi nepieciešamas maksimāli pilnīgas ziņas par visiem mūsu pilsoņiem, kuri ieradās šeit kara laikā kā bēgļi.

Mūsu rīcībā esošās ziņas šajā jautājumā ir nepilnīgas, un tās nepieciešams pastāvīgi atjaunināt. Mēs uzskatām, ka dažas ziņas par mūs interesējošiem jautājumiem var saņemt no mūsu varas orgāniem Baltijas republikās, kas pa savu līniju un pēc saviem materiāliem veic visu baltiešu bēgļu uzskaiti, kuri kara laikā izbraukuši uz ārzemēm un īpaši uz Zviedriju.

Sakarā ar to lūdzam Jūs pieprasīt Igaunijas, Latvijas un Lietuvas PSR ĀM ziņas par kara laikā uz Zviedriju aizbēgušo igauņu, latviešu un lietuviešu skaitu, norādot uzvārdus un vārdus (ja iespējams, pēdējo zināmo atrašanās vietu Zviedrijā), pēdējo dzīvesvietu un darbavietu PSRS. Būtu vēlams arī saņemt ziņas par PSRS dzīvojošajiem bēgļu radniekiem.

Tiklīdz šīs ziņas vai kaut daļu no tām Jūs iegūsiet, lūdzam tās nekavējoties mums nosūtīt izmantošanai praktiskajā repatriācijas darbā.

PSRS Misijas Zviedrijā padomnieks

S. Vazarovs

1946. gada 1. oktobrī
 Latvijas PSR Ministru Padomes
 priekšsēdētāja vietn. b. Plūdonim

Padomju Misija Zviedrijā organizē to personu uzskaiti, kuras kara laikā izbraukušas uz Zviedriju no Baltijas padomju republikām. Tā kā šāda uzskaitē uz vietas ir ļoti apgrūtināta, tad Misija caur PSRS ĀM griezās pie mums ar lūgumu paziņot datus par personām, kuras pēc mūsu rīcībā esošajām ziņām pašlaik atrodas Zviedrijā.

Šajā sakarībā lūdzu Jūs dot norādījumus attiecīgajiem Latvijas PSR VDM, IeM un citiem orgāniem iesniegt Latvijas PSR Ārlietu ministrijai to rīcībā esošās ziņas šajā jautājumā paziņošanai padomju Misijai Stokholmā. Šajās ziņās jābūt norādītam: uzvārds un vārds, iepriekšējā dzīvesvieta Latvijā, nodarbošanās veids, darba vieta, kad aizbraucis no Latvijas un kur pašlaik atrodas Zviedrijā, kā arī Latvijā palikušo radnieku adreses.

Latvijas PSR ārlietu ministra vietnieks

Avotiņš

Nr. 70

Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās komitejas biroja pilnīgi slepenais lēmums no īpašās mapes "Par pasākumiem kontrpropagandas uzlabošanā latviešu emigrantu vidū"

1958. gada 2. decembrī

В целях расширения и улучшения контрпропаганды среди латышских эмигрантов, бюро ЦК КП Латвии постановляет:

1. Обязать редакцию газеты «Дзимтенес Балсс»¹ (т. Васильеву) на страницах газеты шире освещать достижения советского народа, особенно пропагандировать успехи советской науки и техники, широко популяризировать выдающихся деятелей науки, культуры, показывать работу Академии наук Латвийской ССР и ее институтов; особое внимание уделять вопросам прав советских граждан, рассказывать читателям газеты о системе здравоохранения, образования и социального обеспечения в Советской Латвии, на ярких примерах раскрывать рост благосостояния советских людей; систематически воспитывать у читателей чувство патриотизма, чтобы врагам советского народа не удавалось среди них вербовать предателей-диверсантов и шпионов. Продолжать и далее, совместно с органами госбезопасности, разоблачение реакционной верхушки эмиграции; практиковать публикацию открытых писем, обращенных к эмигрантам родными, близкими и знакомыми, проживающими в Латвийской ССР.

2. Обязать Комитет радиовещания и телевидения при Совете Министров Латвийской ССР (т. Леманис) улучшить качество подготавливаемых передач для нужд радиовещательного центра Комитета «За возвращение на Родину», обратив главное внимание на пропаганду достижений Советского Союза и Латвийской республики в области экономики, культуры, науки; широко освещать права и положение молодежи; пропагандировать революционные традиции латышского народа; ввести в передачи острые контрпропагандистские материалы, разоблачающие антинародную деятельность латышской эмиграции. Особое внимание уделить качеству оформления передач, поручая их подготовку самым квалифицированным работникам. Передачи готовить планомерно и регулярно направлять их в Комитет «За возвращение на Родину», для чего представлять в отдел пропаганды и агитации ЦК КП Латвии план и график отправления названных передач.

3. Обязать редакции республиканских газет и журналов более широко вести разоблачение антинародной, антисоветской и контрреволюционной деятельности верхушки эмиграции, отдельных эмигрантских главарей и их организаций; показывать действительное положение эмигрантских масс, для чего широко использовать реэмигрантов и репатриантов, подготавливать статьи, серьезно подбирая авторов, включая в эту работу историков, литературоведов, критиков и наиболее опытных журналистов.

4. Одобрить предложение Комитета государственной безопасности при Совете Министров Латвийской ССР о создании в Латвийской ССР инициативной группы Комитета «За возвращение на Родину», с привлечением в нее видных деятелей культуры, искусства и других авторитетов, известных за границей, с целью привлечения их к подготовке пропагандистских материалов, установления контактов с видными колеблющимися эмигрантами для склонения их к возвращению в Латвийскую республику.

5. Обязать Комитет государственной безопасности при Совете Министров ЛССР (т. Веверс):

а) совместно с редакцией газеты «Дзимтенес Балсс» и Латгосиздатом организовать издание брошюр, посвященных жизни реэмигрантов и репатриантов, разоблачению подрывной деятельности зарубежных и националистических организаций, с целью распространения этих изданий за границей через Комитет «За возвращение на Родину»;

б) принять меры к созданию за границей центров лояльно и доброжелательно настроенных по отношению к нам групп латышской эмиграции.

6. Обязать Управление бумажной и деревообделочной промышленности Совнархоза ЛССР (т. Вимба) обеспечить изготовление тонкой бумаги типа «Словарная» для нужд редакции газеты «Дзимтенес Балсс» и Латгосиздата для изданий, отправляемых за границу.

7. В целях концентрации всей периодики и литературы, издаваемой на латышском языке за границей:

а) предложить Комитету государственной безопасности при Совете Министров Латвийской ССР (т. Веверс) рассмотреть вопрос о передаче имеющихся в распоряжении Комитета им не нужных в оперативных целях изданий в спецфонд Фундаментальной библиотеки Академии наук Латвийской ССР;

б) обязать Главное управление по охране военных и государственных тайн в печати при Совете Министров Латвийской ССР (т. Шнейдер), по мере поступления и по согласованию с отделом пропаганды и агитации ЦК КП Латвии направлять вышеназванную литературу и периодику в спецфонд Фундаментальной библиотеки Академии наук Латвийской ССР, кроме материалов, подлежащих уничтожению или отсылаемых в ЦК КП Латвии;

в) обязать Фундаментальную библиотеку Академии наук Латвийской ССР (т. Лепинь) хранить эту литературу и периодику и выдавать ее для изучения в строгом соответствии с правилами хранения и пользования материалов спецфондов.

8. Обязать Министерство иностранных дел Латвийской ССР (т. Остров) и Министерство культуры Латвийской ССР (т. Калпинь):

а) организовать посылку в посольства СССР в странах скопления эмигрантских масс политической, художественной литературы, художественных и хроникальных фильмов Рижской киностудии, фотовыставок и альбомов о жизни трудящихся Советской Латвии, о Риге, Рижском взморье, Сигулде, Цесисе и др., туристские каталоги и другие пропагандистские материалы;

б) изучить возможности и представить в ЦК КП Латвии предложения по приглашению в Латвию лояльно настроенных видных деятелей латышской эмиграции на различные мероприятия, проводимые в республике, а также, согласно предложениям Советского посольства в Швеции, изучить возможности направления в Швецию и другие страны, где имеются скопления эмиграции, видных деятелей культуры, науки, молодежных и спортивных делегаций ЛССР, возможности приглашения из Швеции рабочих делегаций.

9. Обязать Министерство культуры (т. Калпинь), Министерство связи (т. Александров) и Министерство торговли ЛССР (т. Янсон) организовать при отделе книготорга «Книга-почтой» отдел по приему заказов на отправку за границу книг и культтоваров.

10. Обязать Латвийское государственное пароходство (т. Авот) обеспечить суда, отправляющиеся в заграничные плаванья, кинофильмами Рижской киностудии.

11. Предложить Совету Министров Латвийской ССР выделить Латвийскому обществу культурных связей с границей средства для посылки литературы и других материалов через советские посольства и Комитет «За возвращение на Родину».

12. Просить ЦК КПСС:

а) разрешить Министерству связи Латвийской ССР и Комитету радиовещания и телевидения при Совете Министров Латвийской ССР организовать два раза в неделю в вечерние часы 40-минутные радиопередачи на латышском языке на Скандинавские страны, где имеются центры латышской эмиграции;

б) предложить Комитету «За возвращение на Родину» представлять более подробную и оперативную информацию по вопросам эмиграции для усиления и улучшения работы по организации контрпропаганды;

в) разрешить редакции газеты «Циня» иметь в Германии и Швеции при посылках СССР по одному собственному корреспонденту.

Секретарь ЦК КП Латвии

Калнберзин

LVA PA, 101. f., 21. apr., 48.a l., 26.–28. lp.

Tulkojums no krievu valodas.

Lai paplašinātu un uzlabotu kontrpropagandu latviešu emigrantu vidū, Latvijas KP CK birojs nolemj:

1. Uzdot laikraksta “Dzimtenes Balss”¹ redakcijai (b. Vasiļjeva) laikraksta lapusēs plašāk atspoguļot padomju tautas sasniegumus, īpaši propagandēt padomju zinātnes un tehnikas sasniegumus, plaši popularizēt izcilos zinātnes un kultūras darbiniekus, parādīt Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas un tās institūtu darbu; sevišķu uzmanību veltīt padomju pilsoņu tiesību jautājumiem, pastāstīt laikraksta lasītājiem par veselības aizsardzības, izglītības un sociālās nodrošināšanas sistēmu Padomju Latvijā, ar spilgtiem piemēriem atsegt padomju cilvēku labklājības pieaugumu; lasītājiem sistemātiski ieaudzināt patriotisma jūtas, lai padomju tautas ienaidniekiem neizdotos viņu vidū savervēt nodevējus diversantus un spieģus. Arī turpmāk kopā ar valsts drošības orgāniem turpināt emigrācijas reakcionārās virsotnes atmaskošanu; praktizēt Latvijas PSR dzīvojošo emigrantu radnieku, tuvinieku un paziņu atklātu vēstuļu un aicinājumu publikāciju.

2. Uzdot Latvijas PSR Ministru Padomes Radioraidījumu un televīzijas komitejai (b. Lēmanis) uzlabot komitejas radioraidījumu centra “Par atgriešanos Dzimtenē” vajadzībām gatavojamo pārraižu kvalitāti, galveno uzmanību pievēršot Padomju Savienības un Latvijas Republikas sasniegumu propagandai ekonomikā, kultūrā un zinātnē; plaši atspoguļot jaunatnes tiesības un stāvokli; propagandēt latviešu tautas revolucionārās tradīcijas; raidījumos likt lietā asus kontrpropagandas materiālus, kas atmasko latviešu emigrācijas prettautisko darbību. Īpašu uzmanību pievērst raidījumu noformējuma kvalitātei, uzdotot to sagatavošanu pašiem kvalificētākajiem darbiniekiem. Raidījumus sagatavot plānveidīgi un tos regulāri nosūtīt komitejai “Par atgriešanos Dzimtenē”, šajā nolūkā Latvijas KP CK Propagandas un agitācijas nodaļai iesniegt minēto raidījumu plānu un klajā laišanas grafiku.

3. Uzdot republikas laikrakstu un žurnālu redakcijām daudz plašāk veikt emigrācijas virsotnes, atsevišķu emigrācijas barvežu un to organizāciju prettautiskās, pretpadomju un kontrrevolucionārās darbības atmaskošanu; parādīt emigrantu masu

patieso stāvokli, šajā nolūkā plaši izmantojot reemigrantus, repatriantus, sagatavot rakstus, rūpīgi izraugoties autorus, iesaistot šajā darbā vēsturniekus, literatūrzinātniekus, kritiķus un vispieredzējušākos žurnālistus.

4. Atbalstīt Latvijas PSR Ministru Padomes Valsts drošības komitejas priekšlikumu par komitejas "Par atgriešanos Dzimtenē" iniciatīvas grupas izveidošanu Latvijas PSR, iesaistot tajā ievērojamus kultūras, mākslas darbiniekus un citas autoritātes, kuras pazīstamas ārzemēs, lai piesaistītu viņus propagandas materiālu sagatavošanā, nodibinātu kontaktus ar ievērojamiem svārstīgiem emigrantiem un mudinātu viņus atgriezties Latvijas Republikā.

5. Uzdot LPSR Ministru Padomes Valsts drošības komitejai (b. Vēvers):

a) kopīgi ar laikraksta "Dzimtenes Balss" redakciju un Latvijas Valsts izdevniecību organizēt brošūru izdošanu, kas veltītas reemigrantu un repatriantu dzīvei, aizrobežu un nacionālistisko organizāciju graujošās darbības atmakošanai, lai šos izdevumus ar komitejas "Par atgriešanos Dzimtenē" starpniecību izplatītu ārzemēs;

b) veikt pasākumus lojālu un attiecībā uz mums labvēlīgi noskaņotu latviešu emigrantu grupu izveidošanai ārzemēs.

6. LPSR Tautas saimniecības padomes Papīra un kokapstrādes rūpniecības pārvaldei (b. Vimba) uzdot nodrošināt "Vārdnīcas" veida plānā papīra izgatavošanu laikraksta "Dzimtenes Balss" redakcijas un Latvijas Valsts izdevniecības vajadzībām uz ārzemēm sūtāmiem izdevumiem.

7. Lai koncentrētu visu latviešu valodā ārzemēs izdoto periodiku un literatūru:

a) ierosināt Latvijas PSR Ministru Padomes Valsts drošības komitejai (b. Vēvers) izskatīt jautājumu par komitejas rīcībā esošo, tai operatīviem mērķiem nevajadzīgo izdevumu nodošanu Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas Fundamentālās bibliotēkas specfondam;

b) Latvijas PSR Ministru Padomes Galvenai pārvaldei militāro un valsts noslēpumu glabāšanai presē (b. Šneiders) uzdot saņemšanas kārtībā un pēc saskaņošanas ar Latvijas KP CK Propagandas un aģitācijas nodaļu minēto literatūru un periodiku nosūtīt uz Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas Fundamentālās bibliotēkas specfondu, izņemot iznīcināšanai paredzētos vai uz Latvijas KP CK nosūtāmos materiālus;

c) Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas Fundamentālajai bibliotēkai (b. Liepiņš) uzdot glabāt šo literatūru un periodiku un izsniegt to izpētei stingrā saskaņā ar specfondu materiālu glabāšanas un izmantošanas noteikumiem.

8. Latvijas PSR Ārlietu ministrijai (b. Ostrovs) un Latvijas PSR Kultūras ministrijai (b. Kalpiņš) uzdot:

a) uz PSRS vēstniecībām valstīs, kur koncentrējušās emigrantu masas, organizēt politiskās literatūras, daiļliteratūras, Rīgas kinostudijas mākslas un hronikas filmu, fotoizstāžu un albumu par Padomju Latvijas darbaļaužu dzīvi, par Rīgu, Rīgas jūrmalu, Siguldu, Cēsīm u.c. tūrisma katalogu un citu propagandas materiālu nosūtīšanu;

b) izpētīt iespējas un iesniegt Latvijas KP CK priekšlikumus par lojāli noskaņotu ievērojamu latviešu emigrācijas darbinieku ielūgšanu Latvijā uz dažādiem republikā organizētiem pasākumiem, kā arī saskaņā ar padomju vēstniecības Zviedrijā priekš-

likumiem izpētīt iespējas ievērojamu LPSR kultūras, zinātnes darbinieku, jaunatnes un sportistu delegāciju nosūtīšanai uz Zviedriju un citām valstīm, kur koncentrējusies emigrācija, iespējas strādnieku delegāciju ielūgšanai no Zviedrijas.

9. LPSR Kultūras ministrijai (b. Kalpiņš), Sakaru ministrijai (b. Aleksandrovš) un Tirdzniecības ministrijai (b. Jansons) uzdot grāmatu tirdzniecības uzņēmumā "Grāmata pa pastu" organizēt nodaļu pasūtījumu pieņemšanai grāmatu un kultūras preču nosūtīšanai uz ārzemēm.

10. Latvijas Valsts kuģniecībai (b. Avots) uzdot nodrošināt ar Rīgas kinostudijas filmām kuģus, kas dodas uz ārzemēm.

11. Latvijas PSR Ministru Padomei ierosināt izdalīt līdzekļus Latvijas biedrībai kultūras sakariem ar ārzemēm literatūras un citu materiālu nosūtīšanai ar padomju vēstniecību un komitejas "Par atgriešanos Dzimtenē" starpniecību.

12. Lūgt PSKP CK:

a) atļaut Latvijas PSR Sakaru ministrijai un Latvijas PSR Ministru Padomes Radio-raidījumu un televīzijas komitejai organizēt divas reizes nedēļā vakaros 40 minūšu radioraidījumus latviešu valodā uz Skandināvijas valstīm, kur atrodas latviešu emigrācijas centri;

b) ierosināt komitejai "Par atgriešanos dzimtenē" iesniegt detalizētāku un operatīvāku informāciju emigrācijas jautājumos kontrpropagandas organizācijas darba pastiprināšanai un uzlabošanai;

c) atļaut laikraksta "Cīņa" redakcijai būt pa vienam korespondentam Vācijā un Zviedrijā pie PSRS vēstniecībām.

Latvijas KP CK sekretārs

Kalnberziņš

¹ Sk. 1. piezīmi pie dok. nr. 72.

Nr. 71

Izvilks no PSRS vēstniecības Zviedrijā padomnieka N. Voinova ziņojuma Latvijas PSR ārlietu ministram J. Ostrovam un kultūras ministram V. Kalpiņam par A. Vintera daiļrades popularizēšanu Latvijas PSR

Stokholmā 1959. gada 24. februārī

В дополнение к нашему письму от 31 января 1959 г. за № 141/шв сообщаем, что дирижер эстрадного оркестра Альфред Винтер информировал нас о том, что он, к большому его сожалению, не может выехать на гастроли в Ригу в марте месяце с.г. и просит вопрос о его гастрольной поездке в Ригу перенести на более позднее время. Согласно его устного заявления основным препятствием для осуществления гастрольной поездки является тот факт, что ему удалось на

выгодных условиях получить работу в танцевальном зале одного из Стокгольмских клубов. Из беседы с Винтером видно, что он опасается отрицательной реакции латышской эмигрантской верхушки на его поездку в Латвию и боится потерять предложенную ему работу.

Несмотря на то, что А. Винтер в настоящее время не может осуществить гастрольную поездку в Латвию, Посольство считало бы целесообразным не прекращать работы с Винтером, так как вожаки латышской эмиграции озлоблены решением Винтера установить определенный контакт с Родиной и попытаются «компрометировать» в будущем Винтера. Для еще большего отрыва Винтера из-под влияния эмигрантских кругов Посольство считало бы возможным:

1. Организовать еще одну радиопередачу пластинок Винтера в марте-апреле с.г., включая и его новейшие произведения.

2. Опубликовать в газете «Дзимтенес Балсс»¹ текст и музыку эстрадной песни («Пусть песня нас объединит»), написанной Винтером для концертов в Латвии, если она написана на достаточном художественном уровне.

3. Поместить в газете «Литература ун Максла» небольшую рецензию Виктора Сама (который много сотрудничал с Винтером в Латвии) на радиопередачу пластинок Винтера в Латвии.

4. Заключить с Винтером через В/О «Международная книга»² договор о распространении в Швеции грампластинок латышской классической, народной и эстрадной музыки, исполняемой в Советской Латвии.

5. Организовать присылку в адрес Винтера отзывов радиослушателей от различных представителей трудящихся Советской Латвии о радиопередачах его пластинок и с вопросом, когда он сам посетит свою Родину. [...]

Советник посольства СССР в Швеции Н. Воинов

LVA, 678. f., 1. apr., 177. l., 92. lp.

Tulkojums no krievu valodas.

Papildinot mūsu 1959. g. 31. janvāra vēstuli nr. 141/zv., paziņojam, ka estrādes orķestra diriģents Alfrēds Vinters informēja mūs par to, ka viņš diemžēl nevarot doties viesizrādēs uz Rīgu š.g. martā, un lūdz jautājumu par viņa viesizrādēm pārcelt uz vēlāku laiku. Saskaņā ar viņa mutisku paziņojumu galvenais šķērslis viņa viesizrāžu īstenošanai ir tas, ka viņam ir izdevies uz izdevīgiem noteikumiem dabūt darbu vienā no Stokholmas klubiem. No sarunas ar Vinteru redzams, ka viņš baidās no latviešu emigrācijas virsotņu negatīvās reakcijas par viņa braucienu uz Latviju un baidās zaudēt piedāvāto darbu.

Neskatoties uz to, ka A. Vinters tagad nevar īstenot viesizrādes Latvijā, vēstniecība uzskata par lietderīgu nepārtraukt darbu ar Vinteru, jo latviešu emigrācijas barveži ir saniknoti par Vintera lēmumu nodibināt zināmus kontaktus ar Dzimteni un mēģinās

Vinteru nākotnē “kompromitēt”. Lai vēl vairāk atrautu Vinteru no emigrācijas aprindu ietekmes, vēstniecība uzskatītu par iespējamu:

1. Organizēt š. g. martā, aprīlī vēl vienu Vintera skaņuplašu radiopārraidi, iekļaujot arī viņa jaunākos darbus.

2. Publicēt avīzē “Dzimtenes Balss”¹ estrādes dziesmas tekstu un mūziku (“Lai dziesma mūs vieno”), ko Vinters bija uzrakstījis koncertiem Latvijā, ja tā ir uzrakstīta pienācīgā mākslinieciskajā līmenī.

3. Ievietot avīzē “Literatūra un Māksla” nelielu Viktora Sama (kurš ir daudz sadarbojies ar Vinteru Latvijā) recenziju par Vintera skaņuplašu radiopārraidēm Latvijā.

4. Noslēgt ar Vinteru caur Ā/O “Meždunardnaja kņiga”² līgumu par Padomju Latvijā izplatītās latviešu klasiskās, tautas un estrādes mūzikas skaņuplašu izplatīšanu Zviedrijā.

5. Organizēt Vinteram adresētu radioklausītāju atsauksmju nosūtīšanu no dažādiem Padomju Latvijas darbaļaužu pārstāvjiem par viņa skaņuplašu radiopārraidēm un ar jautājumu, kad viņš pats apmeklēs savu Dzimteni. [..]

PSRS vēstniecības Zviedrijā padomnieks

N. Voinovs

¹ Sk. 1. piezīmi pie dok. nr. 72.

² PSRS aģentūra “Starptautiskā grāmata”.

Nr. 72

Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās komitejas biroja pilnīgi slepenais lēmums no īpašās mapes par pasākumiem kontrpropagandas uzlabošanā latviešu emigrantu vidū

1959. gada 12. maijā

В целях дальнейшего улучшения контрпропаганды среди латышских эмигрантов бюро ЦК КП Латвии постановляет:

1. Обязать Комитет государственной безопасности при Совете Министров Латвийской ССР:

а) принять меры к тому, чтобы начиная с июня 1959 года издавать газету «Дзимтенес Балсс»¹ от имени латышской группы инициаторов Комитета «За возвращение на Родину»;

б) ускорить работу по подготовке спецброшюр, в частности, брошюры о жизни и деятельности реэмигрантов и репатриантов в Советской Латвии.

2. Обязать редакцию газеты «Дзимтенес Балсс»:

а) шире освещать на страницах газеты достижения советского народа, обратив особое внимание на пропаганду материалов XXI съезда КПСС и на освещение борьбы советских людей за претворение их в жизнь. В статьях, очерках

об экономических успехах избегать нагромождения цифр, процентов, излагать эти темы живо, наглядно, при помощи интересных сравнений, диаграмм; серьезнее подбирать информационный материал, избегая опубликования второстепенных заметок;

б) информировать читателей не только о жизни трудящихся Латвии, но и всего Советского Союза, особое внимание уделив достижениям нашей страны в области техники, науки, градостроения, народного образования, социального обеспечения, повышения уровня жизни;

в) учитывать характер читателей газеты, избегать общих фраз и деклараций и подтверждать все выводы и тезисы тщательно подобранными фактами; обратить внимание на разнообразие форм подачи материалов.

3. Обратить внимание Комитета по радиовещанию и телевидению при Совете Министров ЛССР (тов. Леманиса) на серьезное отношение Комитета к организации радиопередач на латышском языке для Комитета «За возвращение на Родину» и обязать Комитет принять меры к устранению недостатков в этой работе, для чего:

а) широко пропагандировать семилетний план, рассказывать слушателям о результатах труда советских людей, о переходе ряда предприятий республики на сокращенный рабочий день и рабочую неделю, о повышении общего материального уровня нашего народа, показывать положение и деятельность всех слоев трудящихся Советской Латвии, в том числе и интеллигенции, широко освещать их творческую жизнь, условия труда и быта. Особое внимание обратить на освещение вопросов сельского хозяйства, здравоохранения, социального обеспечения, народного образования, на освещение успехов всего советского народа в области науки и техники;

б) подготавливать специальные передачи к знаменательным датам;

в) в целях разоблачения деятельности эмигрантских реакционных организаций, а также для пропаганды патриотической деятельности отдельных соотечественников за границей, широко использовать вернувшихся на Родину репатриантов и реэмигрантов;

г) улучшить качество технической подготовки передач, увеличив их количество до 8 передач в месяц;

д) контроль за подготовкой этих передач возложить лично на председателя Комитета;

е) подготовку этих передач поручить наиболее подготовленным в политическом и деловом отношении работникам редакции общественно-политических передач;

ж) составить и строго соблюдать график подготовки и отправки этих передач.

4. Обязать Министерство иностранных дел Латвийской ССР совместно с латвийским республиканским Обществом дружбы и культурных связей с заграницей (т. Бирон):

а) больше направлять в США, Канаду, Австралию, Англию и Швецию политической, художественной и другой литературы, кинофильмов и кинохроники Рижской киностудии, фотовыставок, альбомов и др. материалов, раскрывающих достижения Советской Латвии во всех областях народного хозяйства, культуры, науки и благосостояния народных масс;

б) подобрать и направить в Посольства СССР в вышеуказанных странах небольшие библиотеки (100–150 книг) на латышском и русском языках;

в) регулярно направлять в Комитет «За возвращение на Родину» (Берлин) различную литературу, проспекты и брошюры о Латвийской ССР.

5. Обязать Министерство культуры ЛССР:

а) совместно с Министерством иностранных дел ЛССР и КГБ при Совете Министров ЛССР в месячный срок представить на рассмотрение ЦК КП Латвии предложения о приглашении в Латвийскую ССР групп прогрессивных деятелей латышской эмиграции на различные политические и культурные мероприятия, проводимые в Латвийской ССР;

б) совместно с Рижским городским исполнительным комитетом Советов депутатов трудящихся к 1 июня 1959 года оборудовать отделение книготорга «Книга – почтой» для приема заказов на отправку литературы и культтоваров за границу.

6. Обязать редакторов республиканских газет и журналов лучше использовать реэмигрантов и репатриантов в целях более широкого освещения жизни эмигрантских масс за границей и условий жизни в капиталистических странах.

7. В целях улучшения организации контрпропаганды среди латышских эмигрантов и работы по международным связям считать необходимым выделить отделу пропаганды и агитации дополнительно одного инструктора за счет штатов аппарата ЦК КП Латвии.

Поручить отделу парторганов (т. Восс) внести на очередное бюро предложение по этому вопросу.

8. Утвердить комиссию по вопросам контрпропаганды т.т.:

1. Пельше А. Я. – секретарь ЦК КП Латвии – председ. комиссии;

2. Озолинь К. М., Берклав Э. К., Веселов И. А., Пинкисис И. О., Калпинь В. К., Пизан П. А., Лукс В. К., Зиединь М. Я., Леманис И. К., Рускулис В. Д., Биронс Е. К., Шнейдерс Р. Я., Валтерс Х. К.

9. Просить ЦК КПСС:

а) в целях установления контактов, ознакомления с работой комитета «За возвращение на Родину» и обмена опытом и мнений с его руководящими работниками разрешить командировать сроком на 10 дней в Берлин группу работников, занимающихся вопросами контрпропаганды среди латышских эмигрантов, в составе т.т.: Валтерс Херберта Карловича, заместителя заведующего отделом пропаганды и агитации ЦК КП Латвии; Васильевой Милды Карловны – редактора органа Комитета «За возвращение на Родину» газеты «Дзимтенес Балсс»; Вайвадс Яниса Изидоровича – капитана, старшего оперуполномоченного КГБ при Совете Министров Латвийской ССР;

б) обязать Министерство иностранных дел СССР предусмотреть включение в состав работников посольства СССР в Австралии одного работника латыша, так как в Австралии имеется около 25 000 латышских эмигрантов;

в) разрешить редакции газеты ЦК КП Латвии «Циня» направить по одному специальному корреспонденту в ФРГ и Канаду под видом корреспондентов какой-либо из центральных газет.

Секретарь ЦК КП Латвии

Крумьиньш

LVA PA, 101. f., 22. apr., 48. a l., 17.-19. lp.

Tulkojums no krievu valodas.

Lai tālāk uzlabotu kontrpropagandu latviešu emigrantu vidū, Latvijas KP CK birojs nolemj:

1. Uzdot Latvijas PSR Ministru Padomes Valsts drošības komitejai:

a) veikt pasākumus, lai, sākot ar 1959. gada jūniju, laikrakstu "Dzimtenes Balss" izdotu komitejas "Par atgriešanos Dzimtenē" latviešu iniciatoru grupas vārdā;¹

b) paātrināt darbu pie specbrošūru sagatavošanas, to skaitā brošūras par reemigrantu un repatriantu dzīvi un darbību Padomju Latvijā.

2. Laikraksta "Dzimtenes Balss" redakcijai uzdot:

a) laikraksta lappusēs plašāk atspoguļot padomju tautas sasniegumus, īpašu uzmanību pievēršot PSKP XXI kongresa materiālu propagandai un padomju ļaužu cīņas atspoguļošanai par to īstenošanu dzīvē. Rakstos un apskatos par ekonomikas panākumiem izvairīties no skaitļu, procentu pārblīvētības, izklāstīt šīs tēmas dzīvi, uzskatāmi, izmantojot interesantus salīdzinājumus, diagrammas; nopietnāk izvēlēties informatīvo materiālu, izvairīties no otršķirīgu materiālu publicēšanas;

b) informēt lasītājus ne tikai par Latvijas, bet arī par visas Padomju Savienības darbaļaužu dzīvi, īpašu uzmanību pievēršot mūsu valsts sasniegumiem tehnikā, zinātnē, pilsētībūvniecībā, tautas izglītībā, sociālajā nodrošināšanā, dzīves līmeņa paaugstināšanā;

c) ņemot vērā laikraksta lasītāju raksturu, izvairīties no vispārīgām frāzēm un deklarācijām un visus secinājumus un tēzes apstiprināt ar rūpīgi izvēlētiem faktiem, pievērst uzmanību materiālu pasniegšanas formu daudzveidībai.

3. Vērst LPSR Ministru Padomes Radioraidījumu un televīzijas komitejas (b. Lēmanis) uzmanību komitejas nopietnai attieksmei radiopārraižu organizēšanā latviešu valodā komitejai "Par atgriešanos Dzimtenē" un uzdot komitejai veikt pasākumus trūkumu novēršanā šajā darbā, šādā nolūkā:

a) plaši propagandēt septiņgažu plānu, pastāstīt klausītājiem par padomju ļaužu darba rezultātiem, par daudzu republikas uzņēmumu pāreju uz saīsinātu darbadienu un darba nedēļu, par mūsu tautas vispārējā materiālā līmeņa paaugstināšanos, parādīt

visu Padomju Latvijas darbaļaužu slāņu, to skaitā inteliģences stāvokli un darbību, plaši atspoguļot tās radošo dzīvi, darba un sadzīves apstākļus. Īpašu uzmanību pievērst lauksaimniecības, veselības aizsardzības, sociālās nodrošināšanas, tautas izglītības jautājumu atspoguļošanai, visas padomju tautas sasniegumu atspoguļošanai zinātnes un tehnikas jomā;

b) sagatavot speciālus raidījumus, veltītus nozīmīgiem datumiem;

c) emigrantu reakcionāro organizāciju atmaskošanas nolūkā, kā arī atsevišķu tautiešu ārzemēs patriotiskās darbības propagandai plaši izmantot Dzimtenē atgriezušos repatriantus un reemigrantus;

d) uzlabot raidījumu tehniskās sagatavošanas kavlitāti, palielināt to skaitu līdz 8 raidījumiem mēnesī;

e) kontroli pār šo raidījumu sagatavošanu uzdot komitejas priekšsēdētājam personiski;

f) šo raidījumu sagatavošanu uzticēt visvairāk politiskā un lietpratības ziņā sagatavotiem sabiedriski politisko raidījumu redakcijas darbiniekiem;

g) sastādīt un stingri ievērot šo raidījumu sagatavošanas un klajā laišanas grafiku.

4. Uzdot Latvijas PSR Ārlietu ministrijai kopīgi ar Latvijas un ārzemju draudzības un kultūras sakaru biedrību (b. Bīrons):

a) nosūtīt uz ASV, Kanādu, Austrāliju, Angliju un Zviedriju vairāk politiskās literatūras, daiļliteratūras un citas literatūras, Rīgas kinostudijas kinofilmu un kinohroniku, fotoizstāžu, albumu u.c. materiālu, kas atsedz Padomju Latvijas sasniegumus visās tautsaimniecības, kultūras, zinātnes nozarēs un tautas masu labklājību;

b) atlasīt un nosūtīt uz PSRS vēstniecībām minētajās valstīs nelielas bibliotēkas (100–150 grāmatu) latviešu un krievu valodā;

c) regulāri nosūtīt uz komiteju “Par atgriešanos Dzimtenē” (Berlīne) dažādu literatūru, prospektus un brošūras par Latvijas PSR.

5. Uzdot LPSR Kultūras ministrijai:

a) kopīgi ar LPSR Ārlietu ministriju un LPSR Ministru Padomes VDK mēneša laikā iesniegt Latvijas KP CK izskatīšanai priekšlikumus par progresīvu latviešu emigrācijas darbinieku grupu ielūgšanu Latvijas PSR uz dažādiem politiskiem un kultūras pasākumiem, kas tiek rīkoti Latvijas PSR;

b) kopīgi ar Rīgas pilsētas darbaļaužu deputātu padomes izpildkomiteju līdz 1959. gada 1. jūnijam grāmatu tirdzniecības organizācijā “Grāmata pa pastu” izveidot nodaļu pasūtījumu pieņemšanai literatūras un kultūrpreču nosūtīšanai uz ārzemēm.

6. Uzdot republikas laikrakstu un žurnālu redaktoriem labāk izmantot reemigrantus un repatriantus, lai daudz plašāk atspoguļotu emigrantu masu dzīvi aiz robežām un dzīves apstākļus kapitālistiskajās valstīs.

7. Lai uzlabotu kontrpropagandas organizāciju latviešu emigrantu vidū un starptautisko sakaru darbu, uzskatīt par nepieciešamu Propagandas un aģitācijas nodaļai papildus izraudzīt vienu instruktoru uz Latvijas KP CK aparāta štata rēķina.

Uzdot partijas orgānu nodaļai (b. Voss) kārtējā biroja sēdē iesniegt priekšlikumus šajā jautājumā.

8. Apstiprināt komisiju kontrpropagandas jautājumos – bb.:

1. A. Pelše – Latvijas KP CK sekretārs – komisijas priekšs[ēdētājs];
2. K. Ozoliņš, E. Berklavs, I. Veselovs, I. Pinksis, V. Kalpiņš, P. Pizāns, V. Lukss, M. Ziediņš, I. Lēmanis, V. Ruskulis, J. Bīrons, R. Šneiders, H. Valters.

9. Lūgt PSKP CK:

a) lai nodibinātu kontaktus, iepazītos ar komitejas “Par atgriešanos Dzimtenē” darbu un apmainītos pieredzē, un apspriestos ar tās vadošajiem darbiniekiem, atļaut 10 dienu komandējumu uz Berlīni grupai darbinieku, kas nodarbojas ar kontrpropagandas jautājumiem latviešu emigrantu vidū, šādā sastāvā – b.b.: Valters Herberts Kārļa dēls – Latvijas KP CK Propagandas un aģitācijas nodaļas vadītāja vietnieks; Vasiļjeva Milda Kārļa meita – komitejas “Par atgriešanos Dzimtenē” orgāna – laikraksta “Dzimtenes Balsis” redaktore; Vaivads Jānis Izidora dēls – kapteinis, Latvijas PSR Ministru Padomes VDK vecākais operatīvais pilnvarotais;

b) uzdot PSRS Ārlietu ministrijai paredzēt viena darbinieka latvieša iekļaušanu PSRS vēstniecības Austrālijā darbinieku sastāvā, jo Austrālijā atrodas apmēram 25 000 latviešu emigrantu;

c) atļaut Latvijas KP CK laikraksta “Cīņa” redakcijai nosūtīt pa vienam speciālkorespondentam uz VFR un Kanādu kā korespondentus no kāda centrālā laikraksta.

LKP CK sekretārs

Krūmiņš

¹ Laikraksta “Dzimtenes Balsis” sākotnējais nosaukums bija “Par Atgriešanos Dzimtenē” (izdod no 1956. gada vasaras). Sakarā ar to, ka laikraksta pamatuzdevums mainījās – ne vairs aģitācija atgriezties, bet kontrpropaganda, 1958. gada maijā laikraksts tika pārdēvēts par “Dzimtenes Balsi”. Laikrakstu ar sākotnējo nosaukumu izdeva komiteja “Par atgriešanos Dzimtenē”, kas tika dibināta 1955. gadā un atradās Austrumberlīnē, tai bija arī latviešu sektors. Pēc laikraksta nosaukuma maiņas no 1963. gada decembra to izdeva Komitejas kultūras sakariem ar tautiešiem ārzemēs Latvijas nodaļa. “Dzimtenes Balsis” iznāca līdz 1989. gada decembrim. 1990. gada janvārī to pārdēvēja par “Tēvzemes Avīzi”.

Nr. 73

Latvijas PSR Valsts drošības komitejas priekšsēdētāja L. Avdjukeviča pilnīgi slepenais ziņojums Latvijas Komunistiskās partijas Centrālajai komitejai par latviešu emigrācijas centru darbību

1980. gada 5. maijā

Полученные в последнее время КГБ Латвийской ССР данные свидетельствуют о некоторой активизации подрывной деятельности против Советской Латвии эмигрантских центров за рубежом и стоящих за ними спецслужб США и КНР. Латышская эмиграция в капиталистических странах, сформировавшаяся

после Второй мировой войны, к настоящему времени насчитывает около 120 тысяч человек, шестьдесят процентов из которых осели в Северной Америке, двадцать – проживают в Австралии, а остальные рассредоточены по нескольким странам Западной Европы.

Эмигранты старшего поколения – главным образом представители имущих классов и буржуазной интеллигенции, многие из которых сотрудничали с гитлеровцами, под влиянием нацистской пропаганды и разгрома фашистских войск Советской Армией бежали в конце войны за границу и остались в основном на враждебных СССР позициях.

Осевшие на Западе латышские эмигранты, как свидетельствует анализ их социального положения, являются главным образом представителями средних слоев общества, значительный процент молодого поколения имеет высшее образование. В США на них не распространяются ограничения при найме на работу. Более двухсот эмигрантов являются служащими различных правительственных учреждений США, значительное количество латышей работают научными сотрудниками, преподавателями высших учебных заведений и т.д. Аналогичное положение и в других странах, где имеются колонии эмигрантов. Ряд членов молодежных эмигрантских организаций не остались в стороне от распространения левых идей и в противовес консервативной верхушке эмиграции стремятся к расширению контактов с Латвийской ССР.

В последние годы в странах Запады создады т.н. «новая эмиграция». Это лица еврейской национальности, выехавшие из СССР по каналу объединения семей и осевшие на жительство в основном в Израиле, ФРГ и США. Учитывая особенности этой категории лиц (высокий образовательный уровень, социальная активность), выехавшие из СССР евреи, также как и латышская эмиграция, активно используются спецслужбами противника в подрывной деятельности против СССР.

Между различными эмигрантскими центрами наметилось, учитывая многие объективные факторы, своеобразное разделение труда в подрывной деятельности против республики.

Эмигрантские центры, базирующиеся в США, такие как «Объединение свободных латышей мира» (ОСЛМ), «Объединение латышей в Америке» (ОЛА), особое значение придают организации антисоветских пропагандистских политических акций, клеветнических компаний и идеологической диверсии. Усилиями центральных эмигрантских организаций, выходцев из Прибалтики, через Конгресс и Сенат США была протажена специальная резолюция по Прибалтике, требующая от правительства США, в числе прочего, выступать на таких международных форумах как предстоящая Мадридская встреча¹, с осуждением якобы насильственного присоединения Прибалтийских республик к СССР.

По случаю сороковой годовщины восстановления Советской власти в Прибалтике предполагается организовать ряд враждебных пропагандистских акций – от пресс-конференций до официальных заявлений правительственных

чиновников США и руководства КНР. Подобные акции готовятся и по поводу проведения летних Олимпийских игр в Москве и особенно в Таллине.² К Мадридской встрече ведется усиленный сбор клеветнической информации о политическом и экономическом положении в республике. С этой целью главари эмиграции Спилнерс, Павловский, Каделис, Мейеровиц и другие установленные агенты спецслужб США в 1979 году посетили большинство стран, где имеются колонии латышских эмигрантов.

Для концентрации информации при ОСЛМ создано специальное информационное бюро. Учитывая общее обострение по вине администрации Картера международной обстановки и активизации ЦРУ, латышские эмигрантские центры в США, блокируясь с другими антисоветскими эмигрантскими организациями, при поддержке Государственного Департамента и некоторых конгрессменов, организуют семинары, подготавливают пропагандистские материалы для формирования общественного мнения США, делая при этом упор на обработку американской молодежи. Характерно, что более высокой степени достигла координация и консолидация совместных акций большинства эмигрантских центров в антисоветской деятельности.

Учитывая географическую близость к республике, активный туристический и культурный обмен, находящиеся в Швеции латышские эмигрантские организации «ЗК ЛСДРП» и «Латышский национальный фонд» (ЛНФ) особенно активно ведут по различным каналам сбор политической и экономической информации о республике. Эти центры практикуют опрос посещающих республику эмигрантов, особенно для получения клеветнической информации, предназначенной для использования в пропагандистских акциях на международных форумах и инструктажа некоторой части эмигрантов перед поездкой в СССР.

Они обрабатывают открытые материалы республиканской печати и передачи рижского радио, концентрируют материалы в информационных массивах, предназначенных для спецслужб противника.

В Латвийскую ССР направляются эмигранты, которые выполняют задания по поиску наводок на лиц идейно близких эмиграции, по сбору через родственников и другие связи негативной информации о положении в республике, получению данных о воинских частях и, наконец, занимаются вербовкой отдельных наших граждан, привлекая их к выполнению шпионских заданий, прикрываясь интересами латышских антисоветских эмигрантских центров.

Вся полученная таким образом информация реализуется, в зависимости от ее ценности, в пропагандистских органах эмиграции или передачах радиостанций «Свобода» и «Голос Америки»; используется в пропагандистских компаниях, а наиболее ценная передается в Госдепартамент США или в американские спецслужбы.

Другим каналом получения политической и экономической информации о республике является поддерживание через находящуюся в США «Ассоциацию содействия развития Балтийских исследований»³ и «Балтийский институт» в Шве-

ции «научных связей». Эти исследовательские центры организуют регулярные научные симпозиумы по широкому спектру проблем, касающихся стран бассейна Балтийского моря, которые используются и в интересах разведки противника.

В последние годы происходят заметные изменения в политике «АСРБИ» и «БИ». Из этих центров, по рекомендации спецслужб, были вынуждены уйти наиболее скомпрометировавшие себя главари эмиграции, их место заняли подобранные спецслужбами эмигранты из числа научных деятелей. После смены руководства указанные центры стремятся на основе якобы научных интересов к максимальному расширению контактов с учеными республики, занятых в т.ч. гуманитарными науками.

Анализ складывающейся оперативной обстановки в республике и устремлений противника свидетельствует об активизации использования в подрывных целях спецслужбами США и его союзников по НАТО также латышских и еврейских антисоветских эмигрантских организаций и центров. Для чего более целенаправленно используются возможности туристского, частного, научного, культурного обмена, а также официальные приезды в республику дипломатов и журналистов из США и других основных капиталистических стран.

Наряду с осуществлением попыток шпионажа противник по-прежнему сосредотачивает усилия на создании предпосылок для развертывания в республике организованной подпольной националистической деятельности.

В 1978–79 гг. зафиксировано 9 попыток проявления прямого интереса известными органам КГБ эмигрантами к различным отщепенцам и ранее судимым за совершение особо опасных государственных преступлений лицам.

Одним из наиболее враждебных проявлений со стороны иностранцев, латышских и еврейских эмигрантов продолжают оставаться попытки антисоветской обработки отдельных жителей республики. Только в 1979 году республику посетило 2706 всех категорий эмигрантов. За 1978–79 гг. выявлено около 50 фактов антисоветской обработки ими советских граждан. При этом использовались различные приемы и ухищрения. Руководитель «ЗК ЛСДРП» в Швеции Б. Калниньш, в частности, в 1977 году на одном из заседаний заявил о якобы впервые примененном методе – переправке в ЛССР не проявленных фотопленок, на которых были засняты экземпляры газеты «Бривоба» за 2-летний период. При этом рекомендовал применять указанный способ для засылки антисоветских материалов и в дальнейшем, используя иностранцев, не связанных с «Загранкомитетом».

Противник пытается использовать в этих же целях международной почтовой канал, а также некоторых советских граждан, возвращающихся из-за границы после выезда за границу по различным официальным каналам. Только за период с 1 ноября 1978 года по 1 ноября 1979 года конфисковано более 4 тысяч входящих отправок враждебного и идеологически вредного содержания, в том числе печатные издания латышских и еврейских эмигрантских центров и организаций, вырезки из газет, антисоветские книги, журналы, религиозно-пропагандистские материалы.

Получен ряд материалов о применяемых спецслужбами, эмигрантскими организациями и центрами методами и формах при склонении советских граждан к сотрудничеству, измене Родине и невозвращению в СССР. Такие предложения делались как советским гражданам, находившимся за границей по служебным и частным делам в США и Швеции, так и отдельным жителям республики, встречавшимся с прибывшими из-за границы эмигрантами, являющимися их близкими связями. В 1978 году советским гражданам, выезжавшим в капстраны по частным делам латышскими эмигрантами было сделано около 30 предложений о невозвращении на Родину, а в 1979 году – 40.

Зафиксированы отдельные случаи, когда жители ЛССР инициативно искали возможности связаться со спецслужбами противника или антисоветскими центрами.

Наблюдается некоторое увеличение приезда в республику эмиссаров антисоветских латышских и особенно еврейских организаций и центров. Так, эмиссар «ЗК ЛСДРП» «Йоганна» в 1978–79 гг. шесть раз посещала Латвийскую ССР и по заданию «Загранкомитета» вела изучение отдельных лиц из числа творческой интеллигенции республики, собирала информацию об отщепенцах и изменниках Родине Скудре и Теберге, встречалась с антисоветчиком Калниньш и профилактированным ранее за националистическую деятельность Элсбергс.

Ряд еврейских эмиссаров, как правило, посещал лиц, являющихся «отказниками» по режимным соображениям и активных еврейских националистов. Эмиссары вели записи о положении евреев в республике, проводили инструктажи по организации враждебной деятельности в дальнейшем.

Изложенное сообщается для возможного учета в работе по организации выполнения Постановления ЦК КПСС «О повышении политической бдительности советских людей» и «О дальнейшем улучшении идеологической, политико-воспитательной работы»⁴.

За 1979 год и истекший период 1980 года нами заведен ряд дел оперучета на связи эмигрантов, по которым ведется активная работа, более 600 человек, допустивших националистические и другие негативные проявления, профилактированы.

Состоялось заседание Коллегии Комитета госбезопасности Латвии, на котором подробно рассмотрены враждебные устремления противника с использованием антисоветских латышских и еврейских эмигрантских организаций и центров, разработаны мероприятия по активному отпору посягательств противника на Латвийскую ССР.

Председатель Комитета госбезопасности
Латвийской ССР

Л. И. Авдюкевич

Tulkojums no krievu valodas.

Pēdējā laikā Latvijas PSR VDK saņēmusi ziņas, kas liecina par zināmu graujošas darbības aktivizāciju pret Padomju Latviju, ko izvērsē aizrobežu emigrantu centri un aiz tiem stāvošie ASV un ĶTR specdienesti. Latviešu emigrācija kapitālistiskajās valstīs, kas noformējusies pēc Otrā pasaules kara, pašreiz apvieno apmēram 120 tūkstošus cilvēku, no kuriem sešdesmit procenti apmetušies Ziemeļamerikā, divdesmit – dzīvo Austrālijā, bet pārējie izklīdēti pa vairākām Rietumeiropas valstīm.

Vecākās paaudzes emigranti – galvenokārt mantīgo šķiru un buržuāziskās inteliģences pārstāvji, no kuriem daudzi sadarbojās ar hitleriešiem, nacistiskās propagandas un Padomju armijas veiktās fašistu karaspēka sagrāves ietekmēti, kara beigās bēga uz ārzemēm un pamatā palikuši naidīgās pozīcijās pret PSRS.

Rietumos uz dzīvi apmetušies latviešu emigranti, kā liecina viņu sociālā stāvokļa analīze, galvenokārt ir sabiedrības vidusslāņa pārstāvji, nozīmīgs jaunās paaudzes procents ir ieguvis augstāko izglītību. ASV uz viņiem netiek attiecināti ierobežojumi, darbā pieņemot. Vairāk nekā divsimt emigrantu ir dažādu ASV valdības iestāžu kalpotāji, ievērojams skaits latviešu strādā par zinātnes darbiniekiem, augstāko mācību iestāžu pasniedzējiem utt. Analogs stāvoklis ir arī citās valstīs, kur ir emigrantu kolonijas. Daudzi emigranti – jaunatnes organizāciju biedri nav palikuši malā no kreiso ideju izplatīšanas un pretstatā emigrācijas konservatīvajai virsotnei tiecas uz kontaktu paplašināšanu ar Latvijas PSR.

Pēdējos gados Rietumvalstīs izveidojusies t.s. jaunā emigrācija. Tās ir ebreju tautības personas, kuras izbraukušas no PSRS pa ģimeņu apvienošanas kanālu un apmetušās uz dzīvi galvenokārt Izraēlā, VFR un ASV. Ņemot vērā šīs personu kategorijas īpatnības (augsts izglītības līmenis, sociālā aktivitāte), no PSRS izbraukušos ebrejus, tāpat kā latviešu emigrāciju, aktīvi izmanto pretinieka specdienesti graujošā darbībā pret PSRS.

Ņemot vērā daudzus objektīvus faktoros, starp dažādiem emigrantu centriem izēmējusies savdabīga darba dalīšana graujošā darbībā pret republiku.

ASV bāzējošies emigrantu centri, tādi kā “Pasaules brīvo latviešu apvienība” (PBLA), Amerikas latviešu apvienība (ALA), sevišķu nozīmi piešķir pretpadomju propagandistisku politisko akciju, apmelojumu kampaņu un ideoloģisko diversiju organizēšanai. Ar baltiešu cilmes emigrantu centrālo organizāciju pūliņiem cauri ASV Kongresam un Senātam tika izdabūta speciāla rezolūcija par Baltiju, kas prasa no ASV valdības, cita starpā, uzstāties tādos starptautiskajos forumos kā gaidāmā Madrides tikšanās¹ ar it kā varmācīgās Baltijas republiku pievienošanas PSRS nosodījumu.

Sakarā ar padomju varas atjaunošanas Baltijā četrdesmito gadadienu ir paredzēts organizēt daudzas naidīgas propagandistiskas akcijas – no preses konferencēm līdz ASV valdības ierēdņu un ĶTR vadības oficiāliem paziņojumiem. Tamlīdzīgas akcijas tiek gatavotas arī sakarā ar vasaras olimpisko spēļu rīkošanu Maskavā un sevišķi Tallinā.² Pirms Madrides tikšanās notiek pastiprināta melīgas informācijas vākšana par politisko un ekonomisko stāvokli republikā. Ar šādu mērķi emigrācijas barveži Spilners, Pavlovskis, Kadelis, Meierovics un citi noskaidrotie ASV specdienestu aģenti 1979. gadā apmeklēja vairākumu valstu, kur ir latviešu emigrantu kolonijas.

Informācijas koncentrēšanai pie PBLA izveidots speciāls informācijas birojs. Ņemot vērā vispārējo starptautiskā stāvokļa saasināšanos Kārtera administrācijas vainas dēļ un CIP aktivizāciju, latviešu emigrantu centri ASV, bloķējoties ar citām pretpadomju emigrantu organizācijām, ar Valsts departamenta un dažu kongresmeņu atbalstu organizē seminārus, sagatavo propagandas materiālus sabiedriskās domas veidošanai ASV, turklāt uzsvāru liekot uz amerikāņu jaunatnes apstrādi. Raksturīgi, ka daudz augstāku pakāpi ir sasniegusi vairākuma emigrantu centru kopējo akciju koordinācija un konsolidācija pretpadomju darbībā.

Ņemot vērā ģeogrāfisko tuvumu republikai, aktīvo tūrisma un kultūras apmaiņu, Zviedrijā esošās latviešu emigrantu organizācijas "LSDSP ĀK" un "Latviešu nacionālais fonds" (LNF) īpaši aktīvi pa dažādiem kanāliem veic politiskās un ekonomiskās informācijas vākšanu par republiku. Šie centri praktizē republiku apmeklējušo emigrantu aptauju, īpaši – lai iegūtu melīgu informāciju, ko izmantot propagandas akcijās starptautiskajos forumos un zināmas emigrantu daļas instruktāžai pirms braucieniem uz PSRS.

Viņi apstrādā republikas preses un Rīgas radiopārraižu atklātos materiālus, koncentrē materiālus informācijas masīvos, kas paredzēti pretinieka specdienestiem.

Uz Latvijas PSR dodas emigranti, kuri izpilda uzdevumus – meklēt izeju uz personām, kuras idejiski tuvas emigrācijai, caur radniekiem un citiem sakariem vāc negatīvu informāciju par stāvokli republikā, cenšas iegūt ziņas par karaspēka daļām un, visbeidzot, nodarbojas ar atsevišķu mūsu pilsoņu vervēšanu, iesaistot viņus spiegošanas uzdevumu izpildē, maskējoties ar latviešu pretpadomju emigrantu centru interesēm.

Visa tādā veidā iegūtā informācija atkarībā no tās vērtības tiek realizēta emigrācijas propagandas orgānos vai radiostaciju "Brīvība" un "Amerikas balss" raidījumos, izmantota propagandas kampaņās, bet visvērtīgākā nodota ASV Valsts departamentam vai amerikāņu specdienestiem.

Cits kanāls politiskās un ekonomiskās informācijas saņemšanai par republiku ir "zinātnisko sakaru" uzturēšana ar "Baltijas studiju veicināšanas asociācijas" ASV³ un "Baltijas institūta" Zviedrijā starpniecību. Šie pētniecības centri organizē regulārus zinātniskos simpozijus par plašu problēmu spektru, kas attiecas uz Baltijas jūras baseina valstīm un ko arī izmanto pretinieka izlūkdienestu interesēs.

Pēdējos gados "BSVA" un "BI" politikā notiek manāmas izmaiņas. Pēc specdienestu rekomendācijas no šiem centriem bija spiesti aiziet sevi visvairāk sakompromitējušie emigrācijas barveži, viņu vietu ieņēma specdienestu izraudzīti emigranti no zinātnes darbinieku vidus. Pēc vadības maiņas norādītie centri cenšas uz it kā zinātnisku interešu pamata panākt maksimālu kontaktu paplašināšanu ar republikas zinātniekiem, t.sk. ar tiem, kuri darbojas humanitārajās zinātnēs.

Republikā izveidojušos operatīvo apstākļu un pretinieka centienu analīze liecina, ka ASV un to NATO sabiedroto specdienesti aktivizējuši arī latviešu un ebreju pretpadomju emigrantu organizāciju un centru izmantošanu graujošiem mērķiem. Tādēļ daudz mērķtiecīgāk tiek izmantotas tūrisma, privāto [sakaru], zinātniskās, kultūras apmaiņas iespējas, kā arī ASV un citu galveno kapitālistisko valstu diplomātu un žurnālistu oficiālie braucieni uz republiku.

Līdztekus ar spiegošanas mēģinājumiem pretinieks joprojām sakopo pūliņus, lai radītu priekšnoteikumus organizētas pagrīdes nacionālistiskas darbības izvēšanai republikā.

1978.–[19]79. g. no VDK orgāniem zināmu emigrantu puses fiksēti 9 mēģinājumi izrādīt tiešu interesi par dažādiem atkritējiem un personām, kuras agrāk tiesātas par sevišķi bīstamu valsts noziegumu izdarīšanu.

Kā viens no ārzemnieku, latviešu un ebreju emigrantu visnaidīgākajiem izpaudumiem turpina palikt mēģinājumi pretpadomju garā apstrādāt atsevišķus republikas iedzīvotājus. Tikai 1979. gadā republiku apmeklēja 2706 visu kategoriju emigranti. 1978.–[19]79. g. atklāts apmēram 50 padomju pilsoņu pretpadomju apstrādes faktu no viņu puses. Šajā ziņā tika izmantoti dažādi paņēmieni un viltības. "LSDSP ĀK" vadītājs Zviedrijā B. Kalniņš, cita starpā, 1977. gadā kādā no sēdēm paziņoja par it kā pirmo reizi lietotu metodi – neatfistūtu fotofilmiņu nosūtīšanu uz LPSR, kurās bijuši uzņemti avīzes "Brīvība" eksemplāri par 2 gadu periodu. Turklāt rekomendēja izmantot norādīto paņēmieni pretpadomju materiālu iesūtīšanai arī turpmāk, izmantojot ar "Ārzemju komiteju" nesaistītus cilvēkus.

Šajos pašos nolūkos pretinieks cenšas izmantot starptautiskā pasta kanālu, kā arī dažus padomju pilsoņus, kuri atgriežas no ārzemju braucieniem, kas veikti pa dažādiem oficiāliem kanāliem. Tikai laika periodā no 1978. gada 1. novembra līdz 1979. gada 1. novembrim konfiscēts vairāk nekā 4 tūkstoši naidīga un ideoloģiski kaitīga satura sūtījumu, to skaitā latviešu un ebreju emigrantu centru un organizāciju preses izdevumi, izgriezumi no avīzēm, pretpadomju grāmatas, žurnāli, reliģiski propagandistiski materiāli.

Iegūti daudzi materiāli par spēcīgu emigrantu organizāciju un centru lietotajām metodēm un formām, lai pamudinātu padomju pilsoņus uz sadarbību, Dzimtenes nodevību un neatgriešanos PSRS. Tādi priekšlikumi izteikti gan padomju pilsoņiem, kuri atradās dienesta vai personiskās darīšanās ASV un Zviedrijā, gan arī atsevišķiem republikas iedzīvotājiem, kuri tikušies ar emigrantiem, kas atbraukuši no ārzemēm, ar kuriem viņiem ir tuvi sakari. 1978. gadā uz kapitālistiskajām valstīm personiskās darīšanās izbraukušajiem padomju pilsoņiem latviešu emigranti izteikuši aptuveni 30 priekšlikumu par neatgriešanos Dzimtenē, bet 1979. gadā – 40.

Fiksēti atsevišķi gadījumi, kad LPSR iedzīvotāji pēc pašu iniciatīvas meklējuši iespējas saistīties ar pretinieka spēcīgiem dienestiem vai pretpadomju centriem.

Novērojams zināms latviešu un sevišķi ebreju pretpadomju organizāciju un centru emisāru braucienā skaita pieaugums uz republiku. Tā "LSDSP ĀK" emisāre "Johanna" 1978.–[19]79. g. sešas reizes apmeklēja Latvijas PSR un "Ārzemju komitejas" uzdevumā veica atsevišķu personu izpēti republikas radošās inteliģences vidū, vācot informāciju par atkritējiem un Dzimtenes nodevējiem Skudru un Tebergu, tikās ar pretpadomju darboni Kalniņu un Elsbergu, ar kuru agrāk veikts profilaktisks darbs nacionālistiskās darbības dēļ.

Daudzi ebreju emisāri parasti apmeklēja personas, kurām bija atteikta izbraukšanas atļauja no valsts režīma apsvērumu dēļ, un aktīvus ebreju nacionālistus. Emisāri izdarīja pierakstus par ebreju stāvokli republikā, veica instruktāžas par turpmākās naidīgās darbības organizēšanu.

Šeit izklāstītais tiek darīts zināms, lai vajadzības gadījumā to varētu ņemt vērā PSKP CK lēmumu "Par padomju cilvēku politiskās modrības paaugstināšanu" un "Par ideoloģiskās un politiskās audzināšanas darba tālāku uzlabošanu"⁴ izpildes organizēšanas darbā.

1979. gadā un 1980. gada aizvadītajā laika posmā uzsākām daudzas operatīvās uzskaites lietas par sakariem ar emigrantiem, kurās notiek aktīvs darbs, ar vairāk nekā 600 cilvēkiem, kuri pieļāvuši nacionālistiskas un citas negatīvas izpausmes, veikts profilaktiskais darbs.

Notikusi Latvijas Valsts drošības komitejas kolēģijas sēde, kurā detalizēti izskatīti pretinieka naidīgie centieni, izmantojot pretpadomju latviešu un ebreju emigrantu organizācijas un centrus, izstrādāti pasākumi aktīva pretspara došanai pretinieka tīkojumiem pret Latvijas PSR.

Latvijas PSR Valsts drošības komitejas
priekšsēdētājs

L. Avdjukevičs

- ¹ *Madrides konference notika ar pārtraukumiem no 1980. gada novembra līdz 1983. gada septembrim, un tajā piedalījās Eiropas Drošības un sadarbības konferences dalībvalstis. Tā bija veltīta 1975. gada Helsinku Apspriedes par drošību un sadarbību Eiropā Noslēguma akta izpildei. Pārtraukumus izraisīja Rietumu un Austrumu valstu attiecību saasināšanās sakarā ar padomju intervenci Afganistānā, Polijas notikumiem, PSRS kritiku par cilvēktiesību pārkāpumiem, tomēr tā bija zināms solis uz priekšu Helsinku procesā.*
- ² *22. vasaras olimpiskās spēles notika Maskavā 1980. gada 19. jūlijā – 3. augustā. Tallinā norisinājās sacensības burāšanas sporta veidos.*
- ³ *Domāts – AABS.*
- ⁴ *Šos lēmumus pieņēma 1979. gadā. To izpildes gaitu apsprieda LKP CK plēnumos, kur tika īpaši uzsvērts, ka "ideoloģiskās cīņas saasināšanās apstākļos" ir nepieciešams "nostiprināt politisko modrību un neiecietību pret jebkādam idejiski politiskā ziņā neveselīgām parādībām". Tika izstrādāts pasākumu komplekss, kuru mērķis bija "palielināt partijas darba efektivitāti, nostiprināt to saikni ar dzīvi".*

Nr. 74

**Latvijas PSR Ārlietu ministrijas padomnieka J. Bojāra slepenā atskaite
par ASV ģenerālkonsula Ļeņingradā T. Bjūkenena viesošanos Latvijā
1978. gada 6.–9. februārī**

1978. gada 13. februārī

Во время своего пребывания в Латвийской ССР Т. Бьюкенен в целом вел себя так, как это следовало бы ожидать от официального представителя страны главного противника. Ни в какой обстановке он не забывал активно обрабатывать окружающих его граждан СССР в том плане, чтобы получить от них инте-

ресующие его сведения об экономическом и политическом положении в СССР. Одновременно он не менее активно выражал свое мнение о нашей действительности, которое в основном сводилось к дискредитированию существующего у нас строя и нашей экономической системы. При этом Бьюкенен имел привычку говорить длинно и запутанно, что создавало известные затруднения для того, чтобы его рассуждения прервать.

Создалось впечатление, что оба американца к поездке в ЛССР основательно готовились, предварительно изучив значительное количество материалов по разным аспектам нашей политической, общественной и экономической жизни.

Работа МИД ЛССР при обеспечении визита Т. Бьюкенена проводилась в том направлении, чтобы пресекать сбор американцами нужной им информации, предупреждать их провокационные заявления и изоблачить во лжи пропагандистского характера. Для этой цели МИД ЛССР активно использовал материалы нашей новой Конституции, партийных съездов, материалы ООН и международных соглашений, данные нашей и американской статистики, наглядные положительные примеры нашей действительности, преимущества нашей системы, а также выгодные нам материалы американской прессы, что нередко вызывало у Генконсула заметное раздражение. Следует также заметить, что в первые дни визита Бьюкенен проводил вышеуказанную работу недостаточно деликатно и допускал в своих высказывания ошибки, которые наша сторона незамедлительно использовала. Поняв это, Бьюкенен в последующем изменил свою тактику, пытался действовать более утонченно, «грубых» вопросов и заявлений больше не делал, однако попыток сбора интересующей его информации не прекращал. Одновременно он пытался нейтрализовать сопровождавшего американцев работника МИД, изъявив просьбу, чтобы тот переводил беседы для его жены.

Во время беседы с председателем Рижского горисполкома Бьюкенен заявил, что в США и других капиталистических странах тоже бывают неурожаи, однако недостатка мяса никогда не ощущалось. Тут дескать повинна «недостаточная эффективность советской экономической системы и нашего руководства. А может быть мяса нет потому, что оно отправляется в Россию». Получив ответ о национальном составе жителей гор. Риги он стал подвергать эти цифры сомнению, заверяя, что он располагает данными, что латышское население этого города составляет всего 30% или даже меньше этого, что якобы свидетельствует о русификации населения. Относительно состояния национального вопроса Бьюкенен задавал вопросы практически на каждой новой встрече. Так, он задал вопрос, не наблюдается ли в ЛССР процесса принудительной русификации и каково наше мнение, будет ли Латвийская ССР существовать через 10–15 лет.

Далее на официальном завтраке от имени председателя Рижского горисполкома Бьюкенен задал вопрос – «Является ли письмо 12 латышских коммунистов мнением только этих коммунистов или всего латышского народа». На это Генконсулу было отвечено, что, видимо, он в чем-то ошибается, так как если

говорить об этой эмигрантской фальсификации, то в ней говорилось о 17 коммунистах.¹ Что касается содержания, то оно чисто клеветнического характера и эмигрантская стряпня, разумеется, ни в коей мере не может отражать мнение латышского народа.

Бьюкенен также задал вопрос – сколько человек теперь ежегодно в Риге принимают в КПСС и почему это число уменьшилось. Нельзя ли из этого сделать вывод, что стремление советских людей к вступлению в КПСС упало, а особенно среди молодежи, и нельзя ли из этого сделать вывод, что авторитет партии среди молодежи упал. Бьюкенен также интересовался, какое число из вступающих в КПСС составляют латыши.

Далее он интересовался не имеет ли место в ЛССР дискриминация латышей и какова практическая компетенция и власть правительства ЛССР по сравнению с Союзным правительством.

В гор. Вентспилсе на Генерального консула произвело заметное впечатление посещение рыболовецкого колхоза, после осмотра которого он неохотно признал, что таких мощных рыболовецких кооперативных предприятий в США нет и что на удовлетворение социальных нужд наших рыбаков действительно обращается большое внимание.

На официальном ужине в гор. Вентспилс от имени Генконсула последний стал заверять, что советская пресса не отличается объективностью, что в среде американцев вызывает недоумение то, как в СССР внезапно исчезают с политической сцены ведущие политические деятели. При этом в прессе якобы не дается никакого вразумительного объяснения. На это американцу было замечено, что в США ряд самых известных президентов и политических деятелей страны пропадают с политической сцены значительно более трагически, их просто убивают. Кстати, тут американская пресса далеко не всегда проявляет достаточную объективность. Следует хотя бы вспомнить освещение в прессе доклада Уоррена.

Далее Бьюкенен стал обширно обсуждать вопрос о том, что в США факты расовой дискриминации уже не наблюдаются. Правительство Картера стало активно привлекать негров к работе в государственном аппарате и сейчас при приеме на работу в США якобы зачастую дискриминируются белые в пользу черных. Тут с нашей стороны было вскользь замечено, что очевидно в некоторых странах еще не ушла в прошлое практика, когда, как сказал Талейран, честного человека нанимают на дипломатическую работу с тем, чтобы послать его врать за границу.

После окончания в Вентспилсе американского протокольного мероприятия, на котором присутствовали и американские специалисты со строительства Вентспилсского припортового завода, Генконсул представителю МИД ЛССР заявил, что к нему от американских специалистов поступила жалоба в отношении ограничений их свободы «со стороны чекистов». Представитель МИД предложил Генконсулу четко изложить данные претензии с тем, чтобы можно было доложить о них соответствующим властям. Однако Бьюкенен такого заявления не сделал даже после того, как ему это было вторично предложено в ОВИР МВД ЛССР.

Беседа в ОВИР МВД ЛССР нами тоже была заранее подготовлена. Список с американскими претензиями по части выездов нами был получен заранее и на каждого из содержащихся в списке лиц был уже подготовлен отчет. В ОВИР МВД ЛССР Бьюкенен задал вопросы, какими критериями власти ЛССР руководствуются при выпуске советских граждан за границу, почему от нас легче уехать в Израиль, чем в США, кого считают родителями при решении вопроса об объединении семей. Далее он заявил, что американский народ и конгресс не понимают, почему в СССР таким объединениям семей чинятся всяческие препятствия.

Во время беседы с заместителем председателя Госплана ЛССР тов. Аболиньш Э. В. Генконсул вновь интересовался национальным составом трудящегося населения ЛССР, импортом рабочей силы из других республик, путями повышения производительности труда – не планируется ли это за счет интенсификации, путем решения вопроса нехватки рабочей силы, задавал вопросы относительно НИИ планирования Госплана ЛССР.

Он также интересовался системой и политикой заработной платы, приоритетом при выделении строительных мощностей, топливным балансом республики. На все вопросы Бьюкенену были даны продуманные четкие ответы, не дающие возможность собирать стратегические сведения и в то же время не оставляющие возможности провокационных толкований.

Во время тщательно подготовленного посещения Объединенного диспетчерского управления энергосистемами Северо-Запада американцам на примерах было доказано преимущество советских энергосистем перед энергосистемами капиталистических стран, в т.ч. США, особенно в части безаварийности и безопасности.

В целом Бьюкенен оставил впечатление весьма напористого человека, такого, который не стесняется задать любой, даже весьма нескромный вопрос с тем, чтобы получить интересующие его сведения. Он чрезвычайно отрицательно реагирует на критику, особенно на критику США. В остальном Генконсул общительный, обходительный человек, алкогольные напитки употребляет весьма умеренно, при этом не забывая работать.

Генконсулу заметную помощь в работе оказывал вице-консул Оскар Кляйт. Он тщательно записывал все беседы и подсказывал Бьюкенену необходимые данные в критических ситуациях.

Супруга Генерального консула Неси Шоу во время визита интересовалась возможностью ознакомления с советской системой обучения дефективных детей. Во время визита никаких провокационных вопросов не задавала.

Справку составил советник МИД ЛССР

Ю. Р. Боярс

LVA PA, 101. f., 43. apr., 78. l., 5.–8. lp.

Tulkojums no krievu valodas.

Savas uzturēšanās laikā Latvijas PSR T. Bjūkenens kopumā uzvedās tā, kā tas arī bija sagaidāms no galvenās pretinieces valsts oficiālā pārstāvja. Nevienā situācijā viņš neaizmirs aktīvi apstrādāt tam apkārt esošos PSRS pilsoņus tādā veidā, lai saņemtu no viņiem sev interesējošās ziņas par ekonomisko un politisko stāvokli PSRS. Vienlaikus viņš ne mazāk aktīvi puda savus uzskatus par mūsu dzīves īstenību, kas galvenokārt novirzījās uz pie mums pastāvošās iekārtas un mūsu ekonomiskās sistēmas diskreditāciju. Turklāt Bjūkenenam bija paradums runāt gari un juceklīgi, kas radīja zināmas grūtības, lai viņa pārspridumus pārtrauktu.

Radās iespaids, ka abi amerikāņi pamatīgi gatavojušies braucienam uz LPSR, iepriekš izpētot ievērojamu daudzumu materiālu par dažādiem mūsu politiskās, sabiedriskās un ekonomiskās dzīves aspektiem.

LPSR ĀM darbs T. Bjūkenena vizītes nodrošināšanā tika veikts tādā virzienā, lai nepieļautu amerikāņiem vajadzīgās informācijas savākšanu, atspēkotu viņu provokatoriskos paziņojumus un atmastotu tos propagandistiska rakstura melos. Šim mērķim LPSR ĀM aktīvi izmantoja mūsu jaunās Konstitūcijas, partijas kongresu, ANO un starptautisko līgumu materiālus, mūsu un amerikāņu statistikas datus, mūsu dzīves īstenības uzskatāmus pozitīvus piemērus, mūsu sistēmas priekšrocība, kā arī mums izdevīgus amerikāņu preses materiālus, kas nereti radīja ģenerālkonsulā manāmu nepatiku. Tāpat jāatzīmē, ka vizītes pirmajās dienās Bjūkenens minēto darbu veica nepietiekami delikāti un savos izteikumos pieļāva kļūdas, ko mūsu puse nekavējoties izmantoja. To sapratis, Bjūkenens savu taktiku turpmāk mainīja, mēģināja darboties daudz izsmalcinātāk, "rupjus" jautājumus un paziņojumus vairs neizdarīja, taču mēģinājumus vākt viņu interesējošo informāciju nepārtrauca. Vienlaikus viņš mēģināja neitralizēt amerikāņus pavadošo ĀM darbinieku, izteikdams lūgumu, lai tas tulko sarunas viņa sievai.

Sarunas laikā ar Rīgas pilsētas izpildkomitejas priekšsēdētāju Bjūkenens paziņoja, ka ASV un citās kapitālistiskajās valstīs arī mēdzot būt neražas gadi, tomēr gaļas trūkums nekad neesot bijis izjūtams. Tur, lūk, esot vainīga "padomju ekonomiskās sistēmas un mūsu vadības nepietiekamā efektivitāte. Bet varbūt gaļas nav tāpēc, ka tā tiek sūtīta uz Krieviju?" Saņēmis atbildi par Rīgas iedzīvotāju nacionālo sastāvu, viņš sāka šos skaitļus apšaubīt, apgalvodams, ka viņa rīcībā esot ziņas, ka šīs pilsētas latviešu tautības iedzīvotāju ir tikai 30% vai pat mazāk, kas it kā liecinot par iedzīvotāju rusifikāciju. Par nacionālo jautājumu Bjūkenens uzdeva jautājumus gandrīz katrā jaunā tikšanās reizē. Tā viņš jautāja, vai LPSR neesot novērojams piespiedu rusifikācijas process un kādas esot mūsu domas par to, vai Latvijas PSR vēl pastāvēšot pēc 10–15 gadiem.

Tālāk Rīgas pilsētas izpildkomitejas priekšsēdētāja vārdā rīkotajās oficiālajās brokastīs Bjūkenens uzdeva jautājumu: "Vai 12 latviešu komunistu vēstule pauž vienīgi šo komunistu vai visas latviešu tautas domas?" Uz to ģenerālkonsulam tika atbil-

dēts, ka viņš acīmredzot kaut kur kļūdās, jo, ja runā par šo emigrantu falsifikāciju, tad tajā bija runāts par 17 komunistiem.¹ Kas attiecas uz saturu, tad tas ir melīga rakstura emigrantu smērējums un, saprotams, nekādā veidā nevar atspoguļot latviešu tautas domas.

Bjūkenens tāpat uzdeva jautājumu – cik cilvēku tagad gadā Rīgā uzņem PSKP, un kādēļ šis skaitlis samazinājies. Vai no tā neesot izdarāms secinājums, ka padomju cilvēku – īpaši jauniešu vidū tieksme iestāties PSKP kritusies, vai no tā neesot jāsecina, ka partijas autoritāte jauniešu vidū kritusies? Bjūkenens tāpat interesējās, cik daudz no tiem, kuri stājas PSKP, ir latvieši.

Tālāk viņš interesējās, vai LPSR nenotiek latviešu diskriminācija un kāda ir LPSR valdības praktiskā kompetence un vara salīdzinājumā ar Savienības valdību.

Ventspilī ģenerālkonsulu manāmi iespaidoja zvejnieku kolhoza apmeklējums, pēc kura apskates viņš negribīgi atzina, ka tādu varenu zvejnieku kooperatīvo uzņēmumu ASV nav un ka mūsu zvejnieku sociālo vajadzību apmierināšanai tiešām tiek pievērsta liela uzmanība.

Ģenerālkonsula vārdā rīkotajās oficiālajās vakariņās Ventspilī viņš sāka pārliecināt, ka padomju prese neizceļas ar objektivitāti, ka amerikāņos izsauc izbrīnu tas, kā PSRS piepeši no politiskās skatuves pazūd vadošie politiskie darbinieki. Turklāt presē netiekot sniegts nekāds saprātīgs izskaidrojums. Amerikānim uz to tika aizrādīts, ka ASV daudzi vispazīstamākie prezidenti un valsts politiskie darbinieki no politiskās skatuves pazūd daudz traģiskāk, viņus vienkārši nogalina. Starp citu, amerikāņu prese ne vienmēr ir pietiekami objektīva. Nākas atcerēties kaut vai Vorona ziņojuma atspoguļojumu presē.

Tālāk Bjūkenens sāka plaši apspriest jautājumu par to, ka ASV faktiski vairs nav novērojami rasu diskriminācijas fakti. Kārtera valdība sākusi aktīvi iesaistīt nēģerus darbā valsts aparātā, un tagad ASV, pieņemot darbā, bieži tiekot diskriminēti baltie par labu melnajiem. Te no mūsu puses garāmejojot tika piezīmēts, ka acīmredzot dažās valstīs vēl nav aizgājusi pagātnē prakse, kad, kā teica Taleirāns, godīgu cilvēku pieņem diplomātiskajā darbā, lai viņu nosūtītu melot uz ārzemēm.

Pēc amerikāņu protokola pasākuma beigām Ventspilī, kur piedalījās arī amerikāņu speciālisti no Ventspils pieostas rūpnīcas būvdarbiem, ģenerālkonsuls LPSR ĀM pārstāvim paziņoja, ka viņam no amerikāņu speciālistiem ienākusi sūdzība attiecībā uz viņu brīvības ierobežošanu “no čekistu puses”. ĀM pārstāvis piedāvāja ģenerālkonsulam skaidri izklāstīt šīs pretenzijas, lai varētu par tām paziņot attiecīgajām iestādēm. Tomēr Bjūkenens tādu paziņojumu neiesniedza pat pēc tam, kad viņam tas atkārtoti tika piedāvāts LPSR IeM VURN.

Mēs tāpat iepriekš sagatavojām sarunu LPSR IeM VURN. Sarakstu ar amerikāņu pretenzijām izbraukšanas jautājumos mēs bijām saņēmuši iepriekš, un par katru no sarakstā esošajām personām jau bija sagatavota atskaite. LPSR IeM VURN Bjūkenens uzdeva jautājumus, pēc kādiem kritērijiem vadoties LPSR varas iestādes izlaiž padomju pilsoņus uz ārzemēm, kāpēc no mums vieglāk esot aizbraukt uz Izraēlu, nevis

uz ASV, ko uzskata par vecākiem, risinot jautājumu par ģimeņu apvienošanu. Tālāk viņš paziņoja, ka amerikāņu tauta un Kongress nesaprot, kādēļ PSRS tādām ģimenes apvienošanām tiek likti dažādi šķēršļi.

Sarunas laikā ar LPSR Valsts plāna komitejas priekšsēdētāja vietnieku biedru E. Āboliņu ģenerālkonsuls atkal interesējās par LPSR nodarbināto iedzīvotāju nacionālo sastāvu, darbaspēka importu no citām republikām, darba ražīguma celšanas veidiem – vai tas netiek plānots uz intensifikācijas rēķina, darbaspēka trūkuma jautājuma risināšanas ceļiem, uzdeva jautājumus par LPSR Valsts plāna komitejas Plānošanas ZPI.

Viņš tāpat interesējās par darba samaksas sistēmu un politiku, prioritātēm, iedalot celtniecības darbu jaudas, degvielas izlietojuma sabalansējumu republikā. Uz visiem jautājumiem Bjūkenenam tika sniegtas pārdomātas, skaidras atbildes, kas nedeva iespēju savākt stratēģiska rakstura ziņas un tajā pašā laikā neatstāja iespēju tās provokatoriski izskaidrot.

Rūpīgi sagatavotā Ziemeļrietumu energosistēmu apvienotās dispečeru pārvaldes apmeklējuma laikā amerikāņiem ar piemēriem tika pierādītas padomju energosistēmu priekšrocības salīdzinājumā ar kapitālistisko valstu, t.sk. ASV energosistēmām, īpaši to bezavāriju darbā un drošības ziņā.

Kopumā Bjūkenens atstāja visai neatlaidīga cilvēka iespaidu, tāda, kurš nekautrējas uzdot jebkuru, pat visai nekaunīgu jautājumu, lai tikai saņemtu viņu interesējošas ziņas. Viņš ārkārtīgi negatīvi reaģē uz kritiku, sevišķi uz ASV kritiku. Visā pārējā ģenerālkonsuls ir sabiedriska, pieklājīgs cilvēks, alkoholiskos dzērienus lieto visai mēreni, turklāt neaizmirstot par darbu.

Ģenerālkonsulam ievērojamu palīdzību darbā sniedza vicekonsuls Oskars Klajats. Viņš rūpīgi pierakstīja visas sarunas un teica priekšā Bjūkenenam nepieciešamos datus kritiskās situācijās.

Ģenerālkonsula dzīvesbiedre Nesija Šova vizītes laikā interesējās par iespēju iepazīties ar padomju sistēmu defektīvo bērnu apmācīšanā. Vizītes laikā nekādus provokatoriskus jautājumus neuzdeva.

Izziņu sastādīja LPSR ĀM padomnieks

J. Bojārs

¹ Par šīs vēstules sagatavošanu un nosūtīšanu uz ārzemēm E. Berklavs savās atmiņās "Zināt un neaizmirst" raksta, ka 1969. gadā nacionālkomunisti bija sagatavojuši Aicinājumu ārzemju komunistiem, kurā vērsās pie ārzemju komunistiskajām partijām, lai tās palīdz ietekmēt toreizējos PSKP vadoņus, kas rupji izkropļo nacionālās politikas [eņiniskos principus, realizē piespiedu asimilāciju, pārkāpjot cilvēktiesības. Taču izvest uz ārzemēm šo aicinājumu jeb 17 komunistu vēstuli bija iespējams tikai 1972. gadā. (Sk.: Berklavs E. Zināt un neaizmirst. – R., 1998. – 316.–352. lpp.)

Nr. 75

**Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās komitejas sekretariāta
slēpnie norādījumi par nepieciešamo dokumentu noformēšanu ārzemju
braucieniem un to izskatīšanu Centrālās komitejas nodaļās**

1980. gada 6. maijā

Представления министерств, ведомств и организаций по вопросам выездов за границу, кроме туристских групп, вносятся на рассмотрение Комиссии по выездам за границу при ЦК Компартии Латвии через соответствующие отделы ЦК Компартии Латвии. Материалы на туристские группы направляются в Комиссию непосредственно ЛРСПС и ЦК ЛКСМ Латвии.

I.

Основанием для рассмотрения вопроса о выезде за границу являются следующие документы:

- письмо-представление соответствующего министерства, ведомства, организации,
- характеристика-рекомендация,
- биографическая справка-объективка.

В письме-представлении за подписью руководителя министерства, ведомства, организации (или его первого заместителя) должны быть точно указаны следующие данные: фамилия, имя, отчество направляемого (полностью), год рождения, партийность, место работы, должность, в какую страну или группу стран направляется, продолжительность поездки (разовый или многократные выезды), цель и намеченное время выезда. В случае поездки совместно с женой указывается ее фамилия, имя, отчество, год рождения, партийность.

В письме должна быть ссылка на ведомственный документ (письмо, телеграмму, телетайпограмму, соответствующий план международных связей), на основании которого осуществляется поездка. При этом необходимо указать номер и дату документа.

Письмо представляется индивидуально на каждого выезжающего в одном экземпляре на бланке организации.

В случае оформления документов на творческие, спортивные и другие коллективы представляется одно письмо с приложением списка по установленной форме.

В том случае, когда поездка в одну страну заменяется поездкой в другую страну или в несколько стран, или изменяется ее срок, должно быть представлено новое письмо.

Характеристика-рекомендация представляется с места работы (учебы) и подписывается руководителем учреждения, секретарем партийной организации и председателем профсоюзной организации (для членов ВЛКСМ – также секретарем комитета комсомола). Только одна из подписей может быть сделана не

первым лицом. При этом в характеристике указывается, что направляемый для выезда в данную страну или группу стран рекомендуется партийной организацией (партком или партбюро) и делается ссылка на номер протокола и его дату.

Характеристики рекомендуемых в капиталистические и развивающиеся страны, в СФРЮ, Республику Куба, СРВ, КНДР на любой срок, а также в НРБ, ВНР, ГДР, МНР, ПНР, СРР и ЧССР на срок один год и более, рассматриваются городскими и районными комитетами партии и подписываются секретарем горкома, райкома партии. При этом в характеристике указывается, что направляемый рекомендуется ГК, РК партии для выезда за границу (указывается страна, срок, цель).

Вопросы о выезде в НРБ, ВНР, ГДР, МНР, ПНР, СРР и ЧССР сроком до года Комиссия по выездам за границу рассматривает на основе характеристик-рекомендаций первичных партийных организаций.

Характеристика-рекомендация, как правило, дается работнику, проработавшему по последнему месту работы не менее года и действительна в течении года с момента утверждения ее первичной партийной организацией. Она должна отражать морально-политические и деловые качества рекомендуемого, его общественно-политические качества, состояние взаимоотношений в семье. В случае развода указывается, знакомы ли администрация и партийная организация с обстоятельствами развода.

В Комиссию характеристика может быть представлена во втором машинописном экземпляре (поскольку первый экземпляр направляется в союзное министерство, ведомство).

Характеристика на жену, выезжающую к месту командирования мужа или совместно с ним в качестве члена семьи, не представляется.

Биографическая справка-объективка должна быть заполнена машинописным способом в трех экземплярах. (На лиц, выезжающих в НРБ, ВНР, ГДР, МНР, ПНР, СРР и ЧССР сроком до одного года биографическая справка-объективка представляется в одном экземпляре).

В справках-объективках обязательно указывается срок командирования, страна, цель поездки.

На все вопросы справки-объективки должен быть дан четкий и обстоятельный ответ. Трудовая деятельность записывается без пропусков с указанием года и месяца; место работы пишется без сокращений, указывается точное наименование и адрес; служба в Советской Армии – с названием округа и воинской части. Требуемые данные на всех ближайших родственников указываются обязательно, в частности: девичья фамилия матери и жены, если была судимость – снята или имеющаяся и т.д. Также указываются родственники, проживающие за границей.

Во всех документах (в письме, справке, характеристике) имя, отчество и фамилия рекомендуемого должно быть написано одинаково, т.е. согласно записи в паспорте.

В биографической справке должно сообщаться также о наличии заключения медицинской комиссии о состоянии здоровья рекомендуемого за границу. («Согласно медицинской справке противопоказаний для выезда в ... – указывается страна – не имеется»). [...]

LVA PA, 101. f., 45. apr., 96. l., 32.–35. lp.

Tulkojums no krievu valodas.

Ministriju, iestāžu un organizāciju pieteikumi ārzemju braucienu jautājumos, izņemot tūristu grupas, tiek iesniegti izskatīšanai Latvijas Kompartijas CK Ārzemju braucienu komisijai ar attiecīgo Latvijas Kompartijas CK nodaļu starpniecību. Materiālus par tūristu grupām komisijai tieši nosūta LRAP un Latvijas ĻKJS CK.

I

Lai izskatītu jautājumu par ārzemju braucienu, pamatā nepieciešami šādi dokumenti:

- attiecīgās ministrijas, iestādes, organizācijas vēstule – pieteikums,
- raksturojums – rekomendācija,
- objektīva biogrāfiskā izziņa.

Vēstulē – pieteikumā ar ministrijas, iestādes, organizācijas vadītāja (vai viņa pirmā vietnieka) parakstu jābūt precīzi norādītām šādām ziņām: sūtāmā uzvārds, vārds, tēva vārds (pilnībā), dzimšanas gads, partijas piederība, darbavieta, amats, uz kādu valsti vai valstu grupu dodas, brauciena ilgums (vienreizējs vai daudzkārtējs brauciens), mērķis un paredzamais izbraukšanas laiks. Brauciena gadījumā kopā ar sievu jānorāda viņas uzvārds, vārds, tēva vārds, dzimšanas gads, partijas piederība.

Vēstulē jābūt atsauksmei uz iestādes dokumentu (vēstuli, telegrammu, teletaigrammu, atbilstošo starptautisko sakaru plānu), uz kura pamata brauciens notiek. Turklāt nepieciešams norādīt dokumenta numuru un datumu.

Vēstule tiek iesniegta individuāli par katru izbraucēju vienā eksemplārā uz organizācijas veidlapas.

Dokumentu noformēšanas gadījumā radošiem, sporta un citiem kolektīviem tiek iesniegta viena vēstule ar pievienotu sarakstu pēc noteiktas formas.

Gadījumā, ja brauciens uz vienu valsti tiek nomainīts ar braucienu uz citu valsti vai vairākām valstīm vai tiek mainīts tā termiņš, iesniedzama jauna vēstule.

Raksturojums – rekomendācija tiek iesniegta no darba (mācību) vietas, un to paraksta iestādes vadītājs, partijas organizācijas sekretārs un arodbiedrību organizācijas priekšsēdētājs (VĻKJS biedriem – arī komjaunatnes komitejas sekretārs). Tikai vienu no parakstiem var neizdarīt pirmā persona. Turklāt raksturojumā tiek norādīts, ka braucienā uz doto valsti vai valstu grupu nosūtāmo rekomendē partijas organizācija (partijas komiteja vai partijas birojs), un tiek izdarīta atsauce uz protokola numuru un tā datumu.

Rekomendējamo raksturojumus uz kapitālistiskajām un jaunattīstības valstīm, DSFR, Kubas Republiku, VjSR, KTDR uz jebkuru termiņu, kā arī uz BTR, UTR, VDR, MTR, PTR, RSR un ČSR uz vienu gadu un ilgāk izskata partijas pilsētu un rajonu komitejas un paraksta partijas pilsētas komitejas, rajona komitejas sekretārs. Turklāt raksturojumā tiek norādīts, ka nosūtāmo rekomendē partijas PK, RK braucienam uz ārzemēm (tiek norādīta valsts, termiņš, mērķis).

Jautājumus par braucieniem uz BTR, UTR, VDR, MTR, PTR, RSR un ČSR uz termiņu līdz gadam Ārzemju braucienu komisija izskata uz partijas pirmorganizāciju raksturojumu – rekomendāciju pamata.

Raksturojums – rekomendācija parasti tiek dota darbiniekam, kurš pēdējā darbavietā nostrādājis ne mazāk kā gadu, un ir derīga gada laikā kopš tās apstiprināšanas brīža partijas pirmorganizācijā. Tai jāatspoguļo rekomendējamā morāli politiskās un lietišķās īpašības, viņa sabiedriski politiskās īpašības, savstarpējās attiecības ģimenē. Laulības šķiršanas gadījumā tiek norādīts, vai administrācija un partijas organizācija ir iepazinusi ar šķiršanās apstākļiem.

Raksturojums komisijai var tikt iesniegts otrajā mašīnraksta eksemplārā (jo pirmais eksemplārs sūtāms uz Vissavienības ministriju, iestādi).

Raksturojums par sievu, kura izbrauc uz vīra komandējuma vietu vai kopā ar viņu kā ģimenes loceklis, nav jāiesniedz.

Objektīvai biogrāfiskai izziņai jābūt aizpildītai mašīnrakstā, trijos eksemplāros. (Par personām, kuras izbrauc uz BTR, UTR, VDR, MTR, PTR, RSR un ČSR uz termiņu līdz vienam gadam, biogrāfiskā izziņa iesniedzama vienā eksemplārā.)

Izziņās obligāti norādāms komandējuma termiņš, valsts, brauciena mērķis.

Uz visiem izziņas jautājumiem dodamas skaidras un izsmeļošas atbildes. Darba gaitas ierakstāmas bez izlaidumiem, norādot gadu un mēnesi; darbavietu rakstāma bez saīsinājumiem, norādāms precīzs nosaukums un adrese; dienests Padomju armijā – ar [kara] apgabala un karaspēka daļas nosaukumu. Pieprasītās ziņas par visiem tuvākajiem radniekiem norādāmas obligāti, to skaitā: mātes un sievas pirmslaulības uzvārds, ja bijis tiesāts – noņemta vai pastāvoša sodāmība utt. Tāpat norādāmi ārzemēs dzīvojošie radnieki.

Visos dokumentos (vēstulē, izziņā, raksturojumā) rekomendējamā vārdam, tēva vārdam un uzvārdam jābūt uzrakstītam vienādi, t.i., saskaņā ar ierakstu pasē.

Biogrāfiskajā izziņā jāpaziņo arī par medicīniskās komisijas slēdzienu par ārzemju braucienam rekomendējamā veselības stāvokli. (“Saskaņā ar medicīnisko izziņu šķēršļu izbraukšanai uz ... – norādāma valsts – nav.”) [..]

X nodaļa

Sociālais taisnīgums – meli un paradoksi

Nr. 76, 77

Kartīšu sistēma – vienlīdzības paradokss

Nr. 76

Izvilums no Latvijas Komunistiskās partijas Rīgas pilsētas komitejas biroja slepenā lēmuma “Par kārtības ieviešanu Rīgas iedzīvotāju apgādē ar maizi”

1946. gada 12. oktobrī

Бюро Рижского Горкома КП(б) Латвии отмечает, что Горком и райкомы партии, Горисполком и райисполкомы, Министерство торговли ЛССР, горотдел, карточные и контрольно-учетные бюро, руководители партийных и хозяйственных организаций города Риги не поняли и недооценили всей политической и хозяйственной важности для страны постановления ЦК ВКП(б) и Совета Министров Союза ССР от 27-го сентября 1946 года, об экономии и расходовании хлебных ресурсов, – вследствие этого партийные, советские и хозяйственные органы города Риги допустили бесконтрольную выдачу хлебных карточек¹ на октябрь месяц и самотек в проводимой проверке правильности выдачи хлебных карточек, что привело к срыву постановления Совета Министров Союза ССР и ЦК ВКП(б) от 27-го сентября 1946 г. и, вместо экономии, к увеличению расхода хлеба в первой декаде октября с.г.

В целях наведения строжайшего порядка в деле выдачи карточек и безусловного выполнения постановления ЦК ВКП(б) и Совета Министров Союза ССР от 27-го сентября 1946 г., об экономии хлеба, – бюро Рижского Горкома КП(б) Латвии постановляет:

1. Обязать Горисполком (тов. Деглав), секретарей райкомов КП(б) Латвии и председателей райисполкомов провести с 12-го по 15-е октября с.г. силами партийно-советского, комсомольского и профсоюзного актива, сплошную проверку

правильности выдачи хлебных карточек во всех предприятиях, учреждениях и домоуправлениях города Риги. [...]

4. Обязать Горисполком, райисполкомы, руководителей предприятий и учреждений немедленно снять с нормированного снабжения некооперированных кустарей, кустарей-одиночек, работающих по договорам на предприятиях, в государственной, местной и кооперативной промышленности, прочий нетрудовой элемент и их семьи.

5. Обязать Горисполком и Юрмальский районный исполнительный комитет оставить на гарантийном снабжении только рабочих и служащих государственных предприятий и учреждений, студентов техникумов, инвалидов войны и труда 1-й и 2-й группы, не имеющих своего хозяйства. Остальные категории населения со снабжения снять.

6. Обязать руководителей промкооперации, местной промышленности и других хозяйственных организаций, – надомниц, не выполняющих норм выработки (за исключением инвалидов войны и труда 1-й и 2-й группы) со снабжения хлебом снять. [...]

Секретарь горкома КП(Б) Латвии

К. Новиков

LVA PA, 101. f., 9. apr., 92. l., 117.–119. lp.

Tulkojums no krievu valodas.

Latvijas K(b)P Rīgas pilsētas komitejas birojs atzīmē, ka partijas pilsētas un rajonu komitejas, pilsētas un rajonu izpildkomitejas, LPSR Tirdzniecības ministrija, pilsētas tirdzniecības nodaļa, kartiņu un kontroles un uzskaites biroji, Rīgas pilsētas partijas un saimniecisko organizāciju vadītāji nav izpratuši un novērtējuši VK(b)P CK un PSR Savienības Ministru Padomes 1946. gada 27. septembra lēmuma par maizes resursu ekonomiju un izlietošanu nozīmi valstij, – rezultātā Rīgas pilsētas partijas, padomju un saimnieciskie orgāni ir pieļāvuši maizes kartiņu¹ nekontrolētu izsniegšanu oktobrī un stihiskumu maizes kartiņu izdošanas pamatotības pārbaudē, kas ir novedis pie PSR Savienības Ministru Padomes un VK(b)P CK 1946. gada 27. septembra lēmuma neizpildīšanas un ekonomijas vietā – pie maizes izlietošanas pieauguma š.g. oktobra pirmajā dekādē.

Lai ieviestu visstingrāko kārtību kartiņu izsniegšanas lietā un bezierunu VK(b)P CK un PSR Savienības Ministru Padomes 1946. gada 27. septembra lēmuma izpildi, Latvijas K(b)P CK Rīgas pilsētas komitejas birojs **n o l e m j :**

1. Uzdot pilsētas izpildkomitejai (b. Deglavs), Latvijas K(b)P rajonu komiteju sekretāriem un rajonu izpildkomiteju priekšsēdētājiem no š.g. 12. līdz 15. oktobrim ar partijas un padomju, komjaunatnes un arodbiedrību aktīva spēkiem īstenot

vispārēju maizes kartīšu izdošanas pareizības pārbaudi visos Rīgas pilsētas uzņēmumos, iestādēs un namu pārvaldēs. [..]

4. Uzdot pilsētas izpildkomitejai, rajonu izpildkomitejām, uzņēmumu un iestāžu vadītājiem nekavējoties atcelt normēto apgādi nekooperētiem amatniekiem, amatniekiem vieniniekiem, kuri uz līguma pamata strādā valsts, vietējās un kooperatīvās rūpniecības uzņēmumos, pārējiem nestrādājošiem elementiem un viņu ģimenēm.

5. Uzdot pilsētas izpildkomitejai un Jūrmalas rajona izpildkomitejai saglabāt garantētu apgādi tikai valsts uzņēmumu un iestāžu strādniekiem un kalpotājiem, tehnikumu studentiem, 1. un 2. grupas kara un darba invalīdiem, kuriem nav savas saimniecības. Citām iedzīvotāju kategorijām garantēto apgādi atcelt.

6. Uzdot rūpniecības kooperācijas, vietējās rūpniecības un citu saimniecisko organizāciju vadītājiem mājražotājiem, kas neizpilda izstrādes normas, atcelt apgādi ar maizi (izņemot 1. un 2. grupas kara un darba invalīdus). [..]

Latvijas K(b)P pilsētas komitejas sekretārs

K. Novikovs

¹ 1944. gada 1. oktobrī tajā Latvijas teritorijas daļā, kas atradās padomju iestāžu kontrolē, tika ieviesta normētā apgāde ar pirmās nepieciešamības precēm, kas pastāvēja Padomju Savienībā. Pamatmodeļi, kas noteica proporcijas starp dažādām apgādājamo kategorijām, veidoja maizes normas, kas tika attiecinātas uz četrām iedzīvotāju pamatkategorijām – strādniekiem, kalpotājiem, bērniem un apgādājamiem (t.i., pieaugušie nestrādājošie ģimenes locekļi). Strādniekiem pienācās 500 g, kalpotājiem 400 g, bērniem 300 g un apgādājamajiem 200 g maizes dienā.

Taču šīs normas veidoja tikai minimālo līmeni un attiecās uz republikas pakļautības rūpniecības uzņēmumiem un iestādēm. Svarīgāko uzņēmumu un iestāžu strādniekiem un kalpotājiem tika apgādāti pēc paaugstinātām normām, bez tam atsevišķām profesijām pastāvēja paaugstinātas un īpaši paaugstinātas normas, kā arī dažādas papildu apgādes formas. Šīm rūpniecības strādnieku un kalpotāju apgādes normām pielīdzināja dažādu citu organizāciju darbinieku apgādi.

Partijas un administratīvā nomenklatūra tika pielīdzināta augstākajām rūpniecības strādnieku apgādes kategorijām, taču tā saņēma arī pārtikas papilddevas. Vienkāršajiem strādniekiem un kalpotājiem normētais uzturs sedza tikai daļu no ģimenei nepieciešamās pārtikas. Pārējos produktus nācās iegādāties tirgū vai komercitirdzniecībā par daudz augstākām cenām. Bez tam par kartiņām saņemtie produkti bieži vien bija nekvalitatīvi, gaļa tika nomaiņīta ar olu pulveri, cukurs – ar cepumiem u.tml. Jo augstāk cilvēks bija pakāpies pa karjeras kāpnēm, jo lielāku daļu nepieciešamās pārtikas viņš varēja iegādāties par zemajām kartiņu cenām, turklāt tā bija daudz kvalitatīvāka. Augstākajam nomenklatūras slānim pat nenācās tērēt savu algu, jo nepieciešamos pārtikas produktus tas saņēma par brīvu.

Nr. 77

PSRS valdības telegramma nr. p 50

**Latvijas PSR Ministru Padomes priekšsēdētājam V. Lācim
par produktu un rūpniecības preču bezmaksas izsniegšanas pārtraukšanu
vadošajiem padomju un partijas darbiniekiem**

1947. gada 23. decembrī

В связи с отменой карточной системы¹ снабжения населения должен быть соответственно отменен действовавший в период карточной системы бесплатный отпуск продовольствия и промтоваров руководящим советским и партийным работникам. Необходимо отменить бесплатную выдачу продовольствия и промтоваров, прекратить расходование средств из фонда улучшения социально-бытового обслуживания на бесплатный отпуск продуктов на дачи и другие виды бесплатной выдачи продовольствия и промтоваров. В Москве при рассмотрении этого вопроса Совета министров СССР принял постановление об отмене с 1 января 1948 года бесплатных продовольственных и промтоварных лимитов руководящим советским и партийным работникам центральных учреждений, ведомств, а вместо этого решил выдавать временное денежное довольствие дополнительно к получаемой заработной плате.² Исходя из этого, Совет министров Союза ССР и ЦК ВКП(б) предлагают Вам:

1. Отменить с 1 января 1948 года ныне действующий порядок бесплатного отпуска продовольственных и промтоваров (продовольственных и промтоварных лимитов), прекратить расходование средств из фонда улучшения социально-бытового обслуживания на бесплатный отпуск продуктов на дачи и другие виды бесплатной выдачи продовольствия и промтоваров руководящим советским и партийным работникам. 2. Установить с 1 января 1948 года руководящим советским и партийным работникам (сюда не входят работники министерства внутренних дел и министерства государственной безопасности), которые получают в настоящее время бесплатно продовольствие и промтовары, выдачу дополнительно к получаемой ими заработной плате денежного довольствия в размере от двух до трех должностных окладов в месяц. Свое решение, принятое по данному вопросу, представить в Совет министров СССР и ЦК ВКП(б) с приложением списка работников и установленного размера выдачи им временного денежного довольствия. 3. Открыть для свободной торговли все специальные продовольственные и промтоварные магазины и базы закрытого типа, обслуживающие руководящих советских и партийных работников.

И. Сталин
А. Жданов

Tulkojums no krievu valodas.

Sakarā ar iedzīvotāju apgādes kartīšu sistēmas atcelšanu¹ atbilstoši ir jāatceļ kartīšu sistēmas laikā pastāvējusī produktu un rūpniecības preču bezmaksas izsniegšana vadošajiem padomju un partijas darbiniekiem. Nepieciešams atcelt produktu un rūpniecības preču bezmaksas izsniegšanu, pārtraukt sociālās un sadzīves apkalpošanas uzlabošanas fonda līdzekļu izmantošanu bezmaksas produktu izsniegšanai vasarnīcām un citas bezmaksas produktu un rūpniecības preču izsniegšanas formas. Maskavā pēc šī jautājuma izskatīšanas PSRS Ministru Padome pieņēma lēmumu no 1948. gada 1. janvāra atcelt bezmaksas produktu un rūpniecības preču limitus centrālo iestāžu un resoru vadošajiem padomju un partijas darbiniekiem, bet tā vietā nolēma ieviest pagaidu naudas apgādi papildu saņemamajai darba algai.² Vadoties no tā, PSR Savienības Ministru Padome un VK(b)P CK ierosina:

1. No 1948. gada 1. janvāra atcelt tagad pastāvošo bezmaksas produktu un rūpniecības preču izsniegšanas kārtību (pārtikas un rūpniecības preču limitus), pārtraukt līdzekļu izmantošanu no sociālo un sadzīves apstākļu uzlabošanas fonda produktu bezmaksas izsniegšanai vasarnīcām un citas produktu un rūpniecības preču bezmaksas izsniegšanas formas vadošajiem padomju un partijas darbiniekiem. 2. No 1948. gada 1. janvāra noteikt vadošajiem padomju un partijas darbiniekiem (šeit neietilpst Iekšlietu ministrijas un Valsts drošības ministrijas darbinieki), kuri patlaban bez maksas saņem produktus un rūpniecības preces, papildu viņu saņemtajai darba algai naudas apgādi divu – trīs amatalgu apmērā mēnesī. Savu lēmumu, kas pieņemts šajā jautājumā, iesniegt PSRS Ministru Padomē un VK(b)P CK, pievienojot darbinieku sarakstu un tiem noteiktās pagaidu naudas apgādes apmērus. 3. Atvērt brīvai tirdzniecībai visus slēgtā tipa speciālos pārtikas un rūpniecības preču veikalus un bāzes, kas apkalpoja vadošos padomju un partijas darbiniekus.

J. Staļins

A. Ždanovs

¹ Kartīšu sistēmu atcēla 1947. gada 14. decembrī. Taču "brīvās" tirdzniecības ieviešana nenozīmēja preču pārpilnību vai pat elementāru pietiekamību. Pastāvīgi bija to vai citu preču trūkums, kas veicināja kā dažādas korupcijas formas, tā arī vairāk vai mazāk slēptu normētās sadales pastāvēšanu. Bija īpaši veikali, kuros varēja iepirkties dažādas privilēģētās iedzīvotāju grupas (nomenklatūra, Lielā Tēvijas kara invalīdi, personālie pensionāri), arī ēdnīcas, apģērbu ateljē u.tml. Tāpat bija priekšrocības tiem, kas strādāja lielākajos rūpniecības uzņēmumos, paraugkolhozos un sovhozos u.tml. Šī sistēma īpaši uzplauka un attīstījās kopš 70. gadu vidus, kad, pieaugot iedzīvotāju naudas ienākumiem, dažādu materiālo labumu deficīts palielinājās. Dažādas privilēģijas un izņēmumi tika attiecināti uz arvien jaunām iedzīvotāju grupām, līdz ar to saistība starp cilvēka nominālajiem ienākumiem un viņa reālo dzīves līmeni kļuva visai izplūdusi.

- ² Dokumentā minētā naudas apgādes sistēma pastāvēja līdz 1957. gada 1. februārim. 1956. gadā šīs sistēmas apgādē tika iekļautas 147 personas pārvaldes aparātā, 48 partijas aparāta darbinieki un 9 Valsts drošības komitejas vadošie darbinieki. Pabalstu summa svārstījās no 500 līdz 1200 rbļ. (LVA, 270. f., 1. apr., 1103. l., 3., 4., 21. lp.). Jāatzīmē, ka šajā laikā 1200 rbļ. tika uzskatīti par labu algu.

Nr. 78, 79

Piespiedu parakstīšanās uz valsts aizņēmumiem

Nr. 78

Izvilums no Latvijas PSR Valsts darba krājkasu un valsts kredīta pārvaldes priekšnieka apkārtraksta krājkasu vadītājiem par informācijas iesniegšanu sagatavošanās darbu norisē PSRS tautas saimniecības attīstības valsts aizņēmuma realizācijai

1949. gada 9. aprīlī

Latvijas PSR Valsts darba krājkasu un valsts kredīta pārvalde uzdod jums katru trešo dienu iesniegt informāciju par sagatavošanās darbu norisi jaunā aizņēmuma realizācijai.¹ Informācijā jāapgaismo sekojoši jautājumi:

1. Kad pieņemts lēmums apriņķa (pilsētas, rajona) izpildkomitejā un LK(b)P apriņķa (pilsētas, rajona) komitejā par sagatavošanos un aizņēmuma realizāciju.

2. Kādam kopskaitam veicināšanas komisiju jābūt uzņēmumos, iestādēs, un kāds skaits no tām caurskatītas un cik organizētas no jauna.

3. Pagastu skaits, kuros izraudzīti un apstiprināti ciemu padomju pilnvarotie par aizņēmumu, un pēdējo skaits.

4. Vai izraudzīti apriņķa izpildkomitejas un apriņķa komitejas atbildīgie pārstāvji komandējumiem uz pagastiem, un kad viņi turp izbraukuši.

5. Kad noturētas instruktīvās apspriedes:

- a) ar uzņēmumu un iestāžu partijas organizāciju sekretāriem;
- b) ar pagastu partorgiem un pagastu partijas komiteju sekretāriem;
- c) ar pagastu izpildkomiteju pārstāvjiem;
- d) ar ciemu padomju priekšsēdētājiem;
- e) ar kolhozu priekšsēdētājiem;
- f) ar uzņēmumu un iestāžu vadītājiem un galvenajiem grāmatvežiem;
- g) ar zemāko veicināšanas komisiju priekšsēdētājiem;
- h) ar komjaunatnes organizāciju sekretāriem;
- i) ar skolu direktoriem;
- j) ar ciemu aktīvistiem;
- k) ar partijas apriņķa komitejas un apriņķa izpildkomitejas atbildīgajiem pārstāvjiem, kas izbrauks uz pagastiem.

6. Kad uzņēmumiem, iestādēm, pagastiem un ciemu padomēm izsniegti aģitācijas un instruktīvie materiāli par aizņēmumu.

7. Kad nodokļu inspektorū palīgiem izsniegta obligācijas.

8. Kāds skaits uzņēmumu, iestāžu un pagastu pārbaudīts attiecībā uz gatavību aizņēmuma realizācijai un kad šo pārbaūžu rezultāti apspriesti izpildkomitejas un partijas komitejas sēdēs.

Informācija Pārvaldei jāiesūta precīzi – 15., 18., 21., 24. un 27. aprīlī.

Vēršam Jūsu uzmanību uz to, ka informācijas iesūtīšanas termiņš noteikti jāņem vērā. [...]

Latvijas PSR Valsts darba krājkasu un valsts kredīta pārvaldes priekšnieks
Operatīvās daļas priekšnieks

Veinbergs
Čirkovs

LVA, 511. f., 2. apr., 37. l., 1., 2. lp. Kopija.

¹ Sk. 1. piezīmi pie dokumenta nr. 79.

Nr. 79

Izvilums no Latvijas PSR rajonu finanšu nodaļu vadītāju sanāksmes protokola nr. 3 par valsts aizņēmuma kampaņas gaitu lauku apvidos

1952. gada 26. maijā

[...] Повестка дня:

1. Доклады заведующих райфинотделами о ходе сбора средств по крестьянской подписке на Государственный заем развития народного хозяйства СССР¹ (выпуск 1952 года).

Докладчики заведующие райфинотделами: тт. Русскис П. – Добеле, Богданов Ф. Я. – Илуксте, Селин А. Н. – Резекне, Степкин А. Е. – Алсунга, Робезниекс В. Я. – Цесвайне. [...]

Тов. Селин – Резекне

В этом году Резекненский район не выполнил задания по подписке, и сбор средств идет медленно. Основной причиной медлительности сбора средств является то, что более 50% уполномоченных не рассчитались по займу. Часть председателей колхозов ставят вопрос о погашении подписки на заем в течении 10 месяцев. Другая причина – колхозы не выплачивают колхозникам за трудодни. Колхозники заявляют, что они уплатят деньги по подписке после того, что получают от колхоза за трудодни. Сегодня на Исполкоме обсуждается вопрос о сборе средств по крестьянской подписке на заем с участием председателей

сельсоветов и колхозов. Основной упор надо сделать не на получение за трудодни, а на наличные деньги колхозников. [...]

Тов. Степкин – Алсунга

Сбор наличных денег по подписке на заем проходит крайне неудовлетворительно. На протяжении мая не было проведено достаточной работы к подготовке средств на уплату по займу. Уполномоченные не рассчитались. Сельский и колхозный актив плохо платит деньги по займу. В колхозе им. Райниса председатель и его заместитель, и бригадиры не рассчитались по займу. Колхозы мало выезжают для реализации продуктов на рынке. Колхозы за 1951 г. не уплатили колхозникам за трудодни. Колхозники заявляют, что они внесут деньги по подписке на заем после того, что они получают от колхозов за трудодни. Из 12-ти сельсоветов ни один сельсовет не собрал полностью денег по подписке на заем. [...]

Тов. Виндедз²

[...] Неправильно ставить вопрос о погашении средств по подписке на заем в зависимости от получения за трудодни. Каждый колхозник имеет свое приусадебное хозяйство и может платить независимо от получения за трудодни. Надо было во время правильно проводить работу. Если некоторые председатели колхозов не платят потому, что они получают только зарплату, своего хозяйства не имеют, а бригадиры и колхозники имеют свое приусадебное хозяйство, получают продукты и деньги за трудодни, то на этих председателях колхозов ориентироваться нельзя. Возможно, что некоторым таким председателям колхозов придется рассрочить уплату по займу. В среду на Совете Министров будет обсуждаться вопрос по займу по 4-м районам и будет указано, что часть актива не рассчиталась по подписке на заем. По Зилупскому району недавно население внесло 500 тысяч рублей в сберкассу, а по займу от крестьян собрали всего 81 тыс. рублей. Так что и от этого района надо требовать взноса денег по займу. [...]

LVA, 327. f., 3. apr., 36. l., 30.–35. lp.

Tulkojums no krievu valodas.

[..] Dienas kārtība:

1. Rajonu finansu nodaļu vadītāju ziņojumi par PSRS tautas saimniecības attīstības valsts aizņēmuma¹ (1952. gada izlaidums) zemnieku parakstīšanās līdzekļu vākšanas gaitu.

Ziņotāji – rajonu finansu nodaļu vadītāji: bb. Ruskis P. – Dobeļe, Bogdanovs F. – Ilūkste, Seļins A. – Rēzekne, Stjopkins A. – Alsunga, Robežnieks V. – Cesvaine. [..]

Biedrs Seļins – Rēzekne

Šogad Rēzeknes rajons nav izpildījis parakstīšanās uzdevumu un līdzekļu savākšana notiek lēni. Galvenais lēnās līdzekļu savākšanas cēlonis ir tas, ka vairāk nekā 50% pilnvaroto nav norēķinājušies par aizņēmumu. Daļa kolhozu priekšsēdētāju izvirza jautājumu par aizņēmuma parakstīšanās dzēšanu 10 mēnešu laikā. Cits cēlonis – kolhozi nemaksā kolhozniekiem par izstrādes dienām. Kolhoznieki paziņo, ka viņi samaksās naudu par aizņēmumu pēc tam, kad saņems par izstrādes dienām. Šodien izpildkomitejā tiek apspriests jautājums par zemnieku parakstīšanās aizņēmuma līdzekļu vākšanu, kurā piedalās ciemu padomes priekšsēdētāji un kolhozu priekšsēdētāji. Galvenais uzsvars jāliek nevis uz [naudas] saņemšanu par izstrādes dienām, bet uz kolhoznieku skaidro naudu. [..]

Biedrs Stjopkins – Alsunga

Skaidras naudas savākšana pēc parakstīšanās uz aizņēmumu notiek ārkārtīgi neapmierinoši. Maijā netika īstenots pietiekams darbs, lai sagatavotu līdzekļus aizņēmuma apmaksai. Pilnvarotie nav norēķinājušies. Ciemu un kolhozu aktīvs slikti maksā naudu aizņēmumam. Raiņa v[ārdā] n[osauktajā] kolhozā gan priekšsēdētājs, gan viņa vietnieks un brigadieris nav norēķinājušies par aizņēmumu. Kolhozi maz izbrauc realizēt produktus tirgū. Kolhozi par 1951. g. nav samaksājuši kolhozniekiem par izstrādes dienām. Kolhoznieki paziņo, ka viņi samaksās naudu pēc tam, kad saņems no kolhoziem par izstrādes dienām. No 12 ciema padomēm neviena pilnībā nav savākusi naudu par parakstīšanos uz aizņēmumu. [..]

Biedre Vīndedze²

[..] Nav pareizi izvirzīt jautājumu par parakstīšanās uz aizņēmumu dzēšanu atkārtībā no [naudas] saņemšanas par izstrādes dienām. Katram kolhozniekam ir sava piemājas saimniecība, un var maksāt neatkarīgi no tā, vai viņš saņem par izstrādes dienām. Vajadzēja savlaicīgi pareizi ievirzīt darbu. Ja daži kolhozu priekšsēdētāji nemaksā tāpēc, ka viņi saņem tikai algu, savas saimniecības nav, turpretī brigadieriem un kolhozniekiem ir sava piemājas saimniecība, viņi saņem produktus un naudu par izstrādes dienām, tad uz šiem priekšsēdētājiem nevar orientēties. Iespējams, ka dažiem no tādiem kolhozu priekšsēdētājiem nāksies pagarināt aizņēmuma apmaksu. Trešdien Ministru Padomē apspriedīs jautājumu par aizņēmumu 4 rajonos un tiks norādīts, ka daļa aktīva nav norēķinājusies par parakstīšanos uz aizņēmumu. Zilupes rajonā iedzīvotāji nesen iemaksāja 500 tūkstošu rubļu krājkasē, bet aizņēmumā savāca 81 tūkst. rubļu. Tā ka arī no šā rajona jāprasa, lai aizņēmuma līdzekļi tiktu iemaksāti. [..]

¹ Valsts iekšējie aizņēmumi, kas tika izplatīti parakstīšanās kārtībā, PSRS tika praktizēti no 1927. līdz 1957. gadam. Parakstīties vajadzēja strādniekiem un kalpotājiem 3–4 nedēļu algas apjomā. Taču tā bija tikai minimālā robeža, nereti nācās parakstīties 1/2 vai 2 mēnešu algas apjomā. Parakstīšanās summu pēc tam pa daļām 10 mēnešu laikā atskaitīja no darba algas. Zemniekiem noteiktu kvotu nebija, taču rajonu finansu nodaļām un krājkasēm bija uzlikts

noteikts plāns, kas bija jāpiedzen no zemniekiem. Pēc kolektivizācijas zemnieku materiālais stāvoklis strauji pasliktinājās un bija ļoti grūti panākt šī plāna izpildi. Lai gan arī zemniekiem parakstīšanās summa bija jānomaksā 10 mēnešu laikā, gadu no gada instrukcijās tika uzsvērts, ka visu summu nepieciešams savākt jau pirmā mēneša laikā. Uz aizņēmumiem bija jāparakstās arī pensionāriem, mājsaimniecēm, studentiem.

1953.–1957. gadā parakstīšanās summa tika samazināta divkārt, bet 1958. gadā parakstīšanos atcēla pavisam, taču vienlaikus iesaldēja obligāciju dzēšanu, kas tika atjaunota tikai 1974. gadā, kad inflācijas un tās izraisīto naudas reformu rezultātā obligāciju vērtība bija ievērojami samazinājusies.

² Tajā laikā A. Vīndedze bija LPSR Ministru Padomes priekšsēdētāja vietniece.

Nr. 80

Latvijas PSR Ministru Padomes un Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās komitejas biroja lēmums nr. 52 “Par obligātajām piena piegādēm valstij Latvijas PSR”

1946. gada 2. aprīlī

Совет Министров Латвийской ССР и Центральный Комитет КП(б) Латвии
п о с т а н о в л я ю т :

1. Установить, начиная с 1946 года, для крестьянских хозяйств Латвийской ССР, в зависимости от размера находящейся в их пользовании земельной площади, следующие годовые нормы обязательной поставки молока государству в литрах с каждой имеющейся в их хозяйстве коровы:¹

хозяйствам с земельной площадью

до	10 гектаров	300 литров молока с коровы	
свыше	10 до 15 гектар	350 – “ –	– “ –
– “ –	15 до 20 – “ –	400 – “ –	– “ –
– “ –	20 до 25 – “ –	450 – “ –	– “ –
– “ –	25 гектаров	500 – “ –	– “ –

при базисной жирности 3,6%.

Нормы сдачи молока с первотелок отела первого полугодия снижаются на 50% против норм, предусмотренных настоящим постановлением.

2. Установить, что хозяйства жителей городов и рабочих поселков привлекаются к обязательной поставке молока государству по половинным нормам сдачи, установленным для крестьянских хозяйств.

3. Установить, что проживающие в сельских местностях и дачных поселках члены рыболовецких, промысловых артелей и артелей кооперации инвалидов, а также рабочие, служащие, работающие на постоянной (не сезонной) работе в государственных и кооперативных учреждениях и предприятиях, имеющие в личном пользовании коров (или первотелок первого полугодия), привлекаются

к обязательной поставке молока государству по нормам, установленным для крестьянских хозяйств, в зависимости от размера находящейся в их пользовании земельной площади. [...]

7. Освободить от обязательной поставки молока государству полностью:

а) хозяйства инвалидов войны и труда, отнесенных органами социального обеспечения или социального страхования к первой или второй группе инвалидности, если их хозяйства не облагаются сельскохозяйственным налогом и если в составе их семей нет трудоспособных членов семьи, занятых в данном хозяйстве;

б) хозяйства калек, не могущих принимать участие в полевых и других работах, если их хозяйства не имеют посевов на полевых участках, не облагаются сельскохозяйственным налогом и если в составе их семей нет трудоспособных членов семьи, занятых в хозяйстве. [...]

Председатель Совета Министров
Латвийской ССР
Секретарь Центрального Комитета КП(б)
Латвии

В. Лацис
Я. Калнберзин

LVA, 270. f., 1. apr., 204. l., 87.–91. lp.

Tulkojums no krievu valodas.

Latvijas PSR Ministru Padome un Latvijas K(b)P Centrālā komiteja n o l e m j :

1. Sākot ar 1946. gadu, Latvijas PSR zemnieku saimniecībām atkarībā no to rīcībā esošās zemes platības noteikt šādas gada normas litros no katras saimniecībā esošās govīs obligātajām piena piegādēm valstij:¹

saimniecībām ar zemes platību

līdz	10 hektāriem	300 litru piena no govīs		
no	10 līdz 15 hektāriem	350 – “ –	– “ –	
“	15 līdz 20 – “ –	400 – “ –	– “ –	
“	20 līdz 25 – “ –	450 – “ –	– “ –	
vairāk par	25 hektāriem	500 – “ –	– “ –	

ar bāzes tauku procentu 3,6.

Piena nodošanas normas no pirmpienēm pirmajā pusgadā pēc atnešanās tiek samazinātas par 50% salīdzinājumā ar šajā lēmumā noteiktajām normām.

2. Noteikt, ka pilsētu un strādnieku ciematu iedzīvotāju saimniecības tiek iesaistītas obligātajās piena piegādēs valstij ar pusi no normām, kas noteiktas zemnieku saimniecībām.

3. Noteikt, ka zvejnieku un amatniecības arteļu un invalīdu kooperācijas arteļu locekļi, kuri dzīvo laukos un vasarnīcu ciematos, kā arī strādnieki, kalpotāji, kas

pastāvīgi (nevis sezonas laikā) strādā valsts un kooperatīvajās iestādēs un uzņēmumos un kuru personiskajā īpašumā ir govīs (vai pirmā pusgada pirmpienes), tiek iesaistīti obligātajās piena piegādēs valstij pēc normām, kas ir noteiktas zemnieku saimniecībām, atbilstoši zemes daudzumam, kas ir viņu lietošanā. [..]

7. Atbrīvojot pilnībā no obligātajām piena piegādēm valstij:

a) kara un darba invalīdu, kuriem sociālās nodrošināšanas vai sociālās apdrošināšanas orgāni ir noteikuši pirmo vai otro invaliditātes grupu, saimniecības, ja viņu saimniecība netiek aplikta ar lauksaimniecības nodokli un ja viņu ģimenes sastāvā nav darbaspējīgu ģimenes locekļu, kuri ir nodarbināti šajā saimniecībā;

b) kropļu, kas nespēj piedalīties lauka un citos darbos, saimniecības netiek apliktas ar lauksaimniecības nodokli, ja viņu saimniecībā nav sējumu lauku platības un ja viņu ģimenes sastāvā nav darbaspējīgu ģimenes locekļu, kuri strādā saimniecībā. [..]

Latvijas PSR Ministru Padomes
priekšsēdētājs
Latvijas K(b)P Centrālās komitejas
sekretārs

V. Lācis

J. Kalnbērziņš

¹ *Obligātās piena piegādes valstij bija saistošas zemnieku saimniecībām arī pēc kolektīvizācijas. Tās tika atceltas 1956. gadā.*

Nr. 81

Izvilums no Latvijas PSR Tieslietu ministrijas kolēģijas sēdes protokola nr. 25 par tautas tiesu darbu, izpildot 1951. gada 14. jūlija PSRS Augstākās Padomes Prezidija dekrētu par darba kavējumiem un patvaļīgu aiziešanu no darba

1952. gada 13. septembrī

[...] Повестка дня:

1. Итоги обобщения судебной практики народных судов по делам по Указу от 14/VII-1952 г. о прогулах и самовольном уходе.¹ [...]

Коллегия постановила:

1. Отметить, что народные судьи Латвийской ССР не дооценивают политического значения борьбы с нарушителями трудовой дисциплины на производстве и поэтому качество работы народных судов по рассмотрению дел о прогулах и самовольном уходе с работы (Указ ПВС СССР от 14/VII-51 г.) не-удовлетворительное:

а) грубо нарушается 7 дневный срок рассмотрения дел;

б) либеральные меры наказания, т.к. применяется минимальная санкция, предусмотренная Указом ПВС СССР от 14/VII-1951 г.

в) народные судьи примеренчески относятся к руководителям предприятий и учреждений и не требуют от них строгого соблюдения Инструкции МЮ СССР о трехдневного оформления материалов на прогульщиков и самовольно ушедших с работы. [...]

LVA, 938. f., 3. apr., 15. l., 58., 59. o.p. lp.

Tulkojums no krievu valodas.

[..] Dienas kārtība:

1. Tautas tiesu prakses apkopojuma rezultāti lietās, kas attiecas uz 1951. g. 14. VII dekrētu par darba kavējumiem un patvaļīgu aiziešanu no darba.¹ [..]

Kolēģija nolēma:

1. Atzīmēt, ka Latvijas PSR tautas tiesneši nenovērtē politisko nozīmi, kas ir cīņai ar darba disciplīnas pārkāpējiem ražošanā, un tādēļ tautas tiesu darba kvalitāte, izskatot lietas par darba kavējumiem un patvaļīgu aiziešanu no darba (PSRS AP Prezidija [19]51. g. 14. VII dekrēts), ir neapmierinoša:

a) rupji tiek pārkāpts lietu izskatīšanas 7 dienu termiņš;

b) liberāli soda mēri, jo tiek izmantota minimālā sankcija, ko paredz PSRS AP 1951. g. 14. VII dekrēts;

c) tautas tiesneši samiernieciski izturas pret uzņēmumu un iestāžu vadītājiem un neprasa, lai viņi stingri ievērotu PSRS TM instrukciju par to, lai trīs dienu laikā tiktu noformēti materiāli par darba kavētājiem un patvaļīgi no darba aizgājušajiem. [..]

¹ 1940. gada 26. jūnijā PSRS tika pieņemts dekrēts "Par pāreju uz astoņu stundu darbadienu un septiņu dienu darba nedēļu un aizliegumu strādniekiem un kalpotājiem patvaļīgi aiziet no uzņēmumiem un iestādēm". Par 20 minūšu darba kavējumu bija paredzēti labošanas darbi darbavietā, atvelkot 25% no darba algas, bet par darbavietas maiņu bez uzņēmuma vai iestādes vadības atļaujas – cietumsods no 2 līdz 4 mēnešiem. Pēc Latvijas aneksijas šis dekrēts tomēr nestājās spēkā līdz kara sākumam. Pēc Latvijas otrreizējās okupācijas tas stājās spēkā 1945. gada 1. martā.

1951. gada 14. jūlijā tika pieņemts PSRS AP Prezidija dekrēts, kas paredzēja krimināl-atbildību par darba kavēšanu mainīt ar disciplināriem un sabiedriskās ietekmēšanas (biedru tiesas) līdzekļiem, izņemot ilgstošu vai atkārtotu darba kavējumu gadījumus. Tika atcelts noteikums par 20 minūšu kavējumu, par tādu tika uzskatīta neierašanās darbā visu dienu. Lai gan šis dekrēts PSRS visumā nozīmēja zināmu liberalizāciju, Latvijā tas izraisīja gluži pretēju rezultātu. Sākās kampaņa par darba disciplīnas ievērošanu – 1951. gadā bija sodīti 473 cilvēki, bet 1952. gadā – 1016, no tiem 252 ar brīvības atņemšanu līdz 1 gadam. Visi šie dekrēti tika atcelti 1956. gada 25. aprīlī, un strādājošajiem tika dota iespēja pēc savas iniciatīvas mainīt darbu, paziņojot par to 2 nedēļas iepriekš. Līdz ar to sākās posms, kad padomju režīms atteicās no staļinisma sociālās politikas odiozākajām metodēm, principā neatsakoties no ārpusekonomiskās piespiešanas.

Nr. 82

Izvilkums no Latvijas PSR Statistikas pārvaldes priekšnieka ziņojuma Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās komitejas sekretāram J. Kalnbērziņam un Ministru Padomes priekšsēdētājam V. Lācim par strādājošo ģimeņu budžeta raksturojumu

1955. gada 12. oktobrī

[...] Государственная торговля далеко не удовлетворяет возрастающих потребностей населения и в других продуктах питания. Особенно значительны перебои в торговле мясом и колбасными изделиями, жирами, сахаром, рыбой и т.д. Почти отсутствовала в продаже свежая рыба. Не выполняется групповой ассортимент по поставке и продаже рыбы крупных [...] пород, рыбной кулинарии, рыбы холодного копчения и живой рыбы. Совершенно отсутствовали в продаже икра кетовая и деликатесные породы рыб. В течение всего II квартала с.г. в продаже отсутствовало подсолнечное масло, были перебои в продаже сахаром, плохо организована торговля ранними овощами и зеленью. [...]

В обследуемых хозяйствах колхозников в I полугодии текущего года покупались по завышенной цене у перекупщиков следующие промышленные товары: ткани шерстяные, ткани шелковые, пальто, платки шерстяные, нитки хлопчатобумажные и шерстяные, туфли, сапоги, сепараторы, минеральные удобрения, комбикорм, бензин, деревянные ложки, бидоны, глиняная посуда, грабли, хозяйственное мыло, батареи для карманного фонаря, дрожжи, лавровый лист, картофельная мука, соленая рыба и т.д.

Покупались эти товары у частных лиц потому, что их не было в магазинах потребкооперации. Кроме того, спрос колхозников не удовлетворялся потребительской кооперацией и на такие промышленные товары: сахар, дешевые конфеты, макаронные изделия, маргарин, стиральный порошок, керосин, различные галантерейные товары (пуговицы, кнопки, молнии, лезвия для безопасных бритв и др.), керосиновые лампы и стекла к ним, фонари «летучая мышь», запасные части к радиоприемникам, мотоциклам и велосипедам, сельскохозяйственный инвентарь (бидоны большие и малые, лопаты, цепи, хозяйственная веревка и т.д.), стройматериалы (шифер, кирпич, цемент, чугунное литье и др.), бельевая хлопчатобумажная ткань, дождевые и брезентовые плащи, кожаная обувь и т.д.

Начальник Статистического управления
Латвийской ССР

А. Дрючин

LVA, 277. f., 11. apr., 970. l., 1.-28. lp.

Tulkojums no krievu valodas.

[..] Valsts tirdzniecība ne tuvu neapmierina iedzīvotāju augošās vajadzības arī pēc citiem pārtikas produktiem. Īpaši ievērojami ir pārtraukumi gaļas un desu izstrādājumu, taukvielu, cukura, zivju u.c. tirdzniecībā. Pārdošanā gandrīz nebija svaigu zivju. Netiek izpildīts lielo sīkzivju šķirņu, zivju kulinārijas, auksti kūpināto zivju un dzīvo zivju piegādes un pārdošanas grupu sortiments. Pārdošanā vispār nav storu ikru un zivju – delikatešu šķirņu. Š.g. II ceturksnī pārdošanā nebija saulespuķu eļļas, bija pārtraukumi cukura tirdzniecībā, slikti bija organizēta agro dārzeņu un zaļumu tirdzniecība. [..]

Apsēkotajās kolhoznieku ģimenēs šā gada I pusgadā no pārpircējiem par paaugstinātu cenu tika pirktas šādas rūpniecības preces: vilnas audumi, zīda audumi, mēteļi, vilnas lakati, kokvilnas un vilnas diegi, kurpes, zābaki, separatori, minerālmēsli, kombinētā lopbarība, benzīns, koka karotes, kannas, māla trauki, grābekļi, saimniecības ziepes, barošanas elementi kabatas lukturīšiem, raugs, lauru lapas, kartupeļu milti, sālītas zivis u.c.

Šīs preces pirka no privātpersonām tādēļ, ka to nebija patērētāju kooperācijas veikalos. Bez tam patērētāju kooperācija neapmierināja kolhoznieku pieprasījumu arī pēc šādām rūpniecības precēm: cukura, lētām konfektēm, makaronu izstrādājumiem, margarīna, veļas pulvera, petrolejas, dažādām galantērijas precēm (pogas, spiedpogas, rāvējslēdzēji, bārdas skujamie asmenīši u.c.), petrolejas lampām un to cilindriem, “sīkspārņa” lukturiem, radioaparātu, motociklu un velosipēdu rezerves daļām, lauksaimniecības inventāra (lielās un mazās kannas, lāpstas, spriguļi, saimniecības virve u.c.), celtniecības materiāliem (šiferis, ķieģeļi, cements, čuguna lējumi u.c.), kokvilnas veļas audumiem, lietus un brezenta mēteļiem, ādas apaviem u.c. [..]

Latvijas PSR Statistikas pārvaldes priekšnieks

A. Drjučins

Nr. 83, 84

Neatrisinātā dzīvokļu problēma

Nr. 83

Izvilks no Latvijas PSR Statistikas pārvaldes izziņas “Par apsekoto strādnieku ģimeņu dzīvokļu un komunālajiem apstākļiem”

1956. gadā

[...] Приведенные данные позволяют сделать следующие выводы:

1. Жилищные условия населения республики год от года ухудшаются.¹ Особенно недостаточно обеспечены жилой площадью семьи рабочих г. Риги,

средняя жилая площадь которых на одного проживающего значительно ниже, чем в среднем все население гор. Риги.

2. В результате необеспеченности жилой площадью 45,8 процентов обследуемых семей рабочих имеют среднюю жилую площадь на одного проживающего 4,4 кв. метра, а 7,6 процентов семей рабочих вынуждены снимать жилую площадь как поднаематели, что в значительных размерах повышает их расходы на оплату жилища.

3. Квартиры, занимаемые семьями рабочих, совершенно недостаточно оборудованы отдельными видами благоустройства: 24 процента квартир семей рабочих не оборудованы водопроводом, 32,5 процента – канализацией, 86,5 процентов – газом и 81 процент – центральным отоплением.

4. Совершенно неудовлетворительно отапливаются квартиры с центральным отоплением, что не только создает значительные неудобства жильцам, но и разрушительно действует на сохранность жилищного фонда. При этом стоимость отопления одного кв. метра жилой площади из года в год повышается.

5. Совершенно неудовлетворительно снабжается топливом население городов республики, особенно г. Риги. Этим широко пользуются спекулятивные элементы, вздувающие высокие цены на топливо и вынуждающие население переплачивать значительные суммы из своего бюджета.

6. Несмотря на недостаточную обеспеченность населения г. Риги, особенно семей рабочих, жилой площадью, план жилищного строительства выполняется неудовлетворительно, отпускаемые на строительство средства из года в год не осваиваются, в результате прирост населения республики, особенно г. Риги, значительно превышает прирост вводимой в эксплуатацию жилой площади.

Начальник Статистического Управления
Латвийской ССР

А. Дрючин

LVA, 277. f., 11. apr., 970. l., 81.–89. lp.

Tulkojums no krievu valodas.

[..] Minētie dati ļauj izdarīt šādus secinājumus:

1. Republikas iedzīvotāju dzīvokļu apstākļi gadu no gada pasliktinās.¹ Īpaši nepieņemami ar dzīvojamo platību ir apgādātas Rīgas strādnieku ģimenes, kurām vidējā dzīvojamā platība uz vienu iedzīvotāju ir ievērojami zemāka nekā vidēji visiem Rīgas iedzīvotājiem.

2. Nenodrošinātības ar dzīvojamo platību rezultātā 45,8 procentiem apsekoto strādnieku ģimeņu vidējā dzīvojamā platība uz vienu ģimenes locekli ir 4,4 m², bet 7,6 procenti strādnieku ģimeņu ir spiesti īrēt dzīvojamo platību kā apakšīrnieki, kas ievērojami paaugstina viņu izdevumus dzīvokļa apmaksai.

3. Dzīvokļi, kurus aizņem strādnieku ģimenes, pilnīgi nepietiekami ir apgādāti ar atsevišķiem labierīcību veidiem: 24 procenti strādnieku ģimeņu dzīvokļu nav apgādāti ar ūdensvadu, 32,5 procenti – ar kanalizāciju, 86,5 procenti – ar gāzi un 81 procents – ar centrālapkuri.

4. Pilnīgi neapmierinoši tiek apkurināti dzīvokļi, kur ir centrālapkure, kas ne tikai rada ievērojamas grūtības īrniekiem, bet arī graužoši iespaido dzīvokļu fonda saglabāšanos. Turklāt dzīvojamās platības viena kv[adrāt]metra apkures izmaksas gadu no gada paaugstinās.

5. Republikas pilsētu, īpaši Rīgas iedzīvotāji pilnīgi neapmierinoši tiek apgādāti ar kurināmo. To plaši izmanto spekulējoši elementi, kas rada augstas cenas kurināmajam un spiež iedzīvotājus pārmaksāt ievērojamas summas no sava budžeta.

6. Neraugoties uz Rīgas iedzīvotāju, īpaši strādnieku ģimeņu nepietiekamo nodrošinātību ar dzīvojamo platību, dzīvokļu celtniecības plāns tiek pildīts neapmierinoši, dzīvokļu celtniecībai atvēlētie līdzekļi gadu no gada netiek apgūti; rezultātā republikas, īpaši Rīgas iedzīvotāju skaita pieaugums ievērojami pārsniedz ekspluatācijā nododamās dzīvojamās platības pieaugumu.

Latvijas PSR Statistikas pārvaldes priekšnieks

A. Drjučins

¹ Drīz pēc kara Latvijā, īpaši Rīgā, sākās ļoti straujš iedzīvotāju skaita pieaugums, ko izraisīja padomju militārpersonu demobilizācija, kā arī darbaspēka ievēšana no citām PSRS republikām. Taču kara laikā izpostītā dzīvojamā fonda atjaunošana notika ļoti lēni, bet jaunu dzīvokļu celtniecība tikpat kā nenotika. Pārsvārā cēla barakas, respektīvi, mājas, kas bija iecerētas kā pagaidu mītnes (lai gan nereti cilvēki tajās dzīvoja vairākus gadu desmitus). Esošajos dzīvokļos iedzīvotāji tika "sablīvēti", lielos dzīvokļus pārvēršot par komunālajiem. Komunālajos dzīvokļos viena ģimene parasti aizņēma vienu, retāk divas istabas. Plaši tika izmantota strādnieku izvietošana kopmītnēs, kur vienā istabā dzīvoja vairāki cilvēki, dažkārt pat ģimenes cilvēki kopā ar neprecētiem utt.

Stāvoklis sāka uzlaboties pēc tam, kad 50. gadu otrajā pusē sākās pāreja uz tipveida dzīvokļu celtniecību. Daudzas ģimenes varēja pārcelties uz kaut vai nelielu un nekvalitatīvi uzbūvētu, tomēr atsevišķu dzīvokli. Kopš 50. gadu beigām Latvijā visai plaši attīstījās kooperatīvā dzīvokļu celtniecība, kas deva iespēju iegūt dzīvokli ātrāk, taču vajadzēja apmaksāt tā celtniecību. Tā tomēr nebija pieejama visiem, bez tam uz kooperatīvo dzīvokli varēja pretendēt cilvēki, kas bija uzņemti dzīvokļu rindā. Neskatoties uz to, ka cilvēki par kooperatīvo dzīvokli bija samaksājuši, viņi neieguva īpašuma tiesības uz to, nevarēja to nodot mantojumā personām, kas nebija tajā pierakstītas, un nedrīkstēja oficiāli pārdot. Pastāvēja arī dažas citas dzīvokļu celtniecības formas, piemēram, daudzi uzņēmumi tos cēla saviem spēkiem, un potenciālajiem īrniekiem bija zināms stundu skaits jānostrādā mājas celtniecībā.

Nr. 84

Izvilkums no Latvijas PSR Ministru Padomes un Latvijas Republikāniskās arodbiedrību padomes apstiprinātā nolikuma par kārtību, kādā tiek uzņemti uzskaitē pilsoņi, kuriem ir nepieciešams uzlabot dzīvokļu apstākļus un tiek piešķirtas dzīvojamās telpas Latvijas PSR

1983. gada 23. decembrī

[...] 11. Нуждающимися в улучшении жилищных условий признаются:¹

11. 1. граждане, обеспеченные жилой площадью на каждого члена семьи менее шести квадратных метров, а в городах республиканского подчинения – менее пяти квадратных метров.

Инвалиды Великой Отечественной войны и семьи погибших или пропавших без вести бойцов (партизан) и приравненных к ним в установленном порядке лиц признаются нуждающимися в улучшении жилищных условий, если имеют жилую площадь на каждого члена семьи менее семи квадратных метров, а в городах республиканского подчинения – менее шести квадратных метров. [...]

11. 2. граждане, проживающие не менее срока, установленного в пункте 10 настоящего Положения², на условиях поднайма в домах государственного и общественного жилищного фонда или по договорам найма в домах, принадлежащих жилищно-строительным кооперативам, либо в домах индивидуального жилищного фонда и не имеющие другого жилого помещения;

11. 3. граждане, проживающие в общежитиях, за исключением сезонных и временных работников, а также граждан, поселившихся в связи с обучением;

11. 4. граждане, проживающие в жилом доме (жилом помещении), не отвечающем установленным санитарным и техническим требованиям;

11. 5. граждане, в семьях которых имеются лица разного пола старше 9 лет, кроме супругов, если предметом договора найма является комната или однокомнатная квартира;

11. 6. граждане, занимающие по договору найма неизолированные жилые помещения;

11. 7. граждане, страдающие тяжелыми формами заболеваний, перечисленных в списке заболеваний, утвержденном Министерством здравоохранения СССР по согласованию с Государственным комитетом СССР по труду и социальным вопросам и ВЦСПС, если при выделении этим лицам отдельной комнаты у остальных членов семьи возникает право принятия их на учет нуждающихся в улучшении жилищных условий;

11. 8. лица, пребывавшие в составе действующей армии в период гражданской и Великой Отечественной войн и во время других боевых операций по защите СССР, партизаны гражданской и Великой Отечественной войн, а также другие лица, принимающие участие в боевых операциях по защите СССР, если они не менее 20 лет проживает в неблагоустроенных квартирах;

11. 9. рабочие и служащие, особо отличившиеся на производстве и в общественной деятельности, непрерывно проработавшие на данном предприятии, в учреждении, организации не менее 20 лет, если они не менее 20 лет проживают в неблагоустроенных квартирах;

Граждане могут быть признаны нуждающимися в улучшении жилищных условий и по иным основаниям, предусмотренным законодательством Союза ССР и Латвийской ССР. [...]

LVA, 425. f., 7. apr., 746. l., 96.–102. lp.

Tulkojums no krievu valodas.

[..] 11. Par tādiem, kam nepieciešama dzīvokļu apstākļu uzlabošana, tiek atzīti:¹

11.1. pilsoņi, kuri ir apgādāti ar dzīvojamo platību uz katru ģimenes locekli mazāk par sešiem kvadrātmetriem, bet republikas pakļautības pilsētās – mazāk par pieciem kvadrātmetriem.

Lielā Tēvijas kara invalīdi un kritušo vai bez vēsts pazudušo karavīru (partizānu) ģimenes locekļi, un tiem noteiktajā kārtībā pielīdzinātās personas tiek atzītas par tādām, kam nepieciešams uzlabot dzīvokļu apstākļus, ja dzīvojamā platība uz katru ģimenes locekli ir mazāka par septiņiem kvadrātmetriem, bet republikas pakļautības pilsētās – mazāka par sešiem kvadrātmetriem. [...]

11.2. pilsoņi, kuri ne mazāk par šā nolikuma 10. punktā noteikto laiku² dzīvo kā apakširnieki valsts un sabiedriskā dzīvojamā fonda namos vai arī saskaņā ar īres līgumiem namos, kas pieder dzīvokļu celtniecības kooperatīviem, vai arī individuālā dzīvojamā fonda namos un kuriem nav citas dzīvojamās telpas;

11.3. pilsoņi, kuri dzīvo kopmītnēs, izņemot pagaidu un termiņstrādniekus, kā arī pilsoņus, kas tur dzīvo sakarā ar mācībām;

11.4. pilsoņi, kuri dzīvo dzīvojamajā namā (apdzīvojamā telpā), kas neatbilst noteiktajām sanitārajām un tehniskajām prasībām;

11.5. pilsoņi, kuru ģimenē ir par 9 gadiem vecākas dažāda dzimuma personas, izņemot laulātos, ja īres līguma objekts ir istaba vai vienistabas dzīvoklis;

11.6. pilsoņi, kuri atbilstoši īres līgumam aizņem neizolētas dzīvojamās telpas;

11.7. pilsoņi, kuri slimo ar slimībām smagā formā, kas uzskaitītas PSRS Veselības aizsardzības ministrijas apstiprinātajā sarakstā, saskaņojot ar PSRS Valsts

darba un sociālo jautājumu komiteju un VACP, ja, iedalot šīm personām atsevišķu istabu, pārējiem ģimenes locekļiem radīsies tiesības pieņemt tos uzskaitē dzīvokļa apstākļu uzlabošanai;

11.8. personas, kas Pilsoņu un Lielā Tēvijas kara un citu PSRS aizstāvēšanas kaujas operāciju laikā atradās aktīvās armijas sastāvā, Pilsoņu un Lielā Tēvijas kara partizāni, kā arī citas personas, kuras piedalījušās kaujas operācijās PSRS aizstāvēšanai, ja viņas ne mazāk par 20 gadiem dzīvo nelabiekārtotā dzīvoklī;

11.9. strādnieki un kalpotāji, kas īpaši izcēlušies ražošanā un sabiedriskajā darbībā, nepārtraukti ir nostrādājuši attiecīgajā uzņēmumā, iestādē, organizācijā ne mazāk par 20 gadiem, ja viņi ne mazāk par 20 gadiem dzīvo nelabiekārtotā dzīvoklī.

Pilsoņi var tikt atzīti par tādiem, kam ir nepieciešams uzlabot dzīvokļu apstākļus, arī citu iemeslu dēļ, kas paredzēti PSR Savienības un Latvijas PSR likumdošanā. [..]

¹ *Lai gan 60. un 70. gados ievērojami palielinājās dzīvokļu celtniecība, tā nespēja apsteigt pilsētu iedzīvotāju skaita pieaugumu. Bez tam visa uzmanība tika veltīta dzīvojamo namu celtniecībai, jauno dzīvojamo mikrorajonu infrastruktūra tika veidota minimāli. Veikalu, ķīmisko tīrītavu, frizētavu, aptieku u.c. bija ļoti maz.*

² *Pastāvīgi dzīvojošie un pierakstītie republikas nozīmes pilsētās ne mazāk par 5 gadiem, bet rajonu centros – ne mazāk par 3 gadiem.*

XI nodaļa

Kultūra – ideoloģijas pakļautībā

Nr. 85

Latvijas PSR Tautas Komisāru Padomes Mākslas lietu pārvaldes
norādījumi par tēmām, kas jāatspoguļo mākslas darbos

1944. gada novembrī–decembrī

Tematiskais plāns un paraugtēmu saraksts

I. Sarkanās armijas sadzīves un cīņas ainas.

Sarkanarmiešu komandieru un politdarbinieku varoņdarbi cīņās pie Maskavas, virzoties uz rietumiem un Latvijas teritoriju.

“Pirms uzbrukuma”, “Uzbrukums apdzīvotai vietai”, “Uzņemšana partijā pēc cīņas”, “Snaiperis darbā”, “Mēles notveršana”, “Gvardes karoga pasniegšana”, “Izlūkos”, “Politinformācija”, “Tanku desants”, “Gaisa desants”, “Sanitāri cīņas laukā”, “Aktieri frontē” utt.

No rezerves pulka sadzīves.

“Celšanās no rīta” (spirts rīta noskaņojums), “Mācībās” (saulaina diena vasarā jeb rudenī lietū un dubļos, enerģija un spars), “Politmācībā” (koncentrēta uzmanība), “Atpūtā” (vakara spēles, jautrība), “Pašdarbnieki uzstājas”, “Aktieri atbraukuši”, “Aiziešana uz fronti” utt.

II. Partizānu cīņa ar okupantiem.

“Partizānu štābā”, “Pie partizāniem mežā”, “Partizāni izlūkos”, “Sakarnieki”, “Apspiedēja tiesāšana”, “Nodevēja tiesāšana”, “Jaunieši – partizāni”, “Partizānu portreti” utt.

III. Latviešu sadzīves un darbības ainas evakuācijā.

“Smagars strādā”, “Komjauniete traktoriste”, “Donore”, “Bērnamā”, “FZO skolā”, “Talka kolhozā” utt.

IV. No latviešu tautas vēstures.

V. Okupācijas laiks.

“Jauna kārtība uz laukiem”, “Savas tautas nodevēji”, “Mierīgo iedzīvotāju pakāršana”, “Salaspils koncentrācijas nometnē”, “Cilvēki – zvēri”, “Ievainotā komisāra paslēpšana”, “Bērnu nogalināšana”, “Dižcilvēks”, “Nolaupījuši”, “Fašistu katorgā”, “Cilvēku ķeršana”, “Mūk” (Sarkanā armija nāk) utt.

VI. No okupantiem atbrīvotā Latvija.

“Atbrīvotāji nāk”, “Daugavas krastā pēc vācu padzīšanas”, “Atjauno dzelzceļu”, “Tautas mītiņš 22. okt. 1944. g.”, “Atkal sarkanais karogs virs Rīgas”, “Atgriešanās pie zemes”, “Mērnieki strādā”, “Rūpniecības atjaunošana”, “Mācību sākums skolās” utt.

“Trieciennieku portreti”.

VII. Dzimtās zemes ainavas.

“Izpostītā Rīga”, “Daugavas plašums”, “Jūra”, “Apsētie lauki”, “Meži šalc”, “Zelta rudens”, “Gaiziņkalns ziemā”, “Jelgava pēc okupācijas” utt.

VIII. Klusā daba.

Vēstures tēmas no strādnieku šķiras cīņām Latvijā tēlotājam mākslai

Tēma	Sižets
1) Jaunstrāvnieki	1895. g. 20. janvārī sociāldemokrātu prop. org. dibināšana (skolotāji, studenti, skolnieki – strādnieks) tipi.
2) Strādnieku organizēšanās visos Latvijas novados	1896.–[189]7. g. Kuldīgas semināristi dibina soc[iāl]-dem[okrātu] organizāciju. Tipi. 1898. g. Lielāsavā nodibināšana strād[nieku] org.
3) Pirmā org[anizētā] strādnieku sacelšanās un streiki	Rīgā pie Aleksandra vārtiem “Dzutes” un “Feniksa” strādnieku demonstrantu cīņa ar cara karaspēka nodaļām un policiju (tipi – policisti, strādnieki, kareivji). 1899. g. 5. marts – 25 nogalināti, 35 ievainoti. Sadursmes starp policiju un strād[niekiem] pie Ģertrūdes baznīcas Rīgā 1899. g.
4) Nelegālā strādnieku tālākā organizēšanās un pulciņu rašanās (ap 200)	1900. g. strādnieku pulciņš Rīgā, 10–15 cilvēki. 1900. g. strādnieku pulciņa vadītājs students uzstājas ar runu strādniekiem 10–15 cilv. vidū.
5) Masu sapulces mežā	1. maijā 1903. g. pirmā meža sapulce (runātājs – klausītāji). 1903. g. Zaslauka meža sapulce (runātājs – strādnieku tipi). 1903. g. Biķernieku meža sapulce (runātājs – strādnieku tipi).
6) Lielinieku un mazinieku strāvas rašanās	Strādnieki apspriež Londonas kongresa 1903. g. rezultātus, kur b. Ļeņins uzstājās un kur tas guva savu uzskatu uzvaru.

Tēma	Sīžets
7) 1890.–1900. g. nelegālās literatūras izplatīšana	1903. g. proklamāciju kaisīšana Rīgā – baznīcā.
8) 1904. g. iznāca pirmais "Cīņa" nr.	1904. g. strādnieki apskata pirmo "Cīņas" numuru.
9) Augošās revolūcijas laikmets 1904.–1905. g.	11. apr. 1904. g. 1. maija strādnieku demonstr[ācijas] sadursme ar policiju, Rīga. Piedalās 4–5 tūkstoši demonstrantu. Rīgā 1903. g. "Uļēja" teātra zālē izrādes laikā izkaisa proklamācijas.
10) Represiju un soda ekspedīciju gadi	Soda izpildīšana pie 9 notiesātiem 11. septembrī 1/24 no rīta. Soda ekspedīcija. 1913. g. 1. maijā strādnieku demonstrācija Rīgā (ap 5000 cilv.).
11) Imperiālistiskā kara atmaskošana	Sarkano latv. strēlnieku komunistu frakcijas konference 1918. g. 1919. g. janv. padomju varas nodibināšanās Latv. 1919. g. maijā strādnieku apšaušana Rīgas ielās. 1918. g. rudenī pagrīdes darbība organizē strādnieku pulciņus.
12) 1920. g. reakcija	"Meža brāļu" kauja mežā pie Cesvaines ar baltgvardiem. Strādnieku masu apšaušana Matīsa kapos 1919. g. 1920. g. 25. jūlijā un 1919. g. decembrī Valmierā nošauto komunistu apbedīšana ar masu demonstrācijām. 1921. g. 18. martā Latvijas strādnieku Kom[unistiskās] partijas svinības Parīzes kom[ūnas] 50 g. dib. atceres diena. Izkārti sarkanie karogi, demonstrācijas utt. 1923. g. LKP kongress. 1923. g. 8. martā starptautiskās strādnieces diena. 1925. g. Latv. "MOPR" sekcijas dibināšana. 1928. g. augusta cīņas uz ielām pret fašistiem. 1934. g. tautas frontes nodibināšana.
13) Reakcijas uzbrukums proletariātam	Bruņota aizsarga postenis pie fabrikas 1936. g. Politieslodzīto masu piekaušana centrālcietumā Rīgā 1930. g. 1934. g. beigās aizsargi ar ieročiem apspiež strādniekus fabrikā.
14) Latv. proletariāta atsavināšana	17. jūnijā 1940. g. Sarkanarmijas ienākšana Latvijā. Tauta apsvaic Sarkanās armijas bruņotās daļas. Policijas uzbrukums sagaidītājiem pie stacijas prefektūras.
15) Atbrīvotā strādniecība	Strādnieku organizāciju demonstrācijas Rīgā. Rūpnīcu un lielo uzņēmumu nacionalizācija.

Tēma	Sīžets
16) Zemes reforma	Zemes izdališana strādniekiem un darba zemniekiem.
17) Sociālistiskā sacensība	Pirmie stahanovieši. Pionieri. Komjaunieši.
17) Padomju Latvijas aizsardzība	I aviācijas svētki Spilvē. Oktobra rev. 23. g[adadienas] sv[ētku] parāde Sarkanajā laukumā Rīgā.

- 1) Attiecības ar krievu ciltīm pirms vācu ienākšanas. Indriķa hronika.
- 2) Vācu ienākšana Daugavā
 - a) pirmā sastapšanās ar vācu tirgotājiem – misionāriem – karotājiem – laupītājiem,
 - b) zemgaļu uzbrukums vācu Ikšķiles pilij 1187. g.,
 - c) krusta karš pret lībiešiem, kuru organizēja bīsk[aps] Bertolds 1198. g.,
 - d) otrais krusta karš pret lībiešiem. B[īskaps] Alberts 1200. g.
- 3) Sēlpils iekarošana
- 4) Kokneses valsts rašanās
- 5) Latgales krišana
- 6) Tālavas krišana Lāčplēsis
- 7) Kuršu cīņas ar vāciešiem
 - a) Kuršu uzbrukums Rīgai 1210. g.,
 - b) Kursas apspiešana 1242. g.,
 - c) Durbes kauja 1260. g.
- 8) Zemgales brīvības karš
 - a) zemgaļu un kuršu Rīgas gājiens,
 - b) kauja pie Saules 1236. g.,
 - c) lietuvju uzbrukums bruņiniekiem pie Aizkraukles 1279. g.,
 - d) kauja pie Garozas 1289. g.,
 - e) zemgaļu aiziešana uz Lietuvu.
- 9) Pirmie muižnieki 13. gs. beigās. Zemnieki pārvēršas par dzimtļaudīm – 15. gs.
- 10) Livonijas karš 1501. g.
- 11) Jāņa Bargā¹ gājiens pret Vācu ordeni 1558. g.
- 12) Poļu valdīšanas laiks (?).²
- 13) Poļu-zviedru karš (?).³
- 14) Zviedru laiki (?).⁴
- 15) Ziemeļu karš.
- 16) Zemnieku stāvoklis Kurzemes un Zemgales hercoga valstī.
- 17) Zemnieku nemieri 1784. g. Raunā, Krimuldā, Smiltēnē, Dikļos, Valmierā.
- 18) Kaugurmuižas nemieri 1801. g.

- 19) Zemnieku brīvīšana bez zemes Kurzemē un Vidzemē 1817. g., 1823. g.
- 20) Aizceļošanas kustība pēc brīvīšanas uz Melnās un Azova jūras krastiem.
- 21) Zemnieku nemieri Vidzemē 1841. g.
- 22) Tautas atmodas laikmeta darbinieku attiecības ar krievu progresīvo inteliģenci:
 - a) cīņa ar pārvācotājiem,
 - b) Krišjānis Valdemārs [..],
 - e) Rainis.

LVA, 627. f., 2. apr., 159. l., 5.–7. lp.

¹ Domāts Ivans Bargais – Krievijas cars.

² Tā dokumentā.

³ Tā dokumentā.

⁴ Tā dokumentā.

Nr. 86

Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās komitejas biroja lēmums par latviešu dzejnieku daiļradi sakarā ar latviešu literatūras dekādi Maskavā

1948. gadā

[...] Декада латышской литературы в Москве¹ показала, что историческое постановление ЦК ВКП(б) о журналах «Звезда» и «Ленинград»² и другие постановления ЦК ВКП(б) по вопросам идеологической работы³ помогли латышской советской литературе изжить многие ошибки и недостатки, поднять ее идейный и художественный уровень, побудили к решительному повороту к актуальным темам современности и дали возможность сделать первые шаги к творческому их разрешению. [...]

Перед писателями Советской Латвии стоят большие и ответственные задачи. Руководствуясь методом социалистического реализма, добросовестно и внимательно изучая нашу действительность, писатели Советской Латвии должны воспитывать и идейно вооружать народ. Между тем, существенным недостатком латышской советской художественной литературы является незначительное количество ярких убедительных произведений, отображающих творческие будни трудящихся Советской Латвии, показывающих их самоотверженную борьбу за построение коммунистического общества, смело бичующих пережитки капитализма в сознании людей. В латышской советской поэзии пока недостаточно глубоко показываются социальные процессы и классовая борьба, происходящие в Латвии. В произведениях Александра Чака чувствуются пережитки декадентства, в поэзии Яна Плаудиса и Яна Грота не изжиты элементы формализма. В ряде произведений, как например, в стихотворении Цецилии Динере «Сыну»

описаны переживания поэтессы, не представляющие общественного интереса. Иногда в литературных произведениях недостаточно убедительно даются психологические мотивировки героев. [...]

Бюро ЦК КП(б) Латвии постановляет:

1. Предложить Правлению Союза советских писателей Латвии (т.т. Упит и Муйжниек) устранить недостатки и ошибки, отмеченные в настоящем постановлении.

Считать, что главными задачами Союза были и остаются по-прежнему задачи дальнейшего поднятия идейного и художественного уровня литературных произведений всех жанров и настойчивая борьба за большевистскую партийность литературы. Писатели в своих произведениях должны ярче и полнокровнее показывать самоотверженную борьбу советского народа, утверждать идеи советского патриотизма, дружбы народов СССР и национальной гордости советских людей, ярко и правдиво отображать творческую инициативу и идейный рост советских людей, новые черты их характера, воспитанные большевистской партией, смелее показывать происходящие в Советской Латвии – в городе и деревне – огромной важности исторические процессы, показать становление нового советского человека. Руководствуясь методом социалистического реализма, смелее вторгаться в жизнь, горячо поддерживать все новое, коммунистическое, вести более решительную борьбу с буржуазным национализмом, космополитизмом и низкопоклонством перед иностранщиной, неустанно и убедительно показывать преимущество советской социалистической системы.

2. Обязать правление Союза советских писателей Латвии (т.т. Упит и Муйжниек) принять решительные меры к улучшению и развитию литературной критики. Организовать товарищеские дискуссии, на которых обсуждать литературные произведения, отмечая положительные явления и удаchi, вскрывая недостатки и ошибки, и помогать таким образом нашей литературе двигаться вперед.

3. Обязать правление Союза советских писателей Латвии организовать систематическую работу с молодыми писателями, ввести в практику постоянные литературные консультации.

Поручить отделу пропаганды и агитации ЦК КП(б) Латвии рассмотреть и утвердить план работы с молодыми писателями.

4. Указать т. Муйжниек, что Правление Союза советских писателей Латвии не выполняет постановления ЦК КП(б) Латвии о развитии детской и юношеской литературы. Предложить Правлению Союза советских писателей Латвии разработать мероприятия, обеспечивающие коренной перелом в деле быстрого создания латышской советской детской и юношеской литературы. [...]

Секретарь ЦК КП(б) Латвии

Я. Калнберзин

Tulkojums no krievu valodas.

[..] Latviešu literatūras dekāde Maskavā¹ parādīja, ka VK(b)P CK vēsturiskais lēmums par žurnāliem “Zvezda” un “Leņingrad”² un citi VK(b)P CK lēmumi ideoloģiskā darba jautājumos³ palīdzējuši latviešu padomju literatūrai izskaust daudzas kļūdas un trūkumus, pacelt tās idejisko un māksliniecisko līmeni, pamudinājuši izlēmīgi pievērsties aktuālām mūsdienu tēmām un devuši iespēju spert pirmos soļus to radošai risināšanai.[..]

Padomju Latvijas rakstniekiem nākotnē būs lieli un atbildīgi uzdevumi. Vadoties pēc sociālistiskā reālisma metodes, pēc labākās sirdsapziņas un uzmanīgi izzinot mūsu dzīves īstenību, Padomju Latvijas rakstniekiem jāaudzina un idejiski jāapbruņo tauta. Tomēr būtisks latviešu padomju daiļliteratūras trūkums ir nenozīmīgais spilgtu, pārliecinošu darbu skaits, kuros būtu attēlota Padomju Latvijas darbaļaužu radošā ikdiena, parādīta viņu pašai dziedīgā cīņa par komunistiskās sabiedrības uzcelšanu, drosmīgi atmastotas kapitālisma paliekas cilvēku apziņā. Latviešu padomju dzejā pagaidām nepietiekami dziļi tiek parādīti Latvijā notiekošie sociālie procesi un šķiru cīņa. Aleksandra Čaka darbos jūtamas dekadences paliekas, Jāņa Plaudes un Jāņa Grota dzejā saglabājušies formālisma elementi. Daudzos darbos, kā, piemēram, Cecīlijas Dineres dzejolī “Dēlam”, aprakstīti dzejnieces pārdzīvojumi, kas nerada sabiedrisku interesi. Dažreiz literārajos darbos nepietiekami pārliedzinoši sniegti varoņu uzvedības psiholoģiskie motīvi. [..]

Latvijas K(b)P CK birojs nolemj:

1. Ierosināt Latvijas Padomju rakstnieku savienības valdei (bb. Upīts un Muižnieks) novērst šajā lēmumā atzīmētos trūkumus un kļūdas.

Uzskatīt, ka savienības galvenie uzdevumi bija un joprojām paliek tālāka visu žanru literāro darbu idejiskā un mākslinieciskā līmeņa celšana un neatlaidīga cīņa par literatūras boļševistisko partijiskumu. Rakstniekiem savos darbos spilgtāk un pilnasinīgāk jāparāda padomju tautas pašai dziedīgā cīņa, jāapliecina padomju patriotisma, PSRS tautu draudzības un padomju ļaužu nacionālā lepnuma idejas, spilgti un patiesīgi jāatspoguļo padomju ļaužu radošā iniciatīva un idejiskā izaugsme, jaunās viņu rakstura iezīmes, kuras tiem ieaudzinājusi boļševiku partija, drosmīgāk parādīt Padomju Latvijā – pilsētās un laukos – notiekošos milzīgi svarīgos vēsturiskos procesus, parādīt jaunā padomju cilvēka tapšanu. Vadoties pēc sociālistiskā reālisma metodes, drosmīgāk iesaistīties dzīvē, dedzīgi atbalstīt visu jauno, komunistisko, daudz neatlaidīgāk cīnīties ar buržuāzisko nacionālismu, kosmopolitismu un ārzemnieciskā pielūgsmi, nemitīgi un pārliedzinoši parādīt padomju sociālistiskās sistēmas pārkāpumu.

2. Uzdot Latvijas Padomju rakstnieku savienības valdei (bb. Upīts un Muižnieks) veikt radikālus pasākumus literatūrkritikas uzlabošanai un attīstīšanai. Organizēt biedriskas diskusijas, kurās apspriest literāros darbus, atzīmējot pozitīvās parādības un veiksmes, atsedzot trūkumus un kļūdas, tādā veidā palīdzot mūsu literatūrai virzīties uz priekšu.

3. Uzdot Latvijas Padomju rakstnieku savienības valdei organizēt sistemātisku darbu ar jauniešiem rakstniekiem, ieviest praksē pastāvīgas literārās konsultācijas.

Latvijas K(b)P CK Propagandas un aģitācijas nodaļai uzdot izskatīt un apstiprināt darba plānu ar jauniešiem rakstniekiem.

4. Norādīt b. Muižniekam, ka Latvijas Padomju rakstnieku savienības valde nepilda Latvijas K(b)P CK lēmumu par bērnu un jaunatnes literatūras attīstīšanu. Ierosināt Latvijas Padomju rakstnieku savienības valdei izstrādāt pasākumus, kas nodrošinātu radikālu lūzumu ātrākā latviešu padomju bērnu un jaunatnes literatūras izveidošanā. [...]

Latvijas KP CK sekretārs

J. Kalnbērziņš

¹ *Latviešu literatūras dekāde Maskavā notika 1948. gada 22.–28. decembrī.*

² *Sk. 1. piezīmi pie dokumenta nr. 54.*

³ *Domāts VK(b)P CK 1946. gada 26. augusta lēmums "Par dramatisko teātru repertuāru un pasākumiem tā uzlabošanai" un 1946. gada 4. septembra lēmums "Par kinofilmu "Lielā dzīve"". Tajos bargi kritizēja "naidīgas buržuāziskas ideoloģijas" izpausmes literatūrā un mākslā. Pēc šo lēmumu pieņemšanas arī Latvijā meklēja un atrada rakstniekus un dzejniekus, kurus kritizēja šo "lēmumu gaismā". 1946. gada 5. novembrī LK(b)P CK biroja sēdē pieņēma lēmumu uzdot atbildīgām personām pārskatīt visu 1945.–1946. gadā izdoto daiļliteratūru, "nosakot tās atbilstību VK(b)P CK lēmumiem". Jau 1946. gada 28. augustā LPSR Padomju rakstnieku savienības Kompartijas pirmorganizācijas sapulcē tika nosodītas "slimīgas un kaitīgas parādības" žurnālā "Karogs" un laikrakstā "Literatūra un Māksla". Kritizējamo vidū bija ne tikai dokumentā minētie dzejnieki, bet arī M. Kempe, V. Brutāne, A. Balodis u.c., kuri bija "iestīguši neauglīgā, kaitīgā apolitiskumā, individuālismā un mistiskā dekadentismā" (šie apzīmējumi ņemti no VK(b)P CK lēmumu teksta). Tāpat kā VK(b)P CK lēmumu "Par žurnāliem "Zvezda" un "Leņingrad"", arī minētos divus lēmumus faktiski atcēla 1958. gada maijā.*

Nr. 87

Latvijas Komunistiskās (boļševiku) partijas Centrālās komitejas sekretāra A. Peļšes slepenais ziņojums PSRS augstākās izglītības ministra vietniekam A. Topčijevam par to, ka B. Brežģo nevajadzētu piešķirt zinātņu doktora grādu un profesora nosaukumu

1948. gada 24. jūlijā

В ответ на ваше письмо считаем необходимым сообщить следующее о Б. Р. Брежģо¹, представленным Латвийским государственным университетом к присуждению ученой степени доктора наук и ученого звания профессора.

В течение последних двух лет Б. Р. Брежģо исполняя обязанности заведующего кафедрой славянской филологии и некоторое время работал в качестве

продекана филологического факультета. От работы продекана в начале 1948 года был освобожден как несоответствующий своему назначению и пытающийся проводить буржуазно-националистическую линию. Кафедра, которой руководит Б. Р. Брежго, работает неудовлетворительно. За время существования советской власти никто из работников кафедры, включая и Б. Р. Брежго, не опубликовал ни одной научной работы. Работники кафедры допускают либерализм к оценке знаний студентов.

На основании этого ЦК КП(б) Латвии считает правильным, что Латвийский государственный университет поставил вопрос перед В. А. К.² о снятии своего ходатайства утвердить Б. Р. Брежго в ученой степени доктора исторических наук и ученого звания профессора.

Секретарь ЦК КП(б) Латвии
по пропаганде

А. Пельше

LVA PA, 101. f., 11. apr., 57. l., 79. lp.

Tulkojums no krievu valodas.

Atbildot uz Jūsu vēstuli, uzskatām par nepieciešamu paziņot sekojošo par B. Brežgo,¹ kuru Latvijas Valsts universitāte izvirzījusi zinātņu doktora zinātniskā grāda un profesora zinātniskā nosaukuma iegūšanai.

Pēdējo divu gadu laikā B. Brežgo pildīja Slāvu filoloģijas katedras vadītāja pienākumus un kādu laiku strādāja par Filoloģijas fakultātes prodekānu. No prodekāna amata 1948. gada sākumā tika atbrīvots kā neatbilstīgs savam uzdevumam un par mēģinājumiem piekopt buržuāziski nacionālistisku darbību. Katedra, ko vada B. Brežgo, strādā neapmierinoši. Padomju varas pastāvēšanas laikā neviens no katedras darbiniekiem, ieskaitot arī B. Brežgo, nav publicējis nevienu zinātnisku darbu. Katedras darbinieki pieļauj liberālismu studentu zināšanu novērtēšanā.

Pamatojoties uz to, LK(b)P CK uzskata par pareizu, ka Latvijas Valsts universitāte ierosinājusi AAK² atsaukt savu lūgumu apstiprināt B. Brežgo vēstures zinātņu doktora zinātnisko grādu un profesora zinātnisko nosaukumu.

Latvijas K(b)P CK propagandas sekretārs

A. Pelše

¹ *Boļeslavs Brežgo (1887–1957) – vēsturnieks, kurš nodarbojās ar Latgales vēstures problemātikas pētīšanu. Tāpat kā daudzi citi zinātnieki, kuri palika Latvijā pēc Otrā pasaules kara, tika vajāts kā buržuāziskais nacionālists.*

² *Augstākā atestācijas komisija centralizēti piešķīra zinātniskos grādus un zinātniskos nosaukumus visās zinātnes, tehnikas, izglītības un kultūras nozarēs visā PSRS teritorijā, tai skaitā arī Latvijā (līdz 1991. g.).*

Nr. 88

Izvilkums no Latvijas Komunistiskās (boļševiku) partijas Centrālās komitejas Propagandas un aģitācijas nodaļas vadītāja O. Stroda slepenā ziņojuma Vissavienības Komunistiskās (boļševiku) partijas Centrālās komitejas instruktoram Čurkinam “Par buržuāziskā nacionālisma izpausmju faktiem Latvijā PSR un cīņu pret tiem”

1951. gada aprīlī

[...] Буржуазно-националистические проявления в школах.

В 8 средней школе рабочей молодежи в Риге длительное время преподавала латышский язык и литературу учительница Купле. В характеристике современной советской литературы она принижала ее достоинства, а лучших представителей советской литературы – Горького, Маяковского представляла учащимся в грубо вульгарном свете. Говоря о Я. Райнисе, Купле всячески доказывала, что его, Райниса, заслуги – это заслуги Аспазии, если бы Аспазия не вдохновляла Райниса, то вряд ли он смог достигнуть литературной славы. Революционность в литературном творчестве Райниса Купле объяснила случайными обстоятельствами. Уроки Купле, на которых изучались литературные произведения дореволюционных лет, исключая писателей революционеров-демократов, были яркими, сочными, красочными, эмоциональными, запечатлевающимися, тогда как о представителях советской революционной литературы она рассказывала бледно, недоходчиво, извращенно. Вместе с тем учительница Купле очень искусно маскировалась. Только длительное наблюдение за нею, идейно-политический рост самих учащихся помогли разоблачить учительницу Купле, после чего она была отстранена от работы в школе.

Тоже можно сказать об учительнице Станга, преподающей географию в 30 семилетней школе гор. Риги. Ее уроки, на которых она рассказывает о климате, природе и экономике капиталистических стран, также эмоциональны, ярки и красочны. Между тем на ее уроках о природе, экономике и политическом строе СССР учащиеся получают весьма скудные статистические сведения, насквозь пронизанные формализмом. Дано указание об освобождении Станга от работы в школе. [...]

Заведующий отделом пропаганды и агитации
ЦК КП(б) Латвии

О. Строд

LVA PA, 101. f., 14. apr., 71. l., 18., 19. lp.

Tulkojums no krievu valodas.

[..] Buržuāziski nacionālistiskās izpausmes skolās.

8. strādnieku jaunatnes vidusskolā Rīgā ilgu laiku latviešu valodu un literatūru mācīja skolotāja Kупле. Mūsdienų padomju literatūras raksturojumā viņa mazināja tās

vērtību, bet labākos padomju literatūras pārstāvjus – Gorkiju, Majakovski skolēniem parādīja rupji vulgārā gaismā. Runājot par J. Raini, Kuple visādi pierādīja, ka viņa – Raiņa nopelni – tie ir Aspazijas nopelni, ja Aspazija nebūtu iedvesmojusi Raini, tad diez vai viņš būtu sasniedzis literāru slavu. Revolucionārismu Raiņa literārajā daiļradē Kuple izskaidroja ar gadījuma rakstura apstākļiem. Kuples stundas, kurās mācīja pirmsrevolūcijas gadu literāros sacerējumus, izņemot rakstniekus revolucionāros demokrātus, bija spilgtas, sulīgas, krāsainas, emocionālas, atmiņā paliekošas, bet par padomju revolucionārās literatūras pārstāvjiem viņa stāstīja bāli, grūti uztverami, sagrozīti. Tajā pašā laikā skolotāja Kuple ļoti veikli maskējās. Tikai ilgstoša viņas novērošana, pašu skolēnu idejiski politiskā izaugsme palīdzēja atmaskot skolotāju Kupli, kurai tika liegts strādāt skolā.

To pašu var sacīt par skolotāju Stangu, kura māca ģeogrāfiju Rīgas 30. septiņgadīgajā skolā. Stundas, kurās viņa stāsta par kapitālistisko zemju klimatu, dabu un saimniecību, arī ir emocionālas, spilgtas un krāsainas. Tajā pašā laikā viņas stundās par PSRS dabu, saimniecību un politisko iekārtu skolēni saņem visai trūcīgas statistikas ziņas, kas caurcaurēm ir piesātinātas ar formālismu. Ir dots rīkojums par Stangas atbrīvošanu no darba skolā. [..]

Latvijas K(b)P CK Propagandas un
aģitācijas nodaļas vadītājs

O. Strods

Nr. 89

Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās komitejas skolu nodaļas vadītāja A. Andriksona slepenā izziņa par skolu jaunatnes pretpadomju darbību un trūkumiem mācību procesā

1954. gada 5. aprīlī

За 1953 и 1954 годы Министерством внутренних дел Латвийской ССР вскрыто 19 случаев распространения учащимися антисоветских листовок и совершения ими диверсионных актов, в том числе учащимися г. Риги таких фактов совершено 6.

Распространяли листовки антисоветского содержания и совершали диверсионные акты как молодежные организации, так и отдельные учащиеся школ.

Только с начала 1953/54 учебного года факты антисоветских проявлений были вскрыты в Айзпутском, Салдусском, Сигулдском районах и г. Елгаве.

18 ноября 1953 года¹ в г. Салдусе было обнаружено 11 антисоветских листовок, призывающих лиц латышской национальности вступить в ряды «партизан» и бороться против коммунистов. Автором и распространителем этих листовок был учащийся 8 класса Салдусской средней школы Яунпетрович.

В декабре 1953 года была вскрыта антисоветская организация, состоящая из учащихся 2 семилетней школы г. Елгавы. Участники этой организации изготовили около 100 антисоветских листовок, но, в связи с раскрытием организации, большинство листовок ими было уничтожено.

В Дуналкской семилетней школе Айзпутского района с 18 по 29 января с/г антисоветской молодежной группой «Латышские орлы», позднее названной «Железный каблук», было распространено 12 антисоветских листовок и воззваний. Эта организация состояла из учащихся и пионеров² 6–7 классов Дуналкской семилетней школы. Родители большинства этих учащихся осуждены за контрреволюционную деятельность.

5 февраля с/г листовки антисоветского содержания были обнаружены в книжном магазине Нитаурского сельсовета Сигулдского района. Автором и распространителем этих листовок был учащийся Нитаурской семилетней школы Урьянс. В распространении листовок принимали участие и другие учащиеся школ.

Проверкой на месте установлено, что причиной возникновения детских антисоветских организаций в Дуналкской и Нитаурской семилетних и других школах является запущенность учебно-воспитательной работы.

Кадры учителей в Дуналкской школе засорены. Так, учителем латышского языка работает бывший начальник Никрацкого отделения 6 Айзпутского полка айзсаргов, в школе работает его жена, участвовавшая в июне 1941 года в уничтожении портретов руководителей партии и правительства, учительница Пориня – баптистка, учительница Смурге – дочь кулака, двое братьев которой осуждены за контрреволюционную деятельность.

Преподавание учебных дисциплин в этой школе находится на крайне низком уровне.

Ни один из 4 посещенных нами уроков не может быть признан удовлетворительным.

Уроки географии (учитель Смурге) проводятся в отрыве от практики, учащиеся не имеют представления о том, какое значение для жизни имеет изучение географии.

Урок истории СССР в 4 классе (учитель Дуцмане) был построен хаотично. Учительница Дуцмане допускала много ошибок научного и фактического характера. Так, она заявила, что академик Павлов первый начал вести борьбу против религии и его заслуга состоит в открытии учения об инстинкте, яровизация семян «когда помещают семена в холодное помещение». Дуцмане утверждала, что Ленин и Сталин якобы доказали, что, не видя предмета, мы не можем о нем и мыслить и в подтверждение сказанного поставила вопрос: «Вот вы, например, видели черта?»

Учитель Тилтс урок по латышской литературе проводил с позиции буржуазного объективизма. Он сообщил учащимся факты, не давая им оценки и предоставляя учащимся самим в этом разобраться. В таком плане им был проведен анализ отрывка из рассказа В. Лациса «Кузнецы будущего».

В школе воспитательной работой занимаются поверхностно, вообще не знают особенности того или иного учащегося. Так, ни директор школы Дуцмане, ни старшая пионервожатая Фреймане не знают родителей учащихся и их настроения, не знают также интересы учащихся, что они читают, чем интересуются.

Директор школы, член КПСС, Дуцмане не осуществляет контроль за работой учителей, авторитетом не пользуется, учащихся называет фашистами.

Отдел народного образования Айзпутского района (зав. РОНО, член КПСС, тов. Брумеле) совершенно неудовлетворительно осуществлял контроль за работой этой школы. В 1953/54 учебном году школа ни разу не подвергалась инспекторской проверке.

Плохо осуществляется контроль за учебно-воспитательной работой школ и Айзпутский райком партии.

В Дуналкской семилетней школе и ряде других за 2 года никто из секретарей райкома партии не был.

Райком партии с начала 1953 года на бюро вопросы работы школ слушал три раза, однако вопросы по содержанию работы школ, идейно-теоретический уровень преподавания в райкоме партии не обсуждались. Принятые решения неконкретные, плохо откорректированы, некоторые решения сняты с контроля, хотя и не выполнены. Успеваемость в школах из года в год снижается, и количество второгодников растет, однако такое положение не вызывает тревоги у секретарей Айзпутского райкома партии.

В 1950/51 учебном году из 2832 учащихся второгодников было 352, в 1951/52 учебном году из 2726 – 353, в 1952/53 учебном году из 2612 – 375. Успеваемость за I четверть 1953/54 учебного года составляет 85%, за II четверть – 84,8%.

Айзпутский райком партии не дал правильной политической оценки антисоветским проявлениям учащихся Дуналкской семилетней школы, ограничился обсуждением этого факта на бюро и даже не направил работников аппарата райкома партии в эту школу, как было указано в решении бюро. К этому следует добавить, что секретарь Айзпутского райкома партии т. Шалаев не потребовал качественного проведения следствия по этому вопросу. До сего времени не установлены авторы двух антисоветских листовок, наличие связи антисоветской молодежной группы Дуналкской семилетней школы с учащимися Дзервенской семилетней школы (учащийся Дуналкской семилетней школы Дорш подтверждает, что он еще летом 1953 года предложил учащемуся Дзервенской семилетней школы Бергу Гунару вступить в их организацию).

Сигулдский райком партии и райисполком также вопросами народного образования занимается плохо, перепоручил руководство учебно-воспитательной работой школ только отделу народного образования. Секретарь Сигулдского райкома партии т. Пэда не дала правильной политической оценки факту распространения антисоветских листовок в Нитаурской семилетней школе и не сообщала об этом в ЦК КП Латвии. Вопрос об улучшении учебно-воспитательной работы в Нитаурской семилетней школе не был обсужден на бюро райкома партии.

Совершенно неудовлетворительно занимается работой школ Елгавский горком партии, лично тов. Королькевич, в результате чего в течение 1951–1953 гг. в школах г. Елгавы было раскрыто несколько антисоветских молодежных организаций и распространено значительное количество антисоветских листовок.

Зав. отделом школ ЦК КП Латвии

Андриксон

LVA PA, 101. f., 17. apr., 60. a l., 54.–57. lp.

Tulkojums no krievu valodas.

1953. un 1954. gadā Latvijas PSR Iekšlietu ministrija atklāja 19 gadījumus, kad skolēni izplatīja pretpadomju skrejlapas un veica diversijas aktus, to skaitā 6 tādi gadījumi notika Rīgā.

Pretpadomju skrejlapas izplatīja un diversijas aktus veica kā jaunatnes organizācijas, tā arī atsevišķi skolu audzēkņi.

Tikai kopš 1953./54. mācību gada sākuma pretpadomju darbības fakti tika atklāti Aizputes, Saldus, Siguldas rajonā un Jelgavā.

1953. gada 18. novembrī¹ Saldū tika atklātas 11 pretpadomju lapiņas, kas aicināja latviešu tautības personas iestāties "partizānu" rindās un cīnīties pret komunistiem. Šo lapiņu autors un izplatītājs bija Saldus vidusskolas 8. klases audzēknis Jaunpetrovičs.

1953. gada decembrī tika atklāta Jelgavas 2. septiņgadīgās skolas audzēkņu pretpadomju organizācija. Šīs organizācijas dalībnieki izgatavoja ap 100 pretpadomju lapiņu, taču sakarā ar organizācijas atklāšanu lielāko daļu lapiņu viņi iznīcināja.

Aizputes rajona Dunalkas septiņgadīgajā skolā no š.g. 18. līdz 29. janvārim pretpadomju jaunatnes grupa "Latviešu ērgļi", vēlāk pārdēvēta par "Dzelzs papēdi", izplatīja 12 pretpadomju lapiņas un uzsaukumus. Šajā organizācijā bija Dunalkas septiņgadīgās skolas 6.–7. klašu audzēkņi un pionieri.² Lielākā daļa šo audzēkņu vecāku ir sodīta par kontrrevolucionāru darbību.

Š.g. 5. februārī pretpadomju satura lapiņas tika atrastas Siguldas rajona Nītaures ciema padomes grāmatu veikalā. Šo lapiņu autors un izplatītājs bija Nītaures septiņgadīgās skolas audzēknis Urjans. Lapiņu izplatīšanā piedalījās arī citi skolas audzēkņi.

Pārbaudes gaitā noskaidrots, ka bērnu pretpadomju organizāciju rašanās iemesls Dunalkas un Nītaures septiņgadīgajās un citās skolās ir nolaidība mācību un audzināšanas darbā.

Dunalkas skolas skolotāju kadri ir piesārņoti. Tā par latviešu valodas skolotāju strādā bijušais 6. Aizputes aizsargu pulka Nīkrāces nodaļas vadītājs, skolā strādā arī viņa sieva, kura 1941. gada jūnijā piedalījās partijas un valdības vadītāju portretu iznīcināšanā, skolotāja Poriņa ir baptiste, skolotāja Smurģe – kulaka meita, abi tās brāļi ir notiesāti par kontrrevolucionāru darbību.

Mācību disciplīnu pasniegšana šajā skolā ir ļoti zemā līmenī.

Neviena no 4 mācību stundām, ko mēs apmeklējām, nevar tikt atzīta par apmierinošu.

Ģeogrāfijas stundas (skolotāja Smurģe) ir atrautas no prakses, skolēniem nav ne mazākā priekšstata par to, kāda nozīme viņu dzīvē ir ģeogrāfijas apguvei.

PSRS vēstures stunda 4. klasē (skolotāja Ducmane) bija izplānota haotiski. Skolotāja Ducmane pieļāva daudz zinātniska rakstura un faktu kļūdu. Tā, piemēram, viņa teica, ka akadēmiķis Pavlovs pirmais uzsāka cīņu pret reliģiju un viņa nopelns ir mācības par instinktiem atklāšana, sēklu jarovizācija – "kad sēklas ievieto aukstā telpā". Ducmane apgalvoja, ka Ļeņins un Staļins it kā ir pierādījuši, ka, neredzot priekšmetu, mēs par to nevaram arī domāt, un kā pierādījumu teiktajam uzdeva jautājumu: "Vai jūs, piemēram, esat redzējuši velnu?"

Skolotājs Tilts latviešu literatūras stundu vadīja no buržuāziskā objektīvisma pozīcijām. Viņš izklāstīja skolēniem faktus, nedodot tiem vērtējumu, un ļāva skolēniem pašiem izdarīt secinājumus. Tādā veidā viņš analizēja fragmentu no V. Lāča stāsta “Nākotnes kalēji”.

Ar audzināšanas darbu skolā nodarbojas ļoti virspusēji un vispār nezina tā vai cita skolēna īpatnības. Tā ne skolas direktore Ducmane, ne vecākā pionieru vadītāja Freimane nezina skolēnu vecākus un viņu noskaņojumu, tāpat nezina par skolēnu interesēm, ko viņi lasa un par ko interesējas.

Skolas direktore PSKP biedre Ducmane nekontrolē skolotāju darbu, skolā viņai nav autoritātes, bet skolēnus viņa sauc par fašistiem.

Aizputes rajona tautas izglītības nodaļa (RTIN vad. PSKP biedre Brumele) neapmierinoši veica šīs skolas darba kontroli. 1953./54. mācību gadā skola ne reizi netika pakļauta inspektoru pārbaudei.

Aizputes rajona partijas komiteja arī slikti veic skolu mācību un audzināšanas darba kontroli.

Pēdējo divu gadu laikā neviens no partijas rajona komitejas sekretāriem nav bijis Dunalkas septiņgadīgajā un daudzās citās skolās.

No 1953. gada sākuma partijas rajona komitejas birojā jautājumus par skolu darbu izskatīja trīs reizes, tomēr jautājumi par skolu darba saturu, idejiski teorētisko pasniegšanas līmeni partijas rajona komitejā izskatīti netika. Pieņemtie lēmumi ir nekonkrēti, slikti koriģēti, dažus lēmumus vairs nekontrolē, kaut gan tie nav izpildīti. Katru gadu sekmes skolās kļūst arvien sliktākas, bet to skolēnu skaits, kuri paliek uz otru gadu, pieaug, tomēr šāda situācija nerada bažas Aizputes rajona partijas komitejas sekretāriem.

1950./51. mācību gadā no 2832 skolēniem uz otru gadu palika 352, 1951./52. mācību gadā no 2726 – 353, 1952./53. mācību gadā no 2612 – 375. Sekmība 1953./54. mācību gada pirmajā ceturksnī bija 85%, bet otrajā ceturksnī – 84,8%.

Aizputes rajona partijas komiteja nedeļa pareizu politisko vērtējumu Dunalkas septiņgadīgās skolas skolēnu pretpadomju izpausmēm, tā aprobežojās tikai ar šī fakta izskatīšanu birojā un pat nenosūtīja uz šo skolu rajona partijas komitejas aparāta darbiniekus, kā tas bija norādīts biroja lēmumā. Turklāt var piebilst, ka Aizputes rajona partijas komitejas sekretārs b. Šalajevs nepieprasīja veikt šī jautājuma kvalitatīvu izmeklēšanu. Līdz šim laikam nav zināmi divu pretpadomju lapiņu autori, tāpat nekas nav zināms par Dunalkas septiņgadīgās skolas jaunatnes pretpadomju grupas sakaru esamību ar Dzērves septiņgadīgās skolas skolēniem (Dunalkas septiņgadīgās skolas skolēns Doršs apstiprina, ka vēl 1953. gada vasarā viņš piedāvāja Dzērves septiņgadīgās skolas skolēnam Bergam Gunāram iestāties viņu organizācijā).

Ar tautas izglītības jautājumiem slikti nodarbojas arī Siguldas rajona partijas komiteja un rajona izpildkomiteja, skolu mācību un audzināšanas darba vadību pēc komitejas uzdevuma veic tikai tautas izglītības nodaļa. Siguldas rajona partijas komitejas sekretāre b. Pēda nedeļa pareizu politisko vērtējumu faktam, ka Nītaures septiņgadīgajā skolā tiek izplatītas pretpadomju lapiņas, un neziņoja par to Latvijas KP

CK. Jautājums par mācību un audzināšanas darba uzlabošanu Nītaures septiņgadīgajā skolā rajona partijas komitejas birojā izskatīts netika.

Jelgavas pilsētas partijas komiteja, personiski b. Koroļkevičs, ar skolu darbu nodarbojas neapmierinoši, kā rezultātā 1951.–1953. g. Jelgavas skolās tika atklātas vairākas jaunatnes pretpadomju organizācijas un izplatīts liels daudzums pretpadomju lapīņu.

Latvijas KP CK
skolu nodaļas vad.

Andriksons

- ¹ 1918. gada 18. novembrī tika proklamēta neatkarīga Latvijas Republika. Jau 1940. gadā aizliedza atzīmēt šo dienu. Tikai 1988. gadā pirmo reizi pēc 1939. gada tika publiski atzīmēta šī diena ar manifestāciju pie Brīvības pieminekļa. Visus pēckara padomju varas gadus šajā dienā milicija un Valsts drošības komitejas darbinieki atradās paaugstinātā trauksmes stāvoklī, papildu spēki patrulēja pie 20.–30. gados uzceltajiem pieminekļiem un kapos, kur bija apglabāti pirmskara Latvijas Republikas valsts un militārie darbinieki (īpaši pie Brīvības pieminekļa un Brāļu kapos Rīgā).
- ² Pionieri – Vissavienības V. I. Ļeņina pionieru organizācijas biedri. Tajā uzņēma skolēnus no 9 līdz 14 gadu vecumam. Mazskaitlīgi pionieru pulciņi darbojās arī Latvijas Republikā. Taču Latvijas PSR šī bērnu organizācija pakāpeniski kļuva masveidīga. 1945. gada vidū Latvijā bija 30,3 tūkstoši pionieru, bet 80. gadu vidū – gandrīz 150 tūkstoši. Šī organizācija darbojās LĻKJS vadībā, un tās galvenais uzdevums bija bērnu idejiski politiskā audzināšana. Turklāt, tāpat kā visās pārējās jomās, arī bērniem bija liegta izvēles iespēja, jo pastāvēja tikai viena bērnu organizācija, kurā, sākot ar 60. gadiem, uzņēma veselās klases.

Bērnu vasaras atpūtas nometnes saucās par pionieru nometnēm. Pirmā pionieru nometne Latvijā tika organizēta 1940. gada augustā, to nosauca Pavļika Morozova vārdā, kurš saņēma augstāko PSRS apbalvojumu par to, ka 30. gadu sākumā nodeva savu tēvu PSRS IeTK.

Nr. 90

Izvilks no Latvijas PSR Kultūras ministrijas kolēģijas izbraukuma sēdes sakarā ar 1905. gada parka pieminekļa modeļa apskati ar veco boļševiku piedalīšanos

1959. gada 27. martā

[..] Biedrs Treimanis. Šajā skulptūrā nav laikmeta pilnīga izteiksme. Lieka ir tā sievietes figūra, kura personificē revolūciju. Autors ir atgriezies pie franču revolūcijas laika tēla. Mums ir svarīgs 1905. gads. Vai šajās figūrās mēs to atrodam? Bez šaubām, ka ne. To laikmetu, kas saistās ar 1905. gada revolūciju, nevar izteikt viena strādnieka tēlā. Tas ir kaut kāds domājošs jauneklis, kas piespiedies pie revolūcijas un meklē atbalstu pie tās. Tad tās sievietes paceltā roka. Tas nav aicinājums uz revolūciju, uz kauju, nē, tas ir sauciens – tālāk ne soli, stāviet uz vietas! Tad par bareljefiem, tajos tauta iet uz centrālās figūras pusi. Ja tauta no pieminekļa ietu uz otru pusi, tad būtu tā, ka šī sieviete raida šos cīņā. Bet tie iet uz otru pusi. Uz bareljefiem maz atspoguļoti

1905. g. strādnieku tipi. Tie drīzāk ir kauguriešu tēli, nevis strādnieki, kas iet cīņā. Bareljefu kompozīcija nav dziļi pārdomāta. B. Albergs palaidies tikai uz saviem spēkiem. Bet te vajadzīga marksistiska pasaules zināšana. Visam tam kaitē tā sieviete, ko sauc par revolūciju. Šim piemineklim jābūt monumentālam.

Biedre Asare. Vajadzēja uzaicināt mūs agrāk. Bez tam pilnīgi pievienojos b. Treimaņa domām un uzskatu, ka revolūciju nevar izteikt ar sievietes tēlu. Ja ir iespējams labot, ir jālabo šī skulptūra.

Biedrs Rokpelnis. Var būt runa tikai par ieceres uzlabošanu. Ja runā par jaunu simbolu, tad, bez šaubām, ir jātaisa pilnīgi jauns darbs un jāslēdz jauns līgums.

Biedrs Kļaviņš. Tas piemineklis neatbilst 1905. g. revolūcijai. 1905. g. revolūcija bija apzinīga cīņa.

Biedrs Lintiņš. Pievienojos b. Treimaņa domām.

Biedrs Jankovskis. Sociālistiskajā reālismā simbolika paliks. Es nesaskatu šajā strādniekā nobijušos jaunekli, bet sargātāju, domātāju jaunekli. Meklējums ir ļoti veiksmīgs. Bareljefos lielu cīņas sparū nejūtu. [..]

[..] Biedrs Bērce. Ja pieņemam, ka attēlojam revolūciju ar simbolu, tad tas var būt tikai sieviete, tāpat kā strādniecību attēlo ar vīrieti. Te ir divi uzskati – ja grib attēlot cīņas, tad mums taču būs piemineklis cīņai Daugavmalā. Bet Grīziņkalns bija vienmēr mītiņu vieta, un tad ir pareizi, ka bareljefos ļaudis iet uz centrālās figūras pusi, viņi pulcējas mītiņam, un tad saprotama sievietes roka kā aicinājums sapulcēties. Bareljefi pasvīturo Grīziņkalna tēmu.

Biedrs Bajārs. Revolucionāro cīņu mēs varam attēlot arī simboliski. Kā zināms, Grīziņkalns bija sākuma etaps. Bareljefos vēl jāmeklē izteiksme.

Biedrs Krasovskis. Vajadzēja mūs pieaicināt, kad apsprieda idejisko metu.

Biedrs Edžiņš. Vīrietim vajag ielikt rokā karoga kātu. Tas viņu darīs dinamiskāku. Vajag pārveidot arī sievieti. [..]

LPSR Kultūras ministrijas
kolēģijas referents:

M. Vidriķa

LVA, 678. f., 1. apr., 126. l., 86., 87. lp.

Nr. 91

Latvijas PSR Kultūras ministrijas kolēģijas lēmums par Liepājas pilsētas kultūras nama ansambļa I. Kalniņa vadībā darbību

1970. gada 14. septembrī

Noklausoties un apspriežot Latvijas PSR Kultūras ministrijas Klubu iestāžu un bibliotēku pārvaldes priekšnieka b. F. Grauda ziņojumu par Liepājas pilsētas kultūras nama vokāli instrumentālā ansambļa darbību, Latvijas PSR Kultūras ministrijas kolēģija konstatē, ka Liepājas pilsētas Kultūras nodaļa (vadītājs b. G. Balodis) rīkojusies

nosodāmi un neprincipiāli, akceptējama minētajam ansamblim mākslinieciski un idejiski nepieņemamu programmu, piesātinātu ar slimīga pesimisma, drūmas bezcerības un ironiskas mūsdienu dzīves uztveres motīviem.

Darbojoties kā mākslinieciskās pašdarbības vienība, ansambļa dalībnieki saņēma atbalgojumu, pārkāpjot mākslinieciskās pašdarbības kolektīvu darbības noteikumus.

Ņemot vērā arī to, ka ansambļa vadītājs I. Kalniņš¹ un daži ansambļa dalībnieki, koncertējot Ogres pilsētā š.g. 30. augustā, ar savu skandalozo un politiski divdomīgo rīcību un amorālo uzvedību ir pilnīgi kompromitējuši savu ansambli, Latvijas PSR Kultūras ministrijas kolēģija

n o l e m j :

1. Uzdot Liepājas pilsētas Kultūras nodaļas vadītājam Gunāram Balodim līdz š.g. 1. oktobrim likvidēt pilsētas kultūras nama vokāli instrumentālo ansambli (vadīt. I. Kalniņš) kā nelikumīgi organizētu un idejiski nesagatavotu kolektīvu.

2. Par bezatbildību vokāli instrumentālā ansambļa organizēšanā, tā neatļautas darbības un dažu ansambļa dalībnieku nepieļaujamas uzvedības līdzzināšanā Liepājas pilsētas kultūras nama direktori Vitu Pētersoni atbrīvojot no kultūras nama direktores pienākumiem kā šim amatam neatbilstošu.

3. Ogres rajona kultūras nama direktorei Vilmai Millerei izteikt rājienu par savlaicīgu nepaziņošanu Latvijas PSR Kultūras ministrijai par nopietnām nekārtībām koncerta laikā Ogres rajona kultūras namā š.g. 29. augustā.

4. Lūgt LKP Liepājas pilsētas komiteju izskatīt jautājumu par pilsētas Kultūras nodaļas vadītāja PSKP biedra Gunāra Baloža nepareizo rīcību, kas izpaudās ansambļa nelikumīgajā organizēšanā, kā arī ansambļa idejiski un mākslinieciski nepieņemamas programmas akceptēšanā.

5. Uzdot visiem rajonu un pilsētu kultūras nodaļu vadītājiem š.g. oktobra mēnesī rīkotajos rajonu un pilsētu kultūras darbinieku semināros, pieaicinot visus rajona un pilsētas teritorijā esošos kultūras namu direktorus un klubu vadītājus (neatkarīgi no resoru pakļautības), vēlreiz apspriest Latvijas PSR Ministru Padomes 1968. g. 26. jūnija lēmumu nr. 301 un 1969. g. 22. aprīļa lēmumu nr. 219, kā arī 1969. g. 14. marta nolikumu "Par estrādes orķestru un padomju tradīciju birojiem".²

6. Uzdot Latvijas PSR Kultūras ministrijas Klubu iestāžu un bibliotēku pārvaldes priekšniekam F. Graudam kontrolēt šī lēmuma izpildi.

Kolēģijas priekšsēdētājs
Latvijas PSR kultūras ministrs

V. Kaupužs

LVA, 678. f., 1. apr., 367. l., 95. lp.

¹ Pats komponists I. Kalniņš savā intervijā *M. Čaklajam 1998. gadā par šo laiku atceras tā*: "Rokmūzika bija savdabīga jaunatnes protesta forma. Es nezinu, kas tā bija par politiku, es negribu nevienu vārdā nosaukt, bet katrā ziņā uz šo žanru – rok-mūziku, kas jau pasaulē iekarojusi savu vietu, šeit Latvijā skatījās ārkārtīgi stingri, un jebkurš, kurš mēģināja spēlēt, tika brutāli un nežēlīgi novākts, netika vienkārši dota atļauja. Šis žanrs Latvijā netika ielaists." (*Čaklais M. Im Ka. – R., 1998. – 74. lpp.*)

² Minētie lēmumi netiek publicēti.

Nr. 92

Izvilums no Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās komitejas pirmā sekretāra A. Vosa referāta Latvijas Komunistiskās partijas 21. kongresā¹

1971. gada 25. februārī

[...] Некоторые культурно-просветительные учреждения иногда некритически подходят к культурному наследию. К примеру, в Лимбажском, Бауском, Цесисском и некоторых других районах открыты музеи литераторам, творческая деятельность которых весьма противоречива, а жизненный путь был тесно связан с латышской националистической буржуазией.² Между тем, в экспозициях музеев творчество этих писателей освещается односторонне, без партийного подхода и классового анализа. Совершенно ясно, что в таких, с позволения сказать, музеях под видом пропаганды культурного наследия латышского народа по существу протаскиваются чуждые нам взгляды. [...]

LVA PA, 101. f., 35. apr., 1. l., 36. lp.

Tulkojums no krievu valodas.

[..] Dažas kultūrizglītojošās iestādes dažreiz nekritiski izturas pret kultūras mantojumu. Piemēram, Limbažu, Bauskas, Cēsu un dažos citos rajonos ir atklāti tādu literātu muzeji, kuru daiļrade ir visai pretrunīga, bet viņu dzīves ceļš ir bijis cieši saistīts ar latviešu nacionālistisko buržuāziju.² Tajā pašā laikā muzeju ekspozīcijās šo rakstnieku daiļrade apgaismota vienpusīgi, bez partijiskās pieejas un šķiriskās analīzes. Ir pilnīgi skaidrs, ka šādos tā saucamajos muzejos latviešu tautas kultūras mantojuma propagandas aizsegā būtībā tiek ievazāti mums sveši uzskati. [..]

¹ LKP 21. kongress notika Rīgā 1971. gada 25.–26. februārī.² Domāti Friča Bārdas, Viļa Plūdoņa, brāļu Kaudzīšu memoriālie muzeji.

Nr. 93

Izvilums no Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās komitejas pirmā sekretāra A. Vosa referāta Latvijas Komunistiskās partijas 22. kongresā¹

1976. gada 22. janvārī

[...] Наши писатели, художники порой еще не глубоко изучают тот жизненный материал, на основе которого создаются их произведения, недостаточно серьезно вникают в суть явлений и процессов, характерных для современной действительности.

Вследствие этого некоторые авторы допускают скороспелые, а порой и ошибочные суждения, вводящие в заблуждение читателей.

Во многих произведениях литературы и искусства, хотя они и написаны на современную тему, не находят полноправного художественного раскрытия важные социальные, политические и духовные процессы в жизни народа.

Все еще появляются произведения слабые по своему идейному содержанию и художественному мастерству, в которых отсутствует четкая партийная авторская позиция, где поэтизируется социальная инертность, идейная неопределенность персонажей.

Отдельные творческие работники пытаются выдать за «углубленное» философское осмысление современности эксперименты явно формалистического толка. Такие работы были представлены на выставках, организуемых Союзом художников.

Словесные ребусы, лишённые гражданской мысли, художественной образности, появляются и в творчестве отдельных поэтов. Были сделаны попытки отнести подобное «творчество» к новаторским проявлениям современного стиля, хотя по сути дела ничего, кроме упрощения и искаженного понимания действительности они не дают.

Затянувшаяся болезнь мнимого новаторства не всегда встречает должную оценку со стороны Министерства культуры, Союзов художников, писателей, литературно-художественной критики, а такие органы печати, как газета «Литература ун максла», журнал «Лиесма» нередко предоставляют свои страницы для подобных фальшивых новаций.

В отчетном периоде партийные органы, партийная печать республики подвергли принципиальной критике публикации и выступления отдельных литераторов за попытки внеклассового подхода в освещении некоторых событий истории и современности.

К сожалению, рецидивы подобных явлений не изжиты. Пример тому опубликованные в 1975 году в журнале «Карогс» фрагменты из книги С. Виесе «Раганиезис», в которых умалчиваются социальные и классовые противоречия в жизни латышских крестьян в период немецкой оккупации, хозяева и батраки показаны как одна семья.

Партия никогда не мирилась и не примирится с идеологической неопределенностью, с малейшим отступлением от четких классовых критериев в оценке общественных и литературных явлений. [...]

LVA PA, 101. f., 41. apr., 1. l., 46., 47. lp.

Tulkojums no krievu valodas.

[..] Mūsu rakstnieki, mākslinieki dažkārt vēl nepietiekami dziļi pēta to dzīves materiālu, uz kura pamata viņi rada savus daiļdarbus, viņi nepietiekami iedziļinās mūsdienu īstenībai raksturīgo parādību un procesu būtībā.

Tā rezultātā daži autori pieļauj sasteigtus, bet dažkārt kļūdainus apgalvojumus, kas maldina lasītājus.

Daudzos literatūras un mākslas sacerējumos, kaut arī tie radīti par mūsdienu tēmām, netiek pilnībā parādīti svarīgie tautas dzīves sociālie, politiskie un garīgie procesi.

Aizvien vēl parādās idejiskā satura un mākslinieciskās meistarības ziņā vāji darbi, kuros nav skaidras partijiskas autora pozīcijas, kuros tiek poetizēts personāžu sociālais inertums, idejiskā nenoteiktība.

Atsevišķi radošie darbinieki mēģina par tagadnes “padziļinātu” filozofisku apjēgumu uzdot acīm redzami formālistiskas dabas eksperimentus. Šādi darbi bija eksponēti Mākslinieku savienības rīkotajās izstādēs.

Vārdu rēbusi bez pilsoniskās domas, mākslinieciskās tēlainības parādās arī atsevišķu dzejnieku daiļradē. Ir bijuši mēģinājumi šādu “daiļradi” attiecināt uz mūsdienu stila novatoriskām izpausmēm, kaut gan būtībā neko citu kā īstenības vienkāršošanu un izkropļotu izpratni tā nedod.

Kultūras ministrija, Mākslinieku savienība, Rakstnieku savienība, literatūras un mākslas kritika ne vienmēr dod pienācīgu novērtējumu ieilgušajai sirgšanai ar šķietamu novatorismu, bet tādi preses orgāni kā laikraksts “Literatūra un Māksla” savas lappuses atvēl šādām viltus novācijām.

Atskaites periodā republikas partijas orgāni, partijas prese principiāli kritizēja atsevišķu literātu publikācijas un uzstāšanās par mēģinājumiem nešķiriski apgaismot dažus vēstures un mūsdienu notikumus.

Diemžēl šādu parādību recidīvi vēl nav izskausti. Kā piemērs sacītajam der žurnālā “Karogs” 1975. gadā publicētie fragmenti no S. Vieses grāmatas “Raganiezis”, kuros noklusētas sociālās un šķiru pretrunas latviešu zemnieku dzīvē vācu okupācijas laikā, saimnieki un kalpi parādīti kā viena ģimene.

Partija nekad nav samierinājusies un nekad nesamierināsies ar ideoloģisko neskaidrību, ar vismazākajām atkāpēm no stingriem šķiriskiem kritērijiem sabiedrisko un literatūras parādību novērtējumā. [..]

¹ LKP 22. kongress notika Rīgā 1976. gada 22.–23. februārī.

Nr. 94

Izvilks no Rīgas pilsētas partijas komitejas sekretāra A. Plaudes referāta “Par pilsētas partijas organizācijas uzdevumiem patriotiskās un internacionālās audzināšanas uzlabošanā PSKP 26. kongresa¹ prasību gaismā”

1982. gada 10. oktobrī

[...] Процесс интернационализации, охватывающей все сферы жизни людей, с особой силой проявляется в области культуры, имеющей огромное влияние на формирование интернационалистской психологии трудящихся. Для большинства деятелей литературы и искусства программными стали слова из Отчетного доклада ЦК XXVI съезду КПСС о том, что жить интересами народа, утверждать

правду жизни, наши гуманистические идеалы, быть активным участником коммунистического строительства – это и есть подлинная народность, подлинная партийность искусства.

В последние годы в латышской культуре и литературе прочно утвердились эффективные формы, содействующие интернационализации общественной жизни. Устойчиво развиваются связи с национальными культурами народов нашей страны, сближение и взаимопроникновение которых давно уже стало общепринятой нормой. Почти треть репертуара театров Риги составляют постановки по пьесам русских и других авторов многонациональной советской литературы и драматургии. [...]

Развитие единой культуры советского народа проходит по многим направлениям. Прежде всего мы ощущаем влияние русской советской культуры. Анализ читательских интересов показывает, что самыми читаемыми книгами являются произведения М. Горького, М. Шолохова, Ю. Бондарева, В. Шукшина и др. 80% читателей отдают предпочтение русской советской литературе, произведениям поэтов и писателей братских союзных республик. Большой популярностью пользуются читательские конференции «Ум, честь и совесть нашей эпохи»,² «Славен трудом человек», «Берем с коммунистов пример», по книгам Л. И. Брежнева «Малая земля», «Возрождение», «Целина», «Воспоминания». В этом году в Ленинградском районе на ул. Юрмалас гатве открыта библиотека литературы народов СССР – после Москвы вторая подобная библиотека в стране. Многие из представителей 71 нации и народностей СССР, проживающих в г. Риге, здесь имеют возможность читать литературу на родном языке. За короткое время библиотека сумела завоевать большой авторитет среди читателей. Здесь проведены вечера дружбы с представителями Украины, Киргизии, встречи с писателями из братских республик, музыкальные вечера. Библиотека по праву стала методическим центром по вопросам интернационального воспитания для всех библиотек города. [...]

Вместе с тем, отдельные руководители культурно-просветительских учреждений ещё недостаточно учитывают в своей деятельности духовные интересы, запросы и традиции людей различных национальностей. В репертуаре ряда коллективов художественной самодеятельности ещё недостаточно произведений авторов союзных республик, социалистических стран, не везде соблюдается принцип двуязычия. Так, в Доме культуры работников просвещения, высшей школы и научных учреждениях все мероприятия проводятся только на латышском языке, хотя среди учителей, преподавателей вузов, учёных есть немало представителей других национальностей. Или другой пример, программа варьете для гостиницы «Латвия» в текущем году была составлена на основе произведений английских, американских, итальянских авторов. Пришлось немедленно поправить руководство Рижского эстрадно-концертного объединения. Эти примеры свидетельствуют о недостаточной политической зрелости отдельных руководителей и подтверждают мысль о необходимости Управлению культуры горисполкома обеспечить строжайший контроль за формированием репертуара в подведомственных учреждениях. [...]

Антисоциалистические центры, организации латышской реакционной эмиграции за рубежом усиливают идеологическое давление на учащихся и рабочую молодёжь, на творческую интеллигенцию. На это направлены их радиопередачи. С этой целью засылается в республику вреждебная литература. При этом особый упор делается на разжигание национализма, стремление убедить в том, что якобы латышский народ подвергается насильственной русификации.

В проникающих к нам журналах, рекламных проспектах и другой такого рода литературе делается попытка внедрения буржуазной идеологии в умы молодёжи и пропагандой вещизма.

Можно ещё встретить молодых людей, которые считают в порядке вещей надевать рубашки, майки, куртки со звёзднополосатым флагом,⁴ эмблемами капиталистических армий. Такая неразборчивость в одежде далеко небезобидна.

Мы ещё недостаточно уделяем внимания пропаганде советской символики, беседам о Красном знамени, гербе и флагах страны и союзных республик. Имеют ещё место случаи повреждения или срыва государственных флагов СССР и нашей республики. Так, в ноябре прошлого года молодые рабочие электролампового и судомеханического заводов Терезов и Тирошкевич, будучи в нетрезвом состоянии, сняли флаг и шли с ним по улице распевая песни. Когда у них спросили, как они оценивают этот свой поступок, то ответ был таков: «Мы ничего плохого не сделали».

Недавно отдел пропаганды и агитации горкома партии проанализировал содержание работы студии звукозаписи комбината «Ригас фото». Оказалось, что более 90 процентов записей, которые по заявкам рижан тиражирует студия, пропагандируют диски производства западно-германских, американских фирм и их зарубежных филиалов. Большинство их не только не лицензированы, но и вообще никогда не приобретались Советскими внешнеторговыми организациями.

Сказанное выше позволяет сделать вывод, что нет и не должно быть сферы деятельности, не подвластной строгому партийному контролю. Музыкальная пропаганда должна быть в руках одного ведомства. [...]

LVA PA, 102. f., 43. apr., 2. l., 76.–78., 80. lp.

Tulkojums no krievu valodas.

[..] Visas cilvēku dzīves sfēras aptvērušais internacionalizācijas process ar īpašu spēku izpaužas kultūras jomā, kam ir milzīga ietekme darbaļaužu internacionālistiskās psiholoģijas izveidošanā. Vairākumam literatūras un mākslas darbinieku par viņu vadlīniju kļuvuši vārdi no CK pārskata ziņojuma PSKP XXVI kongresam par to, ka dzīvot ar tautas interesēm, apliecināt dzīves patiesību, mūsu humanistiskos ideālus, būt aktīvam komunistiskās celtniecības dalībniekam – tas arī ir īstenais tautiskums, īstenais mākslas partijiskums.

Pēdējos gados latviešu kultūrā un literatūrā stabili nostiprinājušās efektīvas formas, kas veicina sabiedriskās dzīves internacionalizāciju. Noturīgi attīstās sakari ar mūsu zemes tautu nacionālajām kultūrām, kuru tuvināšanās un savstarpējā ietekmēšanās jau sen kļuvusi par vispārpieņemtu normu. Gandrīz trešdaļu Rīgas teātru repertuāra veido krievu un citu daudznacionālās padomju literatūras un dramaturģijas autoru lugu iestudējumi. [..]

Padomju tautas vienotās kultūras attīstība norisinās daudzos virzienos. Vispirms mēs jūtam krievu padomju kultūras ietekmi. Lasītāju interešu izpēte parāda, ka vislasītākās grāmatas ir M. Gorkija, M. Šolohova, J. Bondareva, V. Šukšina u.c. darbi. 80% lasītāju dod priekšroku krievu padomju literatūrai, brālīgo padomju republiku dzejnieku un rakstnieku darbiem. Lielu popularitāti iemantojušas lasītāju konferences "Mūsu laikmeta prāts, gods un sirdsapziņa",² "Darbs rotā cilvēku", "Nemam piemēru no komunistiem", pēc L. Brežņeva grāmatām "Mazā zeme", "Atdzimšana", "Neskartā zeme", "Atmiņas".³ Šogad Ļeņingradas rajonā Jūrmalas gatvē atvērta PSRS tautu literatūras bibliotēka – pēc Maskavas otra tāda veida bibliotēka valstī. Daudziem no Rīgā dzīvojošajiem 71 PSRS nācijas un tautības pārstāvjiem ir iespējas lasīt literatūru viņu dzimtajā valodā. Īsā laikā bibliotēka spējusi iekarot lielu autoritāti lasītāju vidū. Šeit notikuši draudzības vakari ar Ukrainas, Kirgīzijas pārstāvjiem, tikšanās ar rakstniekiem no brālīgajām republikām, muzikālie vakari. Bibliotēka ar pilnām tiesībām kļuvusi par internacionālās audzināšanas jautājumu metodisko centru visām pilsētas bibliotēkām. [..]

Līdztekus tam atsevišķi kultūrizglītības iestāžu vadītāji savā darbā vēl nepietiekami ņem vērā dažādo tautību cilvēku garīgās intereses, vajadzības un tradīcijas. Daudzu pašdarbības kolektīvu repertuārā vēl par maz ir savienoto republiku un sociālistisko valstu autoru darbu, ne visur tiek ievērots divvalodības princips. Tā Izglītības, augstskolu un zinātnisko iestāžu darbinieku kultūras namā visi pasākumi notiek tikai latviešu valodā, lai gan skolotāju, augstskolu pasniedzēju un zinātnieku vidū ir ne mazums citu tautību pārstāvju. Vai cits piemērs, viesnīcas "Latvija" varietē programma šajā gadā tika sastādīta pamatā no angļu, amerikāņu, itāļu autoru darbiem. Nācās nekavējoties pārveidot Rīgas estrādes un koncertu apvienības vadības darbu. Šādi piemēri liecina par atsevišķu vadītāju nepietiekamo politisko briedumu un apstiprina domu, ka pilsētas izpildkomitejas Kultūras pārvaldei nepieciešams nodrošināt visstingrāko repertuāra kontroli tai pakļautajās iestādēs. [..]

Aizrobežu antisociālistiskie centri un latviešu reakcionārās emigrantu organizācijas pastiprina ideoloģisko spiedienu uz skolu, studējošo un strādājošo jaunatni, uz radošo inteliģenci. Uz to vērsti viņu radoraidījumi. Ar šādu mērķi republikā tiek iesūtīta naidīga literatūra. Turklāt īpašs uzsvars likts uz nacionālisma kurināšanu, mēģinājumiem pārliecināt, ka latviešu tauta it kā tiekot pakļauta piespiedu rusifikācijai.

Pie mums nonākušajos žurnālos, reklāmas prospektos un citā šāda veida literatūrā tiek mēģināts jaunatnes prātos iepotēt buržuāzisko ideoloģiju un mantu kulta propagandu.

Var vēl aizvien sastapt jaunus cilvēkus, kuri kā pašu par sevi saprotamu uzskata tādu kreklu, sporta krekliņu un vējjaku valkāšanu, uz kurām ir zvaigžņsvītrotais karogs,⁴ kapitālistisko valstu armiju emblēmas. Tāda neizvēlība apgērbā nav nemaz tik nekaitīga.

Mēs vēl nepietiekamu uzmanību veltām padomju simbolikas propagandai, sarunām par Sarkano karogu, valsts un savienoto republiku ģerboņiem un karogiem. Vēl aizvien notiek PSRS un mūsu republikas valsts karogu bojāšanas vai noraušanas gadījumi. Tā pagājušā gada novembrī elektropuldžu un kuģu mehāniskās rūpnīcas jaunie strādnieki Terezovs un Tiroškevičs, būdami alkohola reibumā, noņēma karogu un gāja ar to pa ielu dziedādami. Kad viņiem pajautāja, kā viņi novērtē savu rīcību, tad atbilde bija šāda: “Mēs neko sliktu neizdarījām.” [..]

Nesen partijas pilsētas komitejas propagandas un aģitācijas nodaļa izanalizēja kombināta “Rīgas foto” skaņu ierakstu studijas darba saturu. Izrādījās, ka vairāk nekā 90 procentu ierakstu, ko pēc rīdzinieku pasūtījuma tiražē studija, propagandē rietumvācu, amerikāņu un to ārzemju filiāļu ražotos diskus. Vairākums no tiem nav ne vien licencēts, bet padomju ārējās tirdzniecības organizācijas tos pat nekad nav iegādājušās.

Minētais ļauj secināt, ka nav un nevar būt darbības sfēras, kas nebūtu pakļaujamas stingrai partijas kontrolei. Muzikālajai propagandai jāatrodas vienas iestādes rokās. [..]

¹ PSKP 26. kongress notika Maskavā 1981. gadā no 23. februāra līdz 3. martam.

² Tā iēlaini apzīmēja PSKP.

³ Apstākļos, kad Padomju Savienībā tika slavināta PSKP ģenerāļsekretāra (no 1966. g. līdz savai nāvei 1982. g.) PSRS Augstākās Padomes Prezidija priekšsēdētāja (no 1977. g.) L. Brežņeva personība, 1978. gadā viņš izdeva ļoti nelielas pēc apjoma atmiņu grāmatas (faktiski brošūras). Sakarā ar šo grāmatu iznākšanu tika rīkotas ne tikai lasītāju, bet arī zinātniskas konferences. 1979. gadā L. Brežņevs par saviem sacerējumiem saņēma augstāko apbalvojumu Padomju Savienībā – Ļeņina ordeni.

⁴ Domāts Amerikas Savienoto Valstu karogs.

Nr. 95

Latvijas PSR Valsts drošības komitejas priekšsēdētāja vietnieka B. Pugo ziņojums Latvijas Komunistiskās partijas Centrālajai komitejai par Rietumu mūzikas izplatību jaunatnes diskotēkās un nepieciešamību kontrolēt programmu saturu

1980. gada 24. oktobrī

Разведывательные службы империалистических государств, их идеологические центры и зарубежные антисоветские организации в последнее время активизируют свои усилия по оказанию идеологически вредного воздействия на советскую молодежь. Противник рассчитывает путем распространения буржуазной идеологии подорвать веру молодежи в коммунистические идеалы, развить у нее низменные побуждения, примитивное восприятие мира и потребительское

отношение к жизни. В этих целях широко используется так называемый «экспорт» культуры, составной частью которого является массовая молодежная музыка, а в последние годы – дискотеки.

Радиостанции идеологических центров противника в передачах, рассчитанных на советскую молодежь, ведут активную пропаганду западного образа жизни, аполитичности и негативного отношения к советской действительности, прикрывая ее популярной среди современной молодежи музыкой. Этот привлекательный для молодежи жанр получил определенное развитие в нашей республике.

В последние годы в г. Риге стихийно возникло ряд молодежных дискотек. В настоящее время имеется около 20 официальных постоянно действующих и более 50 эпизодически работающих дискотек. Наиболее популярные дискотеки действуют при Центральном клубе полиграфистов, Доме культуры Московского района и студенческого клуба РПИ. В дискотеках принимают участие многие тысячи юношей и девушек из числа студентов, школьников и молодых рабочих.

Однако в организации и деятельности молодежных дискотек наблюдается ряд моментов, оказывающих отрицательное влияние на их идейное содержание. Практически отсутствует руководство дискотеками. По сей день не создан организационно-методический центр руководства дискотеками. Это приводит к тому, что многими дискотеками руководят лица, преклоняющиеся перед западной массовой культурой, не имеющие какого-либо музыкального образования и слабо политически подготовленные, нередко преследующие чисто коммерческие цели.

Вследствие этого значительная часть программ дискотек безыдейна и насыщена тенденциозной информацией, кроторая носит сомнительный характер. В основном исполняются произведения зарубежных ансамблей, имеющих политически ущербный репертуар («Чингизхан» из ФРГ, «Кис» и другие). Отсутствует действенный и компетентный контроль за содержанием программ и репертуаром дискотек, вследствие чего почти не исполняется советская дискотомызыка. В результате неупорядочения финансового положения дискотек создавалась ситуация, при которой аппаратурой и музыкальными записями распоряжаются, в основном, непосредственно руководители дискотек, чем открывается путь к наживе отдельных лиц.

Нерешенной проблемой остается обеспечение дискотек качественной аппаратурой и материалами музыкальных записей. Практически все исполняемые на дискотеках записи производятся в домашних условиях. В результате создаются благоприятные условия для распространения идейно вредных записей. [...]

С целью приобретения иностранных грампластинок, кассет и магнитофонных лент, а также аппаратуры звучания, молодежь вступает в контакты с приезжающими иностранцами, в частности, – латышскими эмигрантами, совершая с ними спекулятивные сделки. Выявлены также многочисленные факты попыток установления молодежью непосредственных контактов с западными радиостан-

цями, что может привести к использованию противником инициаторов таких связей в подрывных акциях. В этом плане нами проводится определенная работа.

Считаем, что дальнейшая бесконтрольность за работой дискотек, а также организацией концертов эстрадных ансамблей, нередко порождающих среди молодежи негативные психозные состояния, может привести к серьезным политически ущербным проявлениям, в частности, – массового характера.

По нашему мнению, Министерству культуры республики, Латвийскому республиканскому Совету профессиональных союзов, ЦК ЛКСМ Латвии и Союзу Советских композиторов Латвии следует разработать меры, направленные на создание действенного и постоянного контроля за работой молодежных дискотек, улучшение их идейного содержания программ и репертуара, обеспечение их зрелыми и подготовленными кадрами и надлежащей материальной базой.

Заместитель председателя КГБ Латвийской ССР Б. К. Пуго

LVA PA, 101. f., 45. apr., 95. l., 85.–87. lp.

Tulkojums no krievu valodas.

Imperiālistisko valstu izlūkdieneš, to ideoloģiskie centri un ārzemju pretpadomju organizācijas pēdējā laikā aktivizē savus pūliņus, lai ideoloģiski kaitīgi ietekmētu padomju jaunatni. Pretinieka nolūks ir ar buržuāziskās ideoloģijas izplatīšanas palīdzību iedragāt jaunatnes ticību komunistiskajiem ideāliem, attīstīt tajā zemiskas tieksmes, primitīvu pasaules uztveri un patērētāja attieksmi pret dzīvi. Šajā nolūkā plaši tiek izmantots tā saucamais kultūras eksports, kura sastāvdaļa ir masu jaunatnes mūzika, bet pēdējos gados – diskotēkas.

Pretinieka ideoloģisko centru radiostacijas padomju jaunatnei domātajās pārraidēs veic aktīvu Rietumu dzīvesveida, apolitiskuma un negatīvas attieksmes pret padomju īstenību propagandu, to piesedzot ar mūsdienu jaunatnes vidū populāru mūziku. Šis jaunatnei pievilcīgais žanrs ieguvis zināmu attīstību mūsu republikā.

Pēdējos gados Rīgā stihiski izveidojušās daudzas jauniešu diskotēkas. Pašlaik ir apmēram 20 oficiālas pastāvīgi darbojošās un vairāk nekā 50 epizodiski darbojošās diskotēkas. Vispopulārākās diskotēkas darbojas Poligrāfistu centrālajā klubā, Maskavas rajona kultūras namā un RPI studentu klubā. Diskotēkās piedalās vairāki tūkstoši jaunekļu un meiteņu no studentu, skolēnu un jauno strādnieku vidus.

Tomēr jauniešu diskotēku organizācijā un darbībā vērojami daudzi momenti, kas negatīvi ietekmē to idejisko saturu. Praktiski nepastāv diskotēku vadīšana. Līdz pat šai dienai nav izveidots diskotēku vadības organizatoriski metodiskais centrs. Tas izraisa to, ka daudzas diskotēkas vada personas, kuras liec ceļus Rietumu masu kultūras priekšā, kurām nav nekādas muzikālās izglītības un kuras ir politiski vāji sagatavotas, nereti tām ir tīri komerciāli mērķi.

Tā rezultātā ievērojama diskotēku programmu daļa ir bezidejiska un pārpilna ar tendenciozu informāciju, kam ir šaubīgs raksturs. Pamatā tiek izpildīti ārzemju ansambļu darbi, kuru repertuārs ir politiski nepieņemams ("Čingishan" no VFR, "Kiss" un citi). Trūkst iedarbīgas un kompetentas kontroles pār diskotēku programmu un repertuāra saturu, tā rezultātā gandrīz pilnīgi netiek izpildīta padomju diskomūzika. Nesakārtotā diskotēku finansiālā stāvokļa dēļ izveidojusies situācija, kad ar aparāturu un mūzikas ierakstiem galvenokārt rīkojas tieši diskotēku vadītāji, tā paveras ceļš, lai atsevišķas personas varētu iedzīvoties [peļņā].

Neatrisināta problēma ir diskotēku nodrošināšana ar kvalitatīvu aparāturu un muzikālo ierakstu materiāliem. Praktiski visi diskotēkās izpildītie ieraksti tiek izgatavoti mājas apstākļos. Rezultātā rodas labvēlīgi apstākļi idejiski nepieņemamu ierakstu izplatīšanai. [..]

Lai iegādātos ārzemju skaņuplates, kasetes un magnetofona lentes, kā arī skaņu aparāturu, jaunieši kontaktējas ar atbraukušiem ārzemniekiem, to vidū – latviešu emigrantiem, veicot spekulatīvus darījumus ar viņiem. Tāpat atklāti daudzi fakti par jauniešu mēģinājumiem nodibināt tiešus kontaktus ar Rietumu radiostacijām, kas var novest pie tā, ka šādu sakaru iniciatorus pretinieks izmantos savās graujošajās akcijās. Šajā jautājumā mēs veicam zināmu darbu.

Uzskatām, ka tālāka nekontrolēta diskotēku darbība, kā arī estrādes ansambļu koncertu organizēšana, kas nereti jaunatnes vidū rada negatīvus psihozes stāvokļus, var novest pie nopietnām politiski nepieņemamām izpausmēm, kam var būt arī masveida raksturs.

Pēc mūsu domām, republikas Kultūras ministrijai, Latvijas Republikāniskajai arodbiedrību padomei, Latvijas LKJS CK un Latvijas Padomju komponistu savienībai būtu jāizstrādā pasākumi, kas vērsti uz iedarbīgas un pastāvīgas kontroles izveidošanu pār jauniešu diskotēku darbu, to programmu un repertuāra idejiskā satura uzlabošanu, to nodrošināšanu ar nobriedušiem un sagatavotiem kadriem un atbilstošu materiālo bāzi.

Latvijas PSR VDK
priekšsēdētāja vietnieks

B. Pugo

XII nodaļa

Demokrātija – bez izvēles tiesībām

Nr. 96–98

Vadoņa personības kults

Nr. 96

**Rīgas vēlētāju iesniegums Rīgas pilsētas darbaļaužu deputātu padomei
ar priekšlikumu pasludināt J. Staļinu par goda deputātu¹**

1953. gada 12. martā

В прошедших выборах в местные Советы депутатов трудящихся нам выпало большое счастье, голосовать за нашего дорогого отца, вождя и учителя Иосифа Виссарионовича Сталина, который единогласно был избран нашим депутатом в Рижский Городской и Рижский областной Совет депутатов трудящихся.

Большое несчастье постигло весь советский народ, трудящихся всего мира. Смерть вырвала из наших рядов дорогого, горячо любимого Иосифа Виссарионовича Сталина. Тяжелая утрата, нет слов для ее выражения. Светлый образ Иосифа Виссарионовича, его беззаветное служение народу будет служить для нас примером всю жизнь. Память о нем сохранится в наших сердцах навсегда.

Просим Рижский Городской Совет увековечить память о нашем дорогом депутате – Иосифе Виссарионовиче Сталине, оставив его почетным депутатом Рижского Городского Совета депутатов трудящихся. Ходотайствуем перед Городским Советом, об установлении мемориальной доски на здании избирательного участка, где баллотировался кандидатом в депутаты Иосиф Виссарионович Сталин.²

Tulkojums no krievu valodas.

Pagājušajās vietējo darbaļaužu deputātu padomju vēlēšanās mums bija liela laime balsot par mūsu dārgo tēvu, vadoni un skolotāju Josifu Visarionoviču Staļinu, kurš vienbalsīgi tika ievēlēts par mūsu deputātu Rīgas pilsētas un Rīgas apgabala darbaļaužu deputātu padomēs.

Liela nelaime piemeklējusi visu padomju tautu, visas pasaules darbaļaudis. Nāve izrāvusi no mūsu rindām dārgo, karsti mīlēto Josifu Visarionoviču Staļinu. Smags zaudējums, nav vārdu tā izteikšanai. Josifa Visarionoviča gaišais tēls, viņa pašreizējā kalpošana tautai kalpos mums par piemēru visu dzīvi. Viņa piemiņa saglabāsies mūsu sirdī uz visiem laikiem.

Lūdzam Rīgas pilsētas darbaļaužu deputātu padomi iemūžināt mūsu dārgā deputāta – Josifa Visarionoviča Staļina piemiņu, atstājot viņu par Rīgas pilsētas darbaļaužu deputātu padomes goda deputātu. Lūdzam pilsētas padomi uzstādīt memoriālo plāksni pie vēlēšanu iecirkņa ēkas, kurā par deputāta kandidātu balotējās Josifs Visarionovičs Staļins.²

¹ *Latvijas Valsts arhīvā glabājas vairāki līdzīga rakstura dokumenti, kas liecina par to, ka šī bija organizēta darbaļaužu vēlmes izpausmes kampaņa.*

² *Tālāk seko desmit paraksti: B. Ivanjuks, Goldicka, Bobiļevs, Vaļkova, Sidorovs, Trikoņs, Rebatins, Ivanjuks, Batova, Žandarovs.*

Nr. 97

Izvilks no Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās komitejas biroja sēdes protokola par amatpersonu sodīšanu sakarā ar J. Staļina vārda kļūdainu iespiešanu

1953. gada 31. martā

[...] Бюро ЦК КП Латвии отмечает, что при повторном печатании журнала «Знание – сила»¹ № 1 за 1953 год в типографии № 2 была допущена грубая политическая ошибка – искажена фамилия вождя. Начальник Управления по делам полиграфической промышленности, издательств и книжной торговли при Совете Министров Латвийской ССР т. Путнынь Я. П., директор треста полиграфической промышленности т. Михайлов П. М. и директор типографии № 2 т. Эренштейн Х. М. не дали правильной политической оценки этой ошибке и не привлекли виновных к строгой ответственности.

Бюро ЦК КП Латвии постановляет:

1. За ненаведение должного порядка в типографии № 2, за непартийный подход к оценке грубой политической ошибки, допущенной при печатании журнала «Знание – сила» в этой типографии – начальнику Управления по делам

полиграфической промышленности, издательств и книжной торговли при Совете Министров Латвийской ССР т. Путныню Яну Петровичу, члену КПСС с 1933 г., партбилет № 4762855, и директору треста полиграфической промышленности т. Михайлову Пимену Максимовичу, члену КПСС с 1947 г., партбилет № 9175917 объявить строгий выговор с занесением в учетную карточку,² а директору типографии № 2 т. Эренштейну Хонону Марковичу объявить выговор.

2. Поручить министру внутренних дел Латвийской ССР т. Ковальчуку расследовать факт допущения грубой политической ошибки при печатании журнала «Знание – сила» и о результатах доложить ЦК КП Латвии. [...]

LVA PA, 101. f., 16. apr., 20. l., 88. lp.

Tulkojums no krievu valodas.

[...] Latvijas KP CK birojs atzīmē, ka, atkārtoti iespiežot žurnāla “Znaņije – sila”¹ 1953. gada 1. numuru tipogrāfijā nr. 2, tika pieļauta nopietna politiska kļūda – izkropļots vadoņa uzvārds. Latvijas PSR Ministru Padomes Poligrāfiskās rūpniecības, izdevniecību un grāmatu tirdzniecības pārvaldes priekšnieks b. Putniņš J., poligrāfiskās rūpniecības tresta direktors b. Mihailovs P. un tipogrāfijas nr. 2 direktors b. Ērenšteins H. nav devuši pareizu politisku novērtējumu šai kļūdai un nav saukuši vainīgos pie stingras atbildības.

Latvijas KP CK birojs nolemj:

1. Par pienācīgas kārtības neieviešanu tipogrāfijā nr. 2, par nepartijisku attieksmi, novērtējot rupjo politisko kļūdu, kas tika pieļauta žurnāla “Znaņije – sila” iespiešanā šajā tipogrāfijā, – Latvijas PSR Ministru Padomes Poligrāfiskās rūpniecības, izdevniecību un grāmatu tirdzniecības pārvaldes priekšniekam b. Putniņam Jānim Pētera dēlam, PSKP biedram kopš 1933. g., partijas biedra kartes nr. 4762855, un poligrāfiskās rūpniecības tresta direktoram b. Mihailovam Pimenam Maksima dēlam, PSKP biedram kopš 1947. g., partijas biedra kartes nr. 9175917, izteikt stingro rājienu ar ierakstu uzskaites kartītē,² bet tipogrāfijas nr. 2 direktoram b. Ērenšteinam Hononam Marka dēlam izteikt rājienu.

2. Uzdot Latvijas PSR iekšlietu ministram b. Kovaļčukam izmeklēt rupjas politiskas kļūdas pieļaušanas faktu, iespiežot žurnālu “Znaņije – sila”, un par rezultātiem ziņot Latvijas KP CK.

¹ Žurnāls “Znaņije – sila” bija Maskavā iznākošs populārzinātnisks žurnāls. Lai atvieglotu transportēšanu, tirāža, kas pienācās Latvijai, tika drukāta Rīgā. Iespiešanas gaitā bija pieļauta kļūda, kas netika pamanīta. Parasti tipogrāfijas darbinieki īpašu uzmanību pievērša tieši Staļina uzvārda pareizrakstībai. Kļūdas nebija raksturīga parādība. Tāpēc šis dokuments ir interesants.

² PSKP biedri bija pakļauti īpašai partijas sodu sistēmai. Stingrais rājiens ar ierakstu uzskaites kartītē bija augstākais sods. Tam varēja sekot tikai izslēgšana no partijas, kas automātiski nozīmētu ieņemamā amata zaudēšanu.

Nr. 98

Latvijas PSR Augstākās tiesas spriedums R. Adamoviča lietā sakarā ar kritiskiem izteicieniem par J. Staļinu

1953. gada 6. aprīlī

Приговор

Именем Латвийской Советской Социалистической Республики

6 апреля 1953 г., Судебная коллегия по уголовным делам Верховного Суда Латвийской ССР, в составе:

председательствующего: Ридзинь Я. П.
народных заседателей: Пойшс Д. П.
Бреч А. П.

при секретаре Сейкале с участием
прокурора Кузнецова В. В.
адвоката Яковлева В. Д.

в закрытом судебном заседании в гор. Риге рассмотрев уголовное дело по обвинению Адамович Рудольфа Яновича, 1924 г. рождения, уроженца пос. Дагда, Дагдского района, Даугавпилсской области, Латвийской ССР, из рабочих, по национальности поляк, гражданин СССР, беспартийный, образование 7 классов, женат, до ареста работал на Рижском цементном заводе в качестве электромонтера, проживал в гор. Риге, ул. Подрага № 2, кв. 21, — в преступлениях предусмотренных ст. 58–10 ч. 1 УК РСФСР.

Выслушав объяснение подсудимого Адамович Рудольфа и показания свидетелей, проверив на судебном следствии материалы предварительного следствия и вещественные доказательства по делу, Судебная коллегия по уголовным делам Верховного суда нашла установленным, что подсудимый Адамович Рудольф 6 марта 1953 г., находясь на работе в Рижском цементном заводе, в помещении раздевальни завода, в присутствии рабочих завода возводил гнусную клевету на главу Советского правительства в связи с его кончиной.¹ Кроме того, подсудимый Адамович у себя на квартире хранил антисоветскую литературу, которая была изъята во время обыска в его квартире, чем совершил преступление предусмотренное ст. 58–10 ч. 1 УК РСФСР.

В предъявленном ему обвинение подсудимый Адамович на предварительном следствии признал себя виновным, но на судебном следствии виновным себя не признал и отказался от своих показаний, данных на предварительном следствии, ссылаясь на то, что он себя оговорил.

Проверив материалы дела, судебная коллегия, отказ подсудимого Адамович от своих показаний, данных на предварительном следствии, рассматривает как попытку Адамович уклониться от ответственности за совершенное преступление. Убедительными показаниями свидетелей в судебном заседании: Иванова, Ронис

и Баранова, а также вещ. доказательствами подсудимый Адамович достаточно разоблачается в совершении преступления, предусмотренного ст. 58–10 ч. 1 УК, т.е. в гнусной клевете на главу Советского правительства в связи с его кончиной и в хранение антисоветской литературе. Оценив имеющиеся в деле доказательства по своему внутреннему убеждению, основанному на рассмотрении всех обстоятельств дела по их совокупности, Судебная коллегия считает предъявленное подсудимому Адамович по ст. 58–10 ч. 1 УК обвинение доказанным.

На основании изложенного и руководствуясь ст. ст. 319 и 320 УПК РСФСР Судебная коллегия по уголовным делам Верховного суда Латв. ССР

приговорила:

Адамович Рудольфа Яновича 1924 г. рождения по ст. 58–10 ч. 1 УК РСФСР подвергнуть лишению свободы сроком на десять (10) лет с поражением в правах по ст. 31 п. п. а, б и в УК сроком на пять лет.

Срок отбытия наказания осужденному Адамович Р. Я. исчислять с 7 марта 1953 г.

Вещественные доказательства по делу – антисоветскую литературу – уничтожить.

Приговор окончательный и касационному обжалованию не подлежит.

Председательствующий:

Я. Ридзинь

Народные заседатели:

Д. Пойш

А. Бреч

LVA, 1986. f., 2. apr., 4494. l., 79., 80. lp.

Tulkojums no krievu valodas.

Spriedums

Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas vārdā

1953. g. 6. aprīlī Latvijas PSR Augstākās tiesas Krimināllietu tiesas kolēģija šādā sastāvā:

priekšsēdētājs: J. Ridziņš

tiesas piesēdētāji: D. Poišs, A. Brečs

sekretāre Seikale, ar

prokurora V. Kuzņecova,

advokāta V. Jakovļeva piedalīšanos

slēgtā tiesas sēdē Rīgā izskatīja krimināllietu Adamoviča Rūdolfa Jāņa dēla lietā, dzimuša 1924. g. Latvijas PSR Daugavpils apgabala Dagdas rajona Dagdas c[iemā], no strādniekiem, pēc tautības polis, PSRS pilsonis, bezpartijiskais, izglītība 7 klases,

precējies, pirms aresta strādāja Rīgas cementa rūpnīcā par elektromontieri, dzīvoja Rīgā, Podraga ielā nr. 2, dzīv. 21, – apsūdzībā KPFSR KK 58.-10. 1. d. paredzētajos noziegumos.

Noklausījusies tiesājamā Adamoviča Rūdolfā paskaidrojumus un liecinieku liecības, tiesas izmeklēšanā pārbaudījusi iepriekšējās izmeklēšanas materiālus un lietiskos pierādījumus, Augstākās tiesas Krimināllietu tiesas kolēģija atradusi par noskaidrotu, ka tiesājamais Adamovičs Rūdolfš 1953. g. 6. martā, atrazdamies darbā Rīgas cementa rūpnīcā, rūpnīcas ģērbtuves telpā rūpnīcas strādnieku klātbūtnē neķītri apmeloja Padomju valdības galvu sakarā ar viņa nāvi.¹ Bez tam tiesājamais Adamovičš pie sevis dzīvoklī glabāja pretpadomju literatūru, kas tika izņemta kratīšanas laikā viņa dzīvoklī, ar ko viņš izdarījis noziegumu, kas paredzēts KPFSR KK 58.-10. 1. d.

Viņam uzrādītajā apsūdzībā tiesājamais Adamovičš iepriekšējā izmeklēšanā atzina sevi par vainīgu, bet tiesas izmeklēšanā sevi par vainīgu neatzina un atteicās no savām iepriekšējā izmeklēšanā sniegtajām liecībām, atsaucoties uz to, ka viņš sevi apmelojis.

Pārbaudījusi lietas materiālus, tiesas kolēģija tiesājamā Adamoviča atteikšanos no savām iepriekšējā izmeklēšanā sniegtajām liecībām uzskata par Adamoviča mēģinājumu izvairīties no atbildības par izdarīto noziegumu. Pārlicinotās liecinieku Ivanova, Roņa un Baranova liecības tiesas sēdē, kā arī liet[iskie] pierādījumi tiesājamā Adamoviču pietiekami atmasko KK 58.-10. 1. d. paredzētā nozieguma izdarīšanā, t.i., neķītros apmelojumos par Padomju valdības galvu sakarā ar viņa nāvi un pretpadomju literatūras glabāšanā. Izvērtējusi lietā esošos pierādījumus pēc savas iekšējās pārlicības, kas pamatota uz visu lietas apstākļu izskatīšanu to kopumā, tiesas kolēģija tiesājamajam Adamovičam uzrādīto apsūdzību pēc KK 58.-10. 1. d. uzskata par pierādītu.

Pamatojoties uz izklāstīto un vadīdamās pēc KPFSR KPK 319. un 320. p., Latv. PSR Augstākās tiesas Krimināllietu tiesas kolēģija

n o s p r i e d a :

Adamoviču Rūdolfu Jāņa dēlu, dzimušu 1924. g., pēc KPFSR KK 58.-10. 1. d. sodīt ar brīvības atņemšanu uz desmit (10) gadiem, ar tiesību ierobežošanu pēc KK 31. p. a, b un c p[unkta] uz pieciem gadiem.

Soda izciešanas termiņu notiesātajam R. Adamovičam skaītīt no 1953. g. 7. marta. Lietā esošos lietiskos pierādījumus – pretpadomju literatūru – iznīcināt. Spriedums ir galīgs un kasācijas kārtībā nav pārsūdzams.

Priekšsēdētājs
Tautas piesēdētāji

J. Ridziņš
D. Poišs
A. Brečs

¹ Staļins nomira 1953. gada 5. martā. No lietas materiāliem izriet, ka R. Adamovičš stāstīja anekdoti par Staļinu.

Nr. 99–101
 Vēlēšanas padomju stilā

Nr. 99

**Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās komitejas instrukcija par
 topošās Latvijas PSR Augstākās Padomes sastāvu**

1946. gadā

Всего надо депутатов 120.¹

Из них должны быть:

женщин	36 чел. или	30%
беспартийн.	26 – “ –	20–25%

Намечено по округам: 120 человек.

Из них:

женщин	36 чел. или	30%
беспартийных	28 чел. или	23,3%
латышей	93 – “ –	77,5%
русских	22 – “ –	18,3%

в т.ч. знающий

латышский язык	8	6,6%
грузин	1	1,2%
украинцев	1	1,2%
белорусов	3	2,5%

Секретарей укомов КП(б) Латвии 10

– “ – горкомов – “ – 4

– “ – райкомов – “ – 3

Председателей уисполкомов 7

– “ – горисполкомов 4

От ЦК КП(б) Латвии 6

– “ – Совета Министров 6

Министров, Зам. министров 22

Комсомольцев 3

Военных 8

От рабочих 7

– “ – крестьян 16

в том числе

председателей с/советов 5

– “ – волисполкомов 3

учителей 7

врачей 1

от Верховного Совета	4
Академиков	1
Директоров заводов	2
Герой Советского Союза	1
Артистов	2
Писателей	2
Мать-героиня	1
Редактор газеты	1
Студенты	1
Предс. Респуб. Ком. Профсоюзов	1

LVA PA, 101. f., 9. apr., 35.a l., 202. lp. Rokraksts.

Tulkojums no krievu valodas.

Копumā vajadzīgs 120 deputātu.¹

No tiem jābūt:

sievietēm	36 cilv. vai 30%
bezp partij[iskiem]	26 – “ – 20–25%
Paredzēti pēc apgabaliem	120 cilvēki
no tiem:	
sievietes	36 cilv. vai 30%
bezp partijiskie	28 cilv. vai 23,3%
latvieši	93 – “ – 77,5%
krievi	22 – “ – 18,3%
t.sk.	
latviešu valodu zinoši	8 6,6%
gruzīns	1 1,2%
ukrainis	1 1,2%
baltkrievi	3 2,5%
Latvijas K(b)P apriņķu komiteju sekretāri	10
– “ – pilsētu – “ –	4
– “ – rajonu – “ –	3
Apriņķu izpildkomiteju priekšsēdētāji	7
Pilsētu – “ –	4
No Latvijas K(b)P CK	6
–”– Ministru Padomes	6
Ministri, ministru vietn.	22
Komjaunieši	3
Karavīri	8

No strādniekiem	7
–”– zemniekiem	16
to skaitā	
ciema padomju priekšsēdētāji	5
pagastu izpildkomiteju –”–	3
skolotāji	7
ārsts	1
No Augstākās Padomes	4
Akadēmiķis	1
Rūpnīcu direktori	2
Padomju Savienības Varonis	1
Mākslinieki	2
Rakstnieki	2
Māte varone	1
Laikraksta redaktors	1
Students	1
Republ. arodbiedrību komitejas priekšsēdētājs	1

¹ Latvijas PSR Augstākās Padomes vēlēšanas notika 1947. gada 16. februārī. Taču tās sastāvu noteica pirms vēlēšanām. Saskaņā ar šo dokumentu attiecīgi tika izvirzīti arī deputātu kandidāti: 47 strādnieki (39,2%), 26 zemnieki (21,6%), 47 kalpotāji (39,2%). Tādā pašā veidā vēl pirms vēlēšanām noteica arī visu pārējo Latvijas PSR Augstāko Padomju sastāvu. Ar gadiem mainījās Augstākās Padomes skaitliskais sastāvs. Pēc 1950. gada deputātu skaits pieauga līdz 200, 1963. gadā tas palielinājās līdz 310, bet 1980. gadā – līdz 325 deputātiem. No 1978. gada Augstāko Padomi ievēlēja uz pieciem gadiem agrāko četru gadu vietā un vēlēšanās varēja piedalīties pilsoņi no 18 gadu vecuma (agrāk – no 21 gada). 1966. gadā savienoto republiku, t.sk. arī Latvijas deputātu skaits PSRS Augstākās Padomes Tautību padomē tika palielināts no 25 līdz 32 cilvēkiem. 60.–70. gados bija izvirzīts lozungs – jo lielāks deputātu skaits, jo vairāk demokrātijas!

Nr. 100

**Latvijas PSR iekšlietu ministra A. Eglīša pilnīgi slepenais ziņojums
Ministru Padomes priekšsēdētājam V. Lācim par iekšlietu orgānu
darbību Augstākās Padomes vēlēšanu sagatavošanas un norises laikā**

1947. gada 4. martā

Для обеспечения выборов в Верховный Совет Латвийской ССР, органами МВД Латв. ССР проделано следующее:

1) Для нанесения решительного удара по бандитско-националистическому подполью, уголовно-грабительскому элементу и их пособнической базе в городах

и уездах республики были созданы оперативные группы в составе сотрудников МВД, работников милиции, войск МВД и бойцов истребительных батальонов.

Перед оперативными группами были поставлены задачи до выборов в Верховный Совет обеспечить разработку и ликвидацию бандитско-националистических и уголовно-грабительских групп в республике.

2) Для организации и проведения этих мероприятий в уезды были направлены Заместитель Министра Внутренних Дел – полковник Сиекс (Рижский уезд), Заместитель Министра Внутренних Дел – полковник Захаров (Даугавпилсский уезд), Заместитель Министра Внутренних Дел – полковник Пиесис (Лиепайский уезд), начальник ОББ – полковник Рытиков (Талсинский уезд) и 14 других руководящих работников Министерства.

В каждом сельском избирательном округе и на избирательном участке находились наши оперработники, а всего вели работу по ликвидации бандитизма 1883 оперативных работника.

В городе Риге было создано 13 оперативных секторов, в составе 276 оперативных работников МВД, с задачей обеспечить ликвидацию уголовной преступности и поддержание порядка во время выборов.

Всего на борьбу с бандитизмом и охрану избирательных округов и избирательных участков по республике было привлечено оперативных работников МВД – 2176, военнослужащих войск МВД – 2705, курсантов школы МВД – 180, курсантов школы милиции – 83, военнослужащих Советской армии – 1835, бойцов и командиров истребительных батальонов¹ МВД – 12 690, а всего 19 671 человек.

В результате проведенных оперативных мероприятий органами МВД Латв. ССР за период с 15 декабря 1946 г. по 15 февраля 1947 года вскрыто и ликвидировано:

а) бандитских групп, связанных с антисоветским подпольем	38,
б) бандитско-грабительских групп	45,
в) воровских групп	22.

В процессе ликвидации убито бандглаварей – 14, бандитов 49, арестовано бандглаварей – 28, бандитов 261, бандпособников 195, участников анти-советских организаций – 10, террористов 3, немецких ставленников – 14, изменников Родины – 5, дезертиров и уклонившихся от службы в Советской армии – 4, за незаконное хранение оружия – 23, грабителей и расхитителей социалистической собственности – 154 и прочего преступного элемента – 13. Кроме того, легализовано: бандглаварей – 12, бандитов – 91, участников анти-советских организаций – 1, бывших легионеров и немецких ставленников – 448, дезертиров и уклонявшихся от службы в Советской армии – 17 и прочих нелегалов – 12.

Таким образом, всего было убито, арестовано и легализовано 54 бандглаваря, 401 бандит, 195 бандпособников и 704 человека прочего преступного элемента.

У бандитов изъято: минометов – 1, пулеметов – 33, автоматов – 59, винтовок – 186, пистолетов – 201, гранат – 212, мин – 14, ракетных снарядов – 15, патронов – 44 010, взрывчатки – 72 кг., раций – 1 и минометных аппаратов – 6.²

3) Проводя работу по предупреждению готовящихся террористических актов, диверсий, бандитских налетов и распространения антисоветских листовок в предвыборные дни, органами МВД вскрыто и ликвидировано несколько террористических бандитских групп, из которых наиболее характерными являются:

а) В Кулдигском уезде 25.1.-47 г. разыскан и при вооруженном сопротивлении, после ранения, задержан руководитель диверсионно-террористической и шпионской организации в Латвии «СС Яхтфербанд остланд»³ – капитан «СД» Янкавс Борис и вместе с ним задержан бандит Мелешко.

По показаниям Янкавса 1 февраля в Кулдигском уезде разгромлена террористическая банда «Ольгерта», в результате чего убиты – руководитель банды бывший лейтенант немецкой армии Карклиньш Ольгерт, бандглавари Тумпанс и «Карлитис» и еще три бандита. Арестовано – 2 и легализовано – 10 бандитов.

У них изъято: 8 пулеметов, 5 автоматов, 6 винтовок, 14 пистолетов, 36 гранат, 3200 патронов и 1 пишущая машинка, на которой бандиты изготовляли антисоветские листовки.

б) Реализуя показания захваченного ранее руководителя бандитско-националистического подполья в Курляндии Пакульс Эвальда, 28 декабря 1946 г. в Тукумском уезде была обнаружена и полностью ликвидирована штабная банда Поляковс Волдемара. Убиты – бандглаварь Поляковс, бывш. лейтенант немецкой армии, и 7 бандитов, в том числе два террориста «Негерис» и «Осис».

По показаниям арестованной связницы банды – Лаунитс Эрики, террористы «Негерис» и «Осис» готовили террористические акты над секретарем Тукумского уездного комитета КП(б) Латвии и другими видными работниками партийно-советского аппарата республики.

У бандитов изъято: 1 пулемет, 6 автоматов, 2 винтовки, 8 пистолетов и 150 патронов.

в) В Мадонском уезде 13.II-47 г. в районе хутора «Розиниеки», Лубанской волости обнаружена и во время боестолкновения ликвидирована террористическая банда Славинского, убито 11 человек, в том числе бандглаварь Славинский Адольф, бывший полицейский, по кличке «Лайвиниекс».

Банда Славинского в 1945–1946 гг. на территории Мадонского и Вилякского уездов совершила свыше 25 дерзких бандпроявлений, в том числе нападения на государственные учреждения и убийства советско-партийного актива. Из состава этой банды органами МВД в 1946 году убито – 23, арестовано – 10 и легализовано – 3 бандита.

На месте боестолкновения подобрано: пулеметов – 3, автоматов – 3, винтовок – 6, пистолетов – 4, гранат – 15 и патронов – 3000.

г) 13.II-47 г. на территории Лутринской, Кабильской и Гайкской волостей Кулдигского уезда бандитом из банды «Сеска-Уса» было распространено 50 к-р. листовок, призывающих население не идти на выборы и угрожающих расстрелом тем, кто примет участие в голосовании.

Принятыми мерами распространитель этих листовок бандит Руткис Карлис в тот же день был задержан, который на допросе показал, что к-р. листовки он распространял по заданию бандглаваря Цусиса, и что эта банда намерена в ночь на 15 февраля разгромить избирательные участки Лутринской волости.

Реализуя показания Руткис, 14.II-47 г. банда Цусиса была обнаружена в районе хутора «Янкални» Лутринской волости и при оказании вооруженного сопротивления уничтожена полностью. Убито 7 бандитов, в том числе бандглаварь Цусис, по кличке «Сеска-Уса», бывший член диверсионно-террористической организации «СС Яхтфербанд остланд».

На месте боестолкновения подобрано: пулеметов – 3, автоматов – 6, винтовок – 2, пистолетов – 8, гранат – 2, ракетных снарядов – 15, патронов – 200 и, кроме того, изъято 190 к-р. листовок, предназначенных для распространения в день выборов в Верховный Совет Латвийской ССР.

д) 15.II-47 г. на территории Друстской вол., Цесисского уезда был обнаружен бункер и в нем убит во время перестрелки бандит, у которого изъято: пишущая машинка, несколько экземпляров к-р. листовок с призывом бойкотировать выборы, пулемет, автомат, винтовка и 1000 патронов.

4. Проводя оперативную работу по легализованным бандитам и бывшим участникам военно-фашистских организаций, уездные отделы МВД в феврале с.г. разработали и ликвидировали три бандитско-грабительские группы:

В Лудзенском уезде, при попытке ограбить крестьянина Мерзенской вол., убиты 2 и арестован 1 бандграбитель из числа легализованных участников ликвидированного ранее бандполка.

В Даугавпилсском уезде арестованы 4 бандграбителя, которыми оказались легализованные бандиты из разгромленной в 1945–1946 гг. третьей банддивизии.

В Вилякском уезде ликвидирована бандграбительская группа в количестве 5 человек, которую возглавлял легализованный бандит Донуш Станислав.

5. Реализуя имеющиеся данные, органы МВД в январе и первой половине февраля с.г. на территории Талсинского, Мадонского и Вилякского уездов обнаружили и изъяли три склада с оружием, боеприпасами и техникой. Всего изъято: минометов – 1, пулеметов – 3, автоматов – 4, винтовок – 12, пистолетов – 8, гранат – 22, мин – 3, патронов – 9500, радиостанций – 1, пишущих машинок – 2.

В результате всех проведенных мероприятий, во время выборов никаких бандитских проявлений и нарушений общественного порядка в городе Риге и

ездах не было, за исключением отдельных случаев распространения безграмотных, отруки написанных листовок, которые своевременно были обнаружены и изъяты нашими обходами.

Министр Внутренних Дел Латвийской ССР

Генерал-майор

Эглит

LVA, 270. f., 1. s apr., 270. l., 143.–147. lp.

Tulkojums no krievu valodas.

Lai nodrošinātu Latvijas PSR Augstākās Padomes vēlēšanu norisi Latv. PSR, IeM orgāni veikuši sekojošo:

1) Lai dotu izšķirošo triecienu bandītiski nacionālistiskajai pagrīdei, kriminālelementiem un laupītājiem, un to atbalstītāju bāzei republikas pilsētās un apriņķos, tika izveidotas operatīvās grupas IeM darbinieku, milicijas darbinieku, IeM karaspēka un iznīcinātāju bataljona kaujinieku sastāvā.

Operatīvajām grupām tika uzdots līdz Augstākās Padomes vēlēšanām nodrošināt bandītiski nacionālistisko un kriminālelementu un laupītāju grupu atklāšanu un likvidāciju republikā.

2) Šo pasākumu organizēšanai un veikšanai uz apriņķiem tika nosūtīts iekšlietu ministra vietnieks pulkvedis Sieks (Rīgas apriņķis), iekšlietu ministra vietnieks pulkvedis Zaharovs (Daugavpils apriņķis), iekšlietu ministra vietnieks pulkvedis Piesis (Liepājas apriņķis), B[andītisma] a[pkarošanas] n[odaļas] priekšnieks pulkvedis Ritikovs (Talsu apriņķis) un 14 citi ministrijas vadošie darbinieki.

Katrā lauku vēlēšanu apgabalā un vēlēšanu iecirknī atradās mūsu operatīvie darbinieki, bet kopumā darbu bandītisma likvidācijā veica 1883 operatīvie darbinieki.

Rīgas pilsētā tika izveidoti 13 operatīvie sektori 276 IeM operatīvo darbinieku sastāvā, kuru uzdevums bija nodrošināt kriminālās noziedzības likvidāciju un kārtības uzturēšanu vēlēšanu laikā.

Republikā kopumā cīņā pret bandītismu un vēlēšanu apgabalā un vēlēšanu iecirkņā apsargāšanā tika iesaistīti 2176 IeM operatīvie darbinieki, 2705 IeM karaspēka karavīri, 180 IeM skolas kursanti, 83 milicijas skolas kursanti, 1835 Padomju armijas karavīri, 12 690 IeM iznīcinātāju bataljonu¹ kaujinieki un komandieri, kopā 19 671 cilvēks.

Veikto operatīvo pasākumu rezultātā Latv. PSR IeM orgāni laika posmā no 1946. g. 15. decembra līdz 1947. g. 15. februārim atklājuši un likvidējuši:

a) ar pretpadomju pagrīdi saistītās bandītiskās grupas	38,
b) bandītu un laupītāju grupas	45,
c) zagļu grupējumi	22.

Likvidācijas procesā nogalināti 14 bandu barveži, 49 bandīti, arestēti 28 bandu barveži, 261 bandīts, 195 bandītu atbalstītāji, 10 pretpadomju organizāciju dalībnieki, 3 teroristi, 14 vācu ielikteņi, 5 Dzimtenes nodevēji, 4 dezertieri un personas, kuras izvairījās no dienesta Padomju armijā, 23 par nelikumīgu ieroču glabāšanu, 154 lau-pītāji un sociālistiskā īpašuma izlauptāji un 13 citi noziedzīgi elementi. Bez tam legalizēti: 12 bandu barveži, 91 bandīts, 1 pretpadomju organizācijas dalībnieks, 448 bijušie leģionāri un vācu ielikteņi, 17 dezertieri un personas, kuras izvairījās no dienesta Padomju armijā, un 12 citādi nelegālisti.

Tādā veidā pavisam kopā bija nogalināti, arestēti un legalizēti 54 bandu barveži, 401 bandīts, 195 bandītu atbalstītāji un 704 citādi noziedzīgi elementi.

Bandītiem atņemti: 1 mīnmetējs, 33 ložmetēji, 59 automāti, 186 šautenes, 201 pistole, 212 granātas, 14 mīnas, 15 raķešu lādiņi, 44 010 patronas, 72 kg sprāgstvielu, 1 rācija un 6 mīnmetēju aparatūras.²

3) Veicot darbu, lai novērstu gatavotos terora aktus, diversijas, bandītiskos uzbrukumus un pretpadomju skrejlapu izplatīšanu pirmsvēlēšanu dienās, IeM orgāni atklājuši un likvidējuši vairākas teroristiskas bandītu grupas, no kurām pašas raksturīgākās ir:

a) Kuldīgas apriņķī 47. g. 25. I atrasts un pēc ievainošanas bruņotas pretošanās laikā aizturēts diversantu teroristu un spiegu organizācijas "SS Jagdverband Ostland"³ vadītājs Latvijā "SD" kapteinis Boriss Jankavs un kopā ar viņu aizturēts bandīts Meleško.

Pēc Jankava liecībām 1. februārī Kuldīgas apriņķī sagrauta "Oļģerta" teroristu banda, tā rezultātā nogalināti – bandas vadītājs bijušais vācu armijas leitnants Oļģerts Kārklīšs, bandu barveži Tumpāns un "Kārlītis" un vēl trīs bandīti. Arestēti 2 un legalizēti 10 bandīti.

Viņiem atņemti: 8 ložmetēji, 5 automāti, 6 šautenes, 14 pistoles, 36 granātas, 3200 patronu un 1 rakstāmmašīna, uz kuras bandīti izgatavoja pretpadomju skrejlapas.

b) Izmantojot agrāk sagūstītā bandītiski nacionālistiskās pagrīdes vadītāja Kurzemē Ēvalda Pakula liecības, 1946. g. 28. decembrī Tukuma apriņķī tika atklāta un pilnībā likvidēta Voldemāra Poļakova štāba banda. Nogalināti – bandas barvedis Poļakovs, bij. vācu armijas leitnants, un 7 bandīti, to skaitā divi teroristi "Nēģeris" un "Osis".

Pēc arestētās bandas sakarnieces Ērikas Launītes liecībām teroristi "Nēģeris" un "Osis" gatavojuši teroristiskus aktus pret Latvijas K(b)P Tukuma apriņķa komitejas sekretāru un citiem ievērojamiem republikas partijas un padomju aparāta darbiniekiem.

Bandītiem atņemti: 1 ložmetējs, 6 automāti, 2 šautenes, 8 pistoles un 150 patronu.

c) 47. g. 13. II Madonas apriņķa Lubānas pagasta "Roznieku" māju rajonā tika atklāta un bruņotas sadursmes laikā likvidēta Slavinska teroristu banda, nogalināti 11 cilvēki, to skaitā bandas barvedis Ādolfs Slavinskis, bijušais policists ar segvārdu "Laivinieks".

Slavinska banda 1945.–1946. g. Madonas un Viļakas apriņķa teritorijā veica vairāk nekā 25 nekaunīgus bandītiskus izlēcienus, to skaitā uzbrukumus valsts iestādēm un padomju un partijas aktīva slepkavības. No šīs bandas sastāva IeM orgāni 1946. gadā bija nogalinājuši 23, arestējuši 10 un legalizējuši 3 bandītus.

Bruņotās sadursmes vietā savākti: 3 ložmetēji, 3 automāti, 6 šautenes, 4 pistoles, 15 granātas un 3000 patronu.

d) 47. g. 13. II Kuldīgas apriņķa Lutriņu, Kabiles un Gaiķu pagasta teritorijā bandīts no “Seska Ūsas” bandas izplatīja 50 k[ontr]r[evolucionāru] skrejlapu, kurās iedzīvotājus aicināja neiet uz vēlēšanām un piedraudēja ar nošaušanu tiem, kuri piedalīsies balsošanā.

Veikto pasākumu rezultātā šo skrejlapu izplatītājs bandīts Kārlis Rutkis tajā pašā dienā tika aizturēts, nopratināšanā viņš liecināja, ka k[ontr]r[evolucionāras] skrejlapas izplatījis bandas barveža Cuša uzdevumā un ka šī banda nolēmusi naktī uz 15. februāri sagraut vēlēšanu iecirkņus Lutriņu pagastā.

Izmantojot Rutka sniegtās liecības, 47. g. 14. II Cuša banda tika atklāta Lutriņu pagasta “Jāņkalnu” māju rajonā un bruņotas pretošanās laikā pilnībā iznīcināta. Nogalināti 7 bandīti, to skaitā bandas barvedis Cusis ar segvārdu “Seska Ūsa”, bijušais diversantu teroristiskās organizācijas “SS Jagdverband Ostland” loceklis.

Bruņotās sadursmes vietā savākti – 3 ložmetēji, 6 automāti, 2 šautenes, 8 pistoles, 2 granātas, 15 raķešu lādiņi, 200 patronu un bez tam savākts 190 k[ontr]r[evolucionāro] skrejlapu, kuras bija paredzēts izplatīt Latvijas PSR Augstākās Pado-
mes vēlēšanu dienā.

e) 47. g. 15. II Cēsu apriņķa Drustu pag. teritorijā tika atklāts bunkurs un apšaudes laikā tajā nogalināts bandīts, pie kura atrasti: rakstāmmašīna, vairāki k[ontr]r[evolucionāro] skrejlapu eksemplāri ar aicinājumu boikotēt vēlēšanas, ložmetējs, automāts, šautene un 1000 patronu.

4) Veicot operatīvo darbu ar legalizētajiem bandītiem un bijušajiem militāri fašistisko organizāciju dalībniekiem, IeM apriņķu nodaļas š.g. februārī atklāja un likvidēja trīs bandītiskas laupītāju grupas:

Ludzas apriņķa Mērdzenes pag. zemnieka aplaupīšanas mēģinājuma laikā nogalināti 2 un arestēts 1 bandītisks laupītājs no legalizētajiem agrāk likvidēta bandītu pulka dalībniekiem.

Daugavpils apriņķī arestēti 4 bandītiski laupītāji, kuri izrādījās legalizēti bandīti no 1945.–1946. g. sagrautās trešās bandītu divīzijas.

Viļakas apriņķī likvidēta bandītiska laupītāju grupa 5 cilvēku sastāvā, kuru vadīja legalizētais bandīts Staņislavs Donušs.

5) Izmantojot iegūtās ziņas, IeM orgāni š.g. janvārī un februāra pirmajā pusē Talsu, Madonas un Viļakas apriņķa teritorijā atklāja un atņēma trīs noliktavas ar ieročiem, munīciju un tehniku. Kopumā atņemti: 1 mīnmetējs, 3 ložmetēji, 4 automāti, 12 šautenes, 8 pistoles, 22 granātas, 3 mīnas, 9500 patronu, 1 radiostacija, 2 rakstāmmašīnas.

Visu veikto pasākumu rezultātā vēlēšanu laikā nekādu bandītisma izpausmju un sabiedriskās kārtības pārkāpumu Rīgas pilsētā un apriņķos nebija, izņemot atsevišķus analfabētisku ar roku rakstītu skrejlapu izplatīšanas gadījumus, kuri savlaicīgi tika atklāti un skrejlapas savāktas mūsu apgaitu laikā.

Latvijas PSR iekšlietu ministrs
ģenerālmajors

Eglītis

¹ Sk. arī dok. nr. 24.

² Sk. arī dok. nr. 29.

³ Dokumentā kļūda. Jābūt "SS Jagdverband Lettland".

Nr. 101

Izvilums no Latvijas Komunistiskās partijas Rīgas pilsētas komitejas biroja sēdes slepenā protokola par kļūdu laikrakstā "Rīgas Balss", publicējot Latvijas PSR Augstākās Padomes deputātu sarakstu

1985. gada 5. martā

[...] 2. Об ошибке в газете «Ригас Балсс» и мерах по повышению ответственности руководства редакции за качественный выпуск газеты.

(т.т. Швейде, Жданова, Рейгасс, Рубикс, Разгуляева, Вагрис)

28 февраля 1985 года в русском издании газеты «Ригас Балсс» в списке депутатов Верховного Совета Латвийской ССР¹ была допущена грубая ошибка, развившаяся в том, что фамилия, имя и отчество депутата по 85 Рижскому избирательному округу и указание его должности были разъединены и оказались в разных колонках списка. Ошибка была обнаружена лишь после поступления газет в продажу.

Указанная ошибка произошла из-за недостаточно ответственного отношения руководства редакции (редактор т. Швейде В. К.), журналистов и корректоров газеты, верстальщиков типографии к выпуску номера.

Данный случай показывает, что в редакционном коллективе газеты «Ригас Балсс» и типографии издательства ЦК Компартии Латвии не соблюдается порядок организации работы над номером, недостаточна личная ответственность журналистов и работников служб типографии за качественный выпуск газеты.

Бюро горкома партии постановляет:

1. За недостаточную требовательность к работникам, ответственным за выпуск газеты, и отсутствие должного контроля за подготовкой газеты к выпуску,

приведших к появлению грубой ошибки, редактору газеты «Ригас Балсс», члену КПСС т. Швейде В. К. объявить выговор.

2. За халатность, приведшую к появлению в газете грубой ошибки заместителю редактора газеты «Ригас Балсс», члену КПСС т. Ждановой М. А. объявить строгий выговор.

3. За недостаточную требовательность к подчиненным и отсутствие должного контроля за работой служб типографии, приведшей к появлению грубой ошибки в газете «Ригас Балсс», главному инженеру издательства ЦК Компартии Латвии, члену КПСС т. Рейгасс Г. А. объявить строгий выговор.

4. Партийному бюро, редколлегии газеты «Ригас Балсс» добиваться повышения личной ответственности и исполнительской дисциплины работников редакции за качественный выпуск газеты, улучшать организацию работ коллектива, осуществляя строгий контроль за выполнением своих обязанностей всеми работниками редакции. [...]

LVA PA, 102. f., 49. apr., 7. l., 109. lp.

Tulkojums no krievu valodas.

[..] 2. p. Par kļūdu avīzē “Rīgas Balss” un par pasākumiem redakcijas vadības atbildības pastiprināšanai par avīzes kvalitatīvu izdošanu.

(bb. Šveide, Ždanova, Reigass, Rubiks, Razgūļeva, Vagris)

1985. gada 28. februārī avīzes “Rīgas Balss” krievu izdevumā Latvijas PSR Augstākās Padomes deputātu¹ sarakstā tika pieļauta kļūda, kas izpaudās tādejādi, ka Rīgas 85. vēlēšanu iecirkņa deputāta uzvārds, vārds un tēvavārds, kā arī viņa amats tika atdalīti un atradās saraksta dažādās slejās. Kļūda tika atklāta tikai pēc tam, kad avīze bija laista pārdošanā.

Norādītā kļūda radās avīzes redakcijas vadības (redaktors b. Šveide V.), žurnālistu un korektoru, un tipogrāfijas aplauzēju dēļ, pastāvot nepietiekami atbildīgai attieksmei pret numura izlaišanu.

Šis gadījums parāda, ka avīzes “Rīgas Balss” redakcijas kolektīvā un Latvijas Kompartijas SK izdevniecības tipogrāfijā numura darba organizācijā netiek ievērota kārtība, ir nepietiekama žurnālistu un tipogrāfijas dienestu darbinieku personiskā atbildība par avīzes kvalitatīvu izdošanu.

Partijas pilsētas komitejas birojs nolemj:

1. Par nepietiekamu prasīgumu pret darbiniekiem, kas atbild par avīzes izlaišanu, un par nepietiekamu kontroli pār avīzes sagatavošanu izdošanai, kas noveda pie rupjas kļūdas parādīšanās, avīzes “Rīgas Balss” redaktoram PSKP biedram b. Šveidem V. izteikt rājienu.

2. Par nolaidību, kas ir novedusi pie rupjas kļūdas parādīšanās avīzē, avīzes "Rīgas Balss" redaktora vietniecei PSKP biedrei b. Ždanovai M. izteikt stingro rājienu.

3. Par nepietiekamu prasīgumu pret padotajiem un par pienācīgas kontroles trūkumu pār tipogrāfijas dienestu darbu, kas ir novedusi pie rupjas kļūdas avīzē "Rīgas Balss", Latvijas Kompartijas CK izdevniecības galvenajam inženierim PSKP biedram b. Reigasam G. izteikt stingro rājienu.

4. Avīzes "Rīgas Balss" partijas birojam, redkolēģijai panākt redakcijas darbinieku personiskās atbildības un izpildes disciplīnas paaugstināšanu avīzes kvalitatīvai izdošanai; uzlabot kolektīva darba organizāciju; īstenot stingru kontroli pār to, lai visi redakcijas darbinieki pilda savus pienākumus. [..]

¹ *Vēlēšanas Padomju Savienībā faktiski bija farss, taču liela uzmanība tika pievērsta formālai pusei. Jebkura, pat tehniskas dabas kļūda tika vērtēta kā politiska kļūda. Par to pirmkārt sodīja Kompartijas biedrus. Tiešie "vaininieki", kas nebija PSKP biedri, tika sodīti ļoti mēreni. Vecāko korektori uz laiku pazemināja amatā, numura atbildīgajam dežurantam un sekretariāta korespondentei izteica piezīmi. No kioskiem izņēma 13 100 avīzes eksemplāru; no jauna nodrukāja 27 000 eksemplāru ar izlabotu tekstu abonentiem, iestādēm un bibliotēkām.*

Pielikumi

1. pielikums Iedzīvotāju skaits Latvijā*

Gads	Tūkst. cilvēku	To skaitā		Īpatsvars, %	
		pilsētas	lauki	pilsētas	lauki
1914	2493	939	1554	38	62
1935	1905	708	1197	37	63
1939	1885	663	1222	35	65
1945**	1484	469	1484	32	68
1947***	1709	645	1064	38	62
1951	1954	917	1037	47	53
1955	2010	1041	966	52	48
1959	2093	1114	979	53	47
1970	2364	1477	887	62	38
1979	2521	1726	795	68	32
1989	2679	1905	774	71	29
1990	2686	1913	773	71	29

* 1935., 1959., 1970., 1979., 1989. g. – tautskaites dati. Pastāvīgo iedzīvotāju skaits pēdējās tautskaitēs bija šāds (tūkstošos): 1959. g. – 2080; 1970. g. – 2352; 1979. g. – 2503; 1989. g. – 2667; 2000. g. – 2430.

** 1. septembra dati.

*** 1. janvāra dati.

2. pielikums

Republikas pamattautības īpatsvars Latvijas, Lietuvas un Igaunijas iedzīvotāju vidū

Gads	Igaunija	Latvija	Lietuva
1939*	92,0	77,0	76,0**
1945**	94,0	83,0	80,0
1950**	76,0	63,0	75,0
1960	74,1	61,7	79,4
1970	68,2	56,8	80,1
1980	64,5	53,5	80,1
1989	61,2	51,8	79,2

* Pirmskara robežās.

** Novērtējums.

3. pielikums

Iedzīvotāju skaita izmaiņas migrācijas rezultātā Lietuvā, Latvijā, Igaunijā un Baltkrievijā 1959.–1988. gadā*

	Iedzīvotāju skaita pieaugums vidēji gadā, tūkst.			Iedzīvotāju skaita pieaugums uz 1000 iedzīvotājiem		
	1959.–1969. g.	1970.–1978. g.	1979.–1988. g.	1959.–1969. g.	1970.–1978. g.	1979.–1988. g.
Lietuva	4,7	7,3	10,0	16,0	22,3	28,3
Latvija	14,3	11,6	9,3	64,0	47,3	36,0
Igaunija	8,3	6,8	5,5	65,2	48,0	36,3
Baltkrievija	-26,0	-9,7	-0,8	-30,5	-10,4	-0,8

* Sast. pēc: Lietuvas istorijos chrestomatija, 1861–1990. III. 11 / A. Gagalaite, J. Skirius. – Kaunas, 1993. – 339. lk.

4. pielikums

**Pamattautības un slāvu tautu īpatsvars PSRS savienotajās republikās
1959.–1989. gadā***

Republikas	Pamattautība, %				Slāvu tautas**, %			
	1959. g.	1970. g.	1979. g.	1989. g.	1959. g.	1970. g.	1979. g.	1989. g.
Latvija	62,0	56,8	53,7	52,0	30,9	36,1	40,0	42,3
Igaunija	74,6	68,2	64,7	61,5	22,3	28,2	32,0	35,2
Lietuva	79,3	80,1	80,0	79,6	10,5	10,0	11,6	12,3
Krievija	83,3	82,8	82,6	81,5	3,6	3,3	3,4	3,8
Ukraina	76,8	74,9	73,6	72,6	17,6	20,2	21,9	22,9
Baltkrievija	81,1	81,0	79,4	77,8	9,9	12,5	14,3	16,1
Moldāvija	65,4	64,6	63,9	64,4	24,8	25,8	27,4	27,2
Gruzija	64,3	66,8	68,8	70,2	11,4	9,6	8,3	7,4
Armēnija	88,0	88,6	89,7	93,3	3,2	2,7	2,6	1,8
Azerbaidžāna	67,5	73,8	78,1	82,6	13,6	10,0	8,3	6,2
Kazahija	30,0	32,6	35,9	39,7	52,1	51,1	48,2	44,4
Uzbekija	62,1	65,5	68,7	71,3	14,6	13,4	11,6	9,3
Turkmēnija	60,9	65,6	68,4	71,9	18,7	16,1	14,0	10,8
Tadžikija	53,1	56,2	58,7	62,2	14,7	13,0	11,3	8,5
Kirgīzija	40,5	43,8	47,9	52,8	36,7	33,3	29,0	24,3

* Sast. pēc: Krastiņš O., Mežgailis B., Šmulders M. *Latvijas iedzīvotāji (statistikas izziņas)*. – R., 1990.

** Krievi, ukraiņi, baltkrievi.

5. pielikums

**Krievu iedzīvotāju skaits PSRS savienotajās republikās
un to iedzīvotāju skaita izmaiņas migrācijas rezultātā, 1979.–1990. gads**

Republikas	Krievu skaits 1989. g., tūkst.	Krievu skaits, kuri apguvuši pamatattāfības valodu, tūkst.	Iedzīvotāju skaita izmaiņas migrācijas rezultātā		
			1979.–1988. g.	1989. g.	1990. g.
Latvija	906	191	+9,2	+1,2	-9,2
Igaunija	475	65	+5,4	+4,6	-4,0
Lietuva	344	115	+9,9	+16,8	-11,8
Ukraina	11 356	3722	+15,5	+44,3	+79,3
Baltkrievija	1342	329	-0,7	+10,3	-32,0
Moldāvija	562	63	-6,0	-16,3	-29,8
Gruzija	341	77	-5,6	-28,8	-39,0
Armēnija	51,6	17	-31,6	-44,2	+25,1
Azerbaidžāna	392	56	-25,5	-40,2	-136,2
Kazahija	6228	53	-77,5	-93,4	-130,9
Uzbekija	1653	75	-50,7	-97,9	-179,6
Turkmēnija	334	8	-8,4	-4,9	-7,3
Tadžikija	388	13	-10,6	-20,6	-60,3
Kirgīzija	917	11	-15,7	-17,6	-40,9

6. pielikums

No 1945. līdz 1986. gadam arestēto, izsūtīto, aizmuguriski tiesāto personu un personu, kas parakstījās par dzīvesvietas nemainīšanu, skaits Latvijā*

Gads	Arestēti	Izsūtīti	Tiesāti aizmuguriski	Parakstījušies par dzīvesvietas nemainīšanu
1945	14 702	25	-	-
1946	3967	84	-	5
1947	2424	22	2	-
1948	3131	3	-	-
1949	3542	7	-	-
1950	2987	7	-	-
1951	2427	8	-	-
1952	969	26	-	-
1953	616	5	3	-
1954	92	-	-	-
1955	54	-	-	-
1956	43	-	-	-
1957	101	-	1	-
1958	103	-	1	-
1959	44	-	-	-
1960	46	-	-	-
1961	71	-	1	-
1962	73	-	-	-
1963	27	-	-	-
1964	21	-	-	-
1965	17	-	3	-
1966	22	-	-	-
1967	24	-	-	-
1968	9	-	-	-
1969	16	-	-	-
1970	17	-	-	-
1971	19	-	-	-

Gads	Arestēti	Izsūtīti	Tiesāti aizmuguriski	Parakstījušies par dzīvesvietas nemaiņšanu
1972	33	-	-	-
1973	18	-	-	-
1974	8	-	-	-
1975	2	-	-	-
1976	13	-	-	-
1977	16	-	-	-
1978	12	-	-	-
1979	8	-	-	-
1980	22	-	-	-
1981	22	-	-	-
1982	10	-	-	-
1983	24	-	-	-
1984	13	-	-	-
1985	5	-	-	1
1986	6	-	-	-

* *Sast. pēc: No NKVD līdz KGB. Politiskās prāvas Latvijā 1940–1986. Noziegumos pret padomju valsti apsūdzēto Latvijas iedzīvotāju rādītājs. – R., 1999. – 972. lpp. Tabula nav pilnīga, tā neietver administratīvā kārtā izsūtītos, ieslodzītos filtrācijas nometnēs, kā arī tos represētos, kuru krimināllietas neatrodas Latvijā.*

7. pielikums

Latvijas PSR politisko represiju iestādes

Tūlīt pēc Latvijas okupācijas 1940. gada 17. jūnijā politisko represiju veikšanai izmantoja Latvijas Republikas politiskās policijas struktūras – Drošības policijas departamentu un tā sastāvā esošo Politisko pārvaldi, kurās pakāpeniski nomainīja vispirms vadību, bet vēlāk arī pārējos darbiniekus. No 1940. gada 30. augusta šo funkciju pildīja Iekšlietu tautas komisariāts (IeTK).

– 1941. gada 31. martā no Iekšlietu TK atdalīja Valsts drošības tautas komisariātu (VDTK), kam tika nodotas politiskās policijas funkcijas.

– 1946. gada 24. martā to pārdēvēja par Valsts drošības ministriju.

– 1953. gada 13. aprīlī Valsts drošības ministriju atkal pievienoja Iekšlietu ministrijai.

– 1954. gada 10. aprīlī izveidoja LPSR Ministru Padomes Valsts drošības komiteju.

– 1978. gada 7. septembrī LPSR Ministru Padomes Valsts drošības komiteja ieguva ministrijas statusu, saglabājot Valsts drošības komitejas nosaukumu.

– 1991. gada 23. augustā Latvijas Republikas Augstākā Padome pieņēma lēmumu “Par PSRS valsts drošības iestāžu darbības izbeigšanu Latvijā”.

8. pielikums

**Latvijas PSR valsts drošības iestāžu vadītāji
1940.–1988. gadā**

A. Noviks un S. Šustins	– 1940.–1941. gads
A. Noviks	– 1944.–1952. gads
J. Vēvers	– 1953.–1963. gads
L. Avdjukevičs	– 1963.–1980. gads
B. Pugo	– 1980.–1984. gads
S. Zukulis	– 1984.–1991. gads

Publicēto dokumentu saraksts

I nodaļa. Latvija – pasaules kara sekas

- Nr. 1 Latvijas Komunistiskās (boļševiku) partijas Rīgas pilsētas komitejas sekretāra K. Novikova ziņojums PSRS aizsardzības tautas komisāra vietniekam M. Bulgaņinam par marodierismu. *1945. gada 14. maijā* 33
- Nr. 2 Izvilkums no Latvijas PSR Tautas Komisāru Padomes priekšsēdētāja V. Lāča slepenā ziņojuma Ļeņingradas frontes karaspēka pavēlniekam Padomju Savienības maršalam L. Govorovam par Sarkanās armijas karavīru rīcību Kurzemes apriņķos. *1945. gada maijā* 36
- Nr. 3 Izvilkums no Latvijas PSR finanšu tautas komisāra vietnieka V. Šeļepova ziņojuma Latvijas Komunistiskās (boļševiku) partijas Centrālajai komitejai par zemnieku saimniecību, amatnieku un tirgotāju aplikšanu ar nodokļiem. *1945. gada 7. septembrī* 37
- Nr. 4 Izvilkums no Latvijas PSR Ministru Padomes Arhitektūras pārvaldes priekšnieka E. Kišes ziņojuma Ministru Padomes priekšsēdētājam V. Lācim par kara postījumiem Rēzeknē. *Pēc 1946. gada 24. marta* 40
- Nr. 5 Izvilkums no Latvijas dzelzceļa strādnieku kadru daļas priekšnieka Sideļņikova ziņojuma dienesta vajadzībām par darbinieku atestāciju 1946. gadā un represijām pret neatestētajiem. *1946. gadā* 42
- Nr. 6 Latvijas Komunistiskās (boļševiku) partijas Centrālās komitejas biroja stingri slepenais lēmums no īpašās mapes par nacistiskās Vācijas karagūstekņu darba izmantošanu. *1945. gada 7. augustā* 44
- Nr. 7 Izvilkums no PSRS IeTK karagūstekņu noņemnes nr. 317 pārvaldes priekšnieka Miheļeviča ziņojuma par karagūstekņu darba izmantošanu. *1945. gada 13. augustā* 62
- Nr. 8 Latvijas PSR iekšlietu tautas komisāra A. Eglīša slepenais ziņojums Latvijas Komunistiskās (boļševiku) partijas Centrālās komitejas sekretāram J. Kalnbērziņam par sliktiem darba un sadzīves apstākļiem karagūstekņu noņemnē nr. 277. *1945. gada 24. decembrī* 64

II nodaļa. Represijas – “sociālistisko pārveidojumu” cena

- Nr. 9 Latvijas PSR prokurora A. Mišutina slepenā izziņa par ierosināto krimināllietu skaitu sakarā ar pārkāpumiem labības piegādē valstij. 1946. gada 20. oktobrī 67
- Nr. 10 Latvijas PSR Ministru Padomes lēmums nr. 761 “Par budžu saimniecību pazīmēm, un kādā kārtībā tām uzliekami nodokļi”. 1947. gada 27. augustā 70
- Nr. 11 Izvilkums no Latvijas PSR prokurora A. Mišutina slepenā ziņojuma par rupjiem pārkāpumiem Latvijas PSR Ministru Padomes lēmuma “Par budžu saimniecību pazīmēm, un kādā kārtībā tām uzliekami nodokļi” īstenošanas gaitā. 1948. gada 7. augustā 72
- Nr. 12 Latvijas PSR Ministru Padomes pilnīgi slepenais lēmums nr. 282-ps par “kulaku” ģimeņu izsūtīšanu ārpus Latvijas PSR. 1949. gada 17. martā 76
- Nr. 13 Latvijas PSR Ministru Padomes pilnīgi slepenais lēmums nr. 297-ps par izsūtīto mantas konfiscēšanu un izlietošanu. 1949. gada 24. martā 77
- Nr. 14 Latvijas Komunistiskās (boļševiku) partijas Centrālās komitejas biroja pilnīgi slepenais lēmums no īpašās mapes par izsūtīšanas operācijas rezultātiem. 1949. gada 29. martā 79
- Nr. 15 Latvijas Komunistiskās (boļševiku) partijas Centrālās komitejas nodaļas vadītāja vietnieka A. Drozdova un sektora vadītāja vietnieka P. Ņinova pilnīgi slepenais ziņojums Centrālās komitejas sekretāriem J. Kalnbērziņam, F. Titovam, P. Ļitvinovam un A. Pelšem par Rīgas iedzīvotāju politisko noskaņojumu sakarā ar 1949. gada masu deportāciju. 1949. gada 26. martā 81
- Nr. 16 Latvijas Komunistiskās (boļševiku) partijas Sarkanarmijas rajona komitejas sekretāres Malahovas slepenais ziņojums Latvijas Komunistiskās (boļševiku) partijas Centrālās komitejas sekretāram J. Kalnbērziņam par rajona iedzīvotāju politisko noskaņojumu sakarā ar 1949. gada masu deportāciju. 1949. gada 26. martā 86
- Nr. 17 Latvijas Komunistiskās (boļševiku) partijas Rīgas apriņķa komitejas sekretāra A. Mucenika slepenā informācija Latvijas Komunistiskās (boļševiku) partijas Centrālās komitejas sekretāram J. Kalnbērziņam par masveida deportācijas norisi Rīgas apriņķī. 1949. gada 31. martā 90
- Nr. 18 Latvijas PSR Iekšlietu ministrijas 1. specdaļas priekšnieka un šīs daļas 2. nodaļas priekšnieka pilnīgi slepena izziņa par izsūtītajiem no Latvijas un par saņemtajiem iesniegumiem ar lūgumu atbrīvot no specnometinājuma. 1954. gada 20. decembrī 96
- Nr. 19 Izvilkums no Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās komitejas sekretariāta sēdes slepenā protokola par administratīvā kārtā izsūtīto pilsoņu sūdzību izskatīšanu. 1955. gada 7. martā 101
- Nr. 20 Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās komitejas nodaļas instruktora Vasiljeva, Latvijas PSR prokuratūras speciētu prokurora palīga Kuzņecova un Latvijas PSR Iekšlietu ministrijas 1. specdaļas priekšnieka Karpača slepenais pārskats par iedzīvotāju deportācijām 1941.–1949. gadā. 1955. gada 21. janvārī 102
- Nr. 21 Izvilkums no Latvijas PSR Ministru Padomes Valsts drošības komitejas priekšsēdētāja ģenerālmajora J. Vēvera pilnīgi slepenā ziņojuma “Par naidīgām un pretpadomju izpausmēm no agrāk represēto par kontrevolucionāriem noziegumiem personu puses, kuras atgriezušās Latvijas PSR”. 1958. gada 2. janvārī 112
- Nr. 22 Latvijas PSR Jaunjelgavas rajona padomes izpildkomitejas ziņojums Latvijas PSR Ministru Padomes priekšsēdētāja vietniekam J. Ozoliņam ar lūgumu dot norādījumus, lai bijušais kolhoznieks atgriežas kolhozā. 1954. gada 24. septembrī 119

III nodaļa. Pretestība – cīņa ar ieročiem un vārdu

- Nr. 23 Latvijas Komunistiskās (boļševiku) partijas Centrālās komitejas biroja stingri slepenais lēmums no īpašās mapes par pasākumiem cīņai ar nacionāliem partizāniem. *1945. gada 28. maijā* 121
- Nr. 24 Latvijas Komunistiskās (boļševiku) partijas Centrālās komitejas biroja stingri slepenais lēmums no īpašās mapes par papildpasākumiem cīņai ar nacionāliem partizāniem un iznīcinātāju bataljonu nostiprināšanu. *1945. gada 16. jūnijā* 124
- Nr. 25 Izvilks no Latvijas PSR Valsts drošības tautas komisariāta apsūdzētā A. Klibiķa pratināšanas protokola par Latvijas Centrālās padomes darbības mērķiem. *1945. gada 7. decembrī* . . 128
- Nr. 26 No Latvijas PSR Iekšlietu ministrijas karaspēka Kara tribunāla sprieduma Latvijas Centrālās padomes dalībnieka Eduarda Andersona lietā. *1946. gada 28. augustā* 130
- Nr. 27 Brīvās tēvzemes apvienības, Latvijas nacionālo partizānu apvienības, strādnieku, zemnieku un inteligences pārstāvju memorands Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidija priekšsēdētājam prof. Dr. A. Kirhenšteīnam, Latvijas PSR Ministru Padomes priekšsēdētājam V. Lācim un Latvijas Komunistiskās (boļševiku) partijas CK sekretāram J. Kalnbērziņam ar prasībām izbeigt teroru pret Latvijas iedzīvotājiem un sarīkot brīvu tautas nobalsošanu. *1946. gada 8. augustā* 134
- Nr. 28 Latvijas komjaunatnes sekretāra V. Krūmiņa pilnīgi slepenais ziņojums Latvijas Komunistiskās (boļševiku) partijas Centrālās komitejas sekretāram F. Titovam par cīņu pret pretestības organizācijām un grupām mācību iestādēs. *1949. gada jūnijā* 137
- Nr. 29 Latvijas PSR Ministru Padomes priekšsēdētāja vietas izpildītāja N. Veļikanova pilnīgi slepena apkopojoša izziņa par cīņas ar bruņotām pretestības grupām periodā no 1944. gada rudens līdz 1956. gada beigām un pilnīgi slepena izziņa par legalizācijas rezultātiem no 1955. gada 18. septembra līdz 1956. gada beigām. *1957. gada 8. janvārī* 140
- Nr. 30 Latvijas PSR Valsts drošības komitejas priekšsēdētāja L. Avdjukeviča slepenais ziņojums Latvijas Komunistiskās partijas Centrālajai komitejai par jauniešu pagrīdes grupas atklāšanu Rīgā. *1977. gada 10. novembrī* 148
- Nr. 31 Latvijas PSR Valsts drošības komitejas priekšsēdētāja L. Avdjukeviča slepenais ziņojums Latvijas Komunistiskās partijas Centrālajai komitejai par politiski kaitīgām tendencēm jauniešu vidū. *1978. gada 24. martā* 151
- Nr. 32 Izvilks no apsūdzības raksta krimināllietā nr. 26 par G. Astras pretpadomju darbību. *1983. gada 11. novembrī* 163

IV nodaļa. Iedzīvotāji – organizētās migrācijas sekas

- Nr. 33 Izvilks no Latvijas PSR Valsts plāna komisijas priekšsēdētāja vietnieka A. Vīndzes un Darba un darba algas nodaļas priekšnieka V. Šulca slepenā paskaidrojuma raksta par Latvijas PSR darba resursu bilanci laika posmā no 1960. līdz 1980. gadam. *1960. gada 11. decembrī* 171
- Nr. 34 Latvijas PSR Valsts plāna komitejas priekšsēdētāja pirmā vietnieka G. Uhova slepenā informācija Latvijas PSR Ministru Padomei par ieteikumu PSRS Valsts plāna komitejai visas nosacīti notiesātās un nosacīti atbrīvotās personas nosūtīt darbos tikai Latvijas PSR teritorijā. *1985. gada 7. janvārī* 173

- Nr. 35 Izvilkums no Latvijas PSR Valsts plāna komitejas priekšsēdētāja pirmā vietnieka E. Āboliņa un Latvijas PSR Valsts plāna komitejas Darba, darba algas un kadru sagatavošanas daļas priekšnieka V. Burtņieka paskaidrojuma raksta par Latvijas PSR darba resursu bilances projektu 1986.–1990. gadā. *1985. gadā* 175
- Nr. 36 Izvilkums no Latvijas PSR kara komisāra I. Čašas slepenās atskaites 1961. gada 1. janvārī par demobilizēto karavīru materiālo un sadzīves apstākļu nodrošināšanu. *1961. gada 31. martā* 177
- Nr. 37 Izvilkums no PSRS Bruņoto spēku atvaļināto militārpersonu darba, dzīvokļu un sadzīves jautājumu risināšanas Rīgas pilsētas komisijas sēdes protokola par dzīvokļu piešķiršanu. *1984. gada 28. februārī* 186

V nodaļa. Latviešu valoda – izstumšanas politika

- Nr. 38 Izvilkums no Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās komitejas biroja sēdes slepenā protokola par stāvokli krievu un latviešu valodas mācīšanās republikas skolās. *1953. gada 14. aprīlī* 190
- Nr. 39 Izvilkums no Latvijas PSR Ministru Padomes priekšsēdētāja V. Lāča runas Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās komitejas plēnumā 1953. gada 22.–23. jūnijā. *1953. gada 22. jūnijā* 192
- Nr. 40 Izvilkums no Latvijas Komunistiskās partijas Rīgas pilsētas komitejas sekretāra E. Berklava runas Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās komitejas plēnumā 1953. gada 22.–23. jūnijā. *1953. gada 23. jūnijā* 195
- Nr. 41 Latvijas PSR Ministru Padomes Valsts drošības komitejas priekšsēdētāja vietnieka J. Ziediņa pilnīgi slepenais speciālziņojums Ministru Padomes priekšsēdētājam V. Lācim par izmeklēšanas rezultātiem Zosnas skolas skolēnu vēstules lietā. *1954. gada 29. septembrī* 197
- Nr. 42 Latvijas Komunistiskās partijas Rīgas pilsētas komitejas biroja lēmums par stāvokli latviešu valodas apmācīšanās skolās ar krievu mācību valodu. *1956. gadā* 200
- Nr. 43 Latvijas PSR iekšlietu ministra I. Zujāna pilnīgi slepenais ziņojums Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās komitejas sekretāram J. Kalnbērziņam par jaunu milicijas skolu izveidošanu un to komplektēšanu ar latviešu jauniešiem. *1953. gada 19. jūnijā* ... 203
- Nr. 44 Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās komitejas plēnuma slepenais lēmums "Par trūkumiem politiskajā darbā, saimnieciskās un kulturālās celtniecības vadīšanā republikā". *1953. gada 23. jūnijā* 206

VI nodaļa. Nacionālkomunisti – darbība un rezultāti

- Nr. 45 Latvijas Komunistiskās partijas Rīgas pilsētas komitejas biroja lēmums par latviešu un krievu valodas apguves nepieciešamību apkalpojošās nozarēs strādājošiem. *1956. gada 30. novembrī* 212
- Nr. 46 Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās komitejas VII slēgtā plēnuma pilnīgi slepenais lēmums "Par nopietniem trūkumiem un kļūdām darbā ar kadriem un nacionālās politikas praksē republikā". *1959. gada 8. jūlijā* 214

- Nr. 47 Izvilks no Limbažu rajona partijas aktīva sanāksmes protokola ar Latvijas PSR Ministru Padomes Valsts drošības komitejas Limbažu rajona pilnvarotā Rujļa runu par pretpadomju izpaušmēm. *Limbažos 1959. gada 18. jūlijā* 222
- Nr. 48 Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās komitejas Zinātnes, skolu un kultūras nodaļas vadītājas L. Lapinas un vadītājas vietnieka N. Muravjova slepenais ziņojums Centrālās komitejas birojam par Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas Ekonomikas institūta darba pārbaudes rezultātiem. *1959. gada 15. decembrī* 228
- Nr. 49 Latvijas Komunistiskās partijas Rīgas pilsētas komitejas sekretāra L. Himelreiha informācija par stāvokli pilsētā tautas svētku (Jāņu) dienā. *1961. gada 24. jūnijā* 242
- Nr. 50 Izvilks no Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās komitejas sekretāra A. Pelšes pilnīgi slepenā ziņojuma Padomju Savienības Komunistiskās Partijas Centrālajai komitejai par nepieciešamību pastiprināt cīņu ar pretpadomju darbību un noskaņojumiem. *1961. gada augustā* 244
- Nr. 51 Izvilks no Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās komitejas biroja lēmuma par V. Kalpiņa atbrīvošanu no Latvijas PSR kultūras ministra amata par pieļautām politiskām kļūdām. *1961. gada 2. decembrī* 255

VII nodaļa. Cenzūra – nevēlamas informācijas aizliegums

- Nr. 52 Izvilks no Latvijas PSR Galvenās literatūras pārvaldes priekšnieka V. Jaunzema atskaites par viņa vadītās iestādes darbību 1948. gadā. *1949. gada 13. janvārī* 258
- Nr. 53 Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās komitejas Propagandas un aģitācijas nodaļas vadītāja I. Veselova ziņojums par propagandas darba organizēšanu pret Rietumvalstīm. *1959. gadā* 266
- Nr. 54 Izvilks no Latvijas PSR Ministru Padomes Galvenās pārvaldes valsts noslēpumu aizsardzībai presē priekšnieces A. Lucevičas slepenā ziņojuma Latvijas Komunistiskās partijas Centrālajai komitejai par politiskās cenzūras darbu 1975.–1976. gadā. *1976. gada 4. jūnijā* 276
- Nr. 55 Latvijas PSR Ministru Padomes Galvenās pārvaldes valsts noslēpumu aizsardzībai presē priekšnieces A. Lucevičas slepenais ziņojums Latvijas Komunistiskās partijas Centrālajai komitejai par politiskās cenzūras darba rezultātiem 1978. gada nogalē un 1979. gadā. *1980. gada 5. februārī* 285

VIII nodaļa. Baznīca – visaptveroša kontrole

- Nr. 56 PSRS Tautas Komisāru Padomes reliģijas kulta lietu pilnvarotā Latvijas PSR V. Šeškēna un PSRS Reliģijas kulta lietu padomes priekšsēdētāja I. Poļanska slepenā sarakste par stāvokli atsevišķās konfesijās. *1945. gada 31. decembrī un 1946. gada 22. janvārī* 296
- Nr. 57 Izvilks no Latvijas PSR Valsts drošības ministrijas pilnīgi slepenā slēdziena par evaņģēliski luteriskās baznīcas mācītāja A. Siļķes vervēšanu un viņa kā aģenta izmantošanas neiespējamību. *1946. gada 26. jūnijā* 302
- Nr. 58 Izvilks no Latvijas PSR Valsts drošības ministrijas pilnīgi slepenās izziņas par arestētā evaņģēliski luteriskās baznīcas mācītāja P. Rozenberga pretpadomju darbību. *1946. gada 1. jūlijā* 308
- Nr. 59 Vissavienības evaņģēlijuma kristīgo–baptistu padomes pilnvarotā Baltijas republikās bīskapa N. Levindato ziņojums PSRS Ministru Padomes reliģijas kulta lietu pilnva-

- rotajam Latvijas PSR ar lūgumu nostiprināt kopienas rīcībā tai piederošo baznīcu ēkas. 1949. gada 16. martā 312
- Nr. 60 Izvilks no Latvijas PSR Ministru Padomes publicēšanai presē neparedzēta lēmuma nr. 288 par Latvijas PSR teritorijā esošo klosteru likvidāciju. 1959. gada 20. maijā 314
- Nr. 61 PSRS Ministru Padomes reliģijas kulta lietu pilnvarotā Latvijas PSR J. Restberga paskaidrojums sakarā ar katoļu garīgā semināra deviņu semināristu sūdzību par viņu atskaitīšanu no mācību iestādes. 1959. gada 29. septembrī 316
- Nr. 62 PSRS Ministru Padomes reliģijas kulta lietu pilnvarotā Latvijas PSR J. Restberga izziņa sakarā ar Rīgas ebreju reliģiskās draudzes izpildu orgāna iesniegumu Latvijas PSR Ministru Padomes priekšsēdētājam atļaut draudzei uz reliģiskiem svētkiem veikt pasūtījumu speciāli neraudzētu plāceņu (maci) izgatavošanai. 1960. gada 3. februārī 318
- Nr. 63 PSRS Ministru Padomes reliģijas kulta lietu pilnvarotā Latvijas PSR P. Liepas slepenais ziņojums PSRS Reliģijas kulta lietu padomes priekšsēdētājam A. Puzinam par veicamiem pasākumiem sakarā ar jauna arhibīskapa iecelšanu amatā. 1962. gada 21. jūlijā .. 319
- Nr. 64 PSRS Ministru Padomes reliģijas kulta lietu pilnvarotā Latvijas PSR P. Liepas informācija PSRS Ministru Padomes Reliģijas kulta lietu padomes priekšsēdētājam A. Puzinam par aizliegumu veikt bērnu reliģisko ceremoniju. 1962. gada 22. novembrī 321
- Nr. 65 Izvilks no Latvijas PSR reliģijas lietu pilnvarotā vietnieka Latvijas PSR A. Saharova atskaites par tikšanos ar žurnālistiem no Portugāles 1978. gada 24. aprīlī un sarunas gaitu. 1978. gada 25. aprīlī 322
- Nr. 66 Ziņas par reliģisko apvienību darbību Latvijas PSR 1979. gadā. 1980. gadā 327
- Nr. 67 Izvilks no Latvijas Komunistiskās partijas Rīgas pilsētas komitejas lēmuma "Par ateistiskās audzināšanas pastiprināšanu". 1982. gada 10. oktobrī 330
- Nr. 68 PSRS Ministru Padomes reliģijas lietu pilnvarotā Latvijas PSR E. Kokara-Tropa ziņojums PSRS Reliģijas lietu padomei par nedarbojošos kulta celtņu izmantošanu tautsaimniecības un kultūras mērķiem. 1986. gada 20. martā 334

IX nodaļa. Pasaule – aiz dzelzs aizkara

- Nr. 69 Slepenā sarakste starp PSRS Misiju Zviedrijā caur PSRS Ārlietu ministriju ar Latvijas PSR Ārlietu ministriju sakarā ar ziņu vākšanu par latviešu bēgļiem Zviedrijā. 1946. gada septembrī-oktobrī 335
- Nr. 70 Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās komitejas biroja pilnīgi slepenais lēmums no īpašās mapes "Par pasākumiem kontrpropagandas uzlabošanā latviešu emigrantu vidū". 1958. gada 2. decembrī 338
- Nr. 71 Izvilks no PSRS vēstniecības Zviedrijā padomnieka N. Voinova ziņojuma Latvijas PSR ārlietu ministram J. Ostrovam un kultūras ministram V. Kalpiņam par A. Vintera daiļrades popularizēšanu Latvijas PSR. 1959. gada 24. februārī 343
- Nr. 72 Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās komitejas biroja pilnīgi slepenais lēmums no īpašās mapes par pasākumiem kontrpropagandas uzlabošanā latviešu emigrantu vidū. 1959. gada 12. maijā 345
- Nr. 73 Latvijas PSR Valsts drošības komitejas priekšsēdētāja L. Avdjukeviča pilnīgi slepenais ziņojums Latvijas Komunistiskās partijas Centrālajai komitejai par latviešu emigrācijas centru darbību. 1980. gada 5. maijā 350

- Nr. 74 Latvijas PSR Ārlietu ministrijas padomnieka J. Bojāra slepenā atskaite par ASV ģenerālkonsula Ļeņingradā T. Bjūkenena viesošanos Latvijā 1978. gada 6.–9. februārī. 1978. gada 13. februārī 358
- Nr. 75 Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās komitejas sekretariāta slepenie norādījumi par nepieciešamo dokumentu noformēšanu ārzemju braucieniem un to izskatīšanu Centrālās komitejas nodaļās. 1980. gada 6. maijā 365

X nodaļa. Sociālais taisnīgums – meli un paradoksi

- Nr. 76 Izvilks no Latvijas Komunistiskās partijas Rīgas pilsētas komitejas biroja slepenā lēmuma "Par kārtības ieviešanu Rīgas iedzīvotāju apgādē ar maizi". 1946. gada 12. oktobrī . . . 370
- Nr. 77 PSRS valdības telegramma nr. p 50 Latvijas PSR Ministru Padomes priekšsēdētājam V. Lācim par produktu un rūpniecības preču bezmaksas izsniegšanas pārtraukšanu vadošajiem padomju un partijas darbiniekiem. 1947. gada 23. decembrī 372
- Nr. 78 Izvilks no Latvijas PSR Valsts darba krājkasu un valsts kredīta pārvaldes priekšnieka apkārtraksta krājkasu vadītājiem par informācijas iesniegšanu sagatavošanās darbu norisē PSRS tautas saimniecības attīstības valsts aizņēmuma realizācijai. 1949. gada 9. aprīlī 374
- Nr. 79 Izvilks no Latvijas PSR rajonu finanšu nodaļu vadītāju sanāksmes protokola nr. 3 par valsts aizņēmuma kampaņas gaitu lauku apvidos. 1952. gada 26. maijā 375
- Nr. 80 Latvijas PSR Ministru Padomes un Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās komitejas biroja lēmums nr. 52 "Par obligātajām piena piegādēm valstij Latvijas PSR". 1946. gada 2. aprīlī 378
- Nr. 81 Izvilks no Latvijas PSR Tieslietu ministrijas kolēģijas sēdes protokola nr. 25 par tautas tiesu darbu, izpildot 1951. gada 14. jūlija PSRS Augstākās Padomes Prezidija dekrētu par darba kavējumiem un patvaļīgu aiziešanu no darba. 1952. gada 13. septembrī 380
- Nr. 82 Izvilks no Latvijas PSR Statistikas pārvaldes priekšnieka ziņojuma Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās komitejas sekretāram J. Kalnbērziņam un Ministru Padomes priekšsēdētājam V. Lācim par strādājošo ģimeņu budžeta raksturojumu. 1955. gada 12. oktobrī . . . 382
- Nr. 83 Izvilks no Latvijas PSR Statistikas pārvaldes izziņas "Par apsekoto strādnieku ģimeņu dzīvokļu un komunālajiem apstākļiem". 1956. gadā 383
- Nr. 84 Izvilks no Latvijas PSR Ministru Padomes un Latvijas Republikāniskās arodbiedrību padomes apstiprinātā nolikuma par kārtību, kādā tiek uzņemti uzskaitē pilsoņi, kuriem ir nepieciešams uzlabot dzīvokļu apstākļus un tiek piešķirtas dzīvojamās telpas Latvijas PSR. 1983. gada 23. decembrī 386

XI nodaļa. Kultūra – ideoloģijas pakļautībā

- Nr. 85 Latvijas PSR Tautas Komisāru Padomes Mākslas lietu pārvaldes norādījumi par tēmām, kas jāatspoguļo mākslas darbos. 1944. gada novembrī – decembrī 389
- Nr. 86 Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās komitejas biroja lēmums par latviešu dzejnieku daiļradi sakarā ar latviešu literatūras dekādi Maskavā. 1948. gadā 393
- Nr. 87 Latvijas Komunistiskās (boļševiku) partijas Centrālās komitejas sekretāra A. Pelšes slepenais ziņojums PSRS augstākās izglītības ministra vietniekam A. Topčijevam par to, ka B. Brežņevs nevajadzētu piešķirt zinātņu doktora grādu un profesora nosaukumu. 1948. gada 24. jūlijā 396

- Nr. 88 Izvilks no Latvijas Komunistiskās (boļševiku) partijas Centrālās komitejas Propagandas un aģitācijas nodaļas vadītāja O. Stroda slepenā ziņojuma Vissavienības Komunistiskās (boļševiku) partijas Centrālās komitejas instruktoram Čurkinam "Par buržuāziskā nacionālisma izpausmju faktiem Latvijas PSR un cīņu pret tiem". 1951. gada aprīlī 398
- Nr. 89 Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās komitejas skolu nodaļas vadītāja A. Andriksona slepenā izziņa par skolu jaunatnes pretpadomju darbību un trūkumiem mācību procesā. 1954. gada 5. aprīlī 399
- Nr. 90 Izvilks no Latvijas PSR Kultūras ministrijas kolēģijas izbraukuma sēdes sakarā ar 1905. gada parka pieminekļa modeļa apskati ar veco boļševiku piedalīšanos. 1959. gada 27. martā 404
- Nr. 91 Latvijas PSR Kultūras ministrijas kolēģijas lēmums par Liepājas pilsētas kultūras nama ansambļa I. Kalniņa vadībā darbību. 1970. gada 14. septembrī 405
- Nr. 92 Izvilks no Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās komitejas pirmā sekretāra A. Vosa referāta Latvijas Komunistiskās partijas 21. kongresā. 1971. gada 25. februārī . . . 407
- Nr. 93 Izvilks no Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās komitejas pirmā sekretāra A. Vosa referāta Latvijas Komunistiskās partijas 22. kongresā. 1976. gada 22. janvārī . . . 407
- Nr. 94 Izvilks no Rīgas pilsētas partijas komitejas sekretāra A. Plaudes referāta "Par pilsētas partijas organizācijas uzdevumiem patriotiskās un internacionālās audzināšanas uzlabošanā PSKP 26. kongresa prasību gaismā". 1982. gada 10. oktobrī 409
- Nr. 95 Latvijas PSR Valsts drošības komitejas priekšsēdētāja vietnieka B. Pugo ziņojums Latvijas Komunistiskās partijas Centrālajai komitejai par Rietumu mūzikas izplatību jaunatnes diskotēkās un nepieciešamību kontrolēt programmu saturu. 1980. gada 24. oktobrī . . . 413

XII nodaļa. Demokrātija – bez izvēles tiesībām

- Nr. 96 Rīgas vēlētāju iesniegums Rīgas pilsētas darbaļaužu deputātu padomei ar priekšlikumu pasludināt J. Staļinu par goda deputātu. 1953. gada 12. martā 417
- Nr. 97 Izvilks no Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās komitejas biroja sēdes protokola par amatpersonu sodīšanu sakarā ar J. Staļina vārda kļūdainu iespiešanu. 1953. gada 31. martā 418
- Nr. 98 Latvijas PSR Augstākās tiesas spriedums R. Adamoviča lietā sakarā ar kritiskiem izteicieniem par J. Staļinu. 1953. gada 6. aprīlī 420
- Nr. 99 Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās komitejas instrukcija par topošās Latvijas PSR Augstākās Padomes sastāvu. 1946. gadā 423
- Nr. 100 Latvijas PSR iekšlietu ministra A. Eglīša pilnīgi slepenais ziņojums Ministru Padomes priekšsēdētājam V. Lācim par iekšlietu orgānu darbību Augstākās Padomes vēlēšanu sagatavošanas un norises laikā. 1947. gada 4. martā 425
- Nr. 101 Izvilks no Latvijas Komunistiskās partijas Rīgas pilsētas komitejas biroja sēdes slepenā protokola par kļūdu laikrakstā "Rīgas Balss", publicējot Latvijas PSR Augstākās Padomes deputātu sarakstu. 1985. gada 5. martā 432

Personu rādītājs

- Abaševs Leonīds – 322, 324
 Āboliņš Elerts – 175–177, 361, 364
 Adamovičs Rūdolfs – 420–422
 Agejevs Valentīns – 186, 187
 Ahmatova Anna – 284
 Akuraters Jānis – 277, 281
 Albergs Valdis – 405
 Alberts – 392
 Aleksandrovs Aleksandrs – 340, 343
 Allens Pēteris – 228, 236
 Ameriks Ernests – 122, 124
 Amoliņa – 91, 93
 Amoliņš Kārlis – 153, 159
 Andersons Eduards – 128–133
 Andriksons Aleksandrs – 399, 401, 404
 Andžjanovs – 87, 89
 Asare Milda – 405
 Asiņš – 82, 85
 Aspazija – 286, 291, 398, 399
 Astra Gunārs – 163–167, 169
 Avdjukevičs Longins – 148–151, 157, 162,
 350, 354, 358, 441
 Avotiņa Daina – 279, 283
 Avotiņš Jānis – 335–338
 Avotiņš Viktors – 288, 293
 Avots – 340, 343
 Avtarhanovs Abauruhmans – 168
 Āzis – 204, 206

 Bagrads – 235, 241
 Baibakovs Nikolajs – 173, 174

 Bajārs – 405
 Balodis Donats – 314, 315
 Balodis – 225
 Balodis Agnis – 164
 Balodis Andrejs – 25, 396
 Balodis Gunārs – 405, 406
 Balodis Kārlis – 83, 85
 Baranovs – 421, 422
 Bārda Fricis – 407
 Barkancevs – 73, 75
 Bastins Ivans – 71, 76–79
 Batova – 418
 Belovšs Edvards – 287, 292
 Benjamiņš Antons – 287, 289, 292,
 294
 Bērce Vizbulis – 280, 284, 405
 Bergs A. – 186, 187
 Bergs Edgars – 305, 307
 Bergs Gunārs – 401, 403
 Berija Lavrentijs – 18, 62, 63, 203–205, 221,
 222
 Berklavs Eduards – 23, 195, 211, 213, 215–
 218, 220–223, 347, 350, 364
 Bērsons Ilgonis – 277, 281, 288, 293
 Bertolds – 392
 Bērziņš E. – 170
 Bērziņš Jānis – 164, 167
 Besedins Grigorijis – 235, 241
 Bezdelīga Jeļena – 155, 156, 161
 Bīlmanis Alfrēds – 9
 Bīlmanis Roberts – 113, 114, 116, 117

- Bīrons J. – 346, 347, 349, 350
 Bisenieks Nikolajs – 218, 221
 Bistrovs A. – 180, 184
 Bistrovs Vasilijš – 153, 159
 Bite Jānis – 91, 94
 Bitenieks E. – 228, 236
 Bižāns – 247, 252
 Bjūkenens T. – 358–364
 Bleiere Daina – 10
 Blūms Leons – 286, 291
 Bobiljevs – 418
 Bogdanovs Foma – 375, 376
 Bogdanovs-Beļskis Nikolajs – 260, 265
 Bojārs Juris – 358, 361, 364
 Bondarenko – 155, 160
 Bondarevs Jurijs – 410, 412
 Borgs B. – 279, 283
 Borisovs – 98, 100
 Borunovs – 130, 132
 Božors – 34, 35
 Bravackis S. – 170
 Brečs A. – 420–422
 Breikšs Leonīds – 277, 281
 Brencis Jēkabs – 316, 317
 Brežgo Boļeslavs – 396, 397
 Brežņevs Leonīds – 410, 412, 413
 Brugals Ilmārs – 91, 94
 Brumele – 401, 403
 Brutāne Valija – 396
 Bruzgulis P. – 316, 317
 Bulgaņins Nikolajs – 33, 225
 Buliņš Māris – 224
 Bumbērs Jānis – 235, 241
 Būmeisters Kārlis – 113, 114, 116, 117
 Burtnieks V. – 175–177
 Buslovs – 34, 35

 Cālītis Ints – 163, 164
 Cellerts Vladimirs – 314, 315
 Celmiņa Mirdza – 164
 Cimmermanis Agris – 155, 161
 Cimmera Vallija – 106, 110
 Cimmers Pēteris – 106, 110
 Cimmers Žanis – 106, 110

 Cirāts – 73, 75
 Cīrulis Roberts – 165
 Cusis – 428, 431

 Čače Vitauts – 164–167
 Čaklais Māris – 406
 Čaks Aleksandrs – 26, 277, 281, 393, 395
 Čakste Konstantīns – 130
 Čapass – 91, 94
 Čapiņš Ieva – 227
 Čapiņš Milda – 227
 Čarns – 72, 74
 Čarska Lidija – 258, 262
 Čaša Ivans – 177, 181, 185
 Černobrovs Isaks – 91, 94
 Čirkovs – 375
 Čurkins – 398

 Dābols – 90, 93
 Daļeckis Oļģerts – 316, 317
 Dambe – 82, 84
 Damburs Edgars – 278, 282
 Daniels – 91, 94
 Daņilova – 86, 88
 Dārziņš – 226
 Dārziņš Ēriks – 149, 150
 Dāvis Jānis – 277, 281
 Deglavs Arnolds – 369, 370
 Deglavs Fricis – 125, 127
 Demenčuks J. – 180, 184
 Deneškāns Vladislavs – 314, 315
 Deņisovs – 129
 Dinere Cecīlija – 393, 395
 Dombrovskis – 92, 95
 Donušs Staņislavs – 428, 431
 Doršs – 401, 403
 Dortāns – 201, 202
 Dručiņš A. – 382–385
 Drozdovs Aleksandrs – 81, 83, 86
 Druvis – 82, 85
 Ducmane – 400, 402, 403
 Dudņevs Arturs – 186, 188
 Duncs – 82, 85
 Dzērve Kārlis – 137, 139, 140

- Džerve Pauls – 216, 229–242
 Dzilna – 200, 202

 Edžiņš – 405
 Egle Elīta – 10
 Eglīte Arturs – 258, 262
 Eglīte Biruta Ausma – 165
 Eglītis – 91, 94
 Eglītis Anšlavs – 165–167
 Eglītis Augusts – 44, 45, 53, 64–66, 95, 121,
 123, 125, 127, 425, 429, 432
 Eliass Kristaps – 113, 114, 116, 117
 Elksnis – 91, 94
 Elksnīte Anna – 73, 75
 Elksnīts Pēteris – 73, 75
 Elsbergs – 354, 357
 Elvihs Andrejs – 228, 236
 Endzelīns Jānis – 286, 291
 Ērenšteins Honons – 418, 419
 Ērglis Dzintars – 10

 Feldmanis – 204, 206
 Filips Krišs – 92, 94
 Fiļipova – 130, 132
 Fjodorovs – 227
 Francis Hermanis – 226, 227
 Freibergs Leonīds – 290, 294
 Freijs Alberts – 297, 299
 Freimane – 400, 403
 Freimanis Gunārs – 164–167
 Freimans – 87, 89
 Frumins – 286, 291

 Gaigālītis – 227
 Galahovs – 258, 262
 Geide – 155, 160
 Gerols – 286, 291
 Goldicka – 418
 Golovkovs – 79, 80
 Golubovska – 87, 89
 Gončarenko N. – 180, 184
 Goppers Kārlis – 277, 281, 289, 294
 Gorbačovs Mihails – 28
 Gorkijs Maksims – 398, 399, 410, 412

 Govorovs Leonīds – 36
 Granta Ārija – 151
 Grauds F. – 405, 406
 Grāvītis – 247, 252
 Grāvlejs Maigonis – 119
 Grebežs Antons – 166
 Greiškāle – 200, 202
 Grēviņš Valdis – 113, 114, 116, 117
 Grigulis Arvīds – 217
 Grīnbergs – 87, 89
 Grīnbergs Teodors – 304, 307, 309, 311
 Grīns Jānis – 167
 Grotis Jānis – 25, 393, 395
 Grūbe – 143, 147
 Grumslis – 71
 Guļāns Pēteris – 235, 241
 Gūtmane Margita – 168

 Ģermanis Uldis – 166, 169
 Ģībietis – 201, 203, 212, 213

 Hamsuns Knuts – 287, 292
 Hasans – 130, 132
 Hāzners Vilis – 269, 274
 Himmelreihis Ludis – 242–244
 Hitlers Ādolfs – 169
 Hruščovs Ņikita – 19, 22, 214, 222

 Indriķis – 392
 Irbe Kārlis – 296, 298–307, 309–312
 Ivanjuks – 418
 Ivanjuks B. – 418
 Ivanovs – 36, 37
 Ivanovs – 420, 422
 Ivans Bargais – 392, 393
 Izofatovs – 87, 89

 Jakaitis Igors (arī Ingvars) – 278, 282
 Jakovļevs V. – 420, 421
 Jandāla – 86, 88
 Jānis Bargais, sk. Ivans Bargais
 Jankaite Anna – 105, 106, 110
 Jankaite Elvīra Elfrīda – 105, 106, 110
 Jankaitis Pēteris – 105, 106, 110

- Jankavs Boriss – 427, 430
Jankovičs – 36, 37
Jankovskis – 405
Jansons – 340, 343
Jansons-Brauns Janis – 277, 281
Janums Vilis – 269, 274
Jaško Jānis – 186, 187
Jaunpetrovičs – 105, 110
Jaunpetrovičs Ritvars – 399, 402
Jaunsudrabiņš Jānis – 267, 272
Jaunzems V. – 257, 261, 265
Jirgensons – 226, 227
Jukams Juris – 153, 159
Jūrmalnieks Jānis – 167
- Kabrāla Žulio Sereno, de – 322, 324, 325
Kačalovs I. – 229, 236
Kadelis Jūlijs – 352, 355
Kaktiņš Ādolfs – 276, 281
Kalējs Aivars – 167
Kalnbērziņš Jānis – 19, 45, 53, 64, 79–81, 86,
90, 101, 102, 122, 124, 126, 128, 134,
189, 191, 195, 196, 203, 206, 210, 221,
341, 343, 379, 380, 382, 394, 396
Kalniņš – 92, 94
Kalniņš – 354, 357
Kalniņš Bruno – 353, 357
Kalniņš Imants – 405, 406
Kalniņš Jānis – 277, 281
Kalpiņš Voldemārs – 217, 255, 256, 340, 342,
343, 347, 350
Kampe R. – 277, 281
Kaņeps – 225
Kariņš – 227
Kārklīņš Oļģerts – 427, 430
Karpačs – 98, 100, 102, 107, 111
Kārters Džeimss Ērls – 352, 356, 360, 363
Kaudzīte Matīss – 168
Kaudzītes (brāļi) – 407
Kaufmanis Andris – 151
Kaupiņš Hermanis – 113, 114, 116, 117
Kaupužs Voldemārs – 406
Kibišs Česlavs – 314, 315
Kirhenšteins Augusts – 7, 8, 134
Kirle Marta – 90, 93
Kiršentāle Ingrīda – 286, 291
Kiše Evalds – 40, 41
Kļajats Oskars – 361, 364
Klibiķis Alberts – 128, 129
Kliene Elija – 287, 292
Kļaviņa Daina – 10
Kļaviņa Vilma – 164
Kļaviņš B. – 405
Kļevers R. – 180, 184
Knāķis Jānis – 164, 166
Kočinskis – 62, 64
Kokars-Trops Eduards – 328, 329, 334
Kolpakova – 92, 94
Koļesņikova – 86, 88
Komarovs – 62, 63
Komisarovs – 122, 124
Koņeva – 90, 93
Koroļkevičs – 401, 404
Kovaļčuks Nikolajs – 419
Kovaļenoka Eleonora – 198–200
Kozlovskis Leonards – 319, 320
Krapāns Jānis – 316, 317
Krasovskis – 405
Kraustiņš Ilgvars – 155, 161
Kraustiņš Viktors – 314, 315
Krasts Ēriks – 149, 150
Kraujietis – 128, 129
Kreicers Hermanis – 167
Kreicers Pēteris Osvalds – 165
Krieviņš – 92, 95
Krinbergs Valdis – 186, 187
Kronvalds Atis – 170
Krūmiņš – 225
Krūmiņš Pēteris – 149–151
Krūmiņš Vilis – 137–139, 222, 226, 348, 350
Krūze Edmunds – 223
Kruzmane – 87, 89
Kubrakovs – 119
Kukainis M. – 232, 239
Kupcovs Anatolijs – 287, 292
Kuple – 398, 399
Kurelis Jānis – 130
Kursīte Janīna – 288, 293

- Kurskis A. – 229, 236
 Kušķis – 227
 Kuške Alma – 105, 110
 Kuzminska – 83, 85
 Kuzņecovs V. – 102, 107, 111, 420, 421
 Kviesis Imants – 154, 160

 Ņemers – 113, 116
 Ņempe Mirdza – 289, 294, 396
 Ņesteris Andris – 154, 160
 Ņīsis Roberts – 228, 236

 Lācis Gunārs – 166
 Lācis Vilis – 12, 36, 37, 40, 71, 76–79,
 134, 192, 197–200, 279, 283, 287, 292,
 314–317, 372, 379, 380, 382, 400, 403,
 425
 Laganovskis Jezups – 217
 Laimone Olga – 73, 75
 Laiviņš Vilhelms – 121, 123
 Lāms Visvaldis – 279, 283
 Lanks – 226
 Lanks Arvīds – 225, 226
 Lapina Leontīne – 228, 235, 241
 Lapsa Jānis – 288, 292
 Laugalis – 247, 252
 Laumanis Ernests – 114, 117
 Launīte Ērika – 427, 430
 Lavtons Lancelots – 169
 Lejiņš Pēteris – 269, 274
 Lēmanis Indriķis – 339, 341, 346–348, 350
 Levindato N. – 312, 313
 Libke Heinrihs – 315
 Lielbārdis Jāzeps – 186, 187
 Liepa Prolets – 319–321
 Liepiņš Kārlis – 340, 342
 Liepiņš – 92, 95
 Linde Elza – 92, 95
 Lintiņš – 405
 Lisenko A. – 180, 184
 Lodziņš Kārlis – 192, 194
 Lofsons – 297, 299
 Lomonosova Anna – 212, 213
 Lorencs Klāvs – 113, 114–117

 Lorencs Viktors – 115, 118
 Luceviča Austra – 276, 280, 284, 285, 289,
 294
 Lukaševičs Josifs – 258, 262
 Lukss Valdis – 347, 350
 Luris – 83, 85

 Ņeņins Vladimirs – 25–27, 189, 191, 206, 215,
 217, 219, 234, 242, 277, 281, 390, 400,
 402, 404
 Ņitvinovs Pāvels – 81

 Macpāns Andrejs – 114, 117
 Majakovskis Vladimirs – 398, 399
 Malahova – 86, 88, 89
 Malahovskis – 126, 128
 Maldonis Voldemārs – 277, 281
 Maniks – 225, 226
 Manušs Lekss – 289, 293
 Marčenko – 63, 64
 Margosjans S. – 180, 184
 Martinovskis – 258, 262
 Martinsons Alfrēds – 105, 110
 Māsēns Vilis – 269, 274
 Mašlakovs Juris – 151
 Maulverfs Teodors – 34, 35
 Mauriņa Zenta – 288, 293
 Mazgalniņa – 82, 84
 Mazurevičs Oļģerts – 137, 139, 140
 Mediņš Jānis – 267, 272, 276, 281
 Meierovics Gunārs – 352, 355
 Meistere Zeltīte – 164
 Meisters Matīss – 164
 Melderis – 227
 Meleško – 427, 430
 Melngailis Ģederts – 163
 Menders Fricis – 113, 114, 116, 117
 Mengele Marta – 92, 94
 Mengēls – 90, 93
 Merekina V. – 186–188
 Merkulovs Vladimirs – 103, 108
 Mežaks Voldemārs – 128, 129, 133
 Mežgailis – 91, 93
 Migla Emma – 113, 116

- Mihailovs Pimēns – 418, 419
 Miheļevičs – 62–64
 Miķelsone – 92, 95
 Millere Vilma – 406
 Mijā – 82, 84
 Miļeņins – 34, 35
 Mišutins Aleksandrs – 67–69, 72, 74, 76
 Moisejeva – 82, 84
 Molotovs Vjačeslavs – 86, 88
 Morozovs Pavļiks – 404
 Muceniēks Andrejs – 90, 92, 95
 Muižnieks Ignāts – 394–396
 Mukāns Juris – 316, 317
 Muravjovs N. – 228, 235, 241
 Musolīni Benito – 277, 282

 Nazarova – 200, 202
 Nicmanis Andris – 149, 150
 Niedre Gundars – 151
 Niedrīte – 200, 202
 Nikonova – 247, 252
 Novikovs Konstantīns – 33–35, 370, 371
 Noviks Alfons – 79, 80, 441

 Ņikonovs Aleksandrs – 189, 191
 Ņikulovs – 34, 35
 Ņinovs Pāvels – 81, 83, 86

 Olehnovičs Normunds – 149, 150
 Oļševskis Antons – 319, 320
 Orlovs – 226
 Orvels Georgs – 165, 167, 169
 Osis Z. – 228, 236
 Ostrovs Jānis – 340, 342, 343
 Oškālnis Otomārs – 121, 123
 Ošs Jānis – 227
 Ovčinska – 200, 202
 Ozoliņš Andris – 151
 Ozoliņš J. – 119
 Ozoliņš Kārlis – 347, 350
 Ozoliņa Marianna – 73, 75
 Ozols – 73, 75
 Ozols – 107, 111
 Ozols – 226

 Ozola Berta – 73, 75
 Paegle Indriķis – 122, 123, 125, 127
 Pakuls Ēvalds – 427, 430
 Pastušenko – 34, 35
 Paškovs Anatolijs – 229, 236
 Pavlova – 86–89
 Pavlovs Ivans – 400, 402
 Pavlovskis Oļģerts – 352, 355
 Pečaks Pauls – 305, 307
 Pēda Elvīra – 401, 403
 Pelkaus Elmārs – 10
 Pelše Arvīds – 81, 244, 250, 254, 347, 350,
 396, 397
 Perlbahs Arvīds – 304, 307
 Pētersone Vita – 406
 Petkēvičs V. – 186, 187
 Petrenko – 87, 89
 Petrovskis – 34, 35
 Piesis Jānis – 426, 429
 Pinksis Indriķis – 218, 221, 347, 350
 Pizāns Pāvels – 218, 221, 347, 350
 Pjaskovskis Anatolijs – 229, 236
 Plaude Arturs – 409
 Plaude Jānis – 393, 395
 Plēpis Jānis – 289, 294
 Plesinš – 82, 85
 Plūdonis Matīss – 336, 338
 Plūdonis Vilis – 407
 Poišs D. – 420–422
 Pojarkovs – 223
 Polfenders P. – 73, 75
 Poļakovs S. – 322, 324
 Poļakovs Voldemārs – 427, 430
 Poļanskis I. – 295
 Poļikarpovs – 143, 144, 147, 148
 Ponomarenko Panteļeimons – 190, 192
 Poriņa – 400, 402
 Priedītis – 247, 252
 Prokofjevs – 227
 Pūce – 91, 94
 Pugo Kārlis – 296, 298
 Pugo Boriss – 170, 413, 415, 416, 441
 Pujāts Dominiks – 316, 317
 Puriņš – 226

- Puriņš – 235, 241
 Putivcevs Viktors – 187, 188
 Putniņš Jānis – 190, 191
 Putniņš Jānis – 418, 419
 Putniņš Pauls – 288, 293
 Putriņš Dainis – 149, 150
 Puzins A. – 319, 321

 Rainis Jānis – 140, 277, 281, 393, 398, 399
 Rasnācis Jānis – 316, 317
 Razguļajeva Jevgeņija – 432, 433
 Razguļajeva – 200, 202
 Rebatins – 418
 Rečkins Genādijs – 186, 187
 Reigass G. – 432, 433, 434
 Reiters Leons – 267, 272
 Restbergs Jūlijs – 314–318
 Ridziņš J. – 420–422
 Rimša Alfreds – 10, 11
 Ritikovs – 426, 429
 Rjumins Fjodors – 228, 236
 Robežnieks V. – 375, 376
 Rogālis Pēteris – 106, 111
 Rogals Pēteris – 106, 111
 Rokpelnis Fricis – 405
 Rokpelnis Jānis – 278, 282
 Ronis – 420, 422
 Ronis Aleksandrs – 228, 236
 Ronis Jevgeņijs – 71
 Rons – 193, 194
 Rozenbergs Arvīds – 308, 310
 Rozenbergs Bertrams – 308, 311
 Rozenbergs Pauls – 308–312
 Rubenis Juris – 174, 175
 Rubenis Vitālijs – 228, 236
 Rubezis Uldis – 164, 166
 Rubiks Alfrēds – 432, 433
 Rullis – 222
 Rumba – 107, 111
 Rumba Edgars – 303, 306
 Rumbenieks Jānis – 106, 111
 Ruskulis V. – 347, 350
 Ruskis P. – 375, 376
 Rutkis Kārlis – 428, 431

 Sadovskis J. – 300–302
 Saharovs Aleksandrs – 314, 315
 Saharovs Aleksandrs – 322, 324, 326
 Saharovs Andrejs – 280, 284
 Sams Viktors – 344, 345
 Samsons Pēteris – 131, 133
 Samsons Vilis – 189–191, 201, 203
 Savičs Arturs – 316, 317
 Seikale – 420, 421
 Sejins A. – 375–377
 Serovs – 87, 89
 Sidelņikovs – 42, 43
 Sidorovs – 418
 Sieks Alberts – 426, 429
 Silva Principe Cezars, da – 322, 324, 325
 Siļķe Arturs – 113, 116, 302, 304–308, 310, 312
 Siņickijs – 130, 132, 133
 Sitčihins V. – 228, 236
 Skalbe Kārlis – 288, 293
 Skorovs – 92, 95
 Skudra Žanis – 354, 357
 Skujiņš Zigmunds – 217, 279, 283, 286, 291
 Slavinskis Ādolfs – 427, 430, 431
 Sloka – 92, 94
 Smetaņins Ivans – 305, 307, 310, 312
 Smirnovskis – 258, 262
 Smurģe – 400, 402
 Solženičins Aleksandrs – 168, 280, 284
 Spekke Arnolds – 168
 Spilners Ilgvars Jānis – 352, 355
 Sporāns – 87, 89
 Springovičs Antonijs – 295–298, 300, 301, 318
 Staļins Josifs – 7, 8, 16, 18, 20, 24, 25, 27, 135, 136, 140, 168, 189, 191, 206, 214, 372, 373, 400, 402, 417–420, 422
 Stanga – 398, 399
 Staprans Sergejs – 169
 Stjopkins A. – 375–377
 Straume – 258, 262
 Strautniece Alma – 165
 Strazdiņa – 91, 94
 Strazdiņš – 92, 95
 Streļcovs Aleksandrs – 153, 159

- Strencis – 225
 Strods Onufrijs – 398, 399
 Strods Pēteris – 295, 298, 319, 320
 Strunke Niklāvs – 289, 294
 Stučka Pēteris – 234, 240–242
 Subačs Gunārs – 164, 166
 Sudilovska – 200, 202
 Sudrabkalns Jānis – 286, 291
 Suhocka Aleksandra – 198, 199
 Sverdlovs Jakovs – 242

 Šalajevs – 401, 403
 Ščipanovs Ivans – 229, 236
 Šeinkina Zinaida – 153, 159
 Šekspīrs Viljams – 289, 294
 Šeļepovs Vasilijš – 37–39
 Šēnvalds Jānis – 149, 150
 Šeškens Voldemārs – 21, 295, 297, 299, 300
 Šiektorova – 87, 89
 Šilde Ādolfš – 269, 274
 Šiliņš Raimonds – 151
 Šlisers A. – 226, 227, 279, 283
 Šneidere Irēne – 10
 Šneiders Rihards – 340, 342, 347, 350
 Šolohovs Mihails – 410, 412
 Šova Nesija – 361, 364
 Šukšins Vasilijš – 410, 412
 Šulcs V. – 171, 172
 Šustins Simons – 441
 Švābe Arveds – 286, 291, 294
 Šveide V. – 432, 433

 Tabaks Arnolds – 71, 122, 123, 126, 127
 Taleirāns-Perigors Šarls Moriss – 360, 363
 Tebergs – 354, 357
 Treijs Jānis – 223
 Temnovs – 33, 34, 211, 213
 Tepfers Verners – 289, 294
 Terezovs – 411, 413
 Tilgalis Alberts – 154, 159
 Tilts – 400, 403
 Tiroškevičs – 411, 413
 Titovs Fjodors – 81, 137
 Tokarevs Visarions – 186, 187

 Tolpekis S. – 229, 236
 Tolstopjatova – 73, 75
 Tolstopjatovs – 73, 75
 Topčijevs Aleksandrs – 396
 Treicis Tālivaldis – 287, 292
 Treijs Benjamiņš – 232, 235, 239, 241, 242
 Treimanis – 404, 405
 Trikoņš – 418
 Trinklers Ivans – 45, 53
 Tumpāns – 427, 430
 Turčins Mihails – 322, 324
 Turundajevs – 90, 93
 Tutāns Jānis – 153, 159

 Uhovs Georgijs – 173, 174
 Ulmanis Kārlis – 8, 217, 259, 263, 277, 282,
 287, 292, 310
 Upītis Andrejs – 394, 395
 Upmanis – 92, 95
 Urjans – 400, 402
 Ušakova – 87, 89

 Vācietis Ernests – 192, 194
 Vācietis Ojārs – 278, 282
 Vagris Jānis – 432, 433
 Vaikulis Staņislavs – 296, 298, 300, 301
 Vaivads Jānis – 347, 350
 Vaivods Juliāns – 319–321
 Valdemārs Krišjānis – 393
 Valdheims Kurts – 163, 169
 Valeskalns Pēteris – 297, 299
 Valters Herberts – 347, 350
 Vaļkova – 418
 Vanags – 304, 307
 Vasiljevs – 102, 107, 111
 Vasiljeva Milda – 338, 341, 347, 350
 Vasiļjūns Brions – 119
 Vasiļjūne Vera – 119
 Vazarovs S. – 335–337
 Vēbers – 260, 264
 Veinbergs Ādolfš – 375
 Veinbergs Leons – 140
 Veldre Vilis – 277, 281
 Veldze Žanis – 119

- Veļikanovs Nikolajs – 140
 Vermulis – 91, 93
 Vērsēns – 73, 75
 Veršiņina Z. – 79, 80
 Veselis Jānis – 277, 281
 Veselovs Ivans – 266, 271, 276, 347, 350
 Vesmanis Konstantīns – 267, 272
 Vetrovs M. – 335, 337
 Vēvers Jānis – 101, 102, 112, 115, 118, 339,
 340, 342, 441
 Vičs – 247, 252
 Vidriķa M. – 405
 Viese Saulcerīte – 408, 409
 Vijups Normunds – 164
 Vīksne Rudīte – 10
 Vilcāns Imants – 149, 150
 Vilks Ēvalds – 287, 292
 Vilks Jānis – 228, 236
 Viļčinskis Česlavs – 316, 317
 Vimba Jānis – 339, 342
 Vīndedze Alise – 171, 172, 376–378
 Vīndedzis Oskars – 164
 Vinogradovs S. – 280, 283
 Vinters Alfrēds – 343, 344, 345
 Višinskis Andrejs – 7, 86, 88
 Višs Egons – 149, 150
 Vītiņš Teodors – 156, 161
 Vitko Vikentījs – 316, 317
 Vitkovskis – 243, 244
 Vītola Marija – 227
 Vītols Jānis – 227
 Vjazmins Solomons – 228, 236
 Voinovs N. – 343–345
 Vorens Ērls – 360, 363
 Voss Augusts – 255, 256, 347, 349, 407
 Vurmbrands Rihards – 169
 Začests Juliāns – 295, 297, 319–321
 Zaharovs – 426, 429
 Zaķis Modris – 154, 160
 Zariņš Jānis – 169
 Zariņš Voldemārs – 168
 Zeltmane – 87, 88
 Zeļenkovs – 90, 93
 Zemzars – 114, 117
 Ziediņš Jānis – 197, 198, 200
 Ziediņš M. – 347, 350
 Ziedonis Imants – 280, 284
 Ziemelis – 247, 252
 Zīle – 122, 123, 125, 127
 Zirnītis Edmunds – 165
 Zīverts Mārtiņš – 267, 272
 Zondaks Valeriāns – 322, 325
 Zoremba – 130, 132
 Zoščenko Mihails – 284
 Zujāns Ivans – 203, 205, 206
 Zukulis Staņislavs – 441
 Zvidriņš – 73, 75
 Žandarovs – 418
 Ždanova Margarita – 432–434
 Ždanovs Andrejs – 372, 373
 Žīgurs Jānis – 279, 283, 289, 294
 Žvinklis Arturs – 10

Saīsinājumi

- AABS – saīsinājums no angļu valodas *Association for the Advance of Baltic Studies*
 AAK – Augstākā atestācijas komisija
 ACP – Arodbiedrības Centrālā padome
 aģ. – aģents
 ĀK – Ārzemju komiteja
 ALA – Amerikas latviešu apvienība
 ĀM – Ārlietu ministrija
 ANO – Apvienoto Nāciju Organizācija
 Ā/O – Ārējās tirdzniecības organizācija
 AP – Augstākā Padome
 APN – saīsinājums no krievu valodas *Агентство печати «Новости»* (Preses aģentūra “Novosti”)
 apr. – apraksts
 ASV – Amerikas Savienotās Valstis
 ĀTK – Ārlietu tautas komisariāts
 b. – biedrs
 bb. – biedri
 BI – Baltijas institūts
 bij. – bijušais
 BKA – Baltijas kara apgabals
 BSVA – Baltijas studiju veicināšanas asociācija
 BTR – Bulgārijas Tautas Republika
 cilv. – cilvēki
 CIP – Centrālā izlūkošanas pārvalde
 CK – Centrālā komiteja
 ČSR – Čehoslovākijas Sociālistiskā Republika

- d. – dēls
 dib. – dibināšana
 DSFR – Dienvidslāvijas Sociālistiskā Federatīvā Republika
 DV – “Daugavas Vanagi”
 dz. – dzimis
 dzīv. – dzīvoklis
- Ekb baznīca – Evaņģēliski kristīgā baptistu baznīca
 eks. – eksemplārs
 ev. – evaņģēliski
- f. – fonds
 fabr. – fabrika
 FTK – Finanšu tautas komisariāts
- g. – gads
 gab. – gabals
 Glavljits – Galvenā literatūras pārvalde
 GULAG – saīsinājums no krievu valodas *Главное управление лагерей* (galvenā noietņu pārvalde)
 gv. – gwards
- ha – hektārs
 HES – hidroelektrostacija
- IeM – Iekšlietu ministrija
 iesn. – iesniegums
 IeTK – Iekšlietu tautas komisariāts
 Intūrists – saīsinājums no krievu valodas *иностраный турист* (ārvalstu tūrists)
- janv. – janvāris
- kap. – kapeika
 kat. – kategorija
 k-dze – kundze
 K(b)P – Komunistiskā (boļševiku) partija
 kg – kilograms
 KK – Kriminālkodekss
 kl. – klase
 KLB – Krievijas Latviešu biedrība
 kolhozs – saīsinājums no krievu valodas *коллективное хозяйство* (kollektīvā saimniecība)
 KP – Komunistiskā partija
 KPK – Kriminālprocesa kodekss

- KPFSR – Krievijas Padomju Federatīvā Sociālistiskā Republika
 KT – Kara tribunāls
 KTDK – Korejas Tautas Demokrātiskā Republika
 kv. km. – kvadrātkilometrs
 kv. m. – kvadrātmētrs
- ĶTR – Ķīnas Tautas Republika
- l. – lieta
 Latv. – Latvija
 Latv. PSR – Latvijas Padomju Sociālistiskā Republika
 LCP – Latvijas Centrālā padome
 LDN – labošanas darbu noņemšana
 lēm. – lēmums
 LK(b)P – Latvijas Komunistiskā (boļševiku) partija
 LKP – Latvijas Komunistiskā partija
 LĶKJS – Latvijas Ļeņina Komunistiskās jaunatnes savienība
 LNF – Latviešu nacionālais fonds
 lp. – lapa
 LPSR – Latvijas Padomju Sociālistiskā Republika
 LRAP – Latvijas Republikāniskā arodbiedrību padome
 LSDSP – Latvijas Sociāldemokrātiskā strādnieku partija
- ĻKJS – Ļeņina Komunistiskā jaunatnes savienība
- M. – Maskava
 m. – meita
 milj. – miljons
 MOPR – saīsinājums no krievu valodas *Международная организация помощи революционерам* (Starptautiska organizācija palīdzības sniegšanai revolucionāriem)
- MP – Ministru Padome
 MTR – Mongolijas Tautas Republika
 MTS – mašīnu un traktoru stacija
- NATO – saīsinājums no angļu valodas *North Atlantic Treaty Organisation* (Ziemeļatlantijas līguma organizācija)
- nod. – nodaļa
 nr. – numurs
- OMON – saīsinājums no krievu valodas *Отряд милиции особого назначения* (Sevišķu uzdevumu milicijas vienība)
- oper. – operatīvais
 org. – organizācija

- p. – pants
- pag. – pagasts
- PBLA – Pasaules brīvo latviešu apvienība
- piem. – piemēram
- pils. – pilsēta (pēc pilsētas nosaukuma)
- pils. – pilsonis (pirms uzvārda)
- PK – pilsētas [partijas] komiteja
- priekšn. – priekšnieks
- prop. – propaganda
- PRTK – Pārtikas rūpniecības tautas komisariāts
- ps – pilnīgi slepeni
- PSKP – Padomju Savienības Komunistiskā partija
- PSR – Padomju Sociālistiskā Republika
- PSRS – Padomju Sociālistisko Republiku Savienība
- PTIN – pilsētas tautas izglītības nodaļa
- PTR – Polijas Tautas Republika
-
- rbj. – rubļi
- republ. – republikānisks
- rev. – revolūcija
- RK – rajona [partijas] komiteja
- RPI – Rīgas Politehniskais institūts
- RSR – Rumānijas Sociālistiskā Republika
- RTIN – rajona tautas izglītības nodaļa
-
- s. – slepeni
- SBF – Sarkankarogotā Baltijas flote
- SD – saīsinājums no vācu valodas *der Sicherheitsdienst* (Drošības dienests)
- sēj. – sējums
- SMERŠ – saīsinājums no krievu valodas *Смерть шпионам* (nāvi spiegiem)
- sovhozs – saīsinājums no krievu valodas *советское хозяйство* (padomju saimniecība)
- SS – saīsinājums no vācu valodas *die Schutzstaffeln* (apsardzības vienības)
- STK – Satiksmes tautas komisariāts
- SZSA – Strādnieku un Zemnieku Sarkanā armija
-
- š.g. – šā gada
-
- TIN – tautas izglītības nodaļa
- TK – Tautas Komisāru Padome
- TM – Tieslietu ministrija
- t.s. – tā saucamais
- t.sk. – tai skaitā
- TSP – Tautas saimniecības padome

- TTK – Tieslietu tautas komisariāts
tūkst. – tūkstotis
- u.c. – un citi
- UTR – Ungārijas Tautas Republika
utt. – un tā tālāk
- VACP – Vissavienības Arodbiedrību centrālā padome
vad. – vadītājs
- VAS – vissavienības akciju sabiedrība
- VDK – Valsts drošības komiteja
- VDM – Valsts drošības ministrija
- VDR – Vācijas Demokrātiskā Republika
- VDTK – Valsts drošības tautas komisariāts
- VEF – Valsts elektrotehniskā rūpnīca
- VFR – Vācijas Federatīvā Republika
- vieln. – vietnieks
- VjSR – Vjetnamas Sociālistiskā Republika
- VK(b)P – Vissavienības Komunistiskā (boļševiku) partija
- VĻKJS – Vissavienības Ļeņina Komunistiskās jaunatnes savienība
- VURN – Vīzu un reģistrācijas nodaļa
- VZTK – Valsts Zinātnes un tehnikas komiteja
- ZA – Zinātņu akadēmija
- zemn. – zemnieks
- ZPI – zinātniski pētnieciskais institūts

Latvija padomju režīma varā 1945–1986

Redaktore *Ilze Antēna*
Korektore *Brigita Vārpa*
Māksliniece *Ināra Jēgere*
Datormaketētāja *Margarita Stoka*

Latvijas vēstures institūta apgāds,
Akadēmijas laukumā 1, Rīgā, LV-1050
Reģistrācijas apliecība Nr. 2-1095
Iespiesta Valsts zemes dienesta
poligrāfijas daļā "Latvijas karte",
O. Vācieša ielā 43, LV-1004

Latvija padomju režīma varā. 1945–1986: Dokumentu krājums / Atbildīgā redaktore
La 804 Irēne Šneidere. – Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2001. – 463 lpp.
ISBN 9984-601-87-0

UDK 94(474.3) "1945/1986"(093.2)

**OBLIGĀTAIS
EKSEMPLĀRS**

4,60

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0301036069

2001-5

L 106